

**DİLLƏRİN
ÖYRƏNİLMƏSİ, TƏDRİSİ
VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ
ÜZRƏ
ÜMUM-AVROPA
TÖVSIYƏ ÇƏRÇİVƏ
SƏNƏDİ**

Tamamlayıcı cild

**DİLLƏRİN
ÖYRƏNİLMƏSİ, TƏDRİSİ
VƏ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ
ÜZRƏ
ÜMUM-AVROPA
TÖVSIYƏ ÇƏRÇİVƏ SƏNƏDİ**

Tamamlayıcı cild

Bu cild 2001-ci ildə çap edilmiş “Dillər üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi”nin yenilənmiş nəşridir. Əvvəlki nəşrin konseptual əsasları öz qüvvəsində qalır.

www.coe.int/lang-cefr

Dil Siyasəti Proqramı
Təhsil Siyasəti Bölməsi
Təhsil İdarəsi
Avropa Şurası

Yenilənmiş “Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi”nin (CEFR) ilkin variantı 2018-ci ildə ingiliscə “*Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment*” adı ilə, fransızca isə “*Cadre européen commun de référence pour les langues: apprendre, enseigner, évaluer: Volume complémentaire avec de nouveaux descripteurs*”adı ilə onlayn şəkildə dərc olunub.

Bu cild CEFR üzrə əsas məlumatları istifadəçiyə aydın şəkildə təqdim edir və onun bütün illüstrativ deskriptorlarını özündə əks etdirir. Pedaqoji fəaliyyətdə öyrənmə, tədris və qiymətləndirmə üçün müəllim və təlimçilər CEFR-dən istifadə məqsədilə yenilənmiş cildi asanlıqla əldə edə biləcəklər. Ehtiyac yarandıqda, cildin 2001-ci il nəşrindəki fəsillərə müraciət etmək üçün keçid linkləri və istinadlar da verilib. CEFR-in fəsillərində xüsusi sahələrə aid olan əsas konsepsiya və təlimatları araşdırmaq niyyətində olan tədqiqatçılar hələ də qüvvədə olan 2001-ci il nəşrindən istifadə edə bilirlər.

İngilis dilində olan versiya: Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume
ISBN 978-92-871-8621-8
© Avropa Şurası, aprel 2020-ci il.
www.coe.int/lang-cefr

Tamamlayıcı cild Avropa Şurasının icazəsi ilə hazırlanmış və istifadə olunmuşdur. Bu sənəd Avropa Şurası ilə əldə olunan yazılı razılışmaya əsasən təcümə olunmuş və nəşr edilmişdir. Avropa Şurası sənədin tərcüməsinə görə məsuliyyət daşımır.

Mətnin bir hissəsi (500 sözdən çox olmamaq şərti ilə) qeyri-kommersiya məqsədləri üçün təkrar çap edilə bilər. Bunun üçün mətnin mahiyyəti və məzmunu dəyişdirilməməli, seçilmiş hissə kontekstdən çıxarılmalı və oxucu mətnin xarakteri, əhatə dairəsi və ya məzmunu barədə yanlış istiqamətləndirilməməlidir. Mətnin hissələrindən istifadə edərkən mənbə göstərilməlidir:

© Council of Europe, 2020 – İngilis dilində sənəd;
© Dövlət İmtahan Mərkəzi (DİM), 2024 – Azərbaycan dilinə tərcümə.

Orijinalın təkrar çapı və ya tərcüməsi ilə bağlı suallar Avropa Şurasının Əlaqələr İdarəsinə ünvanlanmalıdır. (Avropa Şurası, F-67075 Strasbourg Cedex, publishing@coe.int).

Nəşrlə əlaqədar digər suallar Avropa Şurasının Təhsil departamentinin Təhsil siyasəti şöbəsinə (education@coe.int) göndərilməlidir.

Üz qabığının dizayn və maketi: Avropa Şurasının Sənədlərin və nəşrlərin hazırlanması departamenti. Azərbaycan dilinə tərcümə ilə bağlı bütün suallar Dövlət İmtahan Mərkəzinə (info@dim.gov.az) ünvanlanmalıdır.

“Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi”nin ingilis dilindən Azərbaycan dilinə tərcüməsi Dövlət İmtahan Mərkəzinin (DİM) İdarə Heyətinin sədri M.M.Abbaszaadənin rəhbərliyi və sifarişli ilə Azərbaycan Dövlət Tərcümə Mərkəzində (ADTM) həyata keçirilmiş və DİM-in Dövlət dili və xarici dillər üzrə şöbəsində və “Abituriyent” jurnalı redaksiyasında redaktə olunmuşdur.

TƏRCÜMƏÇİLƏR:

Nəzakət Ağayeva
Azərbaycan Dövlət Tərcümə Mərkəzinin Tərcümə işinin təşkili şöbəsinin müdiri
Əli Şükrü
Cavidan Ağayev

ELMİ REDAKTOR:

Könül Hacıyeva
DİM-in Dövlət dili və xarici dillər üzrə şöbəsinin müdiri, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, ADU-nun dosenti

REDAKTORLAR:

Məhəbbət Əkbərli
“Abituriyent” jurnalı redaksiyası, Dil və üslub üzrə redaktor
Murad Muradov
DİM-in Dövlət dili və xarici dillər üzrə şöbəsinin baş məsləhətçisi, BSU-nun müəllimi və dissertantı
Fatma Ağayeva
DİM-in Dövlət dili və xarici dillər üzrə şöbəsinin böyük məsləhətçisi, BSU-nun dissertantı
Güləyə Cavadova
DİM-in Dövlət dili və xarici dillər üzrə şöbəsinin aparıcı məsləhətçisi

TEXNİKİ REDAKTORLAR:

Məhərrəm Bədəlov
“Abituriyent” jurnalı redaksiyası, baş redaktor
Xaqan Mirzəyev
“Abituriyent” jurnalı redaksiyası, texniki qrupun rəhbəri

© Dövlət İmtahan Mərkəzi (DİM),
aprel 2024-cü il
www.dim.gov.az

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ	10
TƏQDİMAT	11
MİNNƏTDARLIQ	12
BÖLMƏ 1. GİRİŞ	23
1.1. İLLÜSTRATİV İZAHLARDA DESKRİPTORLARIN XÜLASƏSİ	26
BÖLMƏ 2. CEFR-in TƏLİM VƏ TƏDRİSİ ÜZRƏ ƏSAS ASPEKTLƏRİ	29
2.1. CEFR-in MƏQSƏDLƏRİ	30
2.2. FƏALİYYƏTYÖNÜMLÜ YANAŞMANIN TƏTBİQİ	31
2.3. ÇOXDİLLİLİK VƏ ÇOXMƏDƏNİYYƏTLİLİK SƏRİŞTƏSİ	32
2.4. CEFR-in DESKRİPTİV SXEMİ	33
2.5. MEDİASİYA	37
2.6. CEFR-in ÜMUMİ ÇƏRÇİVƏ SƏVİYYƏLƏRİ	38
2.7. CEFR PROFİLLƏRİ	41
2.8. CEFR-in İLLÜSTRATİV DESKRİPTORLARI	44
2.9. CEFR-in İLLÜSTRATİV DESKRİPTORLARINDAN İSTİFADƏ	46
2.10. CEFR-in TƏTBİQİNDƏ İSTİFADƏ OLUNAN BƏZİ FAYDALI MƏNBƏLƏR	48
2.10.1. VEB-RESURLAR	48
2.10.2. KİTABLAR	49
BÖLMƏ 3. CEFR-in İLLÜSTRATİV DESKRİPTOR ŞKALALARI: KOMMUNİKATİV FƏALİYYƏT NÖVLƏRİ VƏ STRATEGİYALAR	51
3.1. RESEPTİV BACARIQLAR	51
3.1.1. RESEPTİV FƏALİYYƏTLƏR	52
3.1.1.1. ŞİFAHİ ANLAMA	52
ÜMUMİ ŞİFAHİ ANLAMA	52
BAŞQA İNSANLAR ARASINDA GEDƏN SÖHBƏTLƏRİ ANLAMA	53
CANLI İZLƏYİCİ KİMİ ANLAMA	54
ELAN VƏ TƏLİMATLARI ANLAMA	55
AUDİO VƏ YA MEDİA VƏ İŞARƏ DİLİNDƏ LENTƏ ALINMIŞ MATERIALLARI ANLAMA	56
3.1.1.2. AUDİO-VİZUAL ANLAMA	56
TELEVİZİYA, FİLM VƏ VİDEOLARIN İZLƏNİLMƏSİ	56
3.1.1.3. OXUYUB ANLAMA	57
YAZIŞMALARIN (MƏKTUBLARIN) OXUNMASI	58
ORİYENTASIYA ÜÇÜN OXUMA	59
İNFORMASIYA VƏ MÜZAKİRƏ (ARQUMENTASIYA) ÜÇÜN OXUMA	60
TƏLİMATLARI OXUMA	62

MÜTALİƏ – ASUDƏ VAXT FƏALİYYƏTİ KİMİ	62
3.1.2. RESEPTİV BACARIQ STRATEGİYALARI	63
İŞARƏLƏRİN (AÇAR SÖZLƏRİN) VƏ NƏTİCƏLƏRİN (ŞİFAHİ, YAZILI NİTQ VƏ İŞARƏ DİLİ) MÜƏYYƏN EDİLMƏSİ	64
3. 2. PRODUKTİV FƏALİYYƏT NÖVLƏRİ	64
3.2.1. PRODUKTİV BACARIQ İŞLƏRİ	65
3.2.1.1. ŞİFAHİ PRODUKTİV BACARIQLAR	65
ÜMUMİ ŞİFAHİ PRODUKTİV BACARIQLAR	66
DAVAMLI MONOLOQ: TƏCRÜBƏNİN TƏSVİRİ	66
DAVAMLI MONOLOQ: MƏLUMATIN VERİLMƏSİ	67
DAVAMLI MONOLOQ: MƏSƏLƏNİN QOYULUŞU	68
İCTİMAİ ELANLAR	68
AUDİTORİYAYA MÜRACİƏT	69
3.2.1.2. YAZILI PRODUKTİV BACARIQLAR	70
ÜMUMİ YAZILI PRODUKTİV BACARIQLAR	70
YARADICI YAZI	71
MƏLUMATLAR (HESABATLAR) VƏ ESSELƏR	72
3.2.2. PRODUKTİV BACARIQ STRATEGİYALARI	72
PLANLAŞDIRMA	73
KOMPENSASIYA ETMƏ (ƏVƏZLƏMƏ)	73
MONİTORİNG VƏ BƏRPA	74
3.3. QARŞILIQLI ÜNSİYYƏT	74
3.3.1. QARŞILIQLI ÜNSİYYƏT FƏALİYYƏT NÖVLƏRİ	75
3.3.1.1. ŞİFAHİ QARŞILIQLI ÜNSİYYƏT	75
ÜMUMİ ŞİFAHİ QARŞILIQLI ÜNSİYYƏT	76
HƏMSÖHBƏTİ ANLAMA	76
SÖHBƏT	77
QEYRİ-RƏSMİ MÜZAKİRƏ (DOSTLARLA)	78
RƏSMİ MÜZAKİRƏ (İCLAS, TOPLANTI)	79
MƏQSƏDYÖNLÜ ƏMƏKDAŞLIQ	80
MƏHSUL VƏ XİDMƏTLƏRİN ƏLDƏ EDİLMƏSİ	81
İNFORMASIYA MÜBADİLƏSİ	82
MÜSAHİBƏ GÖTÜRMƏK/VERMƏK	84
TELEKOMMUNİKASIYADAN İSTİFADƏ	85
3.3.1.2. YAZILI QARŞILIQLI ÜNSİYYƏT	85
ÜMUMİ YAZILI QARŞILIQLI ÜNSİYYƏT	86
YAZIŞMA	86
QEYDLƏR, MESAJLAR VƏ BLANKLAR	87
3.3.1.3. ONLAYN QARŞILIQLI ÜNSİYYƏT	88
ONLAYN SÖHBƏT VƏ MÜZAKİRƏ	88
MƏQSƏDYÖNLÜ ONLAYN TRANZAKSIYALAR VƏ ƏMƏKDAŞLIQ	90
3.3.2. QARŞILIQLI ƏLAQƏ STRATEGİYALARI	91
SÖZ ALMAQ	92
ƏMƏKDAŞLIQ ETMƏK	92
AYDINLAŞDIRMA MƏQSƏDİ İLƏ SUAL VERMƏK	93
3.4 MEDİASIYA (VASİTƏÇİLİK)	94

3.4.1 MEDİASİYA ÜÇÜN FƏALİYYƏT NÖVLƏRİ	95
ÜMUMİ MEDİASİYA	95
3.4.1.1. MƏTNDƏ MEDİASİYA	96
XÜSUSİ MƏLUMATIN ÖTÜRÜLMƏSİ	97
MƏLUMATLARIN İZAHİ	100
MƏTNİN EMALI	102
YAZILI MƏTNİN TƏRCÜMƏSİ	106
QEYDLƏRİN APARILMASI (MÜHAZİRƏLƏR, SEMİNARLAR, İCLASLAR VƏ S.)	109
YARADICI MƏTNLƏRƏ (o cümlədən ƏDƏBİ MƏTN) ŞƏXSİ CAVABIN VERİLMƏSİ	110
YARADICI MƏTNİN (o cümlədən ƏDƏBİ MƏTN) TƏHLİLİ VƏ TƏNQİDİ	111
3.4.1.2 MEDİASİYA KONSEPSİYALARI	112
HƏMYAŞIDLARI İLƏ ƏMƏKDAŞLIQYÖNÜMLÜ QARŞILIQLI ƏLAQƏNİN YARANMASINI ASANLAŞDIRMA	113
MƏNA YARATMAQ ÜÇÜN ƏMƏKDAŞLIQ ETMƏK	113
QARŞILIQLI ƏLAQƏNİN İDARƏ EDİLMƏSİ	116
KONSEPTUAL DANIŞIĞI TƏŞVİQ ETMƏK	116
3.4.1.3. ÜNSİYYƏTDƏ MEDİASİYA	118
ÇOXMƏDƏNİYYƏTLİ MÜHİTİN ASANLAŞDIRILMASI	118
QEYRİ-RƏSMİ VƏZİYYƏTLƏRDƏ (DOSTLAR VƏ HƏMKARLARLA OLARKƏN) VASİTƏÇİ ROLUNU OYNAMAQ	119
HƏSSAS VƏZİYYƏTLƏRDƏ VƏ FİKİR MÜXTƏLİFLİYİNDƏ ÜNSİYYƏTİN ASANLAŞDIRILMASI	120
3.4.2 MEDİASİYA STRATEGİYALARI	121
3.4.2.1 YENİ KONSEPSİYANI ŞƏRH ETMƏK ÜÇÜN STRATEGİYALAR	122
ƏVVƏLKİ BİLİKLƏRLƏ ƏLAQƏLƏNDİRMƏ	122
DİLİN ADAPTASIYASI	122
MÜRƏKKƏB MƏLUMATLARI HİSSƏLƏRƏ BÖLMƏK	122
3.4.2.2. MƏTNİN SADƏLƏŞDİRİLMƏSİ STRATEGİYALARI	125
MÜRƏKKƏB MƏTNİN GENİŞLƏNDİRİLMƏSİ	125
MƏTNİN SADƏLƏŞDİRİLMƏSİ	125
BÖLMƏ 4: CEFR-in İLLÜSTRATİV DESKRİPTOR ŞKALALARI: ÇOXDİLLİLİK VƏ ÇOXMƏDƏNİYYƏTLİLİK SƏRİŞTƏSİ	127
ÇOXMƏDƏNİYYƏTLİ REPERTUARIN FORMALAŞDIRILMASI	128
ÇOXDİLLİ ANLAMA	130
ÇOXDİLLİ REPERTUARIN HAZIRLANMASI	131
BÖLMƏ 5: CEFR-in İLLÜSTRATİV DESKRİPTORLARININ ŞKALALARI: KOMMUNİKATİV DİL SƏRİŞTƏLƏRİ	133
5.1. LİNQVİSTİK SƏRİŞTƏ	134
ÜMUMİ LİNQVİSTİK DİAPAZON	134
LÜĞƏT (SÖZ EHTİYATININ) DİAPAZONU	135
QRAMMATİK DƏQİQLİK	136
LÜĞƏTƏ NƏZARƏT	136
FONOLOJİ NƏZARƏT	137
ORFOQRAFIYAYA NƏZARƏT	140
5.2. SOSİAL-LİNQVİSTİK SƏRİŞTƏ	140
SOSİAL-LİNQVİSTİK UYGUNLUQ	140
5.3. PRAQMATİK SƏRİŞTƏ	141
ÇEVİKLİK	142
NÖVBƏLƏŞMƏ (SÖZ ALMA)	143

TEMATİK İNKİŞAF	143
ARDICILLIQ VƏ TAMLIQ	144
FİKRİN DƏQİQLİYİ	145
SƏLİSLİK	146
BÖLMƏ 6: CEFR-in İLLÜSTRATİV DESKRİPTOR ŞKALALARI: İŞARƏ DİLİ İLƏ BAĞLI SƏRİŞTƏLƏR	147
6.1 LİNQVİSTİK SƏRİŞTƏ	148
İŞARƏ DİLİ REPERTUARI	148
DİAQRAMATİK DƏQİQLİK	153
6.2. SOSİOLİNQVİSTİK SƏRİŞTƏ	157
SOSİOLİNQVİSTİK UYGUNLUQ VƏ MƏDƏNİ REPERTUAR	157
6.3 PRAQMATİK SƏRİŞTƏ	161
İŞARƏ DİLİ İLƏ MƏTN QURULUŞU	161
PARAMETRLƏR VƏ PERSPEKTİVLƏR	165
DİL BİLGİSİ VƏ TƏFSİR	168
İŞTİRAK VƏ TƏSİR	170
EMAL SÜRƏTİ	171
İŞARƏ DİLİ İLƏ İFADƏNİN SƏLİSLİYİ	172
 ƏLAVƏLƏR	 175
ƏLAVƏ 1: CEFR SƏVİYYƏLƏRİNİN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ	177
ƏLAVƏ 2: ÖZÜNÜQİYMƏTLƏNDİRMƏ ŞKALASI (ONLAYN QARŞILIQLI ƏLAQƏ VƏ VASİTƏÇİLİK ƏLAVƏ EDİLİB)	181
ƏLAVƏ 3: DANIŞIQ DİLİNİN KEYFİYYƏT XÜSUSİYYƏTLƏRİ (FONOLOGİYA ƏLAVƏ OLUNUB)	187
ƏLAVƏ 4: YAZILI QİYMƏTLƏNDİRMƏ ŞKALASI	191
ƏLAVƏ 5: ONLAYN ÜNSİYYƏT VƏ MEDIASIYA (VASİTƏÇİLİK) FƏALİYYƏTİNİN DESKRİPTORLARININ MÜXTƏLİF SAHƏLƏRDƏ İSTİFADƏSİNƏ DAİR NÜMUNƏLƏR	195
ƏLAVƏ 6: ƏLAVƏ OLUNMUŞ İLLÜSTRATİV DESKRİPTORLARIN HAZIRLANMASI VƏ TƏSDİQLƏNMƏSİ	247
ƏLAVƏ 7: 2001-Cİ İLDƏ NƏŞR OLUNAN XÜSUSİ DESKRİPTORLARA ƏSASLI DƏYİŞİKLİKLƏR	261
ƏLAVƏ 8: ƏLAVƏ DESKRİPTORLAR	263
ƏLAVƏ 9: YENİ DESKRİPTORLAR ÜÇÜN MƏNBƏLƏR	273
ƏLAVƏ 10: ONLAYN MƏNBƏLƏR	277

CƏDVƏLLƏR VƏ ŞƏKİLLƏRİN SİYAHISI

ŞƏKİLLƏRİN SİYAHISI

ŞƏKİL 1 – CEFR-İN DESKRİPTİV SXEMLƏRİNİN QURULUŞU	34
ŞƏKİL 2 – RESEPTİV BACARIQLAR, PRODUKTİV BACARIQLAR, QARŞILIQLI ÜNSİYYƏT VƏ MEDIASIYA ARASINDAKI BAĞLILIQ	36
ŞƏKİL 3 – CEFR-İN XARİCİ DİL ÜZRƏ ÜMUMİ BİLİK SƏVİYYƏLƏRİ	38
ŞƏKİL 4 – GÖY QURŞAĞI	38
ŞƏKİL 5 – ƏNƏNƏVİ ALTI RƏNG	38
ŞƏKİL 6 – ƏLAVƏ DİL ÜZRƏ NƏZƏRDƏ TUTULAN TƏLƏBLƏRİN PROFİLİ – NATAMAM ORTA CLIL (MƏZMUN VƏ DİLİN İNTEQRASIYASI ƏSASINDA ÖYRƏNMƏ)	41
ŞƏKİL 7 – ƏLAVƏ DİL ÜZRƏ TƏLƏBLƏRİN PROFİLİ – TƏBİƏT ELMLƏRİ ÜZRƏ DOKTORANTURA SƏVİYYƏSİ (NƏZƏRDƏ TUTULAN)	42
ŞƏKİL 8 – DAHA AZ KATEQORİYAYA MALİK ÇOXDİLLİ BİLİK PROFİLİ	43
ŞƏKİL 9 – BACARIQ (SƏRİŞTƏ) PROFİLİ – BİR DİL ÜZRƏ ÜMUMİ BACARIQ	44
ŞƏKİL 10 – ÇOXDİLLİLİK ÜZRƏ BACARIQ PROFİLİ – MÜXTƏLİF DİLLƏRDƏ ŞİFAHİ ANLAMA	44
ŞƏKİL 11 – RESEPTİV BACARIQLAR ÜZRƏ FƏALİYYƏT NÖVLƏRİ VƏ STRATEGİYALAR	51
ŞƏKİL 12 – PRODUKTİV BACARIQ FƏALİYYƏTLƏRİ (İŞLƏRİ) VƏ STRATEGİYALAR	65
ŞƏKİL 13 – QARŞILIQLI ÜNSİYYƏT VƏ STRATEGİYALAR	75
ŞƏKİL 14 – MEDIASIYA ÜZRƏ FƏALİYYƏT NÖVLƏRİ VƏ STRATEGİYALAR	94
ŞƏKİL 15 – ÇOXDİLLİLİK VƏ ÇOXMƏDƏNİYYƏTLİLİK SƏRİŞTƏSİ	127
ŞƏKİL 16 – KOMMUNİKATİV DİL SƏRİŞTƏLƏRİ	133
ŞƏKİL 17 – İŞARƏ DİLİ SƏRİŞTƏLƏRİ	148
ŞƏKİL 18 – GƏNC TƏLƏBƏLƏR LAYİHƏSİNİN İNKİŞAF SXEMİ	248
ŞƏKİL 19 – ÇOXMETODLU İNKİŞAF TƏDQIQAT DİZAYNI	253
ŞƏKİL 20 – İŞARƏ DİLİ LAYİHƏSİNİN MƏRHƏLƏLƏRİ	258

CƏDVƏLLƏRİN SİYAHISI

CƏDVƏL 1 – CEFR-in DESKRİPTİV CƏDVƏLLƏRİ	25
CƏDVƏL 2 – İLLÜSTRATİV DESKRİPTORLARDA EDİLMİŞ DƏYİŞİKLİKLƏRİN XÜLASƏSİ	26
CƏDVƏL 3 – KOMMUNİKATİV DİL FƏALİYYƏTİ ÜZRƏ CEFR KATEQORİYALARININ MAKROFUNKSIONAL ƏSASLARI	35
CƏDVƏL 4 – CEFR-də KOMMUNİKATİV DİL STRATEGİYALARI	37
CƏDVƏL 5 – DESKRİPTORLARIN MÜXTƏLİF MƏQSƏDLƏRİ	48

ÖN SÖZ

“Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi” (CEFR)¹ Avropa Şurası siyasətində çox geniş istifadə olunur. Sənəd Avropa Mədəniyyət Konvensiyası vasitəsilə qitə dövlətlərinin dillərinin, tarixinin və mədəniyyətlərinin öyrənilməsini təşviq etməyi öhdəsinə götürür. CEFR Avropa dövlətlərində bu işin həyata keçirilməsində davamlı olaraq böyük rol oynayır.

2001-ci ildən başlayaraq dil öyrənənlər üçün nəzərdə tutulmuş “Avropa dil portfelı” (ADP- European Language Portfolio ELP)² və digər əlaqədar tədris vəsaitləri ilə birlikdə CEFR təhsil sahəsində Avropa Şurasının dövlətlərarası proqramının əsas elementinə çevrilib. Bura, həmçinin hər kəs üçün keyfiyyətli təhsil hüququnun təmin edilməsinin dəstəklənməsi də daxildir. Dil təhsili Avropa Şurasının əsas missiyası olan “üzv ölkələr arasında daha böyük birliyə nail olmağ”a öz töhfəsini verir. Eyni zamanda təhsil hüququnun, digər fərdi insan haqlarının, milli azlıqların hüquqlarının təmin edilməsində, daha geniş mənada demokratiya mədəniyyətinin inkişafı və qorunub saxlanması aparıcı rol oynayır.

CEFR çoxdilli və keyfiyyətli təhsilə dəstək göstərilməsi, daha böyük sosial mobilliyə imkan yaradılması, tədris kurikulumunun hazırlanması və müəllimlərin ixtisasının artırılması istiqamətində dil mütəxəssisləri arasında fikir mübadiləsinin stimullaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bundan başqa, CEFR çoxdilli və çoxmədəniyyətli Avropada bütün vətəndaşlar üçün dil öyrənmə bacarığının, həmçinin təhsil siyasətinin müəyyən edilməsində iştirak edən əlaqədar qurum nümayəndələri ilə uğurlu təhsil sisteminin müzakirəsi üçün metadil (vasitəçi dil) təqdim edir. CEFR-dən qiymətləndirmə vasitələrinin nəzarət funksiyasının əsaslandırılması üçün istifadə edilməsi nəzərdə tutulmayıb.

Avropa Şurası mediasiya, çoxdilli və çoxmədəniyyətli uzlaşma, eləcə də xüsusi kateqoriyalı insanlar üçün işarə dili məsələlərinin bu nəşrdə təkmilləşdirilməsinin keyfiyyətli və hərtərəfli təhsilə kömək edəcəyinə ümidvardır.

Snejana Samarçiç-Markoviç

Avropa Şurası,

Demokratik məsələlər üzrə baş direktor

¹ www.coe.int/lang-cefr

² www.coe.int/en/web/portfolio.

TƏQDİMAT

Dövlətlər arasında sərhədlərin ancaq xəritə üzərində bir xətdən ibarət olduğu bir zamanda mədəniyyətlərarası ünsiyyətə, dillərin öyrənilməsi və tədrisinə daha çox ehtiyac yaranmışdır. Bu səbəbdən, müasir dövrdə müstəqil Azərbaycan Respublikasının müxtəlif aparıcı dünya ölkələri arasında beynəlxalq nüfuzunun genişləndiyi, beynəlxalq əlaqələrinin və dostluq münasibətlərinin yüksək səviyyədə qurulduğu bir zamanda, dil öyrənənlərin həm Azərbaycan, həm də xarici dillərdə öz fikirlərini daha aydın, məntiqli, akademik üslubda nəinki şifahi, həmçinin yazılı formada ifadə edə bilmək bacarıqlarının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi olduqca önəmlidir.

“Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi”nin ingilis dilindən Azərbaycan dilinə tərcüməsi Dövlət İmtahan Mərkəzinin sifarişi ilə Azərbaycan Dövlət Tərcümə Mərkəzində həyata keçirilmiş, Mərkəzin Dövlət dili və xarici dillər üzrə şöbəsində və “Abituriyent” jurnalının redaksiyasında redaktə olunmuşdur. Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş tamamlayıcı cild dilin tədrisi üçün kurikulumların, dərslik və vəsaitlərin, həmçinin dil üzrə bilik və bacarıqların ölçülməsi məqsədilə materialların hazırlanmasında müstəsna rolamalıdır. Bu sənədin dil öyrənənlərin bilik və bacarıqlarının standart şəkildə qiymətləndirilməsinə, valid və etibarlı yoxlama-ölçmə materiallarının hazırlanmasına, dil üzrə bilik və bacarıqların müqayisə olunmasına, həmçinin tədris prosesinin təsbit olunmuş dil standartları əsasında tədrisinə şərait yaradacaqdır. Dillərin tədrisinə əhəmiyyətli töhfə verəcəyi düşünülmən bu vəsaitin hazırlanmasında əməyi olan bütün əməkdaşlara təşəkkür edirəm.

Məleykə Abbaszadə,

Azərbaycan Respublikasının
Dövlət İmtahan Mərkəzinin
İdarə Heyətinin sədri

MİNNƏTDARLIQ

Tərtibat, yoxlama və məsləhətləşmə kimi mükəmməl proseslərdən sonra “Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi” 2001-ci ildə (həmin il Avropa Dilləri ili elan edilmişdi) nəşr edildi. Reflektiv təhsil və müstəqil öyrənmə də daxil olmaqla, CEFR Avropa Şurasının dil tədrisi prinsiplərinin tətbiq edilməsi üçün faydalı oldu.

Nəşr edildiyi ərafədə CEFR-in icrasına dəstək məqsədilə geniş resurs şəbəkəsi formalaşdırıldı. CEFR də daxil olmaqla bu resurslar Avropa Şurasının veb-saytında³ yerləşdirildi.

CEFR-in və digər layihələrin uğurlu olmasına əsaslanaraq sonrakı mərhələdə bir sıra proqram sənədləri və resursları işlənib hazırlandı. Bu sənədlərdə daha da təkmilləşdirilmiş CEFR-in təhsil sahəsində başlıca prinsip və məqsədlərini əldə etmək mümkündür. Təkmilləşdirilmə təkcə xarici dil üçün deyil, həm də tədris dili (məktəbdə tədrisin aparıldığı əsas dil), çoxdilli və mədəniyyətlərarası təhsilə kömək məqsədilə kurikulumun hazırlanmasına da aiddir.

Bunların əksəriyyətini “Çoxdilli və mədəniyyətlərarası təhsil üzrə resurslar və məlumat xarakterli materiallar platforması”ndan⁴ əldə etmək olar. Bura aşağıdakılar daxildir:

- ▶ Çoxdilli və mədəniyyətlərarası təhsil kurikulumunun hazırlanması və tətbiq edilməsi üzrə vəsait⁵;
- ▶ Kurikulumun hazırlanması və müəllimlərin təkmilləşdirilməsi üzrə vəsait: bütün fənlər üzrə dil ölçüsü⁶;
- ▶ “Dil müxtəlifliyindən çoxdilli təhsilə: Avropada dil tədrisi siyasətinin hazırlanmasına dair vəsait”⁷.

Digər sənədləri də əldə etmək mümkündür:

- ▶ Yeniyetmə və yaşlı miqrantların dil integrasiyası üzrə əsas siyasi prinsiplər və resurslar⁸;
- ▶ Mədəniyyətlərarası təhsil və münasibətin tarixi üzrə əsas prinsiplər⁹;
- ▶ Demokratik mədəniyyət üzrə sərişlərin məlumat bazası¹⁰.

Yuxarıda adları çəkilən əlavə materialların olmasına baxmayaraq, Avropa Şurası əvvəllər CEFR-in aspektlərinin, xüsusilə dil bacarığının illüstrativ izahlarının hazırlanmasına dair əlavə sorğular alırdı. Avropa Şurasına 2001-ci il nəşrindəki illüstrativ şkalalarla vasitəçi deskriptorların, ədəbiyyata olan münasibətin və onlayn şəkildə qarşılıqlı ünsiyyətlərin əlavə edilməsi, gənc istifadəçilər və işarə dili üçün versiyaların təqdim edilməsi, A1 və C səviyyələri üzrə izahlardakı məlumatın daha ətraflı hazırlanması məsləhət görüldü.

CEFR-in nəşrindən sonra bir çox təşkilatlar və peşəkar qurumlar qarşılıqlı şəkildə böyük işlər gördü. Bu işlər İsveçrə Milli Elm Fondunda (Swiss National Science Foundation (SNSF)) Brayn Nort və Günter Şneyderin apardığı tədqiqat layihəsi çərçivəsində ilkin araşdırmaların əsaslandırıldığını təsdiqlədi. Göndərilmiş sorğu və xahişləri

³ www.coe.int/lang-cefr.

⁴ www.coe.int/lang-platform.

⁵ Beacco J.-C. et al. (2016a), Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16806ae621>.

⁶ Beacco J.-C. et al. (2016b), A handbook for curriculum development and teacher education: the language dimension in all subjects, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16806af387>.

⁷ Beacco J.-C. and Byram M. (2007), “From linguistic diversity to plurilingual education: guide for the development of language education policies in Europe”, Language Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16802fc1c4>.

⁸ www.coe.int/en/web/lang-migrants/officials-texts-and-guidelines.

⁹ www.coe.int/t/dg4/autobiography/default_en.asp.

¹⁰ Council of Europe (2018), Reference framework of competences for democratic culture, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at <https://go.coe.int/mWYUH>, accessed 6 March 2019

cavablandırmaq üçün CEFR-in açıq və dinamik xüsusiyyətini əsas götürmüş Təhsil siyasəti departamenti (Dil siyasəti proqramı) CEFR-dən istifadə edilməsini və geniş yayılmasını nəzərə alaraq, bu nəşrdə daha geniş illüstrativ deskriptorların işlənilib hazırlanmasına qərar verdi. Bu illüstrativ deskriptorlar CEFR-in 2001-ci il nəşrində yer alanları əvəz edir. Bu məqsədlə dəqiqləşdirilmiş və təsdiq edilmiş deskriptorları dilin tədrisi sahəsində fəaliyyət göstərən qurumlar böyük məmnuniyyətlə Avropa Şurasına təqdim edirdi.

Cəmiyyətdə dil və mədəniyyət müxtəlifliyi baxımından inkişafı daha böyük əhəmiyyət kəsb edən əsas konsepsiya – mediasiya konsepsiyası üzrə təsdiq edilmiş və dəqiqləşdirilmiş deskriptorlar ilkin variantda CEFR-ə daxil edilməmişdi. Bu səbəbdən də, mediasiya üzrə deskriptorların işlənilib hazırlanması layihənin ən çox vaxt tələb edən və çətin hissəsi idi. Burada mətnin, konsepsiyanın və kommunikasiyanın əlaqələndirilməsi, habelə müvafiq əlaqələndirmə strategiyaları, çoxdillilik və çoxmədəniyyətlilik sərəşələri üzrə deskriptor şkalaları təqdim olunur.

Deskriptorların gələcək inkişafı prosesin bir hissəsi olduğundan onların tam praktiki olmasına səy göstərilmişdir. Deskriptorların bu yolla adaptasiya olunması Avropa Şurasının EC-PRO PRO Sign innovativ layihəsinə əsaslanır. Bundan başqa, məxsusi olaraq sərəşələrin imzalanması üzrə illüstrativ deskriptorlar şkalası təqdim olunur. Bu barədə məlumat İsveçrə Milli Elm Fondunun 100015_156592 sayılı tədqiqat layihəsindən götürülmüşdür.

“CEFR-in yeni deskriptorlar daxil edilmiş əlavə cildi” ilk dəfə 2018-ci ildə internetdə yerləşdirilmişdir və CEFR-də edilmiş bu dəyişikliklər Avropa Şurasının 1964-cü ildən davam etdirdiyi prosesdə irəli atılan addım hesab edilir. Xüsusilə yeni sahələr üzrə verilmiş deskriptorlar ilkin deskriptiv vəsaiti zənginləşdirir. Xarici dil və məktəbdəki tədris dillərinə görə kurikulumun planlaşdırılması üzrə məsul şəxslər yuxarıda adı çəkilən vəsaitlərdə çoxdilli və çoxmədəniyyətli təhsilin təkmilləşdirilməsinə dair tövsiyələrlə tanış olacaqlar. Geniş illüstrativ deskriptorlarla yanaşı, bu nəşr istifadəçilərə CEFR-in məqsəd və əsas prinsiplərinin izahını təqdim edir. Avropa Şurası ümid edir ki, bu izahlar CEFR-in müraciətlərinin, xüsusilə müəllimlərin ixtisasının artırılması sahəsində məlumatların daha geniş yayılmasında yardımçı olacaq. İş asanlaşdırmaq üçün bu nəşrdə 2001-ci ildə çap edilmiş kitabın keçid linkləri və istinadları verilib. Eləcə də həmin nəşrdə istinad edilən fəsildə yer almış materiallar qüvvədə qalır.

CEFR-in deskriptorlar nəşri bütün kurikulum boyu dil tədrisinin müvafiq aspektlərini əhatə etmək üçün müasir tədrisin əhatəsindən kənara çıxsa da, 2016-2017-ci illərdə keçirilmiş geniş konsultasiya prosesində bu addım alqışlanmışdır. Bu, kurikulum müddətində dil tədrisinə kompleks yanaşmanın vacibliyini ifadə edir. Dil tədrisi ilə məşğul olanlar, xüsusilə distansiyalı əlaqə, müştərk təhsil və mediasiya mətnləri üzrə deskriptorların olmasını müsbət qiymətləndirirlər. Konsultasiyaya əsasən təhsil siyasətinin müəyyənləşdirilməsində iştirak edən əlaqədar orqan nümayəndələri çoxdilliliyə və çoxmədəniyyətliliyə aid deskriptorların sənədə əlavə edilməsinin vacibliyini təsdiqləyiblər. Bu isə öz əksini Avropa Şurasının bu yaxınlarda irəli sürülmüş “Demokratik mədəniyyətin sərəşələri”¹¹ adlı təşəbbüsündə tapıb. Buraya mədəniyyət müxtəlifliyinin qiymətləndirilməsi, multikulturallığa və digər inanclara, dünyagörüşünə və təcrübələrə açıq olmaq daxildir.

Bu kitabın ərsəyə gəlməsində Avropa və digər ölkələrdə fəaliyyət göstərən dil tədrisi mütəxəssislərinin böyük xidməti var. Kitabın müəllifləri Brayan Nort, Tim Qudye (Avropa Mərkəzləri Fondu -Eurocentres Foundation) və Enrika Pikardodur (Toronto Universiteti/Qrenobl Alp Universiteti - University of Toronto/Université Grenoble-Alpe). Sərəşələrin imzalanması fəslini isə Yorq Keller (Sürix Tətbiqi Elmlər Universiteti -Zurich University of Applied Sciences) hazırlayıb.

Nəşrə layihənin məsləhət qrupunun üzvləri Marisa Kavalli, Miryam Eqli Kuenat, Neys Figeras Kazanovas, Frensis Qulye, Deyvid Litl, Günter Şnayder və Cozef Şeyls kömək göstərib.

2001-ci ildə nəşr edilmiş vəsaitdəki CEFR şkalalarının uyğunluğunu və ardıcılığını təmin etmək üçün Avropa Şurası yenidən Eurocentres Foundation-a müraciət edərək, CEFR deskriptorlarının hazırlanması işini öhdəsinə götürməyi xahiş etmişdir. Brayan Nort işin koordinasiyasını öz üzərinə götürmüşdür.

Avropa Şurası Eurocentres Foundation-a işi peşəkarcasına və dəqiq yerinə yetirdiyi üçün dərin minnətdarlığını bildirir.

İllüstrativ deskriptorların yenilənməsi və genişləndirilməsi üzrə proses beş mərhələdə və ya yarım layihə formatında həyata keçirilib:

I Mərhələ: 2001-ci ildə nəşr edilmiş vəsaitdə illüstrativ deskriptor şkalalarındakı boşluqların müvafiq materiallarla doldurulması (2014-2015)

Müəlliflər: Brayan Nort, Tunde Szaba, Tim Qudye

¹¹ <https://go.coe.int/mWYUH>

Rəhbərlik: Gil Breton, Hanan Halifa, Kristina Talyante, Sauli Takala

Məsləhətçilər: Korin Doçerti, Daniela Fasolio, Nil Cons, Piter Lenz, Deyvid Litl, Enrika Pikardo, Günter Şnayder, Barbara Spinelli, Maria Statopulu, Bertran Vittekoq.

II Mərhələ: 2001-ci il nəşrinə daxil edilməmiş sahələr, xüsusilə mediasiya üzrə deskriptor şkalalarının hazırlanması (2014-2016)

Müəlliflər: Brayan Nort, Tim Qudye, Enrika Pikardo, Maria Statopulu.

Rəhbərlik: Gil Breton, Korin Doçerty, Hanan Halifa, Angeles Orteqa, Kristina Talyante, Sauli Takala.

Məsləhətçilər: (2014, 2015, 2016-cı il müşavirələrinə əsasən) Marisa Kavalli, Daniel Koste, Miryam Eqli Seunat, Qudrun Erikson, Daniela Fasolio, Vinsent Folni, Manuela Ferreyra Pinto, Qlin Cons, Nil Cons, Piter Lenz, Deyvid Litl Gerda Piribauer, Günter Şnayder, Cozef Şeyls, Belina Steynhuber, Barbara Spinelli, Bertran Vittekoq.

Məsləhətçilər: (yalnız 2016-cı il iyun müşavirəsinə əsasən) Sara Breslin, Mayk Byram, Mişel Kabdelye, Neus Figueras Kasanovas, Fransis Qulye, Hanna Komorovska, Terri Lemb, Nik Savill, Maria Stoyçeva, Luka Tomazi.

III Mərhələ: Fonoloji nəzarət üzrə yeni şkalanın işlənilib hazırlanması (2015-2016)

Müəlliflər: Enriko Pikardo, Tim Qudye.

Rəhbərlik: Brayan Nort, Korin Doçerti.

Məsləhətçilər: Sofi Dibro, Den Frost, Deyvid Horner, Talia Ayseks, Murrey Munro.

IV Mərhələ: Səriştələrin imzalanması üzrə deskriptorların işlənilib hazırlanması (2015-2019)

Müəlliflər: Yorq Keller, Petrea Börgin, Alin Meyli, Davey Ni.

Rəhbərlik: Brayan Nort, Körtis Qautski, Jan-Lui Brugel, Kristin Snoddon.

Məsləhətçilər: Petti Şorz, Tabisa Hauq, Loreyn Lison, Krisitian Ratman, Beppi Van den Boqarde.

V Mərhələ: Gənc istifadəçilər üçün deskriptorların seçilməsi (2014-2016)

Müəllif: Tunde Sabo.

Rəhbərlik: Korin Doçerti, Tim Qudye, Brayan Nort.

Məsləhətçilər: Anjela Hasselqrin, Eli Mo.

Avropa Şurası təsdiqlənmiş deskriptorları təqdim etdiklərinə görə aşağıdakı təşkilatlara və layihələrə dərin minnətdarlığını bildirir:

- ▶ ALTE (Association of Language Testers in Europe) - Avropada Dil üzrə İmtahan Götürənlər Assosiasiyası
- ▶ Linqvistik səriştə aspektləri üçün Fin layihəsi (Finlandiya)
- ▶ Cambridge Assessment English (CAE)-Kembridc Universiteti nəzdində ingilis dili qiymətləndirilməsi
- ▶ CEFR-in layihəsi
- ▶ Equals: Evaluation and Accreditation of Quality in Language Services (Dil xidmətlərində keyfiyyətin dəyərləndirilməsi və akkreditasiyası)
- ▶ İngilis dili profili
- ▶ Lingua səviyyəsi/Elektromaqnit Sahələri İnstitutunun (İsveçrə) layihəsi

Qrammatika və lüğət üzrə deskriptorlar

BULATS (Biznes dilinə dair test xidmətləri) namizədlərinin tipik bacarıqlarının qısa təsviri

Danışiq və yazı üzrə ümumi şkalalar

Danışiq və yazı üzrə bacarıqların qiymətləndirilməsi şkalaları

Ümumtəhsil məktəb şagirdləri üçün deskriptorlar

Eaquals-ın CEFR-ə aid deskriptorlar bankı

C səviyyəsi üzrə deskriptorlar

Ümumtəhsil məktəb şagirdləri üçün deskriptorlar

İngilis dilinin qlobal şkalası

► Pearson təhsili

Avropa Şurası aşağıdakı təşkilatlara da öz təşəkkürünü bildirir:

Eaquals bankından götürülmüş 50-yə qədər deskriptor üçün Pearson Education-a və Profile Deutsch üçün C səviyyəsi üzrə tərcümə olunmuş deskriptorların dəyərləndirilməsini həyata keçirdiyinə görə Con Trimə;

Yunan dilindən integrasiya edilmiş kurikulumdan deskriptorları təqdim etdiklərinə görə Təhsil, testləşdirmə və dilin qiymətləndirilməsi üzrə elmi-tədqiqat mərkəzinə, eləcə də Kapodistri adına Afina Milli Universitetinə;

CAE-yə, xüsusilə məlumatların geniş miqyasda toplanması və təhlili üçün altı ay ərzində layihəyə logistik dəstək göstərdiyinə görə Korin Doçertiya.

Avropa Şurası həmçinin yeni deskriptorların üç mərhələdə təsdiq edilməsində iştirak etdiklərinə, xüsusilə də onların sınaqdan keçirilməsində yardımçı olduqlarına görə bu bölmənin sonunda adları çəkilən təşkilatlara da dərin minnətdarlığını bildirir:

Gənc istifadəçilər üzrə deskriptorları müqayisə etmək üçün öz təsvir və izahlarını təqdim etdiklərinə görə CAE-yə, eləcə də European Language Portfolio müəlliflərinə;

Tədqiqatın maliyyələşdirilməsinə və imzalama sərəştəsi üzrə deskriptorların işlənilib hazırlanmasına göstərdiyi dəstəyə görə¹² İsveçrə Milli Elm Fonduna və Maks Birçer adına Fonda;

Müasir Dillər üzrə Avropa Mərkəzinin imzalama sərəştələri üzrə deskriptorların tamamlanmasına və digər deskriptorların inklüziv modallığa adaptasiya olunmasına yardım göstərdiklərinə görə¹³ PRO-Sign layihəsinin komandasına;

Eşitmə əngəlli şəxslər üçün təhsil və işarə dili departamentinə;

İllüstrativ deskriptorlar da daxil olmaqla, bütün sənədlərin beynəlxalq işarə dillərinə uyğunlaşdırılmasında verdiyi dəstəyə görə Berlin Humboldt Universitetinin şifahi tərcümə departamentinə.

Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə CEFR-in əsas aspektlərinə dair ilk versiyada təqdim olunmuş mətnlərə aşağıdakı oxucular tərəfindən verilmiş rəylərin, CEFR ilə fərqli səviyyədə tanış olanlar üçün sənədin uyğun formaya salınmasında çox böyük köməyi olub: Sezen Arslan, Daniel Freytas, Anjelika Qalante, İsmail Hakkı Mirici, Nurdan Kavalki, Jan Klod Lasniye, Laura Muresan, Funda Ölməz.

Mediasiya üzrə deskriptorların, interaktiv qarşılıqlı ünsiyyətin, ədəbiyyata, çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik sərəştəsinə olan reaksiyanın yoxlanılması üzrə institutların seçilməsinə yardımçı olan təşkilatların əlifba sırası ilə siyahısını təqdim edirik:

- CAE (Kembric Universiteti nəzdində İngilis Dili Qiymətləndirilməsi)
- CERCLES: European Confederation of Language Centres in Higher Education (Ali Təhsildə Dil Mərkəzləri üzrə Avropa Konfederasiyası)
- CIEP: Centre international d'études pédagogiques (Beynəlxalq Pedaqoji Tədqiqat Mərkəzi)
- EALTA: European Association for Language Testing and Assessment (Dilin Test vasitəsilə Yoxlanması və Qiymətləndirilməsi üzrə Avropa Assosiasiyası)
- Eaquals: Evaluation and Accreditation of Quality in Language Services (Dil Xidmətlərində Keyfiyyətin Dəyərləndirilməsi və Akkreditasiyası)
- FIPLV: International Federation of Language Teaching Associations (Xarici Dil Müəllimləri Assosiasiyalarının Beynəlxalq Federasiyası)

¹² SNSFresearch project 100015_156592: Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Gebärdensprachen: Empiriebasierte Grundlagen für grammatische, pragmatische und soziolinguistische Deskriptoren in Deutschschweizer Gebärdensprache, conducted at the Zurich University of Applied Science (ZHAW, Winterthur). The SNSF provided some €385 000 for this research into signing competences.

¹³Bax: www.ecml.at/ECML-Programme/Programme2012-2015/ProSign/tabid/1752/Default.aspx. Project team: Tobias Haug, Lorraine Leeson, Christian Rathmann, Beppie van den Bogaerde.

- ▶ Servantes İnstitutu
- ▶ NILE - Norwich Institute for Language Education (Norviç Dil Təhsili İnstitutu)
- ▶ UNICert – Universitetdə Tədris edilən Müxtəlif Dillərin Sertifikasiya və Akkreditasiyası üzrə Beynəlxalq Sistem.

2015-ci ilin fevral ayından noyabr ayınadək mediasiya üzrə deskriptorların, interaktiv qarşılıqlı ünsiyyətin, ədəbiyyata, çoxdillilik və çoxmədəniyyətlilik səriştəsinə göstərilən reaksiyanın yoxlanılmasında, yaxud da ilkin pilot sınaqlarının keçirilməsində yardımçı olan institutlar ölkələr üzrə sıra ilə verilmişdir. Avropa Şurası həmçinin çoxsaylı fərdi iştirakçılara və adlarının bu siyahıya salınması mümkün olmayan bütün institutlara da öz təşəkkürünü bildirir:

Əlcəzair

Əlcəzair Fransız İnstitutu

Argentina

Arguelyo Akademiyası, Kordova

Müqəddəs Patrik məktəbi, Kordova

Xuan R. Fernandes İnstitutunun Dil Məzunu olan Dil Müəllimlərinin Assosiasiyası

La-Plata Milli Universiteti, La-Plata

Kordova Milli Universiteti

Avstriya

BBS (Peşə məktəbi), Rorbax

Avstriya Fransız İnstitutu, Vyana

BG/BRG (Federal Gimnaziya/Federal Real Gimnaziyası), Hallayn

İnsbruk Universitetinin beynəlxalq dil mərkəzi

CEBS (Federal Təhsil və Araşdırma Nazirliyinin peşə dilləri mərkəzi), Vyana

LTRGI – Dil testləri üzrə İnsbruk araşdırma qrupu, İnsbruk Universiteti, Təhsil məktəbi

Avstriya Federal Təhsil Tədqiqat İnstitutu (BIFIE), Vyana

Zalsburq Universitetinin dil mərkəzi

HBLW (İqtisadi Peşələr üzrə Federal Ali Təhsil Müəssisəsi) Lins-Landvidstrasse

Aşağı Avstriya Federal Torpağının Ali Pedaqoji Məktəbi

HLW (İqtisadi Peşələr üzrə Ali Təhsil Müəssisəsi) Ferrari Məktəbi, İnsbruk

Boliviya

La-Pas Fransız Alyansı

Bosniya və Herseqovina

İngilis dili məktəbi, Biyelina

Bosniya və Herseqovina Fransız İnstitutu

Braziliya

Fransız Alyansı

Resifi Servantes İnstitutu

Kuritiba Fransız Alyansı

Bolqarıstan

Avo Dil və İmtahan Mərkəzi, Sofiya

Müqəddəs Kliment Oxridski adına Sofiya Universiteti

Kamerun

Bamenda Fransız Alyansı

Kamerun Fran Yaunde

Kanada

OISE – Ontario Təhsil Araşdırma İnstitutu, Toronto
Universiteti

Çili

La Serena Fransız Alyansı

Çin

Çin Fransız Alyansı

Çin, Dilin Qiymətləndirilməsi,
Pekin Xarici Dillər Universiteti

Quandun Xarici Dillər Universiteti,
Yazılı və Şifahi Tərcümə Məktəbi

Heylunşyan Universiteti

Dil təlimi və test mərkəzi, Taybey

Tyantszin Nankay Universiteti

Kolumbiya

Boqota Fransız Alyansı

Xorvatiya

Split Universiteti

Xorvatiya Müdafiə Akademiyası, Zaqreb

İvan Supek adına gimnaziya

Elm, Təhsil və İdman Nazirliyi

Kipr

Kipr Texnologiya Universiteti

Kipr Universiteti

Çex Respublikası

Praqa Karlov Universiteti
(Dil və Hazırlıq Araşdırmaları İnstitutu)

Masarik Universiteti, Dil mərkəzi, Brno

Milli Təhsil İnstitutu

Cənubi Bohemiya Universiteti

Misir

Misir Fransız İnstitutu

Qahirə Servantes İnstitutu

Estoniya

İnnove Fondu, Tallin

Finlandiya

Aalto Universiteti

Hame Tətbiqi Elmlər Universiteti

Tampere Universiteti, Dil mərkəzi

Qəbul imtahanı idarəsi

Milli Təhsil Nazirliyi

Tampere Tətbiqi Elmlər Universiteti

Turku Universiteti

Şərqi Finlandiya Universiteti

Helsinki Universiteti

Jyvaskyla Universiteti

Fransa

Fransız Alyansı

Nis Fransız Alyansı

Paris İl-dö-Frans Fransız Alyansı

Britaniya Şurası, Lion

CAVILAM (Dillər və Media üzrə Canlı Ünsiyyət
Yanaşmaları Mərkəzi)

CIDEF - Fransa Araşdırmaları Mərkəzi, Qərb Katolik

Crea-langues, Fransa

Paris Avropa Mərkəzləri

Fransa Dil Mərkəzi

Normandiyada fransız dili məktəbi

ILCF – Fransız Dili və Mədəniyyəti İnstitutu, Lion

INFREP (Tədris, Araşdırma, Daimi Təhsil Milli İnstitutu)

Universiteti

CIEP – Beynəlxalq Pedaqoji Araşdırmalar Mərkəzi

CLV – Dillər Mərkəzi, Qrenobl-Alp Universiteti

Kan Beynəlxalq Kolleci

Almaniya

Orta məktəblərdə ingilis dilinin tədrisi üzrə federal peşə birliyi

ELC – Avropa dil sərəştəsi, Frankfurt

Frankfurt Maliyyə və Menecmentlik Məktəbi

Bremen Ali məktəblərin xarici dil mərkəzi, Bremen Universiteti

Georq-Avqust adına Qöttingen Universiteti
(Dillər və əsas bacarıqlar üzrə mərkəzi qurum)

Höte Universiteti, Münhen

Almaniya Fransız Universiteti

Noy-Ulm Tətbiqi Elmlər Universiteti, Dil mərkəzi

Münhen Servantes İnstitutu

Meklenburq-Ön Pomeraniya
Keyfiyyətin İnkişafı İnstitutu

Yustus Libiq adına Gisen Universiteti Xarici dil və peşə sahəsi ilə bağlı bacarıqlar mərkəzi

Haydelberq Ali Pedaqoji Məktəbi

Karlsruhe Ali Pedaqoji Məktəbi

Boxum Rur Universiteti, ZFA (Xarici Dil Təhsili Mərkəzi)

Dil mərkəzi, Frankfurt (Oder) Viadrina Avropa Universiteti

Yunanıstan

Bourtsoukli Dil Mərkəzi

Afina Yunan-Amerikan Universiteti

Macarıstan

ELTE ONYC

Etvoş Lorand Universiteti

Euroexam - Avropa imtahanı

Budapeşt Biznes Məktəbi

Hindistan

Nis Beynəlxalq Evi

ISEFE – Savua Xaricilər üçün Fransa Araşdırmaları İnstitutu

Frans-Konte Universiteti

Vildau Ali Texniki Məktəbi

Braunşvayq Texniki Universiteti
(Dil mərkəzi)

Darmşadt Texniki Universiteti

Münhen Texniki Universiteti (Dillər mərkəzi)

Qeyri-kommersiya məqsədli MMC (Frankfurt)

Frayburqu Universiteti (Dil İnstitutu)

Hohenhaym Universiteti
(Dil İnstitutu)

Laypsiq Universiteti (Dil mərkəzi)

Passau Universiteti (Dil mərkəzi)

Reqensburq Universiteti (Dil və kommunikasiya mərkəzi)

Rostok Universiteti
(Dil mərkəzi)

Saarland Universiteti
(Dil mərkəzi)

Berlin və Brandenburqda Universitet dil mərkəzləri

Ziqburq Ali Xalq Məktəbi

Afina Milli Universiteti və Kapodistran Universiteti

Vagionia orta məktəbi, Krit

ECL imtahanları, Peç Universiteti

Avropa Müəllimlər Assosiasiyası

Debreçen Universiteti

Pannonia Universiteti

İngilis dili tədrisi üzrə məsləhətçilər (ELT Consultants)

İrlandiya

Alfa kolleci, Dublin

Qoluey Mədəniyyət İnstitutu

İtaliya

Pulya, Martina Franka kommunası, Aqçento Dil İnstitutu

İtaliya Dil İnstitutları Assosiasiyası

Fransız Alyansı

Bennett Dilləri, Çivitavekkyia

Triest Britaniya Məktəbi

Udine Britaniya Məktəbi

Jandarmeriyanın Xarici dillər mərkəzi

Bolonya Universiteti kitabxanasının dilçilik mərkəzi

Triest kitabxanasının dilçilik mərkəzi

Linqvistik qiymətləndirmə və sertifikatlaşdırma mərkəzi – Peruca Universiteti

Bolzano Azad Universiteti, Dil tədrisi bölməsi

Globally Speaking, Roma

Milan Fransa İnstitutu

Təhsil Tədqiqat İnstitutu/LUMSA Universiteti, Roma

Yaponiya

Yaponiya Fransız Alyansı

Yaponiya Fransız İnstitutu

Latviya

Baltik Beynəlxalq Akademiyası, Yazılı və şifahi tərcümə departamenti

Livan

Livan Fransız İnstitutu

Litva

Litva Pedaqoji Elmlər Universiteti, Vilnüs Universiteti

Lüksemburq

Təhsil, Uşaq və Gənclər Nazirliyi

Meksika

Quadalajara Universiteti

Səlis danışmaq mərkəzi, Koimbatür

İrlandiya Milli Universiteti, Qoluey

Dublin Trinita kolleci

Beynəlxalq Ev, Palermo

Kampli İnkluziv İnstitutu

Monti İnstitutu, Asti

Corco Speziya adına Domodossola elmi təmayüllü lisey

Padova Universiteti, Dil mərkəzi

Pisa Universiteti, Dil mərkəzi

Milan Sakro Kuore Katolik Universiteti kitabxanasının dilçilik xidmətləri mərkəzi

Roma Tre Universiteti

Neapol Parfenope Universiteti/Nino Korteze elmi təmayüllü lisey, Kazoriya, Neapol

Parma Universiteti

Bolonya Universiteti

Afina Dil Mərkəzi, Kalabria Universiteti

Breşia Universiteti

Siena Xaricilərə İtalyan Dili Tədrisi Universiteti

Yapon xarici dillər məktəbi, Osaka Universiteti

Tokio Xarici Dillər Universiteti, Yaponiya

Latviya Universiteti

Təhsil və Elm Nazirliyi

Lüksemburq Universiteti

Mərakeş

Mərakeş Fransız İnstitutu

Niderland

Niderland Krallığı Fransız İnstitutu

Cito

Yeni Zelandiya

LSI (Beynəlxalq Dil Öyrənmə)

Şimali Makedoniya

AAB Universiteti

Elokvebta Dil mərkəzi

Norveç

Müəllimlərin ixtisasartırması və məktəb araşdırmaları departamenti, Oslo Universiteti

Bergen Universiteti

Peru

Peru Fransız Alyansı

Polşa

Britaniya Şurası, Varşava

Tədris Araşdırma İnstitutu, Varşava

Gama Kolleci, Krakov

Servantes İnstitutu, Krakov

Portuqaliya

Britaniya Şurası, Lissabon

Kamoes Əməkdaşlıq və Dil İnstitutu

FCSH - NOVO Lissabon Universiteti

İspaniya

İspaniya Fransız Alyansı

Britaniya Şurası, Madrid

Sevilya Britaniya İnstitutu

Dil Mərkəzi, Valensiya Politexnik Universiteti

Əndəlüs xuntasının Təhsil Şurası

Təhsil Departamenti — Kataloniyanın Generaliteti

Albasete rəsmi dil məktəbi

Badaxos rəsmi dil məktəbi, Extremadura

Kataloniya rəsmi dil məktəbi

Qranada rəsmi dil məktəbi

SLO – Kurikulumun Təkmilləşdirilməsi üzrə Niderland İnstitutu

Qroningen Universiteti, Dil mərkəzi

Ümumdünya ingilis dili məktəbi

Dil mərkəzi, Cənub-Şərqi Avropa Universiteti

MAQS – Makedoniya Keyfiyyətli Dil Xidmətləri Assosiasiyası, Kral Dil məktəbi

Vox – Norveç Fasiləsiz Tədris Agentliyi

USIL – Müqəddəs İqnati Loyola Universiteti

Yagellon Dil mərkəzi, Yagellon Universiteti, Krakov

LANG Dil Tədris Mərkəzi, Müəllimləri

Təkmilləşdirmə Mərkəzi, Varşava

Poznan Texnologiya Universiteti, Polşa

SWPS İctimai Elmlər və Humanitar Universiteti, Polşa

IPG (Quarda Politexnik İnstitutu)

ISCAP — Portu Mühəsibat Uçotu və İdarəetmə Ali İnstitutu, Portu Politexnik İnstitutu

Villanueva rəsmi dil məktəbi - Don Benito, Ekstremadura

ILM (Müasir Dillər İnstitutu), Kaseres

İspaniya Fransız İnstitutu

Sevilya Britaniko İnstitutu

Extremadura Universitetinin Müasir Dillər İnstitutu

Lakunsa Beynəlxalq Evi, San-Sebastyan

Dillər şəbəkəsi, Barselona

Antonio de Nebrixa Universiteti

Madrid Avropa Universiteti

La Rioxa Beynəlxalq Universiteti

La Korunya rəsmi dil məktəbi, Qalisiya
Malaqa rəsmi dil məktəbi, Malaqa
Santa Kruz de Tenerife rəsmi dil məktəbi
Santander rəsmi dil məktəbi
Santyaqo-de-Kompostela rəsmi dil məktəbi, Qalisiya
Viço rəsmi dil məktəbi

İsveç

Servantes İnstitutu, Stokholm

İsveçrə

Bell Switzerland

Lozan Avropa Mərkəzi

Bazel Universitetinin dil mərkəzi

TLC (Dil şirkəti) Sürix - Baden Beynəlxalq Evi

Tailand

Banqkoq Fransız Alyansı

Türkiyə

Çağ Universiteti, Mersin

Ege Universiteti

Hacettepe Universiteti, Ankara

Uqanda

Kampala Fransız Alyansı

Ukrayna

Filologiya İnstitutu, Taras Şevçenko adına Kiyev Milli Universiteti

Meçnikov adına Odessa Milli Universiteti

Birləşmiş Ərəb Əmirliyi

Ali Texniki Kollec

Birləşmiş Krallıq

İngilis dili imtahanları, Çiçester kolleci

Kembridc Universiteti ingilis dilinin qiymətləndirilməsi

Avropa mərkəzləri, Bornmut

Avropa mərkəzləri, Brayton

Avropa mərkəzləri, London

İngilis dili təcrübəsi

Mançester Servantes İnstitutu

Beynəlxalq təhsil və dil institutu, Ridinq Universiteti

Kaplan Beynəlxalq Kolleci, London

NİLE –Norveç Dil Tədrisi İnstitutu

Amerika Birləşmiş Ştatları

Valensiya Katolik Universiteti

Kantabriya Universiteti

Xaen Universiteti

Pablo de Olavide Universiteti, Sevilya

Ramon Llull (Reyymon Leull) Universiteti, Barselona

Barselona Muxtar Universiteti

Göteborq Universiteti

UNIL – Lozan Federal Politeknik Universiteti

Fribur Universiteti

ZHAW – Tətbiqi Elmlər üzrə Sürix Ali Məktəbi (Vintertur)

Bilkent Universiteti, Ankara

Orta Şərq Texniki Universiteti, Ankara

Sabançı Universiteti, İstanbul

Sumı Dövlət Universiteti, Biznes Texnologiyaları İnstitutu

Taras Şevçenko adına Kiyev Milli Universiteti

Pearson Education

Müasir dillər və mədəniyyət məktəbi, Uorvik Universiteti

Sauthempton Solent Universiteti, Biznes və hüquq məktəbi

Müqəddəs Giles Beynəlxalq məktəbləri, Mərkəzi London

Triniti kolleci, London

Ekseter Universiteti

Hall Universiteti

Liverpul Universiteti

Vestminster Universiteti

Vestminster Peşəkar Dil Mərkəzi

Puerto-Riko Fransız Alyansı

Kembridc - Miçiqan universitetlərində dil
qiymətləndirilməsi

Kolumbiya Universiteti, Nyu-York Şərqi Miçiqan
Universiteti

ETS – Tədris testləri xidməti

Perdyu Universiteti

Miçiqan Universiteti

Uruqvay

“Rowan” təhsil mərkəzi, Montevideo

Bölmə 1

GİRİŞ

“Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi”¹⁴ hər bir vətəndaşın keyfiyyətli, inklüziv təhsillə davamlı təmin edilməsi sahəsində Avropa Şurasının apardığı işin bir hissəsidir. CEFR-ə edilmiş yeni əlavələr ingilis və fransız dillərində ilk dəfə 2018-ci ildə internetdə yerləşdirilmişdir. Bu sənəd CEFR-in 2001-ci ildə kitab formatında çap edilmiş və 40 dildə hazırlanmış versiyasının təzə deskriptorlar əsasında yenilənmiş və genişləndirilmiş əlavə cildidir. İstifadə üçün daha rahat hesab edilən bu cildin hazırlanması ilə Avropa Şurası 2001-ci il nəşrinin bir çox dil mütəxəssisləri üçün əlçatan olmamasına və mürəkkəbliyinə dair iradlarına cavab vermiş oldu.

CEFR konsepsiyasının əsas aspektləri 2-ci fəsildə verilmişdir. Bu fəsildə dilin tədrisi və öyrənilməsində, həmçinin çoxdilli və mədəniyyətlərarası təhsildə keyfiyyətin təkmilləşdirilməsi vasitəsi kimi CEFR-in əsas məramlarına aydınlıq gətirilir. Bu nəşrdə yer alan CEFR-in illüstrativ deskriptorlarının yenilənmiş və genişləndirilmiş versiyası 2001-ci il nəşrindəki variantları əvəz edir.

Pedaqoqlar və tədqiqatçılar “Təlim və tədris üzrə CEFR-in əsas aspektləri” adlı 2-ci fəsildə verilmiş keçid linkləri və istinadlara daxil olaraq, 2001-ci il nəşrinin fəsiləri ilə tanış ola bilərlər. Məsələn, təsviri sxemlərlə ətraflı tanış olmaq üçün CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 4 və 5-ci fəsilərinə keçid linki vasitəsilə daxil olmaq mümkündür. Yenilənmiş və genişləndirilmiş illüstrativ deskriptorlar CEFR-in 2001-ci il nəşrində olanların hamısını əhatə edir. Deskriptor şkalaları CEFR-in təsviri sxeminin kateqoriyalarına uyğun təşkil edilib. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu nəşrə edilmiş dəyişikliklər və əlavələr heç də CEFR-də verilmiş ümumi məzmunu və ya onun dil mənimsəmə səviyyələrinə təsir etməyib.

Əslində CEFR müəyyən edilmiş ümumi mənimsəmə səviyyələrindən daha çox məsələləri özündə ehtiva edir. İkinci fəsildə izah edildiyi kimi, CEFR dil tədrisinin perspektivlərini bir sıra yollarla daha da genişləndirir. Bura qarşılıqlı ünsiyyət zamanı fikrini izah edən istifadəçi/öyrənənə xüsusilə sosial tərəfdaş baxışı və mediasiya və çoxdillilik/çoxmədəniyyətlik səriştəsi anlayışları da daxildir. CEFR öz uğurunu artıq təsdiq edib, çünki o, kurikulumların təkmilləşdirilməsini, təhsil və tədrisin istiqamətlərini işləyib hazırlamağı asanlaşdırmaq məqsədilə təhsil dəyərlərini, dil səriştəsinə aid olan dəqiq modeli, dildən istifadəni və illüstrativ deskriptor formasında praktiki vasitələri özündə birləşdirir.

Bu nəşr Avropa Şurası Təhsil siyasəti şöbəsinin həyata keçirdiyi layihənin məhsuludur. Bu layihədə əsas diqqət aşağıdakı yollarla CEFR-in illüstrativ deskriptorlarının yenilənməsinə yönəldilib:

- ▶ 2001-ci il nəşrində təqdim olunmuş məcmuda deskriptor şkalası təmin edilməmiş, amma son 20 ildə daha da aktuallaşan, xüsusilə mediasiya və çoxdillilik/çoxmədəniyyətlik səriştəsi də daxil olmaqla bəzi innovativ sahələrin işıqlandırılması;
- ▶ CEFR-in uğurlu icrasına və daha da təkmilləşdirilməsinə əsaslanmaqla, məsələn, “üst səviyyələr” və yeni “A1-dən öncəki” səviyyəsinin daha tam müəyyən edilməsi;
- ▶ mövcud şkalalarda eşitmə və oxumanın daha dəqiq təsvirinə və onlayn interaktiv fəaliyyətlər, telekommunikasiyalardan istifadə və yaradıcı mətnlər (ədəbiyyat da daxil olmaqla) kimi digər kommunikativ deskriptorlara verilən tələblərin qarşılınması;
- ▶ A1 və C səviyyələri, xüsusilə C2 üçün deskriptorların zənginləşdirilməsi;
- ▶ gender baxımından neytrallığa və “tam modallığ”a (həmçinin işarə dilinə də tətbiqinin mümkün olması) nail olmaq üçün bəzən feilləri dəyişməklə, bəzən isə “şifahi” alternativlər təklif etməklə deskriptorların uyğunlaşdırılması.

¹⁴Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment (2001), Cambridge University Press, Cambridge, available at <https://rm.coe.int/1680459f97>.

Sonuncu bəndlə əlaqədar onu deyə bilərik ki, “şifahi” termini adətən eşitmə əngəlli icmalar üçün işarələr kimi anlaşılır. Ancaq onu da etiraf etmək lazımdır ki, bir çox hallarda işarələr şifahi mətndən daha çox yazılı mətnə yaxın olanı ötürür. Bu səbəbdən də CEFR istifadəçilərinə, vəziyyətdən asılı olaraq, yazılı reseptiv bacarıqlar, produktiv bacarıqlar və qarşılıqlı ünsiyyət üzrə deskriptorlardan işarə dilləri üçün istifadə edilməsi tövsiyə olunur. Bu səbəbdən də illüstrativ deskriptorların tam məcmusu inklüziv - ümumi qaydalar formuluna uyğunlaşdırılıb.

International Sign-da (“Beynəlxalq işarələr”də) da əlçatan olan illüstrativ deskriptorların tam məcmusunun hazırlanması üçün planlar mövcuddur. Yeri gəlmişkən, Avropa Şurasının Müasir Dillər üzrə Avropa Mərkəzinin (ECML -The European Centre for Modern Languages of the Council of Europe) PRO-Sign layihəsi¹⁵ 2001-ci il nəşrinə daxil edilmiş bir çox deskriptorların beynəlxalq işarələrlə ifadə edilmiş videomateriallarını əlçatan edib.

CEFR Companion adlanan cild illüstrativ deskriptorların geniş versiyasını təqdim edir:

- ▶ yeni təkmilləşdirilmiş illüstrativ deskriptor şkalaları əvvəlkilərlə yanaşı verilir;
- ▶ eyni kateqoriyaya aid olan (ünsiyyət dilinin inkişafı və ya səriştənin aspektləri) şkalaların birlikdə qruplaşdırılmış sxematik cədvəlləri göstərilir;
- ▶ hər şkala üçün kateqoriyalasdırmanı izah edən qısa əsaslandırma təqdim edilir;
- ▶ layihə çərçivəsində işlənib hazırlanmış və təsdiq edilmiş, ancaq sonrakı mərhələdə illüstrativ izahlara daxil edilməmiş deskriptorlar Əlavə 8-də verilir.

Gender baxımından neytrallığı və tam modallığı təmin etmək üçün deskriptorların formasına kiçik dəyişikliklər edilib. 2001-ci il nəşrində dəyişikliklər edilmiş deskriptorların siyahısı Əlavə 7-də verilib. “Ön söz”də adları qeyd olunan təşkilat və institutların təqdim etdikləri qiymətləndirilmiş və yoxlanılmış deskriptorlar və mediasiya üzrə izahedicilərin daha da təkmilləşdirilməsi məqsədilə işlər görüldüyü qeyd olunur. Bu baxımdan, 2014-2017-ci illəri əhatə edən layihələrdə qiymətləndirilmiş, yoxlanılmış və sınaqdan keçirilmiş deskriptorlar hesabına 2001-ci il nəşrində əksini tapan şkalalar genişləndirilib. Həm 2001-ci il nəşrindəki, həm də mediasiya layihəsindəki deskriptorların yenilənməsində istifadə edilən yanaşma Əlavə 6-da verilib. Onlayn interaktiv qarşılıqlı ünsiyyət və mediasiya fəaliyyəti, ictimai, şəxsi və təhsil sahəsi üçün yeni illüstrativ deskriptorlardan istifadə edilməsi üzrə nümunələr Əlavə 5-də verilir.

Bu nəşrdə verilən deskriptorlarla yanaşı, dil öyrənməyə başlayanlar üçün aktual yeni deskriptorlar məcmusu¹⁶ da təqdim edilir. Bu deskriptorları kursun planlaşdırılması və özünüqiymətləndirməyə kömək məqsədi ilə Avropa Mərkəzi Fondu hazırlayıb. Burada fərqli yanaşma qəbul edilib: deskriptorlar iki yaş qrupuna (7-10¹⁷ və 11-15¹⁸) aid olan genişləndirilmiş illüstrativ deskriptorlar arasından seçilib. Sonra bu deskriptorların öyrənənlərə uyğunluğu müqayisə edilib. ELPS-də (English Language Proficiency Standards – İngilis dili bacarıq standartları) öz əksini tapan deskriptorlara CAE tərəfindən təklif edilmiş, gənclər üçün nəzərdə tutulmuş dəyərləndirmə deskriptorları da əlavə edilib.

2001-ci il nəşrində öz əksini tapmış CEFR təsviri cədvəlləri, illüstrativ deskriptorlar, yenilənmə və əlavələr arasındakı qarşılıqlı əlaqə cədvəl 1-də verilib. Göründüyü kimi, reseptiv bacarıqlar üzrə deskriptor şkalaları material hazırlanmasından əvvəl təqdim olunub, amma sonuncusu ilk dəfə 2001-ci il CEFR mətnində çap edilib.

¹⁵www.ecml.at/ECML-Programme/Programme2012-2015/ProSign/tabid/1752/Default.aspx. PRO-Sign adaptations of CEFR descriptors are available in Czech, English, Estonian, German, Icelandic and Slovenian.

¹⁶ Əlavə deskriptorlar bankını əldə etmək olar: www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/bank-of-supplementary-descriptors.

¹⁷Goodier T. (ed.) (2018), “Collated representative samples of descriptors of language competences developed for young learners – Resource for educators, Volume 1: Ages 7-10”, Education Policy Division, Council of Europe, available at <https://rm.coe.int/16808b1688>.

¹⁸Goodier T. (ed.) (2018), “Collated representative samples of descriptors of language competences developed for young learners – Resource for educators, Volume 2: Ages 11-15”, Education Policy Division, Council of Europe, available at <https://rm.coe.int/16808b1689>.

Cədvəl 1 – CEFR-in deskriptiv cədvəlləri. İllüstrativ deskriptorlar: yenilənmə və əlavələr

	2001-ci il deskriptiv cədvəlləri	2001-ci il deskriptor şkalaları	Bu nəşrdə yenilənmiş deskriptor şkalaları	Bu nəşrə əlavə edilmiş deskriptor şkalaları
Ünsiyyət dilinin inkişafı				
Reseptiv bacarıqlar				
Dinləyib anlama	✓	✓	✓	
Oxuyub anlama	✓	✓	✓	
Produktiv bacarıqlar				
Şifahi nitqin yaranması	✓	✓	✓	
Yazılı nitqin yaranması	✓	✓	✓	
Qarşı ünsiyyət				
Şifahi ünsiyyət	✓	✓	✓	
Yazılı ünsiyyət	✓	✓	✓	
Onlayn ünsiyyət				✓
Mediasiya				
Mətn mediasiyası				
Mediasiya konsepsiyaları	✓			✓
Mediasiya kommunikasiyası	✓			✓
Kommunikativ dil strategiyaları	✓			✓
Reseptiv bacarıqlar				
Produktiv bacarıqlar	✓	✓	✓	
Qarşılıqlı ünsiyyət	✓	✓	✓	
Mediasiya	✓	✓	✓	
Çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik bacarığı				✓
Çoxmədəniyyətlik bacarığının formalaşması				
Çoxdilli anlama	✓			✓
Çoxdillilik bacarığının formalaşması	✓			✓
Kommunikativ dil səriştələri	✓			✓
Linqvistik səriştə				
Sosial-linqvistik səriştə	✓	✓	✓	✓ (Fonologiya)
Praqmatik səriştə	✓	✓	✓	
İşarə dili səriştəsi	✓	✓	✓	
Linqvistik səriştə				
Sosial-linqvistik səriştə				✓

1.1. İLLÜSTRATİV İZAHLARDA DESKRIPTORLARIN XÜLASƏSİ

CEFR-in illüstrativ deskriptorlarına edilmiş dəyişikliklərin xülasəsi, həmçinin əsaslandırılması Cədvəl 2-də verilib. Layihənin işlənilib hazırlanmasının qısa təsviri Əlavə 6-da təqdim olunub, Brayn Nort və Enrika Pikardonun tərtib etdiyi “**CEFR üçün mediasiyaanın aspektləri üzrə illüstrativ deskriptorların işlənilib hazırlanması**”¹⁹ sənədinin tam versiyası ilə də tanış olmaq mümkündür.

Cədvəl 2 – İllüstrativ deskriptorlarda edilmiş dəyişikliklərin xülasəsi

Bu nəşrin əhatə etdiyi məsələlər	Qeydlər
A1-dən öncəki	A1 səviyyəsini yarıyadək mənimsəyən bu qrup üçün nəzərdə tutulmuş deskriptorlar CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 3.5-ci bölməsinin başlanğıcında da yer almışdır. Həmin deskriptorlar onlayn əməkdaşlıq da daxil olmaqla, çoxsaylı şkalalar üçün təqdim edilir.
2001-ci il nəşrində verilmiş deskriptorlara dəyişikliklər	Kommunikativ dil fəaliyyəti və strategiyası üzrə CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 4-cü aspektləri üzrə isə 5-ci fəslində öz əksini tapmış deskriptorlarda edilmiş əsaslı dəyişikliklərin siyahısı Əlavə 7-də verilib. Deskriptorların gender baxımından neytrallaşdırılması və fərqli ünsiyyət kanallarının inklüzivliyini təmin etmək məqsədilə onlarda bir sıra kiçik dəyişikliklər edilib.
C2 deskriptorlarına dəyişikliklər	Əlavə 7-də verilmiş siyahıya təklif edilmiş dəyişikliklərin çoxu 2001-ci il nəşrinə daxil edilmiş C2 deskriptorlarına aiddir. C2 istifadəçilərinin bacarığını daha yaxşı əks etdirmək məqsədilə bəzi nümunələr yoxlanılaraq, ən düzgün şəkildə ifadə edilib.
A1-C1 deskriptorlarına dəyişikliklər	Digər deskriptorlar üzrə də bir neçə düzəliş təklif edilib. Lakin təkcə texnoloji dəyişikliklərə görə (məsələn, poçt açıqcaları və ictimai telefonlara istinad edilməklə) deskriptorları “yenilənməmək” qərara alınıb. “Fonoloji nəzarət” şkalası isə dəyişdirilib (aşağıya baxın). Əsas dəyişikliklər deskriptorların daha keyfiyyətli olmasına və eyni dərəcədə onların işarə dillərinə tətbiqinə imkan verməsinə əsaslanır. CEFR-in ilk nəşrindən dərhal sonra “Dil daşıyıcısı” termini mübahisə doğurduğundan onun linqvistik cəhətdən uyğunlaşdırılmasına aid olan deskriptorlarda dəyişikliklər edilməsi təklif olunmuşdu.
Əlavə səviyyələr	Əlavə səviyyələr (məsələn, B1+, B1.2) üzrə deskriptorlar daha da təkmilləşdirilib. Bu səviyyələri müzakirə etmək üçün Əlavə 1-ə və CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 3.5-ci bölməsinə baxmağınız xahiş olunur.
Fonologiya	“Səsin artikuliyası” və “Prosodik xüsusiyyətlər” məsələləri diqqətə alınaraq, “Fonoloji nəzarət” şkalaları yenidən təkmilləşdirilib.
Mediasiya	Mediasiyaya yanaşma CEFR-in 2001-ci il nəşrində təqdim edilənlərlə müqayisədə daha genişdir. Mətni mediasiya etmək üzrə fəaliyyətə diqqət ayrılmışdır. Bununla yanaşı, mediasiya konsepsiyası və kommunikasiya vasitəsi üzrə şkalalar təmin edilmişdir. Ümumilikdə mediasiya işləri üzrə 19 şkala verilmişdir. Mediasiya konsepsiyası (5 şkala) hazırlanma prosesinə deyil, daha çox ona tətbiq edilən strategiyaya aiddir.
Çoxmədəniyyətlik	“Çoxmədəniyyətlik bacarığının formalaşması” şkalası ünsiyyət şəraitində bu bacarıqdan istifadə imkanını təsvir edir. Başqa sözlə, diqqət mərkəzində bilik və ya münasibətdən daha çox bacarıq durur. Ayrıca hazırlanmasına baxmayaraq, bu şkala ilə CEFR-in 2001-ci il nəşrində mövcud olan “Sosial-linqvistik uyğunluq” şkalası arasında tam uzlaşma vardır.
Çoxdillilik	“Çoxdillilik bacarığının formalaşması” şkalasında hər deskriptorun səviyyəsi daha zəif bilinən dilin funksional səviyyəsidir. İstifadəçilər işlədilan dilləri dəqiq göstərə bilirlər.
Nəzərdə tutulan dillərin xüsusiyyətləri	Konkret kontekstdə deskriptorların praktiki istifadəyə adaptasiyasının bir hissəsi kimi müvafiq dillərin aşağıdakı nisbətdə müəyyən edilməsi tövsiyə olunur: – Çarpaz linqvistik mediasiya (xüsusilə, mətnin mediasiyası üçün şkalalar); – Çoxdilli anlama; – Çoxdillilik bacarığının formalaşması.

¹⁹North B. and Piccardo E (2016), “Developing illustrative descriptors of aspects of mediation for the CEFR”, Education Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/168073ff31>.

Bu nəşrin əhatə etdiyi məsələlər	Qeydlər
Ədəbiyyat	Yaradıcı mətnlərə və ədəbiyyata aid üç yeni şkala mövcuddur: – Asudə vaxtda görülən iş kimi mütaliə (tam reseptiv proses; bu deskriptorlar CEFR-in digər deskriptorlar dəstlərindən götürülüb) – Yaradıcı mətnlərə şəxsi cavabın verilməsi (daha az intellektual, daha aşağı səviyyələr) – Yaradıcı mətnlərin təhlili və tənqidi (daha çox intellektual, daha yüksək səviyyələr)
Onlayn	Aşağıdakı meyarlar üzrə iki yeni şkala verilir: – Onlayn danışiq və müzakirə – Məqsədyönlü onlayn tranzaksiyalar və əməkdaşlıq Hər iki şkala qarşılıqlı cavablandırmanın yoxlanılması, danışiq və canlı qoşulma yolu ilə daha uzunmüddətli işin aparılması, çatdan istifadə, uzunmüddətli bloq yazma və ya diskussiyaya yazılı dəstək və başqa medianın cəlb edilməsi də daxil olmaqla internetdən istifadə kimi multimodal fəaliyyətə aiddir.
Digər yeni deskriptor şkalaları	2001-ci il məcmusuna salınmamış aşağıdakı kateqoriyalar üzrə yeni şkalalar artıq təmin edilib və CEFR əsaslı digər deskriptorlar məcmusundan istifadə olunub: – Telekommunikasiyadan istifadə – İnformasiyanın verilməsi
Yeni deskriptorların CEFR səviyyələrinə uyğun tənzimlənməsi	Yeni deskriptor şkalaları CEFR səviyyələrinin və deskriptor şkalalarının əsasını təşkil edən orijinal tədqiqatdan götürülmüş və riyazi şkalaya uyğun yoxlanılmış və dəqiqləşdirilmişdir.
İşarə dilləri	Deskriptorlar inklüziv modallıq baxımından təqdim edilir. Bundan başqa, məxsusi olaraq işarə dilləri üzrə 14 şkala daxil edilib. Bu şkalalar İsveçrədə aparılmış tədqiqat layihəsi zamanı işlənib hazırlanmışdır.
Paralel layihə	
Gənc istifadəçilər	ELPs-dən (European Language Portfolios – Avropa Dil Portfelləri) gənc istifadəçilər üçün iki məcmuda deskriptor təqdim olunur: müvafiq olaraq 7-10 və 11-15 yaşlılar üçün. Hazırda şagirdlər üçün nəzərdə tutulmuş heç bir deskriptor yeni şkalada mövcud olan deskriptorlara aid deyil, buna baxmayaraq, onların uşaqlar üçün uyğunluğu təsdiqlənib.

İstifadəçilər “Təlim və tədris üzrə CEFR-in əsas aspektləri” adlı 2-ci fəslə əlavə və bu nəşrdəki genişləndirilmiş illüstrativ deskriptorlarla yanaşı, çoxdillilik, çoxmədəniyyətlilik və inklüziv təhsilə aid olan iki əsas proqram sənədinə müraciət edə bilirlər:

- dillərin və kurikulumun diversifikasiyasından bəhs edən CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 8-ci fəslə. Bu fəslin praktiki icrasını və daha da təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutan çoxdillilik və mədəniyyətlərə arası təhsil üzrə kurikulumun təkmilləşdirilməsinə və yerinə yetirilməsinə dair dərslik (Beacco et al. 2016a);
- bu nəşrə salınmış mediasiya üzrə bəzi yeni deskriptorların yaradılmasına səbəb olan mənbələri özündə əks etdirən demokratik mədəniyyət üzrə səriştələrin baza çərçivəsi (Avropa Şurası, 2018).

Müəllimlər deskriptorların işlənib hazırlanması layihəsində mediasiyanın konseptuallaşmasına kömək edən “Təhsil, mobillik, fərqlilik – məktəblərin mediasiya funksiyaları”²⁰ adlı sənədə müraciət edə bilirlər.

²⁰Coste D. and Cavalli M. (2015) “Education, mobility, otherness – The mediation functions of schools”, Language Policy Unit, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16807367ee>.

Bölmə 2

CEFR-in TƏLİM VƏ TƏDRİS ÜZRƏ ƏSAS ASPEKTLƏRİ

“Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi”ndə (CEFR) dil bilgisi üzrə müfəssəl təsvir sxemləri, illüstrativ deskriptor şkalaları ilə müəyyən edilən ümumi baza səviyyələrinə (A1-dən C2-yə kimi), habelə “Çoxdillilik və mədəniyyətlərarası təhsil üzrə kurikulumun təkmilləşdirilməsi və yerinə yetirilməsi”nə dair dərslərdə (Beacco et al. 2016a) daha dəqiq işlənmiş, dünyəvi təhsilə kömək edən kurikulumun hazırlanması variantları təqdim edilir.

CEFR-in əsas hədəflərindən biri bütün səviyyələrdə təlim və tədrisin məqsəd və nəticələrini müsbət şəkildə formalaşdırmağa dəstək olmaqdır. O, bacarıq səviyyəsinin müəyyənəşdirilməsini həyata keçirə bilir, testlərdə və imtahanlarda balların verilməsinə xüsusi diqqət ayırmaq əvəzinə inkişafı qiymətləndirmək üçün təlimin dəqiq ümumi sxemini daha münasib konkret vasitə ilə təmin edir. Bu prinsip CEFR-in dili sosial, təhsil və peşəkarlıq sahələrində müvəffəqiyyətin vasitəsi kimi qiymətləndirməsinə əsaslanır. Bu əsas cəhət Avropa Şurasına hər vətəndaşın haqqı olan keyfiyyətli inklüziv təhsil almaq məqsədinə nail olmasına kömək edir. Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi “CEFR-dən ardıcıl, şəffaf və səmərəli çoxdilli təhsil vasitəsi kimi istifadə edərək, demokratik vətəndaşlıq, ictimai birlik və mədəniyyətlərarası dialoqu stimullaşdırmağı”²¹ tövsiyə edir.

CEFR demək olar ki, Avropa Şurası və Avropa Birliyinin üzvü olan bütün dövlətlərdə araşdırma vasitəsi kimi istifadə edilməklə yanaşı, qitədən kənarda da böyük təsir gücünə malikdir. Əslində CEFR-dən yalnız şəffaflıq və qiymətləndirmənin dəqiq meyarlarını təmin etmək üçün deyil, eyni zamanda tədris kurikulumunda və pedaqogikada islahatların aparılması barədə geniş maarifləndirmə işində istifadə edilir. Belə tərəqqi CEFR-in gələcək konseptual əsasını əks etdirir. Həm də o, CEFR üzərində aparılan işlərin yeni mərhələsinə yol açaraq, bu nəşrdə təqdim edilmiş illüstrativ deskriptorların genişləndirilməsi ilə nəticələnmişdir.

Lakin illüstrativ deskriptorları təqdim etməmişdən öncə CEFR-in məqsəd və əsas xüsusiyyətlərini bir daha yada salmaq yerinə düşərdi. Öncə biz CEFR-in məqsədlərini, onun təsviri sxemlərini və konkret fəaliyyətə yanaşma oriyentasiyasını, dili bilmə səviyyəsinin müəyyənəşdirilməsi meyarlarını öyrənəcəyik. Bunlarla əlaqədar profillərin hazırlanmasını, habelə illüstrativ deskriptorları, sonda isə CEFR üzrə dil tədrisinə daxil edilən çoxdillilik/çoxmədəniyyətlik və mediasiya konsepsiyalarını nəzərdən keçirəcəyik.

CEFR haqqında məlumat

CEFR, Avropa Şurasının 1970-ci və 1980-ci illərdə dil tədrisi sahəsində apardığı işin davamı olaraq işlənib hazırlanmışdır.

CEFR-in “konkret işlərə yönəldilmiş yanaşması” dil tələblərinin ilk funksional spesifikasiyası həyata keçirilmiş “The Threshold Level” (Başlanğıc səviyyə) nəşri 1970-ci illərin ortalarında təklif edilən kommunikativ yanaşmaya əsaslanırdı və o, hazırda bu çərçivədən kənara çıxılaraq təkmilləşdirilib.

CEFR və onunla bağlı olan ELP 1991-ci ildə İsveçrədə keçirilən dövlətlərarası simpozium tərəfindən təklif edilib. CEFR-in prinsipcə təlim-tədris məsələləri ilə məşğul olduğu aydın görünür. Onun məqsədi kurikulumlar arasında şəffaflığın və uyğunluğun olmasına, müəssisə daxilində tədris və qiymətləndirmənin aparılmasına, qurumlar, təhsil sektorları, regionlar və ölkələr arasında dəqiq uzlaşmanın olmasına kömək etməkdir.

CEFR 2001-ci ildə ingilis (“Cambridge University Press” nəşriyyatı) və fransız dillərində (“Haite-Didier” nəşriyyatı) çap edilməmişdən öncə, 1996-cı və 1998-ci illərdə ilkin versiyada sınaqdan keçirilmişdir. O vaxtdan bəri CEFR dünyanın 40 dilinə tərcümə edilib.

²¹Recommendation CM/Rec(2008)7 of the Committee of Ministers on the use of the Council of Europe’s Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and the promotion of plurilingualism, available at https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d2fb1.

2.1. CEFR-in MƏQSƏDLƏRİ

CEFR Avropa Şurasının təhsil islahatına təkən vermiş olan layihələri davam etdirməyə səy göstərir. Məqsədi dillərin öyrənilməsi və tədrisi istiqamətində keyfiyyətin və səmərəliliyin artırılması üçün dil mütəxəssislərinə kömək etməkdir. CEFR diqqəti təkcə dil bacarığının qiymətləndirilməsinə yönəltmir. Sənədin əsas qayəsi təhsil, tədris və qiymətləndirmədir. Bundan başqa, ünsiyyət vasitəsi kimi dilin tədrisi və öyrənilməsinə kömək məqsədilə CEFR tələbələr üçün geniş vizual imkanlar təklifi irəli sürür. CEFR dil istifadəçisini/öyrənəni ictimai sferada fəaliyyət göstərən və öyrənmə prosesində sərbəst hərəkət edən “sosial tərəfdaş” kimi təqdim edir. Bu, tələbənin cəlb olunmasına və müstəqilliyinə yardım etməklə həm kursun planlaşdırılmasında, həm də tədrisində paradiqmanın real şəkildə dəyişməsinə nəzərdə tutur.

CEFR-in konkret fəaliyyətə yanaşma oriyentasiyası dil strukturu vasitəsilə xətti ardıcılığa əsaslanan tədris planı, yaxud da əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş anlayış və funksiyalarla kifayətlənmir. Belə orientasiya real vəzifələrə istiqamətlənən tələblərin təhlilini, eləcə də məqsədyönlü seçilmiş məfhum və fəaliyyətlər əsasında qurulmuş tədris planını ifadə edir. Bu, bütün diqqəti tələbələrin çatışmazlıqlarına deyil, perspektivdə mümkün deskriptorlara əsaslanan “bacarmaq (edə bilmək)” imkanına yönəldir. Burada əsas ideya gerçək həyat tələbləri əsasında təşkil edilmiş və icrası mümkün deskriptorlarla müşayiət olunan, tələbələr üçün məqsədli, real-dünyəvi ünsiyyətə əsaslanan kurikulumları və kursları işləyib hazırlamaqdır.

Əslində, CEFR istifadəçilərin dili necə öyrənmələrinə əsaslanaraq kurikulumun, kursların və imtahanların planlaşdırılmasına yardımçı olan vasitədir. Sxemin müəyyən aspektləri üzrə icrası mümkün olan illüstrativ deskriptor şkalalarından (CEFR 2001, fəsil 4 və 5) və müxtəlif dillər üzrə ayrılıqda çap edilmiş əlaqədar

məzmun spesifikasiyasından (Başlangıç səviyyənin təsvirləri (Reference Level Descriptions – RLDs))²² ibarət deskriptiv sxemin təqdim edilməsi belə planlaşdırmanın təmin edilməsini nəzərdə tutur.

Bu məqsədlər CEFR-in 2001-ci il nəşrində aşağıdakı kimi ifadə edilib:

CEFR-in bəyan edilmiş məqsədlərinə aiddir:

- ▶ müxtəlif ölkələrin təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlığı təşviq etmək və asanlaşdırmaq;
- ▶ dil ixtisaslarının qarşılıqlı tanınmasının möhkəm əsasını təmin etmək;
- ▶ bacarıqlarını müəyyənləşdirmək və koordinasiya etmək üçün tələbələrə, müəllimlərə, kurs təşkilatçılara, imtahan qurumlarına və təhsil administratorlarına kömək etmək (CEFR 2001, bölmə 1.4).

Əməkdaşlığı daha da genişləndirmək və asanlaşdırmaq üçün CEFR illüstrativ deskriptorlarla müəyyən edilmiş A1-C2 başlangıç səviyyəsi üçün təsvirlər təqdim edir. Bunlar CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 3-cü fəslində təqdim olunub və həmin nəşrin 4-cü və 5-ci fəsilləri üzrə bölüşdürülmüş deskriptor şkalalarında istifadə edilir. Müxtəlif səviyyələrdə şkalaların aspektlərini müəyyənləşdirən ümumi deskriptiv sxemin, başlangıç səviyyəsi üçün təsvirlərin və illüstrativ deskriptorların verilməsi kommunikasiyanın, şəbəkələşmənin, mobilliyin, kursların və

CEFR-in üstünlükləri

Ümumi istiqamətlər təqdim etməklə CEFR-in əsas məqsədi – dil tədrisinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və Avropada geniş dünyagörüşlü, çoxdilliliyə sahib olan vətəndaşlar üçün lazımı şəraitin yaradılmasına kömək göstərməkdir. Bu məsələ 2007-ci ildə CEFR-in fəaliyyət nəticələrini nəzərdən keçirən Dil Siyasəti üzrə Dövlətlərarası Forumda, habelə Avropa Nazirlər Komitəsinin bir sıra tövsiyələrində aydın şəkildə təsdiqlənmişdir. Bu əsas məqsəd bir daha “Çoxdilli və çoxmədəniyyətli təhsil üzrə kurikulumun təkmilləşdirilməsi və yerinə yetirilməsinə dair dərslik”də (Beacco et al. 2016a) xüsusi vurğulanmışdır. Bununla da Dil Siyasəti üzrə Forum öncə CEFR səviyyələrindən məsuliyyətlə istifadəni, imtahanlara hazırlıq məqsədilə təqdim edilən metodologiya və resursların işlənilib hazırlanmasını, daha sonra isə onların CEFR-lə əlaqələndirilməsini qeyd etmişdir.

“Xarici dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi” yarımbaşlığı CEFR-in sadəcə qiymətləndirmə layihəsi olmadığını aydın göstərir. CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 9-cu fəslində qiymətləndirməyə bir çox fərqli yanaşmalar təqdim edilir və onlardan çoxu standartlaşdırılmış testlərin alternativləridir. Bu fəsildə CEFR-in ümumilikdə və illüstrativ deskriptorları vasitəsilə qiymətləndirmə prosesində müəllimlərə yardımçı olmaq yolları izah edilir, ancaq dil bacarığının yoxlanılması və test aparılması məsələlərinə toxunulmur.

Ümumiyyətlə, Dil Siyasəti üzrə Forumda ALTE (www.alte.org), Dilin test edilməsi və qiymətləndirilməsi üzrə Avropa Assosiasiyası (EALTA) (www.ealta.eu.org) və Dil xidmətində keyfiyyətin dəyərləndirilməsi və akkreditasiyası (Eaquals) (www.eaquals.org) kimi qurumlar vasitəsilə CEFR-lə əlaqədar beynəlxalq şəbəkələşməyə və təcrübə mübadiləsinin aparılmasına ehtiyac olduğu vurğulanmışdır.

²² www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/reference-level-descriptions.

imtahanların qəbulunu asanlaşdırmaq məqsədilə dil təhsili peşəsində ümumi metadilin təmin edilməsini hədəfləyir. İmtahanlara gəlincə, Avropa Şurası Dil Siyasəti şöbəsi CEFR-in dil üzrə imtahanları ilə əlaqədar vəsait²³ nəşr edib. Həmin vəsaitdə əlavə olaraq material toplusu və dil üzrə testlərin hazırlanması, imtahanların keçirilməsi üzrə vəsaitlə²⁴ bərabər, Cambridge University Press tərəfindən çap edilmiş mövzuya dair irihəcmli tədqiqat işləri də daxil olunub. Avropa Şurasının Müasir Dillər üzrə Avropa Mərkəzi (ECML) də CEFR-in əsas məqamları ilə²⁵ əlaqədar dil imtahanları hazırlayıb və bununla da özünün RELANG təşəbbüsləri²⁶ çərçivəsində üzv ölkələr üçün potensialın yaradılmasını təmin edib.

CEFR-in standartlaşdırma aləti kimi deyil, təhsil sahəsində həyata keçirilən islahat layihələrinə yardımçı vasitə olduğunu bir daha vurğulamaq lazımdır. Onun istifadəsini, hətta koordinasiyasını monitoring edən xüsusi qurum da yoxdur. CEFR başlanğıcda da bunu qeyd edir:

“Bir məsələyə elə əvvəldən aydınlıq gətirmək lazımdır. Biz bu sahədə çalışanlara nəyi edib-etməmələrini söyləmək fikrində deyilik. CEFR istifadəçilərin gerçəkləşdirəcəyi məqsədləri və ya tətbiq edəcəkləri metodları müəyyənləşdirmir” (CEFR 2001, “İstifadəçilər üçün qeydlər”).

2.2. FƏALİYYƏTYÖNÜMLÜ YANAŞMANIN TƏTBİQİ

CEFR dil tədrisi baxımından olduqca müfəssəldir. Çünki bu sənəddə dil tədrisinə dair əsas yanaşmaları tapmaq mümkündür. CEFR, həmçinin neytral sənəd hesab edilir, bəzi sualların yaranmasına baxmayaraq, onları cavablandırmır, xüsusi pedaqoji yanaşma da təklif etmir. Məsələn, qrammatik materialın və ya ədəbiyyatın tədrisinin dayandırılması barədə təklif vermir. “Tələbənin dərslə müvəffəqiyyət dərəcəsini ən yaxşı necə qiymətləndirmək olar?” sualının da “düzgün cavab”ını tapmır. Bununla belə, CEFR öyrənənləri dil istifadəçisi və sosial vasitəçilər kimi görməklə innovativ mövqe tutur və dili tədris predmeti kimi deyil, daha çox ünsiyyət vasitəsi kimi görür. Həm də ki, o, tam fəslə – “CEFR istifadəçilərinin tələbatının təhlili, icrası mümkün olan deskriptorlar və kommunikativ tapşırıqlar”ına həsr edib (CEFR 2001, Fəsil 7).

CEFR-in metodoloji mesajı budur ki, dilin öyrənilməsi prosesi tələbələrin real həyat vəziyyətlərində hərəkət etmək, fikirlərini ifadə edə bilmək və müxtəlif tapşırıqları yerinə yetirmək bacarığının yaradılmasına yönəldilməlidir. Beləliklə, qiymətləndirmə üçün təklif edilən meyar real həyatdakı ünsiyyət bacarığı ilə ölçülür (A1-C2 səviyyələri). Bu, “meyarlara görə qiymətləndirmə” ifadəsində “meyarın” ilkin və əsas mənasıdır. CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 4-cü və 5-ci fəsillərindəki deskriptorlar kurikulumun və standartların məqsədlərini və qiymətləndirmə meyarlarını daha aydın şəkildə müəyyənləşdirməyi təmin edir. 4-cü fəsil fəaliyyət növlərindən (“nə”), 5-ci fəsil isə sərişlərdən (“necə”) bəhs edir. Həm də təhsil və tədris baxımından neytrallıq ifadə etmir, həmin prosesdə hərəkətlə şərtlənir, konkret fəaliyyəti nəzərdə tutur. Bu, həmçinin kurikulum, tədris və qiymətləndirmə arasında məntiqi, ardıcıl əlaqə əsasında tələbələrin real ünsiyyət tələbatlarını planlamağı təklif edir.

CEFR-in 2001-ci il nəşrindəki fəsillərə baxış

Fəsil 1: Siyasi və təhsil kontekstində ümum-Avropa çərçivə sənədi

Fəsil 2: Qəbul edilmiş yanaşma

Fəsil 3: Xarici dil üzrə ümumi nəzarət səviyyəsi;

Fəsil 4: Dilin istifadəsi və dil öyrənənlər/dil istifadəçiləri

Fəsil 5: İstifadəçinin sərişəsi

Fəsil 6: Dil öyrənmə və dilin tədrisi

Fəsil 7: Tapşırıqlar və onların dilin tədrisində rolu

Fəsil 8: Linqvistik müxtəliflik və kurikulum

Fəsil 9: Qiymətləndirmə

²³ Council of Europe (2009), “Relating Language Examinations to the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment (CEFR) – A Manual”, Language Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/1680667a2d>

²⁴ ALTE (2011), “Manual for language test development and examining – For use with the CEFR”, Language Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/1680667a2b>.

²⁵ Noijons J., Bérešová J., Breton G. et al. (2011), Relating language examinations to the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment (CEFR) – Highlights from the Manual, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at: www.ecml.at/tabid/277/PublicationID/67/Default.aspx.

²⁶ Relating language curricula, tests and examinations to the Common European Framework of Reference (RELANG): <https://relang.ecml.at/>

Sınıfdə konkret fəaliyyətyönümlü yanaşmanın tətbiqi bir neçə mənada anlaşıla bilər: tələbələrin sosial vasitəçi qismində qəbulu dedikdə, çox ehtimal ki, kommunikasiya növü kimi deskriptorlardan istifadə etməklə onların dərs prosesinə cəlb olunmaları nəzərdə tutulur. Burada, həmçinin dil öyrənmənin sosial mahiyyəti və dildən istifadə, yəni tədris prosesində ictimai və fərdi faktorlar arasında olan qarşılıqlı ünsiyyət də diqqətdə saxlanılır. Tələbələr hər hansı dili, sadəcə fənn olaraq deyil, sınıfdə hədəfə çevirmək üçün bir növ istifadəçi rolunu oynayırlar. Tələbələrə çoxdillilik və çoxmədəniyyətli görmək dedikdə isə onların bütün linqvistik ehtiyatlardan istifadə etməsi, dillər və mədəniyyətlər arasında oxşarlıqları və qanunauyğunluğu görməyə çalışması başa düşülür. Hər şeydən öncə, əsas istiqaməti təkcə dil olmayan konkret fəaliyyətə yanaşma oriyentasiyası məqsədyönlülüüyü, sınıfdə birgə yerinə yetirilən tapşırıqları nəzərdə tutur. Əgər tapşırığın əsas hədəfi dil deyilsə, onda başqa məşğuliyyət və ya nəticə olmalıdır (məsələn, ekskursiyanın planlaşdırılması, plakatların düzəldilməsi, bloqun yaradılması, festival hazırlanması və s.). Bu qəbildən olan işlərin hazırlanmasında deskriptorlardan faydalanmaq, həmçinin istənilən vaxt tələbələrin dildən istifadəsini müşahidə etmək və dəyərləndirmə aparmaq mümkündür.

Həm CEFR-in deskriptiv sxemi, həm də konkret fəaliyyətə yanaşma hədəfin birgə formalaşdırılmasını öyrənməyin və tədris prosesinin əsası olaraq götürülür. Bunu sınıfdə bəzən ayrıca olaraq müəllim və tələbələrlə, bəzən isə bütöv kollektiv şəklində tətbiq etmək çətin deyil. Müəllim və kiçik qruplarda olan tələbələr arasında belə bir əlaqə tarazlığı pedaqoji əhəmiyyətli, həmçinin tələbələrin müvafiq bacarıq səviyyəsini əks etdirir. Bugünkü fərqli cəmiyyətin reallıqlarında prosesin izahı bir çox dillərdə verilə bilər, bu isə istifadəçilərin çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik bacarıqlarına əsaslanır.

2.3. ÇOXDİLLİLİK VƏ ÇOXMƏDƏNİYYƏTLİLİK SƏRİŞTƏSİ

CEFR-in multilingvizmi (sosial və fərdi səviyyədə müxtəlif dillərin yanaşı mövcudluğu) poliqlot istifadəçinin dinamik linqvistik bacarığı istiqamətində fərqləndirmə aparır. CEFR-də çoxdillilik qeyri-bərabər və dəyişkən səriştə kimi təqdim edilir. Burada istifadəçinin bir dildəki resursları təbiət etibarilə başqa dildəkilərdən xeyli fərqlənə bilər. Bununla belə, əsas məsələ vahid, qarşılıqlı əlaqəli dil bacarığının olmasından və multilingvizm vəzifələrinin yerinə yetirilməsi üçün ümumi məsuliyyətlər və müxtəlif strategiyaların birləşdirilməsindən ibarətdir. (CEFR 2001, Bölmə 6.1.3.2).

CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 1.3-cü bölməsində izah edilən kimi, çoxdillilik səriştəsi qarşılıqlı ünsiyyətə, dəyişkən təcrübəyə tez uyğunlaşan nüansları özündə əks etdirir:

- ▶ bir dildən və ya dialektədən başqasına keçmək; özünü bir dildə (dialektə və ya müxtəlif dillərdə) ifadə etmək; başqa dildə danışanı anlamaq;
- ▶ mətni anlamaq üçün bir neçə dil (və ya dialekt) bilməyə sövq etmək;
- ▶ ümumi beynəlxalq söz ehtiyatında verilmiş yeni sözləri bilmək;
- ▶ bu sahədə bilgilərinin azlığına baxmayaraq ümumi ünsiyyət dili olmayan fərdlər arasında vasitəçilik etmək;
- ▶ alternativ ifadə formalarını sınaqdan keçirmək üçün bütün linqvistik vasitələrdən istifadə etmək;
- ▶ bütün paralingvistik bacarıqlarından (mimi-kadan, jestlərdən, üz ifadələrindən, işarələrdən və s.) yararlanmaq.

Bir-biri ilə əlaqədar olan çoxdillilik, çoxmədəniyyətlik anlayışları, eləcə də xarici dil təhsili və tədrisində səriştələrin bir qismi ilk dəfə 1996-cı ildə CEFR-in ilkin variantında təqdim edilib.

Bunlar metodologiya və dil siyasətinin hədəfi kimi müxtəliflik hüduqlarında "istənilən ünsiyyət dilinin" dinamik, yaradıcı proses forması olaraq inkişaf etdirilib. Belə inkişafın əsası 1990-cı illərin əvvəlində CREDIF (Fransız dilinin yayılmasının tədqiqi və öyrənilməsi mərkəzi - Centre de recherche et d'étude pour la diffusion du français) tərəfindən bilinqvizm (ikidillilik) sahəsində Parisdə həyata keçirilmiş silsilə tədqiqatlar zamanı qoyulmuşdu.

CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 8-ci fəslində verilmiş kurikulum nümunələri də məntiqi olaraq çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik anlayışlarını irəli sürmüşdü.

Bu iki konsepsiya 1997-ci ildə dərc edilmiş "Çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik səriştələri" adlı məqalədə daha ətraflı verilmişdir. (<https://rm.coe.int/168069d29b>).

Maraqlıdır ki, 1996-cı ildə ilk dəfə “transdillilik” termini tətbiq edilib. Uelsdə bilinqvial təhsil sisteminə sonrakı başqa dillə tərcümə poliqlot şəxslərin iştirakı və birdən çox dilin işlədilməsini nəzərdə tutan proses kimi qəbul edilib. Hazırda bir dildə çox sayda analoji ifadələrin mövcudluğu mümkündür və çoxdillilik termini onların hamısını əhatə edir. Əslində çoxdilliliyi müxtəlif nöqtəyindən nəzərdən dəyərləndirmək olar – sosioloji və ya tarixi fakt kimi, şəxsi xarakter, yaxud ambisiya, təhsil fəlsəfəsi və ya yanaşması, yaxud da daha çox linqvistik müxtəlifliyin qorunub saxlanması üçün ictimai-siyasi məqsədi kimi. Belə yanaşmalar daha çox Avropa üçün səciyyəvidir.

Ümumi ünsiyyət dilinə malik olmayan fərdlər arasında vasitəçilik etmə yuxarıdakı siyahıda sadalanan fəaliyyətlərdən biridir. Bu vasitəçiliyin çoxdillilik növündən asılı olaraq mediasiya təsvirlərini işləyib hazırlamaq üçün yuxarıda verilən siyahıdakı bəndlər üzrə 2014-2017-ci illərdə həyata keçirilmiş layihələr çərçivəsində deskriptorlar hazırlanmış və dəyərləndirilmişdir. Son bənd (paralingvistik) istisna olmaqla, görülmüş işlər uğurlu olmuşdur: təəssüf ki, məlumatı hazırlayanlar bunun aktuallığı barədə razılığa gələ və ya deskriptorların izahını ardıcıl olaraq verə bilməmişlər.

2001-ci ildə CEFR çap olunan zaman bu bölmədə müzakirə edilən konsepsiya, xüsusilə hərtərəfli, bir-biri ilə əlaqəli çoxdillilik bacarığı ideyası innovativ sayılırdı.

Ancaq o vaxtdan bəri həm erkən yaşlarında, həm də sonrakı yaş dövrlərində əlavə dil öyrənmək fikri (birincilərin daha tez inteqrasiya etmələri nəzərə alınmaqla) psixolinqvistik və neyrolinqvistik tədqiqatlar vasitəsilə dəstəklənmişdir. Beyindəki geniş icraedici nəzarət sistemi sayəsində (bu, tapşırıqlar yerinə yetirilərkən diqqəti yayındıran faktorlardan uzaqlaşdırmaq bacarığıdır) çoxdilliliyin bir sıra koqnitiv üstünlüklərlə nəticələndiyi də müşahidə olunmuşdur.

CEFR-də göstərilən istinadların əksəriyyəti “çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik sərəştəsi”nə aiddir, çünki bu iki aspekt bir-birindən ayrılmazdır. Bununla belə, dəyişkənliyin bir forması da aspektlərdən birinin (məsələn, çoxmədəniyyətlik sərəştəsi) digərindən (məsələn, çoxdillilik sərəştəsi) daha güclü ola bilməsidir (Bax: CEFR 2001, bölmə 6.1.3.1).

Çoxdilliliyin və çoxmədəniyyətliliyin inkişafına təkan verən səbəblərdən biri də cari sahədə olan təcrübədir ki, bu da aşağıdakı imkanları özündə əks etdirir:

- dil bacarığını inkişaf etdirən mövcud sosial linqvistik və pragmatik sərəştələrdən istifadə olunur;
- müxtəlif dillərin linqvistik təşkili baxımından metalingvistik, dillərarası və ya “hiperlingvistik” dərk daha yaxşı qavramağı nəzərdə tutur;
- mahiyyətə bunlar dili öyrənmək barədə bilginə və başqaları ilə yeni şəraitdə ünsiyyətə girmək bacarığını zənginləşdirir.

Odur ki, dil və mədəniyyət sahələrinin sonrakı mərhələsində bu, müəyyən mənada reseptiv bacarıqları sürətləndirə bilər (CEFR 2001, Bölmə 6.1.3.3).

Qeyd edək ki, CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 5.1.1.3 və 5.1.2.2-ci bölmələrində çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik sərəştəsi anlayışları lazımi səviyyədə təkmilləşdirilməmişdi. CEFR-lə əlaqədar kurikulumun işlənilməsi zamanı çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik sərəştələrinin tətbiqi “Çoxdilli və çoxmədəniyyətli təhsil üzrə kurikulumun təkmilləşdirilməsi və yerinə yetirilməsinə dair dərslər”də (Beacco et al. 2016a) aydın təsvir edilib. Bununla yanaşı, plüralist yanaşmaya aid olan çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik sərəştələrinin ətraflı təsnifatı ECML-in “Dillərə və mədəniyyətlərə plüralist yanaşmanın baza çərçivəsi” adlı sənədində də təqdim edilib (FREPA/CARAP)²⁷.

2.4. CEFR-in DESKRİPTİV SXEMİ

Bu bölmədə CEFR-in deskriptiv sxemini və 2014-2017-ci il layihəsində daha da təkmilləşdirilmiş elementlərini təqdim edəcəyik. Yuxarıda göstəriləni kimi, CEFR-in əsas məqsədi dil bacarığı üçün ümumi deskriptiv metadili təmin etməkdir. Şəkil 1-də CEFR-in deskriptiv sxeminin quruluşu qrafik formada verilmişdir.

2001-ci il nəşrinin 1-ci fəslində əsas konsepsiyaları təqdim etdikdən sonra CEFR-in hədəfləri 2-ci fəsilə qısa şəkildə verilmişdir. İstənilən kommunikativ şəraitdə tapşırığı yerinə yetirmək üçün ümumi sərəştələr (məsələn, dünyagörüşü, ictimai-mədəni, mədəniyyətlərarası sərəştə, professional sərəştə - CEFR 2001, bölmə 5.1) həmişə kommunikativ dil təcrübələri (lingvistik, ictimai-lingvistik və pragmatik təcrübələr: CEFR 2001, bölmə 5.2) və strategiyalar (ümumi və kommunikativ dil strategiyaları) ilə birləşdirilir (CEFR 2001, 7-ci fəsil). Tapşırıqlar əksər hallarda birgə əməkdaşlığı tələb edir, buna görə də dil biliyinə ehtiyac yaranır. Məsələn: CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 2-ci fəslində seçilmiş nümunədə dildən istifadənin tapşırıqlardan asılılığı belə göstərilir:

Paltar şkafinin yerini dəyişdirərkən müəyyən ünsiyyət, şübhəsiz ki, məsləhətdir, ancaq burada dil görülmək işi əsas məqsədi deyil. Eynilə mürəkkəb ünsiyyət tələb edən, məsələn, etik problemin daha yaxşı həll edilməsi üzrə

²⁷ <http://carap.ecml.at/Accueil/tabid/3577/language/en-GB/Default.aspx>

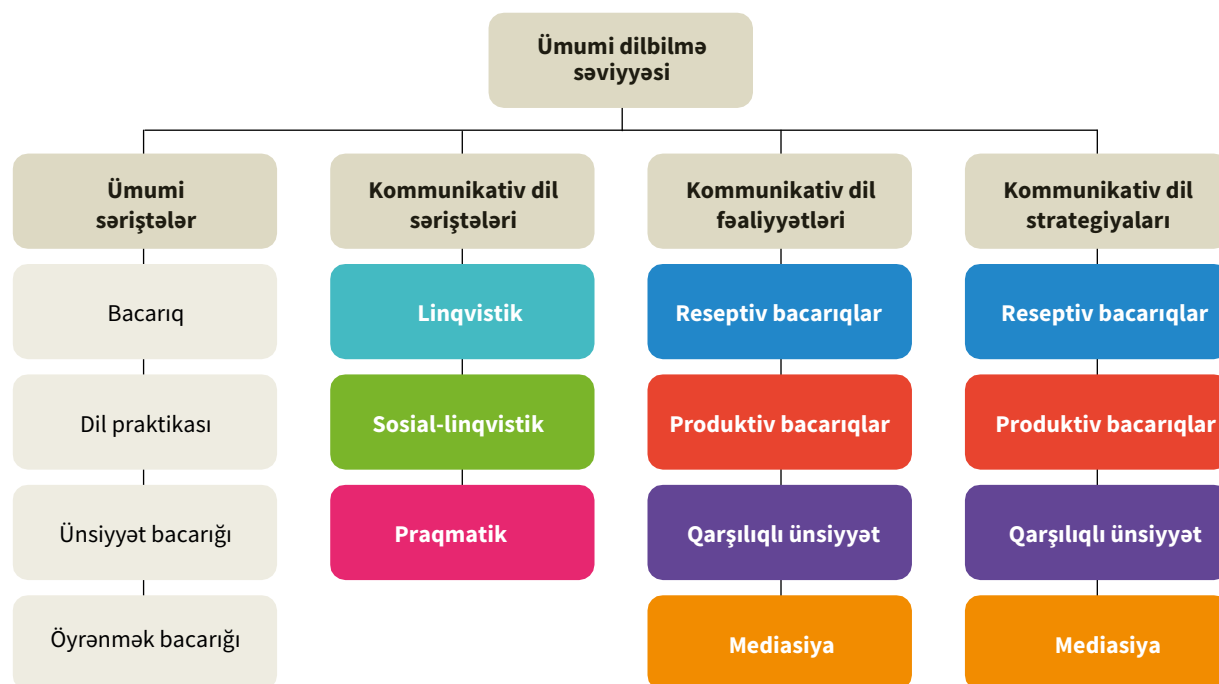
razılaşma və ya layihəyə görə toplantının keçirilməsi zamanı əsas vəzifə heç də ona nail olmaq üçün istifadə edilən təmasa deyil, qarşıya qoyulmuş məqsədlərə nail olmağa yönəldilir.

CEFR-in ümumi yanaşması:

Dilin öyrənilməsinə əhatə edən dildən istifadə həm fərdlər, həm də sosial agentlər tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətləri ehtiva edərək, **ümumi**, xüsusilə də kommunikativ olmaqla bir sıra dil səriştələrini inkişaf etdirir. Müxtəlif kontekstlərdə, müxtəlif **şərait** və müxtəlif **məhdudiyyətlər** çərçivəsində dil prosesləri daxil olan dil fəaliyyətində iştirak etmək, konkret **sahələrdə mövzu** üzrə mətnlərin hazırlanması və/və ya əldə edilməsi üçün, **vəzifələri** yerinə yetirmək yönündə daha çox uyğun görünən **strategiyaların aktivləşdirilməsi** üçün onlar ixtiyarlarında olan səriştələrdən istifadə edirlər. İştirakçılar tərəfindən bu işlərin monitorinqi səriştələrin gücləndirilməsi və ya modifikasiyası ilə nəticələnir (CEFR 2001, bölmə 2.1).

Beləliklə, vəzifələr yerinə yetiriləndə səriştə və strategiya nəticəyə yönəldilir və gələcəkdə, öz növbəsində, bu, təcrübə əsasında daha da inkişaf etdirilir. CEFR-in deskriptiv sxemini praktikada tətbiq edən “konkret fəaliyyətə yanaşma oriyentasiyasında” dil dərslərində bəzi kollektiv vəzifələrin bu səbəbdən böyük əhəmiyyəti var. Odur ki, CEFR-in 2001-ci il nəşrinə vəzifələr barədə ayrıca fəsil yerləşdirilib. CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 7-ci fəslə real həyatı və pedaqoji vəzifələri, bunlar arasındakı güzəştlərin mümkünlüyünü, dil baxımından onları asanlaşdırən və çətinləşdirən faktorları, həmçinin şərtləri və məhdudiyyətləri müzakirəyə çıxarır. Sınıfdə tapşırıqların dəqiq forması və proqramda onların malik olacağı üstünlük barədə CEFR istifadəçiləri özləri qərar verməlidirlər. CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 6-cı fəslində dil tədrisi metodologiyası tədqiq edilir, müxtəlif kontekstlər üçün bir çox yanaşmalar göstərilir. Əslində, CEFR-in sxemə uyğun tapşırıqları ekoloji yanaşma və ümumilikdə sosial-mədəni və sosial-konstruktiv nəzəriyyələrə əsaslanan yanaşmalar da daxil olmaqla, ikinci dil öyrənməyə daha çox uyğun gəlir. Dil təhsilində çoxdilliliyin vacibliyinin müzakirəsindən başlayaraq CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 8-ci fəslə kurikulumların formalaşdırılması üzrə alternativ variantları təqdim edir. Bu proses “*Çoxdilli və çoxmədəniyyətli təhsil üzrə kurikulumun təkmilləşdirilməsi və yerinə yetirilməsinə dair dərslik*”də (Beacco et al. 2016a) də nəzərdən keçirilib. Hansı perspektivin qəbul edilməsindən asılı olmayaraq, dil dərslərindəki tapşırıqların CEFR-in deskriptiv sxemində də sadalanan və reallıqda mövcud olan kommunikativ dilləri, onların strategiyalarını əhatə etməsi şübhəsizdir (CEFR 2001, bölmə 4.4). Kommunikativ dil fəaliyyəti və strategiyaları ilə CEFR ünsiyyətin mürəkkəb reallıqlarına qeyri-adekvat şəkildə təsir edən ənənəvi dörd bacarıq modelini – dinləmək, danışmaq, oxumaq və yazmaq dəyişir. Bundan başqa, dörd bacarıq üzrə təşkilatlanma hər hansı bir məqsəd və ya makrofunksiya ilə tənzimlənmir. CEFR tərəfindən təklif edilən təşkilatlanma fikrin birgə yarandığı qarşılıqlı ünsiyyətə əsaslanan real həyatda dil istifadəsinə daha yaxındır. Fəaliyyət kommunikasiyanın dörd modelinə əsasən təqdim olunur: reseptiv bacarıqlar, produktiv bacarıqlar, qarşılıqlı ünsiyyət və mediasiya.

Şəkil 1 – CEFR-in deskriptiv sxeminin quruluşu²⁸

²⁸ From the ECEP project publication: Piccardo E. et al. (2011), *Pathways through assessing, learning and teaching in the CEFR*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at http://ecep.ecml.at/Portals/26/training-kit/files/2011_08_29_ECEP_EN.pdf.

Kommunikativ fəaliyyət üzrə CEFR kateqoriyalarının inkişafına insanlar arasında dilin istifadəsi, habelə fikrin inkişaf etdirilməsi arasındakı fərq çox böyük təsir edir. Bunu əyani şəkildə cədvəl 3-də görmək olar.

Cədvəl 3 – Kommunikativ dil fəaliyyəti üzrə CEFR kateqoriyalarının makrofunksional əsasları

	Reseptiv bacarıqlar	Produktiv bacarıqlar	Qarşılıqlı ünsiyyət	Mediasiya
Yaradıcı, şəxslərarası dil istifadəsi	Məsələn, oxu asudə vaxt fəaliyyəti kimi	Məsələn, davamlı monoloq: təcrübənin təsviri	Məsələn, söhbət	Kommunikasiyanı mediasiya etmək
Tranzaksional	Məsələn, informasiya və müzakirə məqsədilə oxu	Məsələn, daimi monoloq: informasiya vermək	Məsələn, mal və xidmətlərin əldə edilməsi İnformasiya mübadiləsi	Mətni mediasiya etmək
Dəyərləndirici, məsələnin həlli üçün dil istifadəsi	(informasiya və müzakirə məqsədilə “Oxu” ilə birləşdirilib)	Məsələn, davamlı monoloq: müzakirə zamanı məsələnin təqdimatı	Məsələn, müzakirə	Konsepsiyaları mediasiya etmək

3-cü cədvəldə verilən dil fəaliyyətinə yanaşmaya gəlincə, dörd təcrübə səriştəsindən başqa, belə bir inkişafın üstünlüklərinə dair siyahı CEFR-in ərsəyə gətirildiyi ərəfədə yazılmış hazırlıq tədqiqatlarından götürülüb²⁹:

- ▶ təklif edilən kateqoriyalar (reseptiv bacarıqlar, produktiv bacarıqlar, qarşılıqlı ünsiyyət və mediasiya) təkcə bu işlə məşğul olanlar (insayderlər) üçün deyil, həm də istifadəçilərdən ötrü əhəmiyyətlidir: bu kateqoriyalar dörd bacarıqla müqayisədə insanların faktiki dildən istifadə yollarını daha yaxşı əks etdirir;
- ▶ bu növ kateqoriyalar iş dünyası üçün dil hazırlığında istifadə edildiyindən ümumi təyinatlı və xüsusi məqsədlərdən ötrü işlədilən dil (LSP – language for specific purposes) arasındakı əlaqəni sadələşdirir;
- ▶ kiçik qrupda birgə qarşılıqlı ünsiyyəti, layihə işini, qələm dostları ilə yazışmaları və dil imtahanlarındakı müsahibələri əhatə edən pedaqoji tapşırıqları bu modelə yerləşdirmək daha asan olur;
- ▶ konkret istifadə kontekstində şəffaf fəaliyyətlər nöqteyi-nəzərindən təşkilatlanma dil öyrənmək təcrübəsini təşkil edən “həyat lövhələri”nin əks olunmasını asanlaşdırır;
- ▶ janra əsaslanan belə yanaşma məzmun sxemlərini və janra uyğun formal quruluşların əldə edilməsini stimullaşdırır;
- ▶ şəxslərarası və dayanıqlı özünüifadəni göstərən kateqoriyalar A2 səviyyəsi üçün əsasdır və dili informasiya vasitəsi kimi görən geniş yayılmış metaforanın ötürülməsini qaydaya salır;
- ▶ dörd təcrübə səriştəsinin və üç elementin (qrammatik struktur, lüğət ehtiyatı, fonologiya/qrafologiya) modelindən uzaqlaşmaq icranın keyfiyyət üzrə kommunikativ meyarlarına kömək edir;
- ▶ “reseptiv bacarıqlar, qarşılıqlı ünsiyyət, produktiv bacarıqlar” kimi fərqli keyfiyyətlər öyrənmə və icra strategiyaları üçün istifadə edilən təsnifatı xatırladır və daha geniş strateji səriştə konsepsiyasına hərtərəfli yardım göstərir;
- ▶ “reseptiv bacarıqlar, qarşılıqlı ünsiyyət, produktiv bacarıqlar və mediasiya” kimi fərqli keyfiyyətlər faktiki olaraq çətinliyin artdığını göstərir və qismən ixtisaslaşma təsrübəsinin işlənilib hazırlanmasına kömək edir;
- ▶ nisbətən konkret kontekstlər (mücərrəd bacarıqlardan və ya funksiyalardan daha çox supra-janrlara/danışıq hallarına meyillilik) real qiymətləndirmə göstərişləri ilə əlaqə yaradır, daha konkret deskriptorların təmin edilməsini sürətləndirir.

CEFR-in ən çox təsirli olduğu sahələrdən biri produktiv bacarıqlar (stabil (uzunmüddətli) monoloq; uzun çıxış) ilə qarşılıqlı ünsiyyət arasında (danışıq dialoqu; qısa çıxış) kursun məqsədi və şifahi imtahanların strukturunda əsaslı

²⁹ North B. (1994) “Perspectives on language proficiency and aspects of competence: a reference paper defining categories and levels”, *CC-LANG* Vol. 94, No. 20, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

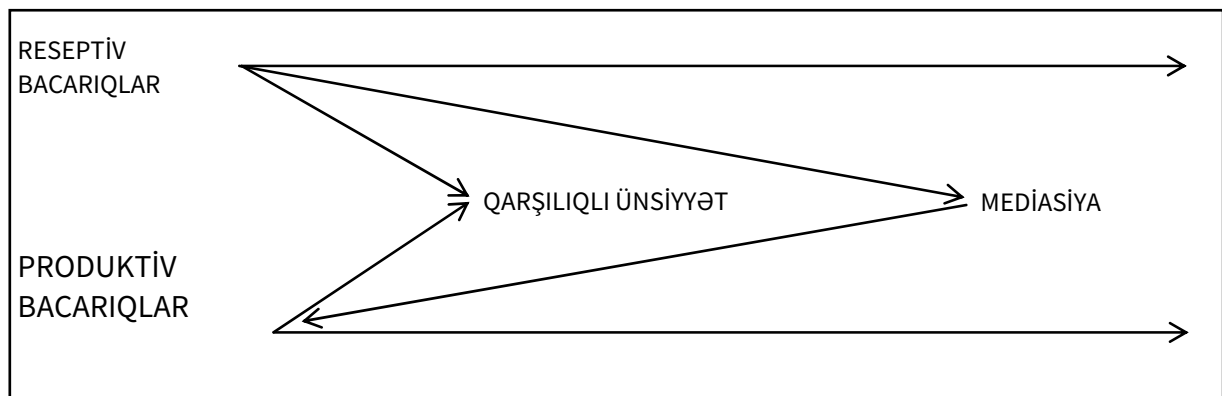
fərqlərin olmasının başa düşülməsidir. CEFR-in 2001-ci il nəşrində yazı məhsulu və yazılı qarşılıqlı ünsiyyət arasında bölgü aparılması heç də geniş ictimaiyyət tərəfindən rəğbətlə qarşılanmamışdı. Xüsusən də CEFR-in 2 sayılı cədvəlinin ilkin versiyası (özünüqiymətləndirmə şkalası) yazılı qarşılıqlı ünsiyyət və yazı məhsulunun dəyişdirilərək yenidən “yazı” adı altında birləşdirilməsi CEFR “beş təcrübə səriştəsi modeli irəli sürür” kimi geniş, amma yanlış təsəvvürün yaranmasına yol açmışdı. Amma elektron poçtun, mesaj göndərilməsinin və sosial medianın inkişafı onu göstərdi ki, bir çox sahələrdə olduğu kimi, CEFR bu məsələdə də gələcək perspektivləri öncədən görmüşdür. Dördüncü model – mediasiya, CEFR-in ilk müəlliflər qrupunun fəaliyyəti dövründə işlənib hazırlanmışdır.³⁰

CEFR-in 1996 və 1998-ci illərdəki ilkin versiyasında 2-ci şəkil dörd forma arasındakı əlaqəni əks etdirir. Şifahi, həm də yazılı olaraq iki yerə ayrılan reseptiv bacarıqlar və produktiv bacarıqlar dörd ənənəvi təcrübə səriştəsini təmsil edir. Qarşılıqlı ünsiyyət hər ikisini – reseptiv bacarıqları və produktiv bacarıqları özündə cəmləyir. Mediasiyaya isə onların hər ikisi – reseptiv bacarıqlar və produktiv bacarıqlar daxildir. Eləcə də çox zaman qarşılıqlı ünsiyyət.

CEFR mediasiya konsepsiyasını aşağıdakı kimi təqdim edir:

Reseptiv bacarıq və produktiv bacarıq formalarında *mediasianın* yazılı və ya şifahi fəaliyyətləri hər hansı səbəb üzündən insanların birbaşa ünsiyyəti mümkün olmadığı halda belə onlar arasında əlaqə yarada bilir. Tərcümə və ya interpretasiya, parafraz, qısa məzmun, həmçinin qeydlər üçüncü tərəfi birbaşa çıxışı olmadığı əsas mətnin yenilənmiş qısa xülasəsi ilə təmin edir. Dil üzrə mediasiya fəaliyyəti – mövcud mətnin yenidən işlənib hazırlanması cəmiyyətimizin linqvistik baxımdan normal fəaliyyət göstərməsində vacib yer tutur (CEFR 2001, bölmə 2.1.3).

Şəkil 2 – Reseptiv bacarıqlar, produktiv bacarıqlar, qarşılıqlı ünsiyyət və mediasiya arasındakı bağlılıq

CEFR-in ilkin versiyasında qeyd olunan bir çox başqa aspektlərlə yanaşı, qarşılıqlı ünsiyyət və mediasiya konsepsiyaları mətndə o qədər də təkmilləşdirilməmişdi. Bu, hazırlanmış 250 səhifəlik materialda rast gəlinən çatışmazlıqlardan biri idi. Nəticədə, CEFR-də mediasianın izahı, bir qayda olaraq, şərhə və tərcüməyə çevrilmişdi. Məhz bu səbəbdən mediasiya üzrə deskriptorların işlənməsi üçün 2014-2017-ci il layihəsi hazırlandı. “Əlavə 6”-də təsvir edildiyi kimi, bu layihədə mediasiyaya daha geniş yer verilib. Bu, “CEFR-in mediasiya aspektlərinin illüstrativ deskriptorlarının hazırlanması” bölməsində hərtərəfli izah edilib (North and Piccardo, 2016).

Təbiiq linqvistikada həyata keçirilən Çomskinin “gizli səriştə” və “vizual yerinə yetirmə” anlayışları arasındakı ənənəvi fərqi CEFR qəbul etməməyi vurğulayır, həm də nəzərə almaq lazımdır ki, bu “səriştə” adətən konkret icradan irəli gələn baza səriştələrinin əlaməti kimi müəyyən olunur. CEFR-də isə “səriştə” özündə həm ümumi, həm də kommunikativ dil səriştələrinə (lingvistik, sosial-lingvistik və praqmatik) əsaslanır. Bu isə müvafiq kommunikativ strategiyaları aktivləşdirməklə dil fəaliyyətlərini həyata keçirməyi özündə birləşdirir.

Səriştənin əldə edilməsi faktiki olaraq dairəvi prosesdir: işi yerinə yetirərək istifadəçi bacarığını inkişaf etdirir və strategiya qazanır. Bu yanaşma yalnız dil istifadə edildiyi zaman mövcud olan səriştəyə baxışı əhatə edir və özündə: (a) təbiiq psixologiyadan götürülmüş, xüsusilə iş dünyası və peşəkar hazırlıqla əlaqəli fəaliyyətdə səriştəyə daha geniş yanaşmanı və (b) bu gün təhsilə sosial-mədəni münasibətdə qəbul edilmiş baxışı əks etdirir. CEFR-in “səriştə” deskriptorları bu fəlsəfəni qısa şəkildə təsvir edir.

³⁰ CEFR-in ilk müəlliflər qrupu Con Trim, Daniel Koste, Brayn Nort və Cozef Şeyls olub.

“Edə bilir (bacarır)” deskriptorları səriştə kimi

“Səriştə” deskriptorlarının elmi cəhətdən səviyyə şkalaları üzrə dərəcələrə bölünməsi ideyası ilk olaraq tibb bacılarının peşə hazırlığı sahəsində yaranmışdır. Testlər təlim keçən tibb bacılarının bacarığını qiymətləndirməkdə o qədər də faydalı olmamışdı: işin yerinə yetirilməsinin müxtəlif səviyyəsində tipik qulluq səriştəsi barədə qısa təsvirin verilməsi üçün kənardan ekspert-tibb bacısının davamlı, əsaslı müşahidəsi lazım olurdu.

Bu “səriştə” yanaşması Avropa Şurasının fəaliyyətində 1970-ci illərin sonunda xarici dillərin tədrisi və öyrənilməsinə də tətbiq edilməyə başladı.

Bu, (a) iş sahəsində dil öyrənilməsinə ehtiyacın olması; (b) müəyyən edilmiş kommunikativ meyarlar əsasında müəllimlərin qiymətləndirilməsinə marağın olması; (v) tələbələrin düşüncəsini və motivasiyasını yüksəltmək vasitəsi kimi “səriştə” deskriptorlarını təcürbədən keçirərək özünüqiymətləndirmə aparılması ilə baş vermişdir. Bu gün “səriştə” deskriptorları bir çox ölkələrdə say baxımından artmaqda olan fənlər üzrə tətbiq olunur və bu yanaşma çox vaxt təcürbi bacarıqlara əsaslanan yanaşma adlandırılır.

Beləliklə, CEFR-də kommunikativ dil strategiyası dil səriştəsi və fəaliyyəti arasında əlaqələndirici bağdır və bu, sənədin 2001-ci il nəşrinin 4.4-cü bölməsinə əlavə edilib. Strategiyanın 4.4-cü bölməsinə əlavə edilib. Strateji səriştə üzrə deskriptorların işlənilib hazırlanmasına bu model təsirini göstərib: planlaşdırma, icra, monitorinq və bərpa. Ancaq 4-cü cədvəldən göründüyü kimi, bütün kateqoriyalar üzrə deskriptor şkalaları işlənilib hazırlanmamışdır. Kursivdə verilmiş kateqoriyalar 2001-ci ildə nəşr edilmiş CEFR deskriptorlarının hazırlanması zamanı nəzərdən keçirilmiş, amma tərtib edilməmişdi. 2014-2017-ci illər layihəsində mediasiya məsələsinə gəlin-cə, yalnız icra strategiyası üzrə deskriptorların hazırlanması qərara alınmışdı.

Cədvəl 4 – CEFR-də kommunikativ dil strategiyası

	Reseptiv bacarıqlar	Produktiv bacarıqlar	Qarşılıqlı ünsiyyət	Mediasiya
Planlaşdırma	<i>Çərçivəyə salma</i>	Planlaşdırma	Mümkün deyil	
İcra	Nəticə çıxarma	Mükafatlandırma	Novbələşmə Əməkdaşlıq	Əvvəlki biliyə istinad etmə Dilin uyğunlaşdırılması (Dili adaptasiya etmə) Çətin informasiyanın hissələrə bölünməsi Zəngin mətnin təkmilləşdirilməsi Mətnin əsaslandırılması
Dəyərləndirmə və bərpa	<i>Monitorinq</i>	Monitorinq və öz səhvini düzəltmə	İzah edilməsini xahiş etmək <i>Kommunikasiyanın bərpa edilməsi</i>	

2.5. MEDIASIYA

Artıq yuxarıda CEFR-in deskriptiv sxemlərinin müzakirəsi zamanı qeyd edildiyi kimi, mediasiya ünsiyyətin reseptiv bacarıqlar, produktiv bacarıqlar, qarşılıqlı ünsiyyət və vasitəçilik forması olaraq dil tədrisi və öyrənilməsinə ayrıca tətbiq edilmişdir (şəkil 2-yə bax). Dildən istifadə etdikdə çox vaxt bir neçə fəaliyyət əhatə olunur; mediasiya özündə reseptiv bacarıqları, produktiv bacarıqları və qarşılıqlı ünsiyyəti birləşdirir. Bundan başqa, bir çox hallarda, dildən istifadə zamanı məqsəd, sadəcə, informasiyanı ötürmək deyil, həm də fikri aydın ifadə etmək, inkişafına nail olmaq və ya anlayışını asanlaşdırmaqdır.

CEFR-in 2001-ci il nəşrində uyğunsuzluqların qarşılıqlı həllinə müraciət yalnız çarpaz-linqvistik mediasiya ilə (məlumatın başqa dildə ötürülməsi) məhdudlaşmır. Bunu aşağıdakı sitatlardan görmək olar:

- bölmə 2.1.3: “Hər hansı səbəbdən bir-biri ilə birbaşa ünsiyyət saxlaya bilməyən insanlar arasında ünsiyyəti mümkün etmək”;
- bölmə 4.4.4: “Bir-birini birbaşa anlama bilməyən həmsöhbətlər – adətən, müxtəlif dil daşıyıcıları – arasında vasitəçi kimi çıxış etmək”;
- bölmə 4.6.4: “Verilən yekun mətnlər həm şifahi, həm də yazılı, eləcə də L1 və L2-də ola bilər” (Qeyd: bu o demək deyil ki, mətnlərdən biri L1-də, digəri isə L2-də verilir; bu, hər iki mətnin ya L1-də, ya da L2-də ola bilməsi deməkdir) (burada L – (Language) – dil deməkdir).

CEFR-in 2001-ci il nəşri mediasiya konsepsiyasını tam potensialına görə inkişaf etdirməsə də, dil öyrənilməsində fərdi və sosial səviyyələr arasında, xüsusilə istifadəçiyə/öyrənənə sosial vasitəçi kimi yanaşılması sayəsində qarşılıqlı ünsiyyət, eləcə də daimi inkişaf istiqamətində birgə əməkdaşlığı vurğulayır. Bununla yanaşı, həmsöhbətlər arasında mediatorun vacibliyinin vurğulanması CEFR-in sosial baxışını (yanaşmasını) göstərir. Beləliklə, 2001-ci il mətnində aydın göstərilməsə də, CEFR-in deskriptiv sxemi faktiki olaraq konkret fəaliyyətə yanaşma oriyentasiyasında mediasiyaya əsas yer verir, hazırda dil tədrisi prosesini müzakirə edərkən bir çox alimlər də bu mövqeyi tuturlar.

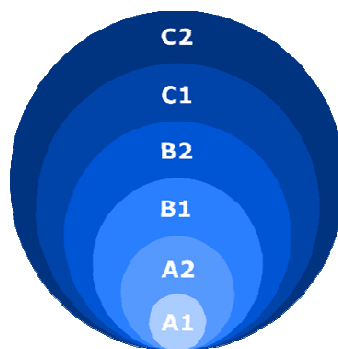
2014-2017-ci il layihələrində CEFR-in illüstrativ deskriptorlarının genişləndirilməsində uyğunsuzluqların qarşılıqlı həllinə yanaşma çarpaz-lingvistik mediasiyanın müzakirəsindən daha genişdir. Çarpaz-lingvistik mediasiya ilə yanaşı, o, kommunikasiya və təhsil, habelə sosial və mədəni mediasiyanı da əhatə edir. CLIL-in (Məzmun və dilin inteqrasiyası əsasında öyrənmənin) geniş yayılması və mediasiyanın davamlı olaraq bütün tədrisin, xüsusilə də dil tədrisinin bir hissəsi kimi görünməsi və nəticədə onun müxtəlif auditoriyalara uyğunluğu belə sanballı yanaşmanın seçilməsini labüd edib.

Mediasiya deskriptorları kiçik qruplarla iş aparılan auditoriya üçün xüsusilə aktualdır. Tapşırıqlar elə təşkil edilə bilər ki, öyrənənlər müxtəlif materialları bölüşə, şəxsi məlumatlarını izah edə və birgə işləyərək məqsədlərinə nail ola bilərlər. Bu, CLIL kontekstində həyata keçiriləndə daha aktual olur.

2.6. CEFR-in ÜMUMİ ÇƏRÇİVƏ SƏVİYYƏLƏRİ

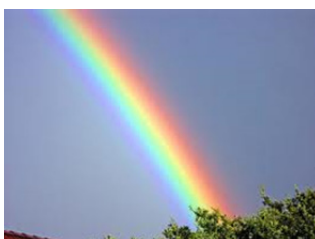
CEFR-in iki oxu var: yuxarıda artıq qeyd edilmiş müxtəlif fəaliyyət və səriştə aspektlərini təsvir edən meyarların üfüqi oxu və həmin kateqoriyalarda səriştə ilə əlaqədar inkişafı göstərən şaquli ox. Kursların təşkilini və inkişafını təsvir etməyi asanlaşdırmaq üçün CEFR 3-cü şəkildə dil üzrə başlanğıc bilik səviyyələrini göstərən altı ümumi məqamı təqdim edir. Bu, istifadəçilərə/öyrənənlərə mərhələli şəkildə deskriptiv sxemin müvafiq aspektləri ilə məşğul olmağa imkan verən yol xəritəsi rolunu oynayır. Bununla belə, bu altı səviyyəni heç də mütləq şəkildə qəbul etmək olmaz. İlk növbədə, onları üç geniş kateqoriyada qruplaşdırmaq mümkündür: başlanğıc istifadəçilər (A1 və A2), müstəqil istifadəçilər (B1 və B2) və səriştəli istifadəçilər (C1 və C2). İkincisi, çox geniş dil bacarığını əks etdirən bu altı baza səviyyəsi çox vaxt hissələrə bölünür.

Şəkil 3 – CEFR-in dil üzrə ümumi çərçivə səviyyələri

Humanitar elmlər və azad incəsənətdə bütün kateqoriyalar, istənilən halda, ənənəvi, sosial baxımdan tərtib edilmiş konsepsiyalardır. Göy qurşağının rəngləri kimi, dil bacarığı da əslində bir davamlılıq, sürətlilikdir. Bununla belə, göy qurşağında rənglər arasındakı sərhədin qeyri-müəyyən olmasına baxmayaraq, 4-cü şəkildə olduğu kimi, bəzi rəngləri həcmcə digərlərindən daha çox görə bilirik. Ancaq ünsiyyət saxlamaq üçün biz rəngləri sadələşdirir və diqqətimizi 5-ci şəkildə göstərilən əsas altı rəngdə cəmləyirik.

Şəkil 4 – Göy qurşağı

Şəkil 5 – Ənənəvi altı rəng

Dillər üzrə ümumi çərçivə səviyyələri illüstrativ deskriptorlar vasitəsilə CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 4-cü və 5-ci fəsilərində dəqiq müəyyən edilib. Səviyələrin əsas xarakteristikası isə qısa şəkildə eyni nəşrin 3.6-cı bölməsində (1 sayılı Əlavəyə bax) verilib. Bu səviyələr CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 3-cü fəslində üç cədvəldə təqdim edilib.

- ▶ Cədvəl 1, CEFR: Əlavə 1-də hər səviyyə üzrə qısa, ümumiləşdirici paraqrafla qlobal şkala təqdim edilib;
- ▶ Cədvəl 2, CEFR: özünüqiymətləndirmə şkalası, CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 4-cü fəslində kommunikativ dil fəaliyyətləri üzrə deskriptorların qısa xülasəsi sadələşdirilmiş formada verilib. 2-ci cədvəl, həmçinin ELP-nin bir çox versiyalarının dil pasportunda (The Language Passport) və Avropa Birliyinin "Europass" dil portfelindən istifadə edilib. "Yazılı və onlayn qarşılıqlı ünsiyyət" və "Mediasiya" da daxil olmaqla genişləndirilmiş versiya bu nəşrin 2-ci əlavəsində verilib;
- ▶ Cədvəl 3, CEFR: CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 5-ci fəslində kommunikativ dil səriştəsi aspektləri üzrə deskriptorların selektiv xülasəsi yer alıb. "Fonologiya" da daxil olmaqla geniş versiya bu nəşrin 3-cü əlavəsində təqdim edilib.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, CEFR sxeminin ən yüksək səviyyəsi olan C2 nə "mükəmməl", nə "orta səviyyəli, nə də "aşağı səviyyəli" dil daşıyıcısı kimi səriştələrlə əlaqədar deyil. Səviyələr və deskriptorlar hazırlanarkən belə konsepsiyalar istinad nöqtəsi kimi götürülməyib. CEFR-in sxemində ən yüksək səviyyə olan C2 aşağıdakı kimi təqdim edilir:

C2 səviyyəsi "yüksək səriştə" adlandırılsa da, o, mükəmməl və ya orta səriştə dil bilgisini nəzərdə tutmur. Burada çox uğurlu tələbələrin danışığını əyani şəkildə nümayiş etdirən dəqiqliyi, mənimsəməni və asanlıqla yeni dili öyrənmək səviyyəsini fərqləndirmək nəzərdə tutulur (CEFR 2001, bölmə 3.6).

"Səriştə" (Trim: "Hərtərəfli səriştə"; Uilkinz: "Hərtərəfli operativ səriştə") ALTE-nin qəbul etdiyi sxem üzrə imtahanın ali məqsədinə uyğundur. Onu bir çox dil mütəxəssislərinin nail olduqları səviyyədən üstün olan təkmilləşdirilmiş çoxmədəniyyətli səriştələri daxil etməklə genişləndirmək mümkündür (CEFR 2001, bölmə 3.2).

A1, CEFR-in 2001-ci nəşrində aşağı səviyyə kimi verilsə də, A1-də ikinci dil bacarığı heç də düşünülüyü qədər zəif deyil. CEFR-də bu belə təsvir edilir:

Səviyyə A1 (ilk addım) – dil bacarığının ən aşağı səviyyəsi hesab olunur. Bu səviyyədə tələbə sadə yolla qarşılıqlı ünsiyyət qura, şəxsi məlumatları əldə etmək məqsədi ilə sadə suallar verə və bu qəbildən olan sorğuları cavablandırır. Harada yaşadığını haqda, tanışları insanlar və sahib olduqları şeylər barədə məlumat verir, ən zəruri ehtiyaclar və ya tanış mövzularla bağlı soruşur, eyni zamanda sualları cavablandırır. Burada konkret situasiyalarda ləksik baxımdan məhdud, sırf həmin vəziyyətlər üzrə öyrənilmiş dildə mövcud olan işlək ifadələrdən istifadə edilməsi nəzərdə tutulur (CEFR 2001, bölmə 3.6).

Səviyyə A1 (*ilk addım*), ehtimal ki, müəyyən edilmiş ümumi dil bacarığının ən aşağı mərhələsidir. Ancaq bu mərhələdən əvvəl tələbələrin məhdud dil dairəsindən səmərəli istifadə etmək şərtlə tələblərə uyğun, yerinə yetirə biləcəkləri xüsusi tapşırıqlar ola bilər. İllüstrativ deskriptorları hazırlayan və onların miqyasını müəyyənləşdirən İsveçrənin Milli Elmi Tədqiqat Şurası 1994-1995-ci illərdə apardığı tədqiqatda A1 səviyyəsini üzə çıxarmaq üçün nəzərdə tutulan ayrı-ayrı tapşırıqların yerinə yetirilməsi ilə məhdudlaşan dilin istifadə diapazonunu müəyyənləşdirib. Müəyyən kontekstlərdə, məsələn, gənc istifadəçilərlə, belə mərhələni hazırlamaq daha məqsədəuyğun ola bilər.

CEFR-in səviyyələri barədə qısa məlumat

Altı səviyyəli sxem A-dan C-yə artan xətt üzrə qeyd olunub, buna səbəb C2-nin ikinci dil öyrənmə üzrə ən yüksək səviyyə olmamasıdır. Əslində, yeddinci səviyyə də daxil edilmiş sxem Deyvid Uilkinz tərəfindən 1977-ci ildə "Avropa şərti vahid sxemi"nin müzakirə edilməsi məqsədilə keçirilən dövlətlərarası simpoziumda təklif edilmişdi. CEFR-in işçi qrupu Uilkinzin təklif etdiyi birinci altı səviyyəni qəbul etmişdi. Yeddinci səviyyə ümumi təhsil çərçivəsindən kənara çıxdığı üçün qəbul olunmamışdı.

2001-ci ildə nəşr edilmiş CEFR-in səviyyələrini təcrübəyə əsaslanaraq təsdiq edən və illüstrativ deskriptorlarını işləyib hazırlayan SNSF-in (Swiss National Science Foundation-İsveçrənin Milli Elm Fondu) tədqiqat layihəsində həmin yeddinci səviyyə təsdiq edildi. Belə ki, Lozanna Universitetində şifahi və yazılı tərcüməni öyrənən istifadəçilər/öyrənənlər arasında C2 səviyyəsindən yüksək olanlar vardı. Həqiqətən də, Avropa təşkilatlarında sinxron tərcümə sahəsində çalışan həvəskar və peşəkar tərcüməçilər C2-dən yüksək səviyyədədirlər. Məsələn, C2 bu yaxınlarda PETRA layihəsi çərçivəsində yaradılmış bədii tərcümənin beş səviyyəsindən üçüncüsüdür. Bundan başqa, bilirik ki, bir çox poliqlot yazıçılar uşaqlıqdan ikidilli deyildirlər. Amma buna baxmayaraq, Uilkinz "ikidillilik səriştəsi"nin yeddinci səviyyəsini nümayiş etdirə bilirlər.

Aşağıdakı deskriptorlar sadə, ümumi tapşırıqlara aiddir, A1 səviyyəsi aşağı pillə üçün nəzərdə tutulsa da, dil öyrənməyə başlayanlara da faydalı ola bilər:

- alış-veriş zamanı işarə və ya istənilən jestlə şifahi müraciətə yardım etməyi bacarır;
- gün ərzində saati və tarixi soruşmağı və deməyi bacarır;
- salamlama və hal-əhval tutmaqla bağlı qısa dialoqdan yararlana bilir;
- “bəli, xeyr, üzr istəyirəm, buyurun, təşəkkür və s.” kimi ümumi sözlərdən istifadə edir;
- şəxsi məlumatların – ad, ünvan, milliyyət, ailə vəziyyəti – qeyd olunduğu sadə sənədi doldurmağı bacarır;
- qısa, sadə açıqca yazmağı bacarır (CEFR 2001, bölmə 3.5).

Sənəddəki yenilənmiş və genişləndirilmiş deskriptorlar məcmusunda bu səviyyə yuxarıda adı çəkilən A1-dən öncəki səviyyə kimi qeyd edilir. Həmin deskriptorlar İsveçrənin “Lingualevel” və Yaponiyanın CEFR-J layihələrindəki deskriptorlar əsasında daha da təkmilləşdirilmişdir. Hər iki layihənin hədəfi orta məktəbin aşağı sinifləridir.

CEFR müxtəlif kontekstlərdə səviyyələrin bölünməsinə əyani şəkildə nümayiş etdirməklə, istifadəçilərin fərqli situasiyalarda onlardan hissə-hissə yararlana biləcəyini də qeyd edir (CEFR 2001, bölmə 3.5). Həmin bölmədə CEFR əlavə səviyyələri ideyasını da irəli sürüb.

İllüstrativ deskriptorlarda müqayisə “kriteriya (məsələn, A2 və ya A2.1)” və “əlavə (məsələn, A2+ və ya A2.2)” səviyyələri arasında aparılıb. Sonuncular əvvəlkilərdən aşağıda verilən “Ümumi şifahi anlama”ya aid nümunədə olduğu kimi üfüqi xətt vasitəsilə fərqlənir.

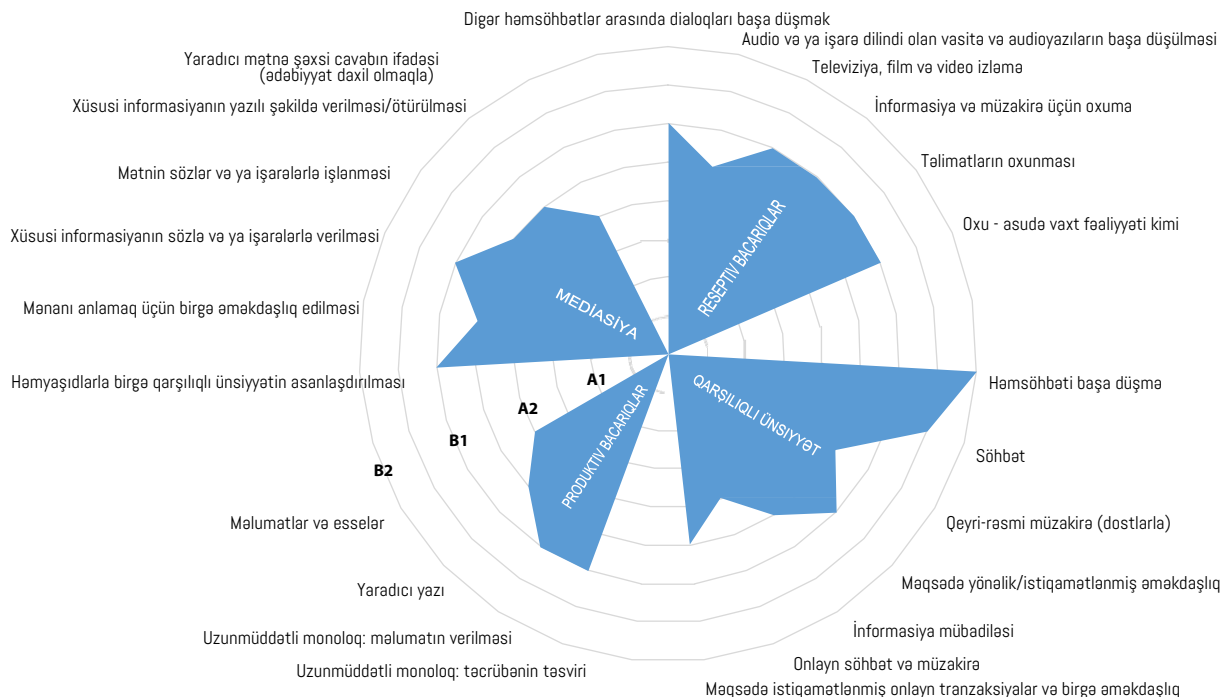
A2	Aydın və yavaş-yavaş tələffüz edildikdə konkret məsələ üzrə ehtiyacları qarşılamağı kifayət qədər bacarır.
	Aydın və yavaş-yavaş tələffüz edildikdə ən çox üstünlük verilən sahələrə aid ifadələri və söz birləşmələrini (məsələn, şəxsi və ailə üzvləri ilə bağlı olan əsas məlumatları, alış-veriş, yaşayış yeri, iş və s.) başa düşməyi bacarır.

Əlavə səviyyələrdə növbəti “kriteriya səviyyəsi” üzrə minimum standartlara çatmaq üçün xüsusi bacarıq təqdim edilmişdir. Bir qayda olaraq, yuxarıda qeyd olunan səviyyənin xüsusiyyətləri ortaya çıxmağa başlayır. “Əlavə səviyyələr”ə aid olan deskriptorlar CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 3-cü fəslində əks etdirilən üç cədvələ daxil edilməyib (Cədvəl 1, 2 və 3, CEFR).

2.7. CEFR PROFİLLƏRİ

Səviyyələr lazımi sadələşdirməni nəzərdə tutur. Tədrisi təşkil etmək, irəliləyişi izləmək, eləcə də “Dili hansı səviyyədə bilirsiniz?” və ya “Namizədlərdən hansı bacarıqları tələb etməliyik?” kimi suallara cavab vermək üçün onlara ehtiyac yaranır. Ancaq B2, hətta B2 reseptiv, B1 produktiv (yaradıcı) kimi istənilən sadə səviyyə özündə mürəkkəb profil gizlədir. CEFR-in çox sayda deskriptor şkalalarını əhatə etməsinin səbəbi istifadəçiləri diferensial profillər işləyib hazırlamağa təşviq etməkdir. Öncə, deskriptor şkalalarından istifadə etməklə xüsusi qrup tələbələr üçün uyğun olan dil fəaliyyətlərini müəyyən etmək lazımdır, ikincisi, məqsədlərinə çatmalarından ötrü bu tələbələrin fəaliyyətləri yerinə yetirməklə qazanacaqları səviyyəni müəyyənləşdirmək üçün həmin şkalalardan istifadə oluna bilər. Bu, 6 və 7-ci şəkillərdə göstərilən fərdi dil profilinin sözlə ifadə edilmiş misalları ilə əyani şəkildə təqdim olunur. Hər iki halda, 6 və 7-ci şəkillərdəki dörd forma müvafiq olaraq reseptiv bacarıqlar, qarşılıqlı ünsiyyət, produktiv bacarıqlar və mediasiya üzrə arzu edilən profilləri göstərir. Çevrənin kənarlarının ətrafındakı işarələr deskriptor şkalalarını göstərir və şkalalara uyğun olduğu hesab edilir. Hər deskriptor şkalası üzrə arzu edilən bacarıq səviyyəsi isə ştrixləmə ilə qeyd olunub. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, hər iki şəkildə daxil edilmiş deskriptor şkalaları eyni deyil. Buraya yalnız uyğun hesab edilən fəaliyyətlər daxil edilir. 6-cı və 7-ci şəkillər kimi profillər olduqca intensiv LSP (Learning Support Program – Öyrənməyə Dəstək Proqramı) təlimləri kontekstində fərdlər üçün yaradıla bilər. Amma bu üsul ayrı-ayrı tələbə qruplarının tələblərini təhlil etmək üçün də çox faydalıdır.

Şəkil 6 – Əlavə dil üzrə nəzərdə tutulan tələblərin profili – natamam orta CLIL (Məzmun İntegrasiya Olunmuş Dil Öyrənmə)

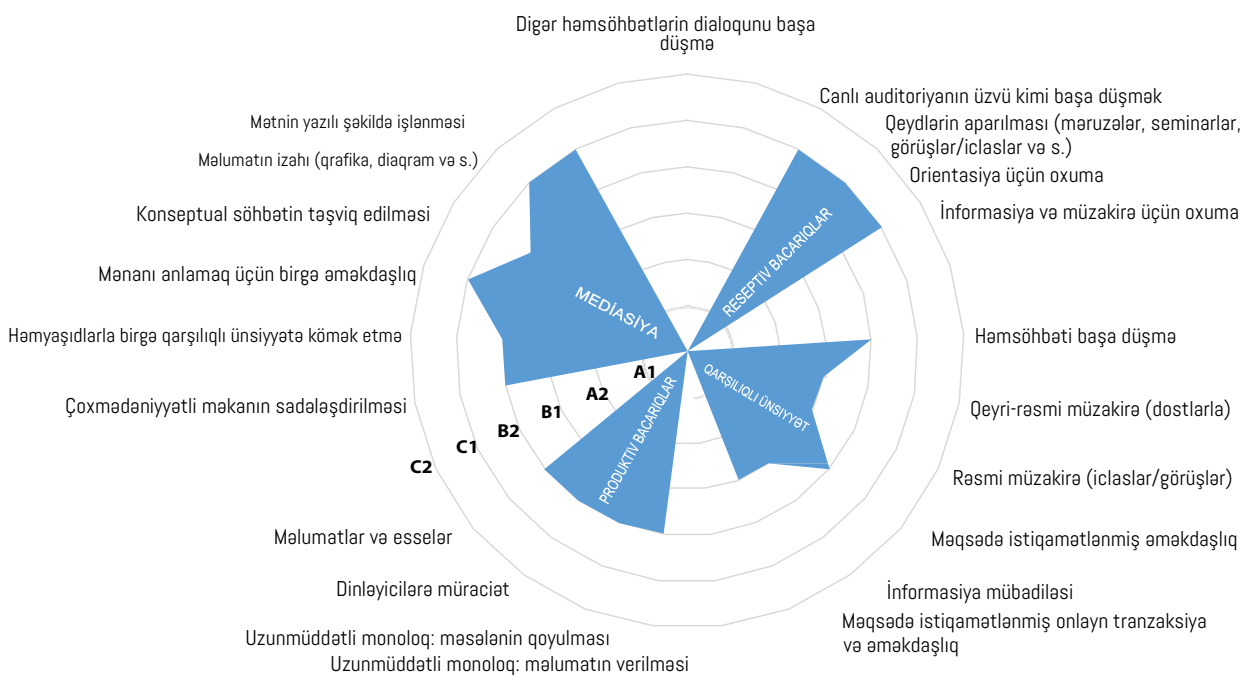

6-cı şəkildə göstərilən profil “Dillər üzrə ümumi bilik göstəriciləri arasında əlavə səviyyələr” asudə vaxtda görülən iş kimi mütaliə də daxil edilməklə, şifahi produktiv bacarıqlar – məqsədə istiqamətlənmiş əməkdaşlıq – birgə qarşılıqlı ünsiyyətin asanlaşdırılması və dildə şifahi danışiq üzrə nisbətən yüksək prioriteti (B1) müəyyən edir. Həmsöhbətin başa düşməsi ən yüksək prioritet olmasına baxmayaraq, CLIL-in bənzər situasiyalarında bunun müəllimə aidliyi anlaşılır. 7-ci şəkildə (doktorantura pilləsi tələbəsi) verilən profildə reseptiv bacarıqların (C1) və

mediasiyanın müəyyən aspektləri – mənanı anlamaq üçün birgə çalışma, məlumatın izahı və mətnin işlənməsi qeyd edilir. Peşəkar və ixtisaslaşdırılmış təhsil sahələri əsas olmaqla, profillər müxtəlif qruplar üçün yaradıla bilər. Maraqlı tərəflərlə ikimərhələli proses çərçivəsində məsləhətləşmək olar: birincisi, müvafiq dekriptor şkalaları qurmaq; ikincisi, hər biri üçün real məqsədləri müəyyən etmək lazımdır.

6-cı və 7-ci şəkillərdə göstərilən qrafik profillərdən həmçinin istifadəçinin/öyrənənin cari dil bacarığını təsvir etmək üçün də yararlanmaq olar. Tədrisən müvafiq sahədə fərdi bacarığın inkişafının uğurlar qazandığını görmək mümkündür³¹. İstənilən fərdin real qrafik profili 3-cü şəkildə verilən ümumi mərkəzli çevrələr kimi göstərilən mücərrəd səviyyələrdən daha çox, 6-cı və 7-ci şəkillərdə verilmiş qeyri-bərabər sxemə uyğun gəlir.

Şəkil 7 – Əlavə dil üzrə tələblərin profili – təbiət elmləri üzrə doktorantura pilləsi (nəzərdə tutulan)

Dil sərəştəsinin fərdi profili üçün daha az sayda kateqoriyalarla işləmək bir çox hallarda arzu ediləndir. 6-cı və 7-ci şəkillər müxtəlif, hərtərəfli fəaliyyət növləri üzrə deskriptor şkalaları ilə işlənib. Daha sadə alternativ yalnız yeddi ümumi şkaladan (“Ümumi şifahi anlayış”³² və s.) istifadə etməkdir. Digər tərəfdən, profilin bir dillə məhdudlaşdırılmasına heç bir səbəb yoxdur.

Bunu daha da inkişaf etdirməkdən ötrü fərdi istifadəçilər/öyrənənlər üçün çoxdillilik profillərinin qrafikini yaratmaq mümkündür. Bu baxımdan, 8-ci şəkildə Kanada layihəsində işlənib hazırlanmış model əsasında yaradılmış çoxdillilik profili təqdim edilir³³. Müxtəlif dillər üzrə profillər eyni qrafikdə bir-birinin üzərində yerləşdirilib. Şəkil “natamam sərəştələr” profilinin daha yaşlı istifadəçilər üçün qeyri-səciyyəvi olmadığını bütün dillərdə oxumada qat-qat güclü olduqlarını göstərir. Belə profil istənilən istifadəçi tərəfindən dil öyrənmək tərzini, demək olar ki, həmişə qeyri-bərabər, natamam olduğunu göstərir. İstifadəçinin indiyə qədərki yaşayış

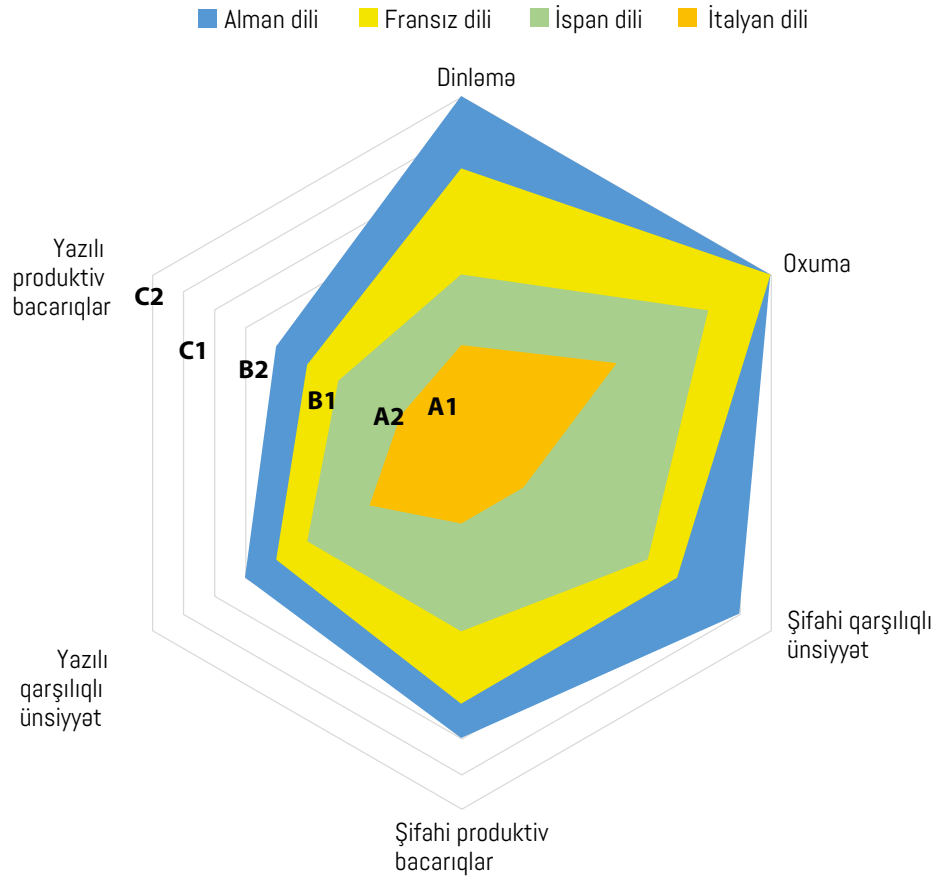
³¹ 1996 və 1998-ci illər üzrə CEFR-in ilkin versiyalarında məkan və ərazi baxımından dil bacarığı profillərinin oxşarlığını nümayiş etdirmək üçün 6-cı və 7-ci şəkillərin bənəzi var idi. İşçi qrupunda bu, konkret diaqram formasına görə “Antarktida” adlandırılmışdı. Bu şəkil o vaxt üçün olduqca mürəkkəb konsepsiya hesab edilərək, nəşr edilmiş versiyadan çıxarılmışdı.

³² Şifahi anlama, şifahi produktiv bacarıqlar və qarşılıqlı ünsiyyət situasiyadan asılı olaraq həm danışmaq, həm də işarə formalarını əhatə edir.

³³ LINCIRE: Linguistic & Cultural Diversity Reinvented. www.lincireproject.org/dan əldə etmək mümkündür.

şəraiti, olduğu vəziyyətin tələbləri, o cümlədən ümumi təhsildə, digər dillərdən istifadə etməkdə və peşəkar həyatda qazanılan ümumi bacarıqlar şübhəsiz ki, təsir edəcəkdir. Bərabər səviyyədə olan iki istifadəçinin profili çətin ki, tamamilə eyni olsun, çünki onlar aid olduqları şəxsin həyat təcrübəsini, habelə anadangəlmə bacarıqlarını əks etdirir. Bunları CEFR 2001-ci il nəşrində onların “ümumi səriştələri” kimi təsvir edir (Bölmə 5.2).

Şəkil 8 – Daha az kateqoriyaya malik çoxdillilik səriştə profili

Praktikada daha çox fərdin CEFR dil səriştəsini müəyyən etmək üçün xətti diaqramlardan istifadə etmək tendensiyası var. 9-cu şəkildə CEFR-in “ümumi” deskriptor şkalaları ilə əlaqədar dil üzrə səriştələr, 10-cu şəkildə isə şifahi anlama üzrə bütün dillərin profili öz əksini tapıb. Bunlara oxşar qrafiklər ELP-nin də versiyalarında var. Əvvəllər ELP-lər bir-birinin ardınca eyni dildə (9-cu şəkildə verilən nümunə kimi) səriştələri profiləşdirirdi, ancaq sonrakı qrafiklərdə hər kommunikativ dil fəaliyyətində çoxdillilik profili üzrə ümumi səriştə göstərilib (10-cu şəkildə olduğu kimi).

Şəkil 9 – Səriştə profili – bir dil üzrə ümumi səriştə

İspan dili	A1-dən öncəsi	A1	A2	A2+	B1	B1+	B2	B2+	C1
Dinləyib anlama									
Oxuyub anlama									
Şifahi qarşılıqlı ünsiyyət									
Yazılı qarşılıqlı ünsiyyət									
Şifahi produktiv bacarıqlar									
Yazılı produktiv bacarıqlar									
Mediasiya									

1990-cı illərin sonlarından CEFR və ELP-nin qrafik profillərinin ilk versiyaları bir-biri ilə bağlı olub. Hal-hazırda onları elektron cədvəldən (məsələn, Excel) və rahatca əldə edilən çox sayda veb-alətlərin köməyi ilə, əlbəttə, daha asanlıqla yaratmaq mümkündür. Yalnız oxucunun dil öyrənmək səviyyələri və kateqoriyaları ilə tanışlığı olduğu halda, qrafik profillər müəyyən məna kəsb edir. CEFR-in illüstrativ deskriptorları bu tanışlığı həyata keçirmək iqtidarındadır.

Şəkil 10 – Çoxdillilik üzrə səriştə profili – Müxtəlif dillərdə şifahi anlama

	A1-dən öncəsi	A1	A2	A2+	B1	B1+	B2	B2+	C1	C2	C2-dən yuxarı
İngilis dili											
Alman dili											
Fransız dili											
İspan dili											
İtalyan dili											

2.8. CEFR İLLÜSTRATİV DESKRIPTORLARI

İllüstrativ deskriptorlar şkalalar çərçivəsində təqdim edilir. Hər deskriptor şkalasında müxtəlif səviyyələrdə dəqiqləşdirilmiş konkret sahədə dilin istifadəsinə aid nümunələr yer alır. Hər fərdi deskriptor şkalada olanlardan ayrı işlənib hazırlanıb və dəqiqləşdirilib. Odur ki, hər deskriptor şkala konteksti olmadan ayrıca istifadə edilə bilən müstəqil kriteriyanın izahını təqdim edir. Başqa sözlə, deskriptorlardan istifadə onları təqdim edən şkaladan asılı deyil. Deskriptorların əsas məqsədi kurikulum hazırlanması üçün məlumatları təmin etməkdir.

Deskriptorlardan istifadəni asanlaşdırmaq üçün onlar səviyyələr üzrə təqdim edilib. Bir neçə şkaladan ibarət eyni səviyyəli deskriptorlardan, bir qayda olaraq, bütöv kurikulum və modul məqsədlərinə uyğun və özünüqiyimətləndirmə (ELP-lərdə olduğu kimi) üçün deskriptorların siyahısında qəbul edilmiş formada istifadə olunur. Ancaq deskriptorun müəyyən səviyyə ilə əlaqəsi xüsusi və ya mütləq kimi qəbul edilməməlidir. Deskriptorlar birinci səviyyədə verilir və istifadəçi/öyrənən orada təsvir olunan tapşırığı çox ehtimal ki, yerinə yetirə bilər. Bu səviyyədə verilən deskriptorlar çox ehtimal ki, kurikulumun məqsədinə aiddir və təsvir olunanları yerinə yetirmək bacarığını inkişaf etdirmək üçün daha faydalıdır. Bu deskriptorlar bir pillə aşağı səviyyədə olan istifadəçilərə/öyrənənlərə verildikdə onlar üçün çətin ola bilər, amma yerinə yetirilməsi heç də imkansız sayılmaz. Əlbəttə, təsvir edilən sahədə müəyyən istedad, təcrübə və ya motivasiyaya malik tələbələr üçün bu, çox müvafiq məqsəd ola bilər. Bu, profil, həmçinin səviyyələr nöqtəyi-nəzərindən düşünmə qabiliyyətinin vacibliyini vurğulayır (bax: şəkil 6-dan 10-a kimi). İstifadəçilər üçün CEFR-in 2001-ci il nəşrinin “İllüstrativ deskriptor şkalalarını necə oxumaq olar” adlı 3.7-ci bölməsini (səh. 36) və “Dil bacarığı səviyyələri üzrə deskriptor şkalalarından necə istifadə etməli” adlı 3.8-ci bölməsini (səh. 38) oxumaq faydalı olar.

İllüstrativ deskriptorların şkalaları müstəqil işləyə bilən təsviredicilərdən ibarətdir. İlk növbədə, onlar qiymətləndirmə üçün tərtib edilməyib. Başqa sözlə, onlar dilin qiymətləndirilməsi üçün işlədilən termin şkalaları deyildir. Onlar işin yerinə yetirilməsinin səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün istifadə olunan şkalalar kimi hər səviyyədə müvafiq aspekti əhatə etməyə də cəhd göstərmir. Bu deskriptorlar yalnız könüllü nümunələr kimi deyil, həm də müxtəlif səviyyələrdə müvafiq sahədə səriştəni təsvir etmək üçün hazırlanıb. Deskriptorlar yeni və səciyyəvi olan aspektlərə istiqamətlənir, buna baxmayaraq hər şeyi dəqiqliyi ilə, hərtərəfli təsvir etməyə çalışmır. Tam təkmilləşdirilmədiyi və natamam olduqları üçün onların üzərində sərbəst işləmək olar.

CEFR-in deskriptorlar üzrə tədqiqat layihəsi

CEFR-in 2001-ci il nəşrində çap olunmuş illüstrativ deskriptorlar CEFR və ELP üçün təsviredici şkalaların işlənilib hazırlanması və təsdiq edilməsi, İsveçrə təhsil sistemində müxtəlif tədris illərinin sonunda qazanılmış xarici dil bacarığının inkişafını əyani şəkildə ortaya qoymaq məqsədilə İsveçrə Milli Elm Fondunun həyata keçirdiyi tədqiqat layihəsinin nəticələrinə əsaslanıb. Bu sənəddə təsvir edilən illüstrativ deskriptorlar toplumunun işlənilib hazırlanmasına həsr olunmuş layihə 1993-1994-cü illərdə həyata keçirilmiş İsveçrə layihəsindəki yanaşmanı təkrar edir. İlk layihədə istifadə olunmuş və CEFR-in 2001-ci il nəşrinin "B" Əlavəsində qısa təsvir edilmiş metodologiya üç mərhələdən ibarətdir:

İntuitiv mərhələ: mövcud deskriptor şkalalarının ətraflı təhlili və yenilərinin yaradılması.

Keyfiyyət mərhələsi: 4-12 nəfərlik müəllimlər qrupunun birbaşa iştirakı ilə 32 seminarın keçirilməsi. Seminarda əsas diqqət yetirilən məsələlər: (a) müəllimlərin təsvir edəcəyi deskriptorların kateqoriyalar üzrə seçilməsi; (b) deskriptorların məntiqiliyinin, dəqiqliyinin və uyğunluğunun qiymətləndirilməsi; (c) deskriptorların bacarıq səviyyəsinə görə dərəcələrə ayrılması.

Kəmiyyət mərhələsi: Aparılmış geniş Rasch tədqiqat metoduna əsasən 250 nəfər müəllim deskriptorların çətinliyinə baxmayaraq, dərslərin sonunda hərəsi iki sinif götürərək, standart nümunə formalaşdırıb 10 tələbəsinə qiymətləndirmişdir. Deskriptorlarla qiymətləndirmə dərsləri müddətində həyata keçirilirdi (təqribən orta məktəblərin 80%-də).

İllüstrativ deskriptorlar müvafiq kontekstə uyğun olan standartların hazırlanması üçün mənbələrdən biridir; onlar düşünmə, müzakirə və sonrakı fəaliyyətlər üçün əsas bazadır. Məqsəd qərarları qabaqlamaq deyil, yeni imkanlar açmaqdır. CEFR bunu məxsusi olaraq vurğulayır və deskriptorların məcburi deyil, tövsiyə xarakteri daşdığını diqqətə çatdırır.

Bir istifadəçi olaraq, siz şkala sistemini və əlaqəli deskriptorları tənqidi şəkildə istifadə etməyə dəvət olunursunuz. Avropa Şurasının "Müasir dillər" bölməsi onlardan istifadə etmə təcrübəniz barədə məlumat almaqdan məmnun olacağını bildirir. Təmin edilmiş şkalaların yalnız qlobal bacarıq üçün deyil, həm də 4-cü və 5-ci fəsillərdə ətraflı təqdim edilmiş dil səriştəsinin bir çox parametrlərindən ötrü nəzərdə tutulduğuna diqqət yetirməyə xahiş olunur. Bu, ayrı-ayrı öyrənənlər və ya öyrənən qrupları üçün fərqli profillər müəyyən etməyə imkan verir (CEFR 2001, istifadəçilər üçün qeydlər).

Qeyd edildiyi kimi, deskriptor şkalaları istinad vasitələridir. Onlardan qiymətləndirmə vasitəsi kimi istifadə etmək nəzərdə tutulmur, amma bu şkalalar belə vasitənin işlənilib hazırlanması üçün mənbə ola bilər. Deskriptor şkalaları bir səviyyədə nəzarət siyahısı rolunda və ya müxtəlif səviyyələrdə bir neçə kateqoriyanı müəyyən edən şəbəkə kimi çıxış edə bilər. Bu məqsədlə istifadəçilər CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 9.2.2 "Tədris məqsədlərinə nail olmanın meyarları" bölməsindən yararlanırlar.

Burada hər deskriptor şkalasının qısa əsaslandırılması verilir. Həmin əsaslandırmada şkala üzrə irəlilədikcə deskriptorlarda verilən əsas konsepsiyalar öz əksini tapır. Şkalalar heç də həmişə hər səviyyə üzrə deskriptorları təmin etmir. Deskriptorların olmaması onun yazılmasının mümkünəliyini anlamına gəlmir. Məsələn, C2 səviyyəsində bəzən belə qeyd görürük: "Müvafiq deskriptor yoxdur: C1 səviyyəsinə bax". Bu halda istifadəçiyə C1 səviyyəsi üçün verilmiş daha yüksək tələbli deskriptor versiyasından müvafiq kontekstə uyğun olanını formalaşdırmağı nəzərdən keçirmək məsləhət görülür.

CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 3.4-cü bölməsində illüstrativ deskriptorların etibarlılığı ona görə iddia olunur ki, deskriptorlar:

- ▶ bacarıq səviyyələrinin müəyyən edilməsi sahəsində fəaliyyət göstərən çoxsaylı təşkilatların təcrübəsinə əsaslanıb;
- ▶ CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 4-cü və 5-ci fəsillərində təqdim edilmiş deskriptiv sxemlərlə paralel olaraq, (a) müəllimlər qrupunun nəzəri işi, (b) mövcud bacarıq şkalalarının təhlili (c) və müəllimlərlə həyata keçirilən praktiki məşğələlər arasındakı qarşılıqlı əlaqə əsasında işlənilib hazırlanıb;
- ▶ A1, A2, B1, B2, C1 və C2 dil üzrə ümumi bilik səviyyələri şkalası ilə uyğunlaşdırılıb;

- ▶ hər biri qısa (25 sözə kimi), aydın və şəffaf, yaxşı tərtib olunmuş, izah üçün digər izahedicilərin ifadə formuluna əsaslanmayan tam müstəqil istifadə edilə bilən səmərəli deskriptorlar CEFR-in 2001-ci il nəşrinin “A” Əlavəsində əks edilmiş meyarlara uyğundur;
- ▶ dil hazırlığı və tədris təcrübəsi nöqteyi-nəzərindən olduqca müxtəlif profilli və fərqli təhsil sektorlarından qeyri-dil və dil daşıyıcısı olan müəllim qrupları tərəfindən şəffaf, faydalı və uyğun hesab edilib;
- ▶ orta məktəbin ibtidai və yuxarı sinif şagirdlərinin, peşə təhsili müəssisələri tələbələrinin və daha yaşlı istifadəçilərin təhsildə qazandıqları faktiki uğurların təsvir olunması ilə əlaqədardır və bununla da, real məqsədləri ifadə edə bilər;
- ▶ ümumi şkalaya uyğun dərəcələr obyektiv şəkildə dəqiqləşdirilib. Bu o deməkdir ki, şkalada verilmiş deskriptorların əksəriyyətinin vəziyyəti yalnız müəllimlərin fikirlərinin deyil, həm də tələbələrin nailiyyətini qiymətləndirmək üçün deskriptorların interpretasiyasının məhsuludur;
- ▶ meyarlara əsaslanan qiymətləndirməni hazırlamaq üçün dildə məharətlə və axıcı danışmaq bacarığı barədə təsdiqlənmiş kriteriyalar bankı təmin edilir. Onlar mövcud yerli sistem və təcrübə əsasında hazırlana bilər. Eləcə də bir sıra məqsədlərin işlənilib hazırlanması üçün onlardan istifadə etmək olar.

Bütün bu yenilənmənin nəticəsində, 2001-ci ildə nəşr edilmiş illüstrativ deskriptorlar toplusu müsbət qarşılanmış və dünyanın 40 dilinə tərcümə edilmişdi. Ancaq CEFR-in 2001-ci il nəşrində illüstrativ deskriptorlar “deskriptorlar bankı” kimi adlandırılırdı, çünki bu ideya test tapşırıqları bankı kimi nəzərdə tutulmuşdu və istifadəçilər daha çox deskriptorlar hazırladıqdan və sınaqdan keçirdikdən sonra genişləndirilə bilərdi ki, indiki əlavələrdə bunlar nəzərə alınmışdır.

Deskriptor şəbəkələrinin yaradılması müəllim qrupları tərəfindən Praktik Mütəxəssislər Cəmiyyətinin inkişaf etdirilməsi üçün ümumi metadilin təmin olunması məqsədi daşıyır. CEFR istifadəçilərinə tələbələrinin ehtiyaclarına uyğun hesab etdikləri səviyyələri və illüstrativ deskriptorları seçmək, onların formulunu konkret kontekstə daha münasib uyğunlaşdırmaq və zəruri məqamda onları öz deskriptorları ilə təkmilləşdirmək tövsiyə olunur. Bu, deskriptorların ELP-lər üçün uyğunlaşdırılma tərzidir.

2.9. CEFR-in İLLÜSTRATİV DESKRIPTORLARINDAN İSTİFADƏ

Deskriptorların əsas funksiyası kurikulumun, tədrisin və qiymətləndirmənin uyğunlaşdırılmasına kömək etməkdir. Müəllimlər deskriptorları ehtiyac yarandıqda prosesə adaptasiya etdirərək, konkret kontekstə müvafiq seçə bilərlər. Beləliklə, deskriptorlar aşağıdakılar üçün ətraflı, uyğun resurslar təmin edə bilər:

- ▶ dildən real istifadə ilə əlaqələndirməklə aktiv təhsil üçün əsasın təmin edilməsi;
- ▶ tələbələrin, valideynlərin şəffaf “göstəricilərlə” təmin edilməsi;
- ▶ ehtiyac olduqda mütəmadi təhlil prosesində tələbələrlə prioritetlərin müzakirə olunması üçün “menyu” təklif edilməsi;
- ▶ bir çox deskriptorlarda təsvir olunmuş fəaliyyətləri özündə əks etdirən sinif tapşırıqlarının müəllimlərə təklif edilməsi;
- ▶ CEFR-ə aid olan meyarlara əsaslanan qiymətləndirmənin təqdim edilməsi.

Ehtiyaclar profilindən kurikulumun məqsədlərinin müəyyən edilməsi

Addım 1: Müvafiq öyrənən qrupunun ehtiyaclarına uyğun olan deskriptorlar şkalasını seçin (6-cı və 7-ci şəkillərə bax). Bunun ən yaxşı yolu maraqlı tərəflərlə, o cümlədən müəllimlər və öyrənənlərlə keçirildikdə onların özləri ilə aparılan məsləhətləşmədir. Əlavə olaraq maraqlı tərəflərdən də məsləhət görülən kommunikativ fəaliyyətlər barədə soruşmaq olar.

Addım 2: Öyrənənlərin nail olacaqları hər müvafiq deskriptor şkalasını maraqlı tərəflərlə müəyyən edin.

Addım 3: Siyahıya daxil edilmiş müvafiq şkalalardan hədəf səviyyələr üçün deskriptorları seçin. Bu, kommunikativ məqsədlərin ilkin ümumi versiyasını təmin edir.

Addım 4: Siyahını müzakirələr zamanı dəqiqləşdirin.

Alternativ yanaşmalar bunlardır:

Addım 1: Kurs üzrə qlobal hədəf səviyyəsini müəyyən edin.

Addım 2: Bu səviyyə üzrə bütün deskriptorları seçin.

Addım 3: Maraqlı tərəflərlə uyğun olan deskriptorları müəyyən edin, uyğun olmayanları silin.

Çox vaxt CEFR deskriptorlarına mövcud kursun məqsədlərini uyğunlaşdırmaq və ya açıqlamaq üçün stimül mənbəyi kimi istinad edilir. Bu halda müəyyən şkalalardan deskriptorlar seçilir, yerli kontekstə uyğunlaşdırılır və mövcud kurikulum sənədinə əlavə olunur.

Ancaq öyrənmə məqsədlərini sıfırdan işləyib hazırlamaq üçün CEFR deskriptorlarından da istifadə etmək olar. Bu zaman ən ideal yanaşma 6-cı və 7-ci şkillərdə qrafik şəkildə göstərilən profil ehtiyaclarının yaradılmasından başlamaqdır. Praktikada çox vaxt ən qısa yoldan – ELP-lərin bir çox versiyalarının “Dil bioqrafiyası” bölməsindəki müxtəlif dil səviyyələri üçün yararlı olan CEFR-in uyğunlaşdırılmış deskriptorlarının yoxlama siyahısından başlanılır.

Hansı yanaşmanın istifadəsindən asılı olmayaraq, tələb edilən deskriptorların yekun siyahısı lazımı həcmə kimi qısaldılmalı, kontekstə az uyğun gələn təkrarlamalar və aspektlər silinməlidir. Bu məqamda, adətən, deskriptorlar adaptasiya olunur, qısaldılır, mövcud kommunikativ məqsədlərlə birləşdirilir və digər tədris məqsədləri üçün zənginləşdirilir. Siyahının “əsaslandırılmış” uzunluğu konkret məqsəddən asılıdır. Bütöv səviyyə üzrə kurikulumun hazırlanmasında siyahı uzun ola bilər (məsələn, 60-80 deskriptor), ancaq təcrübə göstərir ki, müəllimin qiymətləndirməsi və özünüqiymətləndirmə üçün bir alət kimi istifadə edilən istənilən siyahı nə qədər qısa olarsa, kursun konkret bölməsinə və moduluna aid fəaliyyətə istiqamətlənərsə, səmərəsi bir o qədər artar.

Tədrisin məqsədini siyahılaşdırarkən deskriptorlardan istifadə zamanı onu da nəzərə almaq lazımdır ki, onların müxtəlif şkalalardan olanları bir-birini tamamlayır. Tədris fəaliyyətinin nəzərdə tutulan həcminə uyğun bir və ya iki əlavə şkaladakılarla bağlılığı olan konkret deskriptorun əhatə dairəsini genişləndirmək istəyi də yarana bilər. Məsələn, B1 səviyyəsində aşağıdakı üç müxtəlif şkaladan olan deskriptorları birləşdirərək mətnlə əlaqəli daha geniş tədris məqsədləri yaratmaq mümkündür:

- ▶ Lüğətdən müntəzəm istifadə etmək şərti ilə aydın süjet xətti və yüksək tezlikli gündəlik danışmaq dilinə malik hekayələrin, sadə roman və komik əsərlərin süjetini izləyə bilmək (əyləncə məqsədli mütaliə);
- ▶ Əsərin onlarda yaratdığı hissləri və fikirləri qısaca izah edə bilmək (yaratıcı mətnlərə (ədəbiyyat da daxil olmaqla) şəxsi reaksiyanın ifadə edilməsi));
- ▶ Digər sosial-mədəni kontekstdə bəzilərində qəribə görünən məsələləri sadə dildə müzakirə edə bilmək (çoxmədəniyyətlik repertuarına yönəlmək).

Deskriptorlar, həmçinin qiymətləndirmə üzrə şəffaf kriteriyaların təmin edilməsində başlanğıc nöqtə kimi faydalı ola bilər. CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 9-cu fəslə qiymətləndirmənin müxtəlif formalarını və onlarla əlaqədar deskriptorların faydalı ola biləcək yollarını təsvir edir. Qiymətləndirmədə deskriptorlardan istifadə müzakirə olunduqda, CEFR aşağıdakı məsələləri önə çıxarır:

Deskriptorlardan istifadəni müzakirə edərkən aşağıdakıları bir-birindən fərqləndirmək vacibdir:

1. 4-cü fəsildə verilmiş kommunikativ fəaliyyət deskriptorları.
2. 5-ci fəsildə verilmiş konkret sərişələrə aid olan səriştə aspektlərinə aid deskriptorlar.

Birincisi real tapşırıqlar baxımından müəllim qiymətləndirməsi və ya özünüqiymətləndirmə üçün çox uyğundur. Bu cür müəllim qiymətləndirməsi və ya özünüqiymətləndirmə müvafiq kurs dövründə formalaşdırılmış tələbənin dil bacarığının dəqiq şəklinə istinadən aparılır. Bu, cəlbədidir, çünki onlar tələbə və müəllimlərin diqqətini konkret fəaliyyətə cəmləmək baxımından yardımçı ola bilər (CEFR 2001, Bölmə: 9.2.2)

Bundan başqa, səriştə aspektləri üzrə deskriptorlar (CEFR 2001, fəsil 5) tələbələrin verilmiş tapşırığı nə dərəcədə yaxşı icra etmələri baxımından qiymətləndirmə kriteriyalarının işlənilməsi üçün faydalı mənbə ola bilər. İki növ illüstrativ deskriptor arasındakı qarşılıqlı ünsiyyət 5-ci cədvəldə göstərilir. Bunlar iki formada qəbul edilə bilər: daha sadə forma “kənar adamlar (outsayderlər)”, daha mürəkkəb forma isə “daxildə olanlar (insayderlər)” (adətən, müəllimlər) üçün. Tələbələrin nə edə biləcəkləri barədə deskriptorların sadə formalarından nəticələr haqqında özlərinə və digər maraqlı tərəflərə məlumat vermək üçün istifadə olunur; müəllimlərə və ya test hazırlayanlara daha mürəkkəb formaları onların üzərində proqram və spesifik tapşırıqlar qurmağa kömək edir.

Dil üzrə deskriptorların sadə formalarından qiymətləndirmə şəbəkələrində istifadə edilir və onlar, adətən, dörd və ya beş qiymətləndirmə kriteriyası ilə məhdudlaşdırılır, şəffaflıq üçün onlar tələbələrlə bölüşdürülə bilər. Daha uzun keyfiyyət aspektləri üçün nəzərdə tutulmuş mürəkkəb formalardan güclü və zəif tərəfləri müəyyənləşdirməkdən ötrü nəzarət siyahısı kimi də istifadə etmək olar. İstifadəçilər bu müxtəlif oriyentasiyaların izahı ilə tanış olmaq üçün CEFR-in 2001-ci il nəşrinin 3.8 və 9.2.2-ci bölmələrinə müraciət edə bilərlər.

Cədvəl 5 – Deskriptorların müxtəlif məqsədləri

	İstifadəçi/öyrənən nə bacarır (CEFR 2001, Fəsil 4)	İstifadəçi/öyrənən nə dərəcədə yaxşı icra edir (CEFR 2001, Fəsil 5)	Aiddir
Daha mürəkkəb deskriptorlar	Konstruktoryönümlü kurikulum deskriptorları	Diagnostikayönümlü qiymətləndirmə deskriptorları	Kurikulum tərtibatçıları Müəllimlər
Daha sadə deskriptorlar	İstifadəçiyönümlü öyrənmə məqsədləri və “edə bilir” təlim nəticələri	Özünüqiymətləndirməyönümlü qiymətləndirmə deskriptorları	Öyrənənlər Validəynlər/işçilər və s.

Qeyd olunduğu kimi, deskriptorların əsas vəzifəsi kurikulum, tədris və dəyərləndirmə, xüsusən müəllimlərin qiymətləndirməsi, hər şeydən öncə isə “xarici dilin sinif halı” ilə real dünya arasında şəffaf və ardıcıl uyğunlaşmanın təminatına kömək etməkdir. Real tələblər dilin istifadə edildiyi ictimai, özəl, peşə və təhsil sahələri ilə əlaqədar olacaq (CEFR 2001, bölmə 4.1.1; CEFR 2001, cədvəl 5). Bu sahələr onlayn və mediasiya üzrə yeni şkalalarda verilmiş nümunələrlə birlikdə Əlavə 5-də təsvir olunub.

Təhsil bölməsi də digər üç sahə kimi realdır. Əvvəl göstərilmiş hər iki zəruri profil də təhsil sahəsinə aid idi (CLIL üçün şəkil 6; universitet təhsili üzrə şəkil 7). Bu, xüsusilə immiqrant mənşəli uşaqlar üçün təhsil dili və CLIL kimi müəllim-tələbə qarşılıqlı ünsiyyətinin və tələbələr arasındakı bağlantının vasitəçilik funksiyalarına çevrildiyi hallarda aydın olur:

- kollektiv işin təşkili və iştirakçılar arasındakı qarşılıqlı ünsiyyət zamanı;
- biliyə və onun formalaşdırılmasına aparan yolun asanlaşdırılması zamanı.

CEFR nəşr edildikdən sonra həm sosial, həm də təhsil səviyyələrində müxtəliflik artdığından bunun üçün yer ayırmaq olduqca vacib məsələyə çevrilmişdi. 2014-2017-ci illər layihəsində qəbul edildiyi kimi, bu, tələbələrin müxtəlif dil və mədəni bacarıqlarını diqqət mərkəzində saxlamaqla yanaşı, mediasiyaya da böyük qayğı göstərilməsini tələb edir. Sinif otaqları tələbələrin çoxdillilik/çoxmədəniyyətlilik profillərini daha da inkişaf etdirmək və mənimsəmə səviyyəsini yüksəltmək məkanına çevrilə bilər. Ümidvarıq ki, mətnin, konsepsiyaların, kommunikasiyanın mediasiyası və çoxdillilik/çoxmədəniyyətlilik səriştəsi üzrə CEFR deskriptorlarının təminatı dil dərslərində tətbiq olunan tapşırıqların növlərini genişləndirməyə və tələbələrin inkişaf etdirdiyi bütün dil mənbələrini dəyərləndirməyə köməklik göstərəcək.

2.10. CEFR-in TƏTBİQİNDƏ İSTİFADƏ OLUNAN BƏZİ FAYDALI MƏNBƏLƏR

Avropa Şurasının veb-saytında əlavə deskriptorlar bankı, görülməli işlər üzrə nümunələr (video materiallar və ssenarilər) və dəqiqləşdirilmiş qiymətləndirmə tapşırıqları da daxil olmaqla, CEFR-ə dair resursların və məqalələrin linkləri öz əksini tapıb. Bununla yanaşı, CEFR-lə əlaqədar bir sıra layihə materiallarını ECML-in (European Centre for Modern Languages of the Council of Europe) (Avropa Şurasının müasir Dillər üzrə Avropa Mərkəzi) veb-saytından da əldə etmək mümkündür.

CEFR-dən dilin tədrisi və öyrənilməsində istifadə olunacaq ən praktiki tövsiyələr aşağıda verilən veb-resursların və kitabların siyahısında qeyd edilmişdir:

2.10.1. Veb-resurslar

“Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – A Guide for Users”³⁴ available in English and French. (“Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi – İstifadəçilər üçün sorğu kitabçası”, ingilis və fransız dillərində əldə etmək mümkündür).

³⁴Trim J. (ed.) (2001), “Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – A Guide for Users”, Language Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/1680697848>.

“From communicative to action-oriented: a research pathway”³⁵, available in English and French. (“Ünsiyyətdən konkret işə oriyentasiya: tədqiqat yolu”, ingilis və fransız dillərində əldə etmək mümkündür).

A quality assurance matrix for CEFR use³⁶ (CEFR QualiMatrix), available in English and French. (CEFR-də istifadə üçün keyfiyyətin təmin edilməsi qəlibi (CEFR QualiMatrix), ingilis və fransız dillərində əldə etmək mümkündür)

CEFRTrain (Common European Framework of Reference for Languages in Teacher Training).³⁷ (Avropa Şurasının müəllim hazırlığı istiqamətində dillər üzrə bələdçi sənədi).

*Council of Europe tools for language teaching – Common European framework and portfolios*³⁸, available in English and French (Dilin tədrisi üzrə Avropa Şurasının alətləri – ümum-Avropa çərçivəsi və portfeli, ingilis və fransız dillərində əldə etmək mümkündür).

Equals “Practical resources for language teaching”³⁹ (“Dilin tədrisi üzrə praktiki resurslar”)

Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education (Beacco et al. 2016a), available in English and French. (Çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik üzrə kurikulumun işlənilib hazırlanması və tətbiq edilməsi üzrə bələdçi sənədi (Beacco et al. 2016a), ingilis və fransız dillərində əldə etmək mümkündür).

French. (CEFR-də qiymətləndirmə, tədris və təlim yolları (Piccardo et al. 2011), ingilis və fransız dillərində əldə etmək mümkündür).

Pathways through assessing, learning and teaching in the CEFR (Piccardo et al. 2011), available in English and French.

PRO-Sign: Promoting Excellence in Sign Language Instruction⁴⁰. (PRO-Sign: işarə dili təlimatında mükəmməlliyi təşviq etmək).

2.10.2. Kitablar

Bourguignon C. (2010), *Pour enseigner les langues avec les CERCL - Clésetconsils*, Delagrave, Paris.

Lions-Olivieri M-L. and Liria P. (eds) (2009), *L'approche actionnelle dans l'enseignement des langues. Douze articles pour mieux comprendre et faire le point*, Difusión-Maison des langues, Paris.

North B. (2014), *The CEFR in practice*, Cambridge University Press (Nort B. (2014) - CEFR praktikada. Kembric Universitetinin Nəşriyyatı).

North B., Angelova M. and Rossner R. (2018), *Language course planning*, Oxford University Press - Dil kurslarının planlaşdırılması. Oksford Universitetinin nəşriyyatı.

Piccardo E. and North B. (2019), *The action-oriented approach: A dynamic vision of language education*, Multilingual Matters, Bristol. (Piccardo E. və Nort B. (2019). Konkret fəaliyyətə oriyentasiyalı yanaşma: dil təhsilinin dinamik görünüşü. “Multilingual Matters” nəşriyyatı, Bristol.

Rosen É. and Reinhardt C. (eds) (2010), *Le point sur le Cadre européen commun de référence pour les langues*, Clé international, Paris.

³⁵ Piccardo E. (2014), “From communicative to action-oriented: a research pathway”, available at https://transformingfsl.ca/wp-content/uploads/2015/12/TAGGED_DOCUMENT_CSC605_Research_Guide_English_01.pdf.

³⁶ Available at www.ecml.at/CEFRqualitymatrix

³⁷ www.helsinki.fi/project/ceftrain/index.php.35.html

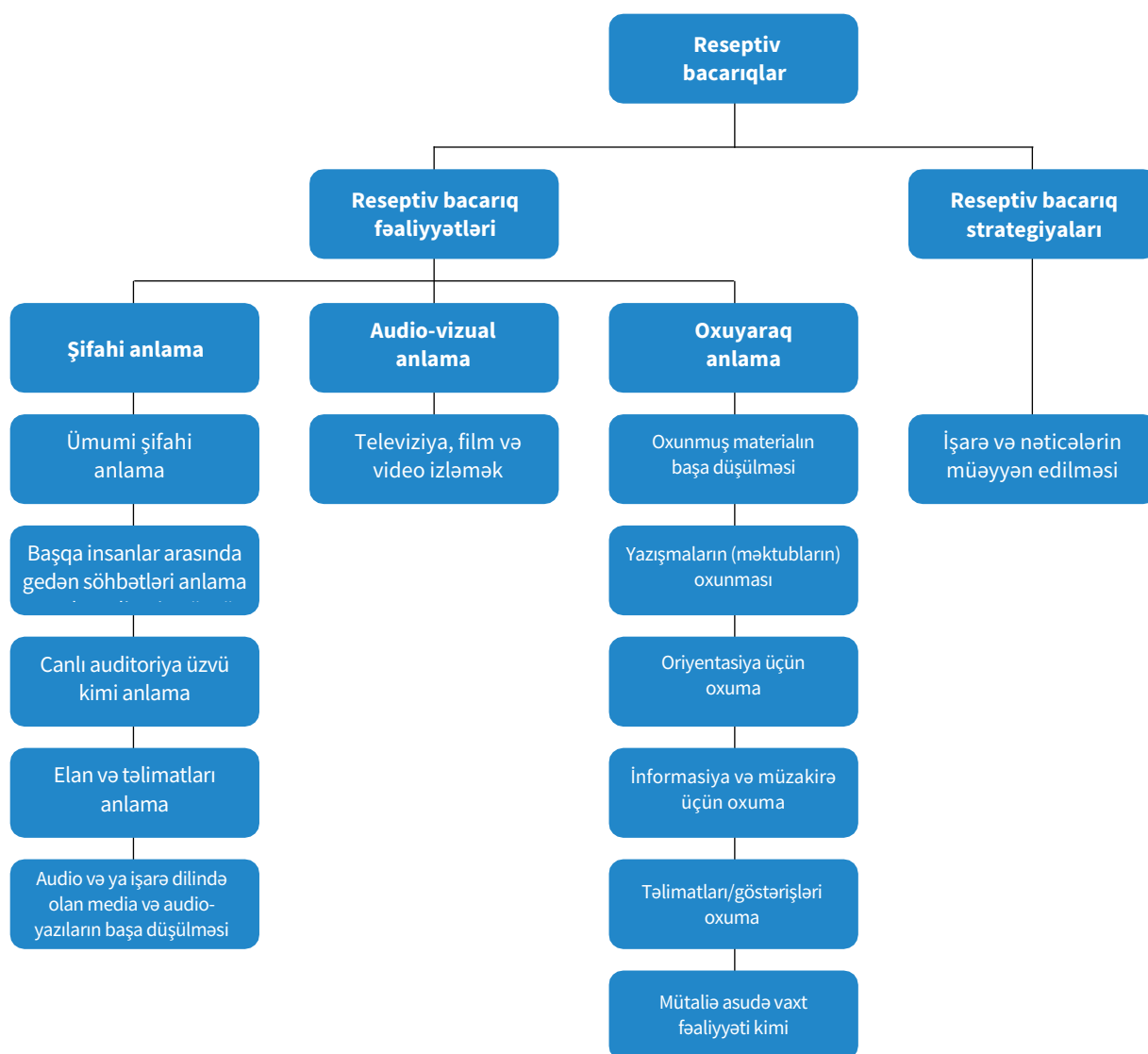
³⁸ Goullier F. (2007), *Council of Europe tools for language teaching – Common European framework and portfolios*, Les Editions Didier/Council of Europe, Paris/Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/168069ce6e>.

³⁹ Equals “Practical resources for language teaching”, available at www.equals.org/our-expertise/cefr/our-work-practical-resources-for-language-teaching/

⁴⁰ www.ecml.at/ECML-Programme/Programme2016-2019/SignLanguageInstruction/tabid/1856/Default.aspx

CEFR-in İLLÜSTRATİV DESKRİPTOR ŞKALALARI: KOMMUNİKATİV FƏALİYYƏT NÖVLƏRİ VƏ STRATEGİYALAR

Şəkil 11 – Reseptiv bacarıqlar üzrə fəaliyyət növləri və strategiyalar

3.1. RESEPTİV BACARIQLAR

Reseptiv bacarıqlar məlumatın qəbul edilməsi və emal olunmasını ehtiva edir: burada ifadə olunan məna haqqında təsəvvür, onun əsasında duran kommunikativ niyyət haqqında hipoteza yaratmaq üçün uyğun sxemlərin işə salınması nəzərdə tutulur. Aktivləşdirilən sxemə “uyğunluq”unu bilmək və ya alternativ versiyaya ehtiyac duyulduğunu təklif etmək məqsədilə daxil olan mətn, daxili eləcə də kontekstual siqnalları yoxlanılır. “Şifahi reseptiv bacarıqlar”dan istifadə zamanı dil istifadəçisi bir və ya bir neçə şəxs tərəfindən hazırlanmış canlı, yaxud da qeyd formasında mətni qəbul edərək onun üzərində işləyir. “Vizual reseptiv bacarıqlar”dan (oxuma və izləmə) istifadə zamanı dil istifadəçisi bir və ya bir neçə şəxs tərəfindən hazırlanmış yazılı, eləcə də audioyazıya alınmış mətni qəbul edərək onun üzərində işləyir. “Audio-vizual anlama”da dil istifadəçisi televizor, videomaterial, film izləyir, subtitrlı və ya subtitrsiz multimediadan, kadrarxası şərhəldən, eləcə də işarələrdən istifadə edir.

3.1.1. Reseptiv fəaliyyətlər

3.1.1.1. Şifahi anlama

“Şifahi anlama” ifadəsi canlı, üzbəüz ünsiyyət zamanı anlamı və onun məsafəli və ya lentə yazılmış ekvivalentini nəzərdə tutur. Beləliklə, o, vizual-ışarə və audio-vokal üsulları özündə cəmləşdirir. Qarşılıqlı ünsiyyətə aid olan “Həmsöhbəti anlama” istisna olmaqla, reseptiv bacarıqlar çərçivəsində buraya daxil edilmiş şifahi anlamının müxtəlif aspektləri birtərəfli başa düşmənin müxtəlif formalarıdır. Bu yanaşma konsentrik dairələrin metaforalarının güclü təsiri altındadır, bu vaxt birisi qarşılıqlı ünsiyyətin dinləyicisi olmaq rolundan çıxaraq kənardan dinləyən və ya sadəcə yoldan keçən məsafəli auditoriyanın üzvü roluna girir. Şkalalar “Başqa insanlar arasında olan söhbəti anlama” və “Canlı auditoriya üzvü kimi anlama” olaraq təqdim edilir.

Bu şkalalara ayrıca olaraq media üzrə şkalalar da əlavə edilir: “Elanları və təlimatları anlama” və “Audio media və lentə alınmış materialların başa düşülməsi”. Audio-vizual anlamaya aid edilən “Televiziya, film və video izləmə” üzrə də ayrıca şkala təqdim edilir.

Ümumi şifahi anlama

	Ümumi şifahi anlama
C2	Yüksək təbii sürətlə ötürülən istənilən nitqi, istər canlı, istərsə də translyasiya olsun, asanlıqla başa düşə bilir.
C1	Öz sahəsinə aid olmayan mücərrəd və mürəkkəb mövzularda aparılan geniş müzakirələri kifayət qədər başa düşə bilir, ancaq bəzən tanış olmayan bu və ya digər məqamın düzgün anlaşılmasının təsdiq edilməsinə ehtiyac yarana bilər. Son registr dəyişikliklərini qiymətləndirmək əsasında, böyük həcmdə idiomatik və danışıq ifadələrini başa düşə bilir. Danışıq aydın şəkildə qurulmadıqda, əlaqələr açıq nümayiş etdirilmədikdə belə geniş nitqi/diskursu izləyə bilir.
B2	Adətən şəxsi, sosial, təhsil və peşə həyatında rast gəlinən, tanış və yad mövzularda canlı olaraq işlədilən standart və ya tanış dil variantını/formalarını başa düşə bilir. Yalnız ekstremal audio-vizual fon səs-küyü, qeyri-dəqiq diskurs quruluşu və idiomatik istifadə anlama qabiliyyətinə təsir edir. Öz ixtisas sahəsində texniki müzakirələr də daxil olmaqla, standart, həmçinin oxşar dildə həm konkret, həm də mücərrəd mövzularda mühakimə və linqvistik baxımdan mürəkkəb diskursun əsas ideyalarını başa düşə bilir. Verilmiş mətn kifayət qədər tanış olduqda və arqumentin istiqaməti dəqiq göstərildikdə geniş söhbəti başa düşə bilir.
B1	İnsanların aydın, qəbul edilmiş dildə ifadə etməsi şərtilə həm ümumi informasiyaları, həm də konkret məlumatları müəyyənləşdirərək gündəlik və ya işlə əlaqədar olan məlumatı birbaşa başa düşə bilir. Qısa hekayələr də daxil olmaqla, işdə, məktəbdə, asudə vaxtda və s. mütəmadi rast gəlinən tanış məsələlər üzrə səlis ifadə edilmiş əsas fikirləri başa düşə bilir.
A2	Dəqiq və yavaş söyləndiyi halda konkret məsələ üzrə insanların tələblərini qarşılamaq üçün onları kifayət qədər başa düşə bilir. İnsanların aydın, asta söyləməsi şərtilə, ən çox üstünlük verilən sahələrə (məsələn, əsas şəxsi və ailə məlumatları, bazarlıq, yerli coğrafiya, iş mövzuları) aid olan ifadə və söz birləşmələrini başa düşə bilir.
A1	Mənanı anlaması üçün uzun fasilələrlə, asta və dəqiq ifadə edilən dili başa düşə bilir. Gündəlik həyatda rast gəlinən, asta və aydın şəkildə ötürülən tanış mövzular üzrə konkret informasiyanı (məsələn, məkan və zaman) başa düşə bilir.
A1-dən öncəki	Başə düşməni asanlaşdırmaq məqsədilə asta, səlis deyildikdə, vizual və işarə dili ilə müşayiət edildikdə, lazım gələrsə, təkrar edildikdə, qısa, olduqca sadə sualları və fikirləri başa düşə bilir. Səlis və dəqiq deyilsə, gündəlik tanış sözləri başa düşə bilir. Tanış və anlaşılan gündəlik kontekstdəki sayları, qiymətləri, tarixləri, eləcə də həftənin günlərini başa düşə bilir.

Başqa insanlar arasında gedən söhbətləri anlama

Bu şkala iki əsas məqamdan ibarətdir: birinci halda qarşılıqlı ünsiyyət qrupundakı iştirakçılar bir-biri ilə danışirlar, belə məqamda istifadəçiyə/öyrənənə artıq birbaşa müraciət edilmir. İkinci halda isə istifadəçi/öyrənən yaxınlıqda olan digər insanlar arasındakı söhbətə qulaq asır. Hər iki hal birbaşa istifadəçiyə/öyrənənə müraciətlə müqayisədə nəzərəcarpacaq dərəcədə çətinidir. Birincisi, ona görə ki, (a) onlara uyğunlaşma elementi yoxdur; (b) danışanların jestləri, istinad etdikləri ümumi fikirləri, təcrübələri, hətta istifadə edilən variantları ola bilər. İkincisi, öyrənənə müraciət olunmadığından izah və təkrar etməyi istəmək və s. “haqqı” yoxdur.

Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ sözlərin/işarələrin/ifadələrin və s. seçilməsi və birləşdirilməsi;
- ▶ mövzunun dəyişdirilməsini müəyyən etmək üçün kifayət qədər sözlərin başa düşülməsi;
- ▶ xronoloji inkişafın müəyyən edilməsi, məsələn, hekayədə;
- ▶ insanların razı olub-olmadığının, məsələnin lehinə və əleyhinə olan məqamların müəyyən edilməsi;
- ▶ münasibətlərin və sosial-mədəni əlaqələrin müəyyən edilməsi (C səviyyələri).

	Başqa insanlar arasında gedən söhbətləri anlama
C2	Normal sürətlə baş verən söhbət zamanı işlədilən dilin sosial-mədəni nəticələrinin çox hissəsini müəyyən edə bilir.
C1	Mücərrəd, mürəkkəb və tanış olmayan mövzular üzrə qrup şəklində aparılan diskussiya və debatlarda üçüncü tərəflər arasındakı mürəkkəb qarşılıqlı ünsiyyəti asanlıqla izləyə bilir. Tanış dialektlərdə normal sürətlə ötürülən, çox sayda üst-üstə düşən nitq ardıcılığı, mövzudan uzaqlaşmalar və danışq ifadələri ilə səciyyələnən canlı müzakirələrdə hər iştirakçının münasibətini müəyyən edə bilir.
B2	Hədəf dilin təcrübəli istifadəçiləri arasında olan canlı söhbətə qoşula bilir. Azacıq səy göstərməklə ətrafda deyilənlərin əksəriyyətini anlamağı bacarır, amma danışq tərzini dəyişməyən hədəf dilin bir neçə istifadəçisinin apardığı müzakirədə fəal iştirak etməkdə çətinlik çəkir. Səlis dildə aparılan müzakirədə arqument və ya ideya istiqamətində olan əsas səbəbi müəyyən edə bilir. Qeyri-rəsmi geniş formatlı müzakirədə xronoloji ardıcılığı (məsələn, hər hansı hekayədə və ya lətifədə) izləyə bilir.
B1	Səlis dildə aparılan gündəlik söhbətin və müzakirənin əksəriyyətini anlayır. Ətrafda aydın tələffüz olunan geniş formatlı müzakirənin əsas məqamlarını izləyə bilir. Ətrafda gedən müzakirə asta və aydın tərzdə aparıldıqda onun mövzusunu müəyyən edə bilir.
A2	Asta və aydın tərzdə aparılan söhbətdə insanların razı və narazı olduqlarını anlaya bilir. Olduqca asta və aydın şəkildə aparılan qısa, sadə sosial mübadiləni ifadə edə bilir.
A1	İnsanlar asta və aydın tərzdə ailəni, məktəbi, hobbiləri və ya ətrafdakıları müzakirə etdikdə bəzi ifadələri başa düşə bilir. İnsanlar olduqca asta və aydın danışdıqda sadə söhbət zamanı (məsələn, mağazada alıcı ilə satıcı arasındakı danışığı) sözləri və qısa cümlələri başa düşə bilir.
A1-dən öncəki	<i>Bu səviyyə üzrə deskriptorlar mövcud deyil</i>

Canlı auditoriya üzvü kimi anlama

Bu şkala auditoriyaya, məsələn, görüş, seminar, konfrans, mühazirə, ekskursiya, toy və ya başqa tədbir iştirakçılarına müraciət edən natiqin başa düşülməsi ilə bağlıdır. Hətta istifadəçi/öyrənən söhbətdən çox uzaq olsa belə, auditoriyanın üzvü kimi natiqin başa düşülməsi əslində “başqa insanlar arasında gedən söhbətləri anlamaq”dan daha asandır. Bunun birinci səbəbi: monoloqun daha yaxşı strukturlaşdırılmış təbiəti o deməkdir ki, birinin anlamadığı hissələri birləşdirmək və yenidən onları nəzərdən keçirmək asan olur. İkincisi, auditoriyanın başa düşmək bacarığını maksimuma yüksəltmək üçün natiq/ işarə dilindən istifadə edən şəxs çox güman ki, neytral dil üslubundan və yaxşı planlaşdırmadan istifadə edəcəkdir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- real maddi mədəniyyət abidələri (məsələn, ekskursiyaya gedəndə) və əyani vəsaitlər (məsələn, PowerPoint) barədə söhbəti başa düşmək;
- auditoriyaya uyğunlaşma dərəcəsi (ötürmənin sürəti, istifadənin sadələşdirmə dərəcəsi);
- vəziyyət və mövzu ilə tanışlıq;
- əsaslandırmanı izləmə, əsas məsələləri fərqləndirmə və s.

	Canlı auditoriya üzvü kimi anlama
C2	Danışq dili, regional dil modelləri, eləcə də tanış olmayan terminlərin işlədildiyi xüsusi mühazirələri və təqdimatları izləyə bilir. İstinadlar (linklər) və ya söylənilən fikirlər dəqiq olmadıqda, müvafiq nəticə çıxara bilir. Təqdimatda zarafat və ya eyham məqamlarını tuta bilir.
C1	Bir çox mühazirələri, müzakirələri və debatları asanlıqla izləyə bilir.
B2	Məsələnin qoyuluşu, həmçinin linqvistik baxımdan mürəkkəb olan akademik/peşəkar təqdimatın digər formaları da daxil olmaqla, mühazirələrin, danışqların və məlumatların əsas hissələrini başa düşə bilir. Standart dildə və ya tanış dialektlə təqdim edilən, cari maraq dairəsinə və ya ixtisaslaşma sahəsinə aid olan mövzularda ifadə olunan nöqteyi-nəzəri başa düşə bilir. Kifayət qədər tanış mövzu üzrə təqdim olunan, səlis dildə söylənilən mühazirənin mürəkkəb əsaslandırma xəttini izləyə bilir. Mühazirə və ya məruzə standart dildə təqdim edildikdə əsas mövzuları seçə bilir. İfade olunan nöqteyi-nəzəri müəyyənləşdirə və onu təqdim edilən faktlardan fərqləndirə bilir.
B1	Mövzu tanış olduqda və təqdimat sadə, aydın qurulduqda, öz sahəsi çərçivəsində məruzələri, söhbətləri başa düşə bilir. Səlis şəkildə çatdırılan mövzu üzrə standart mühazirələrin əsas ideyaları ilə yardımçı detallarını fərqləndirə bilir. Tanış mövzular səlis şəkildə təqdim olunarsa, ümumi şəkildə sadə üslubda qısa söhbətləri başa düşə bilir. Verilən izahatları başa düşməklə öz sahəsinə aid mövzular üzrə köməkçi əyani vasitələrlə – məsələn, slaydlar, paylanma materialları ilə, təqdim edilən sadə konfrans təqdimatlarını və ya nümayiş etdirilənləri izləyə bilir. Aydın və nisbətən asta təqdim olunan sadə monoloqda söylənilən əsas məsələləri başa düşə bilir.
A2	Məlumat sadə dildə asta, həmçinin aydın ifadə olunduqda, əyani vasitələrdən (slaydlar, paylama materialları) istifadə edilməklə tanış mövzu üzrə təqdimat və ya nümayişin ümumi məzmununu başa düşə bilir. Slaydlar, konkret misallar, şəkillərlə nümayiş etdirilən olduqca sadə, yaxşı təşkil edilmiş təqdimatı və ya nümayişə başa düşə bilir; təqdimat və ya nümayiş etdirilən material asta-asta, aydın şəkildə, təkrarlamalarla, həm də tanış mövzu üzrə təqdim edilir. Gözlənilən situasiyada, məsələn, bələdçili ekskursiya zamanı “Burada prezident yaşayır” kimi verilən sadə informasiyanı başa düşə bilir.

	Canlı auditoriya üzvü kimi anlama
A1	Məlumatın olduqca asta və aydın şəkildə, bəzən uzun fasilələrlə verilməsi şərtilə, gözlənilən situasiyada izah edilən olduqca sadə məlumatın qısa məzmununu başa düşə bilir.
A1-dən öncəki	<i>Bu səviyyə üzrə deskriptorlar mövcud deyil</i>

Elan və təlimatları anlama

Bu şkala son dərəcə diqqətli yanaşma əsasında anlamanın fərqli növünü əhatə edir və onun məqsədi konkret informasiyanı almaqdır. Vəziyyəti mürəkkəbləşdirən fakt odur ki, elan və ya təlimatlar ola bilsin qüsurlu ictimai informasiya sistemi vasitəsilə, uzaq məsafədən səsləndirilə və ya işarə dili vasitəsilə göndərilə bilər. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ ətraflı istiqamətlərin və təlimatların başa düşülməsi;
- ▶ elanların əsas məğzinin tutulması;
- ▶ aydınlıq dərəcəsi – aydın və asta templidən audio və/və ya vizual təhrifli normal sürətliyədək.

	Elan və təlimatları anlama
C2	<i>Bu səviyyə üzrə deskriptorlar mövcud deyil; Bax: C1</i>
C1	Aşağı keyfiyyətli, audio və/və ya vizual təhrifləri olan ictimai (məsələn, stansiyada, idman stadionunda və ya köhnə lent yazısında) elanlardan spesifik informasiyanı əldə edə bilir. Tanış məhsullar və xidmətlər üzrə çətin texniki informasiyaları, məsələn, istismar üzrə təlimatları, eləcə də spesifikasiyaları başa düşə bilir.
B2	Normal sürətlə, konkret və mücərrəd mövzularda verilən standart dildə və ya tanış dialektə elanları, informasiyaları başa düşə bilir. Ətraflı təlimatları uğurla yerinə yetirməyi bacarmaq üçün onları kifayət qədər yaxşı başa düşə bilir.
B1	Sadə texniki informasiyanı, məsələn, gündəlik işlədilən avadanlıqların istismar təlimatlarını başa düşə bilir. Ətraflı göstərişləri izləyə bilir. Hava limanlarında, stansiyalarda, təyyarələrdə, avtobuslarda, qatarlarda arxa fondan gələn minimum audio/vizual səs-küyə aydın ifadə olunan ictimai elanları başa düşə bilir.
A2	Asta və aydın şəkildə səsləndirilən idman, kulinariya, həmçinin bu kimi gündəlik işlər üzrə silsilə təlimatları başa düşə və icra edə bilir. Asta və aydın şəkildə səsləndirilən adi elanları (məsələn, kinoproqram və idman tədbirləri, qatarın gecikməsi ilə əlaqədar elanlar) başa düşə bilir. Qısa, aydın, sadə informasiya və elanların əsas məğzini tuta bilir. Piyada və ya ictimai nəqliyyatla X-dən Y-yə getməklə bağlı sadə göstərişi başa düşə bilir. Vaxt, tarix, rəqəmlər, habelə yerinə yetiriləcək gündəlik vəzifələr və tapşırıqlar barədə əsas təlimatları başa düşə bilir.
A1	Ünvanlı təlimatları başa düşə bilir, qısa, sadə göstərişləri izləməyi bacarır. Sözügedən əşya bilavasitə yaxınlıqda olduqda onun yerini aydın şəkildə söylədikdə başa düşə bilir. Reproduktor vasitəsilə asta və aydın şəkildə verilən elanda səsləndirilən rəqəmləri, qiymətləri, habelə vaxtı (məsələn, dəmiryol stansiyasında və ya mağazada) başa düşə bilir.
A1-dən öncəki və ya işarə dilində	Şekillərin, əl işarələrinin müşayiəti ilə asta tərzdə, üzbəüz olaraq, lazım gələrsə, təkrar edilmək şərtilə “Dayan!”, “Qapını ört!” və s. bu kimi hərəkət bildirən qısa, sadə göstərişləri başa düşə bilir.

Audio və ya media və işarə dilində lentə alınmış materialları anlama

Bu şkalaya informasiyalar, hava proqnozu, danışılan hadisələr, xəbər bülletenləri, müsahibələr, həmçinin sənədli filmlər də daxil olmaqla, audio və işarə dilində media yayımı, video ilə müşayiət olunmayan lentə alınmış materiallar daxildir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ konkret məlumatın seçilməsi;
- ▶ başlıca məsələlərin, əsas məlumatın başa düşülməsi;
- ▶ əsas məlumatın məğzinin tutulması;
- ▶ nətiqin əhval-ruhiyyəsinin, mövqeyinin və nöqteyi-nəzərinin müəyyən edilməsi.

	Audio və işarə dilində media və lentə alınmış materialları anlama
C2	<i>Bu səviyyə üzrə deskriptorlar mövcud deyil; bax C1</i>
C1	Bəzi qeyri-standart işlətmələr də daxil olmaqla, geniş spektrdə lentə alınmış, yayımlanan materialları başa düşə və insanlar arasındakı ehtimal olunan münasibətləri, qarşılıqlı ünsiyyətləri, həmçinin daha incə təfsilatları müəyyən edə bilir.
B2	Sosial, peşə və təhsil həyatında rast gələn standart dildə təqdim olunan lentə alınmış materialları başa düşə, mövqeləri və münasibətləri, həmçinin informasiyanın məzmununu müəyyən edə bilir. Standart dildə təqdim edilən əksər sənədli filmləri, lentə alınmış, yaxud da yayımlanan materialları başa düşür, əhval-ruhiyə, münasibəti və s. müəyyənləşdirir.
B1	Səlis təqdim edilən şəxsi maraq çərçivəsinə aid mövzular barədə lentə alınmış və ya yayımlanan materialların əksəriyyətinin məzmununu başa düşə bilir. Tanış mövzular üzrə nisbətən asta və aydın şəkildə təqdim edilən xəbər bülletenlərinin, həmçinin daha sadə materialların əsas məqamlarını başa düşə bilir. Asta və aydın şəkildə təqdim edilən hekayələrin, digər nağıl edilənlərin (məsələn, hər hansı bir bayramın təsviri) əsas anlarını, vacib təfərrüatlarını başa düşə bilir.
A2	Maraq dairəsinə daxil olan mallara və xidmətlərə aid qısa reklamlarda (məsələn, CD-lər, videooyunlar, səyahət məlumatları) əks olunan ən vacib məlumatı başa düşə bilir. İnsanların müsahibədə asta və aydın şəkildə söyləməsi şərtilə asudə vaxtlarında nə ilə məşğul olduqları, xüsusilə nələri etməyi xoşlayıb-xoşlamadıqları barədə dediklərini başa düşə bilir. Asta və aydın şəkildə söylənilmək şərtilə nəzərdə tutulan gündəlik məsələlərə aid qısa, həmçinin lentə alınmış parçaları başa düşür, oradan əsas informasiyanı seçə bilir. Aydın şəkildə söylənildikdə qısa yayımlardan (məsələn, hava haqqında məlumat, konsert elanları, idman nəticələri) vacib informasiyanı seçə bilir. Asta və aydın söylənilməsi şərtilə hadisənin əsas məqamlarını başa düşür, süjet xəttini izləyə bilir.
A1	Olduqca asta və aydın söylənilmək şərtilə, gündəlik mövzular üzrə qısa yazılardakı konkret informasiyanı (məsələn, yerlər və vaxt) seçə bilir.
A1-dən öncəki	Olduqca asta və aydın söylənilmək şərtilə, sadə, qısa lent yazılarında artıq bildiyi sözləri/işarələri, adları, həmçinin rəqəmləri müəyyən edə bilir.

3.1.1.2. Audio-vizual anlama

Televiziya, film və videoların izlənilməsi

Bu şkala canlı yayımlanan və lentə alınmış video materialları, həmçinin daha yüksək səviyyələrdə isə filmləri əhatə edir. Şkalanın əsas konsepsiyaları bunlardır:

- ▶ mövzuda olan dəyişikliklərin izlənilməsi və əsas məqamların müəyyən edilməsi;
- ▶ detalların, incəliklərin və nəzərdə tutulmuş mənanın müəyyən edilməsi (C səviyyəsi);
- ▶ təqdimat: asta, aydın standart üslubdan başlamış, jarqon və idiomatik ifadələrin işlədilməsi bacarığına qədər yiyələnmək.

	Televiziya, film və videoların izlənilməsi
C2	Deskriptorlar mövcud deyil; Bax: C1
C1	İstifadəçi əhəmiyyətli dərəcədə jarqon və idiomatik ifadələrlə zəngin olan filmləri izləyir. Cari hadisələrə həsr olunmuş proqramlarda, müsahibələrdə, debatlarla və tok-şoular kimi maraqla izlənən televiziya verilişlərində təqdim edilən arqumentləri dəqiqliyinə kimi anlamaq. Standart dildə (dil variantında) təqdim edildikdə əksər filmlərin, tamaşa və TV proqramlarının incəliklərini və gizli mənalarnı başa düşə bilər.
B2	Xəbər və aktual informasiya proqramlarında irəli sürülən arqumentlərdən, eləcə də aparılan müzakirələrdən əsas məqamları seçə bilər. Əksər televiziya xəbərlərini və aktual informasiya proqramlarını başa düşə bilər. Standart dildə və ya tanış dialektlə təqdim edilən sənədli filmləri, canlı müsahibələri, tok-şouları, tamaşa və əksər filmləri başa düşə bilər.
B1	Nisbətən asta, həm də aydın formatda təqdim olunan tanış dialektlə şəxsi maraq dairəsinə aid mövzular üzrə, məsələn, müsahibələr, qısa müəhazirələr, reportajlar və yayımlanan bir çox televiziya proqramlarının böyük hissəsini başa düşə bilər. Vizual effekt və hərəkətilik süjet xəttinin əsasını təşkil edən və səlis, anlaşılan dildə ifadə edilən çox sayda filmləri izləyə bilər. Nisbətən asta və aydın formatda təqdim edilən tanış mövzulardan bəhs edən televiziya proqramlarının əsas məqamlarını tuta bilər.
A2	Vizual görüntülər şərhləri müşayiət etdikdə olaylar, bədbəxt hadisələr və sair məsələlərdən bəhs olunan televiziya xəbərlərinin əsas məqamlarını müəyyən edə bilər. Təsvir edilən obrazların köməyi ilə nisbətən asta və aydın formatda təqdim olunan reklam çarxlarını və anonslarını, ya da filmlərdən səhnələri izləyə, mövzuları isə başa düşə bilər. Faktlara əsaslanan televiziya xəbər mövzularında baş verən dəyişiklikləri izləyə bilər və əsas məzmun üzrə təsvir yarada bilər.
A1	Vizual informasiya, eləcə də ümumi bilik əsasında tanış sözləri/işarələri və ifadələri tanıya, xəbər başlıqlarındakı mövzuları və elanlardakı məhsulların çoxunu müəyyən edə bilər.
A1-dən öncəki	Vizual informasiya və əvvəllər əldə edilmiş bilik əsasında videomaterialın mövzusunu müəyyən edə bilər.

3.1.1.3. Oxuyub anlama

Oxuyub anlamaya həm yazılı, həm də işarə dilində olan mətnlər aiddir. Oxuma kateqoriyaları oxuma məqsədi ilə spesifik funksiyaları olan müəyyən janrlarda mətnləri oxumanın birləşməsidir. Oxuma məqsədi baxımından “oriyentasiya üçün oxumaq” ilə “informasiya və arqument üçün oxumaq” arasında əsaslı fərq vardır. Bunlardan birincisi, yəni “oriyentasiya üçün oxumaq” bəzən axtarış məqsədli müəliə adlandırılır və iki formada olur: birincisi, mətnin tam oxunub-oxunmamasına qərar vermək üçün onun bir hissəsini “diaqonal üzrə” cəld oxumaq, yəni gözdən keçirmək; ikincisi, nəyisə xüsusi olaraq axtarırmış kimi mətnin, xüsusilə də informasiyanın bir parçasına diqqəti cəmləmək (diqqətlə oxumaq). Axırıncı forma birinin artefaktları, avtobus və ya qatarın vaxt cədvəlini oxuması üsuludur. Ancaq bəzən də konkret nəyisə axtarmaq üçün uzun nəsr əsərini nəzərdən keçirməli olur.

Bundan başqa, “informasiya və arqument üçün oxumaq”la “asudə fəaliyyət kimi müəliə” arasında da əsaslı fərq vardır. Sonuncuya elmi-populyar ədəbiyyatı daxil etmək mümkündür, ancaq mütləq ədəbiyyatın olması nəzərdə tutulmur. Buraya jurnallar, qəzetlər, video-bloqlar (virtual gündəliklər), tərcümeyi-hallar və s. ilə yanaşı, ola bilsin ki, maraq dairəsi çərçivəsində iş, həmçinin təhsil məqsədilə lazımi mətnlər daxildir. Bəzən elə mətnlər olur ki, müəyyən üsullarla oxunur, məsələn, “Təlimatların oxunması” kimi. Bu, informasiyanın əldə edilməsinin xüsusi formasıdır. “Məktubların oxunması” da fərqlidir və bu, dilin istifadəsi üzrə hər kateqoriyada şkalalara uyğun təqdim edilir. “Müəliə asudə fəaliyyət kimi” siyahıya sonuncu daxil edilib, çünki 2018-ci ildə vəsaitə əlavə olunub.

	Oxunmuş materialın başa düşülməsi
C2	Müərrəd, quruluş baxımından mürəkkəb, eləcə də tamamilə/birbaşa danışıq dilinə xas olan, ədəbi və qeyri-ədəbi yazılar da daxil, faktiki olaraq bütün mətn növlərini başa düşə bilər. Çox sayda uzun, eləcə də çətin mətnləri başa düşə, üslubun və gizli, habelə aşkar mənalara incə fərqliliyini qiymətləndirə bilər.
C1	Öz ixtisas sahəsinə aid olub-olmamasından asılı olmayaraq çətin bölmələrin təkrar oxunması şərti ilə uzun və mürəkkəb mətnləri dəqiqliyi ilə anlaya bilər. Təkrar oxumaq və köməkçi vasitələrdən istifadə etmək imkanının olması şərti ilə ədəbi əsərlər, qəzet, jurnal məqalələri, ixtisaslaşdırılmış elmi və professional nəşrlər də daxil olmaqla geniş sayda müxtəlif mətnləri başa düşə bilər.
B2	Oxu üslubunu və sürətini müxtəlif mətn və məqsədlərə uyğunlaşdırma və seçim yolu ilə müvafiq istinad mənbələrindən istifadə edərək sərbəst şəkildə oxumağı bacarır. Aktiv oxumaq üçün geniş aktiv söz ehtiyatına malikdir, ancaq az işlədilən idiomlarla bağlı bəzi çətinliklərlə üzləşə bilər.
B1	Maraq sahəsinə aid mövzulara dair sadə faktlara əsaslanan mətnləri kifayət qədər anlayaraq oxuya bilər.
A2	Gündəlik həyatda tez-tez rast gələn və ya işlə əlaqədar tərtib edilmiş tanış konkret mövzular üzrə qısa, sadə mətnləri başa düşə bilər. Beynəlxalq lüğət ehtiyatının elementləri də daxil olmaqla, ən işlək söz ehtiyatından ibarət yığcam, sadə mətnləri başa düşə bilər.
A1	Tanış adları, sözləri və əsas ifadələri seçərək, lazım gəldikdə isə təkrar oxuyaraq hər dəfə bir ifadə almaqla qısa, sadə mətnləri başa düşə bilər.
A1-dən öncəki	Şəkillərlə müşayiət olunan tanış sözləri/işarələri başa düşə bilər, məsələn, tanış sözlərdən istifadə edərək hazır yemək (fastfud) restoranlarının tərtib etdiyi yeməklərin şəkillərlə hazırlanmış menyusunu.

Yazışmaların (məktubların) oxunması

Bu şkala həm şəxsi, həm də rəsmi yazışmaları oxumağı əhatə edir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ məlumatın (mesajın) həcmi, çətinliyi/sadəliyi;
- ▶ informasiyanın konkretliyi, onun adi formata uyğun olması;
- ▶ dilin nə dərəcədə standart, gündəlik danışığa xas və idiomatik olması;
- ▶ mövzunun nə dərəcədə gündəlik və ya maraqlarla bağlı, ya da ixtisas yönümlü olması.

	Yazışmaların (məktubların) oxunması
C2	Çətin mövzular üzrə ixtisas yönümlü, rəsmi yazışmaları başa düşə bilər.
C1	Lüğətdən aralıq istifadə etməklə istənilən yazışmanı başa düşə bilər. Təkrar oxumaq və istinadlardan yararlanmaq şərti ilə elektron poçtlarda, müzakirə forumlarında, video-bloqlarda/bloqlarda və s. ifadə edilmiş gizli, həmçinin aşkar mövqeləri, emosiyaları, fikirləri başa düşə bilər. Şəxsi yazışmalarda ifadə edilən jarqonları, idiomatik ifadələri və lətifələri başa düşə bilər.
B2	Maraq dairəsinə aid sahələr üzrə yazışmaları oxuyur və asanlıqla əsas məzini başa düşə bilər. Hətta danışıq dilinə məxsus bəzi sözlərin işlədildiyi şəxsi e-məktubları və ya poçt yazışmasını başa düşə bilər.

	Yazışmaların (məktubların) oxunması
B1	Daha az tanış olan mövzular üzrə rəsmi yazışmanı başqa birinə də yönləndirəcək qədər yaxşı başa düşə bilir. Qələm dostu ilə mütəmadi olaraq yazışmaq üçün şəxsi məktublardakı hadisələrin, hisslərin və arzuların təsvirini kifayət qədər başa düşə bilir. Hadisələrin və təəssüratların nisbətən ətraflı təsvirini verən sadə şəxsi məktubları, elektron məktubları və postları başa düşə bilir. Peşəkar maraq dairəsinə aid standart rəsmi yazışmaları və onlayn postları başa düşə bilir.
A2	Tanış mövzulardan (dostlara və ya ailəyə aid) bəhs edən, həmçinin bu mövzulara dair suallar verilən sadə şəxsi məktubları, elektron məktubları, eləcə də postları başa düşə bilir. Tanış mövzular üzrə adi standart gündəlik məktubların və faksların əsas növlərini (sorguları, sifarişləri, təsdiqnamə məktublarını və s.) başa düşə bilir. Qısa, sadə şəxsi məktubları başa düşə bilir. Olduqca sadə rəsmi məktubları və elektron məktubları (məsələn, sifarişin və ya onlayn alış-verişin təsdiqi) başa düşə bilir.
A1	Poçt açıqçalarında yazılmış qısa, sadə mesajları başa düşə bilir. Sosial media və ya elektron poçtla göndərilmiş qısa, sadə mesajları (məsələn, nə etmək, nə vaxt və harada görüşmək haqda təklifi) başa düşə bilir.
A1-dən öncəki	Göndərilmiş məktubdan, dəvətnamədən və ya elektron mesajdan hansı tədbirə dəvət olunmalarını, tədbirin tarixi, vaxtı, keçiriləcəyi məkan barədə məlumatı başa düşə bilir. Qısaltmalar (abreviaturlar) olmamaq şərti ilə dostların və ya həmkarların göndərdiyi olduqca sadə qeydlərdə, mətn formatlı mesajlarda vaxtı, məkanı (məsələn, "Saat 4-də qayıtmaq" və ya "İclas zalında") başa düşə bilir.

Oriyentasiya üçün oxuma

Oriyentasiya üçün oxuma axtarmaq məqsədli oxu materialın aktual olduğu barədə mülahizə söyləmək üçün mətnlə gözücu və ya sürətlə tanış olmağı, eləcə də spesifik informasiyanın axtarışını özündə birləşdirir. İşarələr dilində olan mətnlərə gəlincə, hər iki funksiyaya videonun "sürətlə irəli" ötürülməsi rejiminə kimi keçməklə nail olmaq mümkündür. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- mətnin növləri (qeydlər, məlumat vərəqələri və s.-dən başlamış məqalələrə, kitablara kimi);
- vizual təsvirli mətnlərdən vaxt və qiymətlər kimi konkret informasiyanın seçilməsi;
- vacib informasiyanın müəyyən edilməsi;
- mətnin aktuallığını müəyyənləşdirilməsi üçün onun diqqətlə gözdən keçirilməsi;
- B2 səviyyəsində göstərilən sürət.

	Oriyentasiya üçün oxuma
C2	Deskriptorlar mövcud deyil; Bax: B2
C1	Deskriptorlar mövcud deyil; Bax: B1
B2	Paralel şəkildə həm öz sahəsində, həm də əlaqədar sahələrdə bir neçə mənbəni (məqalələri, hesabatları, veb-saytları, kitabları və s.) çevik şəkildə nəzərdən keçirə və qarşıya qoyulmuş işi yerinə yetirmək üçün ayrı-ayrı bölmələrin aktuallığını və faydalı olmasını müəyyən edə bilir. Müvafiq detalları müəyyən etmək üçün uzun və mürəkkəb mətnləri cəld nəzərdən keçirə bilir. Daha dərinədən öyrənilməsinin faydalı olmasına qərar vermək üçün geniş çərçivədə peşəkar mövzular üzrə xəbərlərin, məqalələrin və hesabatların məzmununu və uyğunluğunu cəld müəyyən edə bilir.

	Oriyentasiya üçün oxuma
	Lazım olan informasiyanı tapmaq və xüsusi/konkret tapşırığı yerinə yetirmək üçün daha uzun mətnləri nəzərdən keçirə və hər hansı mətnin müxtəlif hissələrindən və ya ayrı-ayrı mətnlərdən informasiya toplaya bilir. Jurnallarda, broşürlərdə və ya veb-saytda faktlara əsaslanan sadə mətnləri nəzərdən keçirə, onların mövzunu müəyyən edə və praktiki baxımdan faydalı ola biləcək informasiyaya malik olub-olmadığına qərar verə bilir.
B1	Gündəlik materiallarda müvafiq informasiyaları, məsələn, məktubları, broşürləri, qısa rəsmi sənədləri tapa və başa düşə bilir. Ərzaq məhsulları və dərmanlar üzərində onların hazırlanması və istifadə qaydalarını əks etdirən etikətlərdən lazımi informasiyaları seçə bilir. Məqalənin, hesabatın və ya xülasənin tələb olunan mövzuya aid olduğunu qiymətləndirə bilir. Çox sayda qısaltmaların (abreviaturaların) olmaması şərtilə sadə, aydın tərtib edilmiş qəzet və ya jurnal elanlarında verilmiş əsas informasiyaları başa düşə bilir.
A2	Sadə dildə hazırlanması şərtilə, praktiki, konkret və nəzərdə tutulan mətnlərdəki (məsələn, bələdçi kitabçası, kulinariya reseptləri) xüsusi informasiyaları tapa bilir. Broşürlərdə və veb səhifələrdə məhsulların qısa və sadə təsvirlərinə dair əsas informasiyanı (məsələn, portativ rəqəmsal cihazlar, fotoaparatlar) başa düşə bilir. Elanlar, gələcək planlar, menyular, ədəbiyyat siyahıları və cədvəllər kimi gündəlik sadə materiallarda nəzərdə tutulan spesifik informasiyaları tapa bilir. Siyahılarda konkret informasiyanı tapa və tələb olunan informasiyanı (məsələn, xidməti və ya ticarətçini tapmaq üçün "Sarı siyahı"dan (Yellow Page) istifadə etmək) ayıra bilir. İctimai yerlərdə - küçələrdə, restoranlarda, dəmiryol stansiyalarında gündəlik işarələri/göstəriciləri, xəbərdarlıqları, iş yerlərində verilən göstəriş, təlimat və təhlükə barədə xəbərdarlıqları başa düşə bilir.
A1	Ən adi gündəlik situasiyalarda tanış adları, sözləri/işarələri və çox sadə elanlardakı sadə ifadələri tanıya/seçə bilir. Mağazalar üzrə bələdçi yazılarını (departamentlərin hansı mərtəbədə yerləşməsi barədə informasiya) və istiqamətləri (məsələn, lifti necə tapmağı) başa düşə bilir. Otel barədə əsas informasiyanı (məsələn, yemək vaxtları məlumatı barədə) başa düşə bilir. Elanlarda, sosial tədbirlərin proqramlarında, informasiya vərəqələrində və broşürlərdə əks olunan sadə, vacib informasiyanı (məsələn, təkliflər, qiymət, tədbirin keçirildiyi məkan və tarix, yoladüşmə vaxtı) tapa və başa düşə bilir.
A1-dən öncəki	"Parking", "Dayanacaq", "Yeməxana", "Siqaret çəkmək qadağandır" və s. bu kimi gündəlik rast gəlinən işarələri başa düşür. Plakatlarda, informasiya vərəqələrində və xəbərdarlıqlarda məkan, vaxt və qiymətlər barədə informasiyanı tapa bilir.

İnformasiya və müzakirə (arqumentasiya) üçün oxuma

İnformasiya almaq, eləcə də müzakirə (arqumentasiya) üçün diqqətlə, müfəssəl oxuma – konkret məqsədə uyğun olan yazılı və ya işarə dilində mətnin ciddi öyrənilməsini nəzərdə tutur. Bu, əsasən, təhsil və peşəkar sahələrlə əlaqədardır. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ mətn növləri: sadə, qısa, illüstrasiyalı informasiya materiallarından çətin xəbərlərə və məqalələrədək;
- ▶ mətnin qayəsi: şəxsi maraq dairəsinə daxil olan gündəlik tanış və eləcə də məzmunu maraq dairəsindən kənar mövzularədək;
- ▶ müfəssəl anlama: məzmunun ideyasından başlayaraq daha incə məqamlara və mətnaltı mənayədək.

	İnformasiya və müzakirə (arqumentasiya) üçün oxuma
C2	Hətta öz ixtisasına aid olmayan çətin hesabatın və ya məqalənin ən incə məqamlarını və məğzini başa düşə bilir.
C1	Nəzərdə tutulan və deyilən fikirlər də daxil olmaqla ən kiçik incəlikləri ortaya çıxararaq sosial, professional və ya akademik sferada rast gələn geniş spektrli uzun, mürəkkəb mətnlərdəki ən kiçik detalları belə başa düşə bilir.
B2	Öz sahəsi üzrə dar ixtisas mənbələrindən informasiya, ideya və mülahizələri əldə edə bilir. Terminologiyanın interpretasiyasına əmin olmaq üçün bəzi hallarda lüğətdən istifadə etmək şərtlə öz sahəsinə aid olmayan xüsusi məqalələri başa düşə bilir. Konkret mövqe və ya yanaşma ifadə olunan müasir problemlərə həsr edilmiş məqalə və hesabatları başa düşə bilir. Mətnin nə vaxt faktiki informasiyanı ifadə etdiyini və oxucuları nəyəyə inandırmağa xidmət etdiyini başa düşə bilir. Diskursiv mətnə müxtəlif strukturları - əks-arqumentləri, problem və onun həllinin təqdim edilməsini, səbəb-nəticə əlaqələrini başa düşə bilir.
B1	Maraq dairəsi və ya tədqiqatları ilə bağlı mövzular üzrə faktlara əsaslanmış sadə mətnləri başa düşə bilir. İnsanların fikirlərini bölüşdüyü (məsələn, onlayn müzakirə forumuna tənqidi münasibətin bildirilməsi, yaxud da oxucuların redaktora məktubları) tanış və ya aktual mövzularla bağlı qısa mətnləri başa düşə bilir. Dəqiq ifadə edilmiş arqumentativ (əsaslandırılmış) mətnlərdə əsas nəticələri ayırd edə bilir. Təqdim edilən məsələnin izahında arqumentasiyanı, ətraflı olmasa da, başa düşə bilir. Tanış mövzular üzrə sadə xəbər məqalələrində əsas məqamları başa düşə bilir. Təkrar oxumaq üçün kifayət qədər vaxtın olması şərtlə maraq dairəsinə aid tanış mövzuya dair mətnlərdə rast gələn faktiki informasiyanın böyük hissəsini başa düşə bilir. Muzey eksponatlarındakı və sərgilərdəki kimi izahedici lövhələrdə verilən deskriptiv (təsviri) qeydlərin əsas məqamlarını başa düşə bilir.
A2	Rastlaşdığı sadə materiallarda – hadisələrin təsvirini verən məktublarda, broşürlər və qısa xəbər məqalələrində verilən konkret informasiyaları müəyyən edə bilir. Təqdim edilmiş məzmun tanış və gözlənilən olduqda, xəbər məlumatının ümumi sxemini izləyə bilir. Rəqəmlər, adlar, illüstrasiyalar və başlıqların böyük rol oynadığı və mətnin mənasını təsdiq etdiyi qısa xəbər reportajlarındakı və ya sadə məqalələrdəki əsas informasiyanı seçə bilir. Gündəlik mövzulardan (məsələn, həyat tərz, hobbilər, idman, hava) bəhs edən qısa mətnlərin əsas məqamlarını başa düşə bilir. İnsanları, yerləri, gündəlik həyatı, mədəniyyəti və s. təsvir edən sadə dildə yazılmış mətnləri başa düşə bilir. İllüstrasiyalı broşürlərdə və xəritələrdə verilən informasiyanı (məsələn, şəhərin əsas görməli yerləri haqqında) başa düşə bilir. Şəxsi maraq çərçivəsində olan mövzulara (məsələn, idman, məşhurlar) dair qısa xəbərlərdə əsas məqamları başa düşə bilir. Sadə dildə yazıldıqda və heç bir gözlənilməz təfəsilat olmadıqda öz sahəsi üzrə qısa faktiki təsvirləri və ya məlumatları başa düşə bilir. Şəxsi elanlarda və ya yazışmalarda insanların özləri, həmçinin başqa insanlarda xoşlarına gələn cəhətlər haqqında məlumatın çox hissəsini başa düşə bilir.
A1	Xüsusilə vizual yardım olduğu halda daha sadə informasiya materiallarının və qısa təsvirlərin məzmunu barədə fikir əldə edə bilir. Olduqca sadə dildə tərtib edilmiş, illüstrasiyalar və şəkillərlə müşayiət edilən, şəxsi maraq dairəsinə aid olan mövzulara (məsələn, idman, musiqi, səyahət və ya əhvalatlar haqqında xəbərlər) dair qısa mətnləri başa düşə bilir.
A1-dən öncəki	Ən sadə informasiya xarakterli materialı, məsələn, hazır yemək (fastfud) restoranlarının şəkilli yemək menyularını və ya hər gün işlənən sadə sözlərdən/işarələrdən istifadə edilərək tərtib edilmiş illüstrasiyalı hekayələri başa düşə bilir.

Təlimatları oxuma

Təlimatları oxuma oxunun informasiya əldə etmək üçün xüsusi forması olub, yazılı və işarə dilində mətnləri əhatə edir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ təlimatın mövzusu: sadə göstərişlərdən başlayaraq, onlara dair adi qadağalardan, kənar, qeyri-müəyyən şərtlərə və mürəkkəb təlimatlara kimi;
- ▶ məzmun və tanışlığın dərəcəsi;
- ▶ uzunluq: bir neçə söz/işarədən başlayaraq ardıcıl mətndə ətraflı və mürəkkəb təlimatlara kimi.

	Təlimatları oxuma
C2	<i>Deskriptorlar mövcud deyil; Bax: C1</i>
C1	Çətin bölmələri təkrar oxumaq şərtilə, ixtisasla bağlılığından asılı olmayaraq yeni mexanizmə, yaxud prosedura uyğun, olduqca uzun və mürəkkəb təlimatları dəqiqliyi ilə başa düşə bilir.
B2	Çətin bölmələri yenidən oxumaq şərtilə, xəbərdarlıqlar və şərtlər də daxil olmaqla, öz sahəsinə aid uzun, mürəkkəb təlimatları başa düşə bilir.
B1	Proses növü və ya aidiyyəti məhsullarla tanış olmaq şərtilə, əlaqəli/ardıcıl mətnlərdə, məsələn, sənəddəki/dərslikdəki təlimatları, prosedurları başa düşə bilir. Avadanlıq üzrə aydın ifadə edilmiş sadə təlimatları başa düşə bilir. Qablaşdırma üzərində verilmiş sadə təlimatlara (məsələn, hazırlanma üzrə təlimat) riayət edə bilir. Ən qısa təhlükəsizlik təlimatlarını (məsələn, ictimai nəqliyyatda və ya elektrik avadanlıqlarının işlədilməsinə dair kitabçada verilmiş təlimatlar) başa düşə bilir.
A2+	Sadə dildə ifadə edilmiş qaydaları, məsələn, təhlükəsizlik qaydalarını başa düşə bilir. Pillə-pillə göstərilən qısa təlimatları (məsələn, yeni texnologiyanın quraşdırılması üzrə) başa düşə bilir.
A2	Gündəlik həyatda işlədilən avadanlıqlara aid (məsələn, ictimai telefona dair) sadə təlimatları başa düşə bilir. Ardıcıl/ümumi mətn formasında verilməyən, illüstrasiyalı sadə, qısa təlimatları başa düşə bilir. Sadə göstəriş/əmr formasında (məsələn, “Yeməkdən əvvəl qəbul edin” və ya “Sükan arxasında qəbul etməyin” kimi) dərman yarıqlarında əks olunan təlimatları başa düşə bilir. Xüsusilə ən vacib mərhələləri göstərən şəkillər olduğu halda sadə reseptləri başa düşə bilir.
A1	Qısa və sadə göstərişləri (məsələn, X-dən Y-ə keçmək/getmək) başa düşə bilir.
A1-dən öncəki	Tanış gündəlik kontekstdə işlədilən son dərəcə qısa və sadə təlimatları, xüsusilə illüstrasiyalar olduqda (məsələn, “Maşın saxlamaq olmaz”, “Yemək və içki olmaz”) başa düşə bilir.

Mütaliə - asudə vaxt fəaliyyəti kimi

Bu şkala həm bədii, həm də elmi ədəbiyyatı və işarə dilində mətnləri əhatə edir. Buraya yaradıcı mətnlər, ədəbiyyatın müxtəlif növləri, jurnal və qəzet məqalələri, bloqlar, tərcümeyi-hallar, eləcə də maraq dairəsindən asılı olaraq digər mətnlər daxil edilə bilər. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ mətnlərin həcmi və illüstrasiyaların olması;
- ▶ mətn növləri: fərqli janrlar vasitəsilə insanların və yerlərin sadə təsvirindən başlayaraq, çeşidli üslublarda yazılmış müasir, eləcə də klassik əsərlərə kimi;
- ▶ mövzular: gündəlik tələb olunan (məsələn, hobbilər, idman, asudə vaxtda görülən işlər, heyvanlar və s. haqqında), konkret situasiyalardan mücərrəd ədəbi mövzulara kimi;
- ▶ dil seçimi: sadə dil tərzindən mürəkkəb üsluba kimi;
- ▶ oxunuşun asanlığı: daha çox sərbəst oxunmaqla və təsvirlərin köməyi ilə müxtəlif mətnlərin qiymətləndirilməsi;
- ▶ qavramanın dərinliyi: əsas məqamların dərk edilməsindən başlayaraq, gizli və aşkar mənənin başa düşülməsinə kimi.

	Mütaliə - asudə vaxt fəaliyyəti kimi
C2	Üslubdakı incə fərqliliyi, gizli və aşkar mənalara qiymətləndirməklə, müxtəlif janrlarda yazılmış klassik, danışq və qeyri-bədii üslubda hər növ mətnlər də daxil olmaqla, bütün mətnləri oxuya bilir.
C1	Müəyyən bölmələri təkrar oxumaq və zərurət yarandıqda istinad mənbələrindən istifadə etmək şərtlə müxtəlif ədəbi mətnləri oxuya, eləcə də qiymətləndirə bilir. Standart dil formatında və tanış dialektə yazılmış, kiçik çətinlikləri olan sətirləli mənalara və ideyaları başa düşülən müasir ədəbi və elmi/akademik mətnləri oxuya bilir.
B2	Seçim əsasında müvafiq istinad mənbələrindən istifadə edərək, sərbəst şəkildə üslub və oxu sürətinə adaptasiya olunaraq/uyğunlaşaraq müxtəlif mətnləri (məsələn, jurnalları, daha sadə romanları, tarixi kitabları, tərcümeyi-halları, səyahət qeydlərini, bələdçi kitabçalarını, mahnı sözlərini, şeirləri) zövq üçün oxuya bilir. Vaxt məhdudiyyəti olmadan və lüğətdən istifadə etmək şərtlə, sadə, aydın dildə yazılmış güclü təhkiyə süjetinə malik romanları oxuya bilir.
B1	Geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş qəzet və jurnallarda filmlər, kitablar, konsertlər və s. haqqında dərc edilmiş məlumatları oxumağı bacarır, onların əsas məqamlarını başa düşə bilir. Sadə dil və üslubdan istifadə edilərək yazılmış şeirləri və mahnı mətnlərini başa düşə bilir. Gündəlik işlək dildə yazılmış məkan və tədbirlərin təsvirini, hekayələrdə aydın ifadə edilən hissləri və fikirləri, sorğu kitabçalarını, jurnal məqalələrini başa düşə bilir. Əsasən səfərlərdə baş vermiş hadisələri, müəllifin yaşantı və tapıntıları əks etdirən səyahət gündəliyini başa düşə bilir. Davamlı şəkildə lüğətdən istifadə etməklə aydın süjet xəttinə malik və gündəlik işlək dildə yazılmış hekayələrin, sadə romanların və komikslərin süjet xəttini izləyə bilir.
A2	Daha çox gündəlik işlək dildə təsvir edilmiş tanış, konkret situasiyalardan bəhs edən qısa, sadə hekayələri və komiksləri kifayət qədər başa düşə bilir. Gündəlik konkret mövzulardan (məsələn, hobbilər, idman, əyləncə tədbirləri, heyvanlar) bəhs edən qısa jurnal məlumatlarının və ya bələdçi kitabçalarının əsas məqamlarını başa düşə bilir. Birinin həyatından bəhs edən sadə dildə yazılmış qısa hekayə və təsvirləri başa düşə bilir. Foto-reportajda/hekayədə (məsələn, həyat tərzindən bəhs edən jurnalda) təqdim edilənləri başa düşə və personajlar haqqında təəssürat formalaşdırır. Şəxs (məsələn, tanınmış adam) haqqında qısa təsvirdə təqdim edilən informasiyanın böyük hissəsini başa düşə bilir. Tərtibatının son dərəcə sadə dildə olması şərtlə əvvəlcədən proqnozlaşdırıla bilən nümunəyə/şablona uyğun tədbir (məsələn, Oskar mükafatının təqdim edilməsi) barədə qısa məqalənin əsas məqamlarını başa düşə bilir.
A1	Sadə sözlərlə ifadə edilmiş gündəlik işlər haqqında qısa, illüstrasiyalı hekayələri başa düşə bilir. Məzmunun çox hissəsini anlamağa kömək edən təsvirlərin təqdim edilməsi şərtlə illüstrasiyalı hekayələrdəki qısa mətnləri ümumi şəkildə başa düşə bilir.
A1-dən öncəki	Deskriptorlar mövcud deyil

3.1.2. Reseptiv bacarıq strategiyaları

Anlama prosesində qavrama aşağıdan yuxarı və yuxarıdan aşağı emal və nəticə çıxarılmasında məzmun və formal sxemlərdən istifadənin kombinasiyası vasitəsilə inkişaf edir. Daxil edilən şkalalardan biri məntiqi nəticə strategiyaları üçün nəzərdə tutulub. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- mətnlərdə illüstrasiyalardan, formatlamadan, başlıqlardan, subtitrlərdən və mətndəki mövqedən (yerdən) və s. istifadə edilməsi;
- mətn daxilindən və linqvistik kontekstdən mənanın müəyyən edilməsi;
- linqvistik işarələrdən (açar sözlərdən) istifadə: rəqəmlərdən, eləcə də xüsusi isimlərdən başlayaraq söz kökləri/işarələr, prefikslər, şəkilçilər, müvəqqəti və məntiqi bağlayıcılar vasitəsi ilə müxtəlif strategiyalardan məharətlə istifadə edilməsi.

İşarələrin və nəticələrin (şifahi, yazılı nitq və işarə dili) müəyyən edilməsi

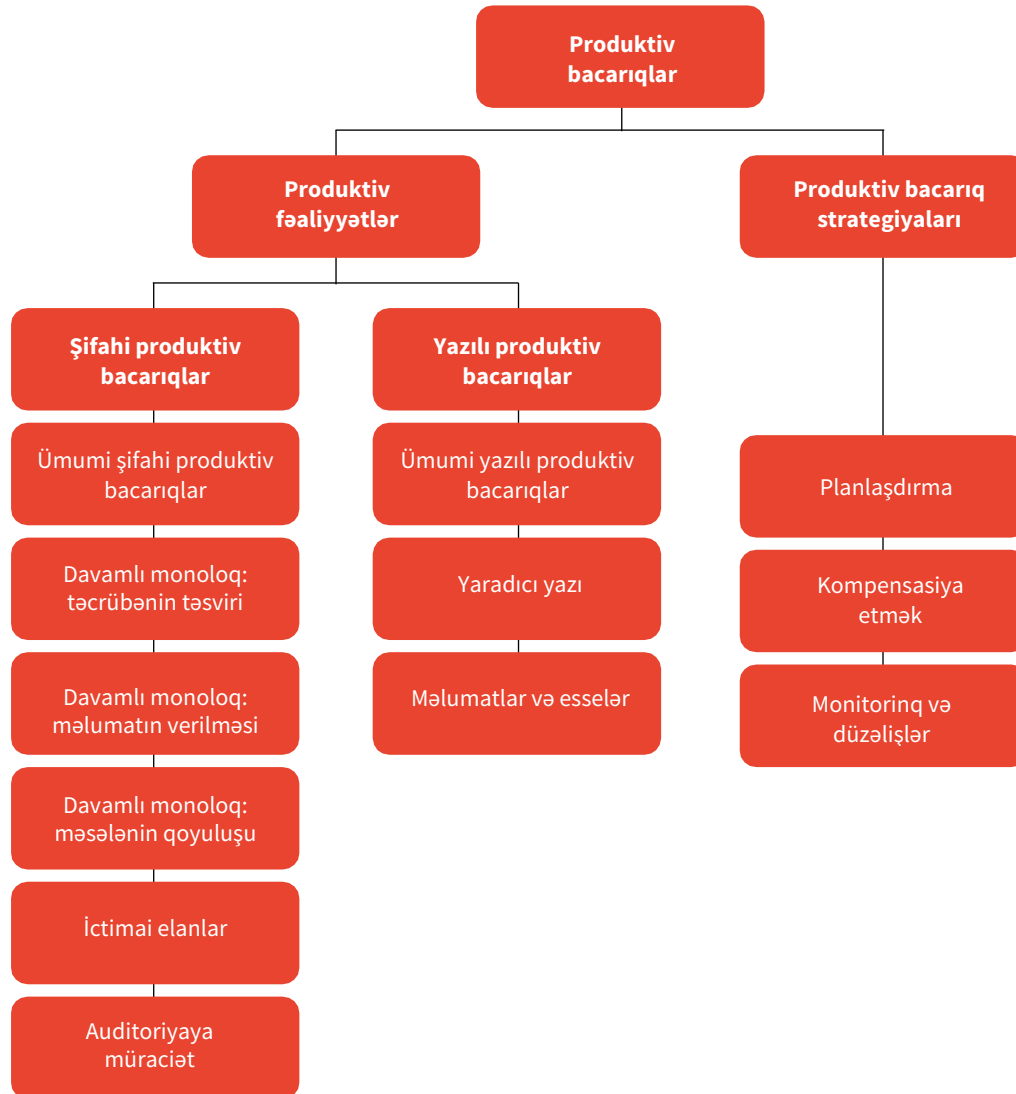
	İşarələrin və nəticələrin (şifahi, yazılı nitq və işarə dili) müəyyən edilməsi
C2	<i>Deskriptorlar mövcud deyil; bax: C1</i>
C1	Münasibəti, əhval-ruhiyyəni və niyyətləri müəyyənləşdirmək və gələcəkdə nə baş verəcəyini təxmin etmək üçün kontekstual, qrammatik və leksik işarələrdən məharətlə istifadə edə bilir.
B2	Əsas məqamlara diqqət yetirmək və kontekstual ipucularını istifadə edərək anlamı yoxlamaq da daxil olmaqla, anlamaya nail olmaq üçün müxtəlif strategiyalardan istifadə edə bilir.
B1	Məndəki arqumentasiyanı daha yaxşı başa düşmək üçün müxtəlif növ birləşdiricilərdən (rəqəmlər, temporal, məntiqi) və bütün mətnin əsas paraqraflarının/bəndlərinin rolundan istifadə edə bilir. Mətnin hər hansı bölməsinin mənasını təxmin edə bilir. Mətni bütövlükdə nəzərə alaraq mətnin bir bölməsinin/hissəsinin mənasını ekstrapolyasiya (müəyyən) edə, sahəsinə və maraq dairəsinə aid mövzuların kontekstindən tanış olmayan sözlərin/işarələrin mənasını müəyyən edə bilir. Müzakirə mövzusunun tanış olması şərtlə kontekstdən təsadüfi naməlum sözlərin/işarələrin mənasını ekstrapolyasiya edə və cümlənin mənasını müəyyən edə bilir. Başlıq, rubrika və ya sərlövhələrdən buraxılışlardan mətnin məzmunu ilə bağlı əsas nəticələr çıxara və ya proqnozlar verə bilir. Qısa hekayəni izləyə və ya dinləyə, bundan sonra nə baş verəcəyini əvvəlcədən təxmin edə bilir. Diqqəti ümumi məntiqi (məsələn, baxmayaraq, çünki) və temporal (məsələn, bundan sonra, əvvəlcədən) birləşdiricilərə cəmləyərək hekayədə olan əhvalatların arqumentasiya və ya ardıcılıq xəttini izləyə bilir. Məndə tanış olmayan sözlərin/işarələrin tərkib hissəsini (məsələn, sözlərin/işarələrin köklərini, leksik elementlərini, şəkilçi və önşəkilçilərini) müəyyən etməklə onların mənasını başa düşə bilir.
A2	Kontekstdən tanış olmayan sözlərin/işarələrin ehtimal olunan mənasını müəyyənləşdirmək üçün gündəlik mövzuların konkret növündə qısa mətnlərin və fikirlərin ümumi mənası haqqında ideyadan istifadə edə bilir. Gündəlik həyatda istifadə edilən qısa ifadələrdəki tanış olmayan sözlərin/işarələrin mənasını anlamaq üçün özünün bildiyi sözlərdən/işarələrdən istifadə edə bilir. Mətnin növünü – xəbər, reklam mətni, məqalə, dərslik və s. – müəyyənləşdirmək üçün formatdan, xarici görünüşdən və tipografik xüsusiyyətlərdən istifadə edə bilir. Mətnin mövzusunı müəyyənləşdirmək üçün rəqəmlərdən, tarixlərdən, adlardan, xüsusi isimlərdən və s. istifadə edə bilir. Məndəki yerindən asılı olaraq (məsələn, sözün əvvəlində və ya axırında) naməlum şablon ifadələrin mənasını və funksiyasını müəyyən edə bilir.
A1	Mövcud mətnin olduqca sadə və gündəlik tanış mövzuya dair olması şərtlə konkret hərəkəti və ya əşyanı bildirən naməlum sözün/işarənin mənasını müəyyən edə bilir. Normalda istifadə etdikləri dildə oxşarı olan sözlərə/işarələrə əsasən naməlum sözün/işarənin ehtimal olunan mənasını təxmin edə bilir.
A1-dən aşağı	Müşayiətedici şəkil və ya təsvirə əsasən sözün/işarənin mənasını müəyyən edə bilir.

3.2. PRODUKTİV BACARIQLAR

Produktiv bacarıqlar şifahi nitqi, işarə dilini və yazını əhatə edir. Şifahi produktiv bacarıqlar qısa söhbət, əhvalat təsvirindən tutmuş daha uzun, rəsmi təqdimata qədər iri həcmli ola bilər. Məhsuldar fəaliyyətlər bir çox akademik və peşə sahələrində (məsələn, şifahi təqdimatlar, yazılı tədqiqatlar və hesabatlar – bunlar işarə dilində də verilə bilər) vacib funksiyaya malikdir, onların ictimai dəyəri böyükdür. Yazılı formada, həmçinin işarə dilində video formatında təqdim olunan materialların linqvistik keyfiyyəti, məhdud vaxt çərçivəsində auditoriyaya müraciət etdikdə ifadələrin axarlılığı və səlisliyi xüsusilə nəzərə alınır. Burada daha formal produktiv bacarıq təbii

şəkildə əldə edilmir; bu, təhsil, təcrübə vasitəsilə əldə edilən savadın məhsuludur. Buraya müvafiq janrın gözləntilərinin və şərtlərinin öyrənilməsi daxildir. Produktiv bacarıqlar strategiyasından həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi materialın keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün istifadə olunur. “Planlaşdırma”, ehtimal ki, daha çox rəsmi janr/üslub ilə əlaqədardır, lakin lüğət və terminologiyadakı boşluqları “Monitoring və kompensasiya etmək” həm də təbii dil məhsulunun yaradılmasında nəzərdə tutulan kvazi-avtomatlaşdırma prosesləridir.

Şəkil 12 – Produktiv bacarıqlar üzrə fəaliyyət növləri və strategiyalar

3.2.1. Produktiv fəaliyyət növləri

3.2.1.1. Şifahi produktiv bacarıqlar

Şifahi produktiv bacarıqlar üzrə kateqoriyalar üç makrofunksiyaya (şəxslərarası, transaksional, qiymətləndirici), eləcə də “Auditoriyaya müraciət” və “İctimai elanlar” adlı ixtisaslaşdırılmış daha iki janra bölünür. Davamlı monoloq: təcrübənin təsviri” əsasən təsvirlərə və nəqletməyə istiqamətləndiyi halda, “Davamlı monoloq: məsələnin qoyuluşu (məsələn, debatda) normal söhbət, eləcə də müzakirə kontekstində uzun ifadədə əks olunan arqumenti davam etdirmək bacarığını təsvir edir. “Davamlı monoloq: məlumatın verilməsi” 2018-ci ildə təqdim edilmiş yeni şkaladır. Bu, “İnformasiya mübadiləsi” şkalasından müəyyən deskriptorların bu şkalaya keçirilməsi sayəsində yaradılıb və burada dialoqdan daha çox monoloq nəzərdə tutulurdu.

Ümumi şifahi produktiv bacarıqlar

	Ümumi şifahi produktiv bacarıqlar
C2	Qarşı tərəfin əsas məqamları görməsinə, yadda saxlamasına kömək edən effektiv məntiqi quruluşa malik dəqiq, səlis və yaxşı qurulmuş danışiq apara bilir.
C1	Yarımmövzuları birləşdirib konkret məqamları təkmilləşdirərək müvafiq nəticələrə gəlməyi bacararaq, mürəkkəb mövzuya dair aydın, ətraflı təsvirlər və təqdimatlar verə bilir.
B2	Əsas məqamları müvafiq şəkildə diqqətə çatdıraraq və yardımçı detalları uyğun formada vurğulayaraq dəqiq, sistemli şəkildə işlənilmiş təsvirləri və təqdimatları ortaya qoya bilir. Maraq dairəsinə aid olan çox sayda mövzular üzrə geniş və yardımçı məqamlarla və müvafiq misallarla ideyaya dəstək verərək, dəqiq, ətraflı təsvirləri və təqdimatları verə bilir.
B1	Məsələləri ardıcıl təqdim etməklə, maraq dairəsinə aid olan çoxsaylı mövzulardan birinin sadə təsvirini kifayət qədər cəld şəkildə həyata keçirə bilir.
A2	Siyahıya daxil edilmiş sadə ifadələrdən və cümlələrdən istifadə edərək insanların, yaşayış və ya iş şəraitinin, gündəlik iş rejimlərinin istək və nifrətlərinin sadə təsvirini, habelə təqdimatını verə bilir.
A1	İnsanlar və məkanlar barədə sadə, əsasən də ayrı-ayrı ifadələri işlədə bilir.
A1-dən öncəki	Özü barədə əsas informasiyanı verən (məsələn, adı, ünvanı, ailəsi, milliyyəti) qısa ifadələrdən istifadə edə bilir.

Davamlı monoloq: təcrübənin təsviri

Bu şkala nəqlətməyə və təsvirə aiddir. Bu şkala A1-dən B1-ə kimi çox sayda qısa deskriptorlara malikdir. Bu deskriptorlar kommunikativ funksiyalar və onları ifadə etmək üçün istifadə edilən dil arasında əlaqəni nisbi də olsa, əks etdirir. Dilin keyfiyyəti barədə az və ya yox dərəcəsində informasiya mövcuddur. Bunun üçün şifahi, işarə dili və yazılı vasitələrə aid olan kommunikativ dil səriştələri şkalalarına müraciət etmək lazımdır. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ aspektlərin təsvir edilməsi: insanlar haqqında sadə gündəlik informasiyadan, klassik funksiyaların köməyindən (məsələn, plan və mexanizmləri, vərdişləri, qaydaları, keçmiş fəaliyyəti, şəxsi təcrübəsi) və maraq dairəsinə aid olan çox sayda mövzulardan mürəkkəb əşyaların ətraflı təsvirinə kimi;
- ▶ diskursun mürəkkəbliyi: sadə sözlərdən/işarələrdən, şablon ifadələrdən, cümlələrdən, eləcə də qısa paraqraflardan tutmuş, məsələlərin davamlı əlaqələndirilməsi şərtilə, yarımmövzuların birləşdirilməsi və konkret məqamların rəvan təsvirdə inkişafına kimi.

	Davamlı monoloq: təcrübənin təsviri
C2	Dəqiq, səlis, çətin və daha çox yadda qalan təsvirləri verə bilir.
C1	Mürəkkəb mövzuların dəqiq, ətraflı təsvirini verə bilir. Yarımmövzuları birləşdirərək/inteqrasiya edərək konkret məqamları işləyib hazırlayaraq, müvafiq nəticə ilə onları yekunlaşdıraraq, dəqiq hazırlanmış təsvirləri və hekayəni verə bilir.
B2	Maraq dairəsinə aid olan çox sayda mövzular üzrə dəqiq, ətraflı təsvirlər verə bilir. Hadisələrin və təəssüratların fərdi/özəl mənasını/əhəmiyyətini izah edə bilir.
B1	Yaşanmış bir şey haqqında hisslərini aydın şəkildə ifadə edə və bu hissləri izah etməyin səbəblərini verə bilir. Maraq dairəsinə aid olan müxtəlif tanış mövzular üzrə sadə təsvirləri verə bilir. Məqamların ardıcılığını saxlamaqla kifayət qədər cəld şəkildə sadə hekayəni və ya təsviri ifadə edə bilir. Hissləri və reaksiyaları təsvir edən təəssüratları ətraflı şəkildə verə bilir. Gözlənilməz hadisələrin, məsələn bədbəxt hadisənin detallarını əlaqələndirə bilir. Kitabın və ya filmin süjet xəttini əlaqələndirməyi bacarır və öz reaksiyasını təsvir edə bilir. Arzuları, ümidləri və ambisiyaları təsvir edə bilir. Real və ya xəyalı hadisələri təsvir edə bilir. Hekayəni danışa bilir.

	Davamlı monoloq: təcrübənin təsviri
A2	Hər hansı hekayəni/hadisəni danışa və ya məqamları sadə ardıcılıqla təsvir edə bilir. Əhatəsində gündəlik baş verənləri/aspektləri, məsələn, insanları, yerləri, işi və ya təhsili təsvir edə bilir. Hadisələrin və fəaliyyətin qısa, əsas təsvirini verə bilir. Plan və danışıqları/tədbirləri, vərdisləri, qaydaları, keçmiş fəaliyyəti, həmçinin şəxsi təcrübəni təsvir edə bilir. Qısa bəyanatlar/məlumatlar vermək, əşyaları və mülkiyyəti müqayisə etmək üçün sadə təsviri dildən istifadə edə bilir. Nəyi sevib-sevmədiyini izah edə bilir. Ailəsini, həyat şəraitini, təhsilini, indiki və ya son işini təsvir edə bilir. Sadə dildə insanları, yerləri/məkanları və mülkiyyəti təsvir edə bilir. Nəyi yaxşı, nəyi pis bacardığını (məsələn, idman, oyunlar, vərdislər/bacarıqlar, fənlər) ifadə edə bilir. Həftəsonu və ya bayram günləri üçün nələri planlaşdırdığını (planlarını) qısa təsvir edə bilir.
A1	Özünü, məşğuliyyətini/nə etdiyini və harada yaşadığını təsvir edə bilir. Əvvəlcədən hazırlaşmaq şərtilə, sadə sözlərdən/işarələrdən və əsas ifadələrdən istifadə edərək gündəlik həyatının sadə məqamlarını təsvir edə bilir.
A1-dən öncəki	Əvvəlcədən hazırlaşmaq şərtilə, sadə sözlərdən/işarələrdən və şablon ifadələrdən istifadə edərək özünü (adını, yaşını, ailəsini) təsvir edə bilir. Bədən dilinin müşayiəti ilə “xoşbəxt” və ya “yorğun” kimi sadə sifətlərdən istifadə edərək əhval-ruhiyyəsini ifadə edə bilir.

Davamlı monoloq: məlumatın verilməsi

Davamlı monoloq: məlumatın verilməsi yeni şkala olub, informasiyanın alana davamlı izah edilməsindən bəhs edir. İnformasiyanı alan təkrarlama və yenidən izah üçün danışıq kəsə bilmə haqqına sahib olmasına baxmayaraq, informasiya yalnız bir istiqamətlidir; bu, fikir mübadiləsi aparmaq demək deyildir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- məlumat növü: tanış mövzu ilə bağlı birbaşa faktiki məlumatlar vasitəsilə hər hansı obyektin sadə təsvirlərindən və ya istiqamətlərindən başlayaraq mürəkkəb peşə və ya akademik prosedurlara kimi;
- dəqiqlik dərəcəsi: əsas məqamları inandırıcı dəqiqliklə izah etmək və ətraflı məlumatları etibarlı şəkildə çatdırmaqla sadə təsvirlərdən başlayaraq bir-birinə çox bənzəyən fikirlər, konsepsiyalar və əşyalar/predmetlər arasındakı dəqiq fərqliliyə kimi.

	Davamlı monoloq: məlumatın verilməsi
C2	Deskriptorlar mövcud deyil; bax: C1.
C1	Bir-birinə çox bənzəyən ideyalar, konsepsiyalar və predmetlər arasındakı dəqiq fərqlilikləri göstərə bilir. Bir sıra mürəkkəb professional və ya akademik prosedurların yerinə yetirilməsinə dair təlimatlar verə bilir.
B2	Peşəkarlıq rolu ilə əlaqədar çoxsaylı məsələlər üzrə kompleks informasiya və məsləhətlər verə bilir. Ətraflı məlumatı dürüst şəkildə verə/ötürə bilir.
B1	İdeya və ya problemlə əlaqədar əsas məqamları başa düşülə bilən dəqiqliklə izah edə bilir. Ətraflı təlimat verməklə, bir işin necə görülməsini təsvir edə bilir. Əvvəlcədən hazırlaşmaq şərtilə, məsələn, problemin mahiyyətini göstərmək və ya ətraflı istiqamət vermək kimi tanış mövzular ilə bağlı birbaşa faktiki məlumatları bildirə bilir.
A2	“Bir”, “sonra” və “növbəti” ardıcılıq bildiren sözlərlə yanaşı, “sağa dönün” və “düz gedin” kimi əsas ifadələrdən istifadə edərək X məntəqəsindən Y məntəqəsinə getmək üçün sadə göstərişlər verə bilir.
A1	Əvvəlcədən hazırlaşmaq şərtilə, əsas sözlərdən/işarələrdən, ibarə və şablon ifadələrdən istifadə edərək başqalarına obyekt/əşyanı göstərərək onlara ad verə, onun forma və rəngini göstərə bilir.
A1-dən öncəki	Deskriptorlar mövcud deyil

Davamlı monoloq: məsələnin qoyulması (məsələ, debatda)

Bu şkala müzakirəni davam etdirmək bacarığını göstərir. 2001-ci il nəşrində təqdim olunmuş deskriptorlar B2 səviyyəsində cəmlənmişdi, çünki bu səviyyədə bacarıq əsas konsepsiya hesab edilirdi. İndi deskriptorlar daha çox səviyyələrə əlavə edilib. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- mövzular: sevdiyi/bəyəndiyi bir şeydən, gündəlik həyata aid məsələlərdən başlayaraq maraqlı və mürəkkəb məsələləri müzakirə etmək;
- arqumentasiya üsulu: faktı sistemli şəkildə inkişaf etdirərək bəzi nöqtələrdə genişləndirmək və dəstəkləmək yolu ilə sadə, birbaşa müqayisə aparmaq, həmsöhbətin fikirlərini nəzərə almaq;
- formalaşdırma qaydası: bir fikri sadə ifadələrlə təqdim etməklə, vacib məqamları düzgün vurğulamaq və məsələləri tam olaraq aydın şəkildə bildirmək.

	Davamlı monoloq: məsələnin qoyulması (məsələ, debatda)
C2	Deskriptorlar mövcud deyil; bax: C1
C1	Məsələni dəqiq formalaşdıraraq və vurğudan effektiv istifadə edərək, hər hansı mürəkkəb məsələ üzrə hadisəni əsaslandırma/arqumentasiya edə bilir. Həmsöhbətin fikrini nəzərə alaraq, əsas məqamları yardımçı misallarla möhkəmləndirərək və müvafiq nəticələr çıxararaq düzgün qurulmuş dildə, sistemli şəkildə arqumenti inkişaf etdirə bilir.
B2	Əsas məqamları və müvafiq yardımçı detalları uyğun şəkildə seçərək arqumenti sistemli şəkildə inkişaf etdirə bilir. Əlavə məqamlar və uyğun nümunələrin köməyi ilə fikirlərini müəyyən dərəcədə genişləndirə və əsaslandıraraq dəqiq arqumentasiyanı inkişaf etdirə bilir. Əsaslandırılmış arqumentlər zəncirini qura/yarada bilir. Müxtəlif variantların üstünlüklərini və çatışmazlıqlarını ortaya qoyaraq aktual məsələyə dair nöqtəyi-nəzəri izah edə bilir.
B1	Çətinlik olmadan uzun müddət izlənilməsi mümkün olan arqumentasiyanı kifayət qədər yaxşı şəkildə inkişaf etdirə bilir. Tanış mövzu üzrə fikrini əsaslandırmaq üçün sadə arqumentlər təqdim edə bilir. Sadə ifadələrdən istifadə etməklə gündəlik həyatla əlaqədar mövzular üzrə fikirlərini söyləyə/ifadə edə bilir. Fikirləri, planları və işləri qısa şəkildə ifadə və izah edə bilir. Birinin hərəkətini bəyanib-bəyanmədiyini izah etməyi bacarır və fikrini əsaslandırmaqla bilir.
A2	Sadə, birbaşa müqayisə apararaq bir şeyi xoşlayıb-xoşlamamaq, bir şeyi başqa birindən üstün tutmaq səbəbini izah edə bilir. Həmsöhbətlərinin səbirlə dinləmək bacarığı olduqda fikirlərini sadə sözlərlə ifadə edə bilir.
A1	Deskriptorlar mövcud deyil.
A1-dən öncəki	Deskriptorlar mövcud deyil.

İctimai elanlar

İctimai elanlar hər hansı tədbir, ola bilsin ki, özəl məqsəd daşsın (məsələn, toyda) və ya gəzinti, ya da piknik təşkil edərkən, bir qrup insana (,) və yaxud təyyarə heyətinə vacib məlumatların ötürülməsinin xüsusi yoludur. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- kontentin növü: öncədən məlum olan, mənimsənilmiş kontentdən bir sıra mövzular üzrə elanlara kimi;
- anlaşılma: informasiyanı qəbul edənlərə mənanın incəliklərinin daha dəqiq ötürülməsi üçün prosodik elementlərdən (replikalardan)⁴¹ daha səmərəli istifadə olunmasına kimi;
- hazırlığın vacibliyi: çox qısa, mövcud elanlardan spontan məlumatlara kimi.

⁴¹ Prosodik elementlər (replikalar) - danışq dili üçün vurğu, intonasiya və işarə dili üçün isə manual elementlərdir.

	İctimai elanlar
C2	Deskriptorlar mövcud deyil; bax: C1.
C1	Mənanın incəliklərinin daha dəqiq ötürülməsi üçün vurğu və intonasiyadan yararlanmaqla elanı çevik şəkildə və asanlıqla təqdim edə bilir.
B2	Qəbul edən üçün heç bir gərginlik, habelə narahatlıq yaratmadan bir çox ümumi mövzular üzrə aydın, səlis və spontan/gözlənilməz elanlar təqdim edə bilir.
B1	Mümkün vurğu və intonasiya problemlərinə (= işarə dilində nəzərə alınmamış təlimatlar) baxmayaraq, bununla belə aydın anlaşılan, öz sahəsinə aid gündəlik hadisələrdən bəhs olunan mövzular üzrə qısa, əvvəlcədən öyrənilmiş elanları təqdim edə bilir.
A2	Məlumatlar verilən şəxslərə əvvəlcədən məlum olan, olduqca qısa, qabaqcadan hazırlanmış elanları təqdim edə bilir.
A1	Deskriptorlar mövcud deyil
A1-dən öncəki	Deskriptorlar mövcud deyil

Auditoriyaya müraciət

Bu şkala ictimai tədbirdə, toplantıda, seminarda və ya sinifdə şifahi təqdimatları əhatə edir. Bildiyimiz kimi, məruzə dəqiqliyi ilə hazırlansa da, adətən sözbəsöz oxunmur, hər dil işarəsi göstərilir. Hazırda vizual vasitələrdən, məsələn, PowerPoint-dən istifadə etmək məqbul sayılsa da, bu, məcburi deyil. Təqdimatdan sonra adətən spontan suallar verilir və onlar qısa cavablandırılabilir. Bu gözləntilər də deskriptora daxil edilib. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- müraciətin növü: öz sahəsinə aid olan tanış mövzu üzrə hazırlanmış, birbaşa təqdimat vasitəsilə qısa bəyanatdan çətin mövzular üzrə təqdimatlara kimi;
- auditoriyanın diqqətə alınması: A səviyyələri üzrə rəy yoxdur, ancaq B1 səviyyəsindən başlayaraq, rahat qavranılan çıxışın auditoriyanın tələblərinə cavab verəcək şəkildə adaptasiya edilməsinə kimi;
- sualların öhdəsindən gəlmək bacarığı: bəzi köməklik əsasında sadə suallara cavab verməkdən başlayaraq, onların silsilə şəklində cəld və spontan cavablandırılmasına, hətta qərəzli sualların öhdəsindən gəlməyə qədər.

	Auditoriyaya müraciət
C2	Auditoriyanın tələblərinə cavab verən məruzəni çevik şəkildə formalaşdıraraq və adaptasiya edərək onunla tanış olmayan auditoriyaya inamlı və dəqiq şəkildə təqdim etməyi bacarır. Çətin, hətta qərəzli tonda verilmiş sualların öhdəsindən gələ bilir.
C1	Əlavə məqamlar, dəlillər və uyğun nümunələrin köməkliyi ilə fikirləri müəyyən dərəcədə genişləndirərək və əsaslandıraraq mürəkkəb mövzu üzrə aydın, yaxşı quruluşlu təqdimat edə bilir. İdeyaların ardıcılığını izləmək və ümumi əsaslandırmanı başa düşmək üçün auditoriyaya yardımçı olmaq məqsədilə daha geniş təqdimatı düzgün hazırlaya bilir. Alternativ təklif və arqumentləri tutuşduraraq və qiymətləndirərək, mürəkkəb mövzunu təqdim etdikdə fərziyyələr qura və ya hipotezalar irəli sürə bilir. Spontan/gözlənilmədən və demək olar ki, güc sərf etmədən müdaxilələrin öhdəsindən gələ bilir.
B2	Əsas məqamları və müvafiq köməkçi detalları vurğulayaraq dəqiq, sistemli şəkildə işlənilib hazırlanmış təqdimat ortaya qoya bilir. Nəzərə çarpan sürətli və anlaşılan ifadə tərzini nümayiş etdirərək qabaqcadan hazırlanmış mətnə rahatlıqla kənara çıxma və auditoriya tərəfindən qaldırılan maraqlı məsələləri izləyə bilir. Konkret nöqtəyi-nəzəri lehinə və ya əleyhinə dəlillərlə əsaslandırmaqla, müxtəlif variantların üstünlüyünü, habelə çatışmazlıqlarını göstərməklə aydın, hazırlanmış təqdimat keçirə bilir. Nə özü, nə də auditoriya üçün gərginlik yaratmadan çoxsaylı əlavə suallara çox vaxt itirmədən, çevikliklə cavab verə bilir.

	Auditoriyaya müraciət
B1	Oxşarlıq və fərqliliyi (məsələn, məhsullar, ölkələr/regionlar, planlar arasında) göstərməklə öz sahəsinə aid olan tanış mövzu üzrə əvvəlcədən hazırlanmış təqdimat edə bilir. Çox vaxt asanlıqla izlənilə bilən və əsas məqamları dəqiq şəkildə izah olunan, öz sahəsinə aid mövzu üzrə hazırlanmış təqdimat keçirə bilir. Sual sürətlə verildikdə, təkrarlamağı xahiş etmək mümkün olduğu halda əlavə sualları cavablandırır.
A2	Gündəlik həyata aid mövzu üzrə qısa, qabaqcadan hazırlanmış təqdimat etməyi, fikirlərə, planlara və işlərə dair səbəbləri və izahları qısa şəkildə verə bilir. Məhdud sayda sadə, sonradan ortaya çıxan/dəqiqləşdirmə xarakterli sualların öhdəsindən gələ bilir. Tanış mövzu üzrə qısa və qabaqcadan məşq edilmiş təqdimat edə bilir. Təkrarlama istənilədikdə və cavablandırma üçün müəyyən köməyin edilməsi mümkün olduqda sadə, ardıcıl verilmiş suallara cavab verə bilir.
A1	Əvvəlcədən hazırlanmış məlumatı çatdırmaq üçün (məsələn, kimisə təqdim etmək, sağlıq demək) olduqca qısa hazır mətdən istifadə edə bilir.
A1-dən öncəki	Deskriptorlar mövcud deyil

3.2.1.2. Yazılı produktiv bacarıqlar

Yazılı produktiv bacarıqlar üzrə kateqoriyalarda “tranzaksional dil istifadəsi” və “qiymətləndirici dil istifadəsi” makrofunksiyaları bir-birindən ayrılmır, çünki onlar əslində bir-biri ilə bağlıdır (“İnformasiya və arqumentasiya məqsədi ilə oxuma” da bu iki aspekti birləşdirir). “Kreativ (yaradıcı) yazı” “Davamlı monoloq: təcrübənin təsviri” ilə ekvivalentdir və təsvir vasitəsilə nəql etməyi nəzərdə tutur. Yazıya alternativ olaraq işarə dilinin istifadəçiləri bəzən videomaterial hazırlayır və göndəirlər.⁴²

Ümumi yazılı produktiv bacarıqlar

	Ümumi yazılı produktiv bacarıqlar
C2	Oxucuya əsas məqamları müəyyən etməyə kömək edən müvafiq və effektiv üslublu və məntiqi quruluşlu, aydın, səlis və mürəkkəb mətnlər hazırlaya bilir.
C1	Müvafiq xarakterik/əsas məsələləri vurğulayaraq, əlavə bəndlər/məqamlar, dəlillər və uyğun nümunələrin köməkliyi ilə fikirləri müəyyən dərəcədə genişləndirə və əsaslandıraraq, habelə müvafiq nəticəyə gələrək, mürəkkəb mövzu üzrə aydın, yaxşı quruluşlu mətn hazırlaya bilir. Tonu, üslubu seçərək və ünvana, mətnin növünə və mövzusuna uyğun olaraq müxtəlif janrların struktur və şərti işarələrindən/qaydalarından istifadə edə bilir.
B2	Bir çox mənbələrdən əldə edilmiş informasiyaları, arqumentləri sintez edərək və qiymətləndirərək, maraq sahələrinə aid müxtəlif mövzular üzrə dəqiq və ətraflı mətnlər hazırlaya bilir.
B1	Çoxsaylı kiçik fərqli elementləri xətti ardıcılıqla birləşdirərək maraq sahəsinə aid bir sıra tanış mövzular üzrə düzgün, rəhbərli mətnlər hazırlaya bilir.
A2	“Və”, “amma, lakin, ancaq”, “çünki” kimi müxtəlif sadə bağlayıcılarla birləşən silsiləvi asan ifadələr və cümlələr qura bilir.
A1	Sadə sözlərdən/işarələrdən və əsas ifadələrdən istifadə edərək şəxsi məna daşıyan məsələlər (məsələn, simpatiya, antipatiya, ailə, ev heyvanları) barədə informasiya verə bilir. Ayrı-ayrı sadə ifadə və cümlələr söyləyə bilir.
A1-dən öncəki	Lüğətdən istifadə edərək əsas şəxsi məlumatları (məsələn, adı, soyadı, milliyyəti) təqdim edə bilir.

⁴²Formal, işarə dilində videomətnlərin hazırlanması daha geniş yayılmağa başlayır. İşarə dilində videotəpşırıqları təqdim edən ibtidai, orta və ali təhsil ocaqlarındakı öyrənənlərin sayı sürətlə artır. Hazırda işarə dilində çap edilmiş bir sıra magistr və doktorluq dissertasiyaları, həmçinin müxtəlif janrlarda (məsələn, hekayələr toplusu, dərsliklər) nəşrlər mövcuddur. İşarə dilində videoya çəkilmiş məlumatlar, press-revizlər və ictimai elanlar da daha geniş formada yayılmaqdadır.

Yaradıcı yazı

Bu şkala yazılı və işarə dilində modallıqlarda müxtəlif mətn növlərində şəxsi və yaradıcı/bədii ifadələri əhatə edir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ təsvir edilən aspektlər: maraq dairəsi ilə bağlı olan müxtəlif predmetlər vasitəsilə gündəlik sadə məlumatdan başlayaraq hadisələrin əlaqələndirilməsinə və təcrübənin təsvirinə kimi;
- ▶ mətnin növləri: gündəliyə daxil edilən qeydlərdən, qısa, uydurma bioqrafiyalardan, sadə şeirlərdən başlayaraq, yaxşı işlənib hazırlanmış təsvirlərə və orijinal mətnlərə kimi;
- ▶ diskursun mürəkkəbliyi: dəqiq əlaqələndirilmiş mətn vasitəsilə sadə sözlərdən/işarələrdən və ifadələrdən istifadədən başlayaraq, aydın, düzgün quruluşlu, səlis mətnə janrın müvafiq qaydalarına riayət edilməsinə kimi;
- ▶ dilin istifadəsi: baza söz ehtiyatından, həmçinin sadə cümlələrdən başlayaraq, qəbul edilmiş janra və oxucuya uyğun olan inandırıcı, şəxsi, canlı üsluba kimi.

	Yaradıcı yazı
C2	Qəbul edilmiş müvafiq janr üslubunda dəqiq, səlis və cəlbedici hekayələri/hadisələri, eləcə də təcrübənin təsvirlərini danışa bilir. Mətnin təsirini gücləndirmək üçün uyğun şəkildə idiomlardan və yumordan istifadə edə bilir.
C1	Oxucuya təsir edən inandırıcı və canlı üslubda dəqiq, ətraflı, düzgün quruluşlu, həmçinin təkmil təsvirləri, orijinal/yaradıcı mətnləri yarada/hazırlaya bilir. Yumordan istifadə həmişə mümkün olmasa da, idiomları və yumoru birgə işlədə bilir. Mədəni tədbirlərin (məsələn, tamaşalar, filmlər, konsertlər) və ya bədii əsərlərin ətraflı tənqidi xülasəsini verə bilir.
B2	Dəqiq əlaqələndirilmiş mətnə fikirlər arasındakı bağlılığı göstərməklə və janrın müvafiq qaydalarına riayət etməklə real və ya xəyali hadisələrin, təcrübələrin ətraflı, aydın təsvirlərini verə bilir. Maraq dairəsinə aid müxtəlif mövzular üzrə aydın, ətraflı təsvirləri verə bilir. Filmin, kitabın və ya tamaşanın xülasəsini verə bilir.
B1	Hekayə mətnində xronoloji ardıcılığı aydın şəkildə göstərə bilir. Məhdud dil imkanlarından istifadə edərək/yararlanaraq hər hansı filmin, kitabın və televiziya proqramının sadə xülasəsini verə bilir. Maraq dairəsinə aid müxtəlif tanış mövzular üzrə sadə, ətraflı təsvirləri verə bilir. Sadə, əlaqəli mətnə hissləri və reaksiyaları təsvir edən təəssüratları/təcrübələri haqqında danışa bilir. Real və ya xəyali hadisənin, son səyahətin təsvirini verə bilir. Hər hansı əhvalatı/hadisəni danışa bilir.
A2	Çevrəsinin gündəlik məsələlərini (məsələn: insanlar, yerlər, iş və ya təhsil təcrübəsi) əlaqəli cümlələr vasitəsilə təsvir edə bilir. Tədbirlərin, keçmiş iş və şəxsi təcrübələrinin olduqca qısa, əsas təsvirlərini verə bilir. Sadə əhvalat (məsələn, bayram vaxtı keçirilən tədbirlər və ya uzaq gələcək həyat barədə) danışa bilir. Ailəsi, həyat şəraiti, təhsili, indiki və ya əvvəlki işi barədə silsilə şəkildə sadə ifadələr, cümlələr qura bilir. İnsanlar haqqında qısa, sadə, bəzən uydurma tərcümeyi-hal və sadə şeirlər yaza bilir. Konkret baza lüğətdən, söz ehtiyatından, sadə ifadələrdən, “və”, “ancaq, amma, lakin”, “çünki” kimi sadə bağlayıcılar olan cümlələrdən istifadə edərək gündəlik işlər (məsələn, gündəlik rejim, gəzinti, idman, hobbi), insanlar və yerlər barədə yaza bilir. Lüğətə və istinadlara (məsələn, dərslikdə feilin zaman formasını əks etdirən cədvəl) müraciət etməklə hekayəyə giriş yaza və ya hekayənin davamını yaza bilir.
A1	Özü, həmçinin təsəvvüründə olan insanlar, onların harada yaşamaları və məşğuliyyətləri barədə sadə ifadələr və cümlələr söyləyə bilir. Otağın görünüşünü olduqca sadə dildə təsvir edə bilir. Müəyyən gündəlik əşyaları (məsələn, maşının rəngini, ölçüsünü) təsvir etmək üçün sadə sözlərdən, işarə və ifadələrdən istifadə edə bilir.
A1-dən öncəki	<i>Deskriptorlar mövcud deyil</i>

Məlumatlar (hesabatlar) və esselər

Bu şkala daha çox rəsmi tranzaksional, dəyərləndirici, yazılı və işarə dilində hazırlanmış materialı əhatə edir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- məzmun: maraqlı olan tanış əşyalardan və faktlara əsaslanan informasiyalardan başlayaraq, fərqli, mürəkkəb akademik, habelə peşəkar mövzulara kimi;
- mətn növləri: kiçik məlumatlardan, plakatlardan başlayaraq, konkret hadisə barədə izah verən və ya təkliflərin, ədəbi əsərlərin tənqidi qiymətləndirilməsini təmin edən mürəkkəb mətnlərə kimi;
- diskursun mürəkkəbliyi: sadə bağlayıcılarla birləşmiş cümlələrdən başlayaraq, effektiv məntiqi quruluşlu səlis təsvirlərə kimi.

	Məlumatlar (hesabatlar) və esselər
C2	Hər hansı hadisənin təsvirini və ya təklifləri və ədəbi əsərləri tənqidi şəkildə dəyərləndirən dəqiq, səlis, mürəkkəb məlumatlar, məqalələr, esselər hazırlaya bilir. Əsas məqamların müəyyən olunmasına kömək göstərən uyğun və effektiv məntiqi strukturu təmin edə bilir. Öz ideyalarını və mənbələrdə verilmiş fikirləri dəqiq ayıraraq mürəkkəb akademik və ya peşəkar mövzular üzrə çox sayda fikirlər/ şərhlər verə bilir.
C1	Əsas məsələləri vurğulayaraq mürəkkəb mövzuların aydın, düzgün ifadələrlə izahını verə verir. Əlavə məqamlar, dəlillər və uyğun nümunələrlə fikirləri müəyyən dərəcədə genişləndirə və möhkəmləndirə bilir. Mövzunun maraq dairəsinə aid olması, onun redaktə edilməsi və nəzərdən keçirilməsi şərtilə mürəkkəb akademik və professional mövzulara dair uzun hesabat, məqalə, habelə dissertasiya üzrə uyğun giriş və nəticə hazırlaya bilir.
B2	Əsas məqamları və müvafiq yardımçı elementləri lazımı qaydada vurğulayaraq/seçərək, arqumenti sistemli şəkildə inkişaf etdirilən esse və ya məlumat hazırlaya bilir. Mürəkkəb prosesin ətraflı təsvirini hazırlaya bilir. Problemin müxtəlif ideyalarını və ya həlli yollarını qiymətləndirə bilir. Arqumentlər inkişaf etdirilən, konkret nöqteyi-nəzərin lehinə və ya əleyhinə olan səbəblər gətirilən və müxtəlif variantların üstünlükləri, çatışmazlıqları izah edilən esse və məlumat hazırlaya bilir. Bir sıra mənbələrdən alınmış informasiya və arqumentləri ümumiləşdirə bilir.
B1	Maraq dairəsinə aid olan mövzular üzrə qısa, sadə esse hazırlaya bilir. Üstünlükləri və çatışmazlıqları sadalamaq, öz fikirlərini söyləmək və əsaslandırmaq üçün sadə dildən istifadə etməklə şəxsi maraq doğuran aktual mövzu üzrə mətn hazırlaya bilir. Öz sahəsinə aid ənənəvi gündəlik və qeyri-standart məsələlər üzrə toplanmış faktiki informasiyalar barədə müəyyən əminliklə ümumiləşdirmə və məlumatlandırma apara və fikrini söyləyə bilir. Adi faktiki məlumat və hadisələrin səbəbləri göstərilən standart şərti formatda çox qısa hesabatlar hazırlaya bilir. Fotoşəkillərdən və qısa mətn bloklarından istifadə edərək qısa məlumat və ya plakat formatında mövzu təqdim edə bilir.
A2	Cümlələri “və”, “ancaq, amma, lakin”, “çünki” kimi bağlayıcılarla birləşdirərək maraq sahəsinə aid mövzular üzrə sadə mətnlər hazırlaya bilir. Gündəlik lüğət ehtiyatından və ifadələrdən istifadə edərək şəxsi maraq dairəsinə aid mövzular (məsələn, həyat tərz, mədəniyyət, hekayələr) üzrə təəssüratlarını və fikirlərini verə bilir.
A1	Deskriptorlar mövcud deyil
A1-dən öncəki	Deskriptorlar mövcud deyil

3.2.2. Produktiv bacarıq strategiyaları

CEFR-də kommunikasiya strategiyaları dillərarası ünsiyyət konsepsiyasına klassik yanaşma ilə bağlı təqdim edilir: planlaşdırma, icra, monitorinq və bərpa. Produktiv bacarıqlar strategiyası üçün icra üzrə təqdim edilən illüstrativ şkala “Kompensasiya etmə (“Əvəzləmə”))” adlanır. CEFR meydana çıxmazdan əvvəl bu, nəzərdə tutulan əsas kommunikasiya strategiyası hesab edilirdi. Daha sonra monitorinq və bərpa bir şkalada birləşdirildi.

Planlaşdırma

Bu şkala danışiq, işarə və yazıdan əvvəlki zehni hazırlıqla bağlıdır. Buraya fikrin ifadə olunması, formalaşdırılması barədə şüurlu surətdə düşünmə daxildir; məşqlər və ya layihələrin hazırlanması da buraya daxil edilə bilər. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- lazımi fikri ifadə etmək üzərində işləmək və təbii ki, öncədən buna hazırlaşmaq;
- deyiləcək sözlə başqalarının reaksiyasını əvvəlcədən nəzərə almaq.

	Planlaşdırma
C2	Deskriptorlar mövcud deyil; bax: C1
C1	Daha rəsmi məlumatı hazırlayarkən bilərəkdən müvafiq mətnin konkret forması ilə bağlı olan üslubları qəbul edə bilir (məsələn, strukturu, formallıq səviyyəsini).
B2	Potensial mürəkkəb və ya çətin vəziyyətlərdə, müxtəlif reaksiyalar verilə biləcək tədbirdə kütləyə hesablanan uyğun ifadənin işlədilməsini planlaşdırır.
	Dinləyicilərə təsirini nəzərə alaraq, nəyi demək lazım olduğunu və onu ifadə etmə vasitələrini bilir.
B1	Ünsiyyətdən öncə yeni söz birləşmələrini, ifadələri məşq edə və sınaqdan keçirə bilir.
	İstənilən mümkün resurslardan istifadə edərək, dinləyicilərin asan mənimsəməsini nəzərə alıb, məlumatı qısalda, çatdırmaq istədiyi əsas ideyaları ümumiləşdirir.
A2	Şəxsi repertuarında olan ümumi ifadələri yada sala və təkrar edə bilir.
A1	Deskriptorlar mövcud deyil
A1-dən öncəki	Deskriptorlar mövcud deyil

Kompensasiya etmə (Əvəzləmə)

Kompensasiya etmə (Əvəzləmə) - uyğun ifadə düşünüb tapmaq mümkün olmadıqda, işarə ilə ünsiyyət qurmaq strategiyasıdır. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- dilə yardımçı olmaq üçün müşayiətedici jestlər;
- bilərəkdən "səhv" sözdən/işarədən istifadə edilməsi və onun təkmilləşdirilməsi;
- olmayan konsepsiyanın müəyyən edilməsi;
- məcazla ifadə etmə və bu cür parafrazın aydınlıq dərəcəsi.

	Kompensasiya etmə (Əvəzləmə)
C2	Xatırlaya bilmədiyi sözü/işarəni hiss edilməyəcək dərəcədə rəvan şəkildə ekvivalent termini ilə əvəz edə bilir.
C1	Demək olar ki, bütün vəziyyətlərdə asanlıqla dolaylı yolla ifadə etmək məqsədilə söz ehtiyatından yaradıcı surətdə istifadə edə bilir.
B2	Lüğətdə və strukturadakı boşluqları doldurmaq üçün başqa sözlərdən və dolaylı vasitələrdən istifadə edə bilir.
	Parafrazdan istifadə edərək, yaxud mürəkkəb ifadələrdən yan keçərək, bir çox kommunikasiya problemlərini həll edə bilir.
B1	Konkret fikri ifadə edən sözü/işarəni yadda saxlaya bilmədiyi halda onun əlamətlərini müəyyən edə bilir.
	Oxşar fikri ifadə edən sözü/işarəni müəyyən edərək (məsələn, adamlar üçün avtomobil = avtobus) mənanı ifadə edə bilir.
	İfadə olunması və "düzəliş"i tələb olunan məna üçün sadə sözdən/işarədən istifadə edə bilir.
	Doğma dilindəki sözü/işarəni alternativ variantda başqa dildə anlaşılan edə bilir.
A2	Leksikonundakı qeyri-adekvat sözdən/işarədən və onların mənasını dəqiqləşdirmək üçün jestlərdən istifadə edə bilir.
	Birinin işarə ilə göstərdiyini (məsələn, "Bunu istədim, zəhmət olmasa") müəyyən edə bilir.
A1	Tələb olunan fikri ifadə etmək üçün sadə sözlərə/işarələrə yardımçı olan jestlərdən istifadə edə bilir.
A1-dən öncəki	Konkret əşyanı göstərə və onun nə olduğunu soruşa bilir.

Monitoring və bərpa

Bu şkala (a) birinin səhv etdiyini və ya problemlə üzləşdiyini dərk etməyi; (b) deyilən sözü qeyri-ixtiyari qavrayıb anlamasını və ifadənin düzgünlüyünü, uyğunluğunu, yerində işlədilməsini daha şüurlu və planlı surətdə yoxlamağı əhatə edir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ taktikanı dəyişmək və fərqli taktikadan istifadə: olduqca açıq şəkildə A səviyyəsində, olduqca rəvan şəkildə C səviyyəsində;
- ▶ öz xəstələrini, səhvlərini və “sevimli səhvlər”ini düzəltmək;
- ▶ düzəlişdən əvvəl ünsiyyət probleminin nə dərəcədə aşkar olması məlum olmalıdır.

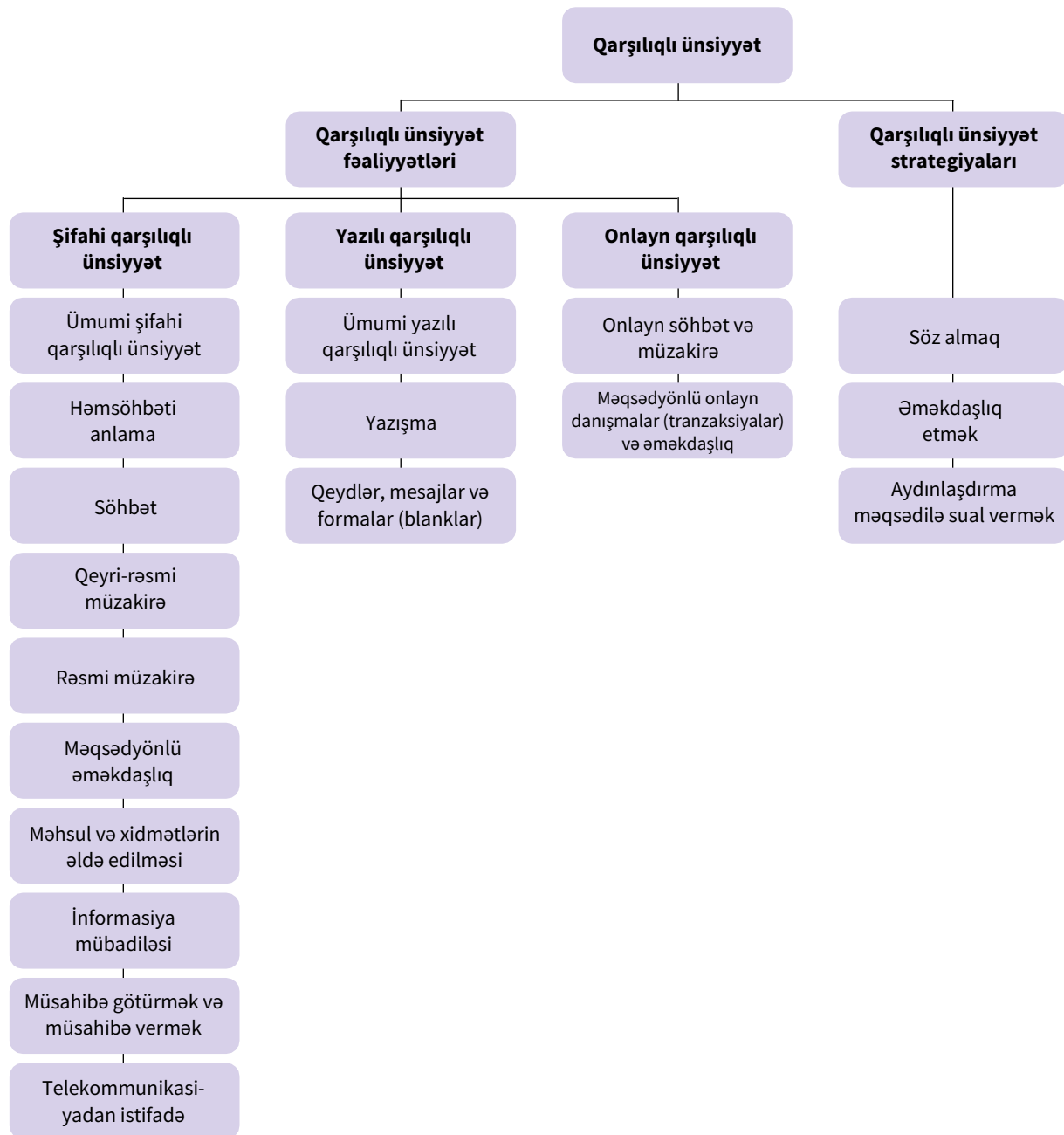
	Monitoring və bərpa
C2	Həmsöhbətin hiss etməyəcəyi dərəcədə söhbətin çətinliyini nəzarət altında saxlayıb, cümlələri asanlıqla yenidən qura bilir.
C1	Çətinliklə üzləşəndə mətnə qayıdıb, dilin rəvanlığını pozmadan nitqinə yenidən düzəliş edə bilir. Öz səhvini daha səmərəli şəkildə düzəldə bilir.
B2	Tez-tez retrospektiv şəkildə təsadüfi “səhvləri” və ya cümlənin quruluşunda az da olsa rast gəlinən xırda qüsurları müstəqil olaraq düzəldə bilir. Anlaşılmazlıq yaradan səhvləri dərhal müəyyənləşdirə bilir. Təkrarlanan səhvləri qeyd edə və onları ardıcıl şəkildə nəzarətdə saxlaya bilir.
B1	Həmsöhbətin problemlə bağlı işarə etməsi ilə qarışıqlığa və ya anlaşılmazlığa aparan ifadələri düzəldə bilir. Müvafiq dil quruluşundan düzgün istifadə edə bilir. Ünsiyyət qırıldıqda fərqli taktikadan istifadə edərək yenidən söhbətə başlaya bilir.
A2	<i>Deskriptorlar mövcud deyil</i>
A1	<i>Deskriptorlar mövcud deyil</i>
A1-dən öncəki	<i>Deskriptorlar mövcud deyil</i>

3.3. QARŞILIQLI ÜNSİYYƏT

İki və daha çox tərəfin iştirakı ilə həyata keçirilən və bu sənədin əvvəlində qısa xülasəsi verilən qarşılıqlı ünsiyyət CEFR-in dildən istifadə sxemində əsas yeri tutur. Fərdlərarası qarşılıqlı ünsiyyət birgə çalışma və tranzaksional funksiyaları ilə dilin mənbəyi hesab edilir. Hekayə anlatma üslubunda hazır mətn gələcəkdə şifahi nitqin, başqa sözlə, nətiqlik məharətinin inkişaf etdirilməsi üçün əsas vasitə hesab edilir.

Qarşılıqlı ünsiyyət təhsildə də ciddi əhəmiyyət kəsb edir. CEFR-in qarşılıqlı ünsiyyət üzrə strategiyaları qərar qəbuletmə, əməkdaşlıq və izahlı cədvəllərlə əks etdirilir. Qarşılıqlı ünsiyyətin bu baza strategiyaları təhsildə vacib olduğu qədər, gündəlik həyatda ünsiyyət üçün də əhəmiyyətlidir. Qarşılıqlı ünsiyyət üzrə cədvəllərin əksəriyyəti şifahi qarşılıqlı ünsiyyətə aiddir. CEFR meydana çıxanda yazılı qarşılıqlı ünsiyyət anlayışı hamı tərəfindən müsbət qarşılanmamışdı və nəticədə tələb olunan səviyyədə işlənilib hazırlanmadı. Son 20 ildə yazılı qarşılıqlı ünsiyyətin daha böyük rol oynadığını görmək mümkündür. Ona görə də, əvvəlki kateqoriyanı inkişaf etdirmək əvəzinə, interaktiv (onlayn) qarşılıqlı ünsiyyətin yeni kateqoriyası işlənilib hazırlandı.

Şəkil 13: Qarşılıqlı ünsiyyət və strategiyalar

3.3.1. Qarşılıqlı ünsiyyət fəaliyyət növləri

3.3.1.1. Şifahi qarşılıqlı ünsiyyət

Şifahi qarşılıqlı ünsiyyət dedikdə, həm şifahi ünsiyyət, həm də canlı, üzbəüz işarə dili başa düşülür. Cədvəllər müəyyən xüsusi janrlar əlavə edilməklə üç makrofunksiya ilə – “fərdlərarası”, “tranzaksional” və “qiymətləndirici” olaraq təşkil edilib. Şkalalar “Həmsöhbətin başa düşülməsi” ilə başlayır. “Həmsöhbət” müəyyən mənada texniki termin olub, biri ilə birbaşa dialoq quran şəxsdir. Daha əvvəl qeyd edildiyi kimi, şifahi anlama cədvəlinin arxasındakı metafora bir sıra konsentrik dairələrdir. Burada biz həmin dairələrin mərkəzindəyik: istifadəçi/öyrənən fəal şəkildə həmsöhbətlə qarşılıqlı ünsiyyətə cəlb olunub.

Sonrakı şkalalar aşağıdakılardır:

- fərdlərarası: “Söhbət”;
- qiymətləndirici: “Qeyri-rəsmi müzakirələr (dostlarla)”; “Rəsmi müzakirələr (iclaslar, toplantılar)”; “Məqsədyönlü əməkdaşlıq”;
- tranzaksional: “İnformasiya mübadiləsi”, “Məhsul və xidmətlərin əldə edilməsi”, “Müsahibə götürmək və müsahibə vermək” və “Telekommunikasiya-yadan istifadə”.

Ümumi şifahi qarşılıqlı ünsiyyət

	Ümumi şifahi qarşılıqlı ünsiyyət
C2	Mənanın konnotativ səviyyələrini bilməklə idiomatik ifadə və danışıq dilinə yaxından bələddir. Geniş çeşidli modifikasiya vasitələrindən kifayət qədər dəqiqliklə istifadə edərək mənanın daha incə çalarlarını çatdırma bilir. Həmsöhbəti ilə ünsiyyət zamanı hissedilməz dərəcədə çətinliyi izləyib, müdaxilə edə bilər.
C1	Demək olar ki, çətinlik çəkmədən özünü səlis və spontan ifadə edə bilir. Boşluqların aradan qaldırılması üçün əlavə sözlərdən istifadə edəcək qədər geniş leksikona malikdir. Aradan qaldırma cəhdləri az da olsa, gözə çarpır; yalnız konseptual cəhətdən çətin mövzular dilin təbiiliyinə, səlisliyinə mane ola bilər.
B2	İdeyalar arasında əlaqəni aydın ifadə etməklə geniş həcmdə ümumi, akademik, peşə və ya asudə vaxt mövzuları üzrə dildən sərbəst, dəqiq və səmərəli şəkildə istifadə edə bilir. Şəraitə uyğun olan formallıq səviyyəsini qəbul edərək, çətinlik çəkmədən, qrammatik qaydalara riayət etməklə ünsiyyət saxlaya bilir. Rəvan və sərbəst şəkildə qarşılıqlı ünsiyyət qura bilir və bu, çox güman ki, tərəflərdən heç birinə gərginlik vermədən əsas dilin istifadəçiləri ilə davamlı qarşılıqlı ünsiyyəti və uzunmüddətli münasibəti təmin edir. Hadisələrin və təcrübənin şəxsi əhəmiyyətini vurğulaya, müvafiq izahat və arqumentlər təqdim etməklə fikrini dəqiq ifadə edə və davam etdirə bilir.
B1+	Maraq dairəsi və peşə sahəsi ilə bağlı gündəlik və qeyri-standart məsələlərlə bağlı inamla ünsiyyət qura bilir. İnformasiya mübadiləsi aparır, mətni yoxlayır və təsdiq edir, yaranmış problemləri izah edə bilir. Daha çətin mövzularda, məsələn: filmlər, kitablar, musiqi və s. barədə fikirləri ifadə edə bilir.
B1	Səyahət zamanı ortaya çıxan müxtəlif vəziyyətlərin öhdəsindən gəlmək üçün dilin sadə və geniş çalarından istifadə edə bilir. Tanış mövzulara dair söhbətlərə hazırlıqsız qoşula, habelə şəxsi maraq doğuran və ya gündəlik həyatla bağlı (məsələn, ailə, məşğuliyyət, iş, səyahət və cari hadisələr) mövzular üzrə fikirlərini ifadə edə və informasiya mübadiləsi apara bilir.
A2	Lazım gəldikdə başqasının kömək etməsi şərti ilə münasib şəraitdə və qısa söhbətlərdə asanlıqla qarşılıqlı ünsiyyətə girə bilir. Son dərəcə az say göstərməklə gündəlik mübadilə edə, məlum gündəlik situasiyalarda tanış mövzulara dair sorğu-sual edə, informasiya mübadiləsi apara bilir. İş və asudə vaxtla bağlı olan tanış və gündəlik məsələlərə dair sadə və birbaşa informasiya mübadiləsi tələb edən ünsiyyət qura bilir. Olduqca qısa, sadə sosial mübadilələri idarə edə bilir, ancaq söhbəti müstəqil şəkildə davam etdirmək üçün çətinlik çəke bilir.
A1	Sadə yolla qarşılıqlı ünsiyyətdə ola bilir, amma fikir mübadiləsi daha asta tərzdə təkrarçılıqdan, sözləri başqa şəkildə ifadə etməkdən və səhvləri düzəltməkdən asılıdır. Sadə suallar verə və sualları cavablandırma, operativ məsələlər və ya tanış mövzular üzrə məlumatları çatdırma bilir.
A1-dən öncəki	Qısa, şablon ifadələrdən istifadə edir, informasiyanı gücləndirmək üçün jestlərdən faydalana, gündəlik məsələlər barədə suallar verə və onları cavablandırma bilir.

Həmsöhbəti anlama

Bu şkala məzmunu müzakirə etməklə bilavasitə qarşılıqlı ünsiyyət saxlanılan insanı anlamağı əhatə edir. Cədvəldə reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- mövzu və tənzimləmə: şəxsi məlumatlardan və gündəlik mövzulardan həmsöhbətin ortaya atdığı çətin və mücərrəd mövzulara kimi;
- həmsöhbət tərəfindən məlumatın təqdim edilmə modeli: dəqiq və asta dildən standart dilə və daha az tanış dialektlərə kimi;
- həmsöhbətin uyğunlaşma səviyyəsi: canıyananlıqla təkrarlamadan və köməklik cəhdindən tutmuş az tanış olan dialektdəki təfərrüatları təsdiqləməyə qədər.

	Həmsöhbəti anlama
C2	Az bələd olduğu mövzuya uyğunlaşma imkanı verilərsə, hətta öz sahəsindən kənar xüsusi xarakterli mücərrəd və mürəkkəb mövzular da daxil olmaqla, istənilən həmsöhbətini anlaya bilir.
C1	Yardımcı detallara ehtiyac yarandıqda, xüsusilə, mövzu tanış olmadıqda, başqa sahədən olan həmsöhbəti çətin və mücərrəd ixtisas yönümlü söhbətini incəliyinə kimi başa düşə bilir.
B2	Standart dildə və ya uyğun variantda audiovizual formatda deyilənləri dəqiqliyi ilə anlaya bilir.
B1	Gündəlik söhbətlərdə aydın tələffüz olunan nitqi anlayır, amma bəzən müəyyən sözlərin/işarələrin və ifadələrin təkrarlanmasını istəyə bilir.
A2	Ciddi səy göstərmədən sadə, gündəlik söhbətləri kifayət dərəcədə başa düşə bilir. Hərdən təkrarlamağı, yaxud yenidən izahını xahiş etmək şərti ilə, tanış mövzularda ona ünvanlanmış aydın, standart nitqi ümumilikdə başa düşə bilir. Gündəlik danışq tərzində asta deyilənləri başa düşə bilir; bu, həm də həmsöhbətin yardımından asılıdır.
A1	Müəyyən ehtiyacını təmin etmək üçün gündəlik ifadələr səbirli həmsöhbət tərəfindən aydın və yavaş formada, təkrarlanaraq deyildikdə başa düşə bilir. Diqqətlə və asta tərzdə ünvanlanan sualları və təlimatları başa düşə və qısa, sadə göstərişləri yerinə yetirə bilir.
A1-dən öncəki	Asta və aydın şəkildə soruşduqda, birbaşa ona aid olan (məsələn, adı, yaşı, ünvanı və s.) sadə sualları başa düşə bilir. Birbaşa müraciət edərək özlərini tələsmədən, aydın şəkildə tanıtdıqda, adi şəxsi məlumatları (məsələn, adı, yaşı, yaşayış yeri) başa düşə və bu mövzuya aid sualları anlaya bilir, amma bu zaman sualları təkrarlamağa ehtiyac yarana bilər. İnformasiyanın olduqca yavaş ötürülməsi, lazım olanda təkrar edilməsi şərti ilə bir sıra tanış sözləri/işarələri başa düşə və əsas məlumatı (məsələn, sayları, qiymətləri, tarixləri və həftənin günlərini) tanıya bilir.

Söhbət

Bu şkala, ilk növbədə, sosial əhəmiyyət daşıyır: şəxsi münasibətlərin qurulmasını və saxlanmasını əhatə edir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- tənzimləmə: söhbəti davam etdirmək və münasibətləri qorumaq yolu ilə qısa mübadilədən başlayaraq sosial məqsədlər üçün çevik istifadəyə kimi;
- mövzular: şəxsi maraq dairəsinə aid tanış mövzular vasitəsilə fərdi məlumatdan başlayaraq ümumi mövzulara kimi;
- dil funksiyaları: təkliflər, dəvətlər və salamlaşmadan başlayaraq emosional söhbətlərə, eyhamlara, zarafatlara kimi.

	Söhbət
C2	Sosial və şəxsi mövzularla bağlı heç bir məhdudiyyət olmadan rahat və uyğun şəkildə danışa bilir.
C1	Emosional söhbətlər və zarafat da daxil olmaqla dildən sosial məqsədlər üçün çevik və təsirli şəkildə istifadə edə bilir.
B2	Həmsöhbəti ilə səmimi şəkildə, həmçinin üçüncü tərəfin vasitəsilə ünsiyyət qura bilir. Xahiş edəndə, yaxud icazə istədikdə vəziyyəti bildirə və öz mövqeyini göstərə bilir. Ümumi mövzularda, hətta səsli-küylü məkanda belə uzun söhbətlərdə bilavasitə iştirak edə bilir. Əsas dil istifadəçiləri ilə tam ciddi şəkildə söhbətə qoşula və dialoqu davam etdirə bilir. Hislərin dərəcəsini çatdırır, hadisələrin və yaşananların fərdi əhəmiyyətini ifadə edə bilir.

	Söhbət
B1+	İnsanlara şəxsi təcrübə və ya hadisə barədə suallar verərək, tanış mövzulara dair fikirlərini ifadə etməklə ünsiyyət qura bilir. Həmsöhbətin başa düşməyə cəhd etməsi şərti ilə ümumi maraq doğuran mövzular ətrafında nisbətən uzun söhbətlər edə bilir.
B1	Hazırlıqsız halda tanış mövzu üzrə söhbətə qoşula bilir. Bəzən müəyyən sözlərin/işarələrin təkrarını xahiş etmək şərti ilə gündəlik söhbətlərdə ona ünvanlanan aydın tələffüz olunan dili başa düşə bilir. Qızğın müzakirəni davam etdirə bilir, lakin bəzən fikrini tam ifadə edəndə anlamaq çətinləşir. Təəccüb, sevinc, kədər, laqeydlik kimi hissləri ifadə edə və bu hisslərə cavab verə bilir.
A2	Rahat sosial ünsiyyət (məsələn, salamlama və vidalaşma, təqdimetmə, təşəkkür bildirmə) qura bilir. Bəzən təkrarlamağı və ya fikrin fərqli ifadəsini xahiş etmək şərti ilə, tanış məsələlər üzrə ünvanlanan aydın, standart dili anlaya bilir. Maraq dairəsinə aid olan gündəlik sadə məzmunlu qısa söhbətlərdə iştirak edə bilir. Sadə sözlərlə özünü necə hiss etdiyini söyləyə və təşəkkürünü bildirir. Xahiş edə (məsələn, nəyisə gətirməyi), xidmət təklif edə və kimsə hər hansı məsələ barədə xahiş edəndə cavab verə bilir. Sosial mövzuda fikir mübadiləsi apara, söhbəti sərbəst davam etdirmək üçün kifayət qədər başa düşə bilir. Həmsöhbəti müəyyən qədər cəhd göstərsə, bir-birlərini başa düşə bilirlər. Salamlama və müraciətin sadə, gündəlik nəzakət formalarından istifadə edə bilir. Daha çox gündəlik məsələlərə aid suallar verərək, həmyaşıdları, həmkarları və ya ailə üzvləri ilə sadə dildə danışa bilir. Dəvət, təklif edə, üzr istəyə, eləcə də dəvətə, təklifə və üzrxahlığa cavab verə bilir. Özünün lüğət bazasından istifadə edərək duyğularını ifadə edə bilir. Bəyəndiklərini və bəyənmədiklərini anlada bilir.
A1	Səmimi həmsöhbət tərəfindən səlis, asta tərzdə və təkrar edilərək birbaşa ona ünvanlanan konkret ehtiyacların qarşılınmasını ifadə edən gündəlik işlək ifadələri başa düşə bilir. Konkret mövzudan (məsələn, Vətən, ailə, məktəb) bəhs edən sadə söhbətdə iştirak edə bilər. Təqdimetmə və əsas salamlama/sağollaşma ifadələrindən istifadə edə bilir. Həmsöhbətin əhvalını soruşa, eşitdiyi xəbərlərə reaksiya verə bilir.
A1-dən öncəki	“Bəli”, “Xeyr”, “Buyurun”, “Zəhmət olmasa”, “Təşəkkürlər (Sağ olun)”, “Xeyr, təşəkkür edirəm (sağ olun)”, “Bağışlayın” kimi əsas, şablon ifadələri başa düşə bilir. Sadə salamlaşmanı başa düşə bilir. İnsanları salamlaya, adlarını söyləyə və sadə üsulla sağollaşa bilir.

Qeyri-rəsmi müzakirə (dostlarla)

Bu şkala dildə həm fərdlərarası, həm də qiymətləndirici baxışları özündə əks etdirir, onlar bir qayda olaraq, gündəlik qarşılıqlı ünsiyyətdə bir-biri ilə sıx bağlıdır. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- mövzular: nə etmək və haraya getməkdən başlayıb, mürəkkəb, hətta yad mövzulara və həssas məsələlərə kimi;
- müzakirəni izləmək bacarığı: əsas məqamları izləməklə mövzunu müəyyən etməkdən başlayaraq, canlı müzakirəni davam etdirməyə və danışq ifadələrini (şablonları, istinadları) başa düşməyə qədər;
- dil funksiyaları: məhdud şəkildə müzakirədən və razılaş(ma)maqdan başlayaraq, fikirləri dəqiq ifadə etməyə, fikir ayrılıqlarına və tənqidlərə diplomatik yanaşmaya kimi.

	Qeyri-rəsmi müzakirə (dostlarla)
C2	Danışq ritorikasına, fikir ayrılığına və tənqiddə diplomatik yanaşaraq, həssas mövzularla bağlı sıxılmadan məsləhət verə, yaxud onları müzakirə edə bilir.

	Qeyri-rəsmi müzakirə (dostlarla)
C1	Hətta mücərrəd, tanış olmayan mövzuya dair qrup halında müzakirələr zamanı üçüncü tərəflər arasında ünsiyyəti başa düşür və yardım göstərir.
B2	Təcrübəli istifadəçilər arasında hədəf dildə gedən canlı müzakirə ilə ayaqlaşa bilir. İdeya və fikirlərini dəqiq ifadə edir, mürəkkəb arqumentləri inandırıcı şəkildə təqdim edir və onlara cavab verir. Tanış mövzular üzrə qeyri-rəsmi müzakirələrdə fəal iştirak edə, rəyini, nöqteyi-nəzərini aydın bildirib alternativ təklifləri dəyərləndirə, ehtimallar irəli sürə və sualları cavablandırma bilir. Azacıq say göstərməklə müzakirədə deyilənləri anlaya bilir, fəqət dillərini qətiyyənlə dəyişdirməyən hədəf dilin bir neçə təcrübəli istifadəçisinin apardığı müzakirədə səmərəli iştirak etməkdə çətinlik çəkə bilər. Uyğun izahatlar, arqumentlər və şərhlər verərək müzakirələrdə fikirlərini əsaslandırma və müdafiə edə bilir.
B1	Həmsöhbətlər idiomatik ifadələrdən çox istifadə etmədikdə, fikirlərini aydın ifadə etdikləri halda ümumi mövzular ətrafında deyilənlərin çoxunu başa düşə bilir. Musiqi, yaxud kino kimi mədəniyyət mövzusunda fikirlərini ifadə edə bilir. Hər hansı problemi izah etməyi bacarır. Başqalarının fikirlərinə qısa şərh verə bilir. Alternativləri müqayisə edə, üzləşdirə, nə edəcəyini, hara getməyi, kimi və ya hansını (nəyi) seçməyi və s. müzakirə edə bilir. Dostları fikirlərini standart dildə, tanış ləhcədə aydın şəkildə ifadə etdikləri təqdirdə, qeyri-rəsmi müzakirələrin əsas məqamlarını tuta bilir. Maraq dairəsinə aid olan mövzuları müzakirə edərkən şəxsi nöqteyi-nəzərini, fikirlərini ortaya qoya bilir. Hara getmək, nə etmək və ya bir tədbirin təşkili (məsələn, gəzinti/ekskursiya) ilə bağlı məsələlərin və ortaya çıxan çətinliyin həlli ilə bağlı fikrini və reaksiyasını izah edə bilir. Nəzakətli formada fikirlərini, razılığını və narazılığını ifadə edə bilir.
A2	Ətrafında müzakirə asta tempdə və dəqiq aparıldıqda, onun mövzusunı ümumi şəkildə müəyyənləşdirə bilir. Sadə ifadələrdən istifadə edərək fikir mübadiləsi apara, əşyaları və insanları müqayisə edə bilir. Aşaqlar, yaxud həftə sonunda nə edəcəyini müzakirə edə bilir. Təkliflərə və suallara cavab verə bilir. Başqaları ilə razılaşmağı və yaxud razılaşmamağı bacarır. Gündəlik praktiki mövzular aydın, asta və birbaşa ünvanlandıqda, onları sadə şəkildə müzakirə edə bilir. Nə edəcəyini, hara gedəcəyini və görüş təyin etməyi anlamaqda bilir. Fikirlərini yığcam şəkildə ifadə edə bilir.
A1	Aydın, asta və birbaşa müraciət edildikdə, məhdud lüğət bazasından istifadə edərək idman, yemək və s. barədə fikirlərini deyir.
A1-dən öncəki	Deskriptorlar mövcud deyil

Rəsmi müzakirə (iclas, toplantı)

Bu şkala əsasən peşəkar və ya akademik kontekstdə aparılan rəsmi müzakirələrlə əlaqədardır. Şkalada işlədilən əsas anlayışlar qeyri-rəsmi müzakirə mövzuları ilə çox oxşardır, eyni zamanda, aşağıdakıları əhatə edir:

- ▶ toplantının növü və mövzusu: problemlərin həlli məsələsindən başlayaraq, mücərrəd, mürəkkəb, yad mövzuların müzakirəsinə kimi;
- ▶ müzakirəni izləmək bacarığı;
- ▶ təkrarlanmağa və aydınlaşdırmağa zərurətin yaranmasından başlayaraq, vacib məqamların başa düşülməsinə, canlı debatların davam etdirilməsinə kimi;
- ▶ yardım etmək bacarığı: öncədən hazırlaşmaq şərti ilə başqalarının fəaliyyətlərini araşdırmağa, qiymətləndirməyə və öz mövqeyini inandırıcı şəkildə əsaslandırmağa kimi.

	Rəsmi müzakirə (iclas, toplantı)
C2	Dəqiq və inandırıcı argument ortaya qoyaraq, digər iştirakçılara heç bir problem yaratmadan mürəkkəb məsələlərin rəsmi müzakirəsində müstəqillik nümayiş etdirə bilir. Yetərli xüsusi bilik səviyyəsi olması şərtilə məsləhət verə/çətin, həssas və ya mübahisəli məsələləri həll edə bilir. Xoşagəlməz sualların öhdəsindən inamla gələ, dəyişikliyə tab gətirə və əks-argumentləri diplomatik yolla təkzib edə bilir.
C1	Hətta mücərrəd, mürəkkəb və tanış olmayan mövzular da daxil olmaqla, debatları asanlıqla davam etdirə bilir. Suallara, rəylərə cavab verərək, mürəkkəb əks-argumentləri çevik, anidən və uyğun tərzdə cavablandıraraq, rəsmi mövqeyini inandırıcı şəkildə əsaslandırır. Akademik və ya peşəkarlıq səriştələrinə aid olan məsələlər üzrə digər iştirakçıların dəstəyini yenidən dürust ifadə edə, qiymətləndirə və tənqid/mübahisə edə bilir. Tənqidi fikirlər söyləyə və ya diplomatik tərzdə narazılığını ifadə edə bilir. Daha ətraflı tədqiqat aparmaqla/məlumat toplamaqla suallara cavab verə və yanlış anlaşıldığı məqamlarda onları yenidən formalaşdırır.
B2	Yardımcı argumentləri və əks nöqteyi-nəzərləri dəqiq müəyyən edərək, canlı müzakirəni davam etdirə bilir. Digər mütəxəssislərlə öz ixtisas sahəsini müzakirə edəndə müvafiq texniki terminlərdən istifadə edə bilir. Öz ideya və fikirlərini dəqiqliyi ilə ifadə edə, inandırıcı şəkildə ardıcıl mürəkkəb argumentlər ortaya qoya/təqdim edə və suallara cavab verə bilir. Gündəlik və qeyri-ənənəvi rəsmi müzakirələrdə fəal iştirak edə bilir. Öz sahəsi ilə əlaqəli mövzularda müzakirələri izləyir, diqqət mərkəzində olan/üstünlük verilən məqamları detallı şəkildə/dəqiqliyi ilə başa düşə bilir. Öz fikrini ifadə edə, əsaslandırır və müdafiə edə, həmçinin alternativ təklifləri dəyərləndirir, fərziyyələr irəli sürə və onları cavablandırır.
B1	Həmsöhbətlərin sırf idiomatik ifadələr işlətməməsi və aydın danışması şərtilə, öz sahələrinə aid olan mövzuda deyilənlərin əksəriyyətini başa düşə bilir. Öz nöqteyi-nəzərini dəqiq izah edə bilir, ancaq debatlarla qoşulmaqda/debatlarda iştirak etməkdə çətinlik çəkir. Özündə konkret məlumat mübadiləsini, təlimatları, habelə praktiki məsələlərin həllinə dair müzakirələri əks etdirən, dilin standart formasında və ya tanış dialektində dəqiq ifadə olunan məlum mövzuların gündəlik/adi formal müzakirəsində iştirak edə bilir. Bəndlərinin nisbətən sadə dildə verilməsi və/və ya təkrar edilməsi, məsələyə aydınlıq gətirilməsi şərti ilə tanış və ya nəzərdə tutulmuş mövzu üzrə əsaslandırma və müzakirəni izləyə bilir.
A2	Öz sahəsinə aid olan, aydın və asta şəkildə aparılan rəsmi müzakirələrdə adətən mövzu dəyişikliklərini tuta bilir. Məsələnin qoyuluşu barədə bəzən kömək almaq və lazım gəldikdə əsas məqamların təkrar edilməsini xahiş edə bilmək şərtilə, birbaşa müraciət edildikdə lazım olan informasiyanı bölüşə və öz fikrini söyləyə bilir. Lazım gəldikdə, əsas məqamların təkrar edilməsini xahiş etmək şərtilə, rəsmi toplantılarda birbaşa müraciət edildikdə, məsələlər barədə düşüncələrini ifadə edə bilir.
A1	Deskriptorlar mövcud deyil
A1-dən öncəki	Deskriptorlar mövcud deyil

Məqsədyönlü əməkdaşlıq

Bu şkala, xüsusilə peşə kontekstində həyata keçirilən birgə, məqsədyönlü, gündəlik fəaliyyəti əks etdirir. Söhbət və müzakirələr şkalasında olduğu kimi, bu şkala da fikir mübadilələrini anlamaq bacarığına dair oxşar deskriptorları özündə birləşdirir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ müzakirədən sonra: bilavasitə ona izah edilən sadə göstərişlərdən başlayaraq, ətraflı təlimatların dəqiqliyi ilə başa düşülməsinə kimi;
- ▶ işə fəal şəkildə dəstək olmaq: bölüşmək, paylaşmaq bacarığından tutmuş, verilən tapşırıqların ardıcılığı və təşkilinə kimi.

	Məqsədyönlü əməkdaşlıq (sənədin müzakirəsi, tədbirin təşkili, birlikdə yeməyin bişirilməsi və s.)
C2	<i>Deskriptorlar mövcud deyil; bax C1</i>
C1	Digər iştirakçıların söylədiklərinin bildirilməsi və bir çox nöqteyi-nəzərlərin ümumiləşdirilməsi, inkişaf etdirilməsi və qiymətləndirilməsi məqsədilə tərəfdaş və ya qrupla hərəkət planına qərar vermək üçün müzakirə təşkil edə bilir.
B2	Dəqiq təlimatları əminliklə/dəqiqliklə başa düşə bilir. Başqalarını birgə işə qoşulmağa və fikirlərini bildirməyə və s. dəvət edərək, ümumi işin irəliləməsinə kömək edə bilir. Səbəblər və nəticələr barədə fərziyyə irəli sürərək, müxtəlif yanaşmaların üstünlük və çatışmazlıqlarını qiymətləndirərək məsələni və ya problemi dəqiqliyi ilə təsvir edə bilir.
B1	Müzakirə sürətli, uzun olduqda bəzən təkrarlamaq və ya məsələni aydınlaşdırmaq üçün müraciət etmək şərti ilə deyilənləri izləyə bilir. Hər hansı bir şeyin problem olduğunu izah edə, sonra atılacaq addımı müzakirə edə, alternativləri müqayisə edə və tutuşdura/qarşılaşdırır bilir. Başqalarının fikirləri barədə qısa rəy söyləyə bilir. Deyilənləri ümumilikdə izləyə, lazım gəldikdə qarşılıqlı anlama təsdiq etmək üçün başqa birinin dediklərini təkrar edə bilir. Qısa səbəb və izahlarla atılacaq növbəti addımlarla əlaqədar məsələ və ya mümkün qərar barədə öz fikirlərini və reaksiyasını izah edə bilir. Görüləcək gələcək işlər barədə fikirlərini bölüşmək üçün başqalarını dəvət edə bilir.
A2	Anlaşılmazlıq olduqda sadə üslubda təkrarlamağı xahiş etməklə, xüsusi səy göstərmədən gündəlik tapşırıqların öhdəsindən gəlmək üçün məsələni kifayət qədər başa düşə bilir. Təkliflər irəli sürmək və onları cavablandırmaq, tapşırıqları soruşmaq və vermək yolu ilə, növbəti görüləcək işi müzakirə edə bilir. Həmsöhbət səy göstərsə, nə vaxt anladığını və nəyi anlamadığını vacib olduğunu göstərə bilir. Bir şey barədə soruşmaq və nəyisə təqdim etmək, sadə informasiya əldə etmək və görüləcək işi müzakirə etmək üçün sadə ifadələrdən istifadə edərək adi və gündəlik məsələlər üzrə ünsiyyət saxlaya bilir.
A1	Diqqətlə, asta tərzdə verilən sualları və təlimatları başa düşə və sadə təlimatları icra edə bilir. Vaxt, məkan, tarixlər və s. daxil olan əsas təlimatlara uyğun hərəkət edə bilir. İnsanlardan nə isə istəyə və onlara nə isə verə bilir.
A1-dən öncəki	<i>Deskriptorlar mövcud deyil</i>

Məhsul və xidmətlərin əldə edilməsi

Bu şkala restoranlarda, mağazalarda, banklarda və digər məkanlardakı xidmət sahəsinə aiddir. Hər hansı problemin olub-olmaması B1 şkalasında ortaya çıxır və bundan yuxarı səviyyədə problemin nəzərdən keçirilərək həll edilməsi üçün danışıqların aparılmasına diqqət yönəldilir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ situasiyanın növləri: gündəlik danışıqlardan başlayaraq ictimai, peşəkar sferadakı həssas sövdələşmələrə kimi öhdəliklər üzrə müzakirələr;
- ▶ xidmətlərlə məşğul olmaq: yemək və içki sifarişindən başlayaraq daha mürəkkəb xidmətlər barədə ətraflı sualların verilməsinə kimi;
- ▶ məmnunluq tələbi: hansısa şikayət etməkdən (B1) başlayaraq mübahisənin həllinin, yaxud sövdələşmənin razılaşdırılması.

	Məhsul və xidmətlərin əldə edilməsi
C2	Deskriptorlar mövcud deyil; bax C1.
C1	İctimai, peşəkar və akademik sahədə mürəkkəb və ya həssas sövdələşmələr üzrə danışıqlar apara bilir.
B2	Haqsız yerə yazılmış yol cəriməsi, mənzildə vurulmuş zərərə görə maliyyə məsuliyyəti və ya bədbəxt hadisədə günahlandırma kimi hallarda ortaya çıxan mübahisənin həll edilməsinin linqvistik/dil baxımdan öhdəsindən gələ bilir. Razılıq əldə etmək və ediləcək istənilən güzəştin dəqiq həddini göstərmək üçün inandırıcı dildən/ifadələrdən istifadə edərək təminat/kompensasiya məsələsini təsvir edə bilir. Daha mürəkkəb xidmətlərlə (məsələn, icarə razılaşması) əlaqədar tələbləri bildirir və ətraflı suallar verə bilir. Baş vermiş problemi izah edə və xidmət provayderinin/müştərinin güzəştə gedəcəyi məsələlərə aydınlıq gətirə bilir.
B1	Səyahət, səyahətin təşkil edilməsi və yerləşmə, ya da xarici səfər zamanı qurumlar ilə qarşılıqlı ünsiyyət kimi hallarda baş verən tranzaksiyalar ilə məşğul ola bilir. Qərar vermək lazım gəldikdə əlavə suallar verməklə mağazada eyni məqsəd üçün işlədilən iki və ya daha çox məhsul arasındakı fərqi izah etməyi xahiş edə bilir. Mağazalarda, poçt şöbələrində və banklarda daha az rast gəlinən gündəlik problemlərin (məsələn, almış olduğu məmnun qalmadığı malın qaytarılması) öhdəsindən gələ bilir. İstənilən şikayəti edə bilir. Turizm agentliyi vasitəsilə səyahətin təşkili və ya məhz gəzinti zamanı ortaya çıxan (məsələn, naməlum istiqamətdə harada düşəcəyini sənəşmədən soruşmaq kimi) problemlərin çoxunu həll edə bilir.
A2+	Səyahət, yaşayış, yemək və bazarlıq kimi gündəlik həyatda rast gəlinən ümumi məsələləri həll edə bilir. Gündəlik ifadələrdən maksimum istifadə edərək, öncədən məlum olan hallara (məsələn, poçtda, dayanacaqda/stansiyada, mağazada) müdaxilə edə bilir. Sadə, qeyri-spesifik xarakterli məlumat olarsa, turizm agentliyindən bütün lazımi informasiyanı əldə edə bilir.
A2	Gündəlik mallar və xidmətlər tələb edə və bununla başqalarını da təmin edə bilir. Səyahətlər, ictimai nəqliyyatdan istifadə barədə sadə informasiyanı əldə edə, gedəcəyi istiqaməti soruşa və başqalarına istiqamət verə, habelə biletlə ala bilir. Mağazada, poçtda və ya banklarda bir şey haqqında soruşa və sadə tranzaksiyalar/sövdələşmələr edə bilir. Kəmiyyət/miqdar, saylar, qiymətlər və s. haqqında informasiya verə və ala bilir. İstənilən məhsulu göstərərək və qiymətini soruşaraq sadə alış-veriş edə bilir. Yemək sifariş edə bilir. Bir şeydə səhvlik olduğunu bildirir/göstərə bilir (məsələn, “Yemək soyuqdur” və ya “Otağımda işıq yanmır”). Həkim qəbulu üçün müraciət edə (üzbəüz) və verilən cavabı başa düşə bilir. Yəqin ki, jest və işarələrdən də istifadə etməklə həkimə problemin mahiyyətini izah edə bilir.
A1	İnsanlardan bir şey istəyə və ya onlara bir şey verə bilir. Əsas şablon ifadələrdən istifadə edərək yemək və içki istəyə bilir. Rəqəmləri, kəmiyyəti/miqdarı, dəyəri və vaxtı idarə edə bilir.
A1-dən öncəki	Göstərməklə və ya şifahi danışığa dəstək olan digər jestlərdən istifadə edərək sadə alış-veriş edə və/ və ya yemək, içki sifariş edə bilir.

İnformasiya mübadiləsi

Bu şkalanın C səviyyəsi üçün deskriptorları mövcud deyil, çünki sadəcə məlumat mübadiləsi artıq təcrübəli istifadəçilər üçün əsas hədəf sayılmır. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ tranzaksiyanın növü: təlimat və göstərişlərdən başlayaraq mütəxəssislərlə informasiya mübadiləsinə kimi sadə, gündəlik mübadilələr vasitəsilə suallar;
- ▶ informasiyanın növü: vərdişlər, gündəlik görülən işlər, əyləncələr vasitəsilə şəxsi məlumatlardan, tarix, qiymət və s. başlayaraq ətraflı və mürəkkəb informasiyalara və ya məsləhətlərə kimi.

	İnformasiya mübadiləsi
C2	Deskriptorlar mövcud deyil; bax B2
C1	Deskriptorlar mövcud deyil; bax B2
B2	Peşəkar sahəyə aid olan bütün məsələlər üzrə mürəkkəb informasiyaları, məsləhətləri başa düşə və bu məsələlərlə əlaqədar müzakirə apara bilir. Məlumat mübadiləsi apararkən və ya öz ixtisas sahəsini digər mütəxəssislərlə müzakirə edərkən müvafiq texniki terminlərdən rahatlıqla istifadə edə bilir. Ətraflı məlumatları etibarlı şəkildə ötürə bilir.
B1+	Öz sahəsi çərçivəsində tanış, gündəlik və qeyri-səciyyəvi mövzular üzrə toplanmış faktiki məlumatları müəyyən inamla mübadilə edə, yoxlaya və təsdiqləyə bilir. Kiçik hekayə, məqalə, söhbət, müzakirə, müsahibə və ya sənədli film haqqında ümumiləşdirmə apara, fikirlərini bildirə, əlavə suallara ətraflı cavab verə bilir.
B1	Dəqiq faktiki informasiyanı tapa/üzə çıxara və ötürə bilir. Təlimatlar haqqında ətraflı məlumatlar soruşa və onlara əməl edə bilir. Daha dəqiq informasiya əldə edə bilir. Təcrübəsi olduğu sahədə sadə məsələlərə dair məsləhətlər verə bilir.
A2	Artıq say göstərmədən sadə, adi/gündəlik mübadilələri idarə etmək üçün kifayət qədər anlayışı var. Gündəlik praktiki tələblərin - düzgün faktiki informasiyanı tapmağın və ötürməyin öhdəsindən gələ bilir. Vərdişlər və gündəlik məsələlər haqda soruşa və suallara cavab verə bilir. Keçmiş dövr və keçmiş fəaliyyət haqqında suallar soruşa və onlara cavab verə bilir. Planlar və niyyətlər barədə suallar verə və onları cavablandırır. Sadə göstərişlər və təlimatlar verə (məsələn, bir yerə necə getməyi izah etmək kimi), onlara riayət edə bilir. Sadə və birbaşa informasiya mübadiləsini tələb edən sadə və gündəlik işlərdə ünsiyyət qura bilir. Tanış və gündəlik operativ məsələlərə dair məhdud məlumat mübadiləsi apara bilir. İşdə və asudə vaxtlarda görülən işlər barədə sual verə və suallara cavab verə bilir. Xəritəyə və ya plana dair soruşa və istiqamət verə bilir. Başqaları haqqında şəxsi informasiya verilməsini istəyə və özü barədə məlumat verə bilir. Tədbir barədə ətraflı məlumatlar soruşa və suallara cavab verə bilir (məsələn, tədbirin harada və nə vaxt olduğu, orada kimlərin olması və tədbirin neçə keçdiyi barədə).
A1	Diqqətlə, asta tərzdə ünvanlanan sualları və təlimatları başa düşə, qısa, sadə təlimatlara/göstərişlərə əməl edə bilir. Sadə suallar verə və sualları cavablandırır, vacib ehtiyac yaranan sahələrdə və ya olduqca tanış mövzularda dair sadə bəyanatlar/məlumatlar verə və onları cavablandırır. Özü və başqaları barəsində sual verə və onları cavablandırır (məsələn, harada yaşamaları, tanıdıqları adamlar, malik olduqları bəzi şeylər barədə). Sadə söz/leksik birləşmələr vasitəsi ilə vaxtı/müddəti göstərə bilir, məsələn: “gələn həftə”, “keçən cümə axşamı”, “noyabrda”, “saat üç” və s. Rəqəmləri, kəmiyyəti/miqdarı və qiyməti məhdud şəkildə ifadə edə bilir. Geyimin və digər əşyaların rəngini söyləyə və başqalarından belə əşyaların rəngini soruşa bilir.
A1-dən öncəki	İnsanlara adını söyləyə və onlardan adlarını soruşa bilir. Özünün və başqalarının doğum günləri, təvəllüdləri haqqında məlumat verə bilir. Gündəlik danışıda sadə rəqəmlərdən istifadə edə və onları başa düşə bilir. Həftənin gününü, gün ərzində vaxtı və tarixi söyləyə və soruşa bilir. Öz ad gününü söyləyə və başqasından ad gününü soruşa bilir. Telefon nömrəsini istəyə və öz nömrəsini verə bilir. İnsanlara yaşını söyləyə və onlardan yaşını soruşa bilir. İnformasiya almaq üçün “Bu nədir?” kimi sadə suallar verə bilir və iki sözdən/işarədən ibarət cavabı başa düşə bilir.

Müsahibə götürmək/vermək

Bu şkalaya həkimin qəbulu, işə düzəlmə ilə bağlı xüsusi rollar, müayinənin digər formaları, habelə sorğular və təhsil kontekstində aparılan layihələr aiddir. İşarə dilinə münasibətdə həmsöhbətin də işarə dilini bilməsi ehtimal olunur. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ asta, səlis nitqdən, dəstəyə ehtiyac duymadan özünü təqdim etməyə kimi həmsöhbətdən və onun danışığından asılı olmamaq;
- ▶ yeni mövzular sərgiləməkdən (B1) başlayaraq, hərtərəfli iştiraka, işi cəld görüb hazırlamağa və müdaxilələrin öhdəsindən gəlməyə kimi təşəbbüsü ələ almaq;
- ▶ bəzən gözlənilməz şəkildə hazırlanmış suallar və maraqlı cavablardan başlayaraq (B1) söhbəti qurmağa və məharətlə qarşılıqlı ünsiyyət yaratmağa kimi müsahibənin aparılması.

	Müsahibə götürmək və müsahibə vermək
C2	Müzakirəni quraraq, digər iştirakçıları narahat etmədən müsahibə götürən və ya həmsöhbət kimi etibarlı və sərbəst şəkildə ona aid olan dialoq hissəsini olduqca yaxşı apara bilir.
C1	Heç bir kömək olmadan və müdaxilələrin öhdəsindən yaxşı gələrək, müzakirə olunan məsələni genişləndirərək və inkişaf etdirərək müsahibə götürə və ya həmsöhbət olaraq tam şəkildə müsahibədə iştirak edə bilir.
B2	Kortəbii şəkildə əvvəlcədən hazırlanmış suallardan kənara çıxaraq/uzaqlaşıaraq, maraqlı cavabları izləyə və sınaqdan keçirərək səmərəli və sərbəst müsahibə apara bilir. Müsahibə götürən tərəfindən kiçik kömək/dəstək və ya təkan sayəsində müsahibədə təşəbbüsü ələ ala, ideyaları genişləndirə və inkişaf etdirə bilir.
B1	Müsahibə/məsləhət zamanı tələb olunan konkret informasiyanı (məsələn, həkimə xəstəlik əlamətlərini təsvir etmək) məhdud dəqiqliklə təqdim edə bilir. Digər şəxsin cavabları sürətli və geniş olduqda bəzən təkrarlamağa ehtiyac olması şərti ilə məlumatları yoxlayaraq və təsdiq edərək, müsahibəni davam etdirə bilir. Müsahibə/məsləhət zamanı bir sıra təşəbbüslər göstərə bilir (məsələn, yeni mövzu ortaya qoymaq kimi), ancaq qarşılıqlı ünsiyyət zamanı müsahibə götürəndən çox asılı olur. Tibbi xidmətdən istifadə zamanı sadə şəkildə əlamətləri təsvir edə və məsləhət ala bilir və məsləhət gündəlik işlək dildə verildikdə tövsiyələri rahatlıqla başa düşə bilir. Gözlənilmədən verilmiş bəzi əlavə sualların da olmasını nəzərə alaraq, hazırlanmış sorğu/suallar əsasında nəzərdə tutulmuş müsahibəni apara bilir.
A2	Bəzən əlavə izahat almaq və fikrini ifadə etmək üçün müəyyən köməkliyin göstərilməsi şərti ilə müsahibə zamanı özünü tanıda/göstərə və tanış mövzu üzrə ideya və informasiyanı bölüşə/müzakirə edə bilir. Həkimə xəstəliyinin əsas simptomlarını və narahatlıqlarını, məsələn, soyuq dəyməsini və ya qrip olduğunu çatdırır/başə sala bilir. Müsahibədə sadə suallara cavab verə və rəylərə fikrini bildirə bilir. Jestlərdən və bədən dilindən də istifadə etməklə tibb mütəxəssisinə sadə dildə problemin mahiyyətini söyləyə və yaxud göstərə bilir.
A1	Müsahibədə asta və dəqiq, idiomatik dildən istifadə edilmədən özü haqqında ona birbaşa ünvanlanmış sadə suallara cavab verə bilir. Verilən məlumatı daha aydın ifadə etmək üçün jestlərə və bədən dilinə istinad edilsə də, tibb mütəxəssisinə sadə dildə problemin mahiyyətini çatdırır və "Bura sizi incidirmi?" kimi sadə suallara cavab verə bilir.
A1-dən öncəki	Deskriptor mövcud deyil.

Telekommunikasiyadan istifadə

2018-ci ildə təqdim edilən bu yeni şkala məsafədən ünsiyyət saxlamaq üçün telefon və internet əsaslı proqramlardan istifadəyə aiddir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ məlumat və əməliyyatların diapazonu: gündəlik mesajlar və əsas xidmətlər kimi məlum mövzulara aid sadə informasiyaların çatdırılmasından və söhbətlərdən başlayaraq müxtəlif şəxsi və peşəkar məqsədlər üçün istifadəyə kimi;
- ▶ həmsöhbət: tanış dil ləhcəsindən yad dialektlərə kimi.
- ▶ mübadilənin həcmi: qısa, sadə mübadilədən uzun təsadüfi söhbətə kimi.

	Telekommunikasiyadan istifadə
C2	Ətrafdakı səs-küyə və ya zəng vuranın tanış ləhcədə danışmamasına baxmayaraq, həm şəxsi, həm də peşəkar məqsədlərlə inamla və səmərəli şəkildə telekommunikasiyalardan istifadə edə bilir.
C1	Telekommunikasiyadan ən çox peşəkarlıq və ya şəxsi məqsədlər üçün səmərəli şəkildə istifadə edə bilir.
B2	Ləhcə və ya terminologiya tanış olmadıqda izahat verilməsini xahiş etmək şərti ilə müxtəlif şəxsi və professional məqsədlər üçün telekommunikasiyadan istifadə edə bilir. Müxtəlif mövzular üzrə tanış şəxslə adi uzun telefon danışığında iştirak edə bilir.
B1	Bəzən əlavə izahat verilməsi şərti ilə gündəlik şəxsi və ya professional məqsədlər üçün telekommunikasiyadan istifadə edə bilir. Gözlənilməz hadisə (məsələn, oteldə problem, səyahət sifarişləri və maşının icarəyə götürülməsi ilə əlaqədar problemlər) ilə əlaqədar telefonla (videogörüntülü) vacib məlumatları verə bilir. Şəxsən tanıdığı adamlarla nisbətən sadə, ancaq kifayət qədər uzun söhbət aparmaq üçün telekommunikasiyalardan istifadə edə bilir. Gündəlik mesajlaşma (məsələn, toplantının təşkili üçün) və əsas xidmətləri (məsələn, oteldə otaq bron etmək və ya həkim qəbuluna yazılmaq) əldə etmək üçün telekommunikasiyalardan istifadə edə bilir.
A2	Sadə xəbərlər mübadiləsi, planlar hazırlanması və görüş təşkil edilməsi üçün dostları ilə telekommunikasiyalardan istifadə edə bilir. Təkrarlamanı və izahatı nəzərə alaraq məlum mövzu üzrə (məsələn, gəliş vaxtı, görüşmək üçün razılaşmaq) tanış şəxslə qısa, sadə telefon danışığı apara bilir. Sadə mesajı (məsələn, "Təyyarə gecikir. Mən saat 10-da gələcəyəm") başa düşə, mesajın detallarını təsdiq edə və onu məsələ ilə əlaqədar digər şəxslərə ötürə bilir.
A1	<i>Deskriptorlar mövcud deyil</i>
A1-dən öncəki	<i>Deskriptorlar mövcud deyil</i>

3.3.1.2 Yazılı qarşılıqlı ünsiyyət

Yazılı qarşılıqlı ünsiyyət ssenari və ya işarələr vasitəsilə həyata keçirilən interaktiv kommunikasiyaya aiddir⁴³. Burada iki şkala mövcuddur: "Yazışma" və "Qeydlər, mesajlar və blanklar". Birinci şkalada diqqət fərqlər arası mübadiləyə, ikincidə isə informasiyanın ötürülməsinə yönəlib. Yazılı qarşılıqlı ünsiyyətdə istifadə edilən dil şifahi danışığıdakının oxşarıdır. Bundan başqa, interaktiv situasiyaların əksəriyyəti bəzi səhvlərə, qarışıqlığa aparır və bəzi kontekstual dəstəyə ehtiyac yaranır. Adətən, izahat vermək və ya kömək istəmək, eləcə də hər hansı

⁴³ Rəsmi və qeyri-rəsmi videoqeydlərin, mesaj mübadilələrinin sayı sürətlə, xüsusilə də WhatsApp vasitəsi ilə, artır. Maraqlanan tərəflər mütəmadi şəkildə yazışa bilər. Bəzi ölkələrdə hətta artıq xüsusi xidmət təminatçılarına sorğu, rəy və şikayətlərini veb-portal vasitəsilə göndərə bilirlər. Bundan başqa, internet sorğularının sayı artmaqdadır, belə ki, suallara yazılı, yoxsa işarə dili vasitəsilə cavab verməyi hər kəs özü seçə bilər. Bu səbəbdən də bu bölmədə "tərtib et" feili "təsdiqləmək" imkanını özündə əks etdirir.

anlaşılmazlığı düzəltmək kimi qarşılıqlı ünsiyyət strategiyalarından istifadə etmək imkanı vardır. Sonda onu da qeyd etmək lazımdır ki, diqqətlə qurulmuş dəqiq mətn hazırlamaq o qədər də prioritet hesab edilmir.

Onlayn qarşılıqlı ünsiyyət multimodal olduğundan ayrıca nəzərdən keçirilir.

Ümumi yazılı qarşılıqlı ünsiyyət

	Ümumi yazılı qarşılıqlı ünsiyyət
C2	Demək olar ki, rəsmi və qeyri-rəsmi qarşılıqlı ünsiyyətin istənilən növündə özünü uyğun tonda və üslubda ifadə edə bilir.
C1	Ünvan sahibinə özünü cəld və effektiv şəkildə aydın, dəqiq ifadə edə bilir.
B2	Xəbər və fikirləri yazılı ifadə edə və başqalarının fikirləri ilə əlaqələndirə bilir.
B1	Müərrəd və konkret mövzularda məlumatları və fikirləri/ideyaları çatdırır, informasiyaları yoxlayır, sual verə və ya problemləri məntiqə uyğun şəkildə diqqətlə izah edə bilir. Bilavasitə işə aid olan və vacib hesab edilən şəxsi məktubları və ya sadə informasiyanın tərtib edilərək təqdim edilməsini və ya ötürülməsini xahiş edə bilir.
A2	Zəruri sahələrə aid məsələlərə dair qısa, sadə, formal/şablon qeydləri tərtib edə bilir.
A1	Şəxsi məlumat istəyə və ya göndərə bilir.
A1-dən öncəki	Lüğətdən istifadə edərək əsas məlumatları (məsələn, adı, ünvanı, ailəsi haqqında informasiyanı) müəyyən formada qısa ifadələrlə və ya qeyd şəklində çatdırır.

Yazışma

2001-ci ilin nəşrində bu hissə ilə bağlı şkala yalnız şəxsi yazışmalara aid idi. Yenilənmiş variantda rəsmi yazışmalar da əlavə edilib. Çünki bu, istifadəçilərin/öyrənənlərin icra etdikləri fəaliyyət növlərindən biridir. Şkalada həyata keçirilən əsas konsepsiyalar bunlardır:

- mesajın növü: sadə şəxsi mesajlardan başlayaraq rəsmi, peşəkar yazışmaya kimi;
- dilin ifadə üslubu: şablon ifadələrdən tutmuş emosionallığı, eyhamı və zarafatı əks etdirən sözlərdən, müvafiq üslubda qurulan dolğun ifadələrə kimi.

	Yazışma
C2	Peşəkar sahədə tələb olunan istənilən növ yazışmanı uyğun üslubda tərtib edə bilir.
C1	Emosiya, eyham və zarafat daxil olmaqla, dildən məharətlə və səmərəli istifadə edərək şəxsi yazışmalarında özünü aydın və dəqiq ifadə edə bilir. Dolğun, ətraflı izahat məktubu, ərizə, zəmanət məktubu, arayış, şikayət ərizəsi, minnətdarlıq və başsağlığı kimi rəsmi mətnləri tərtib edə bilir.
B2+	Hadisələri hərtərəfli təsvir etmək, səmimi suallar vermək və qarşılıqlı maraq doğuran məsələləri həll etmək üçün dildən səlis və səmərəli istifadə edərək şəxsi yazışma vasitələri ilə ünsiyyət saxlaya bilir. Əksər hallarda yazışmalarda və digər kommunikasiyalarda idiomatik və danışiq ifadələrini başa düşə və ən çox rast gəlinənləri vəziyyətə uyğun istifadə edə bilir. Müvafiq dil üslubundan, struktur və qaydalardan yararlanmaqla sorğu məktubları, xahişnamə, ərizə və şikayət kimi rəsmi korrespondensiyalar tərtib edə bilir. Yardımcı detallar və arzuolunan nəticə də qeyd edilməklə, inandırıcı, həmçinin etik tərzdə yazılmış şikayət məktubunu tərtib edə bilir.

	Yazışma
B2	Yaşanan emosianın dərəcəsinə əks etdirən, hadisənin və təcrübənin şəxsi əhəmiyyətini vurğulayan, habelə müxbirin məlumat və fikirlərini şərh edən məktublar tərtib edə bilir. Şəxsi və işlə əlaqədar məktublar və elektron məktublar yazarkən kontekstə uyğun rəsmiyyətdən və qaydalardan istifadə edə bilir. Müvafiq registrdən və yazı ənənələrindən istifadə edərək, rəsmi elektron məktublar/elektron dəvətnamələr, təşəkkür və üzrxahlıq məktublarını tərtib edə bilir. Faktlarla məhdudlaşması şərti ilə müvafiq quruluş və qaydalardan istifadə edərək, qeyri-standart professional məktublar hazırlaya bilir. Məktub və ya elektron poçt vasitəsi ilə müəyyən bir məqsəd üçün tələb olunan məlumatları əldə edə, tutuşdura və elektron poçtla digər insanlara göndərə bilir.
B1	Musiqi və ya film kimi mücərrəd və mədəniyyət mövzularına aid xəbər və fikirləri əks etdirən şəxsi məktublar hazırlaya bilir. Fərqli fikirləri ifadə edən məktublar tərtib edə, şəxsi hisslər və təcrübələr barədə ətraflı məlumat verə bilir. Hər hansı elana yazılı cavab verə və onu maraqlandıran məsələlərlə bağlı əlavə məlumat istəyə bilir. Sadə rəsmi elektron məktub (məsələn, şikayət və ya xahişlə əlaqədar məktub) hazırlaya bilir. Həyat təcrübələri, fərdi hiss və hadisələri təsvir/əks etdirən şəxsi məktublar tərtib edə/yaza bilir. Faktlara əsaslanan, sadə elektron məktublar/məktublar (məsələn, məlumat istəmək, təsdiqnamə istəmək və ya vermək kimi məktublar) tərtib edə bilir. Məhdud əlavə detalları olan sadə müraciət/sifariş məktubunu tərtib edə bilir.
A2	Mətn mesajı, elektron poçt və ya qısa həcmli məktublarla məlumat mübadiləsi edə, ikinci şəxsin verdiyi suallara (məsələn, yeni bir məhsul və ya fəaliyyət haqqında) cavab verə bilir. Gündəlik xarakterli şəxsi məlumatları, məsələn, özü haqqında qısa elektron məktub və ya adi məktub vasitəsilə çatdırır. Minnətdarlıq və üzrxahlıq ifadə edən olduqca qısa məktub tərtib edə bilir. Qısa, sadə elektron və mətn formasında məktublar (məsələn, dəvətnamə göndərmək və ya dəvətnaməyə cavab vermək, razılığı təsdiq etmək və ya dəyişmək) tərtib edə bilir. Ad günləri, bayramlar (məsələn, Yeni il bayramı) münasibətilə təbrik açıqcasında qısa mətni tərtib edə bilir.
A1	Lüğətə istinad edərək sadə sözlər və şablon ifadələrdən istifadə etməklə hobbiləri, bəyəndikləri/bəyənmədikləri barədə olduqca qısa cümlələrlə mesajlar və onlayn məlumat tərtib edə bilir. Qısa, sadə açıqca tərtib edə bilir. Dostlarına informasiya vermək və ya onlardan sual soruşmaq üçün olduqca qısa, sadə mesaj tərtib edə bilir.
A1-dən öncəki	Lüğətə istinad edərək qısa ifadələrdən və cümlələrdən ibarət sadə şəxsi informasiya verə/yaza bilir.

Qeydlər, mesajlar və blanklar

Bu şkala bir sıra qarşılıqlı interaktiv tranzaksiya yazışmalarını əhatə edir. A səviyyəsində bu şkala şəxsi məlumat formasının doldurulmasını özündə əks etdirir. A2 səviyyəsindən başlayaraq diqqət mesajı qəbul etməyə və ya göndərməyə, eləcə də qısa qeydlərin yazılmasına yönəldilir. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- ▶ blankın şəxsi məlumatla doldurulması (A1-dən A2-yə kimi);
- ▶ mesaj qəbul etmək/göndərmək: bir neçə bənddən ibarət məlumatlar vasitəsilə sadə mətnlərdən başlayaraq mürəkkəb şəxsi və ya professional məlumatlara kimi;
- ▶ qeydlərin tərtib edilməsi: dostlara, xidmət sferasından olan şəxslərə, müəllimlərə və digər şəxslərə qısa və sadə qeydlərdən daha çətin qeydlərə kimi.

	Qeydlər, mesajlar və blanklar
C2	Deskriptorlar mövcud deyil; bax B2
C1	Deskriptorlar mövcud deyil; bax B2
B2	Zəruri hallarda, izahını və dəqiqləşdirilməsini xahiş etmək şərti ilə mürəkkəb şəxsi və ya peşəkar mesajları qəbul edə və ya göndərə bilir.
B1	Şəxsi, işgüzar və ya akademik kontekstlərdə aparılan gündəlik yazışmaları qəbul edə bilir. Sorğu məlumatlarını və problemlərin izahı ilə bağlı mesajları qəbul edə bilir.
	Gündəlik həyatında iştirak edən/olan dostları, xidmət işçiləri, müəllimlər və digər insanlarla birbaşa əlaqəsi olan sadə məlumatları ifadə edən qeydlər hazırlaya və vacib hesab etdiyi məqamları açıq şəkildə izah edə bilir. Zəng edənə aydın və səlis diktə etməsi şərti ilə telefonla ötürülən bir neçə bənddən ibarət mesajları qəbul edə bilir.
A2	Təkrar etməyi və deyiləni fərqli formada izah etməyi xahiş etmək şərti ilə qısa, sadə mesajı qəbul edə bilir.
	Təxirəsalınmaz ehtiyacları aid olan qısa, sadə qeydləri və mesajları hazırlaya/formalaşdırır. Adi blanklarda şəxsi və digər məlumatları (məsələn, bank hesabı açmaq və ya sifariş əsasında məktub göndərmək) doldura bilir.
A1	Nömrə və tarixləri, öz adını, milli mənsubiyyətini, ünvanını, yaşını, doğum tarixini və ölkəyə gəlmə səbəbini və s., məsələn, otel qeydiyyat blankında qeyd edə bilir. Hara getdikləri və ya nə vaxt qayıdacaqlarını göstərən sadə mesaj (məsələn, "Bazarlığa getdim: axşam saat 5-də geri dönəcəyəm") yaza bilir.
A1-dən öncəki	Sadə qeydiyyat formasına əsas şəxsi məlumatları (ad, ünvan, milliyət, ailə vəziyyəti) yaza/daxil edə bilir.

3.3.1.3 Onlayn qarşılıqlı ünsiyyət

İnternet vasitəsilə ünsiyyət texniki cihazların köməyi ilə həyata keçirildiyindən, təbii ki, üzbəüz ünsiyyətlə eyni ola bilməz. Son dövrlərdə internetdə qrup halında qarşılıqlı ünsiyyətin yeni formaları yaradıldığına görə, artıq virtual ünsiyyətə daha çox üstünlük verilir. Belə xarakterli yazışmaların mahiyyətini, praktiki olaraq, fərdin danışığını, işarələrdən istifadə seçimini ənənəvi səriştə şkalalarında əks etdirmək mümkün deyil. Hazırda paylaşıla bilən resurslar mövcuddur. Digər tərəfdən isə dərhal ortadan qaldırılmayan anlaşılmazlıqlar da ola bilər. Əlbəttə, belə anlaşılmazlıqları daha çox üzbəüz ünsiyyətdə asan həll etmək mümkündür.

Onlayn ünsiyyətin uğurlu alınması üçün bəzi tələblər var:

- mesajlarda leksikonun zəngin olmasının zəruriliyi;
- mesajın düzgün başa düşülməsini yoxlamağın vacibliyi;
- anlaşılmazlıqların aradan qaldırılması və mesajın düzgün başa düşülməsi üçün onu yenidən formalaşdırmaq bacarığı;
- emosional reaksiyanın öhdəsindən gəlmə qabiliyyəti.

Onlayn söhbət və müzakirə

Bu şkala multimodal hadisə olaraq internetdə aparılan söhbət və müzakirələri diqqət mərkəzində saxlayır və həmsöhbətlərin internetdə həm ciddi məsələləri həll etməsini, həm də açıq şəkildə sosial mübadilələri aparmasını vurğulayır. Şkalada reallaşdırılan əsas konsepsiyalar bunlardır:

- eyni vaxtda yazılan və ardıcıl baş tutan qarşılıqlı yazışmalar və müzakirələrdə məsləhət xarakterli materialların hazırlanması üçün vaxt ayrılması;
- bir və ya daha çox həmsöhbətlə davamlı qarşılıqlı ünsiyyətdə iştirak etmə;
- başqalarının cavab verməsi üçün məlumat və məqalələrin tərtib edilməsi;
- başqalarının hazırladığı məlumatlara, rəylərə və məqalələrə dair qiymətləndirici rəylər;
- hazır mediaya reaksiya;
- məlumatın xarakteri, gərginliyi, həmçinin təsirlilik və ya emosional tərəfləri: kinayə, eyham və s. ötürmək üçün simvolların, imic və digər kodların daxil edilməsi imkanı.

Şkala üzrə xətti inkişaf aşağıdakı kimi xarakterizə olunur: daha aşağı səviyyədən daha yüksək səviyyəyə keçid sadə sosial mübadilədən və şəxsi xəbərlərdən daha geniş səriştələrə keçidlə müşayiət olunur. Bu səriştələr B1+ səviyyəsindəki real vaxt rejimində qarşılıqlı ünsiyyəti və qrupdaxili qarşılıqlı ünsiyyəti tətbiq etməklə, C səviyyəsində daha geniş professional və diskursiv qarşılıqlı ünsiyyəti əhatə edir. B2 səviyyəsi müzakirədə və mübahisədə fəal iştirak etmək, əlaqədə olan digər iştirakçılarla əməkdaşlığı səmərəli şəkildə uzlaşdırmaq və anlaşılmaqları müvafiq şəkildə düzəltmək bacarığı ilə səciyyələnir.

C1 şkalası ilə istifadəçi/öyrənən öz iştirakını modullaşdırma və məharətlə tənqidi qiymətləndirmə verə bilər. C2 səviyyəsində isə istifadəçilər/öyrənənlər mümkün anlaşılmaqları, kommunikasiya məsələlərini və emosional reaksiyaları əvvəlcədən görə və onları asanlıqla aradan qaldıra bilərlər. İnkişaf, həmçinin istifadəçinin/öyrənənin qarşılıqlı ünsiyyət saxlaya biləcəyi virtual “məkanların” (məsələn, sinif otağı və ya iclas otağı) əlavə edildiyi proses kimi də nəzərdə tutula bilər. İstifadəçi/öyrənən B səviyyəsinə çatana kimi onlayn toplantıda uğurla əlaqə yaratmaq üçün əlindən gələni edəcək; o, A2 səviyyəsində yalnız diqqətlə yönəldildiyi halda, virtual “sinifdə” qarşılıqlı ünsiyyət saxlaya və çox güman ki, materiallar və söhbət virtual “kafə”yə aid olduqda, yalnız A1 səviyyəsində səthi şəkildə ünsiyyət saxlaya bilər. Digər tərəfdən isə, C səviyyəsində istifadəçi/öyrənən olduğu virtual məkana uyğun şəkildə öz iştirakını və qarşılıqlı ünsiyyət üslubunu uyğunlaşdırma və kommunikasiyanı daha səmərəli etmək üçün müvafiq üslubdan istifadə edə bilər.

	Onlayn söhbət və müzakirə
C2	Müəyyən vaxt çərçivəsində onlayn müzakirələrdə duyğuları, eyni və zərərətə bildiren sözlərdən istifadə də daxil olmaqla, dili çevik və həssaslıqla kontekstə uyğunlaşdırıb, fikirlərini aydın və dəqiq ifadə edə bilər. Onlayn müzakirədə mümkün anlaşılmaqlı (mədəni anlaşılmaqlı da daxil olmaqla), kommunikasiya məsələlərini və emosional reaksiyaları qabaqcadan görə və onları münasib şəkildə aradan qaldırma, effektiv şəkildə həll edə bilər. Danışqı tərzini müxtəlif onlayn mühitlərə, ünsiyyət məqsədlərinə və nitq davranışına asanlıqla və cəld uyğunlaşdırma bilər.
C1	Ünsiyyətin məqsədini, müxtəlif tərəflərin mədəni nəticələrini anlayaraq, bir neçə iştirakçı ilə eyni zamanda onlayn mübadiləyə qoşula bilər. Ehtiyac olduğu hallarda mürəkkəb və müərrəd məsələlərə əlavə aydınlıq gətirilməsini xahiş edərək və ya özü aydınlıq gətirərək, peşəkar və ya akademik canlı onlayn müzakirələrdə səmərəli şəkildə iştirak edə bilər. Ehtiyac yarandıqda eyni mübadilə çərçivəsində bir registrdən digərinə keçərək, qarşılıqlı ünsiyyətin kontekstinə uyğun olaraq, öz registrini uyğunlaşdırma bilər. Peşəkar və ya akademik canlı onlayn söhbətdə və müzakirədə arqumentləri dəyərləndirə, yenidən formalaşdırma və rədd edə bilər.
B2	Mədəni nəticələri başa düşərək və uyğun tərzdə reaksiya verərək öz töhfələrini əvvəlkilərlə əlaqələndirərək onlayn mübadilədə iştirak edə bilər. İştirakçıların yad və mürəkkəb ifadələrdən istifadə etməməsi və cavablar üçün vaxt ayrılması şərti ilə maraq mövzuları üzrə fikirlərini kifayət qədər ətraflı ifadə edərək və fikirləri cavablandıraraq onlayn müzakirədə fəal iştirak edə bilər. Moderatorun müzakirəni idarə etməyə yardımçı olması şərti ilə iştirakçıların söhbətə qatacağı töhfəsini nəzərə alaraq və əvvəlki söhbətlərlə səmərəli şəkildə əlaqələndirərək, onlayn mübadilədə iştirak edə bilər. Həmsöhbətlərin əməkdaşlıq etməyə hazır olması şərti ilə, onlayn qarşılıqlı ünsiyyətdə baş verən anlaşılmaqlı və fikir ayrılığını müəyyən edə bilər.
B1	Hər iştirakçının kommunikativ məqsədlərini bilərək real vaxt çərçivəsində kollektiv onlayn mübadilədə iştirak edə bilər, amma əlavə izahatsız detalları və nəticələri başa düşməmək halları da ola bilər. Dəqiq mənbələrə və kütləvi informasiya vasitələrinə istinad edərək və şəxsi hisslərini bölüşərək sosial hadisələr, təcrübələr və görülmə işlər barədə fikirləri onlayn paylaşa bilər. Mətni əvvəlcədən hazırlamaq və dildəki boşluqları doldurmaq, dəqiqliyini yoxlamaq üçün internet vasitələrindən istifadə etmək şərti ilə, tanış mövzu üzrə müzakirəyə hərtərəfli töhfə verə bilər. Leksik məhdudiyyət bəzən təkrarlama və düzgün ifadə etməmə halları yaratsa da, təcrübələri, yaşadıqları və hadisələr barədə şəxsi internet paylaşımaları edə və başqa şəxslərin şərhələrinə fərdi cavab verə bilər.
A2+	Cavab vermək üçün kifayət qədər vaxta malik olmaq və eyni vaxtda yalnız bir həmsöhbətlə qarşılıqlı ünsiyyət saxlamaq şərti ilə, özünü təqdim edə və internetdə sadə mübadilələrin öhdəsindən gələ, sual verə və cavablandırma, həmçinin məlum gündəlik mövzular üzrə fikir mübadiləsi apara bilər. Gündəlik mövzular, ictimai fəaliyyət və hisslər haqqında sadə, əsas detalları qeyd etməklə, qısa təsvirlə onlayn paylaşımaları edə bilər. Əlaqədar mediaya reaksiya verərək, təəccüb hissini, marağını sadə tərzdə ifadə edərək, başqalarının sadə dildə yazdığı onlayn məlumatlara şərh yazma bilər.

	Onlayn söhbət və müzakirə
A2	İnternetdə əsas sosial kommunikasiyada iştirak edə bilir (məsələn, xüsusi məsələlərlə əlaqədar virtual kartla sadə mesaj göndərmək, xəbərlər paylaşmaq, görüş üçün razılaşmaq/görüşü təsdiqləmək). Baza dil bacarığından, internet tərcümə vasitələri və başqa mənbələrə istinad/mənbələrdən istifadə etməklə, verilmiş keçid linkləri və media haqqında qısa müsbət və ya mənfəi şərhlər verə bilir.
A1	Tərcümə vasitəsinin köməyinə əsaslanaraq, hobbii, bəyənmə/bəyənməmə və s. barədə çox qısa cümlələr şəklində sadə mesajları və şəxsi onlayn məlumatları tərtib edə bilir. Onlayn paylaşımlara və onların istinad etdiyi linklərə, mediaya müsbət və mənfəi reaksiyaları ifadə etmək üçün şablon ifadələrdən, sadə söz birləşmələrindən/işarə dilindən istifadə edə, habelə sonrakı rəylərə təşəkkür və üzrxahlıq bildiren standart ifadələrlə cavab verə bilir.
A1-dən öncəki	Əsas şablon ifadələrdən və hissləri, emosiyaları ifadə edən simvollar (smaylikdən) istifadə edərək sadə təbriklər (salamlaşmalar) göndərə bilir. Menyudan seçmək və ya internet tərcümə vasitələrinə müraciət etməklə, özü haqqında qısa, sadə məlumat (məsələn, ailə vəziyyəti, milliyyəti, məşğuliyyəti (vəzifəsi) paylaşa bilir.

Məqsədyönlü onlayn tranzaksiyalar və əməkdaşlıq

Müasir həyatın ayrılmaz hissəsinə çevrilmiş bu şkala müəyyən məqsədə yönəlmiş onlayn qarşılıqlı əlaqə və tranzaksiyalar sahəsindəki potensial əməkdaşlıq imkanlarını diqqət mərkəzində saxlayır. Onlayn mübadilələrdə yazılı və şifahi əlaqələr arasında konkret sərhəd cızmaq mümkün deyil. Çünki çoxmodalılıq artıq onlayn əlaqələrin əsas cəhətlərindən birini təşkil edir və deskriptorlar hazırlanarkən müxtəlif onlayn media və alətlərdən istifadəni nəzərdə tutur. Şkala ilə bağlı istifadə olunan əsas konsepsiyalar aşağıdakılardan ibarətdir:

- ▶ malların və xidmətlərin onlayn formada satın alınması;
- ▶ şərtlərin müzakirəsi, həmçinin müştərinin rolunun müəyyən edilməsi üçün lazım olan mübadilələrin həyata keçirilməsi;
- ▶ əməkdaşlıq tələb olunan layihələrə qatılmaq;
- ▶ kommunikasiya problemlərinin həlli yolunu axtarmaq.

Şkala aşağıda qeyd olunan qaydada yuxarıya doğru irəliləyir: A başlanğıc sadə səviyyədə daha mürəkkəb, yüksək bacarıq tələb edən və birbaşa hədəfə yönəlmiş səviyyələrə doğru hərəkətə başlayır. Belə ki, A1 mərhələsindən əvvəlcədən müəyyən olunmuş onlayn formanın doldurulması başlayır. Sonra bu hərəkət B səviyyəsində bir əməliyyatın baş verməsi üçün ortaya çıxma biləcək müxtəlif problemlərin həllinə və nəhayət, C mərhələsində onlayn qrup formasında görülən bir işin koordinasiyası bacarığına qədər yüksəlir. Həmçinin bunu reaktiv müstəvidən proaktiv, başqa sözlə desək, sadə mərhələdən mürəkkəbə keçmək kimi də təsvir etmək olar. Sadə əməkdaşlıq işləri A2+ mərhələsindən başlayır, sonra B1 mərhələsində artıq sadə layihə qrupu forması alır və B2+ mərhələsində əməkdaşlıq əsasında görülən işdə aparıcı rola çevrilir. C1 səviyyəsində, istifadəçi/öyrənən onlayn layihə üzərində çalışan qrupu koordinasiya edə bilər. O, bundan başqa detallı təlimatları formalaşdırıb baxış keçirmək, komanda üzvləri tərəfindən təqdim olunan təklifləri qiymətləndirmək və ortaq tapşırıqların yerinə yetirilməsi məqsədi ilə lazım olan izahları vermək səlahiyyətinə malikdir.

	Məqsədyönlü onlayn tranzaksiyalar və əməkdaşlıq
C2	Əməkdaşlıq prosesində ortaya çıxan yanlış anlaşmaları və fikir ayrılıqları ilə bağlı yaranan problemləri aradan qaldıra bilir. Yol göstərə bilər, həmçinin əməkdaşlıq yolu ilə görülən işlərdə ilkin formalar üzərində düzəliş və redaktə işlərinin aparması ilə qrupun fəaliyyətinin daha dəqiq alınmasına yardımçı olur.
C1	Onlayn layihə üzərində çalışan qrupun işlərini koordinasiya edir, detallı təlimatlar hazırlayır və dəyişiklikləri edir. Komanda üzvləri tərəfindən təqdim olunan təklifləri araşdırır və ortaq tapşırığın təkmilləşməsi üçün izahlar verir, işləri koordinasiya edir. Bir xidmətlə sahəsində mürəkkəb onlayn mübadilələri həyata keçirir (məsələn, mürəkkəb tələblərdən ibarət müraciətlər) və danışıqların, eləcə də müzakirələrin idarə edilməsi məqsədi ilə dildə lazım olan uyğunlaşdırma işlərini çevik formada həyata keçirir. Tapşırıqlara dəqiqliklə riayət etməklə, qarşıya qoyulan məqsədə nail olmaq üçün digərləri ilə birgə əməkdaşlıqla yazılı sənədlərin ilkin forması üzərində düzəlişlər aparır və onlayn formada başqa əməkdaşlıq vəzifələrini yerinə yetirir. Onlayn əməkdaşlıq və mübadilələrdə ortaya çıxan problemlərin yenidən nizama salmaq, məsələyə aydınlıq gətirmək və media (görüntü, səs, qrafika) vasitəsi ilə nümunələr göstərmək yolu ilə təsirli formada həllinə nail olur.

	Məqsədyönlü onlayn tranzaksiyalar və əməkdaşlıq
B2	Öz ixtisas(lar)ı sahəsində onlayn əməkdaşlıqda aparıcı rol oynamağa qadirdir, o cümlədən öz rolunu, məsuliyyətini və gördüyü işləri xatırlamaqla qrup üzvlərini tapşırıqların icrasına vadar etməyə və qarşıya qoyduğu məqsədləri reallaşdırmağa nail ola bilər. Öz ixtisas(lar)ı sahəsində şərtlərin müzakirə olunması və mürəkkəb detalların, eləcə də xüsusi tələblərin şərhinə ehtiyac duyulduqda onlayn formada əməkdaşlıq və ya mübadilələrlə bağlı fikir mübadiləsi apara bilər. Onlayn əməkdaşlıqlarda və ya mübadilələrdə ortaya çıxan səhvləri və gözlənilməz problemləri təmkinlə, uyğun formada cavablandırmaq yolu ilə aradan qaldıra bilər. Layihə üzərində çalışan qrupla onlayn formada əməkdaşlıq edir, təkliflərin əsaslandırılması və aydınlaşdırılmasında, həmçinin orta tapşırığın yerinə yetirilməsində kömək göstərir.
B1+	Geniş formada məlumat mübadiləsini tələb edən onlayn mübadilələrdə iştirak edir. Bu mübadilələrə qoşulan şəxs(lər) qəliz dildə danışmaqdan çəkinməlidir. Onlar məsələni təkrarlamaq və başqa dillə bəyan etməyə meyilli insanlar olmalıdırlar. Layihə üzərində çalışan qrupla onlayn formada məlumat mübadiləsi aparır, aydın formada olan tapşırıqlara riayət etməklə məsələlərə aydınlıq gətirməyə çalışır və orta tapşırıqların icrasında köməyini əsirgəmir.
B1	Detalları sadə şərhə ehtiyac olan onlayn əməkdaşlıq və ya mübadilələrə qoşulur, o cümlədən bir kursda, səyahətdə və ya tədbirdə iştirak etmək üçün qeydiyyatdan keçir və ya üzv olmaq üçün ərizə verir. Bir layihə üzərində çalışan qrupla onlayn qaydada fikir mübadiləsi aparır. Bu təqdirdə mürəkkəb ifadələri şərh etmək üçün şəkillər, statistika və qrafik görüntülər kimi vizual alətlərin mövcudluğu vacibdir. Ortaq tapşırığın yerinə yetirilməsi məqsədilə, göstərişləri cavablandırma, suallar verib izah tələb edə bilər.
A2	Şablon dil ilə, onlayn mübadilələrdə qarşıya çıxan adi sualları cavablandırma bilər (məsələn, modellər və xüsusi təkliflər, təhvil tarixləri, ünvanlar). Əlaqədar məzmunlara aydınlıq gətirmək məqsədilə ona dəstək verən bir ortaqla onlayn məlumat mübadiləsi apara bilər. Beləliklə, əsas təlimatlara cavab verib məsələyə aydınlıq gətirmək səlahiyyəti var. Lazım olan şəkil, statistika, qrafik görüntü kimi vasitələrin mövcud olması zamanı sadə əməkdaşlıq tapşırığı çərçivəsində ona dəstək verən ortaqla məlumat mübadiləsi aparar, əsas göstərişləri yerinə yetirir və izahlar tələb edə bilər. Onlayn anketin və ya sorğu vərəqəsinin doldurulması, şəxsi məlumatların verilməsi, şərt və müddəalarla razılığını bildirməsi, əlavə xidmətlərdən imtina etməsi və s. kimi işlərin görülməsi yolu ilə, sadə onlayn mübadilələr apara bilər (məsələn, malların sifariş verilməsi və ya təlim kursunda iştirak etmək üçün qeydiyyatdan keçmək). Məhsulun mövcudluğu və ya onun xüsusiyyətləri barədə lazım olan əsas sualları verə bilər. Onlayn formada dəstək verən həmsöhbətin köməyi ilə sadə tapşırıqları cavablandırma və ya sadə suallar verə bilər.
A1	Çox sadə onlayn satınalma və ya müraciətləri formalaşdırıb əsas şəxsi məlumatları təqdim edə bilər (məsələn, ad, elektron poçt ünvanı və ya telefon nömrəsi).
A1-dən öncəki	Vizual dəstək olan hallarda sadə onlayn satınalma və ya müraciət formasında seçimlər edə bilər (məsələn, məhsul, ölçü, rəng seçimi).

3.3.2. Qarşılıqlı əlaqə strategiyaları

Qarşılıqlı əlaqə strategiyası üçün üç deskriptor şkalası təklif olunur: “çıxışa başlamaq” (“növbə ilə çıxış etmək”), “əməkdaşlıq etmək” və “aydınlıq gətirmək üçün vaxt almaq”. Qeyd etmək lazımdır ki, əslində “çıxışa başlamaq” (“növbə ilə çıxış etmək”) “praqmatik bacarıq”da fikir mübadiləsi bacarığının həlledici parçası olmasına baxmayaraq qismən təkrarlanır. CEFR-də şkalanın təkrarlanması ilə bağlı bu yeganə haldır. “Əməkdaşlıq” şkalasının iki cəhəti var – idrak strategiyaları: çərçivə müəyyən etmək, planlaşdırmaq və ideya məzmunu; əməkdaşlıq strategiyası: şəxslərarası, əlaqəli cəhətlərlə məşğul olmaq. Vasitəçilik hissəsində idrak strategiyaları üçün bu iki cəhət daha çox inkişaf etdirilir (“məna yaratmaq üçün əməkdaşlıq etmək”) və əməkdaşlıq strategiyaları (“həmyaşıdlarla əməkdaşlıq yönü qarşılıqlı əlaqə yaratmağın asanlaşdırılması”). Bu iki şkala 2001-ci ilin daha çox inkişaf etmiş “əməkdaşlıq” şkalasını özündə əks etdirir. Lakin bunlar diskurs yönü “əməkdaşlıq” şkalasından daha irəli getdiyi üçün, onlar mediasiyanın tərkibində saxlanılır.

Söz almaq

Bu şkala diskursda çıxış etməyə təşəbbüs göstərməklə bağlıdır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bu bacarığı həm qarşılıqlı əlaqə strategiyası (hər biri öz növbəsində çıxış etmək), həm də diskurs bacarığının ayrılmaz cəhəti kimi də görmək olar. Şkalada işlənən əsas konsepsiyalar aşağıda göstərilir:

- söhbətin başlanması, davam etdirilməsi və tamamlanması;
- bəzi hallarda şablon ifadədən istifadə etməklə, yaxud düşünmək üçün zaman qazanmaq məqsədilə söhbətə və ya danışığa müdaxilə etmək.

	Söz almaq
C2	Heç bir deskriptor mövcud deyil; C1-ə istinad edin.
C1	Sözə başlamaq, zaman qazanmaq və fikirləşərkən danışığa başlamaq üçün, cərəyanda olan diskursa əlverişli məqamı seçir və uyğun müqəddimə ilə qeydlərini səsləndirməyə başlayır.
B2	Uyğun dildən istifadə etməklə, uyğun formada danışığa müdaxilə edir. Məqamında sözü söyləməklə diskursu uyğun formada başlayır, davam etdirir və sona çatdırır. Bu, bir qədər zərif səslənməsə də, diskursu başlayır, uyğun bildiyi məqamda sözü dəyişir və lazım bildiyi yerdə son qoyur. Şablon ifadələrdən istifadə etməklə (məsələn, “bu suala cavab vermək çətindir”) vaxt qazanır, söz verir və eyni zamanda cari mövzunu nizama salır.
B1	Sözü başlamaq üçün uyğun ifadədən istifadə edir, tanış mövzu barədə gedən müzakirəyə qatılır. Tanış mövzu və ya öz maraq dairəsində olan mövzu barədə sadə dildə üzbəüz danışıq başlayır, davam etdirir və sona çatdırır.
A2	Sadə texnikalardan istifadə etməklə, qısa danışıqlara başlayır, davam etdirir və sona çatdırır. Sadə, üzbəüz danışıq başlayır, davam etdirir və sona çatdırır. Diqqəti üzərinə çəkə bilir.
A1	Heç bir deskriptor mövcud deyil.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Əməkdaşlıq etmək

Bu şkala müəyyən müzakirənin inkişafına yönəlmiş əməkdaşlıq diskursundan bəhs edir. Şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar aşağıda verilib:

- başa düşməyi təsdiqləmək (aşağı səviyyələrdə);
- əvvəl danışan/işarə dili ilə danışan şəxsin sözlərinə rəy bildirmək və müdaxilə etmək bacarığı (yüksək səviyyələrdə);
- mövzunu yekunlaşdırmaq üçün müzakirədə toxunulan məqamı ümumiləşdirmək (B səviyyəsi);
- başqalarını müzakirəyə qoşulmağa dəvət etmək.

Qeyd: Bu şkala daha ətraflı “həmyaşıdlarla əməkdaşlıq yönümlü qarşılıqlı əlaqə yaratmağın asanlaşdırılması” və “Məna yaratmaq üçün əməkdaşlıq etmək” şkalalarında şərh olunub.

	Əməkdaşlıq etmək
C2	Başqalarının apardığı müzakirəyə məharətlə qatılır, söhbətin genişlənməsinə öz töhfəsini verir və danışıq müəyyən məcraya yönəldir.
C1	Öz nöqteyi-nəzərini məharətlə başqalarınınkı ilə əlaqələndirir.
B2+	Söylənləri və əldə olunan nəticələri izləyir və onlarla bağlı rəy bildirir, bununla da müzakirənin inkişafına kömək göstərə bilir. Akademik və ya peşəkar səriştəsinə aid məsələlərə dair müzakirələrin əsas məqamlarını ümumiləşdirir və qiymətləndirir.

	Əməkdaşlıq etmək
B2	Tanış mövzu barədə gedən müzakirənin aparılmasına öz töhfəsini verir, mövzunu dərk etdiyini bildirir, başqalarını müzakirəyə dəvət edir və s. Müzakirənin müəyyən mərhələsində əldə olunan nəticələrə yekun vurur və növbəti addımın atılmasını təklif edir.
B1	Dilin əsas repertuarı və strategiyalardan istifadə etməklə söhbət və müzakirəni davam etdirir. Müzakirəyə yekun vurur və bununla arqumentasiyaya diqqət yetirilməsinə kömək edir. Qarşılıqlı anlaşmanı göstərmək üçün başqalarının ifadələrinin müəyyən hissəsini təkrarlayır və ideyaların inkişafını dəstəkləməyə kömək edir. Başqalarını müzakirəyə dəvət edə bilir.
A2	Mövzunu təqib etdikləri anları göstərə bilir.
A1	Heç bir deskriptor mövcud deyil.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil

Aydınlaşdırma məqsədi ilə sual vermək

Bu şkaladan müəyyən mübadilədə şəxsin diqqətinin mövzuya yönəlib-yönəlməməsini müəyyən etmək üçün istifadə olunur. Belə ki, müəyyən məqamlarda bəzi sualların verilməsi ilə həmin şəxsin mövzunu necə başa düşməsi yoxlanılır. Şkalada işlənən əsas konsepsiyalar bundan ibarətdir:

- ▶ qavrama və ya qavramada olan problemləri müəyyən etmək (aşağı səviyyədə);
- ▶ təkrarlamayı tələb etmək;
- ▶ qavramayı yoxlamaq və ya əlavə təfsilatları dəqiqləşdirmək məqsədi ilə növbəti suallar vermək.

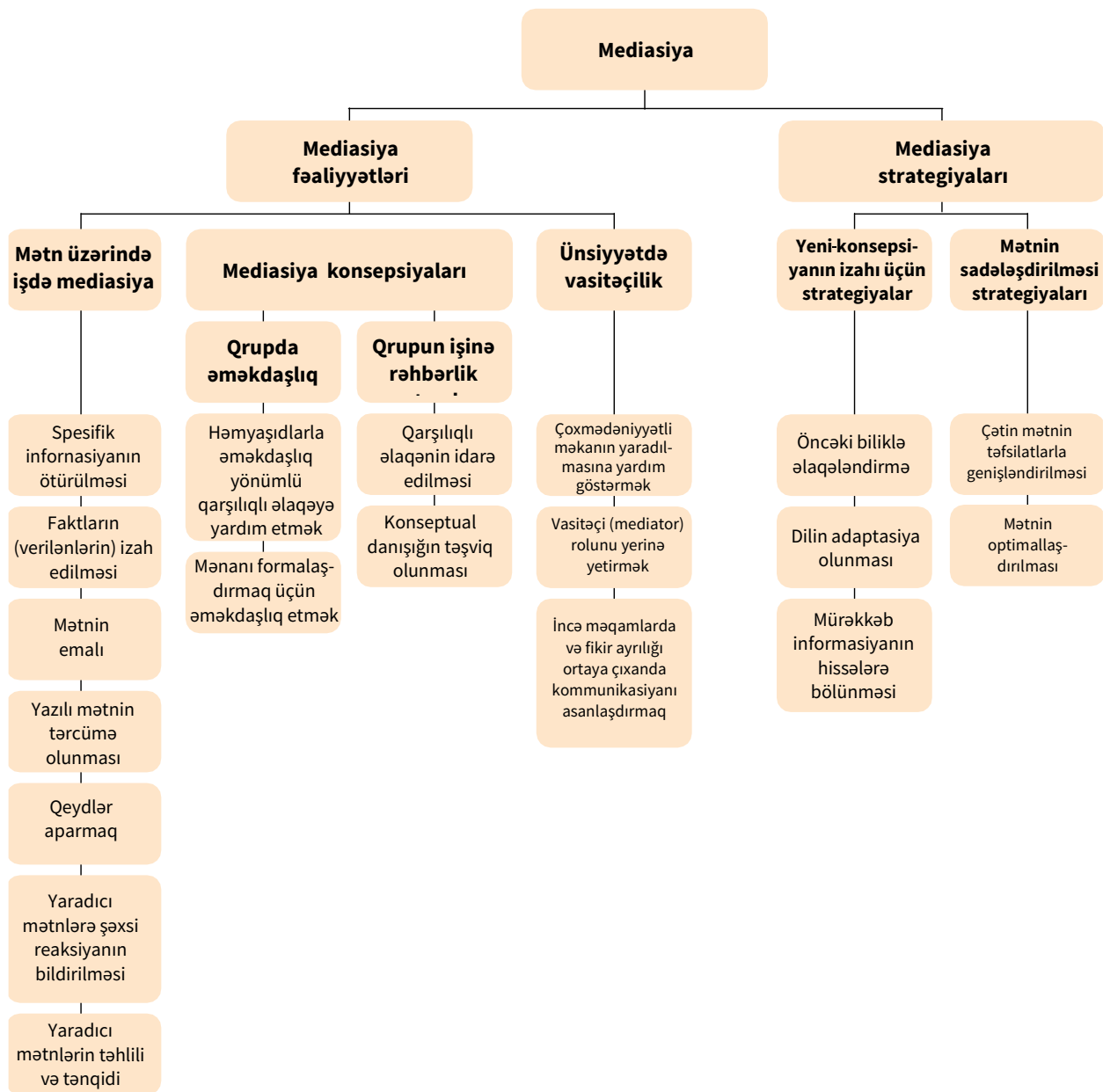
	Aydınlaşdırma məqsədi ilə sual vermək
C2	Heç bir deskriptor mövcud deyil. C1-ə baxın.
C1	Canlı və ya onlayn formada gedən peşəkar və ya akademik kontekstlərdə, mürəkkəb və ya mücərrəd ideyaların qavranılmasını yoxlamaq üçün əlavə izahlar və ya aydınlaşdırma xahiş edir.
B2	Şəxsin demək istədiyi mövzunu qarşı tərəfin necə qavradığını yoxlamaq üçün sual verir və ikimənalı məqamlara aydınlıq gətirməyi xahiş edir. Mürəkkəb və mücərrəd ideyaların qavranılıb-qavranılmamasını yoxlamaq üçün izah və ya aydınlaşdırma xahiş edir. İkimənalı və ya pis formalaşdırılmış mövzularla bağlı qrupun bir üzvü üçün izləmə suallarını hazırlayır.
B1	Müzakirəni davam etdirmək məqsədilə qrupun digər üzvlərindən əlavə detallar və aydınlaşdırmalar xahiş edir. Dedikləri son sözlərə aydınlıq gətirməsini və ya əlavə detallar verməsini başqalarından xahiş edir.
A2	Qavraya bilmədiyi məqamların daha asan formada təqdim edilməsini xahiş edir. Anlamadığı açar sözlər/işarələr/ifadələr barədə hazır ifadələri işlətməklə aydınlaşdırmağı xahiş edir.
A1	Gedən müzakirəni başa düşmədiyini nəzərə çatdırı bilər. Qavraya bilmədiyini bildirir və qavraya bilmədiyi sözün/işarənin hərflər təkrarlanmasını xahiş edir. Sadə sözlər/işarələr, intonasiya və jestlərdən istifadə etməklə qavraya bilmədiyini bəyan edir. Qavraya bilmədiyini sadə yolla diqqətə çatdırır.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

3.4. MEDIASIYA (VASİTƏÇİLİK)

Mediasiya üçün şkalaların inkişafı və təsdiqlənməsi “CEFR üçün mediasiya aspektlərin illüstrativ deskriptorlarının inkişafı”nda (North və Pikardo 2016) əks olunub. Məqsəd “Təhsil, hərəkətilik, fərqlilik – məktəblərin vasitəçilik funksiyası”nda göstərildiyi kimi, daha geniş dairəni əhatə edə biləcək mediasiya üçün CEFR deskriptorlarının təqdim olunmasıdır (Coste və Cavalli 2015).

Mediasiyada istifadəçi/öyrənən sosial təmsilçi (agent) kimi fəaliyyət göstərir və mənanın ötürülməsində körpü rolunu oynayır. Bu ötürmə bəzən eyni dildə, bəzən isə modallıqla baş verir (məsələn, danışiq dilindən işarə dilinə və ya əksinə, modallıqlararası kommunikasiya), hərdən də bir dildən başqa dilə keçir (dillərarası mediasiya). Burada, kommunikasiya və ya öyrənmə kimi proseslərin baş tutması, yeni mənaların yaranması, başqalarını yeni mənə yaratmağa və ya yaranan mənəni anlamağa sövq etmək, həmçinin yeni məlumatların uyğun formada təqdimatı diqqət mərkəzindədir. Kontekst sosial, pedaqoji, mədəni, linqvistik və ya peşəkar ola bilər.

Şəkil 14 – Mediasiya fəaliyyətləri və strategiyaları

3.4.1. Mediasiya üçün fəaliyyət növləri

Mediasiyanın çox sayda fərqli cəhətləri var, bununla yanaşı, onlar bəzi ortaq xüsusiyyətlərə də malikdir. Məsələn, bir vasitəçi öz ehtiyacları, ideyaları, ifadələri ilə daha az maraqlanır, üstünlüyü vasitəçilik etdiyi tərəf və ya tərəflərə verir. Mediasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxs yüksək emosional zəkası ilə fərqlənməli, yaxud belə bacarığı özündə inkişaf etdirməyə meyilli olmalı, kommunikasiya iştirakçılarının fikirləri qarşısında empatiya nümayiş etdirməlidir. Bundan başqa, “mediasiya” dedikdə kommunikasiya və həmkarlıq üçün lazımi şəraitin yaradılması, ortaya çıxma biləcək incə məqamlar və gərgin hallarla üzləşdikdə onları aradan qaldırmaq kimi sosial və mədəni proses başa düşülür. Özəlliklə, dillərarası və modallıqlararası mediasiya sosial və mədəni, həmçinin çoxdillilik səlahiyyətləri ilə birbaşa əlaqəlidir. Beləliklə, aydın görmək olur ki, müəyyən vasitəçiliyi digər mediasiya növündən tam ayırmaq mümkün deyil. Məhz buna görə, istifadəçilər perspektivlərini göstərmək üçün, öz kontekstlərinə deskriptorları tətbiq edərkən, heç bir məhdudiyyətlə üzləşmədən, müxtəlif kateqoriyaları bir-biri ilə qarışdırmaq və birləşdirmək imkanı qazanmalıdırlar.

Mediasiyanın necə həyata keçməsi nöqteyi-nəzərindən mediasiya deskriptorları üç qrupa aid edilir.

“Mətn mediasiyası” dedikdə, dilçilik, mədəni, semantik və ya texniki maneələrə görə bir mətnin məzmununu bilməyən şəxsə həmin məzmunu ötürmək başa düşülür. CEFR-in 2001-ci ildə hazırlanmış versiyasında mediasiya, əsasən, bu məzmununda istifadə olunub. Bunun üçün təklif olunan deskriptor şkalalarının birinci dəstinin dillərarası, təfsir mahiyyəti var və mütəmadi olaraq dil tədris planlarına məhz bu məzmununda daxil edilir (məsələn, İsveçrə, Almaniya, Avstriya, İtaliya, Yunanıstan və İspaniya). Lakin sonra belə fikir ortaya çıxdı ki, bir şəxsə mənsub olan mətn (məsələn, mühazirə zamanı qeydlərin aparılması) və ya bir mətnə, xüsusilə yaradıcı və ədəbi mətnlərə, olan reaksiya da buna əlavə edilsin. Mediasiya konsepsiyalarının bir-birini təkmilləşdirən iki cəhəti var: bir tərəfdən məna qurulur, digər tərəfdən isə həmin mənanın başqasına ötürülməsinə və mübadiləsinə zəmin yaradır.

“Mediasiya kommunikasiyasının əsas məqsədi qavramağı asanlaşdırmaq və bir-biri ilə fərdi, sosial və mədəni, sosial və dil və ya intellekt nöqteyi-nəzərindən fərqli olan istifadəçi/öyrənən arasında uğurlu kommunikasiyanın yaranmasına xidmət etməkdən ibarətdir. Vasitəçi proses zamanı bütün iştirakçılar arasında dinamik əlaqənin yaranmasına müsbət təsir göstərməyə çalışır. Bu, həmçinin iştirakçıların öz aralarında olan əlaqələrlə də bağlıdır. Vasitəçilik konteksti bir çox hallarda ünsiyyətdə olan şəxslər arasında kommunikasiya məqsədlərinin bölüşülməsindən ibarət olsa da, bunu bütün hallara şamil etmək mümkün deyil. Bu sahədə təkcə demokratiya, danışqı, pedaqoji və mübahisələrin həlli kimi bacarıqlar tələb olunmur, eyni zamanda bura gündəlik sosial və ya iş yerində baş verən qarşılıqlı əlaqə də daxildir. Bu səbəbdən, mediasiya missiyası öncə şəxsi qarşılaşma ilə əlaqəlidir. Mediasiya müdaxilələri sadəcə yuxarıda sadalanan hallarla məhdudlaşmır – istifadəçi özü də bu siyahıya digər müdaxilə növlərini əlavə edə bilər.

Ümumi mediasiya

	Ümumi mediasiya
C2	İnsanların və vəziyyətin tələblərini nəzərə alaraq müxtəlif rollara girir, nüansları və gizli məqamları müəyyənləşdirir, həssas və incə müzakirələr aparmaqla təsirli və təbii formada vasitəçilik edir. Faktları və arqumentləri təqdim etməklə şəffaf, aydın və möhkəm strukturu olan dillə izahlar verir, qiymətləndirmə cəhətlərini və əksər nüansları daha dəqiq ötürür, sosial-mədəni nəticələri göstərir (məsələn, rəsmi qaydada fikir bildirmək, həqiqəti açıq formada deməmək, yaxud onu kinayə və rixşənd yolu ilə çatdırmaq).
C1	Danışqları istədiyi istiqamətə yönəltmək məqsədilə təsirli vasitəçi rolunu oynayır, müxtəlif perspektivlərin təfsiri, ikimənalı məqamları idarə etmək, yanlış anlaşmaları öncədən görmək və diplomatik müdaxilə yolu ilə müsbət qarşılıqlı əlaqənin qorunmasına kömək edir. Müəyyən mübahisəyə fərqli müdaxilələr edir, bəzi sualları verməklə səbəb göstərməyə stimül yaradır. Uzun və mürəkkəb mətnlərdə verilmiş ideyaları möhkəm struktura malik dillə aydın və rahat formada bəyan edir (öz maraq dairəsinə aid olub-olmaması əhəmiyyət daşıyır). Buna həmçinin cəhətlərin və əksər nüansların qiymətləndirilməsi yolu ilə nail olmaq mümkündür.

	Ümumi mediasiya
B2	İdeyaların paylaşılması və incə məqamların müzakirə edilməsini asanlaşdırmaq, müxtəlif perspektivlərə qiymət vermək, insanları məsələlərin şərh edilməsinə həvəsləndirmək və onların müxtəlif mövzular barədə danışmağı həssaslıqla tənzimləmə yolu ilə dəstəkverici mühit yaradır. Yerində tövsiyələrin verilməsi ilə mövzu ilə əlaqədar başqalarının ideyalarını formalaşdırır. Öz peşəkarlıq sahəsi, akademik təhsili və ya maraq dairəsinə aid olan, eyni zamanda yaxşı struktura malik olan lakin mürəkkəb mətnlərdə, əsas məzmunu ötürə və danışanların/işarə dili ilə bəyan edən şəxslərin fikirlərinə aydınlıq gətirir.
	İdeyaların dəstəkverici mühit yaratması və incə məqamların müzakirəsi yolu ilə ideyaların bölüşülməsi üçün zəmin yaradır, müxtəlif perspektivlərə hörmətlə yanaşır, mövzuları araşdırmaq üçün başqalarını həvəsləndirir və onların mövzu barədə verdikləri şərhlərin həssaslıq dərəcəsini tənzimləyir. Başqalarının ideyalarının formalaşmasına səbəb olur, məsələyə müxtəlif perspektivlərdən baxması ilə nəticələnən suallar verir, həll yollarını və növbəti addımları təklif edir. Ətraflı məlumatları və arqumentləri ötürür – məsələn, öz peşəsi, akademik sahəsi və ya şəxsi maraq dairəsinə aid mürəkkəb, həmçinin yaxşı struktura malik mətnlərdə.
B1	Fərqli keçmiş olan müxtəlif insanlarla əməkdaşlıq etməyi bacarır, sadə suallar verməklə maraq və empatiyasını göstərir, təkliflərin hazırlanmasına zəmin yaradır və onları cavablandırır, məsələnin qəbul olunub-olunmaması barədə sual verir, alternativ yanaşmalar təklif edir. Şəxsi maraq dairəsinə aid uzun, lakin sadə mətnlərdə əks olunan əsas məqamları çatdırı bilir – bu təqdirdə, bəzi ifadələrin mənasını yoxlamaq məcburiyyətində qalır.
	Müxtəlif keçmişə malik insanları təqdim edir və həmçinin fərqli, məntiqəuyğun suallar hazırlayır, başqalarını öz ixtisası və təcrübə dairələrinə aid suallara cavab verməyə dəvət edir. Tanış olduğu, onun peşəkarlıq və ya maraq dairəsinə daxil olan, eyni zamanda aydın və yaxşı struktura malik dillə bəyan edilən məlumatları ötürə bilir – hərçənd leksik məhdudiyyətlər bəzən məlumatları nizama salmada müəyyən çətinliklər yarada bilər.
A2	Qarşılıqlı əlaqələrin yaranmasına dəstək verir (burada da şərtlər mövcuddur: digər iştirakçılar asta səsə/işarə dili ilə danışsınlar; iştirakçılardan biri və ya bir neçəsi ona həmin əlaqələrin formalaşmasında yardım edib öz təkliflərini versin. Aydın struktura malik, qısa, sadə, informasiya xarakterli mətnlərdəki məlumatların ötürülməsinə kömək edir).
	Sadə sözlər/işarələrdən istifadə zamanı başqalarından bəzi məsələlərin izahını tələb edir. Çətinliklərin meydana çıxacağı məqamı bilir və problemin zahiri xüsusiyyətini sadə dillə göstərməyə qadirdir. Bilavasitə öz maraq dairəsi ilə əlaqəli gündəlik mövzulardan bəhs edən qısa, sadə danışqlar və ya mətnlərdəki əsas məqamı (məqamları) çatdırı bilir.
A1	Sadə sözlər/işarələr və qeyri-verbal siqnallarla müəyyən ideyaya maraq göstərir. Qısa, sadə işarələr və elanlar, posterlər və proqramlar vasitəsilə bilavasitə özünə maraqlı görünən mövzularla əlaqəli sadə və proqnozlaşdırılmalı olan informasiyaları ötürə bilər.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

3.4.1.1. Mətnə mediasiya

Bu bölmənin şkalalarının deskriptorları üçün A və B dilləri fərqli dillər, eyni dilin fərqli variantları və ya modallıqları, eyni variantın fərqli üslubları, həmçinin yuxarıda qeyd edilənlərin istənilən kombinasiyası ola bilər. Hər halda onlar eyni də ola bilər: CEFR-də aydın formada qeyd edilir ki, **mediasiya** (vasitəçilik) bir dildə də baş verə bilər. Alternativ olaraq, mediasiya özündə bir neçə dili, variantı və ya modallığı birləşdirə bilər; müvafiq kommunikativ situasiyada C dili və hətta, mümkündür ki, D dili də iştirak edə bilər. Mediasiya üçün deskriptorlar hər bir halda eyni cür tətbiq olunur. Ona görə də, istifadəçilər deskriptorları öz kontekstlərinə adaptasiya edərkən hansı dillərin/variantların/modallıqların əhatə olunduğuna dəqiq müəyyənləşdirməyi arzu edə bilərlər. İstifadəni asanlaşdırmaq üçün deskriptorlarda yalnız A və B dillərinə istinad olunur.

Qeyd etməliyik ki, bu bölmədə təklif olunan illüstrativ deskriptorlar peşəkar şifahi və yazılı tərcüməçilərin sərişələrinin təsvir edilməsi üçün nəzərdə tutulmayıb. Deskriptorlara qeyri-rəsmi gündəlik situasiyalarda istifadəçinin/öyrənənin bu sahədə nə edə biləcəyini düşünərək dil sərişələrinə diqqət yetirilir. Yazılı və şifahi tərcümə sərişələri və strategiyaları fərqli sahədir.

Xüsusi məlumatın ötürülməsi

Xüsusi məlumatın ötürülməsi dedikdə, işə birbaşa aidiyyəti olan müəyyən məlumat parçasının hədəf mətndən necə çıxarılması və başqa şəxsə ötürülməsi başa düşülür. Burada əsas mətndə təqdim olunmuş əsas ideyalara və ya diqqət əsaslandırma xətlərinə deyil, əhəmiyyət kəsb edən konkret məzmunu yönəldilir. “Xüsusi məlumatın ötürülməsi” “Oriyentasiya üçün oxuma” ilə əlaqəlidir (baxmayaraq ki, müvafiq məlumat şifahi şəkildə ictimai elan və ya təlimatlar seriyası kimi ötürülə bilər). Burada istifadəçi/öyrənən lazımı məlumatı çıxarmaq üçün mənbə mətni nəzərdən keçirir və sonra onu qəbul edən tərəfə ötürür. Bu iki şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar aşağıdakılardan ibarətdir:

- ▶ elanlarda və ya yazılı/işarə dili ilə bəyan olunan artefaktlarda vaxt, yerlər, qiymətlər və s. ilə əlaqəli məlumatın ötürülməsi;
- ▶ bir sıra istiqamətləndirmə və ya təlimatların ötürülməsi;
- ▶ sorğu kitabçaları və broşürlər kimi məlumat mətnlərindən, yazışma və ya məqalələr, məruzələr və s. kimi daha uzun, mürəkkəb mətnlərdən götürülmüş xüsusi, müvafiq məlumatın ötürülməsi.

Şkalaların yuxarıya doğru yüksəlməsi aşağıdakı formada xarakterizə olunur: A1-dən öncəki və A1 səviyyələrində istifadəçi/öyrənən zaman yer və ədədlər kimi sadə məlumatı ötürə bilir. Halbuki onlar A2 səviyyəsində təlimatlar və elanlar kimi sadə mətnlərdəki məlumatların öhdəsindən gələ bilirlər. B1 səviyyəsində onlar sadə şifahi elanlarda və bukletlər, broşürlər və məktublar kimi mətnlərdə olan xüsusi, lazımlı məlumatı seçə və ötürə bilirlər. B2 səviyyəsində onlar rəsmi yazışmalarda və uzun, mürəkkəb mətnlərin ayrı-ayrı bölmələrində olan ətraflı məlumatı etibarlı surətdə ötürə bilirlər. “Məlumat mübadiləsi şkalasında olduğu kimi, burada da C səviyyəsi üçün deskriptorlar yoxdur, çünki sırf məlumatla bağlı tapşırıqlar C səviyyəsində səriştə tələb etmir.

Bu iki şkalada A və B dilləri iki fərqli dil, eyni dilin iki fərqli variantı, eyni variantın iki fərqli registri, eyni dilin, yaxud variantın modallıqları və yaxud yuxarıdakıların istənilən kombinasiyası ola bilər. Hər halda onlar eyni də ola bilər. Birinci halda, istifadəçilər dilləri/variantları, modallıqları müəyyən etməli və sonuncu halda isə istifadəçilər sadəcə mötərizə daxilində verilmiş hissələri silməlidirlər.

Xüsusi məlumatın ötürülməsi	
	Xüsusi məlumatın şifahi formada və ya işarə dilində ötürülməsi
C2	Heç bir deskriptor mövcud deyil; C1 hissəsinə baxın.
C1	Uzun və mürəkkəb mətnin müəyyən hissəsində (A dilində) əks olunan xüsusi məlumatın aktuallığını (uyğunluğunu) (B dilində) izah edə bilər.
B2	Konfransda (A dilində) keçirilən təqdimatların və ya (A dilində) kitabda verilən məqalələrin hansının müəyyən məqsədə xüsusilə uyğun olduğunu (B dilində) ötürə bilər. Öz peşəkar, akademik və şəxsi maraqları sahəsində (A dilində) ideyaca mürəkkəb, lakin yaxşı strukturlu mətnlərdə olan müvafiq məqamları (B dilində) yazılı formada ötürə (çatdır) bilər. Akademik və ya peşəkar jurnalda (A dilində) dərc olunan hər hansı məqalədə əks olunan müvafiq müddəaları yazılı formada (B dilində) ötürə bilər.
B1	Ümumi mövzular və ya onlar üçün maraqlı sayılacaq mövzular barədə (A dilində) tərtib olunmuş rəsmi yazışmada və/və ya hesabatlarda əksini tapan əsas müddəaları (B dilində) ötürə bilər. Aydın şəkildə və normal sürətlə (A dilində) verilən ictimai elan və məlumatların məzmununu (B dilində) ötürə bilər. Aydın formada (A dilində) ifadə olunmuş detallı təlimatların və ya göstərişlərin məzmununu (B dilində) ötürə bilər. Sadə dilə tərtib olunmuş məlumat xarakterli mətnlərdə (A dilində) (məsələn, bukletlər, broşürlər, bildirişlər və məktublar və ya elektron poçtlar) əks olunan xüsusi məlumatları (B dilində) ötürə bilər.
	Heç bir deskriptor mövcud deyil; B2 hissəsinə baxın Heç bir deskriptor mövcud deyil; B2 hissəsinə baxın. Konfransda (A dilində) keçirilmiş təqdimatlardan hansılarının aktual olmasını və təfəsilatı ilə nəzərdən keçirilməyə layiq olduğunu göstərərək (B dilində) yazılı şəkildə ötürə bilər. Öz peşəkar, akademik və şəxsi maraqları sahəsində (A dilində) ideyaca mürəkkəb, lakin yaxşı strukturlu mətnlərdə olan müvafiq məqamları (B dilində) yazılı formada ötürə (çatdır) bilər. Akademik və ya peşəkar jurnalda (A dilində) dərc olunan hər hansı məqalədə əks olunan müvafiq müddəaları yazılı formada (B dilində) ötürə bilər. İclasda (A dilində) keçirilən qəbul edilmiş müvafiq qərarları yazılı formada (B dilində) tərtib olunan hesabat vasitəsilə ötürə bilər. Rəsmi yazışmada (A dilində) əks olunan əhəmiyyətli məqam(lar)ı yazılı formada (B dilində) ötürə bilər. Təqdimat mövzularında (məsələn, zənglər, elanlar və təlimatlar) (A dilində) təqdim olunan mətnlərdə əks olunan xüsusi məlumat məqamlarını (B dilində) yazılı formada ötürə bilər. Təqdimat mövzular barədə məlumat xarakterli sadə mətnlərdə (A dilində) əks olunan xüsusi aktual məlumatı yazılı formada (B dilində) ötürə bilər.

Xüsusi məlumatın ötürülməsi		
	Xüsusi məlumatın şifahi formada və ya işarə dilində ötürülməsi	Xüsusi məlumatın yazılı formada ötürülməsi
A2+	Tanış olduğu gündəlik mövzular haqqında (A dilində) tərtib edilmiş aydın elanda bəyan edilən məqamı (B dilində) ötürə bilir (həmin elandakı mesajı sadələşdirmək və uyğun sözləri/işarələrini də axtarmaq lazım gələ bilər). Qısa, sadə mətnlərdə (A dilində olan), etiket bildirilərdəki xüsusi, müvafiq məlumatı (B dilində) ötürə bilir.	Məlumat xarakterli qısa və sadə mətnlərdəki (A dilində) xüsusi məlumatı yazılı formada (B dilində) ötürə bilir (bu şərtlə ki, mətnlər konkret və tanış mövzularla bağlı olsun və sadə, gündəlik dildə tərtib edilsin).
A2	Qısa, aydın, sadə mesaj, təlimat və elanlarda (A dilində olan) ifadə olunan mənanı (B dilində) ötürə bilir (bu şərtlə ki, onlar aydın formada və sadə dillə asta-asta ifadə olunsun). Qısa, aydın təlimatları (A dilində tərtib olunan) sadə yolla (B dilində) ötürə bilir (bu şərtlə ki, orijinal mətn aydın formada və asta-asta tələffüz olunsun).	Qısa, aydın və sadə mesajlarda və elanlardakı (A dilində tərtib olunan) əsas məqamları (B dilində) sadalaya bilir (bu şərtlə ki, onlar aydın və asta formada ifadə edilsin). Birbaşa maraq və ya ehtiyacla bağlı gündəlik mövzulardakı sadə mətnlərdə (A dilində) əks olunan xüsusi məlumatı (B dilində) sadalaya bilir.
A1	Qısa, sadə müddəalarda (A dilində) verilən zaman və məkanla əlaqəli sadə və proqnozlaşdırıla bilən məlumatı (B dilində) ötürə bilir.	Şifahi mətnlərdə (A dilində) adlar, ədədlər, qiymətlər və birbaşa maraq dairəsinə aid olan çox sadə məlumatı (B dilində) sadalaya bilir, bu şərtlə ki, onlar çox asta və aydın tərzdə tələffüz olunsun və təkrarlansın.
A1-dən öncəki	Məkan və zamanla bağlı (A dilində) sadə təlimatları (B dilində) ötürə bilir (bu şərtlə ki, onlar çox asta və aydın şəkildə təkrar olunsun). Qısa, sadə və illüstrasiyalı mətnlərdə (A dilində) əks olunan çox sadə məlumatı (məsələn, ədədlər və qiymətlər) (B dilində) ötürə bilir.	Birbaşa maraq dairəsinə aid olan, çox sadə dildə yazılan və illüstrasiyalı olan mətnlərdəki (A dilində) çox sadə məlumatı, həmçinin adları, ədədləri, qiymətləri sadalaya bilir.

Məlumatların izahı

Bu şkala şəkillərdə (qrafiklərdə, diaqramlarda və s.) olan məlumatların şifahi mətnə çevrilməsinə aiddir. İstifadəçi/öyrənən bunu PowerPoint təqdimatının bir hissəsi kimi və ya dostuna və ya həmkarına məqalə, hava proqnozu və ya maliyyə məlumatlarını müşayiət edən qrafiklərdə təqdim olunan əsas məlumatları izah edərkən edə bilər. İki şkalada həyata keçirilən əsas konsepsiyalara aşağıdakılar daxildir:

- ▶ tanış mövzular üzrə qrafik materialın təsviri (məsələn, blok-sxemlər, hava xəritələri);
- ▶ tendensiyaların qrafiklər şəklində təqdim edilməsi;
- ▶ histoqramların şərh edilməsi;
- ▶ qrafik olaraq təqdim olunan müvafiq empirik məlumat nöqtələrinin seçilməsi və şərh edilməsi.

Şkalada yüksəliş aşağıdakılarla xarakterizə olunur: səviyyə nə qədər yüksəkdirsə, vizual məlumat bir o qədər mürəkkəbdir: gündəlik vizual görüntülərdən (məsələn, hava xəritələri) akademik və yüksək profilli mətnləri müşayiət edən mürəkkəb vizual təsvirlərə qədər. İkincisi, səviyyə nə qədər yüksək olsa, həyata keçirilən kommunikativ aktlar bir o qədər mürəkkəbdir (mənbə məlumatlarının təfsiri, əhəmiyyətli məqamların təsviri, ətraflı izahat). A1 və A2 üzrə deskriptorlar yoxdur. A2+ səviyyəsində istifadəçi/öyrənən tanış mövzular üzrə sadə vizualları təsvir edə, B1 səviyyəsində isə öz maraq dairələri üzrə ümumi tendensiyaları və ətraflı məlumatları diaqram şəklində təsvir edə bilər. B2 səviyyəsində diqqət mürəkkəb məlumatların etibarlı şərhinə yönəldilir, C2 səviyyəsində isə istifadəçi/öyrənən konseptual cəhətdən mürəkkəb tədqiqatlardan əldə edilən empirik məlumatların müxtəlif formalarını şərh edə və təsvir edə bilər.

İki şkalada A dili və B dili fərqli dillər, eyni dilin çeşidləri, eyni çeşidli registrlər, eyni dil və ya çeşidin modallıqları və ya yuxarıda göstərilənlərin hər hansı bir kombinasiyası ola bilər. Bununla belə, onlar eyni ola bilər. Birinci halda, istifadəçilər dilləri/çeşidləri/modallığı göstərməlidirlər; ikinci halda, istifadəçilər sadəcə mötərizədə olan hissələri çıxarmalıdırlar.

Verilənlərin (qrafiklərdə, diaqramlarda və s.) izah olunması		
	Verilənlərin şifahi nitqdə və ya işarə dilində izah olunması	Verilənlərin yazıda izah olunması
C2	Akademik və ya peşəkar mövzulara aid, konseptual cəhətdən mürəkkəb tədqiqatlardan empirik verilənlərin (məlumatların) və vizual şəkildə təşkil olunmuş məlumatın müxtəlif formalarını (A dilində olan mətnlə) (B dilində) aydın və etibarlı surətdə təfsir və təsvir edə bilər.	Akademik və ya peşəkar mövzulara aid, konseptual cəhətdən mürəkkəb tədqiqatlardan empirik verilənlərin (məlumatların) müxtəlif formalarını (A dilində olan mətnlə) (B dilində) təfsir edə və yazılı şəkildə təqdim edə bilər.
C1	Mürəkkəb akademik və ya peşəkar mövzulara aid (A dilində mətnlə) mürəkkəb diaqramlar və vizual formada tərtib olunmuş digər məlumatlarda əsas məqamları və detalları (B dilində) aydın və etibarlı formada təfsir və təsvir edə bilər.	Mürəkkəb akademik və ya peşəkar mövzulara aid (A dilində olan mətnlə) mürəkkəb diaqramlar və vizual formada tərtib olunmuş digər məlumatlarda əsas və mühüm məqamları yazılı formada (B dilində) aydın və etibarlı formada təfsir və təqdim edə bilər.
B2	Öz maraq dairəsində olan mövzulara aid (A dilində olan mətnlə) mürəkkəb diaqramlarda, sxemlərdə və vizual formada tərtib edilmiş digər məlumatlarda olan təfsilatları etibarlı formada (B dilində) təfsir və təsvir edə bilər.	Öz maraq dairəsinə aid mövzularla bağlı (A dilində olan mətnlə) diaqramlardakı və vizual formada tərtib olunan digər verilənlərdəki detallı məlumatları yazılı surətdə etibarlı formada (B dilində) təfsir və təqdim edə bilər.
B1	Hətta ləksik boşluqlar (lüğət çatışmazlığı) tərəddüdlərə və ya ifadələrin qeyri-dəqiqliyinə səbəb olsa da, öz maraq dairələrinə aid diaqramlardakı təfsilatlı məlumatı (A dilində mətnlə) (B dilində) təfsir və təsvir edə bilər.	Sadə diaqramlarda (A dilində olan mətnlə) (məsələn, qrafiklər, sxemlər) əks olunan ümumi meyilləri yazılı formada (B dilində) təfsir və təqdim edə, lüğətin və ya digər sorğu mənbələrinin köməyi ilə önəmli məqamları daha ətraflı izah edə bilər.
A2	Ləksik məhdudiyyətlər bəzən ifadələrin formalaşmasında çətinlik yaratsa da, sadə diaqramlarda (məsələn, qrafiklərdə, histoqramlarda) göstərilən məlumatın ümumi meyillərini (A dilində mətnlə) (B dilində) təfsir və təsvir edə bilər.	Taniş mövzularda vizual materiallarda (o cümlədən hava xəritəsi, sadə sxem) (A dilində olan mətnlə) əks olunan faktları (B dilində) sadə cümlələrlə təsvir edə bilər.
A1	Taniş mövzularda vizual təsvirləri (məsələn, hava xəritələri, əsas blok-sxemlər) (A dilində mətnlə) (B dilində) təfsir və təsvir edə bilər, baxmayaraq ki, pauzalar, yanlış başlama və fikrin yenidən ifadəsi çox aşkar şəkildə nəzərə çarpa bilər.	Heç bir deskriptor mövcud deyil.
A1	Heç bir deskriptor mövcud deyil.	Heç bir deskriptor mövcud deyil.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Mətnin emalı

Mətnin emalı dedikdə, mənbə mətndə əks olunan məlumatlar və/və ya arqumentlərin anlaşılması və sonradan onların, adətən, kontekstə uyğun və daha yığcam formada digər mətnə köçürülməsi başa düşülür. Başqa sözlərlə desək, nəticə orijinal məlumatlar və arqumentlərin, mənbə mətndə əks olunan əsas məqamları və ideyaları diqqət mərkəzində saxlamaqla, daha yığcam formada əks olunma və/və ya yenidən formalaşmasıdır. Mətnin emalı şkalalarında əsas açar söz “xülasə çıxarma”dır. Halbuki, “xüsusi məlumatı ötürmə” prosesində istifadəçi/öyrənən bəzən mətnin hamısını oxumur (həmin mətnə olan lazımi məlumat gizli formada ifadə olunmayıbsa). Lakin “mətnin emalı” prosesində, öncə mənbə mətnə olan bütün məqamları tam başa düşməlidir. Bu səbəbdən, “mətnin emalı” “məlumat və arqumentləri çıxarmaq üçün oxumaq”la əlaqəlidir (bəzən detalları üzə çıxarmaq üçün oxumaq və ya diqqətlə oxumaq adlandırılır). Bəzən nəzərdə tutulan məlumatlar təqdimat və ya mühazirə zamanı şifahi formada verilə bilər. Kommunikasiya növünün məqsədini nəzərə alaraq, istifadəçi/öyrənən məlumatları qəbul edən tərəfə tam fərqli bir formada təqdim edə bilər. İki şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalara aşağıdakılar daxildir:

- ▶ Mənbə mətnə olan əsas məqamların ümumiləşdirilməsi;
- ▶ Oxşar informasiya və arqumentlərin fərqli mənbələrdən toplanılması;
- ▶ Orijinalın məqsədini və nöqteyi-nəzərini başa düşmək və bunları nəzərdə tutulan auditoriyaya aydınlaşdırmaq.

Bu şkalanın irəliyə hərəkəti aşağıdakı qaydada xarakterizə olunur: ümumiyyətlə, şkala boyu irəlilədikcə deskriptorun təsvir etdiyi proses koqnitiv və linqvistik cəhətdən nə qədər mürəkkəbdirsə, mətn növləri bir o qədər müxtəlif, mətnlərin mürəkkəbliyi və mövzuların mücərrədlik dərəcəsi bir o qədər yüksək, söz ehtiyatı bir o qədər mükəmməl olur. A1 səviyyəsində heç bir deskriptor yoxdur. A2-də öyrənən öz məhdud repertuarını bədən hərəkətləri, şəkillər və ya başqa dillərdə olan ifadələrdən istifadə etməklə tamamlamalı ola bilər. Aşağı səviyyələrdə mənbə mətnlər daha sadə və faktiki forma alır, gündəlik mövzuları, eləcə də birbaşa maraq dairəsinə daxil olan mövzuları ehtiva edir. B1 səviyyəsində televiziya proqramları, danışqlar, maraq dairəsində olan və yaxşı struktura malik mətnlər əhatə olunur. B2 səviyyəsində, istifadəçi/öyrənən, bir sıra mənbələrdən istifadə etməklə, məlumatları sintez edib bu barədə hesabat verə bilər. Məsələn, müsahibələr, sənədli filmlər və öz maraq dairələrinə aid olan mürəkkəb mətnlərdən. C səviyyələrində istifadəçi uzun, mürəkkəb peşəkar və ya akademik mətnləri yaxşı struktura malik dildə qısaca ifadə edə, münasibət və gizli rəylər haqqında nəticə çıxara, faktların və arqumentlərin ifadə olunmasında özünü göstərən incə fərqləri izah edə bilər.

Bu iki şkalada A və B dilləri iki fərqli dil, eyni dilin iki fərqli variantı, eyni variantın registrləri, eyni dilin və ya variantın modallıqları, yaxud qeyd olunanların istənilən kombinasiyası ola bilər. Lakin bunların eyni olması da mümkündür. Birinci halda, istifadəçilər dilləri/variantları/modallıqları müəyyən etməli, sonuncu halda isə mötərizə daxilində olan hissələri silməlidirlər.

	Mətnin emalı	
	Mətnin şifahi nitqdə və ya işarə dilində emalı	Mətnin yazıda emalı
C2	Əlaqələr və ya nəticələr açıq şəkildə ifadə edilmədikdə (A dilində) nəticələri (hökmləri) (B dilində) izah edə, ifadə formasının sosial-mədəni nəticələrini (məsələn, eyham, ironiya, sarkazm) qeyd edə bilər.	Mətnə (A dilində) faktların və arqumentlərin necə təqdim olunduğunu, xüsusən başqasının mövqeyi haqqında məlumat verilərək eyhamlardan, üstüörtülü tənqiddən, ironiya və sarkazmdan istifadə olunmasına diqqət yetirməklə (B dilində) yazılı şəkildə izah edə bilər. Ümumi nəticənin ardıcıl təqdimatında arqumentləri və təsvirləri (nəqlolunanları) yenidən quraraq müxtəlif mənbələrdən alınan məlumatları ümumiləşdirə bilər.
C1	Uzun, mürəkkəb mətnlərin ⁴⁴ (A dilində) qısa xülasəsini (B dilində) verə bilər. Onların akademik və ya peşə sənətinə aid olan mövzular barədə müzakirələrin (A dilində) qısa xülasəsini (B dilində) verə, müxtəlif nöqtəyi-nəzərləri diqqətlə nəzərdən keçirib qiymətləndirə və ən əhəmiyyətli məqamları müəyyən edə bilər. Öz ixtisas sahəsinə aid olmayan ixtisaslarla əlaqəli mürəkkəb mətnlərin (A dilində) xülasəsini yaxşı struktura malik dillə (B dilində) hazırlaya bilər (baxmayaraq ki, bəzən xüsusi texniki anlayışların yoxlanılması lazım gələ bilər). Təqdim olunan fakt və ya arqumentlərdə (A dilində) əks olunan incə fərqləri (B dilində) izah edə bilər. Mürəkkəb mətnə (A dilində) əks olunmuş məlumat və arqumentlərdən (B dilində) qiymətləndirici şərhləri, öz rəyini əlavə etməklə və digər vasitələrlə müəyyən mövzunu müzakirə etmək üçün istifadə edə bilər. İxtisasla bağlı (xüsusi) mövzuya dair mənbə mətnində (A dilində) ifadə olunmuş münasibət və ya rəyi orijinalın konkret parçalarına istinad etməklə çıxardığı nəticələri (B dilində) əsaslandırmaqla izah edə bilər.	Qeyri-adi, texniki terminlərin dəqiq mənasını vaxtaşırı yoxlamaq şərtlə məzmunu lazımi şəkildə təfsir edərək (A dilində) uzun, mürəkkəb mətnləri (B dilində) yazılı şəkildə ümumiləşdirə bilər. Müəyyən auditoriya üçün (A dilində) uzun və mürəkkəb mətni (məsələn, akademik məqalə, siyasi təhlili əks etdirən məqalə, romandan çıxarış, baş məqalə, ədəbi icmal, hesabat və ya elmi kitabdan çıxarış) orijinalın üslubuna və registrinə uyğun şəkildə yazılı surətdə ümumiləşdirə bilər.
B2+	Öz maraq dairəsinə və ixtisasına aid geniş spektrli mövzular barədə mürəkkəb mətnlərdə (A dilində) olan məlumat və arqumentlərin xülasəsini (B dilində) yaxşı struktura malik dildə və aydın formada verə bilər. Təqdim olunan müxtəlif nöqtəyi-nəzərləri ölçüb-biçərək mürəkkəb müzakirələrin (A dilində) əsas məqamlarını (B dilində) ümumiləşdirə bilər.	Öz peşə, akademik və şəxsi maraq sahələrinə aid mövzular üzrə yaxşı strukturlu, lakin ifadə baxımından mürəkkəb mətnlərin (A dilində) əsas məzmununu (B dilində) yazılı şəkildə ümumiləşdirə bilər. Öz xüsusi maraq sahələrinə aid akademik və peşə nəşrlərində (A dilində) əks olunan məlumat və nöqtəyi-nəzərləri (B dilində) yazılı şəkildə müqayisə edə, qarşılaşdırma və sintez edə bilər. Mürəkkəb mətnə (A dilində) ifadə olunmuş nöqtəyi-nəzəri orijinaldakı xüsusi məlumata istinad etməklə çıxardığı nəticələri dəstəkləyərək (B dilində) yazılı şəkildə izah edə bilər.

⁴⁴ Demanding texts

	Mətnin emalı	
	Mətnin şifahi nitqdə və ya işarə dilində emalı	Mətnin yazıda emalı
B2	Bir neçə mənbədə (A dilində) əks olunan məlumatları və arqumentləri (B dilində) sintez edə və haqqında hesabat verə bilər. Faktiki və obrazlı mətnlərin (A dilində) geniş spektrini onlardakı təzadlı nöqtəyi-nəzərləri və əsas mövzuları müzakirə və şərh etməklə (B dilində) ümumiləşdirə bilər. Hazırkı marağına, o cümlədən xüsusi maraq sahələrinə aid mövzular üzrə daha uzun, mürəkkəb mətnlərdə (A dilində) bəyan olunan mühüm məqamları (B dilində) ümumiləşdirə bilər. Maraq sahəsinə aid mövzuda (A dilində) mətnin hansı auditoriya üçün nəzərdə tutulduğunu müəyyən edə və müəllifin məqsədini, münasibətlərini və rəyini (B dilində) izah edə bilər. Rəyləri, arqumentləri və müzakirələri (A dilində) özündə əks etdirən xəbərlərdən, müsahibələrdən və ya sənədli filmlərdən çıxarışların xülasəsini (B dilində) verə bilər. Filmdə və ya tamaşada (A dilində) baş verən hadisələrin gedişi və sujeti barədə (B dilində) xülasə verə bilər.	Öz maraq dairəsi və ixtisas sahəsinə aid mövzular üzrə mürəkkəb mətnlərin (A dilində) əsas məzmununun xülasəsini yazılı formada (B dilində) hazırlaya bilər.
B1+	Öz maraq dairəsinə aid uzun mətnin (A dilində) əsas məqamlarının xülasəsini (B dilində) hazırlayır; lakin bəzi ifadələrin mənasını yoxlaya bilər. Bir kiçik hekayə və ya məqalə, söhbət, müzakirə, müsahibə və ya sənədli filmin (A dilində) xülasəsini (B dilində) hazırlaya və təfsilatlar barədə əlavə sualları cavablandırır. Müxtəlif mənbələrdən yığılmış kiçik hissələrdən ibarət məlumatları (A dilində) toplaya və onların xülasəsini (B dilində) başqasına verə bilər.	Ümumi və ya şəxsi maraq dairəsinə aid mövzularda (A dilində) olan məlumat və arqumentləri (B dilində) yazılı formada ümumiləşdirə bilər.
B1	Təniş və ya onu şəxsən maraqlandıran mövzulara aid aydın, yaxşı strukturlu mətnlərdə (A dilində) ifadə olunan əsas məqamları (B dilində) qısa şəkildə ümumiləşdirə bilər, baxmayaraq ki, ləksik məhdudiyyətlər bəzən fikrin formalaşdırılmasında çətinlik yaradır. Təniş mövzularda (məsələn, müsahibənin qısa lent yazısı, jurnal məqaləsi, səyahət broşürü) sadə mətnlərdəki (A dilində) məlumatın əsas məzmununu (B dilində) sadəcə qısa şəkildə ümumiləşdirə bilər. Şəxsi və ya cari maraq dairəsindəki mövzularla əlaqədar gedən söhbətdə (A dilində) əks olunan əsas məqamların xülasəsini (B dilində) verə bilər (bu şərtlə ki, adamlar fikrlərini aydın şəkildə ifadə etsinlər). Şifahi formada (A dilində) təqdim olunan öz maraq dairəsinə daxil olan mövzularda uzun mətnlərdə ifadə olunan əsas məqamların xülasəsini (B dilində) hazırlayır (bu şərtlə ki, bir neçə dəfə dinləmək və ya baxmaq imkanı olsun). Televiziya proqramları və videokliplərdə (A dilində) əks olunan əsas məqamların və ya hadisələrin xülasəsini (B dilində) verə bilər (bu şərtlə ki, onları bir neçə dəfə izləmək imkanı olsun).	Şəxsi və ya cari maraq dairəsində olan sadə və məlumat xarakterli mətnlərdən (A dilində) yazılı formada (B dilində) xülasə hazırlaya bilər (bu şərtlə ki, şifahi mətnlər aydın formada tələffüz olunsun). Orijinal mətnə işləyən sözlərdən və ardıcılıqdan yenidən istifadə etməklə qısa parçaları sadə formada tərtib edə bilər.

Mətnin emalı		
	Mətnin şifahi nitqdə və ya işarə dilində emalı	Mətnin yazıda emalı
A2	Hadisələr, idman, əhvalatlar və s. barədə məlumat verən sadə televiziya və ya radio xəbərlərinin (A dilində) əsas məqamlarını (B dilində) çatdırı bilər (bu şərtlə ki, müvafiq mövzular tanış olsun və xəbərlərin çatdırılma sürəti yavaş, dili aydın olsun). Aydın struktura malik, qısa, sadə, şəkilləri və ya cədvəlləri olan mətnlərdə (A dilində) əks olunan məlumatı (B dilində) sadə cümlələrlə çatdırı bilər. Tanış mövzular barədə məlumat xarakterli sadə və qısa mətnlərdə olan (A dilində) əsas məqam(lar)ın xülasəsini (B dilində) verə bilər.	Qısa və sadə mətnlərdəki (A dilində) məlumatları ardıcılıqla (B dilində) sıralaya bilər (bu şərtlə ki, mətnlər konkret və tanış mövzulardan bəhs etsin və yalnız sadə gündəlik dildə tərtib olunsun). Öyrənin məhdud sənəti və təcrübəsi çərçivəsində qısa mətndən açar sözləri və ifadələri və ya qısa cümlələri seçib yenidən istifadə edə bilər.
A1	Aydın struktura malik, qısa və sadə mətnlərdəki (A dilində) əsas məqam(lar)ı (B dilində) ötürə və bunun üçün öz məhdud repertuarını başqa vasitələrlə (məsələn, jestlərlə, şəkillərlə, başqa dillərdən olan sözlərlə/işarələrlə) tamamlaya bilər.	Ən çox işlənən sözlərdən ibarət, tanış və gündəlik mövzularla bağlı qısa mətnlərdən (A dilində) əsas məqam(lar)ı sadə dillə (B dilində) başqalarına ötürür və bəzi səhvlərə baxmayaraq mətn başa düşülür. Çap olunmuş və ya əllə aydın xatla yazılmış qısa mətnlərin üzündən köçürə bilər.
A1-dən öncəki	Qısa, çox sadə işarələrdə və elanlarda, posterlərdə və proqramlarda (A dilində) verilən sadə proqnozlaşdırılma bilən məlumatları (B dilində) ötürə bilər.	Lüğətin köməyi ilə (A dilində) sadə və gündəlik mövzularla bağlı sadə ifadələrin mənasını (B dilində) ötürə bilər. Standart çap formatında təqdim olunmuş ayrı-ayrı sözləri və qısa mətnləri üzündən köçürə bilər.
	Heç bir deskriptor mövcud deyil.	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Yazılı mətnin tərcüməsi

Yazılı mətnin nitq və ya işarə dili ilə tərcüməsi gündəlik şəxsi və peşəkar həyatda tez-tez rast gəlinən, əsasən qeyri-rəsmi fəaliyyətdir. Bu, yazılı mətnin, çox vaxt elan, məktub, elektron poçt və ya digər kommunikasiya növlərinin kortəbii şəkildə şifahi tərcümə olunma prosesidir. Bu şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar aşağıdakılardan ibarətdir:

- ▶ Səthi, təqribi tərcümənin edilməsi;
- ▶ Zəruri məlumatların anlaşılması;
- ▶ Nüansların tutulması (daha yüksək səviyyələr).

Bu şkalanın inkişaf xətti belə xarakterizə olunur: Şkala aşağı səviyyələrdə sadə mətnlərdə adi gündəlik məlumatın təxmini tərcüməsindən başlayaraq getdikcə daha mürəkkəbləşən mətnlərin tərcüməsinin səlisliyinin və dəqiqliyinin artmasına doğru hərəkət edir. A1 və B1 səviyyələri arasındakı fərq demək olar ki, yalnız mətnlərin tipindədir. B2 səviyyəsində, istifadəçi/öyrənən öz peşə, akademik və şəxsi maraq sahəsinə aid məlumatları və arqumentləri özündə əks etdirən mürəkkəb mətnlərin şifahi tərcüməsini verə bilər, C səviyyəsində isə o, məna çalarları və gizli mənalara başa düşməklə ümumi və ixtisas üzrə mövzuların geniş dairəsinə aid mürəkkəb mətnləri rəvan şəkildə tərcümə edə bilər.

“Yazılı mətni yazılı formada tərcümə etmək” öz xarakterinə görə, mətni hazırlıqsız formada şifahi tərcümə etməklə müqayisədə, daha formal prosesdir. Lakin bu CEFR deskriptor şkalası peşəkar tərcüməçilərin fəaliyyəti və ya hazırlanması üçün nəzərdə tutulmayıb. Əslində, tərcümə səriştələri şkalada təsvir olunmayıb. Bundan əlavə, peşəkar tərcüməçilər, peşəkar şifahi tərcüməçilər kimi öz səriştələrini karyeraları prosesində inkişaf etdirirlər. Tərcümə üçün tələb olunan dilbilmə səviyyəsi eyni zamanda mətnin tipindən asılıdır. Məsələn, bədii tərcümə üçün C2-dən aşağı olmayan səviyyə tələb olunur. CEFR-in əsas cəhətlərinə aid bölmədə CEFR səviyyələri haqqında gedən müzakirələrdə qeyd etdiyimiz kimi, C2 özlüyündə ikinci/xarici dil üzrə mükəmməlliyin ən yüksək səviyyəsi hesab olunmur. Əslində, C2 PETRA adlı layihə çərçivəsində işlənilib hazırlanmış bədii tərcümə üçün beş səviyyədən ibarət şkalanın orta səviyyəsidir. Digər tərəfdən, daha çox orta səviyyəli dil səriştəsinə malik istifadəçilər/öyrənənlər bəzən elə situasiyalarla qarşılaşırlar ki, onlardan peşəkar və ya şəxsi kontekstdə yazılı tərcümə etmək xahiş olunur.

Bu halda onlardan peşəkar tərcüməçinin etməli olduğu kimi, orijinalın üslub və tonunun mütləq şəkildə verilməsindən daha çox mənbə mətninin əsas məzmununun çatdırılması xahiş edilir.

Bu şkaladakı deskriptorlardan istifadə edərkən, sözü gedən dillərin müəyyən edilməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır, çünki şkalada bilərəkdən birinci dilə və birinci dildən tərcümə məsələsi müzakirə olunmur. Səbəb qismən ondan ibarətdir ki, sayı artmaqda olan çoxdilli insanlar üçün “birinci dil” ilə “ən yaxşı dil” eyni məna daşıyır. Şkala mənbə mətnini digər dildə çatdırmaq üçün zəruri olan dil bacarığının funksional təsvirindən ibarətdir. Şkalada əks olunan əsas konsepsiyalar aşağıda göstərilib:

- ▶ Tərcümənin anlaşılıqlı olması;
- ▶ Hədəf dildə müvafiq konvensiyalara (qəbul edilmiş qaydalara) uyğun gələn mətndən fərqli olaraq, orijinal formulların və strukturun tərcüməyə hansı dərəcədə (həddindən artıq) təsir göstərməsi;
- ▶ Orijinal mətndə olan nüansların tutulması.

Bu şkalanın inkişaf tempi bundan əvvəlki şkala ilə çox oxşar şəkildə göstərilib. Aşağı səviyyələrdə tərcümə sadə və tanış məlumatı ehtiva edən qısa mətnlərin təxmini tərcüməsindən ibarət olduğu halda, daha yüksək səviyyələrdə mənbə mətnləri getdikcə daha da çətinləşir, tərcümə isə getdikcə dəqiqləşir və orijinalı daha yaxşı əks etdirir.

İki şkalada A və B dilləri fərqli dillər, eyni dilin fərqli variantları, fərqli registrləri, eyni dilin və ya variantın fərqli modallıqları və ya qeyd olunanların istənilən kombinasiyası ola bilər. Lakin onlar identik də ola bilər. Birinci halda istifadəçilər müvafiq dilləri/variantları/modallıqları göstərməli, ikinci halda isə onlar sadəcə olaraq, mötərizə daxilində olan hissələri silməlidirlər.

Qeyd: Dillər arasında mediasiyadan söhbət gedən digər hallarda olduğu kimi, istifadəçilər müvafiq dilləri göstərməklə deskriptoru tamamlamağı arzu edə bilərlər.

Yazılı mətnin tərcüməsi		
	Yazılı mətnin şifahi və ya işarə dilinə tərcüməsi	Yazılı mətnin yazılı tərcüməsi
C2	Şəxsi, akademik və peşəkar maraq kəsb edən geniş spektrli mövzularda (A dilində yazılmış) olan mücərrəd mətnlərin (B dilində) səlis şifahi tərcüməsini təmin edə, qiymətləndirici aspektləri və arqumentləri, o cümlədən onlarla bağlı nüansları və sətiraltı (gizli) mənalara uğurla çatdırmaqla bilir.	Öz ixtisas sahəsinə aid olmayan (A dilində yazılmış) texniki materialı (B dilinə) tərcümə edə bilir, bu şərtlə ki, tərcümənin dəqiqliyini həmin sahənin mütəxəssisi yoxlasın.
C1	Əksər nüansları tutmaqla, müxtəlif ümumi mövzularda və ixtisas sahələrinə aid (A dilində yazılmış) mürəkkəb mətnlərin (B dilində) səlis tərcüməsini təmin edə bilir.	Öz sahəsinə aid ictimai, akademik və peşəkar mövzularda olan (A dilində yazılmış) mücərrəd mətnləri qiymətləndirici cəhətləri və arqumentləri, o cümlədən bunlarla bağlı sətiraltı (gizli) mənalara çoxunu uğurla çatdıraraq (B dilinə) tərcümə edə bilir, baxmayaraq ki, bəzi ifadələr orijinalın həddindən artıq təsirinə məruz qala bilər.
B2	Öz peşə, akademik və şəxsi maraq dairəsinə aid mövzularda üzrə məlumat və arqumentləri özündə əks etdirən (A dilində yazılmış) mürəkkəb mətnləri (B dilində) şifahi tərcümə edə bilir.	Dildən normal istifadəni əks etdirən (A dilindən B dilinə) dəqiq tərtib olunmuş tərcümələr edə bilir, lakin orijinalın söz sırasının, abzaslarının, durğu işarəsinin və xüsusi formalarının həddən artıq təsirinə məruz qala bilər.
B1	Öz peşə, akademik və şəxsi maraq sahəsinə daxil olan mövzularda aid məlumatları və arqumentləri özündə əks etdirən (A dilində yazılmış) mətnlərin şifahi tərcüməsini (B dilində) verə bilir (bu şərtlə ki, mətnlər çətin olmayan və standart dildə yazılsın).	Orijinal mətnin (A dilindəki) cümlə və abzas strukturunu yaxından izləyərək, mənbə mətnin əsas məqamlarını (B dilində) dəqiq çatdıraraq tərcümələr edə bilir, baxmayaraq ki, tərcümə yöndəmsiz (ağır) oxuna bilər.
	Tanış olduğu və ya şəxsi maraq dairəsinə aid mövzularda olan aydın, yaxşı struktura malik informasiya xarakterli mətnlərin (A dilində yazılmış) təqribi şifahi tərcüməsini (B dilində) verə bilir. Bu halda, ləksik məhdudiyyətlər bəzən fikrin formalaşmasında çətinlik yarada bilər.	Çətin olmayan, standart dildə yazılmış sadə və faktlara aid mətnlərin orijinal mətnə mümkün qədər yaxın formada (A dilindən B dilinə) təxmini tərcüməsini hazırlaya bilir. Bəzi dil səhvlərinə baxmayaraq tərcümə aydın başa düşülür.
		Çətin olmayan, standart dildə yazılmış qısa, faktlara aid mətnlərdə əks olunan məlumatın (A dilindən B dilinə) təxmini tərcüməsini verə bilir. Bəzi linqvistik səhvlərə baxmayaraq tərcümə başa düşülür.

Yazılı mətnin tərcüməsi		
	Yazılı mətnin şifahi və ya işarə dilinə tərcüməsi	Yazılı mətnin yazılı tərcüməsi
A2	Qısa, sadə, gündəlik mövzulara aid (A dilində yazılmış) mətnləri (məsələn, broşür qeydləri, elanlar, təlimatlar, məktublar və elektron poçt mesajları) şifahi formada (B dilinə) təqribi tərcümə edə bilir.	
	Qısa, sadə mətnləri (A dilində yazılmış) (məsələn, tanış olduğu mövzulara aid elanlar), əsas məqamları tutmaq şərti ilə (B dilinə) sadə və təqribi şəkildə şifahi tərcümə edə bilir.	Sadə dildən istifadə etməklə ən işlək lüğətdən ibarət, tanış və gündəlik mövzulara aid çox qısa mətnləri (A dilindən B dilinə) təxmini tərcümə edir. Bəzi səhvlərə baxmayaraq tərcümə başa düşülür.
	Tanış gündəlik mövzulara aid (A dilində) sadə dildə yazılmış adi məlumatın (məsələn, şəxsi xəbərlər, qısa hekayələr, göstərişlər, elanlar və ya təlimatlar) sadə, təxmini şifahi tərcüməsini (B dilində) verə bilir.	
A1	Nişanlarda və elanlarda, afişalarda, proqramlarda, məlumat vərəqələrində (A dilində tərtib olmuş) və s. istifadə olunan sadə, gündəlik sözlərin/işarələrin və ifadələrin (B dilində) sadə, təxmini şifahi tərcüməsini verə bilir.	Lüğətin köməyi ilə (A dilindən B dilinə) sadə sözləri/işarələri, ifadələri tərcümə edə bilir, lakin həmişə müvafiq mənanı seçməyə bilir.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Qeydlərin aparılması (mühazirələr, seminarlar, iclaslar və s.)

Bu şkala akademik və peşəkar həyatda qiymətli olan, əsas məlumatı anlamaq və bununla əlaqədar qeydlər aparmaq bacarığına aiddir. Bu şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar aşağıdakılardır:

- Mənbə mətnin tipi: öz sahəsinə aid mühazirə və görüşlər vasitəsilə təqdim olunan nümayiş və təlimatlardan tanış olmayan və mürəkkəb mövzularda toplantı və seminarlaradək;
- Danışan/işarə dilindən istifadə edən şəxs tərəfindən diqqət (aşağı səviyyələr): aydın şəkildə formalaşdırılan, müvafiq struktura malik mühazirələr vasitəsilə asta və aydın tələffüzdən, üstəlik qeydlər götürmək üçün fasilələrin verilməsindən tutmuş çoxsaylı mənbələrəadək;
- Qeydlərin aparılma tipi: daha vacib hesab olunanların sıra ilə qeyd alınmasından tutmuş (daha aşağı səviyyələr) nəyin qeyd olunmasının, nəyinsə buraxılmasının müvafiq qaydada seçilməsinə qədər;
- Qeydlərin dəqiqliyi (yüksək səviyyələrdə): öz istifadəsi üçün kifayət qədər dəqiq qeydlərdən (B1) tutmuş öz sahəsinə aid görüşlərdə götürülən dəqiq qeydlərə (B2) və mücərrəd anlayışların, ideyalar arasındakı münasibətlərin, gizli (sətirəlti) mənalara və ehyamların dəqiq tutulmasınadək.

	Qeydlərin aparılması (mühazirələr, seminarlar, iclaslar və s.)
C2	İclasda (görüşdə) və ya seminarda iştirak edərək, əsas mövzu hətta mürəkkəb olduqda və ya tanış olmadıqda orada iştirak etməyənlər üçün etibarlı şəkildə qeydlər (və ya protokol) yaza bilir. Deyilən fikirlərdə dolayı yolla çatdırılan məqamlar və sətirəlti mənalardan xəbərdardır, həm onlar, həm də faktiki surətdə ifadə olunan sözlər əsasında qeydlər aparır. Mücərrəd anlayışları və ideyalar arasındakı qarşılıqlı əlaqələri tutmaq üçün fikirləri uğurla nəql edərək və ixtisarlara apararaq öz seçimi əsasında qeydlər apara bilir.
C1	Öz maraq sahəsinə aid mövzular barədə mühazirələr zamanı ətraflı qeydlər aparır, yazdığı qeydlər o qədər dəqiq və orijinala yaxındır ki, onlar başqa adamlar üçün də faydalı ola bilər. Mühazirə və ya seminarın gedişi zamanı qərar verə bilir ki, hansı qeydin aparılması vacibdir və hansından vaz keçmək olar (bu, tanış olmadığı mövzulara da aiddir). Müxtəlif şifahi mənbələrdən olan mürəkkəb, mücərrəd mövzulara aid müvafiq və ətraflı, rəqəmsal lent yazıları, normal sürətlə verilmiş məlumatları və arqumentləri seçə bilir (məsələn, mühazirələr, rəqəmsal lent yazıları, rəsmi müzakirələr və debatlar, müsahibələr).
B2	Tanış olduğu mövzulara aid aydın strukturlu mühazirəni başa düşür, mühüm hesab etdiyi məqamları qeydə alır, daha çox aktual mövzuları qeydə almağa yönəldiyi üçün bəzi məlumatları itirə bilər. Maraq dairəsinə aid əksər mövzular üzrə iclas və seminarlardan qeydlər apara bilir.
B1	Mühazirə zamanı daha sonra istifadə etmək üçün kifayət qədər dəqiq qeydlər apara bilir, bu şərtlə ki, mühazirənin mövzusu onun maraqları çərçivəsində, mühazirə isə dəqiq və müvafiq struktura malik olsun. Sadə mühazirədə mühüm məqamlardan ibarət siyahı formasında qeydlər apara bilir (bu şərtlə ki, həm mövzu ona tanış olsun, həm də mühazirə düzgün tələffüz edilsin). Tanış olduğu mövzu ilə bağlı keçirilən iclasdan mühüm təlimatları qeyd edə bilir (bu şərtlə ki, onlar sadə dillə verilsin və qeydlər etmək üçün kifayət qədər vaxtı olsun).
A2	Təqdimat/nümayiş zamanı mövzu tanış və proqnozlaşdırıla biləndirsə, eyni zamanda təqdimatçı aydınlaşdırmağa və qeydlər götürməyə icazə verirsə, sadə qeydlər apara bilir.
A1	Heç bir deskriptor mövcud deyil.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Yaradıcı mətnlər

Yaradıcı mətnlər “istirahət zamanı məşğuliyyət” üçün əsas yaradıcı mənbələrdən biridir və bu şkalalar üçün xeyli deskriptorlar mövcuddur. Lakin yaradıcı mətnləri sırf ədəbiyyatla, daha doğrusu, ssenari ilə məhdudlaşdırmaq olmaz. Kino, teatr, nitq, çoxmodallı məcmuələr digər yaradıcı mətnlərin kiçik bir hissəsidir. Bütün bunlar təxəyyüllə bağlıdır və mədəni nöqtəyi-nəzərdən böyük əhəmiyyətə malikdir. Məhz buna görə, həmin sahəyə aid bəzi deskriptorlar birbaşa nitqdə bildirilən və ya ədəbi mətnlərlə, o cümlədən görülməsi nəzərdə tutulan “iş”lə əlaqədardır.

Yaradıcı mətnlər əsasən müəyyən reaksiya doğurmaq üçün yaranır və əksər hallarda dil təhsili sahəsində təbliğ olunur. Bu reaksiya sinif otağında və ya həvəskarlardan ibarət ədəbi dərnəkdə, əksər hallarda isə xarici dil kurslarında baş verə bilər.

Belə ehtimal edilir ki, klassik reaksiyaların dörd növü mövcuddur:

- ▶ Müdaxilə etmə (qarışma): burada bir dilə, dil üslubuna, yaxud məzmununa müdaxilə nəzərə alınır. Belə ki, öyrənən işin müəyyən cəhəti, hər hansı obraz və ya xarakterlə bağlı öz təəssüratını bildirir;
- ▶ Təfsir: burada işin cəhətləri şərh edilir və ya onun əhəmiyyəti vurğulanır, o cümlədən məzmun, mövzu, obraz motivləri, məcazi mənə və s. vurğulanır.
- ▶ İşin bəzi cəhətləri ətraflı təhlil edilir, o cümlədən yaradıcı mətnin dili, ədəbi cəhətləri, konteksti, xüsusiyyətləri, əlaqələri və s. araşdırılır.
- ▶ Qiymətləndirmə: aktyorların oyun zamanı istifadə etdikləri texnika, struktur və görüntü, eyni zamanda, işin əhəmiyyət dərəcəsi və s. barədə tənqidi qiymətləndirmə aparmağa imkan verir.

Yuxarıda qeyd olunan iki kateqoriya (müdaxilə etmə və təfsir) ilə sonuncu iki kateqoriya (təhlil və qiymətləndirmə) arasında əsaslı fərq var. Fərdi reaksiya və təfsiri şərh etmək idrak nöqtəyi-nəzərindən, daha intellektual proses sayılan təhlil və qiymətləndirmə ilə müqayisədə sadə iş hesab olunur. Məhz buna görə, iki fərqli şkala təklif olunur.

Yaradıcı mətnlərə (o cümlədən ədəbi mətn) şəxsi cavabın verilməsi

Birinci şkalada böyüklər üçün oxu dərnəklərində və məktəb sektorunda qəbul edilmiş yanaşma əks olunmuşdur. O, işin istifadəçiyə/öyrənənə göstərdiyi təsirin ifadə edilməsinə yönəlmişdir. Şkalada reallaşan əsas konsepsiya-lara aşağıdakılar daxildir:

- ▶ nəyi bəyəndiklərini, işdə onları nəyin maraqlandırdığını izah etmək;
- ▶ personajları təsvir etməklə, özlərini hansıları ilə eyniləşdirdiklərini söyləmək;
- ▶ işin aspektlərini öz təcrübələri ilə əlaqələndirmək;
- ▶ hiss və emosiyaların əlaqələndirilməsi;
- ▶ əsərin bütövlükdə və ya onun aspektlərinin şəxsi şərh.

Şkalada yüksəliş aşağıdakılarla xarakterizə olunur: aşağı səviyyələrdə istifadəçi/öyrənən işi bəyənil-bəyənmədiyini deyərək, onun onlara necə hiss etdirdiyini söyləyə, personajları müzakirə edə və işin aspektlərini öz təcrübələri ilə əlaqələndirə bilər. B1, B2 səviyyəsində onlar daha ətraflı izahat verərək, ifadə forması və üslubunu şərh edə, hekayənin, romanın, filmin və ya tamaşanın süjetinin, personajlarının və mövzularının inkişafı haqqında öz şərhlərini verə bilərlər. C səviyyəsində onlar təfərrüatlar və nümunələrlə dəstəklənən daha geniş və dərin şərhlər verə bilərlər.

	Yaradıcı mətnlərə (o cümlədən ədəbi mətn) şəxsi cavabın verilməsi
C2	Heç bir deskriptor mövcud deyil.
C1	Müəyyən xüsusiyyətlərə münasibətini bildirərək və onların əhəmiyyətini izah edərək əsərin şəxsi şərhini ətraflı təsvir edə bilər. Əsərdəki personajların şəxsi təfsirini təsvir edə bilər: onların psixoloji/emosional vəziyyəti, hərəkətlərinin motivləri və bu hərəkətlərin nəticələri.
B2	Fikirlərini inkişaf etdirərək, nümunə və arqumentlərlə dəstəkləyərək əsərə münasibətini aydın ifadə edə bilər. Hekayənin, romanın, filmin və ya tamaşanın süjetinin, personajlarının və mövzularının inkişafının şəxsi şərhini verə bilər. İşə emosional reaksiyalarını təsvir edə və bu reaksiyanı necə doğurduğunu təfərrüatlandırır. Onlar əsərin ifadə formasına, üslubuna və məzmununa münasibətini müəyyən qədər təfərrüatı ilə ifadə edə, nəyi və niyə bəyəndiklərini izah edə bilər.
B1	İşin müəyyən hissələrinin və ya aspektlərinin niyə onları xüsusilə maraqlandırdığını izah edə bilər.

	Yaradıcı mətnlərə (o cümlədən ədəbi mətn) şəxsi cavabın verilməsi
	Daha çox hansı xarakterlə və niyə özlərini eyniləşdirdiklərini ətraflı izah edə bilər. Hekayədə, filmə və ya oyunda baş verən hadisələri yaşadıkları və ya eşitdikləri oxşar hadisələrlə əlaqələndirə bilər. Xarakterin yaşadığı duyğuları öz yaşadıkları duyğularla əlaqələndirə bilər. Hekayənin müəyyən nöqtəsində hiss etdikləri duyğunu təsvir edə bilər, məsələn: hekayədəki personajdan narahat olduqları məqam(lar)ı və bunun səbəbini izah edə bilər. Əsərin onlarda yaratdığı hissləri və fikirləri qısaca izah edə bilər. Qəhrəmanın şəxsiyyətini təsvir edə bilər. Qəhrəmanın hisslərini təsvir edə və səbəblərini izah edə bilər.
A2	Hiss və fikirlərini sadə dillə ifadə edərək əsərə münasibətini ifadə edə bilər. İşin hansı aspektlərinin onları xüsusilə maraqlandırdığını sadə dillə izah edə bilər. Əsəri bəyənilib-bəyənmədiklərini deyərək, səbəbini sadə dillə izah edə bilər.
A1	İşin onları necə hiss etdirdiyini ifadə etmək üçün sadə sözlərdən/işarələrdən istifadə edə bilər.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Yaradıcı mətnin (o cümlədən ədəbi mətn) təhlili və tənqidi

Bu şkala ümumtəhsil sisteminin ikinci mərhələsini və universitet yanaşması səviyyəsini əks etdirir. Şkalaya daha rəsmi və intellektual reaksiya daxildir. Təhlil olunan cəhətlərə gəldikdə, bura romanda baş verən hadisələrin əhəmiyyət dərəcəsi, eyni mövzunun başqa işlərə tətbiqi, onların bir-biri ilə əlaqələndirilməsi, adət-ənənələrə uyğunluğunun müəyyən edilməsi və ümumi qiymətləndirmə daxildir. Bu şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar:

- ▶ Müxtəlif əsərlərin müqayisəsi;
- ▶ Əsər barədə əsaslı fikrin irəli sürülməsi;
- ▶ Əsərin xüsusiyyətlərinin, o cümlədən onun üslub və metodlarının təsirliliyinin tənqidi qiymətləndirilməsi.

Şkalanın yüksəliş tempi aşağıda qeyd olunan qaydada xarakterizə olunur: A1 və A2 səviyyəsi üçün heç bir deskriptor mövcud deyil. B2 mərhələsində istifadəçi/öyrənən işlər arasındakı oxşarlıqlar və fərqli məqamları ayırd edə, başqalarının nöqteyi-nəzərinə istinad edərək əsaslandırılmış fikir irəli sürə bilər. C1 mərhələsində təhlil daha incə olur və bu mərhələdə işin auditoriyada olan təsiri, adət-ənənələrə nə dərəcədə uyğun olması və sözün kinayə ilə deyilib-deyilməməsi kimi cəhətləri əhatə edir. C2 mərhələsində, istifadəçi/öyrənən dilçilik və üslubun daha dəqiq cəhətləri ilə marqlanır, müəyyən məqsəd üçün tərtib olunan ədəbi işdə olan əlaqələrə aydınlıq gətirir və işin quruluşu, dili, elmi cəhətləri barədə tənqidi fikirlər səsləndirir.

	Yaradıcı mətnin (o cümlədən ədəbi mətn) təhlili və tənqidi
C2	Müxtəlif dövrlərə və janrlara aid olan iş barədə (misal üçün roman, şeir və tamaşa) tənqidi qiymətləndirmə aparır və bu zaman üslubla bağlı incə məqamların sətiraltı mənaların fərqində olur. Dildən istifadə edərkən, daha incə nüansların, elmi cəhətlərin və üslubun fərqində olur (məsələn, istiarələr, qeyri-adi sintaksis, ikimənalılıq), mənalara və dolay yolla deyilən sözlərə aydınlıq gətirə bilər. Müəyyən məqsəd üçün ədəbi işdə olan əlaqələrə aydınlıq gətirir və işin quruluşu, dili və elmi cəhətləri barədə daha tənqidi fikirlər səsləndirib həmin mətnin təsirliliyi və uyğunluğu barədə əsaslandırılmış fikir irəli sürür. Bir yazı parçasında dil ənənələrinin pozulması barədə tənqidi araşdırma apara bilər.
C1	Müxtəlif növ mətnlərdə, o cümlədən müxtəlif dövrlər və janrlara aid ədəbi işlər barədə tənqidi qiymətləndirmə apara bilər. Mətnin həmin janrın tələb və ənənələrinə nə dərəcədə sadıq qalıb-qalmamasını qiymətləndirir. İşin auditoriya ilə əlaqəli olan cəhətlərini şərh edə və bu barədə fikir söyləyə bilər (məsələn, onlarda gözləntilərin yaranması və dəyişməsi).

	Yaradıcı mətnin (o cümlədən ədəbi mətn) təhlili və tənqidi
B2	Mövzu, obrazlar və səhnə nöqteyi-nəzərindən iki iş arasında müqayisə apara, oradakı oxşar və ziddiyyətli məqamlara aydınlıq gətirə və bağlılıqları şərh edə bilir. Başqalarının fikirləri və arqumentlərindən sitat gətirir, mövzu, quruluş və forma xüsusiyyətləri barədə məlumatlı olmasını göstərməklə iş barədə əsaslandırıb fikir irəli sürür. Nümunə göstərməklə işin obrazları necə müəyyən etməsini qiymətləndirir. Eyni mövzuya müxtəlif işlərin fərqli yanaşma tərzini şərh edə bilir.
B1	Gündəlik istifadədə olan dil vasitəsilə aydın və yaxşı quruluşa malik dildə tərtib olunmuş mətnə ən önəmli epizodları və hadisələri sadalaya və hadisələrin əhəmiyyətini, onlar arasındakı əlaqəni şərh edə bilir. Gündəlik istifadədə olan və hər gün rastlaşdığımız dildə tərtib olunan qısa şərhərdə əsas mövzular və obrazlar barədə şərh verir.
A2	Qaydalar çərçivəsində hazırlanmış bir dildə əsas mövzuları və obrazları qısa, sadə şərhlər formasında müəyyən edib qısaca şərh verə bilər.
A1	Heç bir deskriptor mövcud deyil.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

3.4.1.2. Mediasiya konsepsiyaları

Təhsil sahəsində müəyyən mövzu haqqında düşünmə və həmin düşüncədən dinamik birgə konstruktiv prosesdə istifadə etmək üçün dil, əslində, bir alət kimi tanınır. Məhz buna görə, həmin funksiyayı tutmaq mediasiya şkalalarının əsas komponentlərindən biri sayılır. Burada bir sual doğur: istifadəçi/öyrənən dil vasitəsilə bilik və konsepsiyalara çıxış yolunu necə nizamlaya bilər? Bu iki yolla baş verir: onlardan biri əməkdaşlıq işi kontekstində, digəri isə bir vasitəçinin, müəllimin və ya təlimçinin rəsmi və ya qeyri-rəsmi müdaxiləsi nəticəsində baş verir. Kontekstindən asılı olmayaraq, əlaqə ilə bağlı məsələlərin həlli vasitəsilə buna zəmin yaratmadan virtual anlayışın formalaşması qeyri-mümkündür. Məhz buna görə, bir qrupda əməkdaşlıq etmək və qrup işinə rəhbərlik etmək üçün iki şkala nəzərə alınıb. İstənilən halda, cədvəlin sol tərəfində göstərilən birinci şkala, effektiv iş şəraitinin ərsəyə gəlməsinə aiddir (= məntiqli mediasiya).

Cədvəlin sağ tərəfindən əks olunan ikinci şkala ideyaların formalaşması və işlənməsi ilə əlaqəlidir (= idrakı mediasiya). Kommunikasiya dili yaxud çoxdillilik və çoxmədəniyyətliliyə aid sərişələrin müxtəlif cəhətlərində olduğu kimi, bunlar biri-birindən ayrılmalıdır; lakin real kommunikasiyada müxtəlif cəhətlər inteqrasiya edilməlidir. Bu bölmədə istifadə olunan dörd deskriptor şkalası aşağıda göstərilib:

	Şəraitin yaradılması	İdeyaların inkişafı
Qrupda əməkdaşlıq etmək	Həmyaşıdları ilə əməkdaşlıq yönümlü qarşılıqlı əlaqənin yaranmasını asanlaşdırma	Məna qurmaq üçün əməkdaşlıq etmək
Qrup işinə rəhbərlik etmək	Qarşılıqlı əlaqənin idarə edilməsi	Konseptual danışıqı təşviq etmək

“Şəraitin yaradılması” sütununda göstərilən iki şkalada müsbət qarşılıqlı əlaqənin yaranması və davam etməsi diqqət mərkəzindədir, birbaşa yeni bilik və konsepsiyaların əldə edilməsi ilə əlaqəli deyil. Lakin birinci halda həmin vasitəçiliyin tətbiqi tələb olunur. Başqa sözlərlə desək, əslində yeni biliyin formalaşması üçün paralel fəaliyyət olmalıdır. İnsanlar digərlərinin nöqteyi-nəzərlərinə münasibətdə həssas olmalıdırlar. Məhz buna görə, əməkdaşlıq zəminində görülən istənilən işdə, ilk növbədə, müsbət şərait yaranmalıdır. Bu dörd şkala birbaşa təhsil domeni ilə əlaqəli olsa da, onlar tam olaraq sinif auditoriyasına tətbiq oluna bilməz, çünki, insanları düşünməyə yönəldən bütün domenlərə də bunu tətbiq etmək olar.

Həmyaşıdları ilə əməkdaşlıq yönümlü qarşılıqlı əlaqənin yaranmasını asanlaşdırma

Bu şkalada istifadəçi/öyrənən adətən müəyyən bir ortaq məqsəd və ya kommunikativ tapşırığı nəzərə alaraq mənsub olduğu qrupla uğurlu əməkdaşlığa töhfə verir. Lazım gəldikdə danışıqlara istiqamət vermək, hər kəsin verdiyi töhfələr arasında balans yaratmaq və qrup daxilində ünsiyyət problemlərini aradan qaldırmaq üçün onların şüurlu müdaxilələri ilə əlaqədardır. Onların qrupda müəyyən olunmuş rəhbərlik rolu yoxdur, özlərinə üstün rol yaratmaqda maraqlı deyillər və yeganə maraqları üzərlərinə düşən işi uğurla yerinə yetirməkdir. Bu şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar aşağıda göstərilir:

- ▶ Hər biri şüurlu formada özünüidarə prinsipi əsasında götürdüyü rolun icrasında kollektiv formada iştirak etmək və qrupda ünsiyyətin yaranmasına öz töhfəsini vermək;
- ▶ Əsas məqamları nəzərdən keçirmək və növbəti addımı nəzərə almaq və ya müəyyən etmək yolu ilə komandanın işinə istiqamət verməkdə fəal iştirak etmək;
- ▶ Müzakirələri məhsuldar aparmaq üçün suallar vermək və bu işə töhfə vermək.
- ▶ Suallardan istifadə və növbə ilə söz almaq yolu ilə digər qrup üzvlərinin göstərdikləri fəaliyyət arasında balans yaratmaq.

Bu şkalada yüksəliş tempi belədir: A2 mərhələsində istifadəçi/öyrənən sadə və ortaq vəzifələrin yerinə yetirilməsində fəal iştirak edir. Bu təqdirdə ona öz təklifini irəli sürməkdə başqalarının da kömək etməsi vacibdir. B1 mərhələsində sual vermək və başqalarını iştiraka dəvət etmək diqqət mərkəzində olur. B2 səviyyəsində istifadəçi/öyrənən müzakirə mövzusunı diqqət mərkəzində saxlamaqla məqsədlərin müəyyən edilməsi və onlara çatmaq yollarının müqayisəsi işinə öz töhfəsini verir. C1 səviyyəsində isə onlar nəzakətlə müzakirələrin müəyyən nəticə çıxarılması istiqamətinə yönəldilməsinə öz töhfəsini verir.

Məna yaratmaq üçün əməkdaşlıq etmək

Bu şkala bir qrup üzv kimi ideyaların stimullaşdırılmasına və inkişafına aiddir. Xüsusilə bir məsələnin həlli, beyin fırtınasının formalaşması, konsepsiyanın qurulması və layihə işində əməkdaşlıq fəaliyyəti ilə əlaqədardır.

Bu şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar belədir:

- ▶ Məqsədlər, proseslər və mərhələlər barədə qərar qəbul etməklə anlaşıqlı formada əməkdaşlıq əsasında görülən işlərin çərçivəsini müəyyən etmək;
- ▶ Birlikdə ideyalar/həll yollarını qurmaq;
- ▶ Başqalarından fikir və münasibət bildirməyi istəmək və onların fikirlərindəki ziddiyyətli məqamları müəyyən etmək;
- ▶ Müzakirələrin yekunlaşdırılması və növbəti addım barədə qərar qəbul etmək.

Şkalanın yüksəlmə istiqaməti aşağıdakı formada xarakterizə olunur: şkala sadə sual qurmaq texnikasından başlayır və B1 mərhələsində vəzifələrin nizama salınması ilə davam edir. Sonra başqalarında fikir və ideya formalaşdırılmasına və birlikdə ideyanın yaranmasına (B2/B2+) çatır. Bundan sonra problemlərin, çətinliklərin və təkliflərin qiymətləndirilməsi, fikirlərdəki ziddiyyətli məqamların müəyyən olunması (C1) ilə davam edir və sonda C2 səviyyəsində müzakirələrin təsirli formada ortaq məxrəcə gəlməsinə yönəldilir və bununla da yekunlaşır.

Qrupda əməkdaşlıq etmək		
	Həmyaşıdlarla birgə qarşılıqlı əlaqəni asanlaşdırma	Məna yaratmaq üçün əməkdaşlıq etmə
C2	Heç bir desriptor mövcud deyil	Bir həll yolunu axtarmaq və ya irəliyə doğru hərəkət etmək, ortaq məxrəcə gəlməyin asanlaşdırılması üçün müxtəlif fikirləri toplaya, qiymətləndirə və bir-biri ilə əlaqələndirə bilər.
C1	Qrupda fərqli baxışlara həssaslıqla yanaşır, hər fikrə önəm verir və şərtləri, fikir ayrılıqlarını, tənqidi fikirləri ehtiva edən bir qaydada nizama salır ki, inciklik olmasın, yaxud minimum səviyyədə qalsın.	Bir ortaqla və ya qrupla çalışarkən, ortaq nəticə əldə etmək uğrunda müzakirələrin aparılması üçün çərçivə yaradır, başqalarının dedikləri barədə hesabat verir, müxtəlif nöqtəyi-nəzərləri toplayır, təkmilləşdirir və hər birinin çəkisini müəyyən edir.
	Qarşılıqlı əlaqənin yaranmasına zəmin yaradır və ortaq məxrəcə gəlmək üçün nəzakətlə fikir mübadiləsinə stimül verir.	Növbəti addımların atılması üçün əməkdaşlıqla aparılan bir müzakirədə problemləri, çətinlikləri və təklifləri qiymətləndirir. Ortaq məxrəcə gəlmək prosesində aparılan fikir mübadiləsində ziddiyyətli məqamları ayırd edir, başqalarının səsləndirdiyi fikirlərdə razılaşmadığı məqamları xatırladır.
B2	Başqalarının məsələyə münasibətini nəzərə alaraq qrup formasında aparılan fikir mübadiləsində sual vermək və müzakirəyə müdaxilə qaydalarını nizama salır.	Mürəkkəb bir vəzifədə həll edilməsi lazım olan məqamları və diqqət tələb edən önəmli cəhətləri müəyyən edir.
	Qrup formasında aparılan müzakirədə məruzəçi rolunu oynayaraq, ideyalar və qərarları qeydə alır, məsələni qrupla müzakirə edir və onun yekunu kimi aparılan fikir mübadilələri və qəbul olunan qərarlardan xülasə hazırlayır.	Əməkdaşlıq əsasında qərar qəbul edir və problemlərin həlli prosesinə töhfəsini verir, öz ideyalarını söyləyir və ortaq ideyaların yaranmasına kömək göstərir, detalları şərh edir və növbəti addımlar üçün təklif irəli sürür. Başqalarının irəli sürdüyü fikir barədə hesabat vermək, müzakirələrdən xülasə çıxarmaq, müxtəlif nöqtəyi-nəzərləri təkmilləşdirmək və çəkisini müəyyən etmək yolu ilə qrupda aparılan müzakirəni nizama salır.
	Əməkdaşlıq əsasında görülməli işin nizama salınması ilə əlaqədar müzakirənin aparılmasına stimül vermək üçün suallar səsləndirir.	Başqalarında yeni ideyalar və rəylərin yaranmasına kömək edir.
	İşçi qrupun məqsədini müəyyənləşdirir və həmin məqsədə çatmaq üçün irəli sürülən rəyləri müqayisə edir.	Öz ideyalarını qrupda irəli sürür və müəyyən sualları verməsi ilə qrup üzvlərini fikir söyləməyə vadar edir.
	Növbəti addımı xatırlatmaq və irəli getmək üçün yol göstərməklə qrupun diqqətini yenidən mövzuya yönəldir.	Bir məsələ barədə iki fərqli cəhət ayırd edir və bir tərəfin lehinə, yaxud əleyhinə arqumentlər ortaya qoyur, ortaq məxrəcə gəlmək üçün həll yolu təklif edir.

	Qrupda əməkdaşlıq etmək	
	Həmyaşıdlarla birgə qarşılıqlı əlaqəni asanlaşdırma	Məna yaratmaq üçün əməkdaşlıq etmə
B1	Əməkdaş kimi ortaqlıq bir tapşırığın həllinə öz töhfəsini verir. Məsələn, bir təklifi nizama salmaq və ona cavab vermək, iştirakçılardan müzakirə ilə razı olub-olmadıqlarını soruşmaq və məsələyə alternativ yanaşmalar təklif etmək. Sadə suallar və cavabların verilməsi ilə sadə və ortaqlıq tapşırığı və işi olan və ortaqlıq məqsədin reallaşması üçün formalaşan qrupla əməkdaşlıq edə bilər. Aparılan müzakirədə əsas şərtləri müəyyən edir və başqalarından öz ixtisasları və təcrübələri çərçivəsində iştirak etməsini tələb edir.	Məqsədi xatırlamaq və həlli nəzərdə tutulan məsələ barədə sadə formada məlumat verməklə bir tapşırığın yerinə yetirilməsi üçün formalaşan qrupu məqsəd yönündə istiqamətləndirir. Sual, rəy bildirmək və müzakirəni sadə yollarla yenidən qaydasına salmaqla müzakirə mövzusunun diqqət mərkəzində qalmasına kömək edir.
	Qrupda iştirak edən digər şəxsləri də müzakirəyə qatır.	Qrup üzvündən irəli sürdüyü nöqtəyi-nəzər üçün dəlil göstərməyi tələb edir. Qarşılıqlı anlaşma üçün başqasının söylədiyi fikrin bir parçasını olduğu kimi təkrar edir və beləliklə, ideyaların formalaşmasına öz töhfəsini verir.
A2	Sadə və ortaqlıq tapşırığında iştirak edir. Bu təqdirdə başqaları fikirlərini yavaş əhənglə ifadə etməli və müzakirəyə qatılanlardan biri və ya bir neçəsi ona dəstək verməli və nümunə kimi öz fikirlərini söyləməlidirlər.	Uyğun sualların verilməsi yolu ilə onun irəli sürdüyü fikrin başqaları tərəfindən tam başa düşüldüyünə əmin olur.
	Sadə və praktiki tapşırığında iştirak edir, başqalarının rəyini bilmək üçün sual verir, təklif irəli sürür, fikrin başqaları tərəfindən başa düşülməsini təsdiq edən reaksiyaları alır; bu şərtlə ki, hərdən lazım olanda fikrin təkrarlanması və başqa sözlə deyilməsinə imkan olsun.	Sadə qeydlər aparır və hərdən bəzi sualların verilməsi ilə başqaları tərəfindən izlənilib-izlənməməsini yoxlayır. Sadə yolla təklif irəli sürür.
A1	Öncədən hazırlanmış qısa və sadə ifadələrlə digərlərindən sadə tapşırığında iştirak etməsini xahiş edir. Başqalarının başa düşdüyünü müəyyən edir və bunu ayırd etmək üçün suallar verir.	Sadə sözlərdən/işarə dilindən istifadə etməklə, öz ideyasını bəyan edə və başqalarının necə fikirləşdiyi barədə sual verə bilər. Bu təqdirdə, sual verənin öncədən hazırlığı mühüm şərtlərdir.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Qarşılıqlı əlaqənin idarə edilməsi

Bu şkala istifadəçinin/öyrənənin bir qrup və ya bir neçə qrup üzvləri arasında kommunikativ fəaliyyətin təşkilində əsas rol oynadığı situasiyalar üçün nəzərə alınıb, məsələn, müəllim, seminar rəhbəri, təlimçi və ya iclasa sədrlik edən şəxs kimi. Onların kommunikasiya mərhələlərinin idarə edilməsi üçün şüurlu yanaşmaları var. Bu, bütün qrupla geniş kommunikasiya və ya altqruplar arasında baş verən kommunikasiyanın idarə edilməsindən ibarətdir. Bu şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda göstərilib:

- ▶ Plenar fəaliyyətə rəhbərlik etmək;
- ▶ Təlimatların verilməsi və kommunikativ tapşırığın məqsədlərinin başa düşülməsini yoxlamaq;
- ▶ Qrup üzvlərinin ünsiyyətinə maneə yaratmamaq şərti ilə, qrup daxilində və ya altqruplar arasında kommunikasiyaya nəzarət etmək və onu asanlaşdırmaq;
- ▶ Bir qrup daxilində və ya altqruplar arasında kommunikasiyanın yenidən nizama salınması; qrupu yenidən tapşırıq istiqamətində yönəltmək üçün müdaxilə etmək;
- ▶ Lazım gəldikdə, qrup üzvü kimi qrupun işinə birbaşa müdaxilə etmək və ona öz dəstəyini vermək.

Bu şkalanın yüksəliş tempi aşağıdakı kimi xarakterizə olunur: B1 mərhələsində istifadəçi/öyrənən aydın göstərişlər verib iştirakçıları tapşırıq istiqamətində yönəldə bilər. Bu cəhətlər B2 səviyyəsində daha da genişlənir və qrup rəhbəri müxtəlif rolları öhdəsinə götürür, o cümlədən bir qrup üzvü kimi, qrupa öz töhfəsini verir və eyni zamanda onu yeni tapşırıq istiqamətinə yönəldir, yaxud qrup üzvlərini daha tarazlaşdırılmış iştiraka dəvət edir. B2+ mərhələsində monitorinq sahəsində bir çox deskriptorlar qruplaşıb. Lakin onlardan yalnız biri şkala çərçivəsində saxlanılıb. C1 mərhələsində isə istifadəçi/öyrənən müxtəlif və eyni zamanda tarazlaşdırılmış plenar, qrup və fərdi işləri ardıcıl yerinə yetirə bilər, bir mərhələdən digər mərhələyə yumşaq keçidi təmin edir, müzakirələrə yeni istiqamət verir. İmkan vermək olmaz ki, qrup üzvlərdən birinin nəzarətinə keçsin. Bundan başqa, qrupda dağıdıcı davranışların qarşısını almaq üçün diplomatik müdaxilə edir. C2 səviyyəsində, yeri gələndə müxtəlif rolları üzərinə götürər, sətiraltı mənaları seçər, uyğun məsləhətlər, müsbət fərdi dəstək verə bilər.

Konseptual danışı. 1 təşviq etmək

“Konseptual danışığın təşviq edilməsi” dedikdə şəxs və şəxslərə, passiv olaraq başqalarının göstərdiyi yolla getmək əvəzinə, özləri yeni konsepsiya qurmaq üçün lazımı şəraitin yaradılması başa düşülür. İstifadəçi/öyrənən bir qrup üzvü kimi bunu yerinə yetirə bilər. Belə ki, müvəqqəti olaraq özü vasitəçi rolunu oynaya, yaxud anlayışı başa düşmək üçün ona kömək edən qrupa rəhbərlik edən mütəxəssisin (məsələn, əlaqələndirici şəxs, müəllim, təlimçi, və ya rəhbər) göstərişini yerinə yetirə bilər. Bu şkalada işlənən əsas anlayışlar aşağıda sadalanır:

- ▶ Məntiqi əsaslandırmanı stimullaşdırmaq üçün suallar vermək (dialoji danışıq);
- ▶ Məntiqi və bir-biri ilə əlaqəli olan diskussiyaya töhfə vermək.

Şkala üzrə irəliləyiş aşağıdakı kimi xarakterizə olunur: şkala A1 səviyyəsində kimisə müzakirəyə cəlb etmək üçün sadə suallar vermək yolu ilə maraq göstərməkdən və ya A2-də kiminsə fikrini soruşmaqdan başlayır və B2+ və daha yuxarı səviyyələrdə məntiqi əsaslandırmanı, fikirlərin əsaslandırılmasını və ardıcıl düşüncə xətlərinin qurulmasını təşviq etmək üçün yüksək dərəcəli suallar verməklə müzakirənin monitorinqinə keçir.

	Qrup işinə rəhbərlik etmək	
	Qarşılıqlı əlaqənin idarə edilməsi	Konseptual danışıqı təşviq etmək
C2	İştirak edənlərin ehtiyaclarını və fəaliyyət tələblərini nəzərə alaraq müxtəlif rolları qəbul edir (mənbə şəxs, vasitəçi, nəzarətçi və s.) və uyğun fərdi dəstək verə bilir. Qarşılıqlı əlaqədə sətiraltı mənanı tutma və əlaqələri qərarın qəbul edilməsi istiqamətində yönəltmək üçün uyğun addımlar atır.	Mürəkkəb və xülasə mövzular barədə gedən müzakirədə təsirli qaydada ideyaların formalaşmasına öz töhfəsini verir; istiqamətləndirici suallar səsləndirir və başqalarını öz delillərini daha əsaslı formada ortaya qoymağa təşviq edir.
C1	Balanslı plenar, qrup və fərdi işləri ardıcıl yerinə yetirə bilir, bir mərhələdən digərinə yumşaq keçidi təmin edir. Müzakirələri yenidən qaydasına salmaq məqsədilə və qrup sadəcə bir üzvlün nəzarətinə keçməsi və dağıdıcı davranışların qarşısını almaq üçün diplomatik müdaxilə edir.	Bir sıra açıq suallar verməklə məntiqi əsaslandırma stimulu verir. Beləliklə, başqalarını da müzakirəyə dəvət edir (məsələn, fərziyyə ortaya qoymaq, müdaxilə etmək, təhlil aparmaq, əsaslandırmaq və proqnozlaşdırmaq yolu ilə).
B2	Təsirli formada əməkdaşlıq üçün yaranan qrupa təşkilatçılıq və rəhbərlik edir. Məneə yaratmaq şərti ilə, əməkdaşlıq əsasında yaranan qrupun işinə müdaxilə etmək onları yenidən tapşırıq yönündə istiqamətləndirir və hər kəsin qrupun tapşırığı istiqamətində yönəldiyindən əmin olur. Əməkdaşlıq prosesində iştirakçıların çeşidli rollarını şərh edir, qrup işinin icrası üçün aydın təlimatlar verir. Məsələnin həlli və alternativ təklifin qiymətləndirilməsi üçün yaranan kiçik qruplarda əməkdaşlıq əsasında gedən müzakirələr üçün əsas qaydaları müəyyən edir. Yeni təlimatların verilməsi, yaxud daha yüksək səviyyədə iştirakı təşviq etməklə qrupu yenidən tapşırığın icrasına yönəltmək üçün lazım olan anlarda qrupun işinə müdaxilə edir.	Qrupun üzvlərinə, öz düşüncələrini bəyan edib əsaslandırmaq üçün stimulu verir. Qrup üzvlərinin hər birini digərinin irəli sürdüyü məlumat əsasında fikir səsləndirməyə təşviq edir və beləliklə, sonda bir anlaşma və ya həll yoluna nail olur. Başqalarının söylədiyi rəylərin əhatə dairəsini genişləndirmək və ya öz rəylərinə aydınlıq gətirmək, onu əsaslandırmaq üçün suallar verir və fikir bildirir. İnsanlarda ideyanın formalaşmasına stimulu verir, onları əsas təfəkkür xəttinə istiqamətləndirir. Başqalarına sual verməklə ortaya qoyduqları ideyanın müzakirə mövzusu ilə üst-üstə düşməsinə şərh etməyi tələb edə bilir.
B1	İştirakçıdan öz fikrini şərh etməyi tələb etməklə müzakirədə dönüş nöqtəsi yarada bilir. Müəyyən fəaliyyəti nizama salmaq üçün sadə, aydın təlimatlar verə bilir.	İştirakçıların ilkin şərhindəki müəyyən məqamların daha dəqiq şərhini tələb edir. Şərh olunan məsələnin başqaları tərəfindən başa düşülməsini yoxlamaq üçün uyğun formada suallar səsləndirir. Sual verməklə başqalarından ortaya qoyduqları delillərə aydınlıq gətirə bilir.
A2	Əməkdaşlıq edən bir qrupa olduqca sadə təlimatlar verə, lazımı hallarda şablon əsasında müəyyən köməklik göstərə bilir.	Qrup üzvlərindən müəyyən məsələ barədə niyə düşündüyünü və bəzi şeylərin necə baş verməsi səbəbi barədə nə düşündüyünü soruşa bilir.
A1	Heç bir deskriptor mövcud deyil.	Bəzi ideyalar barədə başqalarının nə fikirlişməsi barədə sual verir.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.	Sadə və ayrı-ayrı sözlər/işarə dili və qeyri-verbal siqnallardan istifadə etməklə müəyyən ideyaya öz marağını bildirir. Heç bir deskriptor mövcud deyil.

3.4.1.3. Ünsiyyətdə mediasiya

2001-ci ildə nəşr olunan CEFR mətnində mediasiya geniş şərh olunmasına baxmayaraq, burada sosial cəhətlər xüsusilə vurğulanıb. Mediasiya deyəndə bir fəaliyyətin müxtəlif iştirakçıları arasında vasitə rolunu oynayan dil istifadəçisi başa düşülür və “normal dilçilik funksiyaları ilə bağlı ictimaiyyətdə önəmli rola malikdir” (CEFR, bölmə 2.1.3). Aydındır ki, insanların bir-birini başa düşməkdə çətinlik çəkməsinə təkcə dil səbəb ola bilməz. Bir mətni daha yaxşı başa düşülən dildə bəyan etmək üçün mediasiyanın uğursuz alınmasına eyni zamanda vasitəçinin həmin sahəyə nəbələdliyi də səbəb ola bilər. Bəzən başqalarının işlətdiyi ifadəni başa düşmək və birinin perspektivini digərinə çatdırmaq üçün hər iki tərəfin perspektivini nəzərə alan tərcüməçi lazım olur. Bundan başqa, əksər hallarda üçüncü şəxsin müdaxiləsinə, daha doğrusu, üçüncü şəxsə və ya məkana ehtiyac duyulur. Müəyyən hallarda bir kommunikasiyada önəmli məqamlar, gərginliklər, hətta fikir ayrılıqları baş verir və lazımı şəraitin yaranması üçün bu, qaçılmazdır.

Məhz buna görə, kommunikasiya mediasiya deskriptorlarının, xüsusilə mədəniyyətlərarası elementi olan hallarda, kommunikasiya ilə, xüsusilə dil və dillərlə bağlı işlərdə daha yaxşı nəticələr əldə etmək üçün, bu sahədə öz bilik və səriştələrini artırmaq niyyətində olan müəllimlər, təlimçilər, öyrənənlər və peşəkarların fəaliyyəti ilə birbaşa bağlılığı var.

Çoxmədəniyyətli mühitin asanlaşdırılması

Bu şkala kommunikasiya və əməkdaşlığın baş verməsi məqsədi ilə dilçilik və mədəniyyət nöqtəyi-nəzərindən fərqli iştirakçılar arasında ortaq məkanın yaradılması ilə əlaqədardır (əslində, oxşarlıqların və fərqli cəhətlərin müəyyən edilməsi, məlum və naməlum mədəni xüsusiyyətlərin kəşfi bu kimi bacarıqlardan ibarətdir). Burada istifadəçi/öyrənən müxtəlif mədəni keçmişə malik olanlar arasında, o cümlədən çoxmədəniyyətli kontekstdə, uğurlu kommunikasiya yaranmasını hədəfə alır. Sadəcə, öz çoxmədəniyyətli repertuarlarına söykənməklə iştirakçılar arasında uğurlu kommunikasiya yaratmağa nail olmaq əvəzinə (“Çoxmədəniyyətli repertuarın yaradılması” bölməsinə baxın), onlar mədəniyyət vasitəçisi rolunu oynayırlar: başqaları arasında kommunikasiyanı yüksəltmək üçün neytral, etibarlı, ortaq məkan yaradırlar. Mədəniyyət sahəsində gedən fikir mübadiləsi hər hansı potensial kommunikasiya çətinliyinin yaranmasının qarşısını almaq, yaxud həmin çətinlikləri aradan qaldırmaq məqsədi ilə iştirakçılar arasında mədəniyyətlərarası anlaşmanın genişlənməsini və dərinləşməsini bir məqsəd kimi qarşıya qoyur. Vasitəçilər mədəniyyətlərarası sosial-mədəni və sosial-dilçilik biliklərini daim yaxşılaşdırmalı və inkişaf etdirməlidirlər. Bu şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda qeyd olunub:

- ▶ İştirakçılar arasında mədəni normalar və perspektivlərin başa düşülməsini təbliğ etmək üçün suallar verir və bu sahəyə maraq göstərir;
- ▶ Müxtəlif sosial-mədəni, sosial-dilçilik perspektivlərinə və normalara həssaslıqla və hörmətlə yanaşır;
- ▶ Sosial-mədəni və sosial-dilçilik fərqlərindən irəli gələn yanlış anlaşmaları öncədən görə bilir, onunla məşğul olub aradan qaldırır.

Bu şkalanın yüksəliş tempi aşağıdakı kimidir: B1 səviyyəsində insanlar ilə tanış olur və sual verib onları cavablandırmaqla öz həmrəyliyi və marağını göstərir. B2+ səviyyəsində isə müxtəlif perspektivləri dəyərləndirmə və uyğunlaşdırma fəaliyyətin mərkəzində dayanır: balans və fasiləni saxlamaq şərti ilə qrupun bir parçası olmaq, öz həssaslığını ifadə etmək, yanlış anlaşılan məqamlara aydınlıq gətirmək və onların mənasını şərh etmək bacarığına yiyələnmək. Bu cəhət C səviyyəsində daha da inkişaf edir. Belə ki, istifadəçi/öyrənən məzmunu nəzərə alaraq öz hərəkətlərinə və hissiyyatlarına nəzarət edir, yanlış anlaşmalar və mədəniyyətlə bağlı mübahisələrin ortaya çıxması, yaxud aradan qaldırılması üçün incə düzəlişlər edir. C2 səviyyəsində sosial-mədəni və sosial-dilçilik fərqlərini nəzərə almaqla təsirli və təbii formada mediasiya missiyalarını yerinə yetirirlər.

	Çoxmədəniyyətli mühitin asanlaşdırılması
C2	Öz icması ilə digər icmaların üzvləri arasında sosial-mədəni və sosial-dilçilik fərqlərini nəzərə almaqla təsirli və təbii formada öz vasitəçilik missiyalarını yerinə yetirir. Nüansları və sətiraltı mənalara müəyyən etməklə, həssas müzakirəni təsirli formada apara bilir.
C1	İkimənəli məqamların idarə edilməsi, məşvərət və dəstək göstərmə, yanlış anlaşmalara son qoymaqla çox mədəniyyətli tədbirdə vasitəçi kimi çıxış edir və ortaq kommunikasiya mədəniyyətinə öz töhfəsini verir. Şifahi formada deyilən və ya yazılı formada təqdim olunanlarla əlaqədar yanlış anlaşma ehtimalını öncədən görür və müzakirə mövzusu barədə müxtəlif mədəni perspektivləri şərh etməklə müsbət qarşılıqlı əlaqə tempini qoruyub saxlaya bilir.

	Çoxmədəniyyətli mühitin asanlaşdırılması
B2	Hər kəsə az tanış olan xüsusi hallarda öyrənənlərin ortaq razılığa gəlməsini təmin etmək üçün sosial-mədəni davranışlarla bağlı biliyindən istifadə edir. Çoxmədəniyyətli məqamlarda öz dünyagörüşü ilə üst-üstə düşməyən fikirlərə hörmətlə yanaşır. Öz fikirlərini isə məzmunu uyğun formada ifadə edir. Çoxmədəniyyətli görüşlərdə ortaya çıxan yanlış anlaşıma və təfsirlərə aydınlıq gətirir, münbit ab-hava yaratmaq və müzakirəni axarına salmaq üçün deyilənlərin həqiqi mənasının nədən ibarət olduğunu təklif edir. Başqa ideyaları, hissiyyatları və nöqteyi-nəzərləri başa düşdüyünü və bəyəndiyini bildirib onlara hörmətlə yanaşır. Həmçinin başqalarını müzakirəyə qoşulmağa və digər iştirakçıların fikirlərinə münasibət göstərməyə həvəsləndirməklə ortaq ünsiyyət mədəniyyətinin yaranmasını təbliğ edir. Müxtəlif mədəni mənşəyi olan insanlarla əməkdaşlıq edir, fikirlərdə və perspektivlərdəki oxşar və fərqli məqamları müzakirə edir. Başqa mədəniyyətlərə mənsub olan şəxslərlə əməkdaşlıq edərkən ortaq prosedurun ərsəyə gəlməsi üçün onların iş tərzini uyğunlaşdırmağa bilir.
B1	Söhbətə başlamaq, sadə suallar vermək və onları cavablandırmaq, həmçinin razılıq və başa düşdüyünü ifadə etmək yolu ilə çoxmədəniyyətli ünsiyyətə öz dəstəyini verir. Çoxmədəniyyətli tədbirlərdə dəstəkləyici rol oynayır, qrupun digər üzvlərinin fərqli hisslərini və dünyagörüşünü tanıyır. Məhdud repertuardan istifadə edərək müxtəlif mədəniyyətlərə mənsub insanları təqdim etməklə mədəniyyətlərarası fikir mübadiləsinə dəstək verir və bir sualın müxtəlif mədəniyyətlərdə fərqli dərk olunduğunu anlayır. Dəyərlər, dil və mədəniyyətə qarşı münasibətlə əlaqədar məlumatların sadə tərzdə paylaşılması yolu ilə ortaq ünsiyyət mədəniyyətinin inkişafına kömək edə bilir.
A2	Sadə sözlərdən/işarə dilindən istifadə edərək başqalarından mövzunu şərh etməyi və dediklərinə aydınlıq gətirməyi istəməklə mədəniyyətlərarası mübadilədə iştirak edib məhdud repertuardan istifadə etməklə öz razılığını bildirir, başqalarını müzakirəyə dəvət edir, öz təşəkkürünü bildirir və s.
A1	Sadə sözlər/işarə dili və ya qeyri-verbal siqnallardan istifadə etməklə məsələyə isti münasibətini və onda maraq doğurduğunu göstərir, başqalarını müzakirəyə dəvət edir və birbaşa mövzu barədə açıqlama verildəndə məsələnin mahiyyətini başa düşdüyünü bildirir.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Qeyri-rəsmi vəziyyətlərdə (dostlar və həmkarlarla olarkən) vasitəçi rolunu oynamaq

Bu şkala istifadəçi/öyrənən çoxdillli fərd kimi qeyri-rəsmi hallarda ictimai, şəxsi, peşə və ya təhsil sahəsində bütün imkan və bacarıqlarından istifadə etməklə dillər və mədəniyyətlər arasında vasitəçi kimi çıxış edərkən istifadə olunur. Məhz buna görə, şkala peşəkar səviyyəsində şifahi tərcüməyə şamil edilmir. Mediasiya bir (məsələn, salamlama nitqi zamanı) və ya iki istiqamətdə (məsələn, söhbət zamanı) həyata keçirilir. Bu şkalada işlənən əsas anlayışlar aşağıda göstərilir:

- Qeyri-rəsmi formada bir danışmaq əsnasında danışan/işarə dili ilə ifadə edən şəxslərin dediklərinin mənasını çatdırmaq;
- Önemli məlumatları ötürmə (məsələn, iş prosesində baş verən məqamlarda);
- Çıxışlarda və təqdimatlarda ifadə olunan mənanı təkrar etmək.

Bu şkalanın yüksəliş tempi aşağıdakı qaydada xarakterizə olunur: A səviyyəsində, istifadəçi/öyrənən sadə formada köməklik göstərə bilər, lakin A2+ və B səviyyəsinə çatanda gündəlik gözlənilən situasiyalarda vasitəçi kimi çıxış edə bilər. Lakin bu vasitəçilik həmsöhbətlərin dəstəkləməsi və öz ifadələrini başqa cür deməsi və ya məlumatları lazım gəldikdə təkrar etməsindən asılıdır. B2 səviyyəsində istifadəçi/öyrənən, bəzi pauzaların verilməsi şərti ilə, öz maraq sahəsinə aid mövzularda vasitəçilik edə bilər və C1 səviyyəsində bunu daha sərbəst və geniş mövzularda edə bilər. C2 mərhələsində istifadəçi/öyrənən iştirak edənlərin dediklərinin mənasını, məzmununu dəyişməmək şərti ilə ötürür və bu zaman üslub, registr və mədəni konteksti də əks etdirə bilər.

	Qeyri-rəsmi vəziyyətlərdə (dostlar və həmkarlarla olarkən) vasitəçi rolunu oynamaq
C2	Ümumi və ixtisaslaşmış mövzular barədə (A dilində) deyilənləri (B dilində) aydın, sərbəst və müvafiq struktura malik yolla çatdırı bilər. Belə ki, bu zaman uyğun forma və üslubu saxlayıb daha incə mənalı çatdırır və sosial-mədəni nəticələrə diqqət yetirir.
C1	Öz peşə, akademik sahəsi və şəxsi maraq dairəsinə aid mövzular barədə (A dilində) deyilənləri (B dilində) sərbəst formada əlaqə yaratmaqla çatdırı bilər və bu zaman önəmli məlumatları aydın və dəqiq formada ötürür, mədəni mənbələri şərh edir.
B2	Vasitəçilik edərək (A və B dilləri arasında) ətraflı məlumatları ötürür, hər iki tərəfin diqqətini fon məlumatlarına və sosial əlamətlərə cəlb edir və lazımı anda məsələyə aydınlıq gətirmək üçün müəyyən suallar və bəyanatlar verir. Salamlaşma nitqində, lətifədə və ya öz sahəsinə aid (A dilində) mövzular üzrə təqdimatlarda deyilənlərin mənasını (B dilində) çatdırır; bu zaman mədəni replikalrı uyğun formada təfsir edir və yeri gələndə əlavə şərhlər verir. Bu təqdirdə, vasitəçiyə öz missiyasını yerinə yetirməyə imkan vermək üçün təqdimatçı öz çıxışını tez-tez dayandırır. Öz maraq sahəsinə aid olan mövzular barədə (A dilində) deyilən məlumatları (B dilində) ötürür; bu zaman lazımı məqamlarda önəmli fikirlərin və nöqteyi-nəzərlərin nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu vurğulayır. Lazım gələndə həmsöhbətlərə lazımı açıqlamalar vermək imkanı yaradılır.
B1	Öz maraq dairəsinə aid (A dilində) mövzuların əsas məlumatlarını (B dilində) ötürür; bu zaman məlumatları sadə dillə və birbaşa, aydın mədəni qaynaqlar göstərməklə çatdırır. Bu halda öncədən yaxşı hazırlıq tələb olunur və müsahiblər isə öz çıxışını sadə danışıq dilində səsləndirməlidirlər. Öz şəxsi maraq dairəsinə aid (A dilində) mövzuların əsas mənasını (B dilində) ötürür. Bu zaman vacib nəzakət qaydalarına əməl etməklə zəruri məlumatları çatdırır, bir şərtlə ki, müsahiblər fikirlərini aydın ifadə edərək lazımı yerdə cümləni təkrar edib ona aydınlıq gətirsinlər.
A2	Proqnozlaşdırılan gündəlik vəziyyətə aid (A dilində) məlumatları (B dilində) ötürür. Bu zaman mədəni əhəmiyyətləri və zəruri məlumatları da çatdırır. Çıxışlar sadə və aydın dillə ifadə edilməli və lazımı hallarda açıqlamalar verilməli və cümlələr təkrar olunmalıdır. Proqnozlaşdırılan gündəlik vəziyyətə aid (A dilində) söyləmələrin əsas məqamlarını (B dilində) ötürür; bu zaman şəxsin istək və ehtiyacına uyğun məlumatlar verir. Bu şərtlə ki, iştirakçılar fikri müəyyən formaya salmaqda ona yardım etsinlər.
A1	Adamların şəxsi məlumatlarını və sadə, proqnoz edilə bilən (A dilində) məlumatları (B dilində) ötürür; bu halda digər insanlar da lazımı məlumatları verməkdə ona yardım etməlidirlər.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Həssas vəziyyətlərdə və fikir müxtəlifliyində ünsiyyətin asanlaşdırılması

Bu şkala istifadəçinin/öyrənənin üçüncü tərəflər arasında fikir ayrılıqlarının vasitəçisi kimi rəsmi rol oynaya biləcəyi və ya qeyri-rəsmi olaraq onlar arasındakı anlaşılmazlığı, həssas vəziyyəti və ya fikir ayrılığını həll etməyə cəhd edə biləcəyi vəziyyətlər üçün nəzərdə tutulub. İstifadəçi/öyrənən ilk növbədə məsələnin nədən ibarət olduğunu və tərəflərin nə istədiyini aydınlaşdırmaqla, onlara bir-birinin mövqelərini başa düşməyə kömək etməklə məşğul olur. Onlar üçüncü tərəfləri problemin həllinə yaxınlaşmağa inandırmağa çalışa bilərlər. Onlar heç də öz nöqteyi-nəzəri ilə maraqlanmırlar, lakin müzakirədə iştirak edən digər tərəflərin nöqteyi-nəzərini təqdim edərkən balanslı olmağa çalışırlar. Şkalada həyata keçirilən əsas konsepsiyalara aşağıdakılar daxildir:

- ▶ dialoq iştirakçıları tərəfindən təqdim olunan müxtəlif baxışların həssas və balanslaşdırılmış şəkildə araşdırılması;
- ▶ müzakirə olunan məsələlərin iştirakçıların başa düşməsinə təkmilləşdirmək və dərinləşdirmək üçün ifadə olunan fikirlərin işlənilib hazırlanması;
- ▶ ümumi zəmin yaradılması;
- ▶ iştirakçılar arasında mümkün güzəşt sahələrinin müəyyən edilməsi;
- ▶ razılaşmaya və ya həllə yaxınlaşmaq üçün bir və ya daha çox iştirakçının nöqteyi-nəzərinin dəyişdirilməsinə vasitəçilik edilməsi.

Şkala üzrə inkişaf aşağıdakı kimi xarakterizə olunur: A səviyyələrində istifadəçi/öyrənən fikir ayrılıqlarının nə zaman baş verdiyini müəyyən edə bilər. B1 səviyyəsində onlar izahatlar əldə edə, məsələləri başa düşdüklerini nümayiş etdirir və lazım gəldikdə aydınlaşdırma tələb edə bilərlər. B2-də onlar əsas məsələləri və maraqlı tərəflərin mövqelərini təsvir edə, ümumi əsasları müəyyən edə, mümkün həll yollarını vurğulaya və əldə edilmiş razılaşmanı ümumiləşdirə bilərlər. Bu bacarıqlar B2+ səviyyəsində dərinləşir, burada istifadəçi/öyrənən problemləri ətraflı başa düşdüyünü və mümkün həll yollarının müəyyənləşdirildiyini nümayiş etdirir. C səviyyəsində onlar bunu daha effektiv etmək üçün diplomatik və inandırıcı dildən istifadə edir və zərif müzakirələri həssaslıqla aparırlar.

	Həssas vəziyyətlərdə və fikir müxtəlifliyində ünsiyyətin asanlaşdırılması
C2	Vəziyyəti və mədəni inancları nəzərə alan hər hansı şərhli diplomatik şəkildə tərtib edərək qaydaları pozan iştirakçı ilə nəzakətlə davranma bilər. Başqalarının fikirlərinə hörmət göstərərək prinsipial məsələlərdə inamla qəti, lakin diplomatik mövqe tuta bilər.
C1	Müqavilə üçün hər tərəfin tələblərini ətraflı şəkildə başa düşmək üçün təkrar və parafrazardan istifadə edərək müxtəlif baxış nöqtələrinə həssaslıq nümayiş etdirir. Anlaşılmazlıq halında hər bir tərəfə onların mövqeyində nəyin əsas olduğunu və müəyyən şəraitdə nədən imtina etməyə hazır ola biləcəklərini müəyyən etmək üçün diplomatik sorğu tərtib edə bilər. Razılaşmayan tərəfləri yeni mövqeyə keçmək üçün inandırıcı dildən istifadə edə bilər.
B2	Utanc və ya təhqiri minimuma endirmək üçün açıq, neytral suallar formalaşdırmaqla fikir ayrılığına düşən tərəflərin razılığa gəlməsinə kömək etmək üçün mümkün həll yollarını təmin edir. Fikir ayrılığında olan tərəflərin ehtiyac və məqsədlərini prioritetləşdirməklə mövqelərini daha aydın ifadə etməklə və yenidən formalaşdırmaqla, bir-birlərini daha yaxşı başa düşməyə kömək edə bilər. Nəyin razılaşdırıldığını və hər tərəfdən nə gözləndiyini aydın və dəqiq ifadə edə bilər. Suallar verməklə ümumi zəmin müəyyənləşdirir və hər kəsi mümkün həll yollarını vurğulamağa dəvət edə bilər. Anlaşılmazlığın əsas məqamlarını əqləbatan dəqiqliklə ifadə edə və iştirak edən tərəflərin mövqelərini izah edə bilər. Razılaşma sahələrini və razılaşmanın maneələrini vurğulayaraq hər iki tərəfin bəyanatlarını ümumiləşdirir.
B1	Mövzu onlara tanış olduqda və tərəflər öz fikirlərini aydın ifadə etdikdə, fikir ayrılığı olan tərəflərdən öz fikirlərini izah etmələrini xahiş edə və izahatlarına qısa cavab verə bilər. Tanış olduqları mövzu ilə bağlı əsas mübahisəli məqamları başa düşdüklerini nümayiş etdirir və təsdiq və/və ya aydınlaşdırma üçün sadə sorğular verə bilər.
A2	İnsanların razılaşmadığını və ya qarşılıqlı əlaqə qurmaqda çətinlik çəkdiyini anlama və güzəşt və razılaşmanı təşviq etmək üçün öyrənilmiş sadə ifadələri uyğunlaşdırır.
A1	İnsanların razılaşmadığını və ya kiminsə problemi olduğunu anlama və empatiya ifadə etmək üçün öyrənilmiş sadə ifadələrdən ("Başa düşürəm" və ya "Yaxşısan?" kimi) istifadə edə bilər.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

3.4.2. Mediasiya strategiyaları

Vasitəçilik edəcək istifadəçidən/öyrənəndən təkcə dilçilik bacarığı tələb olunmur. Vasitəçi həm də ənənələri, şəraiti və kommunikasiya məhdudiyyətlərini nəzərə almaqla mediasiya strategiyasını qurmaq iqtidarında olmalıdır. Vasitəçi qismində çıxış edən istifadəçi/öyrənən vasitəçilik etdiyi kontekstdən asılı olaraq, müxtəlif adamlar, mətnlər, danışqlar və fərqli dillər, dillərin fərqli variantları və modallıqları arasında mövqe tutub vasitəçilik missiyasını yerinə yetirməlidir. Burada tələb olunan strategiyalar kommunikasiya strategiyalarıdır və bu, faktiki vasitəçilik prosesində insanlara kontekstin başa düşülməsində yardım etmək deməkdir. Onlar mənbə

kontekstini qəbul edən tərəfə ötürmə yollarını nəzərə alır. Məsələn, vasitəçinin qarşısında belə sual durur: mətnin daha da mükəmməl hala gətirilməsi, ixtisar edilməsi, məzmun yerində qalmaq şərti ilə, başqa cümlələrlə çatdırılması, sadələşdirilməsi, məcazi mənada, yaxud vizual yolla təsvir edilməsi lazımdır? Strategiyalar çoxlu müxtəlif fəaliyyətlərə tətbiq olunduğu üçün onlar ayrıca verilir.

3.4.2.1. Yeni konsepsiyanı şərh etmək üçün strategiyalar

Öncəki biliklərlə əlaqələndirmə

Öncəki biliklərlə bağlılıq yaratmaq əslində mediasiya prosesinin önəmli hissəsidir. Bu eyni zamanda tədris prosesinin də zəruri parçasıdır. Vasitəçi yeni məlumatları müqayisə edir, qəbul edən tərəfin bundan əvvəl aldığı biliklərlə bağlılığı barədə məlumat verir. Bununla yanaşı, qəbul edən şəxsə həmin məlumatları xatırlamaqda kömək edib digər yeni məlumatları şərh edə bilər. Vasitəçi yeni məlumatla bağlı olan mətnləri keçmiş materialların məzmununa və dünyada bununla əlaqədar olan baza məlumatları ilə əlaqələndirə bilər. Bu şkalada istifadə olunan əsas məzmunlar aşağıda göstərilir:

- ▶ keçmiş məlumatları fəal formaya gətirmək üçün insanlara sualların verilməsi;
- ▶ yeni və keçmişdə alınmış biliklər arasında müqayisə aparmaq və əlaqə qurmaq;
- ▶ nümunələr və izahların göstərilməsi.

Bu şkalanın yüksəliş tempi aşağıdakı formada xarakterizə olunur: B1 mərhələsində gündəlik tanış olduğumuz məlumatlarla müqayisədən başlayaraq B2 mərhələsində əlaqələri aydın şərh etməklə məlumatlanma səviyyəsi artır, C2 mərhələsində isə keçmişdə alınmış bilikdən istifadə etməklə mürəkkəb anlayışlara aid izahlar verir.

Dilin adaptasiyası

Burada istifadəçi/öyrənən mətnin məzmununu fərqli janra və ya registrə aid olan yeni mətn çərçivəsində təqdim etmək məqsədilə fərqli dildən, üslub və ya registrdən istifadə edə bilər. Bunun üçün sinonimlərdən, oxşar mənə daşıyan sözlərdən ibarət sadələşdirilmiş mətn təqdim edə bilər. Bu şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda sadalanıb:

- ▶ mətnin yenidən tərtib edilməsi;
- ▶ mətnin uyğunlaşdırılıb çatdırılması;
- ▶ texniki terminologiyayı izah etmək.

Bu şkalanın yüksəlişi aşağıdakı qaydada baş verir: A2 səviyyəsindən B2-yə qədər istifadəçi/öyrənən mətnin məzmununu daha əlçatan etmək məqsədi ilə onu yenidən tərtib etmək metodundan istifadə edə bilər. B2 səviyyəsində isə deskriptorlar vasitəsi ilə çətin və texniki mətnlər yenidən tərtib olunur və aydın şəkil alır. C səviyyəsində məzmun texniki və ya mürəkkəb olur, istifadəçilər/öyrənənlər isə həmin məzmunu auditoriyaya fərqli janrdan və ya registrdən istifadə etməklə çatdırırlar.

Mürəkkəb məlumatları hissələrə bölmək

Mürəkkəb məlumatları tərkib hissələrə bölməklə və bu hissələrin tam təsvirini vermək üçün bir-birinə necə uyğunlaşdığını göstərməklə başa düşməni yaxşılaşdırmaq olar. Bu şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda sadalanıb:

- ▶ prosesi bir sıra mərhələlərə bölmək;
- ▶ ideyaları və ya təlimatları (əsas məqamlar kimi) təqdim etmək;
- ▶ əsas məqamları arqumentlər silsiləsində ayrıca təqdim etmək.

Bu şkalanın yüksəliş tempi aşağıdakı kimidir: B1 mərhələsində istifadəçi/öyrənən hər dəfə bir məqamla bağlı təlimat, yaxud məlumat xarakterli mətn verir. B2 səviyyəsində isə mürəkkəb prosesləri və ya arqumentləri onları təşkil edən hissələrə bölüb ayrıca təqdim edir. C1 mərhələsinə çatanda hissələri birləşdirmək və yekunlaşdırmaq nəzərə alınır. C2 mərhələsinə çatanda isə istifadəçi/öyrənən hissələrlə ümumi məlumat arasındakı əlaqələri izah edib mövzunun müxtəlif yollarla təhlilini təşviq edir.

Yeni konsepsiyanı izah etmək üçün strategiyalar				
	Keçmiş biliklə əlaqələndirmə	Dilin adaptasiya etməsi	Mürəkkəb məlumatların hissələrə bölünməsi	
C2	Mövcud hesab edilən keçmiş biliklərdən istifadə etməklə, geniş tərif və izahlar verməklə mürəkkəb anlayışları (məsələn, elmi anlayışlar) təqdim edə bilir.	Müxtəlif növ mətnlərin dilini həmin mətnlərdə yer alan əsas məzmunu auditoriyanın başa düşə biləcəyi registrdə, detallı və təfsilatla, mükəmməl dillə təqdim etmək üçün adaptasiya edir.	Bütövlükdə mətn ilə onun müxtəlif hissələri arasında olan əlaqəni izah etmək və ona müxtəlif yollarla yanaşmağı təşviq etmək yolu ilə mürəkkəb mövzunun anlaşılması prosesini asanlaşdırır.	
C1	İnsanları mücərrəd mövzular barədə keçmiş bilikləri barədə düşünməyə təşviq etmək və müzakirə olunacaq mövzu arasında əlaqə yaratmaqda onlara kömək etmək üçün bir sıra kortəbii suallar verə bilir.	Öz ixtisasına aid mövzular sahəsində hazırlanmış materialları həmin sahənin eksperti olmayan şəxslərə ötürərkən texniki terminləri və çətin anlayışları izah edir. Mürəkkəb və ixtisaslaşmış mövzu barədə danışarkən mövzu ilə tanış olmayan şəxslər tərəfindən asanlıqla başa düşülməsi üçün uyğun dil seçir (məsələn, sintaksis, idiomatik ifadələr, jargon). İxtisas sahəsində biliyi olmayan auditoriya üçün qeyri- texniki dildən istifadə etməklə mürəkkəb texniki mətnləri yeni cümlələrlə təqdim və təfsir edir.	Əsas məqamları vurğulamaq və təsnifləşdirməklə, məntiqi və ardıcıl formada təqdim etməklə mürəkkəb mövzunun başa düşülməsinə kömək edir və əsas cəhətləri fərqli formalarda təkrar etməklə mətndəki mesajı auditoriyaya çatdırır.	
B2	Sessiyanın məqsədləri ilə iştirak edənlərin şəxsi və ya peşə maraqları və təcrübələri arasında olan əlaqəni aydın formada izah edir.	Mövzu barədə ixtisaslaşmış biliyə malik olmayan auditoriya üçün uyğun və qeyri- texniki dillə texniki mətnləri izah edir. Öz sahəsinə aid olan məlumatın xüsusi və mürəkkəb hissəsini başqa cümlələrdən istifadə etməklə daha aydın və konkret formada başqalarına çatdırır.	Bir arqumentin müxtəlif komponentlərini ayrı-ayrı təqdim etməklə mürəkkəb mövzunu daha anlaşqlı formaya gətirir.	
	İnsanlarda mövzu ilə onların keçmiş bilik və təcrübələri arasında körpü yaratmaq üçün suallar hazırlayır və əks-əlaqə formasında rəyini bildirir. Yeni anlayış və ya prosedurun insanlar tərəfindən başa düşülməsi üçün auditoriyanın keçmişdə tanış olduğu mövzular arasında müqayisə, yaxud tutuşdurma aparır.	Öz maraq dairəsinə aid mətni (məsələn, esse, forumda gedən müzakirə, təqdimat) daha sadə dildə tərtib olunan cümlələrlə təqdim etməklə onu başqaları üçün əlçatan edir.	Mürəkkəb prosesi kiçik mərhələlərə bölməklə onu qavramağı asanlaşdırır.	

Yeni konsepsiyanı izah etmək üçün strategiyalar				
	Keçmiş biliklə əlaqələndirmə	Dilin adaptasiya etməsi	Mürəkkəb məlumatların hissələrə bölünməsi	
B1+	Hər kəsin gündəlik qarşılaşdığı təcrübələrdən nümunə götürməklə bəzi halların necə baş verdiyini izah edir.	Sadə və hər kəsin tanış olduğu mətnlərin (məsələn, jurnallardakı məqalələr, müsahibələr) əsas məqamlarını daha sadə və məzmunlarını başqaları üçün əlçatan etmək üçün yeni və sadə cümlələr formasında tərtib edir.	Qısa təlimat və ya məlumat mətnlərini bəndlərə ayırmaqla daha asan formaya salır.	
B1	Bəzi sadə sualları verməklə yeni məlumatların insanların tanış olduqları mövzularla necə bağlı olduğunu göstərir.	Mətnin orijinal ardıcılığına sadıq qalıb qısa mətn parçalarını sadə formada yeni cümlələrlə təqdim edir.	Astaca təkrarlamaq, birdəfəyə bir neçə sadə söz/işarə işlətmək, qavramaq üçün şifahi və qeyri-verbal vurğulardan istifadə etmək yolu ilə təlimatların başa düşülməsini asanlaşdırır.	
A2	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>	Başqalarına başa düşməkdə kömək etmək üçün müxtəlif formullardan istifadə edərək gündəlik mövzulara aid sadə mətn parçasındakı əsas məqamları təkrar edir.	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>	
A1	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>	
A1-dən öncəki	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>	

3.4.2.2. Mətnin sadələşdirilməsi strategiyaları

Mətnin məlumatla zənginləşdirilməsi

Məlumat bolluğu əksər hallarda anlamaya maneə yaradır. Bu şkala mürəkkəb məlumatın faydalı məlumatlar, misallar, təfsilatlarla əlaqədar məlumatlar, dəlillər və izahlı şərhlərin əlavə edilməsi yolu ilə daha geniş formada verilməsi ilə əlaqəlidir. Şkalada işlənən əsas anlayışlar aşağıda sadalanıb:

- ▶ təkrarlama və əlavələrdən istifadə etmək (məsələn, parafraz etmək);
- ▶ anlayışları daha aydın vermək üçün üslubda dəyişiklik etmək;
- ▶ misallar göstərmək.

Bu şkalanın yüksəliş tempi aşağıdakı kimi xarakterizə olunur: B1 və B2 mərhələlərində sadəcə təkrarlama və misalların göstərilməsinə xüsusi diqqət yetirilir, C səviyyəsində isə daha çox mətnin təkmilləşdirilməsi, izah, faydalı təfsilatların əlavə edilməsi nəzərdə tutulur.

Mətnin sadələşdirilməsi

Bu, yuxarıdakı şkalada göstərilən “genişləndirmə”nin tam əksidir. Belə ki, mətnin bütün lazımsız hissələri çıxarılır və yalnız zəruri fikir(lər) qalır. Bu addım atıldıqda təkrarlanmış sözlərin çıxarılması və yeni məlumat xarakterli olmayan hissələrin mənbə mətndən kənarlaşdırılması yolu ilə onlar daha səmərəli formada təqdim olunur. Bəzi hallarda əhəmiyyətli məqamları önə çəkmək, nəticə çıxarmaq, yaxud müqayisə və tutuşdurma aparmaq məqsədi ilə fikirləri yenidən qruplaşdırırlar. Şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda göstərilib:

- ▶ əsas məlumatları vurğulamaq;
- ▶ təkrarların və mətnin səlisliyinə xələl gətirən yerlərin ixtisarı;
- ▶ auditoriya üçün münasib olmayan yerlərin çıxarılması.

Bu şkalanın yüksəliş tempi aşağıdakı qaydada xarakterizə olunur: mətndə olan əhəmiyyətli məqamların çatdırılması əvvəlcə A2+/B1 səviyyələrində həmin yerlərin seçilməsi ilə başlanır və sonra C2 mərhələsində həmin mətnin yenidən tərtib olunması ilə davam edir. Öyrənilən B2 mərhələsində lazımsız təkrarları çıxarmaq yolu ilə əsas mətni redaktə edə bilir. C səviyyəsində isə mətni müəyyən auditoriya üçün ixtisar edib uyğunlaşdırmaq diqqət mərkəzində olur.

Mətnin sadələşdirilməsi strategiyaları		
	Mürəkkəb mətnin genişləndirilməsi	Mətnin optimallaşdırılması
C2	Təkmilləşdirmək və nümunələr göstərməklə mürəkkəb akademik və ya peşəkar mətnlərdə əks olunan məlumatları izah edir.	Mətdə əks olunan məlumatları bir-biri ilə daha əlaqəli və arqumentləri ardıcıl formaya salmaq üçün yenidən tərtib edir və məqsədə uyğun olmayan hissələri çıxarır.
C1	Çətin cəhətləri daha dəqiq izah etmək və faydalı detalları əlavə etmək yolu ilə mürəkkəb və çətin mətnləri daha əlçatan formaya salır. İxtisar etmək, dəlil gətirmək və şərhədiçi fikirlər ortaya qoymaqla mürəkkəb mətdə yer alan əsas məqamları auditoriya üçün daha əlçatan formaya salır.	Auditoriya ilə ən çox əlaqəli olan məqamları çatdırmaq üçün mürəkkəb mətni yenidən nizama salır.
B2	Misalların əlavə edilməsi, mətnin addım-addım yenidən izahını verməklə və əsas məqamları təkrarlamaq yolu ilə öz maraq dairəsinə aid mövzu ilə bağlı mətni auditoriya üçün daha əlçatan formaya salır.	Auditoriyanı nəzərə alaraq, əlaqəsi olmayan və təkrarlanan məlumatları çıxarmaqla mənbə mətni sadələşdirir.
	Düzgün misallar göstərməklə, mətni addım-addım təqdim etmək və əsas məqamları təkrarlamaqla öz maraq dairəsinə aid olan anlayışları daha başa düşülən formaya salır. Təkrarlama və şəkillərin əlavə edilməsi yolu ilə məlumatları daha əlçatan formaya salır.	Auditoriya üçün mətnin yeni məlumat daşımayan hissələrini çıxarmaqla əsas mətni redaktə edir; bununla da, mətnin əhəmiyyət dərəcəsini daha da artırır və onu daha da əlçatan edir. Mətnin müxtəlif yerlərində əlaqəli və ya təkrarlanan məlumata aid hissələri müəyyən edir, mətdəki zəruri mesajı daha aydın və əlçatan etmək üçün onları birləşdirir.
B1	Əsas məlumatları başqa yolla çatdırmaqla gündəlik mövzulara aid mətnləri daha aydın və dəqiq formada təqdim edir. Sadə gündəlik mövzulara aid mətnin müəyyən cəhətini sadə misal gətirməklə daha aydın təqdim edir.	Sadə, məlumatverici xarakterli mətdə zəruri məlumatları başqasına ötürmək məqsədilə müəyyən edir və göstərir (məsələn, altından xətt çəkməklə yaxud işarələməklə).
A2	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>	Qısa mətnin açar cümlələrini müəyyən edir və işarələyir (məsələn, altından xətt çəkməklə, işarələməklə).
A1	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>
A1-dən öncəki	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>

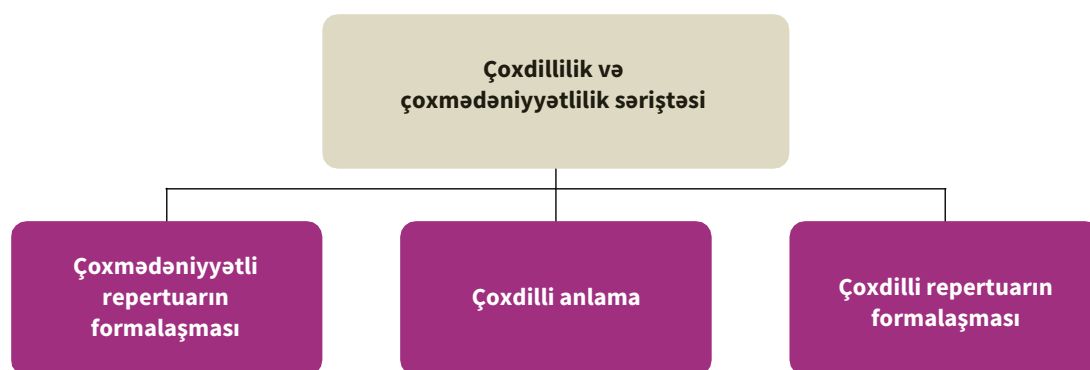
Bölmə 4

CEFR-in İLLÜSTRATİV DESKRIPTOR ŞKALALARI: ÇOXDİLLİLİK VƏ ÇOXMƏDƏNİYYƏTLİLİK SƏRİŞTƏSİ

CEFR 2001-də (1.3, 1.4-cü və 6.1.3-cü bölmələrdə) göstərilən çoxdillilik və çoxmədəniyyətlilik anlayışları bu sahədə olan deskriptorların inkişafının başlanğıc nöqtəsi idi. CEFR ilə əlaqəli olan çoxdillilik yanaşmasında fərdi səviyyədə mədəni və dil müxtəlifliyinə dəyər verilir. Burada öyrənənlər “sosial təmsilçi” qismində bütün dil və mədəniyyət resurslarından və təcrübələrindən istifadə etməklə sosial, eləcə də təhsil kontekstində tam iştirak etməyə, qarşılıqlı anlaşmaya nail olmaq, eyni zamanda, öz dilçilik və mədəni repertuarlarını daha da zənginləşdirməyə təşviq olunurlar. CEFR 2001-dən sitat:

Çoxdillilik yanaşmasında, şəxsin mədəni kontekstdə dil təcrübəsi bir fakt olaraq daha çox vurğulanır. Belə ki, məişət dilindən tutmuş daha geniş miqyasda cəmiyyətin dilinə və sonra xalqın dilinə keçərək (bu dil istər məktəbdə və ya kollecdə öyrənilsin, istərsə də birbaşa təcrübədə qazanılsın) bu şəxs həmin dilləri və mədəniyyətləri beynin xüsusi bir hissəsində saxlamır. O, bütün bilikləri və dil təcrübələri əsasında kommunikativ səriştə formalaşdırır, dillər arasında əlaqə formalaşır və həmin kontekstdə bütün dillər bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərilir.

Şəkil 15 – Çoxdillilik və çoxmədəniyyətlilik səriştəsi

Fəaliyyətyönlü yanaşmada öyrənənin sosial təmsilçi kimi görünməsi bu konsepsiyaları daha çox dil təhsili ilə əlaqələndirir; nəzərə alsaq ki:

Dil təhsilinin məqsədi indi əsaslı surətdə dəyişilib. Artıq dil öyrənmək bir, iki, hətta üç dili, həm də hər birini ayrı-ayrılıqda, “mahir” səviyyədə öyrənilən ideal “dil daşıyıcısı” səviyyəsində mənimsəmək deyil. Bunun əvəzinə, məqsəd hər dil bacarığının özünəməxsus yeri olan bir dil repertuarının formalaşmasıdır. (CEFR 2001 Bölmə 1.3)

CEFR 2001 Deskriptorlar işlənərkən də aşağıdakı məqamlara xüsusi diqqət yetirilir:

- ▶ Dillər, xüsusilə fərdi səviyyədə, bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir və aralarında bağlılıq var;
- ▶ Dillər və mədəniyyətlər hər biri beynin ayrıca hissəsində saxlanılmır;
- ▶ Dil üzrə bütün bilik və təcrübələr kommunikativ səriştənin formalaşmasına xidmət edir;
- ▶ Məqsəd müxtəlif dillərə balanslı şəkildə yiyələnmək deyil, əksinə, həmin dillərdən sosial və ya kommunikasiya şəraitində istifadə etmək imkanını (istəyini) modullaşdırmaqdan ibarətdir.
- ▶ Dillər arasındakı maneələri ünsiyyət zamanı aradan qaldırmaq mümkündür, eyni şəraitdə mesajlar ötürmək üçün məqsədli şəkildə müxtəlif dillərdən istifadə etmək olar.

Son ədəbiyyatlar təhlil ediləndən sonra başqa konsepsiyalar nəzərə alındı:

- ▶ Ünsiyyətin yaradılması və əməkdaşlığın baş tutması naminə “fərqliliyin” öhdəsindən gəlmək, oxşarlıqlar və fərqlilikləri ayırd etmək, məlum və naməlum mədəni xüsusiyyətlərin müəyyən edilməsi bacarığı;
- ▶ Mədəniyyətlərarası vasitəçi rolunu oynamaq istəyi;
- ▶ Tanış olmayan dildə tərtib olunan mətnləri anlamaq məqsədi ilə yeni dili başa düşmək üçün tanış olduğu dil biliyindən istifadə etmək, mətnin digər dillərdə də başa düşülməsi üçün qohum və beynəlxalq sözləri axtarmaq və bu zaman “yalançı dostlar”ın təhlükəsindən xəbərdar olmaq;
- ▶ Ünsiyyət qurmaq məqsədilə öz diskursuna digər dillərin, yaxud bir dilin digər variantlarının elementlərini sosial-dilçilik baxımından uyğun formada daxil etmək bacarığı;
- ▶ Dilləri nitq və danışiq səviyyələrində məqsədyönlü şəkildə qarışdırmaq, yerləşdirmək və növbələşdirmək yolu ilə öz linqvistik repertuarından istifadə etmək bacarığı;
- ▶ Açıq olmaq və maraq göstərməklə öz dilçilik/çoxdillilik və mədəni/çoxmədəniyyətlik bacarığını genişləndirmək üçün lazımi imkanları var.

Bu sahədə verilən şərhləri CEFR səviyyələri ilə əlaqələndirməkdə əsas məqsəd kurikulum hazırlayan və müəllimlərə aşağıdakı missiyaları yerinə yetirməkdə dəstək verməkdir: (a) öz kontekstlərində dil təhsilinin perspektivini daha da genişləndirsinlər, (b) öyrənənlər arasında dil və mədəni fərqlilikləri rəsmən tanıyıb ona dəyər versinlər. Müxtəlif səviyyələr üçün deskriptorların nəzərə alınmasına əsas səbəbi əlaqədar çoxdillilik/çoxmədəniyyətlik məqsədlərinin asanlaşdırılması və seçimidir, bu, öyrənənin/istifadəçinin dil səviyyəsi baxımından da real səslənir.

Bu bölmədə “çoxmədəniyyətli məkanın optimallaşdırılması” şkalası “ünsiyyət mediasiyası” bölməsində verilib və buna səbəb beynəlxalq vasitəçinin daha fəal rol oynamasıdır. Bu bölmədə şərh olunan üç şkala çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik sahəsinin daha geniş cəhətlərini diqqət mərkəzində saxlayır. Burada üç şkala çoxdillilik və çoxmədəniyyətlik əsasında qurulan təhsilin daha geniş konseptual sahəsinə təsvir edir.

Bu sahə dil və mədəniyyətə plüralistik yanaşmalar üzrə cərcivə sayılan mənbənin (FREPA/CARP) mövzudur, bura çoxdillilik və dil səviyyələrinə bağlılığı olmayan hipermətn strukturu üzərində qurulmuş çoxmədəniyyətli səriştələr daxildir və üç geniş sahədə tənzimlənir: bilik (*savoir*), münasibət (*savoir-être*) və bacarıqlar (*savoir-faire*). Daha çox mənbə ilə tanış olmaq və bu sahəyə aid təlim materiallarını öyrənmək üçün istifadəçilər FREPA/CARAP-a da müraciət edə bilərlər.

Çoxmədəniyyətli repertuarın formalaşdırılması

Çoxmədəniyyətli səriştələr ilə əlaqədar ədəbiyyat və deskriptorlarda müşahidə olunan anlayışlar aşağıdakıları ehtiva edir:

- ▶ mədəni fərqlilik, reaksiyaların tənzimlənməsi, dillərin dəyişməsi və s. kimi hallarda ikimənalı məqamlara aydınlıq gətirilməsi;
- ▶ müxtəlif mədəniyyətlərdə fərqli təcrübələr və normalar hökm sürdüyünün, eyni zamanda bir mədəniyyətə aid hərəkətin başqa mədəniyyətlərdə fərqli formada qarşılanmasının fərqiində olmaq;
- ▶ müxtəlif davranışların (o cümlədən jestlərin, səs tonları və münasibətlərin) həddindən artıq ümumiləşdirilməsi barədə müzakirə aparmaq və stereotip kimi məsələlərin nəzərə alınmasına ehtiyac olması;
- ▶ oxşar məqamların və onların kommunikasiyasının inkişafının nəzərə alınmasına ehtiyac;
- ▶ fərqliyyə həssaslıqla yanaşmağa meyilli olmaq;
- ▶ aydınlıq gətirməyə hazır olmaq və bunu tələb etmək, yanlış anlaşmanı öncədən görmək.

Bu şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda qeyd olunub:

- ▶ mədəni, sosial-praqmatik və sosial-linqvistik ilə bağlı ənənələri/replikaları tanımaq və onlara uyğun hərəkət etmək,
- ▶ perspektivlər, praktikalar və hadisələrdə olan oxşar və fərqli cəhətlərin tanınması və onların təfsiri.

Bu şkalanın yüksəliş tempi aşağıdakı kimidir: A səviyyəsində istifadəçi/öyrənən gündəlik sadə mübadilələr zamanı kommunikasiyada meydana çıxan potensial mədəniyyət köklü fəsadları tanımaq üçün lazımi potensiala yiyələnir. B1 mərhələsində onlar normal halda istifadə olunan mədəni replikalara cavab verir, sosial-praqmatik ənənələrə uyğun addım atır, öz mədəniyyətlərinin xüsusiyyətlərini şərh, yaxud müzakirə edirlər. B2 səviyyəsində istifadəçi/öyrənən kommunikasiya zamanı məsələyə təsirli formada müdaxilə edir və qarşıya çıxan çətinliklərin çoxu ilə uyğunlaşır, adətən yanlış anlaşma hallarını tanıyır və onları aradan qaldırır. C səviyyəsində isə onun bacarıq səviyyəsi əsas mədəni cəhətlərə, dəyərlərə və praktikalara həssaslıqla yanaşma həddinə yüksəlir, onların müxtəlif cəhətlərini şərh və müzakirə edir, sosial-linqvistik və praqmatik çətinliklərlə uyğunlaşır, mədəni nöqteyi-nəzərdən uyğun sayılan qaydada konstruktiv reaksiya göstərir.

	Çoxmədəniyyətli repertuarın formalaşması
C2	Kontekstə uyğun formada öz hərəkətlərini və ifadə formasını nəzarətdə saxlayır, mədəni fərqlər barədə məlumatlı olduğunu nümayiş etdirir və hər hansı mədəni qarşıdurmanın qarşısını almaq və ya onları aradan qaldırmaq üçün cüzi düzəlişlər edir.
C1	Sosial-lingvistik/praqmatik ənənə çərçivəsində fərqləri ayırd edərək onlara tənqidi reaksiya göstərir və yeri gələndə kommunikasiyalarda düzəlişlər edir. Fonda olan məlumatlara həssaslıqla yanaşa bilir və mədəniyyətlərarası qarşılaşmalarda, mətnlərin oxunuşunda, filmlərdə və s. əks olunan mədəni dəyərləri və praktikaların müxtəlif cəhətlərini təfsir və müzakirə edir. Çoxmədəniyyətli kommunikasiyalarda ortaya çıxan ikimənəli məqamlara aydınlıq gətirir, mədəni nöqteyi-nəzərdən uyğun formada konstruktiv müdaxilələr edir.
B2	** Özünün və digər sosial qrupların nöqteyi-nəzərini və praktikasını şərh edir, qiymətləndirir, insanların mütəmadi hökm verdiyi və subyektiv yanaşma mövzusu sayılan örtülü dəyərlərlə bağlı məlumatlı olduğunu göstərir. ** Tanış olduğu cəmiyyət və başqa cəmiyyətlərə məxsus mədəni ehtimallar, ilkin konsepsiyalar, stereotiplər və subyektiv yanaşmaları şərh edə bilir. ** Başqa mədəniyyətə məxsus sənədi, yaxud tədbiri təfsir və şərh edə bilir, həmin sənədləri və tədbirləri öz mədəniyyət(lər)i, yaxud tanış olduğu digər mədəniyyətlərlə əlaqələndirə bilir. ** Bir mediada onun öz cəmiyyəti, yaxud başqa cəmiyyətlə əlaqədar verilən məlumatların, yaxud səslənən fikirlərin nə dərəcədə obyektiv və tarazlı olduğunu müzakirə edə bilər. Mədəniyyət baxımından davranış nümunələrinin oxşarlıqları və fərqli cəhətlərini (məsələn, jestlər və nitqin ucalığı, yaxud işarə dilində işarələrin ölçüsü) müəyyən edir və göstərir, qarşılıqlı anlaşılmaya nail olmaqda onların nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu müzakirə edir. Mədəniyyətlərarası şəraitdə müəyyən vəziyyətdə normal qəbul edilənlərin mütləq başqaları tərəfindən də paylaşılmadığını başa düşə bilir. Bu səbəbdən, hər vəziyyətə uyğun reaksiya göstərir və özünü ifadə edir. Müvafiq mədəniyyətdə ümumiyyətlə mədəni replikaları düzgün təfsir edə bilir. Özünün və başqalarının mədəniyyətlərində xüsusi ünsiyyət qurma yolları və onlardan dolayı baş verən yanlış anlaşma riskləri haqqında düşünür və onları izah edə bilir.
B1	Ümumilikdə duruş, göz təması və başqaları ilə məsafədən əlaqə yaratmaqda adət-ənənələrə uyğun davranır. Ən çox işlənən mədəni replikalara uyğun formada reaksiya verir. Mənsub olduğu mədəniyyətin xüsusiyyətlərini başqa mədəniyyətə mənsub olanlara, başqa mədəniyyətə xas xüsusiyyətləri isə özününkülərə izah edə bilir. Sadə sözlərdən istifadə edərək onların öz dəyər və davranışlarının başqalarının dəyər və davranışları barədə fikirlərinə necə təsir göstərdiyini izah edir. Sadə sözlərdən istifadə edib onlara “qəribə” görünən bəzi şeylərin başqa sosial-mədəni kontekstdə başqaları üçün tamamilə “normal” olduğunu sadə terminlərlə müzakirə edə bilir. Sadə sözlərdən istifadə edərək onların mədəniyyətləri çərçivəsində bəzi hərəkətlərin başqa mədəniyyətlərə mənsub olan insanlar tərəfindən necə fərqli qəbul edilə biləcəyini müzakirə edə bilir.
A2	Gündəlik sosial ünsiyyətlərlə əlaqəli olan əsas mədəni adət-ənənələri (məsələn, fərqli formada salamlamaq/xudahafizləşmək, adətlər) tanıya və tətbiq edə bilir. Alışdığı davranış tərzindən fərqli olması müəyyən çətinlik törətsə də, gündəlik salamlamaları, təşəkkür etməyi və üzr istəməyi uyğun formada yerinə yetirir. Gündəlik situasiyada davranışlarının nəzərdə tutulduğundan fərqli mesaj verə biləcəyini anlaya və bunu sadəcə izah etməyə çalışa bilər. Başqa mədəniyyətlərə mənsub insanlarla qarşılıqlı ünsiyyət zamanı çətinliklərin baş verməsini anlaya bilir, baxmayaraq ki, belə situasiyalarda necə davranacağına əmin olmaya bilər.
A1	Nömrələmək, məsafə ölçmək, vaxtı təyin etmək və s.-nin müxtəlif üsullarını bilsə də, onları sadə konkret gündəlik əməliyyatlarda tətbiq etməkdə çətinlik çəkə bilər.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil

(**) ilə qeyd edilmiş deskriptorlar B2 səviyyəsində daha yüksək səriştə tələb edir. Bu deskriptorları C səviyyəsinə də aid etmək olar.

Çoxdilli anlama

Bu şkalanın ehtiva etdiyi əsas konsepsiya bir və ya bir neçə dili bilmək və (qismən olsa da) peşəkarlıq qazanmaq və həmin bacarıqdan kommunikasiya məqsədinə çatmaq üçün başqa dillərdə olan mətnlərə yanaşmaq üçün vasitə kimi istifadə etməkdir. Bu şkalada işlənən əsas anlayışlar aşağıda göstərilib:

- ▶ müxtəlif dillərə aid fərqli elementlərlə işləməyə hazır olmaq və bunu çevikliklə həyata keçirmək;
- ▶ replikalardan istifadə etmək;
- ▶ oxşarlıqlardan istifadə etmək, “*yalançı dostları*” tanımaq (B1 səviyyəsindən yuxarı);
- ▶ müxtəlif dillərdə paralel mənbələrdən istifadə etmək (B1-dən yuxarı);
- ▶ bütün əlçatan (müxtəlif dillərdə olan) mənbələrdən məlumatları tutuşdurmaq.

Bu şkalanın yüksəliş tempi aşağıda göstərilib: şkala yüksəlkən leksik səviyyə ilə yanaşı, mətn, kontekst və janrla bağlı məsələlərə diqqət yönəlir. B səviyyəsində daha çox daxili analitik bacarıq üzə çıxır; belə ki, oxşarlıqlardan istifadə edilir, “*yalançı dostlar*” tanınır və müxtəlif dillərdə olan paralel mənbələrdən istifadə edirik. C səviyyəsində artıq heç bir deskriptor yoxdur; ola bilər ki, bu, istifadə olunan mənbələrin A və B səviyyələrində fokuslanması ilə bağlıdır.

Qeyd: Bu şkalada anlama məqsədi ilə praktiki çoxdillilikdən istifadə praktiki/funksional bacarıq kimi kalibrlənib. Hər hansı xüsusi kontekstdə müəyyən dil nəzərdə tutulubsa, istifadəçi altından xətt çəkilmiş və kursivlə verilmiş müəyyən ifadələri dəyişməklə həmin deskriptoru təkmilləşdirə bilər.

Məsələn, B1 deskriptorunda:

Eyni mövzuda, lakin fərqli dildə mətndən anladıklarını nəzərə alaraq mətndəki mesajı başa düşür (məsələn, xülasələr, qısa xəbərlər, muzey məlumat kitabçaları (broşürlər), onlayn şərhlər).

cümləsini belə də yazmaq olar:

Eyni mövzuda, fransız və ingilis dillərində mətndən anladıklarını nəzərə alaraq alman dilində mətndəki mesajı anlaya bilər (məsələn, qısa xəbərlər, muzeyin məlumat kitabçaları (broşürlər), onlayn şərhlər).

	Çoxdilli anlama
C2	Heç bir deskriptor mövcud deyil; B2-yə baxın.
C1	Heç bir deskriptor mövcud deyil; B2-yə baxın.
B2	Anlamı dəstəkləmək üçün <u>çoxdilli repertuarındakı dillərin</u> ziddiyyətli qrammatik strukturları və funksional ifadələri haqqında biliklərindən istifadə edə bilər.
B1	<u>Bir dildə</u> anladığılarından <u>başqa dildəki</u> mətnin mövzusu və əsas mesajını başa düşmək üçün istifadə edir (məsələn, müxtəlif dillərdə eyni mövzuda dərc olunan qısa qəzet məqalələrini oxuyarkən). <u>Müxtəlif dillərdə</u> anlamı inkişaf etdirmək məqsədi ilə mətnlərin paralel tərcüməsindən istifadə edir (məsələn, jurnal məqalələri, hekayələr, romanlardan müəyyən parçalar). Həmin mövzuda <u>fərqli dildə</u> tərtib olunan mətndən başa düşdüyündən istifadə edərək həmin mətndəki mesajı anlaya bilər (məsələn, qısa xəbərlər, muzey məlumat kitabçaları, onlayn icmallar). Öz sahəsində <u>müxtəlif dillərdəki</u> sənədlərdən məlumatları çıxara bilər (məsələn, təqdimata daxil etmək üçün). Eyni sözün/işarənin və “yalançı dostların” oxşar şəkildə istifadələrini fərqləndirmək üçün müxtəlif dillərdə anlayışların ifadə üsulları arasındakı oxşarlıq və ziddiyyətləri tanıya bilər.

	Çoxdilli anlama
A2	<u>Müxtəlif dillərdə</u> mövcud olan versiyalardan başa düşdüyünü birləşdirərək qısa, aydın ifadə olunmuş elanları başa düşə bilər. <u>Müxtəlif dillərdə</u> mövcud olan versiyalardan başa düşdüklerini birləşdirərək, qısa, aydın formada ifadə olunmuş mesaj və təlimatları başa düşə bilər. Münasib məlumatları tapmaq üçün paralel olaraq <u>müxtəlif dillərdə</u> verilən sadə xəbərdarlıqlar, təlimatlar və məhsul barədə məlumatlardan istifadə edə bilər.
A1	<u>Fərqli dillərdə</u> beynəlmiləl və ortaq sözləri/işarələri aşağıda qeyd olunan məqsədlər üçün tanıyır: - sadə işarələr, elanlarda olan mənanı çıxartmaq; - qısa və sadə mətnlərin ehtimal olunan mesajını müəyyən etmək; - onun iştirakı ilə aramla və aydın şəkildə aparılan qısa, sadə sosial mübadilələrin konturlarını sosial dildə izləmək; - insanların birbaşa ona demək istədikləri məzmunu anlamaq (bu şərtlə ki, bu məzmun çox aramla və aydın formada ifadə olunsun və lazım gələndə təkrarlansın);
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Çoxdilli repertuarın hazırlanması

Bu şkalada əvvəlki hər şkalanı xarakterizə edən cəhətləri görürük. Sosial təmsilçilər çoxmədəniyyətli repertuarları onun üzərində qururlar. Onlar müxtəlif dilli insanlar arasında klassik ünsiyyət mediasiyasında səmərəli kommunikasiya qurmaq üçün bütün mövcud dil resurslarından istifadə edirlər. Bu şkalanın əsas anlayışları belədir:

- vəziyyətə çevik formada uyğunlaşmaq;
- müxtəlif dillərdən nə vaxt və hansı dərəcədə istifadə edilməsinin məqsədamüvafiq olmasını proqnozlaşdırmaq;
- həmsöhbətlərin dil məharətlərinə uyğun olaraq dili tənzimlənmək;
- lazımi hallarda bir neçə dili biri-birinə qarışdırmaq və dəyişmək;
- müxtəlif dillərdə şərh vermək və aydınlıq gətirmək;
- nümunə göstərməklə insanları müxtəlif dillərdən istifadəyə təşviq etmək.

Bu şkalanın yüksəliş tempi belədir: A səviyyəsində sadə gündəlik mübadilənin həyata keçirilməsi üçün bütün mümkün mənbələrdən istifadə etmək hədəfə alınır. B səviyyəsindən başlayaraq dillə yaradıcı manipulyasiya olunur, B2 səviyyəsində istifadəçi/öyrənən vaxtaşırı dilləri çevik formada dəyişir ki, başqaları rahat başa düşsünlər, məsələyə aydınlıq gətirsinlər, ixtisaslaşmış məlumatlardan istifadə etsinlər və ümumilikdə kommunikasiyanın təsir dərəcəsini artırınsınlar. C səviyyəsində isə həmin istiqamətdə hərəkət davam edir, lakin buna mürəkkəb mücərrəd anlayışların aydın formada təqdimatı və şərh də əlavə olunur. Ümumilikdə, ifadələri xüsusilə daha tutarlı şərh etmək məqsədilə başqa dillərə məxsus tək-tək sözlərdən/işarə dilindən və daha sərrast alınması üçün məcazlardan istifadə olunur.

Qeyd: Bu şkalanın çoxdillilikdən praktiki və funksional istifadə etmək bacarığı qiymətləndirilir. Konkret dillərdən söhbət gedərkən istənilən konkret kontekstdə istifadəçilər həmin dilləri müəyyən edib deskriptorda altından xətt çəkilən və kursivlə yazılan ifadələri dəyişməklə deskriptoru təkmilləşdirə bilərlər.

Məsələn: B2 deskriptorunda:

“Bir tapşırığın xarakteri, onun mərhələləri, verilməli qərarlar və gözlənilən nəticəyə aydınlıq gətirmək üçün əməkdaşlıq əsasında interaktiv fəaliyyətdə öz çoxdilli repertuarlarındakı müxtəlif dillərdən istifadə edir”.

cümləsi aşağıda göstərilən formada təqdim oluna bilər:

“Bir tapşırığın xarakteri, onun mərhələləri, verilməli qərarlar və gözlənilən nəticəyə aydınlıq gətirmək üçün əməkdaşlıq əsasında interaktiv fəaliyyətdə ingilis, ispan və fransız dillərindən istifadə edir”.

	Çoxdilli repertuarın formalaşması
C2	Çoxdilli kontekstdə çevik formada <u>öz çoxdilli repertuarında olan dillərin</u> növbələşməsi yolu ilə mücərrəd və ixtisaslaşmış mövzularla bağlı qarşılıqlı əlaqə yarada bilir və lazımi hallarda fərqli mənalara izah edir. Öz <u>repertuarında olan dillərdən</u> faydalanaraq metafor və digər obrazlı ifadələr arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri ritorik təsir, yaxud zarafat üçün istifadə edir.
C1	Çoxdilli kontekstdə <u>öz çoxdilli repertuarında olan müxtəlif dillərdən</u> istifadə edərək müzakirələrdə və istinad etdiyi mətnlərdə dilləri çevikcəsinə dəyişməklə kommunikasiyanı daha asan edir. Öz <u>çoxdilli repertuarında olan iki və ya daha çox dildən</u> danışıqda effektiv formada istifadə edir, həmsöhbətlərin tələblərini və dil bacarıqlarını nəzərə alaraq dillərdə müəyyən dəyişikliklərə uyğunlaşır. Müjərrəd və ixtisaslaşmış mövzunun başa düşülməsini daha da asanlaşdırmaq üçün <u>öz çoxdilli repertuarında olan</u> həmsöhbət(lər)in daha çox tanış olduğu <u>digər dildən</u> istifadə etməklə ixtisaslaşmış terminləri izah edir. Başqaları digər dildə danışmağa başlayarkən, dərhal və çevik formada <u>öz çoxdilli repertuarında olan müvafiq dildə</u> danışmağa başlayır. Öz <u>çoxdilli repertuarında olan digər dildən</u> istifadə edərək izah etmək, ümumiləşdirmək, dəqiqləşdirmək və genişləndirməklə <u>bir dildə</u> danışılan, işarə dili ilə çatdırılan, yaxud yazılan mətnin başa düşülməsinə və müzakirəsinə öz dəstəyini verir.
B2	** Müəyyən məqamda kommunikasiyanın daha səmərəli alınması üçün <u>öz çoxdilli repertuarında olan müxtəlif dillərdən</u> çevik formada istifadə etmənin dərəcəsinin nə dərəcədə məqsədəuyğun olmasını müəyyənləşdirə bilir. ** Ortaq dilləri olmayan üçüncü şəxslərlə və onların öz aralarında anlaşmanı asanlaşdırmaq üçün <u>öz çoxdilli repertuarında olan dillərdən</u> növbə ilə səmərəli şəkildə istifadə edir. ** <u>Öz çoxdilli repertuarında olan digər dildə</u> müzakirə olunan situasiya/konsepsiya üçün xüsusilə sərrast ifadəni nitqə əlavə edir və lazım olan halda onu həmsöhbətə izah edir. Öz maraq dairəsində olan mövzulara aid ixtisaslaşmış məlumatları və məsələləri müxtəlif iştirakçılara çatdırmaq üçün <u>öz çoxdilli repertuarında olan fərqli dilləri</u> əvəzləyə bilir. Əməkdaşlıq əsasında həyata keçən interaktiv fəaliyyətdə tapşırığın xarakteri, əsas mərhələləri, veriləcək qərarlara və gözlənilən nəticəyə aydınlıq gətirmək üçün <u>öz çoxdilli repertuarındakı dillərdən</u> istifadə edir. <u>Öz çoxdilli repertuarındakı dillərdən</u> istifadə etməklə başqalarını özlərinin daha rahat hiss etdikləri dildən istifadəyə təşviq edir.
B1	Öz məhdud <u>müxtəlifdillilik repertuarında olan müxtəlif dillərdən</u> yaradıcılıqla istifadə edərək gündəlik kontekstlərdə rastlaşdığı gözlənilməz problemləri həll edir.
A2	Bir problemi izah etmək, yaxud aydınlıq gətirmək və ya köməklik barədə xahiş etmək üçün <u>müxtəlif dillərdə</u> məhdud repertuarını toplaya bilir. Öz <u>çoxdilli repertuarında olan müxtəlif dillərdən</u> sadə sözlər/işarə dili və ya ifadələrdən sadə, praktiki tranzaksiyalar və ya məlumatların mübadiləsi üçün istifadə edir. Öz <u>çoxdilli repertuarında olan başqa dildəki</u> sadə söz/işarə dilindən istifadə edir ki, <u>istifadə olunan dildə</u> müvafiq ifadəni fikirləşib tapa bilmədikdə gündəlik adi situasiyalarda onu başa düşsünlər.
A1	Əməkdaşlıq etdiyi həmsöhbəti ilə çox sadə, konkret, gündəlik tranzaksiyalarda <u>müxtəlif dillərdə</u> çox məhdud repertuardan istifadə edə bilir.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

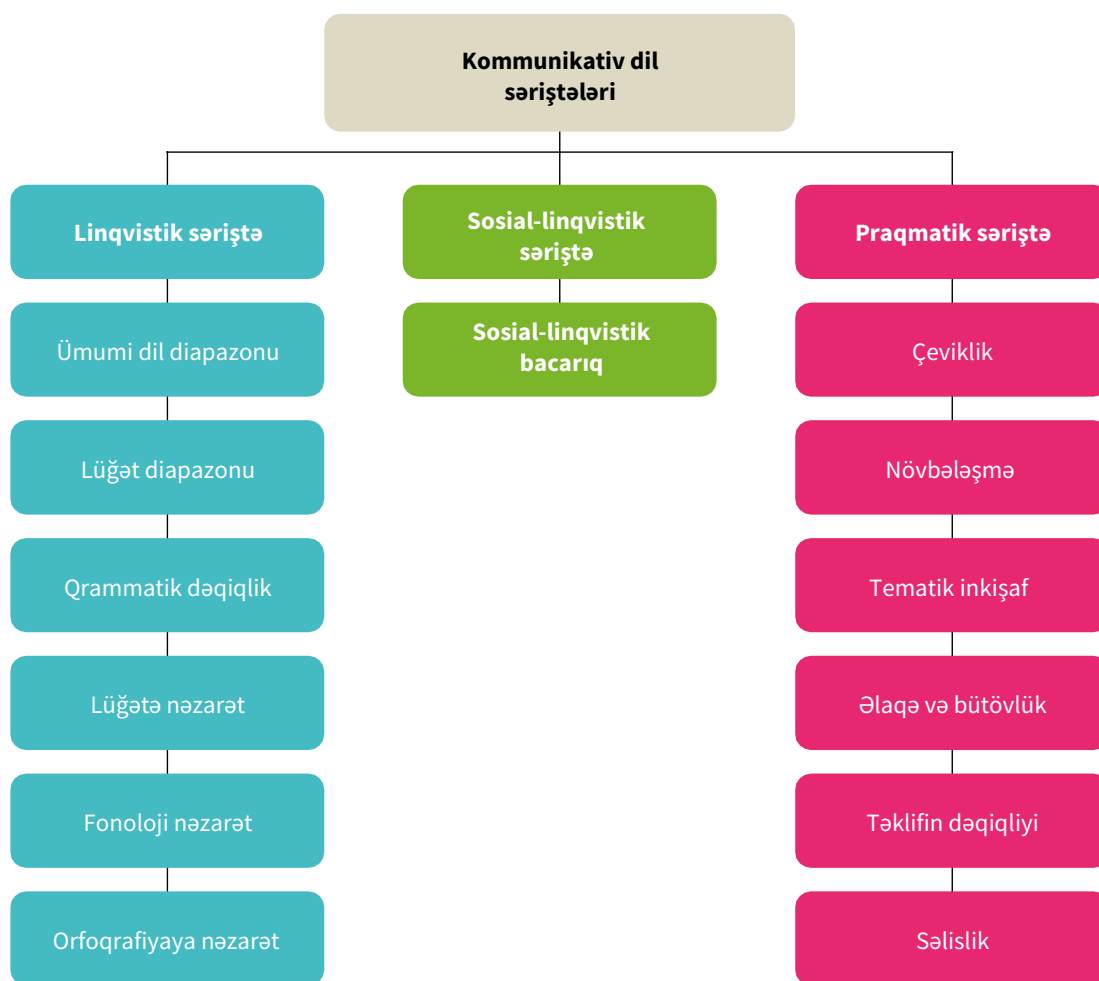
(**) ilə işarələnmiş deskriptorlar B2-nin daha yüksək səviyyəsini təmsil edə bilər. Onlar C səviyyəsinə də uyğun ola bilər.

Bölmə 5

CEFR-in İLLÜSTRATİV DESKRIPTOR ŞKALALARI: KOMMUNİKATİV DİL SƏRİŞTƏLƏRİ

Birinci fəsildə CEFR deskriptiv sxemlərindən bəhs edərkən bəyan olunduğu kimi, CEFR-də olan səriştəyə baxış tək cəmiyyət dilçilikdən deyil, həm də tətbiqi psixologiya və sosial-siyasi yanaşmalardan da qaynaqlanır. Lakin 1980-ci illərdən bəri tətbiqi dilçilik sahəsində formalaşan müxtəlif səriştə modelləri CEFR-ə öz təsirini göstərmişdir. Bu modellər fərqli metodlarla hazırlansa da, onların dörd ortaq əsas cəhəti var: strateji səriştə; dilçilik səriştəsi; pragmatik səriştə (diskurs və funksional/hərəkət səriştəsi) və sosial-mədəni səriştə (o cümlədən sosial-lingvistik səriştə). Strateji səriştənin fəaliyyətlərə bağlı olmasını nəzərə alaraq, CEFR 2001-in 5.2-ci bölməsində “Linqvistik səriştəsi”, “Praqmatik səriştə” və “Sosial-lingvistik səriştə” başlıqlı bölmələrdə CEFR kommunikativ dil səriştəsi ilə əlaqədar deskriptor şkalaları göstərilmişdir. Bu cəhətlər, yaxud təsir parametrləri birmənalı olaraq dilin istifadəsi zamanı bir-birilə olduqca sıx əlaqədədir; onlar ayrıca “komponentlər” deyil və onları bir-birindən ayırmaq mümkün deyil.

Şəkil 16 – Kommunikativ dil səriştələri

5.1. LİŖVİSTİK SƏRİŞTƏ

Linqvistik səriştənin müxtəlif aspektləri üçün deskriptorlar mövcuddur: “Diapazon” (“morfo-sintaktik diapazon” – bu, sonradan “ümumi linqvistik diapazon” adlanıb və “Lüğət diapazonu”na bölünür); “Nəzarət” (“qrammatik dəqiqlik” və “lüğətə nəzarət”ə bölünür), “fonoloji nəzarət” və “orfoqrafiyaya nəzarət”. Diapazon/nəzarət arasındakı fərq ümumdür və onu göstərir ki, biz təkcə səhvləri qeydə almalı deyil, eyni zamanda istifadə olunan dilin mürəkkəblik dərəcəsini də nəzərə almalıyıq. “Fonoloji nəzarət”, “ümumi fonoloji nəzarət”, “səs artikulyasiyası” və “prosodik xüsusiyyətlər” (vurğu və intonasiya) kateqoriyalarından ibarət şəbəkə (cədvəl) kimi təqdim olunur.

Müxtəlif səviyyələrdə uğurla istifadə olunan dil xüsusiyyətlərinə bəzən “meyar xüsusiyyətləri” də deyilir, lakin bunlar müxtəlif dillər üçün spesifik xarakterlidir. Korpus dilçiliyində aparılan tədqiqatlar bu xüsusiyyətlərə və öyrənənlərin onlardan dəqiq istifadə edib-etməməsinə aydınlıq gətirir. Əldə olunmuş nəticələri asanlıqla digər dillərə, yaxud öyrənənlərin dil təcrübələrinə şamil etmək mümkün deyil.

Ümumi linqvistik diapazon

İkinci dilin öyrənilməsinin (yəni irəliləyişin) əsas sübutu onun mənimsənilməsi deyil, yeni formaların meydana gəlməsi istifadəçinin/öyrənənin ixtiyarında olan dilin “diapazonu” birinci dərəcəli vəzifədir. İkincisi, daha mürəkkəb dilin istifadəsinə cəhd etmək, risk etmək və öz rahatlıq zonasından kənara çıxmaq öyrənmə prosesinin zəruri hissələridir. Öyrənənlər öhdələrinə daha mürəkkəb vəzifələr götürdükdə onların dil üzərindəki nəzarət səviyyələri də pisləşir. Əslində, bu, sağlam (zəif) prosesdir. Öyrənənlərin yeni öyrənilmiş qismən çətin morfologiya və sintaksis üzərində nəzarətləri daha zəif olur və dilin dəqiqliyini yoxlayarkən bu da nəzərə alınmalıdır.

Bu şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar aşağıda göstərilib:

- ▶ Parametrlərin diapazonu A1-dən B2-yə qədər, sonra məhdudiyyətsiz;
- ▶ Dilin qeyri-standart tipi: əzbərlənən ifadələrdən tutmuş fikrin dəqiq istifadəsi, vurğulanması, ikimənəlilik;
- ▶ Məhdudiyyətlər: qeyri-standart situasiyalarda çoxsaylı səhvlərə/yanlış anlaşımlara yol verməkdən başlamış fikrini ifadə etməkdə demək istədiklərini məhdudlaşdırmaq məcburiyyətində qalma əlamətlərinə kimi.

	Ümumi linqvistik diapazon
C2	Fikirləri dəqiq formalaşdırmaq məqsədi ilə, çox geniş dil diapazonundan tam və etibarlı şəkildə istifadə edir, ikimənəli məqamları vurğulayır, ayırd edir və aradan qaldırır. Demək istədiyini dilə gətirməkdə heç bir çətinlik çəkmir.
C1	Geniş spektrli mürəkkəb qrammatik strukturlardan çox çevik və yerli-yerində istifadə edir. Dilin geniş diapazonundan müvafiq ifadəni seçə bilir, demək istədiklərini dilə gətirməkdə heç bir məhdudiyyət olmadan fikrini aydın formada çatdırır.
B2	Aşkar formada məhdudiyyətlə üzləşmədən demək istədiyi fikirləri aydın formada ifadə edə bilir. Aydın təsvirlər vermək, öz nöqteyi-nəzərlərini ifadə etmək və gözə dəyən şəkildə söz/işarə axtarmadan bəzi mürəkkəb cümlə formalarından istifadə etmək üçün kifayət qədər dil diapazonuna malikdir.
B1	Gözlənilməz situasiyaları təsvir etmək, kifayət qədər dəqiqliklə bir ideyada və ya problemdə əsas məqamları izah etmək, musiqi və film kimi mücərrəd və ya mədəni mövzular barədə fikirlərini ifadə etmək üçün kifayət qədər dil diapazonuna malikdir. Müəyyən tərəddüdlə və dolaylı ifadələrlə ailə, hobbilər və maraqlar, iş, səyahət, cari hadisə mövzularında öz fikirlərini ifadə etmək üçün kifayət qədər söz ehtiyatı olmaqla yetəri qədər dil biliyi var. Lakin lüğət məhdudiyyətləri bəzi təkrarlara və bəzən fikrin ifadəsində çətinliklərə yol açır.
A2	Gözlənilən məzmunlu gündəlik situasiyaların öhdəsindən gəlməyə imkan verən, əsas dil vasitələrindən ibarət repertuara malikdir, buna baxmayaraq, adətən, güzəştə getməli və söz/işarə axtarmalıdır. Sadə və konkret ehtiyacları qarşılamaq üçün (məsələn, şəxsi məlumatlar, gündəlik qaydalar, istəklər və tələblər, məlumat sorğusu) qısa və gündəlik istifadə olunan ifadələr işlədir. Özü və başqaları barədə, gördüyü işlər, yerlər, əmlak və s. barədə məlumat vermək üçün əzbərlədiyi ifadələrlə əsas cümlə forması, yaxud bir neçə sözdən ibarət ifadədən/işarədən istifadə edir. Gündəlik həyat situasiyalarını əhatə edən; qısa, yadda qalan ifadələrdən ibarət məhdud repertuara malikdir; lakin gündəlik mövzulardan kənara çıxan kimi çoxsaylı səhvlər və yanlış anlaşımlar baş verir.

	Ümumi linqvistik diapazon
A1	Şəxsi məlumatları və konkret ehtiyaclarını dilə gətirmək üçün sadə ifadələrdən ibarət çox sadə diapazonu var. Təktərkipli cümlələrin bəzi elementlərini buraxmaqla və ya ixtisar etməklə bəzi əsas strukturlarından istifadə edə bilir.
A1-dən öncəki	Özü barədə məlumat vermək üçün ayrı-ayrı sözlərdən/işarələrdən istifadə edir.

Lüğət (söz ehtiyatının) diapazonu

Bu şkala istifadə olunan ifadələrin genişliyi və rəngarəngliyinə aiddir. Ümumiyyətlə, geniş miqyaslı oxu prosesində buna nail olmaq mümkündür. Bu şkalada tətbiq olunan əsas konsepsiyalar aşağıda göstərilir:

- Parametrlərin diapazonu – A1 dən B2-yə qədər, sonra isə məhdudiyyətsiz.
- Dilin növü: sözlər/işarələr və ifadələrdən ibarət əsas repertuardan tutmuş çox geniş lüğət repertuarına qədər, o cümlədən idiomatik ifadələr və danışq dilinə aid ifadələr.

	Lüğət (söz ehtiyatı) diapazonu
C2	Qeyd: söz ehtiyatının diapazonu həm reseptiv, həm də produktiv bacarıqlara aiddir. İşarə dilləri üçün formalaşmış və produktiv lüğət ehtiyatı A2+ səviyyəsindən C2-yə qədər, formalaşmış lüğət ehtiyatı isə A1 və A2 səviyyələrində nəzərdə tutulur.
C1	Geniş lüğət repertuarına yaxşı yiyələnib; belə ki, boşluqları dolayı ifadələrdən istifadə edərək doldura bilir; söz axtarması, yaxud danışqdan çəkinməsi gözə çarpmır. Hətta az təsadüf edilən söz/işarə üçün bütün situasiyalarda sinonimlərdən istifadə edir və bir çox variantlar içindən lazım olanı seçə bilir. Danışq dilində məcazi mənada istifadə olunan ifadələri və idiomatik ifadələri məharətlə işlədir; sözlər/işarə dili ilə kifayət qədər yaxşı oynayır. Öz ixtisas sahəsinə aid müəyyən texniki terminləri və idiomatik ifadələri başa düşür və müvafiq qaydada istifadə edir.
B2	Öz ixtisas sahəsinə aid başqa mütəxəssislərlə danışarkən öz sahəsinə aid əsas texniki terminləri başa düşür və işlədə bilir. Öz ixtisas sahəsinə və ən ümumi mövzulara aid məsələlər barədə müvafiq söz bazasına malikdir. Tez-tez təkrarlamağın qarşısını almaq üçün fikrin ifadəsini dəyişir; lakin istənilən halda söz boşluqları onda tərəddüd yaradır və mənanı başqa yolla çatdırmağa məcbur edir. Əksər kontekstlərdə nisbətən sistemli formada bir çox sözlərdən/işarələrdən <u>nisbətən sistemli formada</u> söz birləşmələri yolda bilir. Öz sahəsinə aid terminlərin çoxunu başa düşür və istifadə edə bilir; lakin həmin sahədən kənar xüsusi terminologiya ilə problemi var.
B1	Tanış olduğu mövzular və gündəlik yaxşı söz ehtiyatı var. Ailə, hobbilər və maraqlar, iş, səyahət və cari hadisələr kimi situasiyalar da gündəlik həyatla bağlı mövzuların əksəriyyətində öz fikirlərini ifadə etmək üçün kifayət qədər söz bazasına malikdir; lakin hərdən sözünü dolayı yolla çatdırmaq məcburiyyətində qalır.
A2	Ənənəvi situasiyalar və mövzularla bağlı gündəlik əməliyyatların həyata keçirilməsi üçün kifayət qədər söz ehtiyatı var. Əsas kommunikativ ehtiyaclarını ödəmək üçün kifayət qədər söz ehtiyatı var. Sadə həyati ehtiyaclarını qarşılamaq üçün kifayət qədər söz ehtiyatı var.
A1	Konkret situasiyalarla vəziyyətlərlə bağlı sözlər/işarələr və ifadələrdən ibarət əsas lüğət repertuarına malikdir.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Qrammatik dəqiqlik

Bu şkalada istifadəçinin/öyrənənin “hazır” ifadələri düzgün formada yenidən xatırlamaq bacarığı və eyni zamanda, fikirləri ifadə edərkən qrammatik formalara diqqət yetirmək qabiliyyəti nəzərdə tutulur. Bu, çətinlikdir; belə ki, istifadəçi/öyrənən fikrini formalaşdırarkən, yaxud daha çətin işlər görərkən zehni qabiliyyətinin əsas hissəsini tapşırığın yerinə yetirilməsinə həsr etməlidir. Mürəkkəb işlərin görülməsi zaman dəqiqliyin azalmasına səbəb məhz budur. Bundan əlavə, ingilis, fransız və alman dillərində aparılan araşdırmaların nəticəsi təxminən B1 səviyyəsində qeyri-dəqiqliyin səviyyəsinin artmasını göstərir. Çünki həmin səviyyədə istifadəçi dili daha müstəqil və yaradıcı formada işlətməyə başlayır. Dəqiqlik səviyyəsinin xətti qaydada artmaması faktı deskriptorlarda əks olunub. Bu şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar aşağıda göstərilib:

- Xüsusi repertuara nəzarət etmək (A1-dən B1-ə qədər);
- Səhvlərin gözü qarpması (B1-dən B2-yə qədər);
- Nəzarət dərəcəsi (B2-dən C2-yə qədər).

	Qrammatik dəqiqlik
C2	Diqqəti başqa yerə yönəlsə də (məsələn, öncədən planlaşdırma, başqalarının reaksiyasını diqqət mərkəzində saxlamaq) mürəkkəb dildə qrammatikaya daim nəzarət edir.
C1	Davamlı formada qrammatik dəqiqliyi yüksək səviyyədə qoruyub saxlayır; nadir hallarda səhvlər baş verir və onları görmək çətin olur.
B2+	Qrammatik qaydaları yaxşı bilir; hərdən sürüşmələr və sistemli sayılmayan və kiçik səhvlər baş versə də, cümlə strukturu pozulmur. Səhvlər nadir hallarda baş verir və dərhal düzəliş edilir.
B2	Qrammatik nəzarət nisbətən yüksək səviyyədədir. Yanlış anlaşılmaya yol açan hər hansı səhv görünür. Sadə dil strukturu və bəzi mürəkkəb qrammatik formalar barədə yaxşı məlumatı var; lakin mürəkkəb qrammatik strukturundan istifadə edəndə bəzi qeyri-dəqiqliklər baş verir.
B1	Tanış kontekstlərdə məqbul səviyyədə dəqiq ünsiyyət saxlayır; ümumiyyətlə, qrammatik nəzarət yaxşı səviyyədədir; lakin ana dilinin təsiri altında olması nəzərəcarpan dərəcədədir. Səhvlər baş versə də, nə demək istədiyini aydın bilmək olur. Daha çox gözlənilən situasiyalarla bağlı təkrar işlənən “gündəlik” və şablon repertuarlarından məqbul dərəcədə dəqiq istifadə edir.
A2	Bəzi sadə strukturlardan düzgün istifadə edir; lakin hələ də sistemli formada əsas səhvlərə yol verir. Buna rəğmən, nə demək istədiyini, adətən, başa düşmək mümkündür.
A1	Öyrəndiyi repertuarda bəzi sadə qrammatik struktur və cümlə quruluşu üzərində məhdud nəzarət nümayiş etdirir.
A1-dən öncəki	Qısa fikirlərdə olduqca sadə söz/işarə ardıcılığı prinsiplərindən istifadə edə bilir.

Lüğətə nəzarət

Bu şkala istifadəçinin/öyrənənin öz repertuarından uyğun ifadəni seçmək qabiliyyətindən bəhs edir. Səriştə səviyyəsi artdıqca, belə qabiliyyət daha çox söz birləşmələri və leksik vahidlər şəklində assosiasiyalarla təyin olunur, həm də bir ifadə digərini doğurur. Bu şkalada işlənən əsas konsepsiyalar belədir:

- Mövzularla tanış olmaq (A1-dən B1-ə qədər);
- Nəzarət dərəcəsi (B2-dən C2-yə qədər).

	Lüğətə nəzarət
C2	Lüğətdən davamlı şəkildə düzgün və yerli-yerində istifadə edir.
C1	Daha az işlək sözlərdən idiomatik ifadələr yaradır və onlardan uyğun şəkildə istifadə edir. Hərdən əhəmiyyətsiz xətlər baş verir, lakin ciddi söz səhvi görünür.
B2	Ümumiyyətlə, lüğətin dəqiqlik səviyyəsi yüksəkdir. Lakin bəzi çaşqınlıqlar və sözlərin/işarələrin qeyri-düzgün seçimi baş versə də, bu, ünsiyyətə mane olmur.
B1	Elementar sözlərə yaxşı nəzarət edir; lakin daha mürəkkəb fikirləri ifadə edəndə, yaxud tanış olmadığı mövzular və vəziyyətlərlə rastlaşanda əsas səhvlər ortaya çıxır. Tanış olduğu mövzularla bağlı danışanda sadə sözlərdən geniş surətdə istifadə edir.

	Lüğətə nəzarət
A2	Konkret gündəlik tələblərlə bağlı olan məhdud repertuara nəzarət etməyi bacırır.
A1	Heç bir deskriptor mövcud deyil.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Fonoloji nəzarət

2001-ci ilin şkalası hazırkı nəşrdə əvəzlənib. CEFR–2001-də 5.2.1.4-cü bölmədə fonologiyanın təsviri aydın, hərtərəfli və ikinci/xarici dil təlimi sahəsində fonologiyanın bütün cəhətləri ilə bağlı ən yeni fikirləri özündə əks etdirmək üçün kifayət qədər genişdir. Lakin 2001-ci ilin şkalasında bu konseptual alət tam əks olunmayıb, inkişaf tempi isə qeyri-realdır, xüsusən də B1-dən (“tələffüzü aydın başa düşmək olur, baxmayaraq ki, hərdən aksent hiss olunur və yanlış tələffüzün şahidi oluruq”) B2-yə (“aydın, təbii tələffüzü və intonasiyası var”) yüksəldəndə. Əslində, 2001-ci ilin nəşrində fonologiya şkalası digər şkalalarla müqayisədə orijinal tədqiqatlar əsasında kalibrlənmiş deskriptorların ən uğursuzu idi.

Dil tədrisi sahəsində, adətən, ideallaşdırılmış dil daşıyıcısı səviyyəsində fonologiya nəzarəti hədəf sayılırdı; belə ki, danışmada aksent olması zəif fonologiya nəzarətini göstərir. Anlaşıqlılıq yerinə daha çox aksenti və dəqiqliyi önə çəkmək, tələffüzün tədrisinə mənfi təsir göstərirmiş. Aksenti tamamilə aradan qaldırmağı bir ideal məqsəd kimi qarşıya qoyan modellərdə kontekstə diqqət yetirmək, sosial-lingvistik cəhətlər və öyrəninin ehtiyacları nəzərə alınmır. 2001-ci ildə nəşr olunan şkala belə baxışları möhkəmləndirdiyinə görə həmin şkala əsaslı formada yenidən hazırlanıb. Alt-layihə haqqında proses hesabatı⁴⁵ CEFR-in saytında yerləşdirilib. Ədəbiyyatı geniş formada araşdırıb ekspertlərlə fikir mübadiləsi aparandan sonra deskriptorların yaradılması üzərində işləmək üçün aşağıdakı əsas sahələr müəyyən edilib:

- ▶ artikulyasiya, o cümlədən səslərin/fonemlərin tələffüzü;
- ▶ prosodiya, o cümlədən intonasiya, ritm və vurğu – həm söz vurğusu, həm də cümlə vurğusu və nitqin tempi/ahəngi;
- ▶ aksentlə danışmaq, aksent və “norma”dan kənaraçıxma;
- ▶ anlaşılıqlıq, mənanın həmsöhbətlər üçün əlçatan olması, həmçinin həmsöhbətlərin başa düşməkdə qarşılaşdıqları çətinlikləri nəzərə almaq (adətən, buna “anlaşılma” deyilir).

Lakin subkateqoriyalar bir çox hallarda üst-üstə düşdüyü üçün, yuxarıda göstərilən şkala aşağıda sadalanan üç kateqoriyaya bölünür:

- ▶ ümumi fonoloji nəzarət (mövcud şkalanı əvəz edir);
- ▶ səs artikulyasiyası;
- ▶ prosodik xüsusiyyətlər (intonasiya, vurğu, ritm).

Anlaşılma səviyyələri biri-birindən ayırmaq məsələsində əsas amildir. Burada həmsöhbətin danışanın mesajını tutmaq üçün nə dərəcədə səy göstərməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. İki daha müfəssəl şkalanın deskriptorları daha qlobal müddələrdə ümumiləşdirilib və burada bütün səviyyələrdə aksent birbaşa qeyd olunur. Bu şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda sadalanıb:

- ▶ anlaşılıqlıq: həmsöhbətin/danışanın mesajını anlamaq üçün nə dərəcədə səy göstərməsi;
- ▶ danışılan digər dillərin təsir dərəcəsi;
- ▶ səslərin nəzarətdə saxlanması;
- ▶ prosodik xüsusiyyətlərin nəzarətdə saxlanması;

Hədəf dilin səsləri ilə tanışlıq və onlara güvənli şəkildə yiyələnmə diqqət mərkəzindədir (danışanın tələffüz etdiyi səslərin diapazonu və dəqiqlik dərəcəsi). Şkalada işlənən əsas anlayış tələffüz olunan səslərin aydınlıq və dəqiqlik dərəcəsidir.

Mənanı daha dəqiq çatdırmaq üçün prosodik xüsusiyyətlərdən səmərəli istifadə etmək qabiliyyəti diqqət mərkəzində saxlanılır. Bu şkalada işlənən əsas konsepsiyalar aşağıda sadalanıb:

- ▶ vurğu, intonasiyanın və ya ritmin nəzarətdə saxlanması;
- ▶ müəyyən mesajın əhəmiyyət dərəcəsini qabartmaq və ya onları fərqləndirmək bacarığı üçün vurğu və intonasiyadan istifadə etmək.

⁴⁵ Piccardi E. (2016), “Phonological Scale Revision Process Report”, Education Policy Division, Council of Europe, available at <https://rm.coe.int/168073fff9>.

Fonoloji nəzarət			
	Ümumi fonoloji nəzarət	Səs artikulyasiyası	Prosodik xüsusiyyətlər
C2	Hədəf dildə yüksək nəzarət səviyyəsini tətbiq etmək şərti ilə, öyrənilən dilin fonoloji xüsusiyyətlərinin tam spektrindən istifadə edir, o cümlədən, prosodik xüsusiyyətlər – məsələn, söz və cümlə vurğuları, ritm və intonasiya. Məhz buna görə, onların mesajının daha incə məqamları aydın və dəqiq olur. Başqa dil(lər)in təsirindən saxlanıla bilən aksent xüsusiyyətləri mənanın anlaşılıqlığına, effektiv çatdırılmasına və gücləndirilməsinə heç cür təsir göstərmir.	Praktik olaraq hədəf dilin bütün səslərini aydın və dəqiq formada tələffüz edir.	Prosodik xüsusiyyətlərdən (məsələn, vurğular, ritm və intonasiya) uyğun və səmərəli şəkildə istifadə edərək mənanın daha incə çalarlarını çatdırıa bilir (məsələn, fərqləndirmək və vurğulamaq).
C1	Hədəf dildə kifayət qədər nəzarət tətbiq etməklə fonologiyanın bütün diapazonundan istifadə edərək nitqin tamamilə aydın olmasını təmin edə bilir. Praktiki olaraq hədəf dilin bütün səslərini aydın və dəqiq formada tələffüz edir; baxmarayq ki, başqa dil(lər)dən gələn aksent(lər)in bəzi xüsusiyyətləri hələ də özünü göstərir, lakin bu, anlaşılmağa təsir etmir.	Yüksək nəzarət səviyyəsini tətbiq etməklə praktik olaraq hədəf dilin bütün səslərini aydın və dəqiq formada tələffüz edir. Adətən, hər hansı səsi səhv tələffüz etməsi nəzərə çarpanda özü düzəliş edir.	Nitqin başa düşülməsinə, yaxud təsirlilik dərəcəsinə təsir etməyən səviyyədə təsadüfi vurğu, ritm və ya intonasiya səhvləri olsa da, rəvan, başa düşülən dildə danışır. İntonasiyaları və vurğuların yerini düzgün qoymaqla məhz nəzərdə tutduğu mənanı dəqiqliklə çatdırır.
B2	Ümumilikdə müvafiq intonasiyadan istifadə edir, vurğunu düzgün qoyur və hər səsi ayrılıqda düzgün tələffüz edir. Aksent adətən danışdığı başqa dil(lər)dən asılı olur, amma anlaşılmağa az təsir göstərir və ya heç təsir göstərmir.	Hədəf dilə aid səslərin böyük hissəsini davamlı nitq fraqmentlərində, aydın formada tələffüz edir. Bəzi sistemli tələffüz yanlışlıqlarına baxmayaraq, nitqin mənasını aydın izah edir. Öz repertuarını diqqətlə ümumiləşdirərək (məsələn, oxuyarkən) tanımadığı sözlərin əksəriyyətinin fonoloji xüsusiyyətlərinin necə olduğunu dəqiqliklə (məsələn, söz vurğusunu) öncədən görə bilir.	Müəyyən qədər danışdığı başqa dillərin təsiri altında olsa da, çatdırmaq istədiyi mənaya dəstək vermək üçün prosodik xüsusiyyətlərdən istifadə edir (məsələn, vurğu, intonasiya, ritm).
B1	Ümumiyyətlə tələffüz başa düşülür, həm nitq səviyyəsində, həm də söz səviyyəsində intonasiya və vurğu mesajın başa düşülməsinə maneə yaratmır. Adətən, aksent danışdığı başqa dil(lər)in təsiri altındadır.	Az tanış olduğu ayrı-ayrı səslər və sözlərin tələffüzündə müntəzəm olaraq yanlışlıqlara yol versə də, ümumiyyətlə nitqini başa düşmək mümkündür.	Vurğu, intonasiya və ritmi danışdığı digər dil(lər)in güclü təsiri altında olsa da, öz mesajını aydın tərzdə çatdırıa bilir.

Fonoloji nəzarət			
	Ümumi fonoloji nəzarət	Səs artikulyasiyası	Prosodik xüsusiyyətlər
A2	Tələffüz ümumiyyətlə, başa düşülmək üçün kafidir, lakin herdən danışdığı orqanları bezi sözlərin təkrarlanması xahiş edirlər. Vurğusu, ritmi və intonasiyası danışdığı başqa dil(lər)in güclü təsiri altında olduq üçün, həmsöhbətlərin köməyi lazım olur. Buna rəğmən, tanış sözlərin tələffüzü aydındır.	Sadə gündəlik situasiyalarda tələffüzünü ümumilikdə başa düşmək olur, bu şərtlə ki, həmsöhbət xüsusi səslerin tələffüzünü başa düşmək üçün cəhd göstərsin. Fonemlərin sistemli yanlış tələffüzü başa düşməyə maneə yaratmır, lakin bu şərtlə ki, həmsöhbət danışanın dil tarixçəsinin onun tələffüzünə olan təsirini dərk etmək və buna uyğunlaşmaq üçün cəhd göstərmiş olsun.	Vurğu, intonasiya və ya ritmi danışdığı dil(lər)in güclü təsiri altında olsa da, gündəlik söz və ifadələrin prosodik xüsusiyyətlərindən bacarıqla istifadə edir. Bildiyi söz prosodik xüsusiyyətlər (məsələn, vurğu) tanış gündəlik sözlər və sadə ifadələr üçün yetərli sayılır.
A1	Həmsöhbətləri bir az cəhd göstərsələr, öyrəndiyi söz və ifadələrdən ibarət çox məhdud repertuarı başa düşülə bilər. Məhdud sayda səsleri, həmçinin, sadə, tanış söz və ifadələrin vurğusunu düzgün ifadə edə bilər.	Dəqiq yol göstərilərsə, hədəf dilə məxsus səsleri təkrar edə bilər. Məhdud sayda səsleri tələffüz edə bilər. Məhz buna görə, həmsöhbət dəstək versə, danışığını başa düşmək mümkün olur (məsələn, onları düzgün təkrar etsə və yeni səsleri ayrıca təkrarlasa).	Sözlərin vurğusu, ritmi və ya intonasiyası danışdığı dil(lər)in güclü təsiri altında olsa da, sadə sözlər və ifadələrdən ibarət məhdud repertuarlarda prosodik xüsusiyyətlərdən bacarıqlarından istifadə edir. Həmsöhbətin müəyyən köməyi lazım gəlir.

Orfoqrafiyaya nəzarət

Bu şkala hərflər-köçürmə, yazma və səhifə tərtibatı və düzgün işarələrindən istifadə edilməsi qabiliyyəti ilə əlaqəlidir. Bu şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar aşağıda qeyd olunub:

- Sözlərin və cümlələrin köçürülməsi (aşağı səviyyələrdə);
- Yazma;
- Orfoqrafiya, punktuasiya və tərtibat qaydalarının birgə istifadəsi nəticəsində anlaşılıqlığın təmin edilməsi.

	Orfoqrafiyaya nəzarət
C2	Yazı orfoqrafik baxımdan səhvsizdir.
C1	Mətnin tərtibatı, abzasların bölgüsü və düzgün işarələri qaydalara uyğun və faydalıdır. Sözlərin yazılışı dəqiqdir, bəzən texniki səhv görmək olur.
B2	Standart səhifə və abzas tərtibatı qaydalarına uyğun formada və aydın başa düşüləcək davamlı yazılar hazırlayır. Sözlərin yazılışı və düzgün işarələrinin qoyulması kifayət qədər dəqiqdir; lakin ana dilinin təsirinin əlamətlərini görmək mümkündür.
B1	Ardıcıl formada, adətən ümumilikdə başa düşülən yazılar hazırlaya bilir. Əksər hallarda sözlərin yazılışı, düzgün işarələrinin qoyulması və mətnin tərtibatı qaydalarına kifayət qədər diqqət riayət olunur.
A2	Gündəlik mövzulara aid qısa cümlələri təkrarlamaq, məsələn, müəyyən yerə getmək üçün göstərişi. Öz şəfahi lüğət ehtiyatında olan sözləri kifayət qədər fonetik dəqiqliklə yazmaq (lakin tam standart yazı mütləq deyil).
A1	Tanış sözləri və qısa ifadələri təkrarlamaq; məsələn, sadə işarələr və ya təlimatlar, gündəlik istifadə olunan əşyaların adları, mağaza adları və gündəlik istifadədə olan ifadələr. Öz ünvanını, milliyyətini və digər şəxsi məlumatlarını yazmaq. Əsas düzgün işarələrindən istifadə edə bilir (məsələn, nöqtə, sual işarəsi).
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

5.2. SOSIAL-LİNGVİSTİK SƏRİŞTƏ

Sosial-lingvistik səriştə dildən istifadənin sosial təmsilçi ilə iş üçün zəruri olan bilik və bacarıqlarla bağlıdır. Dil sosial-mədəni fenomen olduğu üçün, CEFR-də olan əksər məsələlər, özəlliklə sosial-mədəni sahə ilə əlaqəli cəhətlər sosial lingvistik səriştə ilə də bağlıdır. Burada məhz dildən istifadənin digər bölmələrdə baxılmayan məsələləri nəzərdən keçirilir: sosial əlaqələrin lingvistik əlamətləri; nəzakət qaydaları; registr fərqləri; dialekt və aksent.

Sosial-lingvistik uyğunluq

“Sosial-lingvistik uyğunluq” üçün bir şkala təklif olunub. Bu şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar aşağıda sadalınıb:

- Nəzakət formasından istifadə etmək və nəzakət qaydaları barədə məlumatlı olduğunu göstərmək;
- Dil funksiyalarını uyğun formada yerinə yetirmək (daha aşağı səviyyədə neytral registrdə);
- Daha aşağı səviyyələrdə əsas davranış normalarına riayət etməklə ünsiyyət saxlamaq və həmsöhbət(lər)dən fərqli davranış tələb etməmək (B2-dən daha yüksək səviyyələrdə) və (C səviyyəsində) idiomatik ifadələr, eyhamla danışma və yumorun işlədilməsi;
- Sosial-mədəni replikalari, xüsusilə fərqləri göstərənləri tanımaq və müvafiq şəkildə hərəkət etmək;
- Müvafiq registrdən istifadə etmək (B2-dən C-dək).

	Sosial-lingvistik uyğunluq
C2	Sosial-mədəni və sosial-lingvistik fərqləri nəzərə alaraq hədəf dilin istifadəçiləri və mənsub olduğu cəmiyyət arasında səmərəli və təbii formada mediasiya fəaliyyəti ilə məşğul olur. Mənanın konnotativ səviyyələrinə yaxşı bələd olmaqla, idiomatik ifadələri və danışıq sözlərini yaxşı bilir. Hədəf dilin təcrübəli istifadəçiləri tərəfindən istifadə olunan dilin demək olar ki, bütün sosial-lingvistik və sosial-mədəni səviyyələrini anlayıb-dəyərləndirə və buna uyğun reaksiya verə bilir. Mürəkkəb dil vasitələrinin geniş spektrindən həm şifahi, həm də yazılı şəkildə əmr vermək, mübahisə etmək, danışıq aparmaq və məsləhət vermək üçün səmərəli şəkildə istifadə edə bilir.
C1	Registrlin dəyişməsinə başa düşərək idiomatik ifadələrin və danışıq dilinin geniş spektrini tanıyır, lakin hərdən, xüsusilə aksent tanış olmayanda ayrı-ayrı təfəssilatların dəqiqləşdirilməsinə ehtiyac duyula bilər. Yumor, kinayə və gizli mədəni istinadları başa düşür və mənə çalarlarını tuta bilir. Jarqon sözlərdən və idiomatik ifadələrdən yüksək səviyyədə istifadə edilən filmləri izləyə bilir. Emosional, kinayəli və zarafatla istifadə edilən dildən sosial məqsədlər üçün çevik və səmərəli formada istifadə edir. Sosial konteksti nəzərə alaraq dilin formallıq səviyyəsini (registrlər və üslubu) tənzimləyə bilir: rəsmi, qeyri-rəsmi, yaxud danışıq dilinin registrlərindən və dilin ardıcılığını gözləyir. Tənqidi qeydlərini diplomatik şəkildə formalaşdırır və yaxud tam narazılığını ifadə edə bilər.
B2	Bir az şey göstərməklə, hətta danışıqlar sürətlə və danışıq dilində getsə də, qrup müzakirələrinə qatıla və ayaqlaşa bilər. Sosial-mədəni/sosial-lingvistik replikalrı tanıyır və onları izah edir, situasiyanı nəzərə alaraq özünü müvafiq şəkildə ifadə etmək üçün bilərəkdən onların lingvistik ifadə formasını dəyişir. Situasiyaya və həmsöhbət(lər)ə uyğun olaraq, rəsmi və ya qeyri-rəsmi registrdən istifadə edərək fikrini əminliklə, aydın formada və nəzakətlə ifadə edir. Rəsmi və qeyri-rəsmi registrləri fərqləndirmək üçün öz ifadələrini tənzimləyir; lakin bu, həmişə uğurlu alınmır. Hədəf dilin istifadəçilərini bilmədən əyləndirmədən və qıcıqlandırmadan onlardan başqa təcrübəli dil istifadəçisi ilə davranışlarından fərqli davranmalarını tələb etmədən onlarla ünsiyyət yarada bilir. Müəyyən situasiyalarda özünü uyğun formada, kobud səhvə yol vermədən ifadə edə bilir.
B1	Neytral registrdə dilin ən ümumi ifadə vasitələrindən istifadə edərək, dil funksiyalarının geniş spektrini yerinə yetirə və onlara reaksiya verə bilər. Səciyyəvi nəzakət qaydalarından xəbərdardır və müvafiq surətdə davranır. Müvafiq icma ilə öz icmasının adətləri, qaydaları, münasibətləri, dəyərləri və inancları arasındakı ən mühüm fərqlərdən xəbərdardır və onların əlamətlərinə diqqət yetirir.
A2	Dilin əsas funksiyalarını yerinə yetirir və onlara cavab verir – məsələn, məlumat mübadiləsi və xahişləri ifadə edir və öz fikrini, münasibətini sadə formada bildirmək. Ən sadə ümumi ifadələrdən istifadə edərək əsas qaydalara riayət etməklə sadə, lakin səmərəli formada əlaqə yarada bilir. Gündəlik salamlaşmanın və müraciətin nəzakətli formalarından istifadə edərək çox qısa sosial mübadilə apara bilir. Dəvət, təklif, üzrxahlıq və s. edə və onlara cavab verə bilir.
A1	Gündəlik salamlaşma və xudahafizləşmə, təqdimetmə, xahiş, təşəkkür, üzr istəmə, və s. kimi ən sadə və nəzakətli gündəlik ifadələrdən istifadə etməklə sosial ünsiyyət yarada bilir.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

5.3. PRAQMATİK SƏRİŞTƏ

Linqvistika ilə praqmatika arasındakı fərqi anlamağın asan üsulu ondan ibarətdir ki, lingvistik səriştə dildən istifadə ilə (“düzgün istifadə” kimi), deməli, dil resursları və dili sistem olaraq bilməklə bağlıdır; praqmatik səriştə isə mətnin qurulmasında dildən faktiki istifadə ilə bağlıdır. Beləliklə, praqmatik səriştə ilk növbədə istifadəçinin/öyrənənin dildən istifadə prinsiplərini bilməsi ilə əlaqədardır. Məhz bu prinsiplərə əsasən məlumatlar:

- ▶ təşkil olunur, qurulur və tənzimlənir (“diskurs səriştəsi”);
- ▶ kommunikativ funksiyaların yerinə yetirilməsi üçün istifadə olunur (“funksional səriştə”);
- ▶ qarşılıqlı təsir və tranzaksiya sxemlərinə uyğun olaraq ard-arda düzülür (“layihə səriştəsi”).

Diskursiya səriştəsi dedikdə mətni dizayn etmək qabiliyyəti başa düşülür və bu, “tematik inkişaf”, “ardıcillıq və bütövlük kimi ümumi aspektləri”, həmçinin qarşılıqlı fəaliyyət, əməkdaşlıq prinsipləri və “növbələşmə” kimi cəhətlərə aiddir. Funksional səriştəyə isə şəxsin öz repertuarından istifadə etməklə uyğun sosial linqvistik seçimində nə dərəcədə çevik olması daxildir. Kommunikativ dil fəaliyyətlərinə aid bütün il şkalalar dilin funksional istifadəsinin müxtəlif növlərini təsvir edir. İnteraktiv və tranzaksiya sxemlərini bilmək də sosial-mədəni səriştəyə aiddir və müəyyən dərəcədə bir tərəfdən, “Sosial-linqvistik uyğunluq” və “Lügət diapazonu” kimi parametrlər diapazonu baxımından və aşağı səviyyələrdə onlar üçün repertuarlar baxımından nəzərdən keçirilir. Bundan əlavə, pragmatik səriştə söz və ifadələrin “cümlədəki/lüğətdəki mənasından” fərqli olaraq, kontekstdə “danışanın nəzərdə tutduğu məna”nı əhatə edir. Beləliklə, nəyi demək istədiyini dəqiq ifadə etmək pragmatik səriştənin başqa aspektini tələb edir: “ifadənin dəqiqliyini”⁴⁶.

Nəhayət, nəyisə demək üçün “səlislik” lazımdır. Səlislik biri-birini tamamlayan iki yolla başa düşülür: birinci, bütöv halda bu, danışanın/işarə dili ilə söyləyənin (mürəkkəbliyi istisna olmayan) məlumatı ifadə etmək bacarığını göstərir. Bu daha bütöv istifadə “o, fikrini çatdırma bilən natiqdır” və ya “o rusca səlis danışır” kimi müddələrdə əks olunub və geniş kontekstlərdə müvafiq şeyləri söyləməklə, danışiq/işarə dilindən istifadə bacarığını bildirir. Daha dar və texniki şərh edilərsə, danışiq/işarə dili nitq axınında fasilə və uzun fasilələrin hesabına diqqətin yayınmadığını göstərir. Səlisliyi pragmatik səriştəyə aid etmək Xomskidən bəri dilçilərin istifadə etdikləri ənənəvi səriştə/performans dixotomiyasını kəsir. CEFR modelindən danışarkən qeyd etdiyimiz kimi, CEFR bu ənənəni davam etdirmir. Qəbul edilən fikir ondan ibarətdir ki, fəaliyyətyönümlü yanaşmada səriştə yalnız fəaliyyətdə mövcuddur.

Çeviklik

Çeviklik dedikdə, öyrənilmiş dilin yeni situasiyalara uyğunlaşdırılması və fikirlərin müxtəlif formalarda təqdim edilməsi başa düşülür. Bu şkalada istifadə etmək bacarığı əsas konsepsiyalar aşağıda göstərilib:

- Öyrəndiyi elementləri yaradıcılıqla yenidən birləşdirmək (xüsusilə daha aşağı səviyyələrdə);
- Dili situasiyaya, danışığın və müzakirənin istiqamətini dəyişdirməsinə uyğunlaşdırmaq;
- Əsas məqamları vurğulamaq, seçim və etibarın dərəcəsini ifadə etmək və qeyri-müəyyənlikdən qaçmaq üçün fikirləri müxtəlif yollarla yenidən ifadə etmək.

	Çeviklik
C2	Situasiyanı, həmsöhbəti və s. nəzərə almaqla, həmçinin hər hansı qeyri-müəyyənliyin qarşısını almaq, fərqli dil formalarından istifadə edərək nəyisə vurğulamaq məqsədilə ideyaların yenidən ifadəsində özündən yüksək səviyyədə çeviklik nümayiş etdirir.
C1	İfadənin üslubunu, cümlənin uzunluğunu dəyişməklə, böyük söz ehtiyatından və söz sırasından istifadə etməklə əlaqədar auditoriyada səmərəli formada müsbət təsir yarada bilər. Qətiyyətin və ya tərəddüdün, əminliyin və ya qeyri-müəyyənliyin dərəcəsini göstərmək üçün ifadələri dəyişə bilər.
B2	Situasiyanı və qəbul edən tərəfi nəzərə alaraq sözləri və onların ifadə vasitələrini uyğunlaşdırmaqla bilir və vəziyyətə uyğun rəsmiyyət dərəcəsindən yararlanır. Adətən, danışiq dilində şahid olduğumuz istiqamətin, üslubun və aksentin dəyişməsinə uyğunlaşa bilər. Demək istədiyinin ifadə formasını dəyişdirə bilər. Bir məqamı vurğulamaq, yaxud məğzini izah etmək üçün ideyanı yenidən ifadə edə bilər.
B1	Az rast gəlinən, bəzən çətin sayılan situasiyalardan çıxmaq üçün öz ifadələrini tənzimləyə bilər. Demək istədiyinin əksini ifadə etmək üçün sadə dil vasitələrinin geniş spektrindən çevik şəkildə istifadə edir.
A2	Məhdud leksik əvəzetmə ilə təkrar etdiyi, əzbərlədiyi sadə ifadələrdən xüsusi vəziyyətlərə uyğun istifadə edə bilər. Öyrənilmiş ifadə elementlərinin sadə yolla yenidən birləşdirilməsi ilə onların sayını daha da genişləndirə bilər.
A1	Heç bir deskriptor mövcud deyil.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

⁴⁶ Propositional precision

Növbələşmə (söz alma)⁴⁷

Sözalma diskurs zamanı təşəbbüsü ələ alma bacarığına aiddir. Bu bacarığa həm interaktiv strategiya (söz almaq) və ya diskurs səriştəsinin tərkib hissəsi kimi baxıla bilər. Məhz buna görə, şkala “interaktiv strategiyalar” bölməsində də göstərilir. Bu şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar aşağıda qeyd olunub:

- Danışığın başlanması, davam etdirilməsi və yekunlaşdırılması;
- Hazırda gedən danışiq və ya müzakirəyə müdaxilə etmək – bu, əksər hallarda öncədən hazırlanmış ifadələr vasitəsilə baş verir, yaxud düşünmək üçün vaxt qazanmaq məqsədi ilə həyata keçirilir.

Qeyd: Bu şkala “interaktiv strategiyalar” bölməsində də təkrarlanır.

	Növbələşmə (söz alma)
C2	Heç bir deskriptor mövcud deyil; C1-ə müraciət edin.
C1	Söz almaq, vaxt qazanmaq və ya fikirləşərkən söz demək imkanını əldə saxlamaqdan ötrü öz çıxışına müvafiq giriş vermək üçün mövcud hazır diskurs funksiyaları içərisindən əlverişli ifadəni seçə bilər.
B2	Uyğun dildən istifadə etməklə müzakirəyə əlverişli formada müdaxilə edə bilər. Effektiv şəkildə söz almaqla diskursu uyğun formada başlayır, davam etdirir və bitirir. Diskusu başlayır, yeri gələndə növbələşir, lazım olan anda ona yekun vurur - baxmayaraq ki, bəzən bunu incə formada etmək imkanı olmur. Vaxt qazanmaq üçün şablon ifadələrdən istifadə edir (məsələn, “bu suala cavab vermək bir qədər çətindir”) və demək istədiyini ifadə etmək üçün növbəsini qoruyub saxlayır.
B1	Söz almaq üçün uyğun ifadədən istifadə edərək tanış mövzu barədə gedən müzakirəyə müdaxilə edə bilər. Tanış olduğu, yaxud şəxsi maraq dairəsində olan mövzularla bağlı üz-üzə danışığı başlaya, davam etdirə və yekunlaşdırır.
A2	Sadə üsullardan istifadə edərək qısa danışığı başlaya, davam etdirə və yekun vura bilər. Sadə tərzdə üzbəüz danışığı başlaya, davam etdirə və yekunlaşdırır.
A1	Başqalarından diqqət ayırmağı xahiş edə bilər.
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Tematik inkişaf

Bu şkala ideyaların mətndə məntiqi surətdə təqdim olunmasından və biri-biri ilə aydın və ritorik formada bağlanması bəhs edir. Şkalaya həmçinin müvafiq diskurs qaydalarına əməl olunması da daxildir. Əsas konsepsiyalar aşağıda qeyd olunub:

- Hekayə söyləmək/nağıl etmək (aşağı səviyyədə);
- Mətnin inkişafı, məqamların uyğun formada genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi (məsələn, nümunələrlə);
- Arqumentin (dəlil-sübutun) inkişafı (xüsusilə B2 və C1 səviyyələrində).

⁴⁷ Turntaking

	Tematik inkişaf
C2	Mürəkkəb ideyaları kifayət qədər çevikliklə effektiv formada ifadə etməklə nəzərdə tutulan mətnin növünə aid qaydalardan istifadə edə bilir, nəzərdə tutulan dildə oxucunun diqqətini asanlıqla cəlb edir və bütün kommunikativ məqsədləri yerinə yetirir.
C1	Nəzərdə tutulan dildə oxuyucunun diqqətini cəlb etmək və mürəkkəb ideyaları çatdırmaq üçün müvafiq mətn tipinə aid qaydalardan istifadə edə bilir. Yarımmövzuları birləşdirərək, ayrı-ayrı məqamları inkişaf etdirərək və onları müvafiq yekunla bitirərək, geniş təsvirlər və hekayələr təqdim edə bilir. Əsas məqamları müəyyən uzunluqda köməkçi məqamlar, səbəblər və müvafiq misallarla genişləndirə və möhkəmləndirə bilir.
B2+	Mühüm məqamları müvafiq şəkildə vurğulamaqla və münasib dəstəkləyici təfsilatlar verməklə arqumenti sistemli surətdə inkişaf etdirə bilir.
B2	Öz ideyalarını başqalarına çatdıranda nəzərdə tutulan kommunikativ vəzifənin əənəvi strukturuna riayət edə bilir. Mürəkkəb arqumentləri inandırıcı şəkildə təqdim edə və onlara cavab verə bilir.
B2	Aydın təsvir və ya hekayə hazırlaya, onların əsas məqamlarını müvafiq dəstəkləyici təfsilatlar və misallarla möhkəmləndirərək genişləndirə bilir. Müxtəlif seçimlərin müsbət və mənfi cəhətlərini qiymətləndirə bilir. Fakt ilə rəy arasındakı fərqi aydın formada görə bilir.
B2	Aydın arqument hazırlaya, öz nöqteyi-nəzərlərini müəyyən həcmdə köməkçi məqamlar və müvafiq misallarla dəstəkləyə və genişləndirə bilir.
B1	Hekayə mətnində xronoloji ardıcılığı aydın göstərə bilir. Çox vaxt, çətinlik çəkmədən, arqumentə riayət etmək üçün onu yaxşıca hazırlaya bilir. Öz ideyalarını çatdırarkən, mətn növünün əənəvi strukturundan məlumatlı olduğunu göstərir. Düz xətt üzrə gedən hekayə və ya təsviri kifayət qədər səlis şəkildə məqamların ardıcılığı kimi nağıl edə bilir.
A2	Hekayənin nağıl edilməsini və ya nəyinsə təsvirini məqamların sadə siyahısı şəklində təqdim edə bilir. "Kimi" və "məsələn" sözlərindən istifadə etməklə sadə mətnə nəyi isə nümunə göstərə bilir.
	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>
A1	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>
A1-dən öncəki	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>

Ardıcılıq və tamlıq

Ardıcılıq və vəhdət elə bir üsulu bildirirlər ki, bunun köməyi ilə mətnin ayrı-ayrı elementləri istinadlar, əvəzetmələr, ellipslər və mətn birləşməsinin digər formaları, həmçinin məntiqi və zaman bağlayıcıları kimi diskurs markerlərinin formalarından və digər dil vasitələrindən istifadə etməklə vahid tam halında birləşir.

Həm ardıcılıq, həm də vəhdət cümlə/ifadə və bütöv mətn səviyyəsində fəaliyyət göstərir. Şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalara aşağıdakılar daxildir:

- ▶ mətn elementlərinin əsasən məntiqi və zaman bağlayıcılarının köməyi ilə birləşdirilməsi;
- ▶ mətnin strukturunu vurğulamaq üçün abzaslardan istifadə olunması;
- ▶ daha az sayda "yöndəmsiz" birləşdiricilərdən istifadə etməklə birləşdirici vasitələrin növlərinin fərqləndirilməsi (C səviyyələrində)

	Ardıcillıq və vəhdət
C2	Müxtəlif təşkilati modellərdən və birləşdirici vasitələrin geniş spektrindən tam və yerli-yerində istifadə edərək rabitəli və ardıcıl mətn yarada bilir.
C1	Təşkilati modellərdən, birləşdirici elementlərdən və bağlayıcı vasitələrdən məharətlə istifadə edərək aydın, axıcı, yaxşı struktura malik dil yarada bilir. Müxtəlif bağlayıcı vasitələr və təşkilati modellərdən istifadə edərək, yaxşı təşkil olunmuş, rabitəli mətn yarada bilir.
B2+	İdeyalar arasında qarşılıqlı əlaqəni aydın formada göstərmək üçün müxtəlif birləşdirici ifadələrdən səmərəli istifadə edə bilir.
B2	Dediylə fikirləri dəqiq, ardıcıl diskurs halında əlaqələndirmək üçün məhdud sayda bağlayıcı vasitələrdən istifadə edə bilir, lakin uzun məlumatlarda bəzi "sıçrayışlar" müşahidə oluna bilər. Bir sıra birləşdirici ifadələr və vasitələrdən istifadə edərək ümumilikdə yaxşı struktura malik və rabitəli mətn hazırlaya bilir. Daha uzun mətnləri aydın, məntiqli abzaslara ayıra bilir.
B1	Sadə diskurslu mətnə əks-argumenti təqdim edir.(məsələn, "lakin" sözü ilə). Bir sıra qısa, ayrı-ayrı sadə elementləri bir-biri ilə əlaqələndirib məqamların xətti ardıcılığı kimi birləşdirir. Məhdud sayda birləşdirici vasitələrdən istifadə etməklə, daha uzun cümlələr qura və onları biri-biri ilə birləşdirə bilir (məsələn, hekayə nümunəsində). Uzun mətni sadə və məntiqli abzaslara bölə bilir.
A2	Hekayəni danışmaq və ya məlumatların məqamlarını sadə siyahı kimi təsvir etmək üçün çox istifadə olunan birləşdirici elementlərdən istifadə edir. Sadə bağlayıcılardan (məsələn "və", "lakin", "çünki") istifadə edib bir qrup sözü/işarəni birləşdirə bilir.
A1	Sadə xətti birləşdirici bağlayıcılardan istifadə etməklə söz/söz qrupu, işarələri bir-biri ilə əlaqələndirə bilir (məsələn, "və" və ya "sonra").
A1-dən öncəki	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Fikrin dəqiqliyi

Bu şkala insanın ifadə etmək istədiyini necə formalasdıracağını dəqiq müəyyənləşdirmək bacarığına aiddir. O, istifadəçinin/öyrənənin mənanın təfəsilatlarını, çalarlarını ötürmək, həmçinin özünün ideal olaraq düşünülmüş məlumatının etibardan düşməsinin qarşısını almaq dərəcəsinə aiddir.

- ▶ istifadəçi/öyrənən daha mürəkkəb situasiyalarda belə məlumatları bölüşə bildikdə B2-dən sonra heç bir məhdudiyyət olmadan şəraitin və məlumatın növü (A1-dən B1-ə qədər);
- ▶ verilən məlumatların detallarının nə dərəcədə dərin və dəqiq olması;
- ▶ ehtimalı, öhdəlikləri, inancları və s. müəyyən etmək, vurğulamaq və ayırd etmək bacarığı.

	Fikrin dəqiqliyi
C2	Dəqiqləşdirici vasitələrin geniş spektrindən (məsələn, dərəcə ifadə edən zərflər, məhdudiyyət ifadə edən budaq cümlələr) məntiqi dəqiqliklə istifadə edərək, mənanın daha incə çalarlarını verə bilir. Vurğulaya, fərqləndirə və ikimənəliyi (qeyri-müəyyənliyi) aradan qaldıra bilir.
C1	Əminliyin qeyri-müəyyənliyin, inamın/şübhənin, ehtimalın və s. dərəcələri baxımından rəy və müddəaları dəqiq müəyyənləşdirə bilir. Dil modallığından səmərəli istifadə etməklə iddianın, argumentin və ya mövqeyin nə dərəcədə güclü olduğunu göstərə bilir.
B2	Detallı məlumatları etibarlı formada ötürə bilir. Daha mürəkkəb situasiyalarda əsas müddəaları çatdırır (baxmayaraq ki, işlətdiyi dil kifayət qədər ifadəliliyə və idiomatikliyə malik deyil).

	Fikrin dəqiqliyi
B1	İdeyanın, yaxud problemin əsas məqamlarını məntiqi dəqiqliklə izah edə bilir. İşə bilavasitə aidiyyəti olan, sadə, başadüşülən məlumatı verə, dinləyicilərə daha vacib hesab etdiyini çatdırma bilir. Çatdırmaq istədiyi əsas fikri anlaşıqlı şəkildə ifadə edə bilir. İstədiyi əsas məqamları anlaşılan qaydada şərh edir.
A2	Tanış və adi məsələlərə aid sadə və birbaşa aparılan məhdud məlumat mübadiləsində demək istədiyini çatdırma bilir, lakin digər situasiyalarda, adətən, güzəştə getməli olur.
A1	Şəxsi məlumatlar və konkret ehtiyacları barədə əsas məlumatları sadə formada çatdırma bilir.
A1-dən öncəki	Çox sadə şəxsi məlumatları sadə yolla çatdırma bilir.

Səlislik

Yuxarıda müzakirə etdiyimiz kimi, səlisliyin daha geniş, bütöv mənası (= dəqiq danışan/işarə dili istifadəçisi) və daha dar, texniki və daha psixolinqvistik mənası (hər hansı şəxsin repertuarına daxil olmaq) vardır. Daha geniş izah özündə “fikrin dəqiqliyi”, “çeviklik”, heç olmasa, müəyyən dərəcədə “tematik inkişaf” və “ardıcillıq/vəhdət” məfhumlarını birləşdirir. Bu səbəbdən aşağıda verilmiş şkala daha çox səlislik haqqında daha dar, ənənəvi təsəvvürə yönəlib. Bu şkalada istifadə olunan əsas konsepsiyalar belədir:

- ▶ tərəddüdlərə və fasilələrə rəğmən, nitqin qurulması bacarığı (aşağı səviyyələrdə);
- ▶ uzun nitq və ya danışığın dəstəklənməsi bacarığı;
- ▶ ifadə tərzinin asan və hazırlıqsız olması.

	SƏLİSLİK
C2	Öz fikirlərini uzun müddət ərzində təbii, sərbəst, tələsmədən çatdırma bilir. Etdiyi fasilələr təkə fikrin dəqiq çatdırılması, yaxud uyğun nümunə və ya izah tapmaq üçündür.
C1	Sərbəst, səlis formada və əksər hallarda heç bir çətinlik çəkmədən fikirlərini ifadə edə bilir. Yalnız konseptual olaraq çətin sayılan mövzu onun səlis, axıcı danışmasına maneə yarada bilər.
B2	Əksər hallarda hazırlıqsız, səlis danışmaq şərti ilə asanlıqla ünsiyyət qurur və daha uzun, mürəkkəb dil fraqmentlərində asanlıqla özünü ifadə edir. Nitq parçalarını kifayət qədər bərabər tempdə tələffüz edə bilir; hazır şablon və ifadələri axtararkən bəzən tərəddüd etsə də, nəzərəçarpan uzun fasilələr, demək olar ki, baş vermir. O dərəcədə səlis və hazırlıqsız ünsiyyət saxlaya bilir ki, öyrənilən dildə danışan adamlarla müntəzəm şəkildə qarşılıqlı əlaqəni tamamilə mümkün edir və bu zaman heç bir tərəf üçün gərginlik yaranmır.
B1	Öz fikirlərini nisbətən asan formada ifadə edir. Fikrini anlaşıqlı şəkildə davam etdirə bilər, baxmayaraq ki, qrammatik və leksik cəhətdən nitqini planlaşdırmaq və düzəlişlər etmək üçün xüsusilə sərbəst uzun produktiv nitq parçalarında, pauzalar etməsi aşkar şəkildə nəzərə çarpır. Fikrini anlaşıqlı şəkildə davam etdirə bilər, baxmayaraq ki, qrammatik və leksik cəhətdən nitqini planlaşdırmaq və düzəlişlər etmək üçün, xüsusilə sərbəst uzun produktiv nitq parçalarında fasilələr etməsi aşkar şəkildə nəzərə çarpır.
A2	Fasilələr, yanlış başlanğıclar və fikrin yenidən ifadəsi çox nəzərə çarpsa da, qısa çıxışlarda öz fikrini başa sala bilir. Çox nəzərəçarpan tərəddüdlərə və yalnız başlanğıclara baxmayaraq, qısa fikir mübadiləsi üçün tanış mövzulara aid ifadələri olduqca asanlıqla qura bilir.
A1	Çox qısa, izolə olunmuş, əsasən, əvvəlcədən hazırlanmış ifadələri idarə edə, müvafiq ifadələri axtarmaq, az tanış olan sözləri/işarələri tələffüz etmək, ünsiyyəti bərpa etmək üçün böyük fasilələr verir.
A1-dən öncəki	Lazım gəldikdə kömək üçün jest və xahiş işarələrindən istifadə etməklə çox qısa, izolə olunmuş, təkrarlanan ifadələri idarə edə bilir.

Bölmə 6:

CEFR-in İLLÜSTRATİV DESKRİPTOR ŞKALALARI: İŞARƏ DİLİ İLƏ BAĞLI SƏRİŞTƏLƏR

CEFR-in əksər deskriptorları, xüsusilə ünsiyyət dili ilə bağlı deskriptorlar, danışq dilində istifadə edildiyi kimi, işarə dilində də eyni qaydada tətbiq olunur. Bu ondan irəli gəlir ki, əslində, işarə dilindən danışq dilini əvəz etmək üçün istifadə olunur. Bununla yanaşı, bu deskriptorlar modallıq nöqteyi-nəzərindən neytraldır və bunu vurğulamaq üçün onlarda dəyişikliklər edilib. Müvafiq məkanda istifadə üçün, əsasən, qrammatik bacarıq tələb olunur; buna “diaqramatik səriştə” deyilir. Həmçinin “mətn” termini daha geniş mənəni əhatə edir. Məsələn, yazılı mətn olmayan yerdə videoçarxlar işarə dili ilə təqdim edilir. Bu səriştələr danışq dili vasitəsi ilə paralingvistik ünsiyyətqurma xüsusiyyətlərindən daha genişdir. Adətən, məkan xəritəsindən prinsip etibarilə əvvəlcə işarə dilində şəxsləri, yerləri və əşyaları müəyyənləşdirmək, daha sonra, onları qeyd etmək üçün istifadə olunur. Məhz buna görə, bütün digər dillərdə olduğu kimi, işarə dilinin də özünəməxsus sintaksisi, semantikasi, morfologiyası və fonologiyası var. Müxtəlif ölkələrdə fərqli işarə dili olduğu kimi, deskriptorlar da bir dildən digər dilə dəyişir. Buna rəğmən, onların indeksləşdirmə, tələffüz və təsnifedici quruluşdan istifadə etmək kimi bəzi ortaq xüsusiyyətləri var. Bundan əlavə, işarə dilinin daha səlis çatdırılması üçün, əl hərəkətindən başqa (mimika, bədən və baş hərəkətləri və s.) özgə roluna girmək⁵¹ kimi elementlərdən istifadə olunur.

Ünsiyyət qurmaq, danışq dili ilə danışanların istifadə etdikləri imkanlardan yararlanmaq üçün, sözlərin və ya adların ədəbi formada barmaqla düzgün hecalanması da leksik işarə dilinin repertuarına əlavə edilməlidir. Zamanı gələndə buna həm leksik, həm də fonetik cəhət vermək lazımdır. Lakin sözü barmaqla hecalayarkən, bəzən tanış olmadığımız sözləri də çatdırmalı oluruq, məsələn, adların, yaxud işarə dilində qəbul olunmuş işarə olmayan anlayışların düzgün hecalanması. Buna görə də, barmaqla hecalama, danışq dilinin yazılı formasının anlaşılmasını asanlaşdıran bir neçə fenomendən biridir. Bundan əlavə, barmaqla hecalama danışq dilindən yeni ifadələri əxz etmək əsasında yaranıb və nəticədə, ona leksik cəhəti verir.

İşarə dilinin dilçiliklə bağlı kateqoriyaları, danışq dilində olan praqmatik və sosial-lingvistik səriştələr, xüsusilə işarə dili üçün istifadə olunan deskriptor şkalaları bu bölmədə həmin üç başlıq altında müzakirə olunur. Reseptiv⁵² və produktiv səriştələr⁵³ üçün şkalalar yeddi cüt formasında təklif olunur: lingvistik səriştə üçün iki, sosial- lingvistik səriştə üçün bir və praqmatik səriştənin müxtəlif cəhətləri üçün dörd cüt.

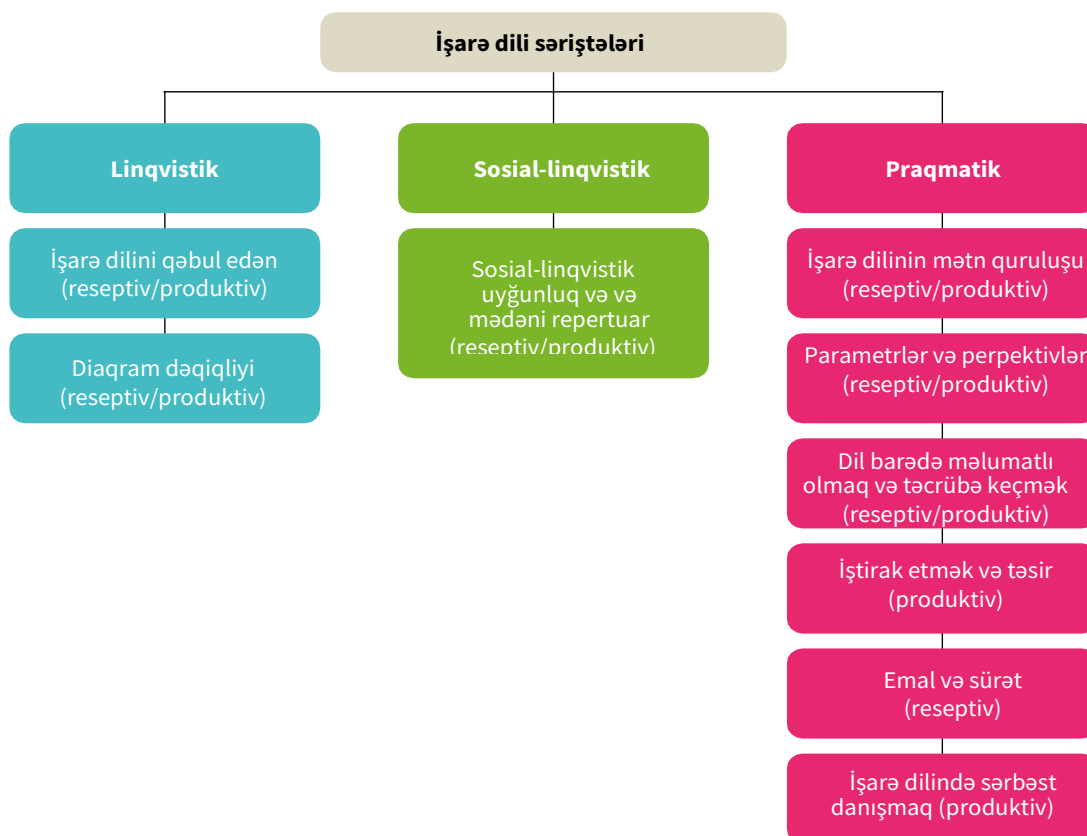
İşarə dili üçün əsas götürülən bir neçə deskriptor, bundan əvvəl olduğu kimi, daha çox qlobal xarakterli deskriptorlardır. Bu xarakter ona görə mühümdür ki, onların işarə dili ilə digər sahələrin səriştələri arasındakı məzmun uyğunluğu qorunub saxlansın.

⁵¹ Constructed action

⁵² Receptive competence

⁵³ Productive competence

Şəkil 17 – İşarə dili səriştələri

6.1. LİŖVİSTİK SƏRİŞTƏ

“İşarə dili repertuarı” və “Diaqram dəqiqliyi” üçün deskriptorlar mövcuddur. Bunların arasındakı fərq bilik/nəzarət ikiliyi, qrammatika və lüğətlə əlaqədar hədd və nəzarət/dəqiqlik aynasını özündə əks etdirir.

İşarə dili repertuarı

Bu iki şkala işarə dilinin başa düşülməsi və istifadəsində tətbiq olunan dil mənbələrini birləşdirir. Məsələn, mənbəni göstərmək üçün əllə ifadə olunmayan xüsusiyyətlərin əl formalarının birləşdirməsi və nəzərdə tutulan mənanın digər cəhətlərini göstərmək üçün əl forması və hərəkətindən istifadə olunur.

İşarə dilində produktiv işarə forması geniş səviyyədə tələb olunur. Danışq dilində olduğu kimi, işarə dilinin leksikasına iki qrup lüğət daxildir: sıra ilə, təyin edilmiş leksik sözlər və (yeni) işarə dilini və ya formanı yaratmaq üçün istifadə olunan elementlər. Təyin edilmiş işarə dilinin sözləri üçün sabit ifadə forması var və bunu işarə dili üçün hazırlanan lüğətlərdə görmək olur. Produktiv leksik elementlər yeni, dinamik təsvirlər yaratmaq üçün istifadə olunan az saylı əl hərəkətləri arasında produktiv əlaqələri özündə birləşdirir. Bir çox ifadələrin çoxlu fəzada nöqtəvi xarakteri olduğundan, onlar üçün dəyişkən və eyni zamanda dəqiq işarənin formalaşmasına imkan yaradır. Öyrənənlər, mürəkkəb məhdudiyyətləri və üslub/estetik məqsədlərə yönəlmiş üsulları mənimsəməklə, ifadənin çoxşaxəli tələblərinə uyğun olaraq, bu səriştələrin öyrənilib istifadə edilməsi baxımından irəliyə doğru addım atırlar.

Produktiv elementlərin işarə dilində payı yüksək olduğu üçün, bu ifadələri qəbul edən şəxs fasiləsiz olaraq morfofonologiya və morfo-sintaksis alt-quruluşları yüksək səviyyədə emal etməli və eyni zamanda, yeri gələndə, göstərilən mənbələri də diqqət mərkəzində saxlamalıdır. Daha doğrusu, produktiv işarə dili özündə məna daşıyan elementlərin birləşməsi yolu ilə yaranır. Bu birləşmələri işarə dili leksikasında tapmaq mümkün deyil, məhz buna görə, onları başa düşmək üçün həmin əlamətlərin yenidən təhlil edilməsi lazımdır. Mesajın global anlayışından başa düşülməyə sərhədlərini aşan xüsusi ünsiyyət tələblərini yerinə yetirmək üçün, öyrənənlər qrammatika qaydalarını yenidən istehsal edici işarə dilinə də tətbiq etməli, müəyyən yerdə istifadə olunan yeni işarə dilini diqqət mərkəzində saxlamalı və üslub-estetik məqsədi üçün üsullarının tətbiqini nəzərdən

keçirməlidirlər. Öyrənənlərin verdikləri hesabatı nəzərə alsaq, bir çox danışiq dilləri prosesi ilə müqayisədə, leksika mənbələri işarə dilinin qavranmasına daha az kömək edir.

Bu şkalada istifadə olunan anlayışlar aşağıda sadalanıb:

- ▶ Əsas formalar barədə bilik, danışığın hissələri və əllə ifadə olunan işarə dili, o cümlədən registrlər və variantlar;
- ▶ Advermə və mənbə göstərmək üçün işarə dillərində elementlərin əsas dilçilik biliyi və morfo-sintaksis, morfoloji proseslər və eyni zamanda cümlə qurmaq üçün işarə dilinin tərtibi;
- ▶ Leksik əlamətlər, idiomlar və söz birləşmələri kimi əl aspektləri, eyni zamanda produktiv işarə dilində istifadə olunan morfo-fonologiya elementləri;
- ▶ İşarə dilinin kökləri və əllə ifadə olunmayan elementlər barədə bilik, məsələn, gözdən, başdan, bədən hərəkətindən, işarə dili ilə ifadənin sürəti, tələffüzün həcmi və s., həmçinin mövcud məhdudiyyətlər. Bu formalardan işarə dilinin təfsiri, advermə və mənbə göstərmək prosesində istifadə olunur;
- ▶ İşarə dili birləşmələrində (dondurulmuş formalar, idiomlar və formul əsasında qurulan söz birləşmələri) əllə ifadə olunan və olmayan elementlər barədə bilik, həmçinin produktiv işarə dilinin yaradılmasında işlənən morfo-fonologiya qaydalar biliyi. Bu, həmçinin müəyyən işarə dilində əl formaları barədə biliyə də şamil edilir;
- ▶ Əllə ifadə olunan və olunmayan elementlərin işarə dili ilə birləşdirilməsi imkanı barədə dilə məxsus bilik. Çünki əllə ifadə olunan və olunmayan elementin “səthi” özündən ayrı deyil;
- ▶ Məna və məcazi mənanın konseptual biliyi, məsələn, istifadəçi/öyrənən təfsir edə biləcək yaxud lətifə və istehza yaradacaq səviyyədə;
- ▶ Və ümumilikdə, işarə dilinin əllə ifadə olunan və olunmayan elementlərinin başa düşülməsi səriştəsini nümayiş etdirmək.

	İşarə dili repertuari	
	Reseptiv	Produktiv
C2	Mücərrəd anlayışları başa düşür, o cümlədən elm sahəsində və onu uyğun mətnlərə tətbiq edir. Fenomenlərdən yaradıcı və ya yeni yaradılan şərhləri başa düşə bilər (məsələn, UFO). Bir çox mövzulara aid çətin mətnləri anlayıb onların məzmununu şərh edə bilər.	Mücərrəd və şairənə işarə dili ilə özünü şərh edə bilər. Mücərrəd ifadələri və anlayışları formalaşdırır bilir, məsələn, akademik və elmi sahədə. Bir ələ produktiv və ya leksik işarə dili yaradır (məsələn, "təsvir etmək" və ya "axtarış" kimi fəllər), eyni zamanda digər əli ilə qurucu hərəkət edir (məsələn, əlini bəzi şeyləri axtarmaq üçün fərqli bir istiqamətə uzadır). ⁵⁴ Mürəkkəb bir hərəkət və ya hadisəni estetik formada təqdim edə bilər, məsələn, əllərdən əyləncəli ifadə üsulu kimi istifadə etmək.
C1	Mətnə ağız hərəkəti vasitəsilə sözün mənasını bilir. Öz sahəsinə aid texniki mətnləri başa düşür və onlarda əks olunan məlumatlar, ideyalar və rəylərdən istifadə edir. Xüsusi, dəqiq təlimatları, arzuları, tövsiyələri və s. başa düşə bilər.	Uyğun təsnifat quruluşundan ⁵⁵ istifadə edərək hərəkətləri, əşyaları və onların arasında olan əlaqələri müxtəlif yollardan istifadə edərək rahatlıqla şərh edə bilər (bir, yaxud iki ələ). Müəyyən bir mənanın əhəmiyyətini göstərmək üçün uyğun produktiv işarə dilindən istifadə edir (məsələn, təsnif etməklə). Sadəcə, bir əldən (daha güclü əldən) istifadə yolu ilə başa düşülən qaydada ifadə etməyi bacarır. Çətin termini başa salmaq üçün bir cümlədən istifadə edir (məsələn, "qətl" şərh yolu ilə başa salmaq). Mövzuların fərqli cəhətlərini nəzərə almaq şərti ilə, çox geniş mövzular barədə məlumat verə bilər. Birbaşa deməkdən dolayı yolla söyləməyə və əksinə keçid edə bilər.
B2	Tanınmış şəxslər və müəssisələrin adını ifadə etmək üçün istifadə olunan işarə dilini başa düşə bilər. Xüsusi əl işarələri ilə ifadə olunan (və yerli ictimaiyyətə məxsus işarələrin) fərqli nüansları və mənalari ayırd edə bilər. Nəzərdə tutulan anlayış üçün işarə dilində danışan şəxsin heç bir əvəzedici sözədən istifadə etmədiyinin nə mənə daşdığını bilir.	Mürəkkəb mövzularla əlaqədar işarə dili ilə başa düşülməsi mümkün olan sözləri dəqiq formada ifadə edir. Nəzərdə tutulan mətn və ya əşyaya uyğun işarə dili üslubu seçə bilər. Təsvir etməklə və konstruktiv hərəkətlə sadə produktiv addımı təqdim edə bilər. Nəzərdə tutulan mətnin növünə uyğun müxtəlif işarə dillərini istifadə edə bilər. Konstruktiv hərəkətlərdən istifadə edə bilər (hərəkətlər eyni olmaq şərti ilə).
	Gündəlik şəraitə aid çoxsaylı işarə dillərini başa düşür. Cümlənin kontekstini nəzərə alaraq, tanış olmadıq işarə dilini qavraya bilər.	Birmənalı olaraq öz rəyini (hətta həmin fikir başqaları tərəfindən ifadə olunduğu halda belə) şərh edə bilər. Bir məzmunu fərqli dillə də ifadə edə bilər. Produktiv və leksik işarə dillərini biri-biri ilə dəyişə bilər. Sırf produktiv leksik üsulla məlumatları ötürə bilər. Produktiv elementlərdən, məsələn, işarə dillərindən və ya digər təsnifat sistemlərindən istifadə etməklə leksik elementləri başqa sözlərlə dəyişə bilər.

54 Buna bədənə bölünməsi də deyilir

55 Classifier construction

	İşarə dili repertuarı	
	Sadə və düzgün quruluş vermək şərti ilə, qısa mətndən əlaqədar məlumatları çıxara bilir. Oxşar görünən işarə dilləri arasındakı fərqi ayırd edə bilir. Əllə ifadə olunmayan replika və təsviri işarələrdən istifadə etməklə məsələnin mahiyyətini müəyyən edə bilir. İşarə dili ilə ifadə edən şəxsin mimikasını nəzərə alaraq dolayı yolla müəyyən obrazın xüsusiyyətləri barədə təəssüratları dərk edə bilir.	Sürət və diqqətlə barmaqla hecalaya bilir. Başa düşməyi daha da asanlaşdırmaq üçün, başqa şeylər və ya şəkillər, yaxud qəbuledici tərəfin bundan əvvəl rastlaşdığı vəziyyətlər arasında müqayisə apara bilir (məsələn, “bir kiçik kirpi bir böyük kirpi kimidir”). Hadisə barədə baş verən hərəkətləri fərqli əlamətlərdən istifadə yolu ilə şərh edir (məsələn, daşmağı imitasiya edən əl hərəkəti forması). Mətnə uyğun ağzı hərəkətlərindən fərqli formada istifadə edir. Bir əşyanın ölçüsü və formasını göstərmək üçün fərqli vasitələrdən istifadə edir (məsələn, əl hərəkəti hesab olunmayan işarələr, o cümlədən mimika, əlin forması, əlin istiqaməti, hərəkət). Sadəcə ağzı hərəkəti və məhdud hərəkətlər vasitəsi ilə şəxsi xüsusiyyətləri təqdim edə bilir.
B1	Seçim əsasında işarə dili ilə ifadə olunan bir mətndən əlaqədar məlumatları çıxara bilir, məsələn, zaman detalları, hadisə ilə əlaqəli şəxslər, yerlər, görüş yerləri, “necə” və “nə üçün” kimi xüsusiyyətləri. Əllə ifadə olunmayan replikalar vasitəsi ilə hadisələrin xronoloji ardıcılığını müəyyən edə bilir (yaxın zamanda baş verən hadisələr, xeyli əvvəl baş verən hadisələrlə müqayisədə). İşarə dili ilə danışan şəxs başqasını, yaxud hər hansı heyvanı imitasiya edəndə, söhbətin nədən getdiyini başa düşür.	Uyğun əl işarələrindən istifadə edərək şəxsin, yaxud əşyanın önəmli xüsusiyyətlərini şərh edə bilir. İşarə dilini mətnə uyğun formada dəyişir. Məhdud hərəkətlər vasitəsi ilə söhbətə qatılaraq şəxsləri və ya sadə hərəkətləri təqdim edir. Produktiv işarə dilindən istifadə edərək hərəkətləri, yaxud hadisələri təqdim edə bilir. Vəziyyətdən asılı olaraq işarə dilinin şkalasını fərqləndirə bilir (daha böyük, daha kiçik). Bir şəxs barədə başa düşülən şərhlər verir, o cümlədən onun mimikası, dərisinin rəngi, kosmetikası, saç düzüümü və peşəsi barədə. İşarə etmək üçün (məsələn, heyvanlara) ləksik işarə dili yerinə uyğun produktiv ləksik elementlərindən istifadə edir. Xüsusi mətni ifadə etmək üçün dəqiqliklə ağzı hərəkətdən istifadə edir.
A2+	Bir şəxsin sadəcə produktiv işarələr vasitəsi ilə ifadə etdiyi məzmunun nə olduğunu başa düşür. Eşitmə qüsuru olan insanların istifadəsi üçün nəzərdə tutulan adi texniki cihazlar üçün nəzərdə tutulan terminləri başa düşə bilir. Modal fəllərin mənasını başa düşür (məsələn, bacara bilər = <imkan>, gərək = <göstəriş>, istəyir = <istək>). Gündəlik mətnlərdən xüsusi məlumatları çıxara bilir (məsələn, ədədlər, adları, yerlər, şəxslər). İşarə dili ilə danışan şəxs mətni görüntülü etmək üçün şəkildən istifadə edəndə onun nə demək istədiyini başa düşür.	Bir sıra işarə dillərindən istifadə edə bilir. Bir sıra hadisələr, yaxud süjet xəttinin müxtəlif cəhətlərini təqdim edə bilir (məsələn, müddəti, “gecə növbəsində çalışarkən”). Bəzi şeyləri təsvir etmək üçün nümunələrdən istifadə edir. İki əşyanın arasında olan fərqi aydın formada göstərə bilir. Məlumatları qısa və minimum səviyyədə, eyni zamanda başda düşülən yolla çatdırır. Hazırlıq şərti ilə, nəzərdə tutulan mövzularla əlaqədar adlardan və terminlərdən istifadə edə bilir. Bir şəxsi xarakterik xüsusiyyətlərini qeyd etməklə şərh edə bilir.

	İşarə dili repertuarı	
A2	Bir şəxs/əşya barəsində geniş formada verilən məlumatlardan onu tanıya bilər (məsələn, beden forması, saç düzüümü və ya peşəsi barədə məlumatlar). Yerlərin, yaxud əşyaların uzaq və ya yaxın olmasını əllə ifadə olunmayan işarələrdən müəyyən edə bilər. Əllə ifadə olunmayan mənanı tanıya və düzgün qaydada təfsir edə bilər. Bir iştirakçının dolayı yolla işarə dili ilə dediyi məlumatı müəyyən edə bilər. İşarə dili ilə danışan şəxsin dediyi sadə xəbərləri başa düşür. Sadə təlimatları, arzuları, tövsiyələri və s. başa düşür.	Öz rəyini bildirməyi bacır. Hərəkətlər və əlaqələr kimi sadə məlumatları görüntüyü təqdim edə bilər (məsələn, ailədə). Birbaşa ehtiyacını işarə dili ilə ifadə edir. Əllə ifadə olunmayan replika vasitəsi ilə miqdarı göstərə bilər. Uyğun işarəsi olmayan replika vasitəsi ilə əşyanın, yaxud obyektin uzaqda və ya yaxında olduğunu göstərə bilər. Geyimlərin dizaynı, rəngi və toxunuş növünü göstərə bilər.
A1	Birbaşa əmrləri başa düşür (məsələn, “qapını aç”). Əl işarəsi olmayan yolla ifadə edilən kəmiyyətləri başa düşür. Geyimlərin şərhini başa düşə bilər (naxış, rəngi). Hissələr, kəmiyyət və ölçü nisbəti ilə əlaqəli məlumatları başa düşə bilər. Sırf ağzın forması ilə fərqlənən işarə dilini ayırd edə bilər. Əllə dəyişdirilmiş formada ifadə edilərsə də, işarə dilini başa düşür. Ağzın formasının mənanın çatdırılmasına olan rolunu başa düşə bilər (məsələn, ağzın əyilməsi və yanaqların büzüşməsi). Əldən istifadə olunmayan işarə dili ilə göstərilən əşyaların formasını ayırd edə bilər. <yox>, <yoxdur> kimi sadə danışıqları və ya əl işarələrini başa düşə bilər. Leksik işarə dilini başa düşməsə də, onu barmaq hecası yolu ilə başa düşür. İştirakçıların üz cizgilərindən rəyini başa düşür (razılaşma/ımtina etmək).	Düzgün ağz hərəkəti ilə ifadə edilən və eyni ifadə ilə başqa işarələr arasında olan fərqi bilir. Adları və texniki ifadələri hecalara bölə bilər və bunun üçün başqa vasitələrlə yanaşı barmaq hecasından da istifadə edir. Fiziki formanı şərh edə bilər (boyu, eni, uzunluğu). İstəyini birbaşa işarə dili ilə ifadə edir. Ənənəvi salamlama və sağollaşma ifadələrini ifadə edə bilər. Bir şəxsi üz quruluşu, saç düzüümü və fiziki xüsusiyyətləri, yaxud əksər hallarda geyimi vasitəsi ilə şərh edə bilər. Aydın və ikimənalı olmayan əl işarələri nümayiş etdirir. Aylar, günlər və həftənin günlərini leksiki işarələrlə ifadə edir. Öz rəyini bildirir (razılaşma/ımtina etmək).

Diaqramatik dəqiqlik

Diaqrammatik dəqiqlik sintaktik ifadənin düzgünlüyü, dəqiqliyi, diqqəti və mürəkkəbliyini şərh edir. Bu cəhətlərin hamısı bir yerdə, işarə dili ilə deyilən ifadədə nəzərə tutulan mənanı müəyyən edir. Burada sözü gedən səriştələr əllə əlaqəli olan və olmayan elementlərlə bağlıdır. Bu elementlər özündə məlumat, sintaktik qaydalara və üsullara riayət olunması, işarə dili ilə danışmağın fasiləsi, bədən ifadəsinin vacibliyi, baş hərəkəti və s. ehtiva edir. Reseptiv səriştələr isə danışığın müxtəlif hissələrinin düzgün təhlili, quruluşu olan hissələr arasında əlaqə, bəndlərin və ifadələrin mətndəki xüsusi payı və əllə ifadə olunmayan əlamətlərindən ibarətdir (məsələn, əhatə dairəsi, mənbə göstərmək və başlığı olan ifadələr).

Bu səriştələr mətnin ifadəsi ilə əlaqəlidir ("İşarə dilinin strukturu" hissəsinə baxın), çünki bir sıra strategiyaların tətbiqi yolu ilə onlardan işarə dili ilə ifadə olunan mətnlərin quruluşunda istifadə olunur; məsələn, işarə dili ilə danışmaq fasiləsi və ya yeni məqamla tanış etmək üçün ritorik sualların verilməsi. Bu şkalanın eyni zamanda "İşarə dili repertuarı" ilə ortaq hissələri də var, çünki orada da əllə ifadə olunan və olunmayan leksik bilikdən istifadə olunur. Məhz buna görə, "Diaqrammatik dəqiqlik" əllə ifadə olunmayan elementlərə söykənir, məsələn, müəyyən qrammatik quruluşu göstərmək, nəyəsə işarə etmək üçün qaşı qaldırmaq.

Reseptiv şkalada istifadə olunan anlayışlar aşağıda sadalanıb:

- ▶ İşarə dilinin fasiləsi ilə əlaqədar diskurs referentlərinin və əlaqələrin dəqiq əzbərlənməsi;
- ▶ Müxtəlif referentlərin təfsiri (məsələn, işarə dili fasiləsi, indeks göstərmək, tələffüz, təsnifat və uyğunluq və s. ilə əlaqədar təsbit olunan elementlər);
- ▶ Baş verən hadisələrin vaxtında təfsiri, eyni zamanda zamanla müvəqqəti əlaqə, zaman və müddətlə əlaqədar işarələr;
- ▶ Əl işarəsi ilə ifadə olunmayan elementlərin təfsiri (məsələn, bədən yuxarı hissəsi, mimika, göz təması);
- ▶ İşarə dilinin ardıcılığını və əlaqəli bəndlərin başa düşülməsi;
- ▶ Şişirdilmiş formanın başa düşülməsi, məsələn, digər proqnozlar.

Produktiv şkalada istifadə olunan anlayışlar aşağıda sadalanıb:

- ▶ Mövcud konvensiyaları nəzərə almaqla işarə dilinin əhatə dairəsindən uyğun şəkildə istifadə etmək;
- ▶ Baş verən hadisələrin ifadəsi və ya vaxtı uyğun formada göstərməklə müvəqqəti əlaqə yaratmaq;
- ▶ Göstərilən mənbələrin ardıcıl və dəqiq olması (işarə dili fasiləsi, indeks göstərmək, tələffüz, təsnifat və uyğunluq və s. ilə əlaqədar təsbit olunan elementlər üçün);
- ▶ Əllə ifadə olunmayan elementlərin dəqiqliyi (məsələn, bədən yuxarı hissəsi, mimika, başın hərəkəti və s.);
- ▶ Bəzi anlayışların ifadəsi üçün istifadə olunan işarə dilinin dəqiqlik səviyyəsi (məsələn, səbəb və nəticə);
- ▶ Bəzi birləşdirici və ya birləşdirici vasitələrdən istifadə etmək;
- ▶ Bəzi strukturlardan istifadə etmək, məsələn, feillərin modullaşdırma imkanı;
- ▶ Müvafiq mətn növünə uyğun işarə dilinin quruluş yolları.

Diaqramatik dəqiqlik		
	Reseptiv	Produktiv
C2	<i>Heç bir şərh mövcud deyil; B2+ bölməsinə baxın</i>	<i>Heç bir şərh mövcud deyil; B2+ bölməsinə baxın</i>
C1	<i>Heç bir şərh mövcud deyil; B2+ bölməsinə baxın</i>	<i>Heç bir şərh mövcud deyil; B2+ bölməsinə baxın</i>
B2	Hərəkətlər və hadisələr arasındakı zaman əlaqəsini ayırd edə bilir (eyni zamanda baş verən hadisələr, keçmiş hadisə, növbəti hadisəni). Bir hadisənin hərəkətin bir neçə şəxs (və ya əşya) ilə, yaxud bir neçə hərəkətin sadəcə bir şəxs (mövzu) ilə əlaqəli olduğunu fərqləndirir. İşarə dilində birbaşa və ya dolaylı yolu ilə danışığın fərqiini bilir. Heç bir səbəbi olmayan hadisələrin proqnozu barədə deyilən ifadələri başa düşür, məsələn, “su indi axır”. Diçilik baxımından ən sərfəli formada təqdim olunan mətnlərdə ritorik sualları verə bilir, məsələn, qaş qaldırmağın səbəbi. Düzgün mənbədə göstərilmiş əşyalara mətn vasitəsi ilə təsnifat tətbiq edə bilir (məsələn, heyvanlar); Cəhətlə bağlı modulları başa düşür (məsələn, heyretlənmə, sürətlə sürünmə və ya yuvarlanma hərəkətləri).	Mətni qurmaq üçün işarə dilində hiss olunan mətnə müxtəlif məzmunları/hərəkətləri yerləşdirə bilir. Qısa mətnlərdə indeksləşdirmə, produktiv işarə dili ilə mənbə göstərmə tam uğurluğu qoruyur. İşarə dilindən davamlı formada istifadə edir, məsələn, sağ tərəfi <lehinə> və sol tərəfi isə <aleyhinə> üçün istifadə edir. Vəziyyətə uyğun olaraq böyük və ya kiçik işarə dili fasiləsindən istifadə edir. Produktiv işarə dilini zaman göstəriciləri ilə əlaqələndirə bilir (zaman qrafikası). Bir hadisənin baş verdiyi yeri və müddətini müəyyən etmək üçün uyğun zaman qrafikasından istifadə edir (zaman əlaqələri üçün: eyni zamanda, biri digərindən əvvəl/bilavasitə sonra və ya sonra baş verməsi); Bəzi şeylərin necə olduğunu ifadə edə bilir; <X-ila>, <X-siz> Fərqli zaman əlaqəsini ifadə edə bilir (məsələn, üç zaman əlaqəsi: eyni zamanda, öncə və ya sonra; biri digərindən sonra); Zamana işarə edərkən bədənini yuxarı hissəsinin formasından istifadə edir, məsələn, gələcək zamanı göstərmək üçün önə tərəf əyilmək. Keçmişdə, indi baş verən və gələcəkdə baş verəcək bir hadisəni göstərmək üçün zaman qrafikasından uyğun və hər birini digəri ilə əlaqədə düzgün istifadə edir. İşarə dili ilə danışarkən bir cümlədən mübtəda, feil, xəbərin yerlərinə düzgün riyəət edir və bəzi kəlmələri daha qabarıq formada təqdim edir (məsələn, SVO, SOV, OSV).

	Diaqramatik dəqiqlik	
	Reseptiv	Produktiv
	İstifadə olunan zaman qrafikasından bir hadisənin baş verdiyi zaman, davam etdiyi müddət və ardıcılığını müəyyən edə bilir. Dəyişdirilmiş leksik işarə dilini başa düşür.	Sərfəli formada, məsələn, sadəcə qaşı hərəkət verməklə ritorik sualları ifadə edə bilir. Kiminsə bəzi işləri niyə gördüyünü şərh edə bilir (məqsəd: <ona görə ki,>); <Baxmayaraq ki> və <əgər> kimi sözlərdən istifadə etməklə iki frazani birləşdirir və beləliklə cümləyə məna verir. Sual və cavab arasında qısa pauza verməklə ritorik suallara düzgün cavab verir. İşarə dili mühitin müxtəlif yerləri arasında əlaqə yaradır və sonra ondan istifadə edir. Keçmişdə baş verən, hazırda baş verən, yaxud gələcəkdə baş veriləsi gözlənilən hadisəni uyğun yerdə yerləşdirmək üçün zaman xəttində həmin məqamı diqqət mərkəzində saxlayır, yaxud uyğun zaman zərfindən istifadə edir. Sifətlərdən istifadə etməklə müqayisə apara bilir, o cümlədən üstünlüyünü göstərmək; məsələn, produktiv işarələr, ölçünün dəyişdirilməsi, yaxud əlin sürətini dəyişməklə.
B1	Fərqli zamanlarda (keçmiş, indi və gələcək) baş verən hadisəni təfsir edə bilir. Öz niyyətini göstərməklə ifadələri başa düşə bilir (məqsədlər, <ona görə ki...>). Əllə ifadə olunmayan işarələrdən fərqləndirmək üçün istifadə edir, məsələn, "Wh"⁵⁶ ilə başlanan suallar, bəli/xeyr cavabı olan suallar, və ya bəli/xeyr suallarının cavabı. Onların düzgün və uyğun qaydada təqdim olunması şərti ilə, indeks işarələrini şəxslərə düzgün şərh edə bilir. Sifətlərin müqayisə və üstünlük dərəcələrindən istifadə edərək müxtəlif strategiyalar qurur və onların mənasını başa düşür (məsələn, işarənin ölçüsünü, yaxud sürətini dəyişmək və ya təsnifatdan düzgün istifadə etməklə).	İndeksləşdirmə yolu ilə sonradan şəxs əvəzləyi ilə onları göstərməklə, əşyaları/şəxsləri işarə dilinin istifadə olunduğu mühitdə yerləşdirir. Bundan əvvəl təqdim etdiyi əşyalara və ya insanlara işarə etmək üçün işarə dili mühitində düzgün qaydada gözü müəyyən nöqtələrə zilləyə bilir. Cümlənin müxtəlif növlərindən istifadə edə bilir (nəql, sual və əmr cümlələri). Əllə ifadə olunmayan əlamətlərdən istifadə edərək uyğun formada sual işarəsi qoya bilir (məsələn, bədənin yuxarı hissəsinin jesti + mimika, qaş hərəkəti ilə). Bir formanı şərh etmək üçün əllə ifadə olunmayan əlaqədar hərəkətlərdən istifadə edə bilir. Bir mənanı çatdırmaq üçün konstruktiv hərəkətdən istifadə edir. İşarəni nömrələyə bilir (məsələn, hərəkət edən insanların sayı, günlərin sayı). İşarə dili fəzasından istifadə etməklə sadə və zaman ardıcılığını göstərə bilir. Əllə ifadə olunmayan işarələrdən istifadə edərək zaman çərçivəsində baş verən hadisələrə işarə edə bilir (məsələn, yaxın keçmişdə baş verən hadisələri uzaq keçmişdə baş verən hadisələrdən fərqləndirmək). Səbəb və nəticəni ifadə edir (bəzi hadisələrin səbəbini göstərmək).

⁵⁶ Kim, necə, harada, nə zaman, necə, kiminki, kimə, niyə, necə, neçə

	Diagramatik dəqiqlik	
	Respektiv	Produktiv
A2	Əgər-onda⁵⁷ formatlı bir cümlədə şərtləri və nəticələri başa düşür. <hətta əgər> / <halbuki> əlaqələrini əks etdirən bəndləri başa düşür. Şərti cümlələri başa düşür, yəni müəyyən şərtlə (<əgər>) nəticə (<onda>) baş verir. Oxşarlığın (<-la eyni>) və fərqlin (<-dan fərqli>) necə ifadə edilməsini başa düşür. Bir və ya bir neçə şəxs vasitəsi ilə həyata keçirilən işin göstərilməsinin mənalı arasında fərqi başa düşür, məsələn, bir şəxsin yol getməsi ilə bir neçə şəxsin yol getməsi arasındakı mənə fərqlini bilir. Feil ardıcılığı əsasında müxtəlif cümlə növlərini və onların mənalərini ayırd edə bilir (ifadələr, suallar, əmrlər). Aydın formada işarə dili ilə ifadə olunmaq şərti ilə, sinifləndirici quruluşları təfsir edə bilir. Feil razılığını düzgün qaydada təfsir edə bilir. Əsas səbəb əlaqələrinin mənasını başa düşür (məsələn, “tıxacda qaldığıma görə gecikmişəm”). Dəyişdirilmiş əl işarələrini tanıyır. Dolay yolla deyilən mesajları başa düşür (sualları, xahişləri, arzuları, imtina etməyi və s.). İnkarnın müxtəlif ifadə yolları arasındakı fərqi ayırd edir və başa düşür.	Bəzi şərtlər altında müəyyən nəticəsinə baş verməsini ifadə edə bilir (<əgər ... onda>). Uyğunluğu saxlamaq şərti ilə razılığı göstərmək üçün düzgün feildən istifadə edir. Səbəb-nəticə əlaqəsi olmayan ardıcılığı göstərə bilir (məsələn, <və sonra>, <və belə>, <növbəti>, <ondan sonra>). Təsvirədiçi işarələrədən istifadə edərək mühiti təsvir edə bilir (məsələn, yaşlılıq zonası). Önemli elementlərə diqqəti yönəltmək üçün etalon fəzadan səmərəli istifadə edir. Təkcə ayrı-ayrı əlamətlərdə yox, eləcə də cümlələrdə düzgün əl formalarını təkrar edə bilir. <əgər ... onda> sözlərindən istifadə edə bilir. Siyahıları və ardıcılığı ifadə edə bilir (<və bundan əlavə>). Sadə cümlələrdə produktiv işarə dilini işlədə bilir.
A1	Birbaşa sual, suallar və ya əmrləri başa düşür və düzgün qaydada cavablandırır. Əşyaların formasını və ölçüsünü başa düşə (məsələn, piramidanın forması) və əşyaları ayırd edə bilir. Sadə işarə dilləri ilə müxtəlif cəm formalarını başa düşə bilir (məsələn, cəmləri ayırd edir). Siyahıları və ardıcılığı başa düşür (<və> / <hər ikisi – və > / <və sonra> mənasını). Zamana düzgün qaydada işarə edilən hallarda, produktiv formada ifadə olunan zaman göstəricilərini başa düşür (<dünən yox, sırağa gün> <üç il əvvəl> və s.). İşarə dili vasitəsilə dəyişdirilmiş əşyanın necə qurulmasını, yaxud necə yerə qoyulmasını başa düşür.	Şəxsi tələffüzlərdən düzgün formada istifadə edir. SVO (mübtəda, feil, xəbər) və SOV (mübtəda, xəbər, feil)⁵⁸ formalarından istifadə etməklə sadə cümlələr qura bilir. Produktiv işarə dilindən istifadə etməklə əşyanın qalınlığını göstərə bilir. Leksik işarə dilindən istifadə etməklə sadə cümlələr qura bilir. Təkrardan istifadə etməklə və ya nömrəni işarələməklə cəm formasını düzəldə bilir.

⁵⁷ If-then⁵⁸ Bu forma ingilis dilinə aiddir; Azərbaycan dilində dil qaydalarına uyğun cümlə qurulmalıdır.

6.2. SOSIAL-LİŇVİSTİK SƏRİŞTƏ

İki anlayış arasında tam aydın və sürətli ayırıcı xəttin cızılması mümkün olmadığı üçün, bəzi sosial-mədəni bilik elementləri bu şkalaya daxil edilir. SNSF tədqiqat layihəsində, eşitmə qüsurlu insanlarla əlaqəli xüsusi biliyə aid deskriptorlar müəyyən olunur. Yerli mədəniyyəti başa düşmək üçün önəmli olduğuna baxmayaraq, ortaq bilik və dəyərlər, bəzi xüsusi işarə dillərinin mənası, yerli mədəniyyətə məxsus bəzi mövzular əlavə məlumat qismində Əlavə 9-a daxil edilib və lazım gəldikdə, regional dəyərlər rəhbər götürülərək, təfsir olunmalı və nümunələr göstərilməlidir.

Sosial-linqvistik uyğunluq və mədəni repertuar

Müqayisəli dil sərişələri sahəsində bu şkala sosial-linqvistik uyğunluq ilə bərabər tutulur. Bura sosial-linqvistik uyğunluqdan əlavə (registr, nəzakət ənənələri və s.) bəzi mədəni və regional biliklər də daxildir.

Bu şkaladakı əsas anlayışlar aşağıda göstərilib:

- ▶ Fərqli registrləri tanımaq və onların birindən digərinə keçmək imkanı;
- ▶ Salamlaşmaq, təqdimat və sağollaşmada uyğunluq dərəcəsinə çatmaq imkanı;
- ▶ İşarə dili ilə danışan iştirakçıların sosial statusunu nəzərə alıb-alınmamasını bilmək imkanı;
- ▶ İşarə dili ilə danışmaq fəzasının uyğunluq dərəcəsinə tapmaq imkanı (məzmun və qəbuledici tərəflə bağlı);
- ▶ Sosial-mədəni normaları, qadağaları, şəxsin uyğun zahiri görünüşü və s. bilikləri tətbiq etmək imkanı;
- ▶ Göz təmasının qurulması və davam etməsi;
- ▶ Başa düşmək, diqqəti çəkmək və əks-sədanı eşitmək imkanı;
- ▶ Yerli mədəniyyət(lər) biliyini tətbiq etmək imkanı: adamlar, faktlar və əsas ictimaiyyət məsələləri;
- ▶ İştirakçıların işarə dilindən sosial fonu, regional mənşə və yerli əlaqələri ayırd etmək imkanı;
- ▶ Ünsiyyət qurmaqla əlaqədar dünyəvi bilikləri nəzərə almaq imkanı (məsələn, söz başlıqları, texniki dəstəklər).

Produktiv şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda sadalanıb:

- ▶ Registrlərin ifadəsi və onların birindən digərinə keçmək imkanı;
- ▶ Xoşgəldin, təqdimat və sağollaşmanı ifadə etmək imkanı;
- ▶ Yerli şəraiti nəzərə alıb işarə dili fəzasını məzmunu və auditoriyaya uyğun seçmək;
- ▶ Sosial-mədəni normalara, qadağalara və s. hörmət qoymaq;
- ▶ Göz təması qurması və davam etməsi;
- ▶ Diqqəti çəkmək metodları; əks-əlaqə eşitmək imkanı;
- ▶ Yeli mədəniyyət(lər)in əsas cəhətləri barədə məlumat; insanlar, faktlar və ictimaiyyətin əsas məsələləri;
- ▶ İştirakçılar işarə dilində danışarkən sosial fon, regional mənşə, yerli əlaqələr barədə məlumat əldə etmək və dəyərləndirmək;
- ▶ Dünya miqyasında ünsiyyət qurmaqla bağlı bilikləri tətbiq etmək (məsələn, söz başlıqları, texniki dəstəklər və s.).

Sosial-lingvistik uyğunluq və mədəni repertuar		
	Reseptiv	Produktiv
C2	Tanış olmadığı mətnlərdə sosial-mədəni ənənələri tanıyır (məsələn, uyğun registr, nəzakət formaları, sosial status, qadağa mövzuları). İşarə dilində danışan öz dilçilik profilində xüsusiyyətləri verəndə onları şərh edə bilər.	Heç bir deskriptor mövcud deyil; C1-ə baxın.
C1	İstifadə olunan işarə dillərini nəzərə alaraq lingvistik registrini tanıya bilər. İşarə dili ilə danışan şəxs rəsmi dildən qeyri-rəsmiyə və ya əksinə keçəndə bu məqamları ayırd edə bilər. İstifadə olunan registrin mətnlə fasiləsinin uyğun olub-olmadığını dəyərləndirə bilər. İştirakçıların qeydlərini nəzərə alaraq onların arasındakı sosial əlaqə (yaxınlıq, iyerarxiya və s.) barədə nəticə çıxara bilər. Başqaları həmin şəxs barədə danışanda işlətdikləri ifadədən o şəxsin sosial statusunu müəyyən edə bilər (əllə ifadə olunan işarə dilini təfsir etmək yolu ilə). İşarə dili ilə danışanlar arasından kiməsə gizli işarə edəndə, məsələn, daha kiçik işarə dili fəzasından istifadə etdiyi halda, yaxud nəzərdə tutulan şəxs bu hərəkəti görməsin deyə, işarə etdiyi barmağını əlinin arxasında gizlətdiyi halda.	Mətnləri hazırlayarkən sosial-mədəni normalara hörmətlə yanaşır (məsələn, uyğun registr, nəzakətə davranış qaydaları, status, qadağalar). Öz registrini nəzərdə olan auditoriyaya verə bilər. Əziyyət çəkmədən rəsmi və qeyri-rəsmi registrlərin birini digəri ilə dəyişir. Əl işarəsi ilə ifadə olunan və ifadə olunmayan metodikalar arasındakı qeyri-leksik fərqi ifadə edə bilər. Eşitmə qüsurlu olan insanların təcrübələri ilə bağlı lətifə söyləyə bilər.
B2	Bir nəfərin lingvistik registrindən onun keçmişini (mənzəyi, yaşı, peşəsi) təxmin edə bilər. Bir mətnin registrinin nəzərdə olan dinləyici üçün uyğun olub-olmadığını müəyyən edə bilər. Hədəfdəki auditoriyanın mövzu barədə əvvəlki biliyini nəzərə alaraq mətndəki məlumatın auditoriya tərəfindən başa düşülməyəcəyinin mümkün olub-olmadığını müəyyən edə bilər. Mətndəki əl və qeyri-əl işarələrindən bir şəxs, yaxud obrazın sosial statusunu müəyyən edə bilər. Adətən, eşitmə qüsurlu insanların işlətdiyi qısaltmaları başa düşür.	Hədəfə olan ictimaiyyətin karlıqla tanış olub-olmamasını müəyyən edə və lazım olduğu halda məsələləri aydın formada şərh edə bilər. Fərqli registrlərin leksikləşmiş işarə dillərini ifadə edə bilər. Eşitmə qüsurlu insanlar üçün önəmli hesab edilən faktları və hadisələri şərh edə bilər.
	İşarə dillərinin ölçüsünü nəzərə alaraq mətni hədəf auditoriya ilə əlaqələndirə bilər, məsələn, böyük/rəsmi və ya kiçik/yaxın. Mətnin girişindəki əllə ifadə olunan və ya olunmayan xüsusiyyətlərdən həmin mətni rəsmi, yaxud qeyri-rəsmi məzmunə aid edə bilər. Bir şəxsin özünü, yaxud digərini eşitmə qüsurlu insana mədəni qaydada təqdim edib-etmədiyini dəyərləndirir. Mətndəki mədəni mənbələri tanıyıb başa düşür. Mətni başa salmaq üçün dolaşıq yolla öz ölkəsinə aid önəmli hadisələrə, şəxslərə və müəssisələrə işarə edir.	Haqqında hesabat verilən mövzu ilə məsafə saxlamaq üçün uyğun rəsmi registri tətbiq edə bilər. İşarə fəzasında işarə dili ilə ifadə etmək yolu ilə bir şəxsin sosial statusunu müəyyən edə bilər (məsələn, şəxsin ali statusunu göstərmək üçün işarə dili fəzasında daha yüksək yerəndə istifadə etməklə).

Sosial-lingvistik uyğunluq və mədəni repertuar		
	Reseptiv	Produktiv
B1	Adlar, tanınmış insanlar, müəssisələr və ya abidələr kimi mədəniyyətə məxsus işarə dillərinin mənaşayi barədə şərtləri başa düşə və izləyə bilər.	Matnin növünü və hədəfdə olan xalqı nəzərə alaraq, uyğun salamlama/sağollaşma formasını seçə bilər. Matnin növünü və hədəfdə olan xalqı nəzərə alaraq özünü uyğun formada təqdim edə bilər (məsələn, paltarlar, aksesuarlar, zahiri görünüş).⁵⁹ İnsanların mədəni mövzularla bağlı həssaslıq dərəcəsini hiss edə bilər. Bir səyahəti şərh edərkən, həmin ölkəyə məxsus mədəni təcrübələri və digər cəhətləri də şərhinə daxil edir.
	Matnin növünü nəzərə alaraq salamlaşmanın/sağollaşmanın uyğun olub-olmadığını dəyərləndirə bilər.	Özünü, yaxud eşitmə qüsurlu insanları uyğun formada təqdim edə bilər. Hədəf işarə dilinin mədəniyyəti barədəki biliyindən mədəni cəhətdən yaxşı tanınmış bəzi işarə dillərinin şərh zamanı istifadə edir (məsələn, tanınmış insanların, müəssisələrin və yerlərin adı). Əllə ifadə olunmayan vasitələrdən istifadə edərək, insanların sosial statusunu göstərə bilər (məsələn, dünyagörüşü). İşarə dili üçün ənənəvi hesab olunan sözlərin işarə dilində qısaldılmış formasından istifadə edə bilər.
A2	İşarə dilinin müvafiq əvəzlilikləri əsasında yad adamların onlara düzgün müraciət edib-etmədiyini müəyyən edə bilər.	İşarə dili ilə danışarkən iştirakçılarla göz teması qura bilər.
	Danışanın söz almaq istəyini müəyyən edə bilər (məsələn, əlini qaldırmaqla, şəxsin qoluna vurmaqla).	Birbaşa istək və ya xahiş qəbul edə, yaxud rədd edə bilər.
	İşarə dili ilə danışan əllə ifadə olunan və olunmayan registrlər arasındakı fərqi tanıyır.	Eşitmə qüsurlu insanlarla eşitmə qabiliyyətinə malik olanlar arasında ünsiyyət qurmaq üçün texniki yardım göstərə və onların adını sadalaya bilər.
	<Təşəkkür> və s.-ə cavab olaraq iştirakçının düzgün cavab verib vermədiyini müəyyən edə bilər.	Tanımadığı eşitmə qüsurlu insanla görüşəndə uyğun açıqlama yolunu seçə bilər.
		İstifadə olunan işarə dili fəzasını məzmunu və auditoriyaya uyğun tətbiq edir.
		İşarə dili ünsiyyəti ilə birbaşa əlaqəli olan mühitin müxtəlif cəhətlərini nəzərə ala bilər (məsələn, işiq, masa üstündəki əşyalar).

⁵⁹ Qeyd olunan qeyri-lingvistik elementləri işarə dili ilə danışan şəxsin görünüşü ilə əlaqəlidir. Öyrənənlər qeyd olunan amillərin onların mətni qavramalarına necə təsir etdiyini təxmin edə bilməlidirlər.

Sosial-lingvistik uyğunluq və mədəni repertuar		
	Reseptiv	Produktiv
A1	Dialoqda işarə dili ilə danışanla uyğun formada göz teması qura bilir.	Eşitmə qüsuru olan insanı uyğun formada salamlaya bilir. Ünsiyyət üçün lazım olan göz temasını qurmaq üçün müxtəlif strategiyalardan istifadə edə bilir (məsələn, əlin təkan verməsi, kimsənin çiyinə qoymaq və ya əlinə toxundurmaq, masaya vurmaq, işığı yandırmaq və söndürmək). Danışqda bir dönüş nöqtəsini xatırlatmaq üçün başqalarına diqqət çəkə bilir (məsələn, göz temasını qurmaq üçün əl qaldırmaq, yaxud əl yelləmək, əlini iştirakçının çiyinə vurmaq üçün). İştirakçılarla birbaşa göz temasını qura bilir. Ünsiyyət qurmaq problemi ortaya çıxanda barmaqla hecalamaqdan istifadə edə bilir. Ənənəyə çevrilmiş ifadələr və ağız hərəkəti ilə iştirakçılara vizual əks-səda bildirə bilir. Üz ifadəsi (mimika) və əllə ifadə olunmayan digər əlamətlərdən istifadə etməklə iştirakçılara öz əks-sədasını (müsbət, yaxud mənfi) bildirir. Ənənəyə çevrilmiş mübadilələrdə uyğun cavab verə bilir, məsələn, <xoş geldin> / <problem deyil> / <hər şey yaxşıdır> / <təşəkkür>

6.3. PRAQMATİK SƏRİŞTƏ

Praqmatik səriştə müxtəlif medialarda diskurs səriştəsini özündə ehtiva edir, o cümlədən üzbəüz danışığda və ya yazılı diskursda şəxsi mənanın yaradılması və ya dil hərəkətlərinin məqsədinin qavranması (məsələn, birbaşa danışığın), həmçinin mənalər və sətirləti mənalərin təhlili və başa düşülməsi. Bu səriştələr eyni zamanda dil bilgisi (meta-dil⁶⁰) ilə də əlaqəlidir. Deskriptor şkalaları cütləri “İşarə dili ilə deyilən danışığın quruluşu” və “Parametrlər və perspektivlər” başlığı altında verilib. Bundan əlavə, iki digər reseptiv şkala da var: “Dil bilgisi və təfsiri” və “Emal sürəti”, eyni zamanda, iki produktiv şkala da mövcuddur: “İştirak etmək və təsir” və “İşarə dilində danışma səlisliyi”.

İşarə dili ilə mətn quruluşu

Bu cüt şkalaları əslində təkcə istifadəçi/öyrənənin müxtəlif növ mətnlərin quruluşunu qavrayıb başa düşməsinə yox, həm də öz ifadələrini həmin quruluş əsasında formalaşdırmasını nəzərdə tutur. İşarə dili ilə danışığın quruluşu “Ünsiyyət dili səriştələri” başlığı altında “Ardıcillıq” və “Tematik inkişaf” ilə əlaqəlidir.

Şkala cütü videoya çəkilən mətnlərə şamil edilir, məsələn, xəbərlər, əhvalatlar, şərhlər və ya mətnlərin quruluş və ardıcillıq yolları barədə bilik. Bura həmçinin, mətnin təfsirində istifadə olunan və ya video mətninin forması və qurulması ilə əlaqədar xüsusi birləşdirici vasitələrin istifadəsinə aid məlumatlara da aiddir. İstifadə olunan “mətn” anlayışına, əslində ənənəvi danışiq dili daxil deyil. Bu anlayış ideyaların, təfəkkürlərin və bəzi funksiyaların mənasını ifadə etmək üçün istifadə olunan çoxfrazlı işarə dilinə şamildir. “İşarə dili mətni” anlayışı isə mediada qeydə alınmadığı (monoloq) təqdirdə, keçəri və unudulan xarakterli bir sıra faktlara adi edilir. Lətifələr, povestlər, dualar və bir neçə digər mətn janrları istisna olmaqla, qalan mətnlər gündəlik danışiq həddində qalaraq unudulur. Onları yadda saxlamaq mümkün deyil və bu mətnlərdən diskursiya araşdırmasında, təhsil məqsədi üçün və ya bir arqumentin inkişafı üçün istifadə etmək mümkün deyil. Video yazı bu axını dəyişdirir.

Lakin yazılı mətndən fərqli olaraq, videoya yazılan işarə dilindən hətta bəzi məlumatları başa düşmək mümkün deyil və sadə araşdırma zamanı onları yoxlamaq mümkün olmur. Buna rəğmən, müxtəlif mətnlərə aid xüsusi bilik axtarış sahəsinin sayını daha da azalda bilər: bir tematik giriş videonun başlanğıcda, bir nəticə isə sonunda verilir; bir hadisənin baş verdiyi yer və zaman biri-birinə yaxın yerdə verilir; mətnin xülasəsi başlanğıcda verilir, hər arqumentdən sonra isə nəticə çıxarılır və s.

Mətn barədə səriştələri olan dil istifadəçiləri yaxşı dizayna və uyğun hissələrə bölünən mətni tanıyır və onda olan birbaşa və dolayı yolla mənalara çıxara bilirlər. Mətn səriştəsi, həmçinin burada təqdim olunan bütün digər şkalalar barədə səriştəyə malik olmalıdır, məsələn, “Diaqram dəqiqliyi” və “İşarə dili repertuari”. Mətn quruluşu şkalaları işarə dili ilə deyilən mesajların uyğunluğu və quruluşunun inkişafını diqqət mərkəzində saxlayır. Halbuki, məsələn, “Diaqram dəqiqliyi” ilə əlaqəli deskriptorlar pronominal elementlərin istifadəsi üçün sintaktik yerin düzgün seçilməsi ilə bağlıdır (əl formaları bundan əvvəl istifadə olunan işarə dilinin əvəzinə işlədilir).

Reseptiv şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda qeyd olunub:

- ▶ Məntiqi inkişafı aşkar etmək və mətnin ardıcillığını yenidən qurmaq imkanı;
- ▶ Mətnin növünə, sxemə, janra və əlaqədar mətn quruluşuna və gözlənilən məzmunu tətbiq etməklə mətni başa düşmək imkanı;
- ▶ Məntiqi inkişafa və mətnin ardıcillığına xələl gətirən səhv quruluşa reaksiya göstərmək imkanı;
- ▶ Bir mətnin alt quruluşlarını müəyyən etmək imkanı (məsələn, xüsusi məlumat və ya bir sıra arqumentlər);
- ▶ Onlarla əlaqədar aksenti nəzərə almaqla, məlumatın müxtəlif hissələrini üstünlük ardıcillığı ilə sıralamaq imkanı;
- ▶ Bir mətndə aşkar və ya örtülü formada göstərilən mənbələrin təfsir və qiymətləndirmə imkanı;
- ▶ Mətndən ibarət məzmununda gözləntilərin formalaşması və həmin gözləntilərin uyğun strategiyalarda istifadə edilməsi (məsələn, xüsusi məzmunu axtararkən).

Produktiv şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda qeyd olunub:

- ▶ Mətnin məntiqi inkişafı və ardıcillığı; yəni arqumentlərin düzgünlüyü və əsaslandırılması;
- ▶ Məlumatların və arqumentlərin düzgün formada quruluşu və ardıcillığı; yəni girişlə başlanıb nəticə ilə sona çatması, lazım gələn yerlərdə nümunələrin göstərilməsi və şərhlərin verilməsi;
- ▶ Uyğun keçidin qoyulması; aksentin qoyulması;
- ▶ Mətnin növünü nəzərə almaqla uyğun birləşdirici vasitələrdən istifadə etmək (o cümlədən əllə ifadə olunan və olunmayan, ritorik və s.);
- ▶ Mətndə bundan əvvəl gələn və sonradan gələcək hissələrə düzgün işarə etmək.

⁶⁰ Metalanguage

	İşarə dili mətninin strukturu	
	Respektiv	Produktiv
C2	İşarə dili ilə ifadə olunan mətnin müəyyən hissəsini digər hissə ilə əlaqələndirmək üçün məntiqi, səbəbli, zamanla bağlı və semantik əlaqələri başa düşə bilər. Müxtəlif növ qiymətləndirici mətnləri biri-birindən ayıra bilər (məsələn, lehinə və əleyhinə argument gətirən ziddiyyətli mətn, argumentin əsaslandırması və ya fəlsəfi mətn). Mürəkkəb iyerarxiq quruluşları müəyyən edə və başa düşə bilər (məsələn, siyasət sahəsində və təşkilatlarda). Mürəkkəb, yaxud tanış olmadığı mətn növündə qeyd olunmayan hissəni müəyyənləşdirib onu ayırd edə bilər.	Bir çox digər yerləri və şəxsləri ardıcılığı pozmadan qeyd edə bilər. Öz rəyini sistemli formada əsaslandırır, məsələn, mənavi və ya pragmatik cəhətdən. Öz töhfəsini təsirli formada vermək üçün əziyyət çəkmədən üslub və ritorik vasitələrdən istifadə edə bilər.
C1	Müxtəlif detalları olan uzun işarə dili mətninin məzmununu təkrar edə bilər. İşarə dili ilə ifadə olunan mətnə baxandan sonra oradakı əlaqələri detallı formada şərh edir. İşarə dili ilə ifadə olunan mətnin müxtəlif növ quruluşlarını tanıyır və mətn kontekstində onların rolunu düzgün təfsir edə bilər (məsələn, ritorik suallar, sadalamaq, bədənini istiqamətinin dəyişməsi). Mətnlər barədə məlik olduğu bilikdən istifadə edərək bir mətnin məzmunu və quruluşu barədə gözləntilərini formalaşdırır və yeri gələndə onun keyfiyyətini qiymətləndirə bilər. İşarə dili ilə ifadə olunan mətnə bir argumentin müxtəlif elementlərini ayırd edə bilər (iddia, dəlillər, misallar, nəticələr). Cümlədə elementlərin sırası əsasında növbəti elementi və qəbul etdiyi aksenti təxmin edə bilər.	İnandırıcı və məntiqi argumenti formalaşdırır (tezis, əsaslandırma, nümunə göstərmək və nəticə çıxarmaq). Mürəkkəb mövzunun bəzi cəhətlərini vurğulaya bilər. Mürəkkəb məzmunu aydın formada qura bilər. Arqumentativ mətnlərin müxtəlif növlərindən istifadə edə bilər (məsələn, kiminsə lehinə və ya əleyhinə olan argumenti özündə ehtiva edən nümunəvi mətn və ya keçmiş barədə əlavə məlumat verən və məsələni dərinlən tədqiq edən mətn). Bir çox mövzularla məşğul ola, hər birinə uyğun formada giriş və nəticə müəyyən edə bilər. Mətni qurmaq üçün heç çətinlik çəkmədən əllə ifadə olunan və ya olunmayan, ləksik və produktiv birləşdirici vasitələrdən istifadə edə bilər. Linqvistik birləşdirici vasitələrdən uyğun formada yararlanıb onlardan mətnin daxili quruluşunda istifadə edir. Mətndəki mesajın ümumi ifadəsinə xas olan detallarla çıxara bilər.
B2+	Qəbul olunan mətnlərdə təkrarlanan və mərkəzdə yer alan mövzunu tanıya bilər. İşarə fəzasında argumentin yerləşdiyi yerdən onun argumentin hansı rəyinə aid olduğunu müəyyən edə bilər. Mətnlərin quruluş elementlərini müəyyən edir və onların funksiyasından istifadə etməklə bütün mətni başa düşə bilər. Tanış olduğu mətnlərdə boşluqları müəyyən edir və onları silməklə, yaxud sual işarəsi qoymaqla həmin boşluqları doldurur. İşarə dili ilə ifadə edən şəxsin mətnə olan sualları cavab verib-vermədiyini müəyyən edə bilər.	Bir mətn üçün uyğun giriş və nəticə formalaşdırır. Nəticə çıxararkən giriş hissəsinə tematik formada işarə edir. Təlimat üsullarına riayət edərək məzmunu qaydasına sala və formalaşdırır. İştirak etməyən auditoriya üçün məzmun barədə bütün lazım olan məlumatları düzgün qaydada ötürür və nəticədə, onlar deyilənlərə riayət edə bilərlər. Informasiyanın müxtəlif qruplarını tematik baxımdan təsnif edə bilər. Şəkillərdən istifadə etməklə tədbirin/təşkilatın strukturunu göstərə bilər. Fasilələrdən istifadə etməklə mətni qura bilər (məsələn, müxtəlif arqumentlər arasında pauza verməklə).

	İşarə dili mətninin strukturu	
	Reseptiv	Produktiv
B2	Yaxşı quruluşa malik uzun işarə dili mətninin məzmununu yaxşı başa düşə bilər. Mətnə təkrarlanan və mətnin əsasını təşkil edən məzmunu başa düşür və heç bir çətinliyə düşmədən ona riayət edir. İşarə dili ilə ifadə olunan mətnə girişdən mətnin əsas hissəsi və oradan nəticəyə keçid edə bilər. Mətnə giriş hissə ilə nəticənin biri-birini tamamlayıb-tamamlamadığını müəyyən edə bilər. İşarə dili ilə ifadə olunan mətnə mövzuların dəyişməsinə müəyyən edə bilər.	Məzmunu kateqoriyalar/mövzular formasında qura, onları işarə dili fəzasında yerləşdirib işarə edə bilər. Mətni məntiqi formada qura bilər və bu sahədə irəliləyiş tempini saxlayır. Nəzərdə tutulan mətn növündə gözlənilən bütün məzmunları və komponentləri yerləşdirə bilər. Meta-dildən istifadə edə bilər, məsələn, mətnə açıq formada istifadə olunanları ardıcıl şərh etməklə oxucunu istiqamətləndirmək. Mətnin müxtəlif bölmələri arasında uyğun keçidlər və əlaqə yarada bilər. Mövzunun ən önəmli cəhətini qabarıq formada göstərə bilər. Ümumi ideyadan detalların verilməsinə keçid etdikdə əməl olunması vacib sayılan üsullara riayət edir. Ümumi mövzudan detallara keçəndə lazımi qaydaları tətbiq edir. Hesabatla bağlı olan müxtəlif məqamlar arasındakı zaman əlaqələrini göstərə bilər. Yeri gələndə və lazımi hallarda mətnə yer alan hər hansı sözü qısaca şərh edə bilər.
B1+	İşarə dili fəzasının mərkəzində yer alan ifadənin nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu bilir. Bundan əvvəl təqdim olunan məlumatlara edilən işarələri başa düşür. İşarə dili ilə ifadə olunan mətnə açıq formada söyləmək şərti ilə, məzmun arasında olan bağlılıq və əlaqələri müəyyən edə bilər. Yüksək səviyyədə quruluşa malik işarə dilini başa düşür və həmin mətni yarada bilər. Yerli quruluşun nə olduğunu bilir və ondan işarə dili ilə ifadə olunan mətnin başa düşülməsində istifadə edir. Yerli birləşdirici vasitələr olmasa da, kontekstdə qısa mətnin məzmununu çıxara bilər.	Mətn məzmununu giriş, mətnin əsas hissəsi və nəticə formasında qura bilər. Məzmunu mənalı formada təqdim edə bilər. Mətni bir neçə tematik bölmələr formasında qura bilər. Əşyalara açıq formada işarə etməklə onların arasındakı əlaqəni aydın formada göstərə bilər. Əlaqədar və maraqlı detalları qısa və yığcam formada işarə edə bilər. Bundan əvvəl deyilənləri açıq formada qeyd edə bilər. Başqalarının rəyini müqayisə edə və onlara öz münasibətini ifadə edə bilər. Öz təcrübələrini mətndəki bəzi məqamlarla əlaqələndirə bilər.

	İşarə dili mətninin strukturu	
	Reseptiv	Produktiv
B1	İşarə dili ilə ifadə olunan mətnə mətn quruluşu üçün sadə yolu tanıyır (məsələn, mübtəda və onun barəsində verilən xəbər).	Mətnin məqsədini və hədəfini giriş hissəsində göstərə bilir. Mətnin ardıcıl elementlərini məntiqi formada sıralaya bilir. Mövzunu uyğun formada təqdim edir və sonra əlaqədar məzmunları verir. Mövzunun müxtəlif cəhətlərini əhəmiyyət dərəcəsi əsasında iyerarxik sıralamaqla ən əhəmiyyətli cəhətlərini göstərə bilir. Məlumatları qurmaq üçün sadə strategiyalardan istifadə edir (məsələn, mövzu barədə rəy bildirməklə). Xüsusi diskursun sonunu göstərmək üçün <əlin içini göstərmək> işarəsindən istifadə etmək. “Nə zaman”, “harada”, “kim”, “kimin”, “hansı”, “necə” və “nə üçün” kimi sözlərlə başlanan sualların verməsi ilə mətndəki önəmli hissələrin xülasəsini çıxara bilir. İrəli sürdüyü rəylərə dair səbəblər göstərə bilir. Öz ifadəsini uyğun formada nəticə ilə sona çatdırı bilir (əllərlə birlikdə).
A2	Gündəlik qısa mətnlərdə əsas məqamları tapa bilir. İşarə dili fəzasında hərəkət etməklə, sadə iyerarxiya mətn quruluşlarını müəyyən edə və başa düşə bilir (məsələn, ailə, iş barədə). İşarə dili fəzasında ifadə olunan zaman ardıcılığını başa düşür. Giriş hissəsindən məqsədi/nüyyəti təxmin edə bilir. Sadalama zamanı fərdi məqamları tuta bilir. İşarə dili ifadəsinin, məsələn, əllərin biri-birinə sıxılması yolu ilə sona çatdığını bilir.	Mövzunu qənaətbəxş qaydada təqdim edə bilir. Siyahıda fərqli məqamları biri-birindən ayıra bilir. Sual formasında arqumentin lehinə və ya əleyhinə çıxış edə bilir. Sadə mövzular barədə xülasə hazırlaya bilir. Mətnin əvvəlində şərhin formalaşdırılması üçün lazım olan detalları verə bilir və “necə”, “harada”, “kim” suallarını cavablandırır.
A1		<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>

Parametrlər və perspektivlər

İşarə dilinin əsas cəhətlərindən biri müəyyən hissəyə işarə etmək imkanındır. Bunun üçün parametrlərin yaranması yolu ilə aydın formada təfsir üçün hazırlanmış məzmun lazımdır. Buna nail olmaq üçün çoxlu işarə dili fəzası bir neçə hissəyə bölünməlidir. Diskurs referentləri və xüsusi əlaqələr birmənalı şəkildə işarə dili fəzasında yerləşdirilməlidir. Mənbələrin qurulmasının iki əsas funksiyası var: bu cümlələr (bəndlər) ilə mənbə arasında əlaqə qurur və mətnin təfsiri üçün kontekst yaradır. İşarə dilləri adətən konteksti və mətnin parametrlərini mübadilənin, yaxud istehsalın başlanğıcında aydın formada təqdim edir; beləliklə, çoxlu işarə dili fəzasında işarə nöqtəsi müəyyən edir. Bu işarə nöqtələri müəyyən ediləndən sonra yeni parametrlər təqdim olunana qədər, yaxud animasiya işarəsi həmin fəzada hərəkət edəne qədər yerində qalır. Uyğun işarə mətnini istehsal etmək üçün nöqtəvi əlaqələrin ardıcılığı zəruri şərtidir.

Məsələn, kontribusiya əsnasında qurulan dialoqda (haqqında xəbər verilən danışığ), işarə dili ilə ifa edən şəxsə xüsusi referentin perspektivini müəyyən etməsi zərurəti yarana bilər. İşarə dili ilə ifadə edən referentlərin yerləri arasında hərəkət etməklə (məsələn, bədən hərəkəti, yaxud çiyinlərin qaldırması yolu ilə) bir perspektivdən digər perspektivə yumşaq formada keçə bilər (məsələn, göz təmasının dəyişməsi yolu ilə). Bütün hallarda, konus formalı baxış nöqtəsi tipik olaraq işarə dili ilə ifadə edən şəxsin baxış nöqtəsi olaraq qalır. Məhz buna görə, işarə dili və danışığ dili eyni baxış nöqtəsindən faydalanır: yəni işarə dili ilə danışan, yaxud normal danışan şəxsin baxış nöqtəsi.

Reseptiv şkalada istifadə olunan anlayışlar aşağıda qeyd olunub:

- ▶ İşarə dilinin fəzasını təcəssüm etmək imkanı və növbəti mətnlə əlaqəni xatırlamaq;
- ▶ Yeni parametrlərin tanınması, səhnəni, mövzunu və s. dəyişmək imkanı;
- ▶ Digər insanların perspektivindən və ya fərqli baxış nöqtəsindən təqdim olunan hərəkətin, hadisənin və ya məsələni qavraması;
- ▶ Qurulan hərəkəti (rolun, perspektivin dəyişməsi), qurulan dialoqu (xəbər çatdıran danışığı) izləmə imkanı və bunu icra etmək üçün müxtəlif texniki imkanları tanımaq, məsələn, bədən jesti, baxış xətti və ya əllə ifadə olunmayan digər əlamətlər vasitəsi ilə;
- ▶ Əllə ifadə olunan və olunmayan işarə dillərinin təfsiri və parametr ilə əlaqəli referentlərin başa düşməsi.

Produktiv şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda sadalanıb:

- ▶ İşarə dili fəzasının təcəssümü və ondan istifadəni planlaşdırmaq imkanı;
- ▶ Yeni parametrlərin qurulması, yaxud səhnənin, mövzunun və s. dəyişdiyini göstərmək imkanı;
- ▶ Bir hərəkətin, hadisənin və ya məsələnin fərqli insanların perspektivindən, yaxud fərqli baxış nöqtəsindən təqdim edilməsi imkanı;
- ▶ Bir rolun müəyyən edilməsi, yaxud dəyişməsi imkanı (məsələn, bədən jesti, baxış xətti vasitəsi ilə);
- ▶ Mimika, jest və ya göz təması kimi əllə ifadə olunmayan vasitələrdən fərqli insanları göstərmək üçün istifadə etmək.

Parametrlər və perspektivlər		
	Reseptiv	Produktiv
C2	Bir neçə obraz arasında gedən dialoqu heç bir çətinlik çəkmədən izləyə bilər (hətta rolun dəyişməsi əlamətləri azalsa belə), məsələn, baxış istiqaməti ilə. Səhnənin, yerin və ya personajların dəyişməsini izləyə bilər. Perspektivlərin və rolların dəfələrlə dəyişməsini asanlıqla izləyə bilər.	Fərqli rolları oynamaqla və fərqli perspektivləri tətbiq etməklə mürəkkəb bir hərəkəti nümayiş edə bilər.
C1	İşarə dili fəzasında qurulan nöqtəvi parametrləri xatırlaya bilər (məsələn, yaşillıq zonası, ailə, vəziyyət) və çətinlik çəkmədən həmin parametrlər daxilindəki işarələri izləyə bilər. İşarə dili fəzasında qurulan parametrləri tam qavraya bilər (məsələn, yaşillıq zonası, ailə, vəziyyət); hətta feilin təsvir edilməsi yolu ilə. İşarə dili fəzasında işarə dilindən istifadə edən şəxs istinad üçün yeni səhnə (parametr) yaradanda onu tanıyır. Aydın formada nişanlanma şərti ilə, müxtəlif perspektivləri biri-birindən ayıra bilər (müşahidəçi/nəqləndirən). Öz perspektivi və başqasının perspektivindən işarə dilində danışanın nə dediyini müəyyən edə bilər. Mətni təfsir edərkən, müəyyən iştirakçının perspektivini də nəzərə ala bilər (məsələn, əgər obraz nəyi isə görmürsə).	Bir perspektivdən digərinə keçid edə bilər. Bir mürəkkəb üçoxlu təsvir yarada bilər, o cümlədən, hərəkət edən əşyaların təsvirini.
B2	İşarə dili fəzasında nöqtəvi işarəni başa düşə və onu dərk etmək üçün istifadə edə bilər. İşarə dili ilə ifadə edən şəxsin nəyi öz perspektivindən və nəyi başqasının perspektivindən danışdığını biri-birindən ayıra bilər.	İkiden çox şəxs arasında mübadilə baş verəndə, işarə dili fəzasından düzgün istifadə edə bilər (məsələn, bir ailənin nahar etməsi). Bir roldan digərinə keçməsini düzgün qaydada təqdim edə bilər. İştirakçının perspektivindən sadə hərəkəti və ya hadisəni təqdim edə bilər. Müşahidəçinin/nəqləndirənin perspektivindən sadə hərəkəti və ya hadisəni təqdim edə bilər. Mətnin şərh üçün yeni başlıq və ya yeni parametrlər lazım olanda, linqvistik baxımdan düzgün hesab edilən parametrləri qura bilər. Sırf qurulan hərəkət və təsvirdən istifadə etməklə bir parametri təqdim edə bilər. Səhnənin, yerin və ya şəxsin dəyişməsini başa düşülən formada təqdim edə bilər. Obrazın rolunu təsvir edə bilər, məsələn, onun keçirdiyi hissləri göstərə bilər. Bədən jesti və ya baxış istiqaməti ilə obrazın perspektivinin dəyişməsini təsvir edə bilər.

Parametrlər və perspektivlər		
	Reseptiv	Produktiv
B1	İşarə dili ilə danışanın göz teması əsasında bundan əvvəl təqdim olunan əşya və ya şəxsləri düzgün formada müəyyən edə bilər. Aydın formada göstərmək şərti ilə, mətnin başlanğıcında verilən yerlərin əlamətlərindən istifadə edə və sonradan onlara olan işarəni başa düşə bilər. Şəxslərin/əşyaların əlaqədar vəziyyətlərini və onların bir-biri ilə nöqtəvi əlaqələrini müəyyən edə və xatırlaya bilər. Nöqtəvi şərt zamanı əşyaların harada və necə yerləşdiyini başa düşə bilər. Formaların şərhindən ətrafda nəyin yerləşdiyini təsvir edə bilər; o cümlədən, yaşıllıq zonasını və ya mebelləri. Növbəti indeks istinadları əsasında bundan əvvəl işarə dili fəzasında yer alan əşyaları və şəxsləri yenidən müəyyən edə bilər.	İşarə dili fəzasında mətn üçün linqvistik nöqtəyi-nəzərdən düzgün qaydada parametrlər qura bilər (məsələn, yaşıllıq zonası, ailə, vəziyyət). Bir şəxsin digəri ilə əlaqədar nisbi vəziyyətini düzgün qaydada şərh edə bilər. Bədənin yuxarı hissəsinin dəyişməsi yolu ilə obrazın perspektivinin dəyişməsini göstərə bilər.
	Formaların şərhindən ətrafda nəyin yerləşdiyini təsvir edə bilər; o cümlədən, yaşıllıq zonasını və ya mebelləri. Növbəti indeks istinadları əsasında bundan əvvəl işarə dili fəzasında yer alan əşyaları və şəxsləri yenidən müəyyən edə bilər.	İşarə dili fəzasında, məsələn, işarə dili fəzasında yer alan yaşıllıq zonasının nisbi payını və daxili əlaqələrini göstərə bilər. İdeyaları nöqtəvi formada təsvir və şərh edə bilər. İşarə dili fəzasında aydın bir təsvir yarada bilər. Hekayədə obraza məxsus mimikanı düzgün qaydada göstərə bilər. Təsvirdən istifadə etməklə hekayədə rol alan obrazı göstərə bilər.
A2	Heç bir deskriptor mövcud deyil.	Bədən jestlərindən istifadə etməklə mövzu ilə əlaqədar fərqli rəyləri göstərə bilər (məsələn, bədənin sağa, yaxud sola doğru hərəkəti ilə məsələnin lehinə, yaxud əleyhinə tutduğu mövqeni göstərə bilər). Şərh edilən obraz, şəxs və ya əşyaya uyğun mimikadan istifadə edə bilər. Qurulmuş hərəkətdən istifadə etməklə şəxsi təsvir edə bilər.
	İşarə dili ilə danışan başqasının obrazına girəndə sadə quruluşu olan hərəkətləri başa düşə bilər.	Əşyanın ölçülərini və nisbətlərini sabit formada saxlaya bilər (məsələn, bananın qabığını təmizləyəndə).
A1	Heç bir deskriptor mövcud deyil.	Heç bir deskriptor mövcud deyil.

Dil bilgisi və təfsir

Bu şkalaya dərk etdiyi hərəkət və ya ünsiyyət, həmçinin, onların funksiyasının düzgün təfsiri imkanı yaradan səriştələrin deskriptorları daxildir. Bu səriştələr mətndə yer alan gözləntilər, işarə dili ilə danışanın başa düşməsi və qiymətləndirməsi, ünsiyyətin müxtəlif səviyyələrini biri-birindən ayırmaq üçün mətnin əlaqədar funksiyalarının müəyyən etməsi imkanı yaradır (məsələn, inandırma, sui-istifadə, yola gətirmək, təsir bağışlamaq və s.). Üslubla bağlı vasitələr, konnotativ mənalar və şüurlu prosodik mənənin qavraması və qiymətləndirilməsi də bu səriştələrə daxildir.

Meta-lingvistik səriştələr işarə dili fəzasının atributları və idrak olunan ifadələrin qiymətləndirməsinə imkan verir, məsələn, ritorik cavaba estetik cəhət qatmaqla. Bunlar, məsələn, işarə dili ilə ifadə edən şəxsin xahişinə və ya istəyinə, yaxud rəsmi mətnə ifadəsinin təfsirinə, eyni zamanda işarə dilində reflekslərə tətbiq olunur.

Leksik və produktiv repertuarlardan başqa, bu səriştələr müxtəlif işarə dili ifadəsinin başa düşülməsinə, o cümlədən leksikanın bir parçası olmayan temp və üslub sahəsinə şamildir. Həmçinin yazılı dil müəllifindən fərqli olaraq, işarə dilinin müəllifi adətən, göz önündə olur: bu halda, hətta video yazıya alınan işarə dilində danışanı da görmək mümkündür və texnologiyadan istifadə halları istisna olmaqla, mətndəki mənəni heç bir zaman müəllifin fikrindən ayırmaq mümkün olmur. Əslində, video yazılar da üzbəüz ünsiyyət əsasında qurulur.

Bu şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda sadalınıb:

- İşarə dili ilə ifadə edən şüurlu prosodik siqnalların, eyni zamanda qeyri-lingvistik (qeyri-şifahi) siqnalların düzgün qaydada təfsiri;
- Ünsiyyət hərəkətini müəyyən etməsi və işarə dili ilə danışanın zahiri ifadəsinin mətnlə nə dərəcədə uyğunluğunu qiymətləndirməsi;
- İşarə dili ilə danışanın nəzərdə tutduğu və tutmadığı ifadə, ünsiyyət yönü və qeyri-ünsiyyət davranışları arasında fərq qoymaq imkanı və onun düzgün qaydada təfsiri, ona uyğun reaksiya göstərmək;
- Yeni təsnifat, fasilələr, əla formalar, hazır əlamətlər və s. kimi halların düzgün qaydada təfsiri;
- Əllə ifadə olunmayan vasitələrin düzgün təfsiri, məsələn, mimika, göz təması, ağız forması, o cümlədən, ağız jestinin olması (və ya olmaması) kimi əlamətləri qurulan hərəkətin və dialoqun bir parçası kimi qəbul etmək;
- Gizli mənəni ayırd etmək (hətta aydın formada ifadə olunmayan hallarda);

Pauzaları, məcazi mənəni, kinayə və s. ritorik və ya struktur funksiyasını düzgün qaydada təfsir etmək.

	Dil bilgisi və təfsir
C2	Yüksək səviyyədə tərtib olunmuş mətnə vurğulanan əsas məqamları tuta bilir. İşarə dili ilə ifadə edilən mətnə tanış olmayan estetik cəhətləri başa düşə bilir. Müərrəd poeziya işarə dillərini təfsir edə bilir. İşarə dili ilə ifadə olunan mətnə ritorik və üslub vasitələrini tanıyır və onların funksiyalarını başa düşür (məsələn, təkrar, ritm, məcazi mənə, kinayə). Eyni zamanda işarə dili ilə ifadə edən şəxs bir neçə fərqli üslub alətlərindən istifadə edən mətni başa düşə bilir (məsələn, əllə konteksti göstərmək, baxmayaraq ki, əsas əl fərqli perspektivdən hərəkəti göstərir, bəzən də əsas əl hesab olunmayan əl buna kömək edir).⁶¹ Söz sıralamasında baş verən dəyişikliyi tanıyır və bunun ritorik təsirini şərh edir (məsələn, vurğulama). İşarə dili ilə danışan şəxs hərəkətini bitirəndə bunun prosodik və ya ritorik bir vasitə olduğunu bilir.
C1	İşarə dili ilə ifadə olunan uzun mətnə tanış olmadığı mövzu barədə verilən məlumatları çıxara bilir. Mətn barədə deyilən ifadədə dolayı yolla deyilən mənə barədə ifadənin olub- olmadığı barədə qərar verə bilir. İşarə dili ilə ifadə olunan mətnə meta-lingvistik işarəni düzgün qaydada təfsir edə bilir. Mətnə şərh olunan oxşar hallardan istifadə etməklə bilinməyən məfhumları tuta bilir. Bədən jestindən mətnin quruluşu vasitəsi (məsələn, lehinə və ya əleyhinə olan arqumentləri ayırması), yaxud qrammatik vasitə (məsələn, əlaqədar bəndlər) kimi istifadə olunması arasındakı fərqi ayırd edə bilir. İşarə dili ilə danışan şəxs əldən istifadə etmədən sırf qurulan hərəkətlər göstərdiyi mürəkkəb emosional vəziyyətləri başa düşür. Yaradıcı şəkildə ifadə olunan məzmunu müəyyən edə bilir. İşarə dili ilə danışan şəxsin əllərdən estetik vasitə kimi istifadə etdiyini, yaradıcı dil oyunlarını şərh edə bilir.

⁶¹ Bu "bədənə hisslərə ayrılması"nın bir nümunəsidir

	Dil bilgisi və təfsir
	Dolayı yolla ötürülən və mətndə aşkar göstərilməyən məlumatı başa düşür (məsələn, o xizək sürməyə getdi, xəstəxanada onun ziyarətinə gedəcəyəm). İşarə dili ilə ifadə edən şəxs yayınsa da, mətndəki əsas məqamları izləyə bilir. İşarə dili ilə danışan şəxsin mürəkkəb mətni çətinlik çəkmədən, yaxud çətinliklə ifadə edib-etmədiyini anlayır. İşarə dili ilə danışan şəxsin pauzalarının mənasını anlayır, məsələn, quruluş elementini başa salmaq üçün reaksiya gözləyir. Kimin nə kimi rəyi olduğunu və bu rəylərin bir-biri ilə nə kimi əlaqəsi olduğunu başa düşür. İşarə dili ilə ifadə edən şəxsin öz şəxsi təcrübəsinin mətnə nə zaman təsir göstərdiyini və nə zaman göstərmədiyini başa düşür.
B2	İstifadə olunan işarə dili üslubunun məzmunla eyni istiqamətdə olub-olmadığını müəyyən edə bilir. İştirakçıların işarə dili və əllə ifadə olunmayan replikaları əsasında məsələ barəsində işarə dili ilə danışan şəxsin nə dərəcədə əmin olub-olmadığını müəyyən edə bilir (məsələn, <qərarlı olmamaq> / <tam əmin olmamaq> / <ehtimal verilən>). Təsnifat quruluşu olan produktiv işarə dilini təqlidi və simvolik işarə dilindən fərqləndirə bilir. İştirakçının işarə dili ilə ifadəsini, əllə ifadə olunmayan vasitələrdən az istifadə etsə də, izləyə bilir. İşarə dili ilə ifadənin sürətinin təsirini şərh edə bilir. Şəxsin özünü mətnin məzmunu və növünə uyğun təqdim edib-etmədiyini dəyərləndirə bilir (geyim, aura, yaxşı xarici görünüş). Müqayisə və analogiyalardan istifadə etməklə tanış olmadığı işarə dilinin mənasını tuta bilir.
B1	İfadələrin ardıcılığı əsasında hadisələrin ardıcılığını başa düşə bilir. Müəyyən mövzunun “lehinə” və “əleyhinə” olan arqumentləri başa düşür. Mövzu barədə mətnə nə kimi üstün, yaxud mənfi cəhətlərin ifadə olduğunu başa düşür. Nəticənin əsas cəhətlərini başa düşə bilir. Vurğulamaq üçün istifadə olunan əllə ifadə olunmayan komponentlərdən (məsələn, mimika, hərəkətin ölçüsü) önəmli elementləri düzgün tanıya bilir. İstifadə olunan təsnifat vasitələrindən nə kimi əsas terminlər barədə danışıldığını ayırd edə bilir (məsələn, silahdan istifadə etməklə baş verən “qətl” hadisəsi). Mətnə olan önəmli və önəmsiz məzmunlar arasında fərq qoya bilir.
	Bədənin yuxarı hissəsinin hərəkətindən ifadənin zamanla bağlı cəhətini ayırd edə bilir. Mətni emosional təsir ala biləcək səviyyədə qavrayır. İşarə dili ilə ifadə edən şəxsin mətnə gərginlik yaratmaq məqsədi ilə istifadə etdiyi əllə ifadə olunmayan elementləri tanıyır. Əlin yuxarı qaldırılaraq göstərilməsini düzgün qaydada təfsir edə bilir (məsələn, pauzanın əlaməti olaraq). Əllə ifadə olunmayan əlamətləri tanıyır və başa düşür. Verilən şərhləri təlimatları icra edə biləcək səviyyədə başa düşür.
A2	Mövzunun girişini başa düşür və öz sözləri ilə onu təkrar edə bilir. İşarə dili ilə danışan şəxsin mövzu barədə rəyini tuta bilir. Şərhləri və misalları biri-biri ilə əlaqələndirə bilir. İşarə dili ilə danışan şəxsin emosiyaları mimika ilə göstərəndə onu təfsir edə bilir.
	Ona qəbul edən tərəf kimi müraciət olunub-olunmadığını müəyyən edə bilir. Gündəlik mövzulara aid işarə dilində əsas məqamları başa düşür. Əşyalar arasındakı fərqi ayırd edərək göstərə bilir. Eyni işarələri fərqli dilçilik yolu ilə ifadə etsə də, onları müəyyən edə bilir, məsələn, leksik əlamətləri, yaxud qurulan hərəkəti. Tanış olmadığı əlamətləri davamlı tanıyır və onların mənasını soruşur.
A1	Əllə ifadə olunmayan replikalar əsasında (məsələn, qaşların çatılması, qaşın qaldırılması) mənfi və müsbət rəyi ayırd edə bilir. Xahiş/tələb ilə bağlı birbaşa ifadə olunan razılığı, yaxud rədd etməyi başa düşür.

İştirak və təsir

Bu şkalada əsas diqqət mərkəzində olan məsələlər mövzunu işarə dili ilə ifadə edən şəxsin dinləyicilərə təsiri (inandırma təsiri, sui-istifadə, yola gətirmə, təsir göstərmə və s.) və istifadəçinin/öyrənənin sərəncamında olan xüsusi əlamətlərdir. Burada lüğət və konstruksiya sayı, o cümlədən əllə ifadə olunan və olunmayan elementlər, istifadəçinin cəlbədicə mətn yaratmaq üçün onlardan necə istifadə etdiyi diqqət mərkəzindədir. İstər istifadəçi tərəfindən ustalıq, inam və ya şərh göstərsin, istər göstərilməsin, istənilən halda işarə dili ilə danışan onun iştirak etdiyini bilməlidir.

Bura işarə dili ilə ifadə olunan sözlərin fərqli formada, o cümlədən temp və üslub baxımından təqdim etməsi daxildir. Yazılı dil müəllifinə rəğmən, işarə dilinin müəllifi adətən, göz önündə olur: hətta video işarə dilində danışanı da görmək mümkündür və texnologiyalardan istifadə halları istisna olmaqla, mətndə mənanı heç bir zaman müəllifdən ayırmaq mümkün deyil. Məsələn, rəsmi mətnin hazırlanması üçün işarə dili ilə danışanın xarici görünüşü də rəsmi olmalıdır. Məhz buna görə, işarə dili ilə ifadə olunan mətndən əlavə, digər tələblər də ortaya çıxır. Bu, “xarici görünüş səriştəsi”dir. Bu səriştə də öyrənilməlidir, belə ki, onun müxtəlif cəhətləri var. Müəyyən məqsəd üçün işarə dilindən uğurla istifadə etmək olar.

Bu şkalanın əsas anlayışları aşağıda sadalanıb:

- Ümumi mətnin nə dərəcədə peşəkar səviyyədə olması və onun semantik dəqiqliyi (C2 səviyyəsində estetik istifadəyə qədər);
- Ritorik vasitələrdən, registr seçimlərindən, fasilə strukturlarından və çıxış nəzarətindən şüurlu formada istifadə etmək;
- Çıxış zamanı auditoriyanın ehtiyaclarını əvvəlcədən bilməsi;
- Produktiv və qurulmuş leksikadan, o cümlədən hazır əlamətlər, yeri gələndə və təsirli olan hallarda təsvirlərdən istifadə etmək;
- Xüsusi funksiyaların və lüğətin ifadəsi (A səviyyəsində);
- İşarə dili ilə ifadə edən şəxsin davranışı və xarici görünüşü (görünən mühit, aksesuarlar və s. kimi elementləri nəzərə almaq şərti ilə).

	İştirak və təsir
C2	Fikrin əsas xəttini itirməmək şərti ilə, yaradıcı ola bilir. Şübhə və həyəcan yaratmaq üçün müxtəlif yollardan istifadə edə bilir (məsələn, qurulan hərəkət, ritorik suallar, ritmin dəyişməsi). Əziyyət çəkmədən əl formalarından estetik element kimi istifadə edə bilir və nəticədə, dilin yaradıcı formaları peyda olur. Yeri gələndə işarə dillərinin seçimi və təsviri yolu ilə öz fikrini və hisslərini çatdırır.
C1	Yaxşıca hazırlaşır, belə ki, məzmunu fikirləşməyə ehtiyac duymadan işarə dili ilə ifadə edə bilir. Daha yüksək səviyyədə diqqət tələb edən vəziyyətlərdə sakit və rahat dayanır. Hekayədəki obrazların hər birini özünəməxsus dilçilik profili ilə təqdim edə bilir (üslub, səs tonu, registr, və s.). Dildən istifadə edərək rəvayəti elə formada təqdim edir ki, auditoriya özünü həmin hekayədəki hadisələrin içində hiss edir, guya hadisələr onun gözü qarşısında baş verib. Mətnin ardıcılığını qoruyub saxlamaq üçün işarə dilinin sürətini dəyişir (yavaşdan daha sürətliyə). Auditoriyanı həvəsləndirərək onları istədiyi səmtə yönəldir. Sözün şişirdilmiş formasından səmərəli istifadə edir.
B2	Nəzərdə olan mövzulara dilçilik baxımından məharətlili hesab olunan səviyyədə qeyri-ənənəvi və orijinal refleksiyalar qatır. Öz təəssüratlarını və anlayışlarını yaradıcı formada ifadə edir. Şübhə və həyəcan yaratmaq üçün əllə ifadə olunmayan bir çox vasitələrdən istifadə edir. Auditoriyaya güclü emosiya yaşamaq imkanı yaradır (məsələn, gülmək, ağlamaq). Hadisəni şərh edərkən ona həyəcan qatır. Qurulmuş hərəkətlərdən və jestlərdən istifadə edərək mürəkkəb emosional vəziyyətləri ifadə edə bilir. Auditoriyaya məlumatları daha yaxşı qavramaqda kömək etmək üçün müqayisələr aparır. Mətnin sona çatmasını xatırlatmaqla auditoriyaya stimül verir/onu ayıldır.
B1+	Auditoriyanı təfəkkürə vadar etmək üçün yeni nöqteyi-nəzəri ortaya qoyur. Ona yaxın olan şəxsin hisslərini şərh edə bilir. Mənanı ötürmək üçün bədən dili və mimikadan istifadə edir. Əllə ifadə olunmayan vasitələr və hərəkətin hüdudlarından istifadə edərək nəyin önəmli olduğunu vurğulayır.

B1	Müxtəlif vasitələrdən istifadə edərək auditoriyanın diqqətini özünə çəkir (məsələn, ritorik suallar vermək yolu ilə). Hekayəni inandırıcı formada təqdim edə bilir. Obrazın şəxsi xüsusiyyətlərini sadalaya bilər.
A2	Özünü nəzakətli və uyğun formada təqdim edə bilir. Emosional hisslərin büruzə verilməsi istisna olmaqla, neytral mövqe tutub faktları şərh edə bilir. Hissləri ötürə və stimula verə bilər (məsələn, sevinc, kədər). Mimika vasitəsi ilə emosionaları göstərə bilər. Mənfi və müsbət təəssüratı göstərmək üçün təcassümdən uyğun formada istifadə edir (məsələn, qaşları çatmaq mənfi, qaşı qaldırmaq müsbət cəhətə işarədir).
A1	Yerləşdiyi yer ona əminliklə işarə dilində ifadə etməyə və auditoriyanı rahat görmək imkan yaradır. Sadəcə təsvir etməklə emosionaları göstərər bilər (heç bir leksik işarəyə müraciət etmədən).

Emal sürəti

Bu şkala işarə dilinin başa salınmasının nə dərəcədə asan olmasını, yaxud zəhmət tələb etməsini təsvir edən səriştələrə şamildir. Emal sürəti işarə dili ilə tanış olub-olmamaq, mətnin qrammatik mürəkkəbliyin dərəcəsi və barmaqla hecalamaqla tanış olmaq, misalların çəkilməsi kimi amillərlə əlaqədardır. Məhz buna görə, bu şkalada başqa şkalalara aid səriştələrin istifadəsi, öncədən qazanılmış avtomatlaşmış səriştələr və təfsir etmək üçün ayrılan və ya mesajın emalı üçün mövcud mənbələrin sayı əks olunmuşdur. Şəxsin istifadə etdiyi dillə bağlı üzləşdiyi çətinlik də bu şkala ilə bağlıdır. Emal sürəti reseptiv auditoriyanın nə dərəcədə təlim keçdiyini və ona ötürülən məlumatları necə qavradığını göstərir.

Bu şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda sadalanıb:

- Müxtəlif həcmə, aşkarlıq səviyyəsi və mürəkkəbliyin səviyyəsinə malik mətnlərin və ifadələrin başa düşülməsinə can atmaq;
- İşarə dili ilə ifadə etmək, müntəzəmlik və ritm, özünə nəzarət səviyyəsinə çatmaq imkanı;
- Eyni zamanda müxtəlif iştirakçılar tərəfindən istehsal olunan hərəkətləri qavramaq imkanı;
- Bir neçə obraz və mürəkkəb parametrlərə malik hərəkətləri izləmək imkanı;
- Mesajları və mətnləri, hətta onların müxtəlif hissələri arasındakı keçidlərin yumşaq işarə dili ilə ifadə olunduğu hallarda da, izləmək imkanı;
- Səlis formada göstərilən barmaq hecasını başa düşmək imkanı;

Oxşatmalara, təfsirlərə, fasilələrə, pauzalara rəğmən mətni izləmək imkanı.

	Emal sürəti
C2	Paralel ifadə olunan mətnləri izləyə bilər (məsələn, iki fərqli işarə dili ilə ifadə edən şəxs vasitəsilə). Bir neçə işarə dili ilə ifadə edən şəxs olduqda, növbəti şəxsin kim olacağını bilir, məsələn, dəyirmi masada məruzə edən şəxsi nəzarətdə saxlamaq yolu ilə. Mətnə qeyd olunan müxtəlif cəhətlərin siyahısını hazırlayır, hətta işarə dili ilə ifadə edən şəxs onları sürətlə sadaladığı hallarda. Səlis formada ifadə olunan barmaq hecasını asan başa düşür, hətta bütün hərfləri görə bilməsə də, sözün ergonomik formasını nəzərə almaqla həmin hərfi tapır.
C1	Uzun, lakin səlis formada ifadə olunan mətni izləyə bilər. Mürəkkəb reportajları çətinlik çəkmədən izləyə bilər. Müxtəlif təsnifedici konstruksiylarla şərh olunan əşyalar/şəxslər/yerlər arasındakı mürəkkəb hərəkətlər və əlaqələri asanlıqla başa düşə bilər. İnsanlardan birinin digəri ilə ünsiyyət davranışı qarşısında olan reaksiyasını izləyə bilər, hətta bir neçə işarə dili ilə ifadə edən şəxs iştirak etdiyi hallarda belə. Məsələn, dəyirmi masa arxasındakı müzakirələrdə. İşarə dili ilə ifadə olunan mətni başa düşə bilər, hətta ifadə edən şəxs bir əldən istifadə etdiyi təqdirdə belə. Mətni, hətta tanış olmadığı bəzi əlamətlər ora daxil olduğu təqdirdə, izləyə bilər. Mətni, hətta natamam və ya görünməyən işarələri və ya cümlələri olanda belə, başa düşə bilər. İşarə dili ifasında olan səhvlərini bilir və heç bir sual vermədən orada düzəliş edir.

	Emal sürəti
B2	Hazırlığı olmadan gözlənilməz xəbərləri və ya videoçarxları izləyə bilir.
	Hərəkətin şərhini, hətta işarə dili ilə ifadə edən şəxs fərqli təsnifedici konstruksiyalardan istifadə etdiyi hallarda belə, asanlıqla başa düşür (məsələn, manipulyatorlar, əvəzedicilər).
	Mətni, hətta gözlənilməyən yerlərdə sözlərin ifadəsində müəyyən problemlər baş versə də, izləyə bilir.
	Ritmik ardıcılığı olan hərəkətləri başa düşür və onların estetik keyfiyyətini tanıyır.
B1	Bir neçə dəfə təkrarlanmaq şərti ilə, işarə dilində sakitcə ifadə olunan uzun mətni izləyə bilir.
	Tam tanış olduğu hekayəni çətinlik çəkmədən qavraya bilir.
	Müxtəlif əl formalarını, hətta işarə dilində ifadə edən şəxs sürətlə üstündən keçəndə belə, tanıyır və onu təqlid edə bilir.
	İşarə dilində hərdən baş verən səhvləri tutur və daha dəqiq izah tələb edir.
A2	Təkrar olunmaq şərti ilə səlis ifadə olunan daha uzun mətnləri izləyə bilir.
	İşarə dili ilə sakitcə ifadə olunan uzun mətni bir dəfə təkrarlamaqla başa düşə bilir.
	Mətn daxilində bir şəxsə aid məlumatları (adı, barmaq hecalama hissələri, funksiyaları) başa düşür və sonradan işarədən həmin şəxsin kim olduğunu bilir.
	Başqa iştirakçıların, yaxşı görmək şərti ilə, işarə dili ilə ifadə etdikləri mətni izləyə bilir.
A1	Lazımı yerlərdə təkrar olunmaq şərti ilə hərflərin səlis formada barmaq hecasını başa düşür.
	Aydın formada işarə dili ilə sakitcə ifadə olunan mətnləri bir dəfəyə başa düşə bilir.

İşarə dili ilə ifadənin səlisliyi

Bu şkala ünsiyyət dili səriştələri bölməsində “Səlislik” başlığı ilə eyni səviyyədədir. Şkalada istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıda göstərilir:

- ▶ İşarə dilinin tempi, ardıcılığı və ritmi;
- ▶ Uyğun yerdə pauza vermək imkanı;
- ▶ Müxtəlif iştirakçılardan ibarət toplantıda qurğuları eyni zamanda təkrar edə bilər;
- ▶ İştirakçıların növbəli formada yumşaq keçidlə, özü də heç bir təhrifə yol vermədən təkrarlamaq imkanı;
- ▶ İşarə dilində ifadə olunmayan sözün səlis formada ardıcıl barmaq hecası imkanı (A səviyyədə) və ya məzmunla bağlı vurğular (B səviyyəsində və ondan yuxarı) və ya iki dilli məzmunun işarə dili ilə ifadə vasitələri (bütün səviyyələrdə).

	İşarə dili ilə ifadənin səlisliyi
C2	Heç bir deskriptor mövcud deyil, C1-ə baxın.
C1	Sürətlə və sabit ritmlə işarə dili ilə ifadə edə bilir.
	Daha uzun mətni səlis formada və ritmlə işarə dili ilə ifadə edə bilir.
B2	Bir işarənin üstündə uzun müddət dayanmaqla onun ritorik və ya prosodik xüsusiyyətini göstərir.
	Planlaşdırmaq üçün hələ də bəzi fasilələr lazım olsa da, səlis templə işarə dilində ifadə edə bilir.
	Səlis formada işarə dilində ifadə olunanı bildiyi hekayə ilə əlaqələndirə bilir.
	Bəzi şeylərin sabit olduğunu göstərmək üçün hər hansı əlaməti bir əllə saxlayır və eyni zamanda digər əldən işarə dili ilə danışmaq üçün istifadə edə bilir. ⁶²
B1	Rahat templə ayrı-ayrı işarələr barədə fikirləşməyə ehtiyac duymadan işarə dilində ifadə edə bilir.
	Uyğun məqamlarda istənilən effekti almaq üçün fasilələr verə bilir.
	Bir hərəkət və ya fəaliyyətin müxtəlif mərhələlərini ritmik formada ifadə edə bilir (məsələn, buraxıb salmaq, yağdırmaq).
	Elementləri yumşaqcasına qarışdırmaq və ya birləşdirmək yolu ilə səlis formada barmaq hecalaya bilir.

⁶² Bu qurğulara “fragment üzənlər” də deyilir.

B1	Əlaqədar məqamların birindən digərinə keçidi səlis formada həyata keçirə bilir.
	Qısa mətni işarə dili ilə ritmik ifadə edə bilir.
	Əl formalarından istifadə edə və ya əldən barmaq hecası üçün istifadə edə bilir.
A2	Sadə cümləni işarə dili ilə ritmik ifadə edə bilir.
	Fasilə verməklə aydın formada bir cümlənin sonunu göstərə bilir.
A1	<i>Heç bir deskriptor mövcud deyil.</i>

ƏLAVƏLƏR

Əlavə 1

CEFR SƏVIYYƏLƏRİNİN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

A1 səviyyəsi dil biliyinin ən aşağı səviyyəsini əks etdirir. Hazırkı səviyyəyə malik şəxs “sadə yolla qarşılıqlı əlaqə qura, şəxsin özünə aid suallar təqdim edə və bu cür suallara cavab verə, həmçinin yaşadığı yərə, yaxınlarına və sahib olduğu əşyalara dair məlumat təqdim edə, ən zəruri ehtiyacları və ya tanış mövzular barədə fikir söyləyə, ona yönələn sualları isə cavablandırma bilər”. Burada leksik baxımdan məhdud, qarşı dildə mövcud olan işlək ifadələrdən konkret vəziyyətdə istifadə nəzərdə tutulur.

A2 səviyyəsi dil biliyinin “Baza səviyyəsi”ni əks etdirir. Hazırkı səviyyəyə malik şəxs “salamlaşma və müraciət formaları kimi sadə, gündəlik nitq etiketlərindən istifadə edə, ətrafındakıları salamlayıb hal-əhval tuta və yeni məlumatlara münasibətini soruşa bilər. Bundan əlavə, həmin səviyyədə “qısa sosial mübadilələr aparmaq; şəxslərdən iş saatlarında və asudə vaxtlarda nə etdikləri barədə soruşmaq və ya bununla bağlı suallara cavab vermək; şəxsi bir yərə dəvət etmək, yaxud təklif olunan bu cür dəvətləri rədd və ya qəbul etmək; görülməli işi və ya gedilməli yeri müzakirə etmək, yaxud görüş üçün hazırlıq görmək; təklif irəli sürmək və ya təklifi qəbul etmək” kimi sosial funksiyaları bildiren bir çox deskriptorları müşahidə etmək olar. Hazırkı səviyyədə, həmçinin çöldə-bayırda işlədilər, yaxud xaricdə yaşayan şəxslər tərəfindən gündəlik əməliyyatlarda istifadə olunan və “Aralıq səviyyə”nin (“Threshold”) qısaldılmış variantlarını nəzərdə tutan formalara, məsələn “mağazalarda, poçt məntəqələrində və ya banklarda sadə əməliyyatlar aparmaq; edəcəyi səfərlər barədə ilkin sadə məlumatlar əldə etmək; ictimai nəqliyyatdan – avtobus, qatar və taksidən istifadə etmək; ümumi xarakterli məlumatları öyrənmək, yolun istiqamətini soruşmaq, bunu qarşısındakına izah etmək, bilet almaq; gündəlik ehtiyac və xidmətlərlə bağlı müraciət etmək və onları təmin etmək” kimi deskriptorlara da rast gəlmək olar.

A2+ səviyyəsi dil biliyinin “Güclü baza səviyyəsi”ni əks etdirir. Hazırkı səviyyədə əsas nəzərəçarpan əlamət, müəyyən dəstək və məhdudiyyətlər nəzərə alınmaqla, şəxsin dialoq prosesində daha fəal iştirak etməsidir. Məsələn, burada “sadə, üzbəüz, qısa dialoq qurmaq; dialoqu davam etdirmək və yekunlaşdırmaq; xüsusi şey göstərmədən, sadə, gündəlik işlərini idarə edəcək qədər anlamaq; zəruri hallarda digər şəxsin köməyi ilə öncədən təqribi məlum olan və gündəlik istifadə edilən mövzulara dair fikrini izah etmək və fikir mübadiləsi aparmaq; fikirlərini ifadə etmək üçün həmsöhbətindən dəstək istəməklə, ümumi mövzularda uğurlu ünsiyyət qurmaq; bəzən fikrini çatdırarkən təhrifə yol verməsinə, lazımi sözləri/işarələri tapmaq üçün əlavə vaxt sərf etməsinə baxmayaraq, əvvəlcədən təqribi məlum olan gündəlik mövzuların öhdəsindən gəlmək; açıq müzakirələr istisna olmaqla, mövzusu öncədən müəyyən edilmiş yerlərdə, müəyyən kənar dəstəklə asan ünsiyyət qurmaq” kimi deskriptorlar mövcuddur. Bütün bunlarla yanaşı, hazırkı səviyyə monoloq tipli nitqlər üçün daha uyğundur. Məsələn, “özünü sadə sözlərlə ifadə etmək; əhatəsindəki gündəlik məsələlərlə bağlı, o cümlədən insanlar, yerlər, təhsil və iş təcrübəsi haqqında geniş məlumatlar vermək; əvvəlki fəaliyyətini və şəxsi təcrübəsini təsvir etmək; vərdislərindən və gündəlik fəaliyyətindən bəhs etmək; gələcək planlarından və görəcəyi işlərdən danışmaq; hər hansı əşyada xoşladığı və ya xoşlamadığı cəhətləri izah etmək; hadisə və işin qısa, ilkin təsvirini vermək; ev heyvanlarını və sahib olduğu əşyaları təsvir etmək; obyektlər və əşyalar haqqında qısa şərh vermək və müqayisə aparmaq üçün sadə təsvir dilindən istifadə etmək”.

B1 səviyyəsi dil biliyinin “Aralıq səviyyə”sini əks etdirir. Hazırkı səviyyə ölkə xaricinə səyahət edənlər üçün nəzərdə tutulub və özündə iki səciyyəvi cəhət əks etdirir. Birinci cəhət ondan ibarətdir ki, bu səviyyəyə malik olan şəxs dialoq qura və müxtəlif məzmununda fikir mübadiləsi apara bilər. Məsələn, onlar “fikirlər aydın və ədəbi dil normalarına uyğun şəkildə ifadə olunduqda, ətrafda gedən geniş müzakirələrin əsas məzmununu anlayırlar; yaxınlarla qeyri-rəsmi söhbətlər zamanı şəxsi fikir və düşüncələrini ifadə edə və ya eynisini onlardan soruşub öyrənə bilirlər; fikirlərinin əsas mənasını aydın və dəqiq şəkildə ifadə edirlər; fikirlərinin böyük qismini çevik şəkildə ifadə etmək üçün sadə ifadələrdən yararlanırlar; söhbəti və ya müzakirəni davam etdirə bilirlər, lakin istəklərini tam olaraq ifadə etməyə çalışdıqda, bəzən onları anlamaq çətinlik yaradır; xüsusilə də uzun müddət sərbəst şəkildə danışarkən qrammatik və leksik qaydalara riayət etmək, yaxud səhvlərini düzəltmək üçün nitqində müəyyən fasilələr etsə belə, davam edirlər”. İkinci səciyyəvi cəhət ondan ibarətdir ki, bu səviyyənin daşıyıcıları gündəlik həyatda qarşılarına çıxan məsələlərin öhdəsindən asanlıqla gəlirlər. Məsələn, “ictimai nəqliyyatda baş verən qeyri-standart vəziyyətdən çıxarılır; turizm agentliyi vasitəsilə səyahətə hazırlaşarkən və ya səfər əsnasında ortaya çıxan biləcək əksər problemlərin öhdəsindən gəlir; hazırlıqsız tanış mövzuların müzakirəsində iştirak edə bilər; şikayət edir, müsahibələrdə/məsləhət xarakterli söhbətlərdə (məsələn, hər hansı bir məsələni müzakirəyə çıxararkən) bir sıra təşəbbüslər göstərir, lakin müəyyən mənada qarşı tərəfdən asılı olur və həmsöhbətindən dediklərini aydın və ətraflı izah etməsinə xahiş edə bilirlər”.

B1+ səviyyəsi dil biliyinin “Güclü aralıq səviyyəsi”ni əks etdirir. Yuxarıdakı iki əsas səciyyəvi cəhət hazırkı səviyyədə də mövcuddur. Lakin buraya bir çox yeni deskriptorlar əlavə olunur. Bu da, öz növbəsində, daha çox informasiya mübadiləsinə imkan yaradır. Məsələn, “sorgu və problemlər haqqında məlumat əldə edir; tam sərrast ifadə edə bilməsə də, müsahibə/məsləhət xarakterli dialoqlarda vacib olan konkret məlumatları verir (məsələn, xəstəliyinin simptomlarını həkimə düzgün təsvir edə bilir); problemin səbəbini izah edir; qısa hekayə, məqalə, söhbət, müzakirə, müsahibə və ya sənədli film haqqında fikirlərini ümumiləşdirib söyləyir və həmin mövzuda suallara ətraflı cavab verir; öncədən hazırlaşmaq şərti ilə müsahibələr götürür, əlində olan məlumatları yoxlayır, təsdiqləyir, ancaq müsahibinin nitqi uzun və sürətli olarsa, bəzən ondan dediklərini təkrarlamagı xahiş edir; dəqiq təlimatlar verməklə, bir şeyi necə etməyin yolunu izah edir; maraq dairəsinə daxil tanış məişət və qeyri-məişət mövzuları ətrafında ona məlum olan faktiki informasiyanı rahatlıqla çatdırıa bilər”.

B2 səviyyəsi dil biliyinin B1-dən yüksəkdə olan, B1 ilə A2 arasında məsafə qədər B1-dən fərqlənən səviyyəni əks etdirir. Burada “Sərbəst istifadəçi səviyyəsi” (“Vantage Level”) nəzərdə tutulub. Bu bənzətmənin səbəbi, istifadəçinin/öyrənənin yavaş, ancaq qəti şəkildə orta səviyyəyə doğru irəliləməsidir. Bu səviyyədə öyrənən dili artıq fərqli şəkildə anlayır, onun üçün yeni perspektivlər açılır və hər şeyi tam yeni formada başa düşür. Bunu həmin səviyyədə mövcud olan deskriptorlardan da aydın görmək olar. Həmin səviyyənin deskriptorları öncəkilərdən xeyli fərqlənir və daha ciddi arqumentlərlə çıxış edir. Məsələn, bu səviyyədə şəxs “müvafiq şərh, arqument ortaya qoymaqla, fikirlərini izah edib, müzakirədə iştirak edə bilər; müxtəlif halların müsbət və mənfi cəhətlərini izah edərək, aktual məsələlərə münasibətini bildirir; problemin mahiyyətini izah edib, danışıqların gedişində qarşı tərəfə güzəştə getməyin zəruriliyini anlada bilər; hadisələrin səbəbi, nəticələri və hipotetik gedişi barədə fikir yürüdə bilər; tanış mövzu ilə bağlı qeyri-formal müzakirələrdə aktiv iştirak edə bilər; öz nöqteyi-nəzərini aydın ifadə etməklə, mövzunu izah edib, alternativ təkliflər təqdim edə, ehtimallarla bağlı fikir söyləyə və öz fərziyyəsini irəli sürə bilər”. Bundan başqa, hazırkı səviyyədə iki yeni məqam üzə çıxır. Birinci məqam ondan ibarətdir ki, şəxs sərbəst ünsiyyət qura bilər, məsələn: “təbii, səlis və təsirli danışır; hətta ətrafda səs-küy olan (səsli/görüntülü) mühitdə ədəbi dildə deyilənləri dərinliklərinə qədər başa düşür; bəzən zərif formada olmasa belə, lazım olan anda söhbətə başlayır və ya müzakirəyə qoşulur, bu müzakirəni yekunlaşdırır; deyəcəyi fikrə və ya verəcəyi cavaba hazırlaşarkən vaxt qazanmaq, eləcə də söz demək sırasının onda qalması üçün ümumi ifadələrdən istifadə edir (məsələn, “bu suala cavab vermək bir qədər çətindir, ancaq...”); heç bir tərəfdə narahatlıq yaratmayacaq şəkildə, öyrəndiyi dilin daşıyıcıları ilə hazırlıqsız və sərbəst ünsiyyət qura bilər; ünsiyyət zamanı rast gəlinən üslub, tərz və vurğu dəyişikliklərinə uyğunlaşır; öyrəndiyi dilin daşıyıcılarını yormadan, narahatlığa səbəb olmadan və ya onlardan dili onun başa düşəcəyi formada ifadə etməyi tələb etmədən ünsiyyət qurur”. İkinci əsas məqam isə ondan ibarətdir ki, şəxs öz səhvlərini anlayır: “anlaşılmazlıq yarananda səhvlərini düzəldir; etdiyi səhvləri yadda saxlayır və qarşısını almaq üçün nitqinə nəzarət edir; səhvlərindən xəbərdar olduqda, adətən onları düzəldir; dinləyicilərin üzərində təsirini nəzərə alaraq nəyi necə söyləyəcəyini planlaşdırır”. Ümumiyyətlə, bu səviyyə dil öyrənən şəxs üçün yeni mərhələ sayılır.

B2+ səviyyəsi dil biliyinin “Güclü sərbəst istifadəçi səviyyə”sini (“strong Vantage”) əks etdirir. Səviyyə B2-də mövcud olan arqumentlər, səmərəli sosial dialoq və nitq bu səviyyədə də müşahidə edilir. Lakin əvvəlki səviyyədə fərqli olaraq, burada həmin bacarıqlar yeni xüsusiyyət kəsb etməyə başlayır. Diskursiv bacarıqda müşahidə olunan yenilik dialoq prosesinə nəzarət zamanı (əməkdaşlıq strategiyalarında) aydın görünür: “öyrənənlər başqalarının rəy və fikirlərinə şərh bildirir, beləliklə, müzakirənin inkişafına töhfə verir; öz fikrini başqalarının fikri ilə əlaqələndirir”. Bunu mətnə koherentlik/koheziya ilə əlaqədar da görmək olar: “aydın, rəhbərlik diskursda cümlələri bir-birinə bağlamaq üçün məhdud sayda bağlayıcılardan istifadə edir; fikirlər arasındakı əlaqələri aydın şəkildə göstərmək üçün müxtəlif bağlayıcı ifadələrdən səmərəli istifadə edir; əhəmiyyətli məqamları və fikrini dəstəkləyən detalları uyğun şəkildə vurğulayaraq arqumentlərini sistemli şəkildə irəli sürür”. Nəhayət, məhz bu səviyyədə “işgüzar danışıqlar”la əlaqədar deskriptorlar mövcuddur. Məsələn, öyrənənlər “inandırma üsullarından və açıq-aydın dəlillərdən geniş istifadə etməklə, təzminat tələb edir; “edəcəyi güzəştin dəqiq hədudlarını göstərə bilirlər”.

C1 səviyyəsi dil biliyinin elə səviyyəsini əks etdirir ki, burada şəxslər dil imkanlarının ən geniş vasitələrindən istifadə etməklə, sürətlə və hazırlıqsız ünsiyyət qura bilirlər. Aşağıda həmin səviyyəyə aid deskriptorlarla tanış olmaq olar: “öyrənənlər öz fikirlərini əla və yaranmış vəziyyətə uyğun qəfil və əlavə cəhd göstərmədən ifadə edə bilirlər; söz bazası geniş olduğundan fikirlərini çatdırarkən konkret ifadələrdən istifadə edirlər. Yalnız müəyyən ifadələrin axtarılmasına nəzərə çarpmayacaq dərəcədə cəhdlər ola bilər; mövzusu mürəkkəb olan hallar nitqinin müəyyən qədər səlis və təbii alınmasına mane ola bilər”. Əvvəlki səviyyəni səciyyələndirən dialoqurma bacarıqları, nitqin daha da səlis olması nəzərə alınmaqla, C1-də də özünü göstərir. Məsələn, “öyrənənlər geniş söz ehtiyatından lazımı ifadəni seçib, diqqəti özünə yönəldə bilər, düşünməyə müəyyən qədər vaxt qazandırmaq, yaxud söz sırasını özündə saxlamaq üçün əlavə cümlələr işlədə bilər; dil vasitələrindən, bağlayıcı və əlaqələndirici imkanlardan düzgün istifadə etməklə, aydın, səlis və rəhbərlik çıxış edirlər”.

C2 səviyyəsi dil biliyinin ana dili səviyyəsində olduğunu, dilin daşıyıcısı kimi mənimsənildiyini xarakterizə etməyi nəzərdə tutmur. Əsas səciyyəvi cəhəti ondan ibarətdir ki, bu səviyyəyə malik şəxsin nitqi səlis, əla və öyrəndiyi dil üzrə mükəmməl uğura nail olmuş şəxs kimi qəbul edilir. Hazırkı səviyyənin deskriptorlarına aşağıdakılar aiddir: “dəqiq, növbənöv deskriptorlardan istifadə etməklə, mənanın incə çalarlarını aydın izah edir; cürbəcür ideomatik və danışıq dili ifadələrinə malik olmaqla, onların konnotasiyasına hədəflənir; əgər dil imkanlarından istifadə zamanı hər hansı çətinlik yaranarsa, cəld və ətrafındakıların nəzərinə çarpmadan öz ifadələrini çevirə və fərqli formada çatdırı bilər”.

Ümumavropa Dil Səviyyələri müxtəlif xüsusiyyətlərə görə fərqləndirilərək fərqli formatlarda təqdim oluna və istifadə edilə bilər. Bununla birlikdə, sabit ümumi dil səviyyələrinin mövcudluğu, şəffaflıq və uzlaşmaya səbəb olur, gələcək planlaşdırma və inkişafda əsas rol oynayır.

Ümumavropa Dil Səviyyələri aşağıdakı cədvəldə ümumiləşdirilib:

Peşəkar istifadəçi	C2	Demək olar ki, bütün növ mətnləri asanlıqla başa düşür. Müxtəlif şifahi və yazılı mənbələrdən əldə etdiyi məlumatları ümumiləşdirə bilər, dəlil və mülahizələri məntiqli şəkildə yeni təqdimatda çatdırır. Hətta daha mürəkkəb vəziyyətlərdə də incə mənə çalarlarını fərqləndirməyi bacarır, öz fikirlərini təbii, səlis və dəqiq şəkildə ifadə edə bilər.
	C1	Geniş spektrli mürəkkəb, uzun mətnləri anlayır və mətnaltı mənalara başa düşür. Doğru ifadəni tapmaq üçün ciddi səy göstərmədən, fikirlərini səlis və təbii şəkildə ifadə edir. Dildən ictimai, akademik və peşəkar məqsədlər üçün çevik və effektiv şəkildə istifadə etməyi bacarır. Dil konstruksiyalarından, bağlayıcı sözlərdən və birləşdirici vasitələrdən yerli-yerində istifadə etməklə, mürəkkəb mövzularda aydın, yaxşı tərtibatlı və müfəssəl mətn yarada bilər.
Sərbəst istifadəçi	B2	Öz ixtisası sahəsində texniki xarakterli müzakirələr də daxil olmaqla, həm konkret, həm də mücərrəd mövzularda olan mürəkkəb mətnlərin əsas ideyalarını başa düşür. Səlis və sərbəst şəkildə ünsiyyət qurmağı bacarır ki, bu da ona öyrəndiyi dilin istifadəçiləri ilə hər iki tərəf üçün rahat bir şəkildə davamlı qarşılıqlı ünsiyyət qurmağa tam imkan verir. Çoxsaylı mövzularda aydın və müfəssəl mətnlər qura və müxtəlif seçim variantlarının müsbət və mənfi cəhətlərini göstərməklə, mühüm bir məsələyə dair nöqteyi-nəzərini izah edə bilər.
	B1	İşdə, məktəbdə, asudə vaxtda və digər hallarda müntəzəm qarşılaşdığı tanış mövzulara aid aydın, standart məlumatların əsas mahiyyətini başa düşür. Dilin danışıldığı əraziyə səyahət edərkən ortaya çıxacaq əksər vəziyyətlərin öhdəsindən gəlir. Tanış və şəxsi maraqlarına uyğun mövzularda sadə və rabitəli mətn qura bilər. Təcrübələr, hadisələr, xəyallar, ümidlər və niyyətləri təsvir edə, rəy və planlarını qısaca əsaslandırma və izah edə bilər.
Başlanğıc səviyyəli istifadəçi	A2	Gündəlik həyatın ən əsas sahələrinə (məsələn, şəxsi və ailə məlumatları, alış-veriş, yaşadığı ərazi, iş) aid cümlələri və tez-tez istifadə olunan ifadələri başa düşür. Tanış və gündəlik mövzulara aid sadə və birbaşa məlumat mübadiləsi aparmağı tələb edən sadə və adət halını almış vəziyyətlərdə ünsiyyət qura bilər. Özü, ailəsi, təhsili, yaxın əhatəsi və zəruri ehtiyacları haqqında əsas məlumatları sadə sözlərlə təsvir edə bilər.
	A1	Konkret ehtiyaclarını ödəmək üçün tanış gündəlik söz, söz birləşməsi və hazır ifadələri başa düşür və onlardan istifadə edir. Özünü və başqalarını təqdim edə, yaşadığı yer, tanıdığı şəxslər və sahib olduğu əşyalar kimi şəxsi təfərrüatlar barəsində suallar verə və bu mövzularda ona yönələn sualları cavablandırma bilər. Həmsöhbəti aramla və aydın şəkildə danışdıqda, eləcə də kömək etməyə hazır olduqda onunla sadə şəkildə qarşılıqlı ünsiyyət qura bilər.

Əlavə 2 ÖZÜNÜQIYMƏTLƏNDİRMƏ ŞKALASI (ONLAYN QARŞILIQLI ƏLAQƏ VƏ VASİTƏÇİLİK ƏLAVƏ EDİLİB)

Mənim səmərə	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Şifahi anlama	İnsanlar aydın və asta şəkildə danışır/ışarə dili ilə özünü ifadə etdikdə özümlə, ailəmə və yaxınlarıma aid tanış sözləri və əsas ifadələri anlayıram.	Gündəlik həyatın ən əsas sahələrinə (məsələn, şəxsi və ailə məlumatları, dükən, yaşadığı ərazi, iş) aid cümlələr və tez-tez istifadə olunan ifadələri başa düşürəm. Qısa, aydın, sadə ismarıclardakı və elanlardakı əsas məzmunu anlayıram.	İşdə, məktəbdə, asudə vaxtlarımda və s. müntəzəm qarşılaşdığım və ədəbi dildə eşitdiyim tanış mövzuların əsas mahiyyətini başa düşürəm. Nüfuz nisbətən yavaş və aydın olduqda, cari məsələlərdən, yaxud şəxsi və ya peşəkar maraq dairəmlə əlaqəli mövzulardan bəhs edən bir çox radio və ya televiziya verilişlərinin əsas məzmununu anlayıram.	Uzun nüfuz, mühazirəni və mövzu kəfiyyət qədər tanış olduqda isə mürəkkəb arqumentləri anlayıram. TV xəbərləri və analitik informasiya proqramlarının çoxunu başa düşürəm. Ədəbi dildə olan filmlərin əksəriyyətini anlayıram.	Nüfuz rəbətliyi pozulduqda və fikirlər açıq ifadə olunmasa belə, uzun nüfuz başa düşürəm. Televiziya proqramlarını və filmləri xüsusi say göstərmədən anlayıram.	Ləhcə ilə əvvəlcədən tanış olmaq imkanım yaranarsa, canlı və ya verilişdəki istənilən şifahi danışığı, o cümlədən təbii, lakin sürətli nüfuz anlamadaqda çətinlik çəkmirəm.
Yazılı anlama	Tanış adları, sözləri/ışarələri, eləcə də çox sadə cümlələr (məsələn elan, afişa, yaxud kataloqlarda) başa düşürəm.	Çox qısa, sadə mətnləri oxuya bilirəm. Reklam, broşür, menyü və cədvəl kimi gündəlik, sadə məzmunlu materialları, konkret və öncədən məzmunu bilinən qısa və şəxsi xarakterli mətnləri anlayıram.	Əsasən, gündəlik istifadə olunan, yaxud işgüzar fəaliyyətlə əlaqədar ifadələri əks etdirən mətnləri başa düşürəm. Şəxsi xarakterli mətnlərdə ifadə olunan hadisə, hiss və arzuların təsvirini anlayıram.	Müasir məsələləri əhatə edən və müəlliflərin müəyyən görüş və ya fikirlərə dair mövqeyini göstərən məqalə və məruzələri oxuya bilirəm. Müasir ədəbi nəsr nümunələrini başa düşürəm.	Geniş və mürəkkəb ədəbi və digər mətnləri anlayır, üslub fərqlərini seçə bilirəm. Məşğul olduğum sahəyə aid olmasa belə, peşə-ixtisas yönümlü məqalələri və geniş texniki təlimatları başa düşürəm.	Yazı/ışarə dilinin demək olar ki, bütün formalarını, o cümlədən mücərrəd, dilçilik və ya struktur cəhətdən mürəkkəb mətnləri, eləcə də dərslikləri, peşə-ixtisas yönümlü məqalələri və bədii əsərləri asanlıqla başa düşürəm.

Produktiv bacarıqlar	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Şifahi produktiv bacarıqlar	Yaşadığım yeri və tanıdığım insanları təsvir etmək üçün sadə ifadə və cümlələrdən istifadə edə bilərəm.	Müəyyən ifadə və cümlələr vasitəsi ilə ailəm və digər şəxslər haqqında, həyat tərzim, təhsilim, eləcə də hazırkı və ya keçmiş işim barədə sadə məzmunlu məlumatlar verə bilərəm.	Təcrübəmi, hadisələri, xeyallarımı, ümid və ambisiyalarımı təsvir etmək üçün cümlələri asanlıqla əlaqələndirə bilərəm. Qarşıda duran plan və hesabatlara dair fikir və şərhlerimi qısa şəkildə çatdırı bilərəm. Hekayə, kitab və ya filmin süjetini danışmağı bacarır və düşüncələrimi ifadə edə bilərəm.	Maraq dairəmə aid müxtəlif mövzularda aydın və ətraflı danışa bilərəm. Aktual məsələlərə fərqli yanaşmaqla, onun müsbət və mənfi cəhətlərini izah edə bilərəm.	Mürəkkəb mövzuların aydın, ətraflı təsvirini verə bilərəm, onların tərkib hissələrini birləşdirməklə, ayrı-ayrı məqamları təkmilləşdirib, müvafiq nəticələrə gəlməyi bacarıram.	Təsviri və ya arqumenti kontekstə uyğun üslubda və dinləyicinin vacib məqamları anlamasına və yadda saxlamasına kömək edən təsirli və məntiqli şəkildə, aydın və səlis formada təqdim edə bilərəm.
Yazılı produktiv bacarıqlar	Sadə və ayrı-ayrı ifadə və cümlələrdən istifadə edə bilərəm.	“Və”, “amma”, “çünki” kimi bağlayıcılardan istifadə etməklə, müəyyən sadə ifadələrdən ibarət cümlələr qura bilərəm.	Mənə tanış olan və ya şəxsi maraq dairəmə aid mövzularda sadə mətn yazı bilərəm.	Maraq dairəmə aid müxtəlif mövzularda aydın və ətraflı yazı bilərəm. Hər hansı bir fikrin xeyrinə, yaxud onun ziddinə olan düşüncələrimi, bununla bağlı səbəbləri əks etdirən esse yazı və hesabat hazırlaya bilərəm.	Aydın və rəbətli mətn yazaraq, fikirlərimi ifadə edə bilərəm. Vacib nüanslardan bəhs edərək, mürəkkəb mövzuların ətraflı təsvirini esse və ya hesabat şəkildə yazı bilərəm. Müxtəlif növ mətnləri nəzərdə tutduğum oxucunun üslubuna uyğun yazı bilərəm.	Müvafiq üslubda, aydın və axıcı tərzdə mətn yazı bilərəm. Hər hansı məsələyə dair oxucunun vacib məqamları anlamasına və yadda saxlamasına kömək etmək məqsədilə məntiqli, mürəkkəb məktublar, hesabat və ya məqalələr yazı bilərəm. Akademik mətnlərə və ya ədəbi əsərlərə xülasə və rəy verə bilərəm.

Qarşılıqlı ünsiyyət (interaksiya)	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Şifahi ünsiyyət (interaksiya)	Həmsöhbətim dediklərini asta-asta təkrarladığda, həmçinin fikrimi ifadə etməyə yardımçı olduqda, sadə ünsiyyət qura bilərəm.	Adi və birbaşa informasiya mübadiləsi tələb edən tanış mövzu və işə dair sadə və ümumi mövzularda ünsiyyət qura bilərəm.	Dilin danışıldığı bölgəyə səyahət edərkən ortaya çıxıbəcək əksər məsələləri həll edə bilərəm. Tanış, şəxsi maraqlar dairəmə və ya gündəlik mövzulara (məsələn, ailə, hobbilər, iş, səyahət və cari hadisələr) dair söhbətlərdə hazırlıqsız iştirak edə bilərəm.	Öyrənilən dilin istifadəçiləri ilə müntəzəm qarşılıqlı əlaqə qurmağa imkan verəcək dərəcədə səsli və təbii şəkildə danışmağı bacarıram.	Doğru ifadəni tapmaq üçün çox düşünmədən səsli və qəfil danışa bilərəm.	İstənilən dialoqda və ya müzakirədə heç bir çətinlik çəkmədən iştirak edir, frazeoloji birləşmə və ifadələri yaxşı bilərəm.
	Lazım gəldikdə, yaxud çox tanış mövzularda sadə suallar verə və cavablandırma bilərəm.	Söhbətin ardını davam etdirəcək qədər başa düşməmə də, çox qısa ünsiyyət qurmağı bacarıram.		Tanış mövzularda dair söhbətlərdə fəal iştirak edir, fikirlərimi dəstəkləyə və izah edə bilərəm.	Dildən ictimai və akademik fəaliyyət üçün zəruri olan çevikliklə və effektiv şəkildə istifadə etməyi bacarıram.	Fikrimi səsli çatdırır və incə məqamları dəqiq ifadə edə bilərəm.
Yazılı və onlayn ünsiyyət (interaksiya)	Gördüyüm və bəyəndiyim işlərə dair qısa, sadə paylaşımlar edə və şərhlərə çox sadə şəkildə cavab yazma bilərəm.	Sadə qarşılıqlı ünsiyyətin iştirakçısına çevrilir, hisslərimi, gördüyüm işləri ifadə etməyi, zəruri şeylər barədə məlumat verməyi, təşəkkür və ya üzrxahlıq ifadə edərək rəylərə və ya suallara verilməmiş cavablara münasibət bildirməyi bacarıram.	Sadə qarşılıqlı ünsiyyətin həzrləşmə, praktik işlərdə, tədbirlərdə, təəssülat və hisslərin ifadə olunduğu mövzularda qarşılıqlı ünsiyyət qura bilərəm.	Həmsöhbətlərim müəkkəb sözlərdən istifadə etmədikdə, özümü ifadə etmək üçün mənə vaxt və dəstək verdikdə, fikirlərimi onlarınla əlaqələndirir və anlaşılmazlıqları, yaxud fikir ayrılıqlarını aradan qaldırır və bu yolla bir neçə nəfərlə ünsiyyət qura bilərəm.	Mürəkkəb, müəkkəb mövzularda digər şəxslərin düşüncələrindəki niyyət və məqsədi başa düşür, ifadə tərzinə uyğunlaşdıraraq özümü aydın, dəqiq, çevik və effektiv şəkildə ifadə edə bilərəm.	Demək olar ki, bütün növ qarşılıqlı ünsiyyət zamanı özümü müvafiq səs tonu və üslubda ifadə edə bilərəm.
	Asanlıqla digər şəxslərin yazılarına, paylaşımlarına, şəkillərinə şərh bildirməyi bacarıram.	Məhsul sifariş vermək kimi sadə əməliyyatlar həyata keçirməyi bacarıram, sadə təlimatları əməl edə və həmsöhbətimin dəstəyi ilə müştərək işlərdə əməkdaşlıq edə bilərəm.	Daha mürəkkəb anlayışların sadə izahını verən şəkil, statistik məlumat və cədvəl kimi vizual vasitələrin köməyi ilə layihə üzərində işləyən komanda ilə qarşılıqlı ünsiyyət qura bilərəm.	Faktların, təcrübə və hadisələrin əhəmiyyətini vurğulaya, fikirləri əsaslandırma və əməkdaşlığı dəstəkləyə bilərəm.	Misallar çəkib, izah etməklə, ortaya çıxan ünsiyyət və mədəni əlaqələr üzrə problemləri səmərəli şəkildə həll etməyi bacarıram.	Müvafiq ifadələrdən istifadə edərək, səs tonumu çevik və uyğun şəkildə tənzimləyir, əvvəlcədən təxmin etdiyim mümkün anlaşılmazlıqları, ünsiyyət problemlərini və emosional reaksiyalarla əlaqədar halları qaydasına qoya bilərəm.

Mediasiya	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Mətn mediasiyası	Elan və bildirişlər, plakat və proqramlar kimi qısa, sadə mətnlərdə verilmiş sadə, proqnozlaşdırıla bilən məlumatları ifadə edə bilərəm.	Aydın və sadə dildə ifadə olunduğu təqdirdə, gündəmdə olan mövzulardan bəhs edən qısa və sadə mətnlərin əsas mənasını çatdırı bilərəm.	Taniş, şəxsi və ya gündəmdə olan mövzuları əks etdirən aydın, rəhbətli məlumat xarakterli mətnlərdəki informasiyanı ifadə edə bilərəm.	Pəşəkar, akademik və şəxsi maraq sahəmdə olan müəkkəb, lakin rəhbətli şəkildə yazılmış mətnlərdə yer alan vacib məqam(lar)ı ətraflı məlumat və arqumentlərdən istifadə edərək düzgün şəkildə çatdırı bilərəm.	Bəzən müəyyən texniki anlayışların mənasını axtarmaq şərtlə, ixtisasıma aid olub-olmamasından asılı olmayaraq, uzun, müəkkəb mətnlərdəki vacib fikirləri aydın, səlis və rəhbətli ifadə edə bilərəm.	Önemli aspektləri və əksər nüansları dəqiq şəkildə çatdıraraq və sosial-mədəni təsirləri (məsələn, qeydlərdən, sətirlərdən, mənalardan, istehza və sarkazmlardan istifadə) göstərərək, dəlil və arqumentlərin hansı üsulla təqdim olunduğunu aydın, səlis və rəhbətli şəkildə izah edə bilərəm.
Mediasiya konsepsiyaları	Qısa, sadə ifadələrdən istifadə etməklə, digər şəxslərə fikirlərini bildirmək üçün müəcciat edə bilərəm. Bir fikrə marağımı göstərmək və başa düşdüyümü təsdiqləmək üçün sadə söz/işarə və qeyri-verbal ünsiyyət vasitələrindən istifadə edə bilərəm. Fikrimi çox sadə şəkildə ifadə edə bilərəm, başqalarından məni başa düşdüklerini soruşa və fikirlərini öyrənə bilərəm.	Qarşımdakından bəzən dediklərini təkrarlamayı xahiş etməklə, fikirlərini soruşub təkliflər irəli sürürəm və cavabları anlayaraq, sadə praktik işlərdə əməkdaşlıq edə bilərəm. Müəccirəni davam etdirmək üçün sadə təkliflər irəli sürə və şəxslərdən müəyyən məsələlər barədə nə düşündüklərini soruşa bilərəm.	Sadə ifadələrin köməyi ilə tapşırıq formalaşıdırma və başqalarından öz təcrübələrini bölüşməyi xahiş edə bilərəm. Digər şəxsləri münasibət bildirməyə, fikirlərinin səbəb(lər)ini aydınlaşdırmağa və ya verdiyi xüsusi şərhləri dəqiqləşdirməyə çağırma bilərəm. Fikirlərin anlaşıldığını yoxlamaq üçün müvafiq suallar verə və qarşılıqlı anlaşmanı təsdiqləmək üçün kiminsə dediklərini təkrarlama bilərəm.	İştirak etməyə həvəs oyarda və qrupun digər üzvlərinin fikrini cəlb edə və suallar təqdim edə bilərəm, yaxud şəxslərdən düşüncələri haqqında müfəssəl danışmağı və fikirlərini aydınlaşdırmağı istəyə bilərəm. Digər şəxslərə fikirlərini inkişaf etdirməyə kömək edir və məsələnin fərqli tərəflərini nəzərə alaraq onları vahid ideya ətrafında birləşdirə bilərəm.	Qrupa rəhbərlik edərkən məntiqi təfəkkürü stimullaşdırmaq məqsədilə müxtəlif fikirlərə əsaslanan bir sıra açıq suallar soruşaraq, başqalarının dediklərini maruzə edərək, fərqli düşüncələri ümumiləşdirərək, inkişaf etdirərək və aydınlaşdıraraq müxtəlif mövqeləri anlama bilərəm və müəccirənin nəticə ilə başa çatmasına dəstək oluram.	Müəccəb və müəccirə mövzuları müəccirə edərkən başqalarının ideyalarını inkişaf etdirə, bir məsələni həll etmək və ya çözmək üçün başqalarını öz fikirlərini dəqiqləşdirməyə təşviq edə, onları ümumiləşdirə, qiymətləndirə və bir-biri ilə əlaqələndirə bilərəm.

Mediation	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Mediasiya kommunikasiyası	Sadə sözlər/işarələr və qeyri-verbal ünsiyyət vasitələri ilə məmnuniyyətimi və marağımı ifadə edə, başqalarını fikirlərini bölüşməyə dəvət edib, başa düşdüyümü bildirərək ünsiyyəti asanlaşdırı bilirəm.	Sadə sözlər/işarələrdən istifadə edərək digər şəxslərə fikirlərini izah etmək üçün müraciət edə, anladığımı, yaxud razılaşdığımı bildirərək ünsiyyətin qurulmasına kömək edə bilirəm. Gündəlik təxmin edilən vəziyyətlərdə şəxsi istək və ehtiyacların əsas məğzini ifadə edə bilirəm.	Şəxsləri təqdim etmək, prioritetlər haqqında informasiya mübadiləsi aparmaqla, bir məsələnin təsdiqi, yaxud aydınlaşması üçün sadə sorğular təqdim etmək, ümumi danışmaq mədəniyyətinə dəstək verə bilirəm.	Fərqli fikirləri, hiss və yanaşmaları dəyərləndirməklə, eləcə də iştirakçıları bir-birinin düşüncələrinə münasibət bildirməyə dəvət etməklə üslubumu dəyişib, ümumi danışmaq mədəniyyətini təşviq edə bilirəm.	Qeyri-müəyyənlikləri aydınlaşdırmaqla, müxtəlif düşüncə tərzlərinə həssaslıq göstərməklə və anlaşılmaqları aradan qaldırmaqla ümumi danışmaq mədəniyyətinə vasitəçilik edə bilirəm.	Sosio-mədəni və sosio-lingvistik fərqləri nəzərə alaraq, daha incə nüansları çatdırmaqla aid olduğum cəmiyyətlə digər cəmiyyətin üzvləri arasında səmərəli və sərbəst vasitəçilik edə bilirəm.
	Fikrimi ifadə etməyə yardım göstərilərsə, başqalarının şəxsi məlumatları, eləcə də çox sadə, öncədən təxmin edilən digər məlumatlar əsasında ünsiyyət qura bilirəm.	İnsanlar arasında yaranan fikir ayrılığı və ya anlaşılmaqlığı anlaya bilir və güzəştə getmək, yaxud razılığa gəlmək üçün sadə ifadələrdən istifadə edə bilirəm.	Çıxış edən şəxslər öz fikirlərini açıq şəkildə ifadə etdikdə və nitqimi planlaşdırmaq üçün bir qədər fikirləşməyə imkanım olduqda, şəxsi maraqlarla bağlı mövzularda deyilənlərin əsas məğzini çatdırı bilirəm.	Çıxış edən şəxslərin zəruri hallarda daha aydın izahat verməsi şərti ilə, maraqlar dairəsinə aid mövzularda vacib məlumatları və fikirlərin əhəmiyyətini çatdırı bilirəm.	Mühüm məlumatları dəqiq, salis və qısa şəkildə çatdırı və mədəni fərqləri ayırd edə bilirəm. İnandırıcı, diplomatik yolla danışa bilirəm.	

**Mediasiya
kommunikasiyası**

Əlavə 3:

DANIŞIQ DİLİNİN KEYFİYYƏT XÜSUSİYYƏTLƏRİ (FONOLOGIYA ƏLAVƏ OLUNUB)

	Diapazon	Dəqiqlik	Səlislik	Ünsiyyət	Ardıcılıq	Fonologiya
C2	İncə məna çalarlarını daha dəqiq çatdırmaq, qeyri-müəyyənliyi ayırd etmək, fərqləndirmək və aradan qaldırmaq üçün fikirləri müxtəlif linqvistik formalarda yenidən ifadə etməkdə böyük çəviklik nümayiş etdirir. Həmçinin idiomatik ifadələr və danışiq dili üzrə dərin biliyə malikdir.	Hətta fikrini başqa məsələlərə (məsələn, nitqini planlaşdırmağa, digər şəxslərin münasibətini dinləməyə) yönəltmə də, mürəkkəb qrammatik qaydalara daim riayət edir.	Çətinlik çəkdikdə həmsöhbətinin hiss etməyəcəyi şəkildə, asanlıqla ifadə tərzini dəyişir və rəvan danışaraq fikirlərini sərbəst şəkildə çatdırma bilir.	Demək olar ki, səy göstərmədən, müvafiq qeyri-verbal ünsiyyət vasitələri və intonasiya növlərindən istifadə edərək asanlıqla və maharətli şəkildə qarşılıqlı əlaqə qura bilir. Söhbət zamanı fikirlərini tamamilə təbii şəkildə, ardıcıl formada, istinad etməklə, sitat gətirməklə və s. yollarla çatdırma bilir.	Dil vasitələrindən, çoxsaylı bağlayıcı və köməkçi sözlərdən düzgün istifadə etməklə əlaqəli və bağlantılı dialoq qura bilir.	Hədəf dildə əsas fikrin aydın və dəqiq səslənməsinə yüksək səviyyədə nəzarət edərək – söz və cümlədə vurğu, ritm və intonasiya kimi prosodik ifadə vasitələri də daxil olmaqla, fonoloji vahidlərdən düzgün istifadə edə bilir. Başqa dil(lər)ə xas tələffüz xüsusiyyətlərinin mövcudluğu nitqinin anlaşıqlı olmasına heç bir şəkildə təsir göstərmir.
C1	Yaxşı dil bacarığına sahib olmaları ümumi, akademik, iş və ya asudə vaxta aid mövzuların əksəriyyətində, demək istədiklərini məhdudiyyətsiz və müvafiq üslubda aydın ifadə etməyə imkan verir.	Qrammatik qaydalara yüksək səviyyədə riayət edir; nadir hallarda, diqqət cəlb etməyən səhvlər buraxır, səhvini özü düzəldə bilir.	Fikrini sərbəst və ani şəkildə, demək olar ki, əlavə səy göstərmədən ifadə edə bilir. Nitqinin təbiiyyəti, axıcılığı bəzi hallarda yalnız konseptual olaraq mürəkkəb mövzuda pozula bilər.	Söhbətə başlamaq, danışmaq və ya danışığı davam etdirmək, öz fikrini digərlərinin nitqi ilə maharətli əlaqələndirmək üçün mövcud diskursiv funksiyalardan müvafiq ifadəni seçə bilir.	Dil vasitələrindən, bağlayıcı və köməkçi sözlərdən düzgün istifadə etməklə əlaqəli və bağlantılı nitq söyləyir.	Danışdığı müddətdə anlaşıqlı olması üçün kifayət qədər diqqətli olaraq, hədəf dildəki fonoloji xüsusiyyətlərin əksəriyyətinə riayət edir. Hədəf dildəki bütün səsləri demək olar ki, düzgün səsləndirir; bəzən digər dil(lər)ə xas ləhcə xüsusiyyətləri nəzərə çatırpa bilir, lakin bu, ümumilikdə nitqin aydınlığına təsir göstərmir.

	Diapazon	Dəqiqlik	Səlislik	Ünsiyyət	Ardıcılıq	Fonologiya
B2+						
B2	Dili lazımi şəkildə bildiyinə görə, müvafiq sözü fikirləşmək üçün çox vaxt sərf etmədən, müəkkəb cümlə quruluşlarından istifadə edərək əksər ümumi mövzularda aydın təsvirlər verə və fikrini ifadə edə bilər.	Qrammatik qaydalara yüksək səviyyədə riayət edir. Anlaşılmazlığa səbəb olacaq səhvlər buraxmır və səhvlərin əksəriyyətini düzəldə bilər.	Cümləni düzgün qurmağa və müvafiq ifadəni tapmağa çalışarkən bəzən fasilələr yaranarsa da, uzun fasilələrin sayı az olur və danışarkən eyni sürəti saxlaya bilər.	Bəzən zərif formada olmasa belə, lazım olan anda söhbətə başlayır, yaxud müzakirəyə qoşulur və bu müzakirəni yekunlaşdırır. Tanış mövzularda olan müzakirələrə anladığını təsdiqləyərək, başqalarının fikrini soruşaraq və s. yollarla öz dəstəyini verir.	Geniş nitq zamanı bəzən rəbitəlilik pozulsa da, məhdud sayda bağlayıcılardan istifadə edərək fikirlərini aydın və müvafiq şəkildə əlaqələndirə bilər.	Demək olar ki, düzgün tələffüz edir, vurğunu düzgün qoyur və səsləri düzgün tələffüz edir. Danışığında və tələffüzündə digər dillərin təsiri hiss olunsa da, bu hal nitqinin anlaşıqlı olmasına demək olar ki, təsir etmir, ya da az təsir edir.
B1+						
B1	Ailə, hobbilər və şəxsi maraqlar, iş və səyahət kimi mövzularda və gündəlik məsələlərdə tərəddüd etmədən və konkret şəkildə danışmaq üçün kifayət qədər dil biliyinə və söz ehtiyatına malikdir.	Öncədən təxmin edilən vəziyyətlərdə tez-tez istifadə olunan "şablon" və ifadələrdən kifayət qədər dəqiq istifadə edə bilər.	Xüsusilə uzun müddət fasiləsiz danışarkən qrammatik və leksik qaydaları pozmamaya və xətalardan qaçınmağa üçün açıq-aydın fasilələrə yol versə də, anlaşıqlı formada nitqini davam etdirir.	Tanış və ya şəxsi maraqlar doğuran mövzularda sadə şəkildə üzbəüz dialoq qura, müzakirəyə qoşula və dialoqu yekunlaşdırır. Qarşılıqlı anlamaları təsdiqləmək üçün həmsöhbətinin dediklərinin bir hissəsini təkrarlaya bilər.	Qısa, sadə diskret məlumatları ardıcıl fikirlərlə əlaqələndirir.	Tələffüzü, əsasən aydındır; həm cümlə, həm də söz səviyyəsində intonasiya və vurğunu demək olar ki, düzgün səsləndirir. Ancaq ləhcəsində digər dillərin təsiri var.
A2+						

	Diapazon	Dəqiqlik	Səlislik	Ünsiyyət	Ardıcılıq	Fonologiya
A2	Əsasən, gündəlik vəziyyətlərdə müəyyən məlumatları çatdırmaq üçün əzbərlədiyi əsas cümlə quruluşlarından, bir neçə ifadə və şablonlardan istifadə edir.	Bəzi sadə cümlə quruluşlarından düzgün istifadə edir, lakin sisteməlik cəhətdən önəmli səhvlər buraxır.	Nəzərəcarpacaq qədər çox fasilələrə, səhv başlanğıca yol versə də, nitqini bir neçə dəfə yenidən formalaşıdırsa da, sadə cümlələr qurur və başqaları tərəfindən anlaşılr.	Sual soruşa və verilən sualları cavablandırır bilir, sadə fikirlərə cavab verir. Əksər hallarda söhbəti davam etdirəcək qədər anlamasa da, söhbətin məğzini anladığını nümayiş etdirir.	“Və”, “amma” və “çünki” kimi sadə bağlayıcılardan istifadə edərək cümlə qura bilir.	Tələffüzü ümumilikdə başa düşüləcək qədər aydındır, ancaq həmsöhbətləri arasına dediklərini yenidən təkrarlamayı xahiş edir. Digər dil(lər)in vurğu, ritm və intonasiyalarının təsiri nitqinin aydın alınmasına çox mane olur, həmsöhbətləri bu halda ona yardım edə bilər. Buna baxmayaraq, sadə sözlərin tələffüzü aydındır.
A1	Şəxsi məlumatlar və müəyyən konkret vəziyyətlərlə bağlı ilkin sözləri/işarələri və sadə ifadələri bilir.	Əzbərlədiyi bir neçə sadə grammatik quruluşları və sadə cümlələrdə cümlə üzvlərinin sırasını izləyə bilir.	İfadələri düşünmək, çox istifadə etmədiyi sözləri demək və söhbətə davam etmək üçün uzun fasilələr verir, əzbərlədiyi əksər, çox qısa, ayrı-ayrı ifadələrdən istifadə edə bilir.	Şəxsi məlumatlarla bağlı sual verə və sualları cavablandırır bilir. Həmsöhbətinin öz dediklərini təkrarlamasından, yenidən və daha yaxşı ifadə etməsindən asılı olmaqla, sadə bir şəkildə qarşılıqlı əlaqə qura bilir.	Sözləri/işarələri və ya ifadələri “və” və “yəni” kimi çox sadə bağlayıcılarla əlaqələndirə bilir.	Əzbərlədiyi məhdud sözlərin tələffüzü yalnız həmin dildə danışan şəxsin cəhdləri ilə başa düşülür. Məhdud səsləri düzgün tələffüz edir, həmçinin sadə, tanış söz və ifadələrdəki vurğunu düzgün qoya bilir.

Əlavə 4:

YAZILI QIYMƏTLƏNDİRMƏ ŞKALASI⁶³

	Ümumi	Diapazon	Ardıcillıq	Dəqiqlik	Təsvir	Arqument
C2	Müvafiq və effektiv, özünəməxsus üslubda aydın, çox dəqiq və axıcı mürəkkəb mətnlər yazsa, incə nüansları çatdırmağı bilir. Əsas nüansların oxucu tərəfindən tapılmasını asanlaşdırmaq məqsədi ilə məntiqi ardıcılıqla yazır.	İncə məna çalarlarını düzgün çatdırmaq, qeyri-müəyyənliyi ayırd etmək və aradan qaldırmaq üçün fikirləri müxtəlif linqvistik formalarda ifadə etməkdə böyük çeviklik göstərir. İdiomatik ifadələr və danışdığı dili üzrə dərin biliyə sahibdir.	Müxtəlif dil vasitələrindən, çoxsaylı bağlayıcılardan və digər köməkçi sözlərdən müvafiq yerlərdə doğru şəkildə istifadə edərək bağlantılı və əlaqəli mətnlər hazırlaya bilir.	Ən mürəkkəb dil formalarında belə, qrammatik normalara və ardıcılığa nizamlı və dəqiq şəkildə riayət edir. Nadir hallarda səhv buraxır ki, bu səhvlər də nadir hallarda istifadə edilən formalara aiddir.	Müvafiq janra uyğun üslubda aydın, səlis və olduqca maraqlı hekayələr, o cümlədən təcürbələrini haqqında yazsa bilir.	Arqument gətirməklə, təklifləri və ya bədii əsərləri tənqidi qiymətləndirməklə aydın, axıcı və mürəkkəb rəylər, məqalələr və esselər yazsa bilir. Oxucunun əsas nüansları tapılmasını asanlaşdırmaq məqsədi ilə müvafiq və məntiqi ardıcılıqla yazır.
C1	Mürəkkəb mövzular haqqında aydın, rəbətli və əsasən, düzgün mətnlər yazmağı bacarır. Bir-biri ilə əlaqəli məsələləri nəzərə çatdırır, fikirlərini əlavə nüanslarla, səbəblərlə, müvafiq misallarla əsaslandırır, daha ətraflı çatdırır və nəticələndirir.	Ümumi, akademik, işə və ya asudə vaxta aid mövzularda, demək istədiklərini məhdudiyyətsiz və müvafiq üslubda, aydın ifadə etmək üçün lazımı ifadələri seçməyə imkan verən geniş dil biliyinə malikdir. İfade tərzində və səs tonunda elastiklik bir qədər məhduddur.	Dil vasitələrindən, bağlayıcı və köməkçi sözlərdən düzgün istifadə etməklə aydın, axıcı və rəbətli mətnlər yazsa bilir.	Qrammatik qaydalara yüksək səviyyədə riayət edir; təsadüfi hallarda qrammatik qaydalarda söz birləşməsi və idiomlardan istifadə edərkən səhvlərə yol verir.	Özündən əmin şəkildə, şəxsi, təbii və nəzərdə tutulmuş auditoriyaya uyğun üslubda aydın, təcürbətli, rəbətli təsviri və yaradıcı mətnlər yazsa bilir.	Müvafiq əlaqəli məsələləri vurğulayaraq mürəkkəb mövzularda aydın, rəbətli ekspozisiyalar yazsa bilir. Fikirlərini əlavə nüanslarla, səbəblərlə, müvafiq misallarla əsaslandırır, daha ətraflı çatdırır.

⁶³ Bu cədvəl "Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi"nə (CEFR) əsasən müvafiq dil imtahanları təlimatında Cədvəl 4 başlığı ilə mövcuddur.

	Ümumi	Diapazon	Ardıcılıq	Dəqiqlik	Təsvir	Arqument
B2	Müxtəlif mənbələrdən məlumat və arqumentləri ümumiləşdirib qiymətləndirərək, maraq dairəsinə aid müxtəlif mövzularda aydın və müfəssəl rəsmi və qeyri-rəsmi mətnlər yazmağı bacarır. Bəzən uyğun gəlməyən ifadələrdən istifadə etməklə, rəsmi və qeyri-rəsmi dili fərqləndirə bilir.	Əksər ümumi mövzularda aydın təsvirlər vermək və fikir bildirmək üçün kifayət qədər dil biliyinə malikdir və bu zaman bir sıra müəkkəb cümlə quruluşlarından istifadə edir. Bununla yanaşı, nitqində ifadəlilik və idiomatiklik, daha müəkkəb quruluşların istifadəsi hiss olunmur.	Uzun mətnlərdə rəbitəlilik bəzən pozulsada, bir çox bağlayıcılardan istifadə etməklə cümlələrini əlaqələndirərək aydın və anlaşılan mətnlər yazır.	Qrammatik qaydalara, əsasən, yüksək səviyyədə əməl edir. Anlaşılmağa gətirib çıxaran səhvlərə yol vermir.	Mətnə fikirləri arasındakı əlaqəni aydın və uyğun şəkildə qeyd edir və müvafiq janrın standart qaydalarına əməl edərək real və ya təxəyyülün məhsulu olan hadisə və təcrübələrin aydın və ətraflı təsvirlərini yazır. Maraqlı sahələrinə aid müxtəlif mövzularda aydın, ətraflı təsvirlər yazır. Bir film, kitab və ya pyes haqqında rəy yazır.	Əhəmiyyətli məqamları və fikrini əsaslandıraraq detalları müvafiq şəkildə vurğulamaqla sistemli arqument irəli sürərək əsas rəy yazır. Müxtəlif fikirləri və ya bir problemin müxtəlif həll yollarını qiymətləndirə bilir. Müəyyən fikrin lehinə, yaxud əleyhinə səbəblər göstərməklə və müxtəlif fikirlərin mənfəi və müsbət cəhətlərini izah etməklə arqument irəli sürərək əsas rəy yazır. Bir sıra mənbələrdən aldığı məlumat və arqumentləri sintez edə bilir.
B1	Maraqlı dairəsinə olan bir sıra tanış mövzularda sadə və əlaqəli mətnlər yazır, bir sıra qısa diskret elementləri ardıcılıqla birləşdirir. Mətnlər başa düşüləndir, ancaq ara-sıra aydın olmayan ifadələr, yaxud uyğunsuzluqlar mətnin oxunuşu zamanı fikir dağınıqlığına səbəb ola bilər.	Ailə, hobbilər və şəxsi maraqlar, iş və səyahət kimi mövzularda və gündəlik məsələlərdə fikirlərini geniş ifadə etmək üçün kifayət qədər söz ehtiyatına və dil biliyinə malikdir.	Qısa, sadə diskret məlumatları ardıcıl fikirlərlə əlaqələndirir.	Tez-tez istifadə olunan "şablon" və ümumi ifadələrdən kifayət qədər dəqiq istifadə edə bilir. Bəzən səhvlərə yol verir, ancaq bu zaman, oxucu ümumi məzmunu əsaslanaraq onu düzgün anlaya bilər.	Mövzuya dair hiss və düşüncələrini təsvir edərək, təcrübəsindən bəhs edən sadə mətnlər yazır. Təsvirində canlandırdığı mövzu və ya real hadisə, yaxud son səyahəti haqqında təsviri mətn yazır. Hekayə nəql edə bilir. Maraqlı dairəsinə aid bir sıra tanış mövzuların sadə, ətraflı təsvirlərini yazır.	Maraqlı dairəsinə dair qısa sadə əsərlər yazır. Tanış olduğu gündəlik və maraqlı dairəsinə aid qeyri-standard mövzular üzrə toplanmış mövcud məlumatlar əsasında müəyyən əminliklə ümumiləşdirmələr aparır, rəy yazır və hesabat təqdim edə bilir. Gündəlik faktiki məlumatları və hadisələrin səbəblərini əhatə edən adi standart formatda çox qısa rəy yazır.

	Ümumi	Diapazon	Ardıcılıq	Dəqiqlik	Təsvir	Arqument
A2	“Və”, “amma” və “çünkü” kimi sadə bağlayıcılarla əlaqələndirilmiş bir sıra sadə ifadə və cümlələr yazıla bilər. Daha uzun mətnlərdə anlamağı çətinləşdirən ifadələr və anlayışlar istifadə olunmalıdır.	Əsasən, gündəlik vəziyyətlərdə müəyyən məlumatları çatdırmaq üçün əzbərlədiyi əsas cümlə quruluşlarına, bir neçə ifadə və şablonlardan istifadə edir.	İfadələri “və”, “amma” və “çünkü” kimi sadə bağlayıcılarla əlaqələndirə bilər.	Bəzi sadə quruluşlardan düzgün istifadə edir, lakin sisteməlik cəhətdən önəmli səhvlər buraxır. Səhvlər bəzən anlaşılmazlığa səbəb ola bilər.	Hadisələrin, keçmiş fəaliyyət və şəxsi təcrübənin çox qısa, əsas təsvirlərini yazır. Şəxslər haqqında qısa, sadə, xəyali bioqrafiya və sadə şeirlər yazmağı bacarır.	
A1	Sadə ayrı-ayrı ifadələr və cümlələr yazır. Daha uzun mətnlərdə anlamağı xeyli çətinləşdirən ifadələr və anlayışlar istifadə olunmalıdır.	Şəxsi məlumatlara və xüsusi səciyyəvi vəziyyətlərə aid çox sadə söz və ifadə bazasına malikdir.	Sözləri və ya ifadələri “və”, “yeni” kimi çox sadə ardıcıl bağlayıcılarla əlaqələndirə bilər.	Yalnız əzbərlədiyi bir neçə sadə qrammatik qaydaya və cümlə quruluşuna əməl edə bilər. Səhvlər anlaşılmazlığa səbəb ola bilər.	Özü və təsəvvüründə canlandırdığı şəxslər, yaşadığı yer, məşğuliyyətləri və s. haqqında sadə ifadələr və cümlələr yazır.	

Əlavə 5:

ONLAYN ÜNSİYYƏT VƏ MEDIASIYA (VASİTƏÇİLİK) FƏALİYYƏTİNİN DESKRIPTORLARININ MÜXTƏLİF SAHƏLƏRDƏ İSTİFADƏSİNƏ DAİR NÜMUNƏLƏR

Şkala istifadəçiləri üçün əlavə qaynaq olaraq, Müəllif Qrupu CEFR 2001 Bölmə 4.1.1-də göstərilən dörd sahə üçün onlayn interaktsiya və mediəsiya fəaliyyətlərinin deskriptorlarını aydınlaşdırmaq məqsədilə aşağıdakı nümunələri hazırlayıb. Bu nümunələr pedaqoqlara şagirdləri üçün hər deskriptora uyğun fəaliyyət seçməkdə kömək etmək məqsədi daşıyır.

Nümunələr 2015-ci ilin noyabrından dekabr ayına qədər aparılan təsdiqləmə mərhələsinin 3-cü dövründə, bir sıra müxtəlif vaxtlarda keçirilən seminarlarda təsdiqlənib.

Onlayn interaktsiya (ünsiyyət)					
	Onlayn danışıq və müzakirə	Vəziyyət (və rollar)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
C2	Real vaxt rejimində keçirilən onlayn müzakirələrdə dili çevik və həssas şəkildə kontekstə uyğun tənzimləyərək, duyğularını düzgün çatdırmaqla, kinaya və yumordan istifadə edərək aydın və dəqiq ifadə edə bilir.	“Online book club” kimi forumlarda dostlarla/həvəskar şəxslərlə keçirilən onlayn siyasi və fəlsəfi müzakirələrdə	ictimai-siyasət mövzularında keçirilən onlayn forumlarda moderator və ya iştirakçı kimi	birliklərin onlayn forumunun, yaxud veb-səhifəsinin təşkilatçısı kimi	universitetdə tədqiqatçılar üçün onlayn ünsiyyət platformasının yaradılmasında rəhbər şəxs kimi
	Onlayn müzakirələrdə mümkün anlaşılmazlıqları (həmçinin mədəni anlaşılmazlıqları), ünsiyyət problemlərini və emosional reaksiyaları anlama və səmərəli şəkildə həll edə bilir.				
C1	Müxtəlif istiqamətlərdə kommunikativ məqsədləri və mədəni təsirləri anlayaraq real vaxt rejimində bir neçə iştirakçı ilə onlayn ünsiyyət qura bilir.	“Online book club” kimi forumlarda dostlarla/həvəskar şəxslərlə keçirilən onlayn siyasi və fəlsəfi müzakirələrdə	ictimai təqdimatın davamı olaraq keçirilən müzakirə forumlarında iştirakçı kimi	böyük bir korporasiyanın şöbələri arasındakı iclaslarda	açıq onlayn kurs və ya forumda tələbə qismində iştirakçı olaraq
	Mürəkkəb, mücərrəd məsələlərin izahını zəruri hallarda tələb etməklə, real vaxt rejimində canlı formada iş və ya elmi müzakirələrdə səmərəli şəkildə iştirak edə bilir.			şirkətin uzunmüddətli strategiyasını müzakirə etmək üçün onlayn görüşlərdə və ya müəllimlər üçün onlayn ixtisasartırma tədbirlərində	açıq onlayn kursda və ya forumda tələbə qismində iştirakçı olaraq (məs., kütəvi onlayn açıq kurs - MOOC)

Onlayn ünsiyyət					
	Onlayn danışıq və müzakirə	Vəziyyət (və rollar)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
C1	Lazım olduqda, ifadə tərzini onlayn ünsiyyət mühitinə uyğun dəyişdirə bilir.	sosial şəbəkələrdəki müzakirələrdə	sosial və ya şəxsi məsələlərlə bağlı onlayn dəstək qrupunun veb-səhifəsində üzv qismində	iş şərtlərini müzakirə etmək üçün onlayn platformada keçirilən işçi heyətin iclasında və ya onlayn hədəf-grupun iclasında iştirakçı olaraq	eyni ixtisas tələbələri və ya müəllimləri üçün onlayn forumda
	İşlə bağlı və ya akademik onlayn söhbət və müzakirələrdə arqumentləri qiymətləndirir, yenidən ifadə edə və etirazını bildirir.	[nəzərdə tutulmur]	mövzu və məsələləri qiymətləndirmək üçün xüsusi onlayn forumda	onlayn biznes və ya layihə forumunda iştirak edən məsləhətçi kimi	universitetin debat qrupunun onlayn müzakirə forumunda iştirak
B2+	Onlayn fikir mübadiləsi apara, fikirlərini əvvəlliklərlə əlaqələndirir, mədəni təsirləri dərk edib müvafiq cavab verə bilir.	sosial şəbəkələrdəki müzakirələrdə	sosial və şəxsi məsələlərlə bağlı onlayn dəstək qrupunun veb-səhifəsində üzv olaraq xüsusi maraqlarla bağlı mövzu və məsələləri qiymətləndirmək üçün onlayn forumda	böyük korporasiyanın şöbələri arasında keçirilən iclaslarda iş şərtlərini müzakirə etmək üçün işçi heyətin onlayn keçirilən iclasında və ya onlayn hədəf-grupun iclasında iştirakçı olaraq	eyni ixtisas tələbələri və ya müəllimləri üçün onlayn forumda

Onlayn ünsiyyət					
	Onlayn danışıq və müzakirə	Vəziyyət (və rollar)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
B2	İştirakçılar qeyri-işlək və ya mürəkkəb ifadələrdən istifadə etmədiyi təqdirdə və cavab üçün vaxt verildikdə, maraq dairəsinə dair mövzular ətrafında fikir söyləyərək, eləcə də digərlərinin fikrinə rəy bildirərək onlayn müzakirədə fəal iştirak edə bilər.	onlayn platformada incəsənət nümunəsi və ya hər hansı bir musiqinin dostlar ilə tənqidi müzakirəsində	proqram/xəbər agentliyi tərəfindən keçirilən ictimai onlayn müzakirə forumunda/şərh bölməsində	iş şərtlərini müzakirə etmək üçün onlayn olaraq keçirilən işçi heyətin iclasında və ya onlayn hədəf-qrupun iclasında iştirakçı olaraq	e-tv-nin layihəsi çərçivəsində başqa məktəbin şagirdləri ilə müzakirədə e-tv-nin layihəsi çərçivəsində başqa məktəbin şagirdləri ilə birgə müzakirədə
	Moderator tərəfindən müzakirədə iştirakına şərait yaradıldıqda, fikirlərini effektiv şəkildə əvvəlkilərlə əlaqələndirərək bir neçə iştirakçı arasındakı onlayn müzakirələrdə iştirak edə bilər.	şəxsi yeniliklər və planlar barədə ətraflı məlumat əldə etmək üçün uzaqda yaşayan dostlar, yaxud ailə ilə onlayn əlaqə qurma	kommersiya proqramı və ya oyun veb saytı sahəsi ilə bağlı forumda iştirakçı olaraq sosial və ya şəxsi məsələlər üçün onlayn dəstək qrupu veb saytında iştirakçı olaraq	onlayn platformada keçirilən heyət komitəsinin iclasında və ya onlayn hədəf-qrupun iclasında iştirakçı kimi	
	Həmsöhbət(lər)i dəstək versə, onlayn qarşılıqlı ünsiyyət zamanı yaranan anlaşılmaqlıqları və fikir ayrılıqlarını anlayır və onları həl edir.	sosial şəbəkədə müzakirədə	xüsusi maraqlarla bağlı mövzu və məsələləri qiymətləndirmək üçün onlayn forumda	böyük korporasiyanın şöbələri arasında iclasda	
B1+	Her iştirakçının fikrini anlayaraq birdən çox iştirakçı ilə real vaxt rejimində onlayn ünsiyyət qura bilər, lakin bəzən əlavə izahat verilmədən detalları və arqumentləri başa düşə bilmir.	sosial şəbəkədə müzakirədə	kommersiya proqramı və ya oyun veb saytı sahəsi ilə bağlı forumda iştirakçı olaraq	heyətin onlayn platformada keçirilən iclasında və ya onlayn hədəf-qrupun iclasında iştirakçı kimi	e-tv-nin layihəsi çərçivəsində başqa məktəbin şagirdləri ilə müzakirədə e-tv-nin layihəsi çərçivəsində başqa məktəbin şagirdləri ilə birgə müzakirədə
	Mətni əvvəlcədən hazırlamaq, eləcə də bilmədiyi sözlərin axtarılıb, düzgünlüyünün yoxlanılması üçün onlayn vasitələrdən istifadə etmək şərti ilə, maraq dairəsindəki tanış mövzuda onlayn müzakirədə fikirlərini aydın şəkildə paylaşa bilər.	şəxsi yeniliklər və planlar barədə ətraflı məlumat əldə etmək üçün uzaqda yaşayan dostlar, yaxud ailə ilə onlayn əlaqə qurma	ictimai/mədəni bir festivalla əlaqəli tədbirin veb-səhifəsində forum iştirakçısı olaraq	korporasiyada şöbəyə aid onlayn sosial tədbirlərin iştirakçısı kimi	tələbə birliyinin ictimai tədbirlərinin iştirakçısı kimi
B1	Məhdud söz ehtiyatı bəzən təkrara və yazıda səhv buraxmasına səbəb olsa da, baş verənlər, hisslər və hadisələr haqqında fərdi şəkildə onlayn paylaşımlar edir və başqalarının şərhlərinə fərdi şəkildə ətraflı cavab verə bilər.		Proqram təminatı, yaxud oyunların veb-səhifələrinin onlayn dəstək qrupunun iştirakçısı kimi	sadə onlayn hədəf-qrupun iclasında iştirakçı kimi	eyni fənlərdə tədris alan tələbələr üçün onlayn forumda
	Mətni əvvəlcədən hazırlamaq, eləcə də bilmədiyi sözlərin axtarılıb, düzgünlüyünün yoxlanılması üçün onlayn vasitələrdən istifadə etmək şərti ilə, maraq dairəsindəki tanış bir mövzuda onlayn müzakirədə fikirlərini aydın şəkildə paylaşa bilər.		ictimai/mədəniyyət festivalı ilə əlaqəli tədbirlərin veb-səhifəsində forum iştirakçısı olaraq	peşəkar inkişaf forumunun iştirakçısı kimi	

Onlayn ünsiyyət				
	Onlayn danışiq və müzakirə	Vəziyyət (və rollar)		
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas
A2+	Cavablarını formalaşdırmaq üçün kifayət qədər vaxt olduqda, özlərini tanıdı və onlayn sadə müzakirələr apara, sual-cavab edə, təxmin edilən gündəlik mövzularda fikir mübadiləsi apara, eyni vaxtda yalnız bir nəfərlə ünsiyyətdə ola bilər. Gündəlik mövzular, ictimai hadisə və hissləri haqqında onlayn formada sadə, ilkin təfərrüatlarını ehtiva edən qısa təsviri paylaşımlar edə bilər. Digər şəxslərin internet üzərindən paylaşımlarına, sadə şəkildə yazıldığı/işarə dilində ifadə olunduğu təqdirdə, əlaqədar mediaya fikir bildirə, təəccüb, maraq və laqeydlilik hisslərini sadə şəkildə ifadə edərək, şərh verə bilər.	şəxsi yeniliklər və planlar barədə ətraflı məlumat əldə etmək üçün uzaqda yaşayan dostlar, yaxud ailə ilə onlayn əlaqə qurmaq	səyahətə dair onlayn məsləhət xidmətinə üzv olaraq festival/tədbirlərin veb-səhifələrində ictimaiyyətə açıq paylaşımlar	ümumi mövzularda şöbə daxili sadə onlayn forumun iştirakçısı kimi ümumi mövzularda şöbə daxili sadə onlayn forumun iştirakçısı kimi
A2	Sadə onlayn əlaqə qura bilir (məsələn, xüsusi tədbirlərlə əlaqəli virtual kartdakı sadə bir mesaj, xəbərləri paylaşmaq və görüşləri tənzimləmək/təsdiqləmək). Onlayn tərcümə vasitələrindən və digər mənbələrdən istifadə etməklə və sadə sözlərdən yararlanmaqla, əlaqəli bağlantılar və media haqqında onlayn şəkildə qısa müsbət və ya mənfi şərhlər verə bilər.			
A1	Tərcümə vasitələrindən istifadə edərək hobbiləri, bəyəndiyi/bəyənmədiyi məsələlər və s. haqqında çox qısa cümlələrdən ibarət sadə mesajlar yazı və şəxsi onlayn paylaşımlar hazırlaya bilər.	dil öyrənmək məqsədi ilə uzaqda yaşayan dostlar, yaxud ailə ilə onlayn ünsiyyət qurmaq	dil öyrənmək məqsədi ilə, festival/tədbirlərin veb-səhifələrində ictimaiyyətə açıq paylaşımlar	dil öyrənmək məqsədi ilə, məktəb təlim platformasının sual-cavab bölməsində
	Sadə onlayn paylaşımlara və kütləvi informasiya vasitələrinə, informasiya mənbələrinə qısa müsbət və mənfi rəylər yazmaq üçün sadə ifadələr və sadə sözlərdən/işarələrdən istifadə edə bilər və şablon minnətdarlıq və üzrxahlıq ifadələri vasitəsilə əlavə şərhlərə cavab yazı bilər.	dil öyrənmək məqsədi ilə uzaqda yaşayan dostlar, yaxud ailə ilə onlayn ünsiyyət qurmaq		dil öyrənmək məqsədi ilə, məktəb təlim platformasının sual-cavab bölməsində

Onlayn ünsiyyət					
	Onlayn danışıq və müzakirə	Vəziyyət (və rollar)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	
					Akademik
A1-dən öncəki	Sadə şablon ifadə və təəssüratla onlayn şəkildə bəsit təbrlik mesajı göndərə bilir. Menyudan seçə bildiyi və ya tərcümə vasitələrindən istifadə edə bildiyi təqdirdə, internetdə özü haqqında qısa, sadə məlumatlar (məsələn, münasibət, milliyyət, peşə) yerləşdirə bilir.	sosial şəbəkədə	sosial şəbəkədə	[nəzərdə tutulmur]	dil öyrənən qrup kimi
Onlayn ünsiyyət					
	Müəyyən hədəfləri nəzərdə tutan onlayn münasibət və əməkdaşlıq	Şəxsi	İctimai	Vəziyyət (və rollar)	
				Peşə-ixtisas	Akademik
C2	Anlaşılmazlıqları aradan qaldıra bilir və əməkdaşlıq əsnasında ortaya çıxan fikir ayrılıqlarını effektiv şəkildə həll edir. Birgə işə yenidən baxılması və redaktəsi zamanı qrupa göstərişlər verə və dəqiq olmasına nail ola bilir. Hər hansı layihə üzərində onlayn işləyən qrupu koordinasiya edə bilir, ətraflı təlimatları tərtib edir və yenidən nəzərdən keçirə bilir, komanda üzvlərinin təkliflərini qiymətləndirə və ümumi vəzifələrə aydınlıq gətirə bilir. Müzakirələri və danışıqları idarə etmək üçün dili çevik şəkildə tənzimləyərək, xidmətlərin göstərilməsi üçün tələb olunan mürəkkəb onlayn əməliyyatları həyata keçirə bilir (məsələn, mürəkkəb tələblərdən ibarət təbtiqlər).	[nəzərdə tutulmur]	onlayn sosial müdaxilə layihəsinin təşkilatçısı kimi (məsələn, qeyri-hökumət təşkilatı tərəfindən)	onlayn əməkdaşlıq layihəsində vasitəçi kimi müxtəlif saytlarda yeni sistemlərin tətbiqini əlaqələndirmək üçün onlayn vasitələrdən istifadə edən layihə meneceri kimi	məlumatların keyfiyyətli və onlayn formada toplanması və dəyərləndirilməsini tələb edən birgə tədqiqat proqramında rəhbər tədqiqatçı kimi
C1	Qoyulan hədəfə çatmaq üçün təlimatları izləyib dəqiq-liklə ifadə edərək, birgə yazı və redaktə tələb edən mürəkkəb layihələrdə, eləcə də onlayn əməkdaşlığın digər formalarında iştirak edə bilir. Media (vizual, audio, qrafik) vasitəsilə nümunələri düzəltmək, aydınlaşdırmaq və təqdim etməklə onlayn əməkdaşlıq edə və ya fikir mübadiləsi nəticəsində yaranan ünsiyyət və mədəni məsələləri effektiv şəkildə həll edə bilir.		onlayn sosial müdaxilə layihəsinin təşkilatçısı kimi (məsələn, qeyri-hökumət təşkilatı tərəfindən)	müxtəlif məkanlarda yeni prosedurların təqdimatını həyata keçirmək üçün onlayn vasitələrdən istifadə edən layihə iştirakçısı kimi	məlumatların toplanması və qiymətləndirilməsini onlayn şəkildə tələb edən birgə tədqiqat proqramının iştirakçısı kimi

Onlayn ünsiyyət				
	Müəyyən hədəfləri nəzərdə tutan onlayn münasibət və əməkdaşlıq	Vəziyyət (və rollar)		
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas
B2+	Qoyulan hədəfə çatmaq üçün vəzifə, məsuliyyət və son tarixləri xatırlatmaqla qrupu tapşırıq üzərində çalışmağa sövq edərək, təcrübə sahəsi (sahələri) ilə bağlı onlayn əməkdaşlıq məsələlərində rəhbər rol oynaya bilər.	Təbiiq olunmur	onlayn sosial müdaxilə layihəsinin təşkilatçısı kimi (məsələn, qeyri-hökumət təşkilatı tərəfindən)	müxtəlif məkanlarda yeni prosedurların təqdimatını həyata keçirmək üçün onlayn vasitələrdən istifadə edən layihə iştirakçısı kimi
	Şərtlərin müzakirəsini və müəkkəb detalların və xüsusi tələblərin dəqiqləşdirilməsini tələb edən ixtisas sahəsinə (sahələrinə) aid qarşılıqlı mübadilələrdə və ya fikir mübadilələrində iştirak edə bilər.		onlayn sosial müdaxilə layihəsinin komanda rəhbəri kimi (məsələn, qeyri-hökumət təşkilatı tərəfindən)	müəyyən hədəfləri və onlayn birgə əməkdaşlığı nəzərdə tutan peşəkar inkişaf layihələrində qrup tapşırıq(lar)ına rəhbərlik etmək
B2	Onlayn qarşılıqlı mübadilələrdə və ya fikir mübadiləsi əsnasında yaranan anlaşılmazlıqları və gözlənilməz problemləri nəzakətli və müvafiq cavab verməklə həll edə bilər.		ictimai xidmət məsələsi (məsələn, tullantıların yığılması məsələsi) barədə müvafiq yerli qurumlara onlayn hesabat	məktəbdə/universitetdə açıq təşkil olunmuş onlayn əməkdaşlıq şəraitində
B1+	Layihə üzərində işləyən qrup ilə, təklifləri əsaslandıraraq, əlavə izahat istəyərək və ümumi vəzifələrin yerinə yetirilməsində dəstəkləyici rol oynayaraq onlayn əməkdaşlıq edə bilər.		ictimai xidmət məsələsi (məsələn, tullantıların yığılması məsələsi) barədə yerli bələdiyyəyə onlayn hesabat təqdim etmək	məktəbdə/universitetdə sadə onlayn əməkdaşlıq şəraitində
B1	Geniş məlumat mübadiləsi tələb edən onlayn münasibətlərdə həmsöhbət(lər)inin müəkkəb sözlər istifadə etmədiyi və lazım gələrsə fikrini təkrarladığı və ya yenidən ifadə etdiyi təqdirdə iştirak edə bilər.		yeni prosedurların tətbiqi ilə bağlı onlayn heyətin iclasında	yeni prosedurları sadə şəkildə təqdim edən keyfiyyətli onlayn seminarlarda iştirak
	Layihə üzərində işləyən qrupla, sadə təlimatlara əməl edərək, əlavə izahat istəyərək və ümumi vəzifələrin yerinə yetirilməsinə kömək edərək onlayn qarşılıqlı əlaqə qura bilər.		Tur-paket sifariş etmə və ya onlayn dərnək, yaxud tədbir üçün qeydiyyatdan keçmək	
	Kurs, tur və ya tədbir üçün qeydiyyatdan keçmək və ya üzv olmaq üçün müraciət kimi müvafiq detalların sadə izahatını və ya dəqiqləşdirilməsini tələb edən onlayn əməkdaşlıqda və ya qarşılıqlı mübadilələrdə iştirak edə bilər.		ətraf mühitin yaxşılaşdırılmasını təşkil edən ictimai qrupun üzvü kimi	
	Daha müəkkəb anlayışları izah edən şəkillər, statistika və ya qrafik kimi vizual vasitələrin olması şərti ilə, layihə üzərində işləyən tərəfdaşı və ya kiçik qrup ilə onlayn qarşılıqlı əlaqə qura bilər.			
	Onlayn həyata keçirilən birgə tapşırığı yerinə yetirmək üçün təlimatlara cavab verə və sadə suallara soruşa, izahat istəyə bilər.			

Onlayn ünsiyyət				
	Müəyyən hədəfləri nəzərdə tutan onlayn münasibət və əməkdaşlıq	Vəziyyət (və rollar)		
		Şəxsi	Şəxsi	Şəxsi
A2+	Onlayn əməliyyatlarda yaranan ümumi problemləri (məsələn, modellərin və xüsusi təkliflərin mövcudluğu, çatdırılma müddəti, ünvanlar) həll etmək üçün şablon ifadələrdən istifadə edə bilər.	Tətbiq olunmur	söhbət pəncərəsindən istifadə edərək onlayn sifariş etmə	kurs üçün onlayn qeydiyyatdan keçmə
A2+	Anlayışları izah edən şəkillər, statistika və ya qrafik kimi vizual vasitələrin olması şərti ilə, həmçinin dəstəyi ilə birgə tapşırığı yerinə yetirərkən əsas təlimatları izləyərək və izahat istəyərkən qarşılıqlı əlaqə qura bilər.	Tətbiq olunmur	açıq havada ziyarət kimi ictimai tədbirin onlayn şəkildə planlaşdırılması və tanidilməsinə dəstək olma	məktəbdə müəllimin rəhbərliyi altında onlayn əməkdaşlıq fəaliyyətində
A2	Onlayn blank və ya anket doldurmaq, şəxsi məlumatları təqdim etmək və şərtlərin qəbul edilməsini təsdiqləmək, əlavə xidmətlərdən imtina etmək və s. kimi sadə onlayn əməliyyatları (məsələn, məhsul sifariş vermək və ya kurs üçün qeydiyyatdan keçmək) həyata keçirə bilər.	Tətbiq olunmur	onlayn məhsul sifariş vermə	kurs üçün onlayn qeydiyyatdan keçmə
	Məhsulun əlaməti və ya mövcudluğu ilə bağlı sadə suallar verə bilər.			
A1	Onlayn platformada həmçinin dəstəyi ilə birgə tapşırığı icra etmək üçün sadə təlimatları yerinə yetirə və sadə suallar soruşa bilər.	Tətbiq olunmur	başqa ölkədən olan həmkarı ilə Skype üzərindən tapşırıq yerinə yetirmə	məktəbdə müəllimin rəhbərliyi altında onlayn əməkdaşlıq fəaliyyətində
	İlkin şəxsi məlumatları (məsələn, ad, elektron poçt ünvanı və ya telefon nömrəsi) qeyd edərək, sadə onlayn alış-verişlər edə və ya ərizəni doldura bilər.	təniş sözlər və illüstrasiyalarla sadə sifariş blankını dolduraraq məhsul sifariş vermə	təniş sözlər və illüstrasiyalarla sadə idarələrə blankı dolduraraq	dil öyrənmək məqsədilə kurs üçün onlayn qeydiyyatdan keçmə
A1-dən öncəki	Vizual vasitə olduqda, sadə onlayn alış-verişdə və ya ərizə blankında seçimlər edə bilər (məsələn, məhsul, ölçü, rəng seçmək).	təniş sözlər və illüstrasiyalarla sadə qeyd qutusunda ibarət blankını dolduraraq məhsul sifariş etmə	təniş sözlər və illüstrasiyalarla sadə qeyd qutusunda ibarət idarələrə blankı doldurma	

	Mətni mediasiya etmək				
	Xüsusi məlumatların danışığ və ya işarə dilində çatdırılması	Mətn (və müzakirə mühiti)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
C2	Heç bir şərh verilməyib; C1 hissəsinə baxın				
C1	Heç bir şərh verilməyib; C1 hissəsinə baxın	aktual, şəxsi maraq və narahatlıq doğuran məsələlərə dair məqalədə, veb-səhifədə, kitabda, üz-üzə və ya onlayn söhbətlərdə	ictimai iclaslardakı təqdimatlardan, siyasi dəyişikliklərdən bəhs edən ictimai sənədlərdən, siyasi çıxışlardan götürülmüş mətnlər	biznes hesabat, məqalə, nizamnamə və ya iş yerindəki daxili təlimatlar	məqalə, kitab, məlumat kitabı və ya müəhazirə/təqdimat
B2+	Uzun və mürekkəb mətnin (A dilində) müəyyən hissəsində əks olunan əlaqəli xüsusi məlumatları (B dilində) şərh edə bilər.	veb danışığ/özünü inkişaf qrupunda izahatlar (məsələn, printerinizi necə təmir etmək olar); müəyyən mövzu və ya maraq doğuran aktual məsələ ilə əlaqəli məqalələr	ictimai toplantılardakı təqdimatlar, eləcə də siyasi dəyişiklikləri izah edən ictimai sənədlərdən götürülmüş mətnlər mətbuat konfranslarında, müxtəlif veb danışıklarda, müəyyən məsələlərlə bağlı münasibətlərdə	müəyyən layihə ilə əlaqədar ticarət sərgisi, peşə fəaliyyəti ilə bağlı konfrans, hesabat, qəzet məqalələri	elmi konfrans, müxtəlif onlayn ünsiyyət portallarından, müəyyən layihə ilə əlaqədar elmi kitab və jurnallardan götürülmüş mətnlər
B2	Konfransda, müəhazirədə (A dilində keçirilən/verilən) və ya yazılan kitabda (A dilində) toplanan məqalələrin müəyyən hədəflə xüsusi əlaqəsi olduğunu (B dilində) çatdırı bilər.	normaları, qaydaları, prosedurları əks etdirən (məsələn, mənzil, sığorta, kirayə/ipoteka, məşğulluq və ya səhiyyə ilə əlaqəli) bildiriş, elan, məktub və ya elektron poçt	dövlət orqanı və ya kitabxanalar, üzgüçülük kompleksləri və s. kimi müəssisələrin verdiyi və qayda və ya prosedurları əks etdirən bildiriş və ya elan	iclasın ləğvolunma səbəbi, hər hansı fikrin tərəfdar və ya əleyhdarlarının olması və bunun səbəbləri, iş yerinin nizamnaməsi və ya daxili qaydaları kimi mövzularda məktub, e-məktub və ya bildiriş	universitetin siyasəti, prosedur və ya qaydalarını əks etdirən məktub, elektron poçt və ya bildiriş

Mətni mediasiya etmək					
	Xüsusi məlumatların danışığ və ya işarə dilində çatdırılması	Mətn (və müzakirə mühiti)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
B1	Normal sürətlə verilən (A dilində olan) ümumi elan və ismarıcıları (B dilində) çatdırıla bilər.	radio və ya televiziya	dayanacaqda, hava limanında, stadionda, mitinqlərdə/tədbirlər də olan mətnlər, qəza yerində və ya tikinti zonasında xəbərdarlıq və təlimatlar	ticarət sərgisində və ya konfransda, fabrikdə, anbarda, emal zavodunda, gəmidə, təhlükəsizlik təlimləri əsnasında	böyük bir auditoriyaya yönəlmiş universitet tədbiri/mühazirə əsnasında
B1	Aydın formada əlaqəli (A dilində) detallı təlimatlar və ya göstərişləri (B dilində) çatdırıla bilər.	radioda və ya TV-də, yoldan keçən şəxsin izahı (məsələn, səyahət/marşrut məlumatı), telefonda dostunuzun ziyafətə necə getmək barədə göstərişləri	hava limanlarında, dayanacaqda və təyyarələrdə, avtobuslarda və qatarlarda verilən mətnlər, yaxud otelin təhlükəsizliyi üçün sadə avadanlıqlardan istifadə qaydaları, bir məntəqədən digərinə necə getmək barədə təlimatlar	işin icrası və ya sadə avadanlıqlardan istifadə ilə bağlı toplanılarda verilən təlimatlar; xüsusilə yarmarkalarda və ya konfranslarda, fabrikdə, anbarda, göyertədə təbiiq edilən təhlükəsizlik prosedurlarına dair təlimatlar	akademik qaydalar, daxili siyasət/prosedurlar, müəllim/professor tərəfindən verilən kurs/tapşırıq tələbləri; məktəb tapşırığını yerinə yetirmək üçün sadə tədqiqat vasitələrindən istifadə etmək və ya sadə təcürbə aparmaq barədə təlimatlar
	Sadə dildə tərtib olunmuş (A dilində) məlumat xarakterli mətnlərdə (məsələn, məlumat kağızları, yaddaş kitabçaları, elanlar və məktublar, elektron poçt mesajları) əks olunan xüsusi məlumatları (B dilində) çatdırıla bilər.	bukletlər, broşürlər, məlumat kitabçaları, veb-səhifələr, daşınmaz əmlak müqaviləsinin detalları	bukletlər, muzeylərdə və ya sərgilərdə məlumat panelləri, ictimai təhlükəni əks etdirən bildirişlər, klub/dərnək qaydaları, səyahət marşrutları, klub/dərnək iclaslarının vaxtı və yeri, satış və ya tanıtım haqqında məlumat	tələbə cavab verən müvafiq məhsullar, kommersiya təklifinin şərtləri, avadanlıqlardan istifadə təlimatları, təhlükəsizlik qaydaları	məktəb nizamnaməsi və qaydaları, dərslər planı, tapşırıq/məktəb tapşırığının yerinə yetirilməsi zamanı mərhələlər, tapşırıqların siyahısı, həmçinin mübadilə proqramı ilə bağlı müvafiq meyarlar, bildirişlər, imtahan qaydaları, iştirak şərtləri

Mətni mediasıya etmək				
Xüsusi məlumatların danışığ və ya işarə dilində çatdırılması	Mətn (və müzakirə mühiti)			
	Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
A2+	Təvəziyədə və ya radioda, toylar, ad günləri və mühit dəyişikliyi haqqında elanlar	hava proqnozları, qatar platformasında dəyişikliklər, tədbir üçün bilet almağın yolu	vəzifə təlimatlarında edilmiş dəyişikliklər barədə elanlar, yeni iş yerinin qaydaları haqqında məlumatlar	məktəbdə növbəti imtahan, onun vaxtı və mövzusu barədə məlumat; qarşıdakı məktəb gəzintisi ilə bağlı təfərrüatlar
	şəxsi məktub və ya elektron poçtdan ailə ilə bağlı xəbərlər	bukletlər, muzey və ya qalereyalardakı məlumat panelləri, bilavasitə ictimai təhlükə yaradacaq hallar ilə bağlı xəbərdarlıqlar, səyahət marşrutları, klub/dərnək iclaslarının vaxtı və yeri, satış və ya təbliğat haqqında məlumat	tələblərə cavab verən müvafiq məhsullar, təhlükəsizlik prosedurları, elektron poçt/məktubda göstərilən görüşün yeri, tarixi və vaxtı	flyer və bukletlərdə məktəb tədbirləri ilə bağlı xəbərlər
A2	Qısa, aydın, sadə mesajlar, təlimatlar və elanlarda (A dilində) yer alan məqamları (B dilində) çatdırı bilər (bir şərtlə ki, onlar aydın formada və sadə dillə ifadə olunsun).	toy və ya ad günü kimi xüsusi maraqlarla bağlı, iş və ya yaşayış şəraitindəki dəyişikliklər, ailə üzvlərinə və ya yoldaşlara görüş vaxtı üçün atılan sadə mesajlar, tullantıların toplanması kimi vəzifələrin göstərilirdiyi elanlar	hava limanlarında, stansiyalarda və təyyarələrdə, qatarlarda və avtobuslarda marşrutlar, gediş-gəliş vaxtları, platformada və ya giriş qapılarında dəyişikliklər, hava proqnozları	məktəb gəzintisi və ya mübadilə proqramı haqqında məlumat, əlverişsiz hava ilə əlaqədar məktəblərin açılma/bağlanma vaxtları, sinif və ya ev tapşırıqları haqqında məlumatlar
	Qısa, aydın təlimatları (A dilində tərtib olunan) sadə yolla (B dilində) çatdırı bilər (bir şərtlə ki, mənşə mətn aydın formada tərtib edilsin və anlaşıqlı tərzdə bəyan olunsun).	sadə məişət cihazlarından istifadə və mebel hissəciklərini quraşdırma qaydası	bir məkandan (X) başqasına (Y) necə keçməyin yolu, nəqliyyat və ya parking xidməti işçisi tərəfindən verilən təlimatlar	ev tapşırığı ilə əlaqədar təlimatlar və ya sadə təcrübə

Mətni mediasıya etmək					
	Xüsusi məlumatların danışığ və ya işarə dilində çatdırılması	Mətn (və müzakirə mühiti)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
A1	Zaman və məkanla əlaqəli (A dilində olan) sadə və proqnoz edilə bilən məlumatları (B dilində) çatdırır bilir.	göstəriləcək maraqlı proqramlar barədə televiziya anonsları	tədbir/təməşanın yeri və başlama vaxtı, səyahət marşrutları	görüşün yeri və başlama/bitmə vaxtı; iş saatları, fasilələr, tualetin, içki avadanlıqlarının yeri haqqında məlumat	məktəb ekskursiyasının və ya sinifdənənar tədbirlərin yeri və vaxtı, yeməxananın, tualet və su kranının yeri
Pre-A1	Məkan və zamanla bağlı (A dilində olan) çox asta və aydın şəkildə ifadə edilmiş sadə təlimatları (B dilində) çatdırır bilir.	restoranda masa sifarişləri, tarix və vaxt daxil olmaqla nəhar dəvətləri	bülleten lövhələrində/divarlar da mağazanın açıldığı/bağlandığı vaxt, tualetin yeri haqqında bildirişlər	elektron poçtda göstərilən görüş yeri və vaxtı	məktəb proqramı, məktəb gəzintisi üçün görüş yeri
	Qısa, sadə və illüstrativ mətnlərdə (A dilində olan) əks olunan əsas məlumatları (B dilində) çatdırır bilir.	qiymətlər və əsas yeməklər daxil olmaqla, restoranın menyusu, adı, ünvanı və telefon nömrəsi	mağazanın adı və ünvanı, məhsulun qiyməti, cədvəllər, səyahət marşrutları, iş qrafikləri, boş yer, qiymətlər və s. barədə mətnlər	[nəzərdə tutulmur]	məktəbin ünvanı, məktəbli formasının və ya məktəb ləvazimatlarının qiyməti, məktəbə gediş-gəliş xərci, məktəb qrafiki

Mətni mediasiya etmək					
	Xüsusi məlumatların yazılı şəkildə çatdırılması	Mətn (və müzakirə mühiti)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
C2	Heç bir şərh verilməyib; B2 hissəsinə baxın				
C1	Heç bir şərh verilməyib; B2 hissəsinə baxın				
B2+	Konfransda, mühazirədə (A dilində) əlaqəli məlumatları yazılı formada (B dilində) çatdırı bilir; o cümlədən daha çox diqqət tələb edən hissələri müəyyən edə bilir.	Tətbiq olunmur	mətbuat konfranslarında, müxtəlif veb danışıqlarda, müəyyən məsələlərlə bağlı münasibətlərdə	müəyyən layihə ilə əlaqədar ticarət sərgisi, peşəkar konfransdan götürülmüş mətnlər	müəyyən layihə ilə əlaqədar akademik konfransdan, müxtəlif onlayn ünsiyyət portalından götürülmüş mətnlər
	Mürəkkəb sayılan, lakin mükəmməl struktura malik olan (A dilində tərtib olunan) mətndə öz peşə sahəsi, akademik təhsili və şəxsi maraqları ilə əlaqəli məqamı (məqamları) yazılı formada (B dilində) çatdırı bilir.		mənzil-istismar və ya vergi qanunları kimi aktlar, dövlət orqanı tərəfindən verilmiş bildiriş və ya elan	biznes hesabat, nizamnamə və ya iş yerindəki daxili təlimatlar	məqalədən, veb-səhifədən götürülmüş məlumatlar, mühazirədən və ya universitet professorunun təqdimatından götürülmüş qeydlər
B2+	Akademik və ya peşəkar səviyyəli jurnalda (A dilində) dərc olunan hər hansı məqalədə əlaqədar məqam(lar)ı yazılı formada (B dilində) çatdırı bilir.	Tətbiq olunmur	ictimaiyyətlə görüşün mövzusu olan müəyyən bir məsələ ilə əlaqədar	hesabatdan, biznes məqalədən	sinif yoldaşı və ya professor üçün məqalə, kitab və ya jurnalda məlumatlar
B2	İclasda (A dilində keçirilən) qəbul edilmiş əlaqəli qərarları yazılı formada (B dilində) tərtib olunan hesabat vasitəsilə çatdırı bilir.		dərəkədən	biznes görüşdən	tələbə nümayəndələrinin görüşündən
	Rəsmi yazışmada (A dilində tərtib olunmuş) əks olunan əhəmiyyətli məqam(lar)ı yazılı formada (B dilində) çatdırı bilir.	dostu və ya ailə üzvü üçün icarə müqaviləsi və ya sığorta polisi	səyahət və ya xidmət üçün şərtlər	işçilərə göndərilən məktubda, həmkarının bildiriş və ya yeni şərtlərini göstərən məktubda; şikayət ərizəsində	məktəb direktoru tərəfindən valideynlərə göndərilən məktubda, layihə müddəti ərzində göndərilən müraciətə tələbə təşkilatının cavabında

Mətni mediaya etmək				
Xüsusi məlumatların yazılı şəkildə çatdırılması	Mətn (və müzakirə mühiti)			
	Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
Tanış mövzularla (A dilində) bağlı (məsələn, zənglər, elan və təlimatlar) mətnlərdə əks olunan xüsusi məlumatların mahiyyətini yazılı formada (B dilində) çatdırma bilir.	dostuna gecikməyini bildirmək üçün göndərilən elektron poçt, qısa ismarıc	dövlət orqanı tərəfindən verilən bildiriş və ya elan	müştəri sifarişləri, sorğu və ya şikayətlər, iş qrafikinə və ya prosedurlarına dəyişikliklər, ofis avadanlıqlarından istifadə	əlverişsiz hava nəticəsində məktəbin açılması/bağlanması vaxtlarında dəyişiklik, sinif gəzintisi üçün görüş yeri dəyişikliklər
Tanış mövzularla (A dilində) bağlı məlumat xarakterli sadə mətnlərdə əks olunan xüsusi informasiyanı yazılı formada (B dilində) çatdırma bilir.	Kitabçada əks olunmuş məişət cihazlarından istifadə qaydaları, ailə üzvü və ya yoldaşlara elektron poçtla göndərilən mesajlar, dostuna/ailə üzvünə nə vaxt və harada görüşəcəkləri barədə elektron poçt vasitəsilə göndərilən məlumat	tədbirlər və ya proqram barədə elektron poçtlardan, məktublardan	e-poçtla edilmiş sifarişin miqdan və çatdırılma müddəti, müvafiq tərəf üçün iclasa qədər olan müddət və tapşırıqlar, cihazın istifadəsi üçün sadə təlimatlarda göstərilən müvafiq addımlar	elektron poçtda məktəb gəzintisi, tapşırıq haqqında təlimatlar və ya kurs proqramından götürülmüş şərtlər
B1				
	görüşün vaxtı və yeri barədə ismarıc, yemək hazırlamaq və ya zibili atmaq kimi ev işini yerinə yetirmək üçün təlimatlar	səfirliyə növbə, cavab verən robot; idarədən və ya dövlət idarəsindən, bankdan geri zəng istəyi	sadə müştəri sifarişləri, sorğu və ya şikayətlər, həmkarına telefon mesajı, iş prosedurlarında dəyişikliklər	məktəbin cədvəl və ya proqramındakı dəyişikliklər haqqında
B1				
Məlumat xarakterli qısa və sadə mətnlərdəki (A dilində tərtib olunan) xüsusi informasiyanı yazılı formada (B dilində) çatdırma bilir (bu şərtlə ki, mətnlər konkret və tanış mövzu ilə bağlı olsun və sadə dildə tərtib edilsin).	qəzetlərdən, cihazlar və ya dərmanlar barədə təlimatlardan	broşürlər, veb-səhifələr, elanlar, plakatlar, cədvəllər	iş tapşırığı, sadə avadanlıqların istifadəsi barədə təlimatlar, təhlükəsizlik qaydaları, elanda yerləşdirilmiş vakansiyalara aid tələblər	məktəb tapşırığı, test və ya ev tapşırığı haqqında dərslər proqramında, təbiət elmlərinə aid sadə təcrübənin aparılması haqqında kitabçada, muzey ziyarəti və ya digər məktəb gəzintisi haqqında bukletdə təsvir olunan göstərişlər
A2+				

Mətni mediasiya etmək				
	Xüsusi məlumatların yazılı şəkildə çatdırılması	Mətn (və müzakirə mühiti)		
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas
A2	Qısa, aydın və sadə mesajlarda və elanlardakı (A dilində tərtib olunan) əsas məqamları (B dilində) sadalaya bilər (bu şərtlə ki, mətn aydın formada ifadə edilsin və biri-biri ilə uzlaşsın).	ailə üzvü və ya yoldaşlarına sadə telefon mesajları, yaxud dostlar üçün şəxsi maraq dairələrinə aid elanlar	bir məntəqədən digərinə getmək üzrə istiqamətlər, müvafiq dəmir yolu platforması və ya uçuş qapısı, qatar və ya təyyarənin gecikməsi barədə təlimatlar	həmkarına telefon mesajı, iş prosedurlarına dəyişikliklər
	Bilavasitə öz maraq dairəsində və ya lazımi mövzularla bağlı (A dilində tərtib olunmuş) gündəlik istifadə olunan mətnləri (B dilində) sıralaya bilər.	məişət işləri, yemək hazırlamaq qaydaları	reklam, anonslar, broşür, bukletlər, səyahət marşrutları, cədvəllər, istiqamətlər	sadə avadanlıqların istifadə qaydası haqqında kitabçadakı təlimatlar, təhlükəsizlik prosedurları, reklamda yerləşdirilmiş iş şərtləri
A1	Şifahi mətnlərdə və bilavasitə maraq dairəsində (A dilində) olan adlar, ədədlər, qiymətlər və sadə məlumatları (B dilində) siyahıya ala bilər (bu şərtlə ki, onlar biri-biri ilə əlaqəli olsun və təkrarlansın).	məhsulları tez-tez nümayiş etdirən telekanaldan	mağazanın açılması/bağlanması barədə elanlar	həmkarına qısa, sadə telefon mesajı
A1-dən öncəki	Çox sadə dildə tərtib edilmiş və şəxsin bilavasitə maraq dairəsində (A dilində) olan illüstrativ sadə mətnlərdə yer alan adları, nömrələri, qiymətləri və sadə məlumatları (B dilində) siyahıya ala bilər.	qiymətlər və əsas yeməklər daxil olmaqla restoranın menyusu, adı, ünvanı və telefon nömrəsi	mağazanın adı və ünvanı, məhsulların qiyməti, iş qrafiki, səyahət marşrutları, iş saatları, boş yerlərin mövcudluğu, qiymət və s.	[tətbiq edilə bilmir]
				məktəbin ünvanı, məktəbli forması və ya məktəb ləvazimatları, məktəbə gediş-gəliş xərci, cədvəl

Mətni mediəsiyə etmək					
	Məlumatların (qrafiklərlə, diaqramlarla və s.) danışq və ya işarə dilində şərh	Mətn (və müzakirə mühiti)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
C2	Akademik və ya peşə-ixtisas yönümlü (A dilindəki mətnlərdə) mövzuları əhatə edən, konseptual olaraq müəkkəb tədqiqat işlərindən götürülən müxtəlif empirik və vizual məlumatları (B dilində) aydın və etibarlı şəkildə təfsir və şərh edə bilər.	tibbi araşdırma və ya ailə, yaxud dostlar üçün ekoloji məlumatlar kimi şəxsi maraq doğuran mövzularda diaqramlar/vizual materiallar; qəzet məqaləsində qrafik formada təqdim olunan iqtisadi məlumatlar	dövlət siyasəti və ya layihələrin icrası üzrə görüşlərlə əlaqədar korporativ və ya ictimai sektorun hesabatlardan götürülmüş diaqramlar/vizual materiallar; ümumi yığıncaqların hesabatlarına daxil edilmiş məlumatlar	ətraflı maliyyə təhlili, bazar araşdırması və ya idarəetmə ilə bağlı iclasda təqdim olunan diaqramlar/vizual materiallar	dərc edilmiş elmi tədqiqat-lardan əldə edilmiş, yaxud mühazirə və ya elmi konfrans/dəyirmi masa əsnasında təqdim olunan tədqiqat layihəsi çərçivəsində toplanmış diaqramlar/vizual materiallar
C1	Müəkkəb akademik və ya peşə-ixtisas yönümlü mövzuları (A dilindəki mətnlərdə) əhatə edən, müəkkəb diaqramlar və vizual formada tərtib olunmuş digər məlumatlardakı əsas məqamları və detalları (B dilində) aydın və etibarlı şəkildə təfsir və şərh edə bilər.	tibbi araşdırma, yaxud ailə və ya dostlar üçün ekoloji məlumatlar kimi şəxsi maraq doğuran mövzularda diaqramlar/vizual materiallar; qəzet məqaləsində qrafik formada təqdim olunan iqtisadi məlumatlar	dövlət siyasəti və ya layihələrin icrası üzrə görüşlərlə əlaqədar korporativ və ya ictimai sektorun hesabatlardan götürülmüş diaqramlar/vizual materiallar; yığıncaqların hesabatlarına daxil edilmiş məlumatlar	ətraflı maliyyə təhlili, bazar araşdırması və ya idarəetmə ilə bağlı iclasda təqdim olunan diaqramlar/vizual materiallar	dərc edilmiş elmi tədqiqatlardan əldə edilmiş, yaxud mühazirə və ya elmi konfrans/dəyirmi masa əsnasında təqdim olunan tədqiqat layihəsi çərçivəsində toplanmış vizual məlumatlar
B2	Öz maraq dairəsinə aid olan mövzularla (A dilindəki mətnlərdə) əlaqəli müəkkəb diaqramlardakı, sxemlərdəki, eləcə də vizual formada tərtib edilmiş digər məlumatları etibarlı formada (B dilində) təfsir və şərh edə bilər.	şəxsi maraq sahəsindəki məqalədə diaqram; dostuna və ya ailə üzvünə məişət cihazı, yaxud oyun proqramındakı prosesləri izah edən diaqram	dövlət siyasəti və ya layihələrin icrası üzrə görüşlərlə əlaqədar korporativ, yaxud ictimai sektorun hesabatlarından götürülmüş diaqramlar/vizual materiallar	işçilərin təlimində və ya şirkətin hesabatlarda qeyd olunan qrafiklər, xətti diaqramlar və ya cədvəllər	orta məktəb, kollec, eləcə də universitetdəki rəsmi sinif təqdimatlarında qarşıya çıxan qrafiklər, xətti diaqramlar və ya diaqramlar
B1+	Leksik məhdudiyyətlər səbəbindən yaranan çətinliklər nəzərə alınmaqla, (A dilindəki mətnlərdə) öz maraq dairəsinə aid detallı məlumatları (məsələn, qrafiklər, sxemlər və s.) (B dilində) təfsir və şərh edə bilər.				
B1	Leksik məhdudiyyətlər səbəbindən yaranan çətinliklər nəzərə alınmaqla, (A dilindəki mətnlərdə) sadə diaqramlarda (məsələn, qrafiklər, sxemlər) əks olunan ümumi tendensiyanı (B dilində) təfsir və şərh edə bilər.	dostuna və ya ailə üzvünə izah ediləsi kommunal və ya şəxsi xərclərlə bağlı tendensiya	açıq məkanda keçiriləcək ictimai tədbirlərin uyğun tarixini müəyyən edən hava haqqında məlumat (statistika və tendensiya), ictimaiyyətlə görüşdə/dərnək iclasında təqdim olunan əsas maliyyə dinamikası, elmi muzeydəki qrafiklər	işgüzar görüş əsnasında qrafik və ya xətti diaqram şəklində göstərilən tendensiya və ya işçilərin təlimi üçün istifadə olunan və ya şirkətin təşkilat-struktur sxemində göstərilən vəzifələr	orta məktəb, kollec, eləcə də universitetdəki birgə və ya qrup şəklində həyata keçirilən tədbirlərdə istifadə olunan qrafiklərdə, xətti diaqramlarda və ya diaqramlarda olan ümumi tendensiya

Mətni mediəsiya etmək				
	Məlumatların (qrafiklərlə, diaqramlarla və s.) danışq və ya işarə dilində şərh	Mətn (və müzakirə mühiti)		
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas
A2+	Bəzən fasilələr, yanlış başlama və fikirlərin yenidən formalaşdırılması halları nəzərə alınmaqla, (A dilindəki mətnlərdə) tanış mövzuları əhatə edən məlumatların (o cümlədən hava xəritəsi, əsas axın sxemi) ümumi mahiyyətini təfsir və şərh edə bilər.	açıq havada keçiriləcək tədbiri planlaşdırarkən istifadə olunan hava proqnozu xəritəsi, dostuna və ya ailə üzvlərinə izah etmək üçün məişət cihazının diaqramda əks olunan əsas xüsusiyyətləri	açıq məkanda keçiriləcək ictimai tədbirlərin uyğun tarixini müəyyən edən əvvəlki hava haqqında məlumat, ictimaiyyətlə görüş/dərmək iclası əsnasında təqdim olunan əsas maliyyə dinamikası, avtobus və ya metronun marşrut xətti, binanın və ya ticarət mərkəzinin mərtəbə planı	sadə iş prosesinin və ya surətçixarma aparatının tonerini dəyişdirmək üçün nəzərdə tutulan, yaxud şirkətin təşkilati strukturunda təqdim olunan əsas rol və vəzifələrin ifadə olunduğu blok-sxem
A2	Uyğun deskriptor nəzərdə tutulmayıb			
A1	Uyğun deskriptor nəzərdə tutulmayıb			
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor nəzərdə tutulmayıb			

Mətni mediəsiya etmək				
	Məlumatların (qrafiklərdə, diaqramlarda və s.) yazılı şəkildə şərh	Mətn (və müzakirə mühiti)		
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas
C2	Akademik və ya peşə-ixtisas yönümlü mövzuları (A dilindəki mətnlərdə) əhatə edən, konseptual olaraq mürəkkəb tədqiqat işlərindən götürülən müxtəlif empirik məlumatları (B dilində) təfsir edə və yazılı formada təqdim edə bilər.	Tətbiq olunmur	Tətbiq olunmur	şirkətin maliyyə hesabları, bazar araşdırmaları və ya digər korporativ hesabatlardakı məlumatlar, eləcə də rəhbərlik üçün tədqiqat və inkişaf məlumatları
				empirik məlumatları ehtiva edən magistratura, yaxud doktorantura dissertasiyası

Mətni mediasıya etmək				
	Məlumatların (qrafiklərdə, diaqramlarda və s.) yazılı şəkildə şərh	Mətn (və müzakirə mühiti)		
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas
Akademik				
C1	Mürəkkəb akademik və ya peşə-ixtisas yönümlü mövzuları (A dilindəki mətnlərdə) əhatə edən, mürəkkəb diaqramlar və vizual formada tərtib olunmuş digər məlumatlardakı əsas məqamları və detalları (B dilində) aydın və etibarlı şəkildə təfsir edə və yazılı formada təqdim edə bilər.	ailə və ya dostlar üçün tibbi araşdırma və ya ekoloji məlumatlar kimi şəxsi maraq doğuran mövzularda diaqramlar/vizual məlumatlar; qəzet məqaləsində qrafikdə təqdim olunan iqtisadi məlumatlar	dövlət siyasəti və ya layihələrin icrası üzrə görüşlərlə əlaqədar korporativ və ya dövlət sektoru hesabatlarının diaqramları/vizual təsvirləri; ictimai toplantıların təqdimatına daxil edilmiş məlumatlar	ətraflı maliyyə təhlili, bazar araşdırması və ya yığıncaqda təqdim olunan idarəçilik üçün diaqramlar/əyani məlumatlar
B2	(A dilindəki mətnlərdə) maraq dairəsinə aid mövzularda bağlı detallı diaqramları və vizual formada tərtib olunan digər məlumatları (B dilində) etibarlı şəkildə təfsir edə və yazılı formada təqdim edə bilər.	evdəki şəxssə mürəkkəb cihazın istifadəsi ilə bağlı təlimat və diaqram	səhiyyə və təhlükəsizlik qaydaları (məsələn, xəstəxanada, fabrikdə, kitabxanada)	qrafik, xətti diaqram və ya ədədi cədvəl kimi vizual təbiiqetmə əlavə edilmiş daxili (korporativ) hesabat/qeydlərdə əsas nüanslar
B1+	Sadə dildə (A dilində) tərtib edilmiş diaqramlarda (məsələn, qrafiklər, sxemlər) əks olunan ümumi tendensiyanı (B dilində) təfsir edə və yazılı formada təqdim edə, lüğət və digər mənbələrin köməyi ilə mühüm məqamları daha ətraflı şərh edə bilər.	ailə üzvünün kommunal və ya şəxsi xərcləri ilə bağlı tendensiya	açıq məkanda keçirilən ictimai/dərnək tədbiri üçün onlayn müzakirə hissəsi kimi yerləşdirilən sadə meteoroloji məlumatlar və ya sadə maliyyə məlumatları	qrafik və ya xətti diaqram kimi vizual təbiiqetmənin əsas xüsusiyyətlərini izah edən e-məktub
B1	tanış mövzularda aid vizual materiallarda (A dilində tərtib olunmuş mətn vasitəsi ilə) (o cümlədən hava xəritələri, əsas axın sxemi) əks olunan faktları (B dilində) sadə cümlələrlə şərh edə bilər.	e-məktub vasitəsi ilə göndərilmiş sadə yerli tendensiya ilə əks etdirən xəritədə	onlayn ictimai/dərnək müzakirə forumunda təqdim olunan tendensiya, sadə demoqrafik məlumat	sadə ofis proseduru üçün blok-sxemdə təqdim olunan təlimatlar
A2	<i>Uyğun deskriptor nəzərdə tutulmayıb</i>			
A1	<i>Uyğun deskriptor nəzərdə tutulmayıb</i>			
A1-dən öncəki	<i>Uyğun deskriptor nəzərdə tutulmayıb</i>			

	Mətni mediasiya etmək				
	Mətnin danışmaq və ya işarə dilində emalı	Mətn (və müzakirə)			Akademik
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	
C2	Rəhbərlik və ya anlayışları (A dilində) aydın formada verilməyən mətni (B dilində) şərh edə bilər, ifadənin sosial-mədəni anlayışını çatdırır (məsələn, söz tam ifadə olunmayan hallarda, kinayəli və tənzil məqamlarda).	geniş oxucu kütləsinə ünvanlanmış müzakirələr, aktual mövzulara dair proqramlar, kitablar, qəzet məqalələri, şərh və redaktələr, ixtisas yönümlü məqalələr və ya digər nəşrlər	yerli yığıncaqlardakı çıxışlar, ictimai müzakirə/mühazirə, müzakirə forumu, siyasi toplantı, siyasi traktat, dövlət siyasəti ilə bağlı sənəd, hüquqi rəy, siyasi nitq	konfrans, seminar və ya iclasda təqdimat, peşəkar nəşr, texniki hesabat, mətbuat açıqlaması, konfrans	elmi konfranslarda mühazirələr, veb danışıq, tədris materialları, dərslər, elmi jurnallarda məqalələr, məlumat kitabları
C1	Uzun mətnlərin (A dilində) xülasəsini (B dilində) ümumiləşdirib çatdırır.	aktual mövzulara dair proqramlar, jurnal və ya qəzet məqalələri	bir neçə iştirakçının iştirak etdiyi forum müzakirəsi, siyasi çıxışlar, xütbələr, hesabat və sənədlər	konfransda, seminar və ya iclasda təqdimat, hesabat, müqavilə, nizamnamə	veb danışıq, elmi konfrans və ya seminarlarda mühazirə, elmi məqalələr və kitablar
	Akademik və ya peşə-ixtisas yönümlü mövzular (A dilində) barədə müzakirələrin xülasəsini (B dilində) hazırlaya, müxtəlif nöqtəyi-nəzərləri diqqətlə nəzərdən keçirib qiymətləndirir və ən əhəmiyyətli məqamları müəyyən edə bilər.	müzakirələr, aktual mövzulara dair proqramlar	bir neçə nəfərin iştirak etdiyi forum müzakirəsi	iclas və ya seminar	bir neçə nəfərin iştirak etdiyi forum, dəyirmi masa və ya kollokvium çərçivəsində müzakirə
	Öz ixtisas sahəsinə aid olmayan mürəkkəb mətnlərdəki (A dilində) bəzi xüsusi terminlərin mənasını axtararaq əsas məqamları (B dilində) dəqiq, rəhbərlik şəkildə ümumiləşdirir.	qəzet redaktələri və şərhləri, televiziya xəbərləri və aktual mövzulara dair proqramlar	qanunlar, ictimai hüquqi sənədlər, qaydalar, təqdimatlar, çıxışlar, xütbələr	xüsusi auditoriyaya ünvanlanan texniki hesabat, işgüzar məktub, müqavilə, nizamnamə, konfrans təqdimatları	tədris materialları, dərslər, kitab, lüğət, elmi jurnallardakı məqalələr, mühazirələr, konfranslarda təqdimatlar və müzakirələr, onlayn hesabatlar
C1	Təqdim olunan (A dilində) fakt və ya arqumentlərdəki incə fərqləri (B dilində) şərh edə bilər.	geniş oxucu kütləsinə ünvanlanmış müzakirələr, aktual mövzulara dair proqramlar, kitablar, qəzet məqalələri, şərh və redaktələr, ixtisas yönümlü məqalələr və ya digər nəşrlər	yerli yığıncaqlardakı çıxışlar, ictimai müzakirə/mühazirə, müzakirə forumu, siyasi toplantı, siyasi traktat, dövlət siyasəti ilə bağlı sənəd, hüquqi rəy, siyasi nitq	konfrans, seminar və ya iclasda təqdimat, peşəkar nəşr, texniki hesabat, mətbuat açıqlaması və ya konfrans	elmi konfranslarda mühazirələr, veb danışıqlar, tədris materialları, dərslər, elmi jurnallarda məqalələr, məlumat kitabları

Mətni mediaya etmək				
Mətnin danışıq və ya işarə dilində emalı	Mətn (və müzakirə)			
	Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
Mürəkkəb mətndə (A dilində) əks olunan məlumat və arqumentləri götürərək, (B dilində) müzakirə aparır, qiymətləndirici şərhlərle, öz fikrini mətnə əlavə etmək və s. yollarla şərh edir.	kitablar, qəzet məqalələri, şərh və redaktələr, ixtisasşünlü məqalələr; TV xəbərləri və aktual mövzulara dair proqramlar, tok-şoular	siyasi traktat, dövlət siyasəti ilə bağlı sənəd; forum müzakirəsi, təqdimat, siyasi nitq, xütbə	texniki hesabatlar, peşə-ixtisas məqalələri, müqavilələr və təfsilatlar	tədris materialı, dərslik, kitab, elmi jurnalda məqalə, müəzirelər, konfranslarda təqdimatlar və müzakirələr, veb danışıqlar
Verilmiş mətnə (A dilində) ifadə olunan münasibət və ya rəyi orijinaldakı xüsusi keçidlərə istinad edərək, (B dilində) izah edə bilər.	kitablar, qəzet məqalələri, şərh və redaktələr, ixtisasşünlü məqalələr; TV xəbərləri və aktual mövzulara dair proqramlar, tok-şoular			
Xüsusi mövzuya dair (A dilində) verilmiş mətnə ifadə olunan münasibət və ya rəyi (B dilində) şərh edib, orijinal mətnəki fikirlərdən ora keçid edərək, uğurlu ümumiləşdirmələr edir.				
Öz maraq dairəsinə və ya ixtisasına (A dilində olan) aid müxtəlif mövzular barədə mürəkkəb mətnlərin xülasəsini (B dilində) rəbitli şəkildə və aydın formada çatdırır bilir.	ailə münasibətlərinin müzakirəsi, televiziya xəbərləri və aktual mövzulara dair proqramlar, tok-şoular	təqdimatlar, (siyasi) çıxışlar, xütbələr	konfrans təqdimatları	mühazirələr, konfrans təqdimatları və müzakirələr, veb danışıqlar
Mürəkkəb danışıqların (A dilində) xülasəsini (B dilində) hazırlayır və söylənilən müxtəlif mövqeləri qiymətləndirir.		bir neçə iştirakçı arasında rəsmi müzakirə	iclaslarda, brifinqlərdə və ya oriyentasiya sessiyalarında	bir neçə mərəzəçinin iştirakı ilə elmi konfransda müzakirə forumu
Bir neçə mənbədə (A dilində olan) əks olunan məlumatları və arqumentləri (B dilində) sintez edib çatdırır bilir.	aktual məsələlər haqqında: veb danışıq və ya reportajlar, televiziya xəbərləri və analitik proqramlar, sənədli filmlər, məqalələr	yerli yığıncaqlarda və ya siyasi toplantıda: xəbərlər, reportajlar və ya sənədli filmlər	hesabatda, iclasda: şirkət və dövlət orqanlarının elanlarının və siyasətinin mediada işıqlandırılması	layihə həyata keçirərkən: veb danışıqlar, mühazirələr, küçə reportajları, anketlər, bloqlar, sənədli filmlər
Hazırkı maraq dairəsinə (A dilində) uyğun daha uzun və mürəkkəb mətnlərdə əks olunan genişhəcmli real və təsviri mətnlərin xülasəsini (B dilində) verərək, əsas mövzu ilə ziddiyyət təşkil edən fikirlər barədə rəy bildirir və müzakirə apara bilər.	ümumi savadlı auditoriya üçün nəzərdə tutulmuş kitablar, qəzet məqalələri, şərh və redaktələr, ixtisasşünlü məqalələr	siyasi traktat, dövlət siyasəti ilə bağlı sənəd, roman, qısa hekayə	texniki hesabatlar, peşə-ixtisas məqalələri, müqavilə və təfsilatlar	elmi jurnallarda məqalələr, məlumat kitabları, roman və hekayələr

B2+

B2

Mətni mediaya etmək				
Mətnin danışıq və ya işarə dilində emalı	Mətn (və müzakirə)			
	Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
Hazırkı maraq dairəsinə (A dilində) uyğun daha uzun və mürekkəb mətnlərin, o cümlədən öz xüsusi maraq dairəsində yer alan mövzuların xülasəsini (B dilində) ümumiləşdirir.	və ya digər nəşrlər	siyasi traktat, dövlət siyasəti ilə bağlı sənəd	texniki hesabatlar, peşə-ixtisas məqalələri, müqavilə və təfsilatlar	elmi jurnallarda məqalələr, məlumat kitabları
Mətnin (A dilində tərtib olunmuş) hansı auditoriya üçün nəzəre tutulduğunu müəyyən edir və müəllifin məqsədini, münasibətini və rəyini (B dilində) şərh edə bilir.	vəb-səhifələr, aktual mövzularda dair proqramlar, sənədli filmlər, qəzet məqalələri və redaktələr	müsahibələrdə, elanlarda, siyasi açıqlamalarda	konfranslarda, məruzələrdə, ixtisasıyönümlü məqalələrdə, təqdimatlarda	qonaq məruzəçisinin nitqi, veb-səhifələr və veb danışıqlar, sənədli filmlər, məqalələr
Rəyləri, arqumentləri və müzakirələri (A dilində tərtib olunmuş) özündə əks etdirən xəbərlərdən, müsahibələrdən və ya sənədli filmlərdən hazırlanmış çıxarışların xülasəsini (B dilində) hazırlaya bilir.	dostlarla qeyri-rəsmi müzakirədə, sosial media yazışmalarında	ictimai yerlərdə (məsələn, hava limanı, restoran) qeyri-rəsmi müzakirə	komanda və ya strategiya müzakirələri ilə bağlı toplantılarda	qrup layihəsi çərçivəsində
Filmdə və ya pyesdə (A dilində hazırlanmış) baş verən hadisələrin gedişi barədə (B dilində) ümumiləşdirmə apara bilir.	dostlarla qeyri-rəsmi müzakirədə	[nəzərdə tutulmur]	[nəzərdə tutulmur]	dərsdə, qrup layihəsi çərçivəsində
Öz maraq dairəsi və ya ixtisas sahəsinə (A dilində) aid mürekkəb mətnin əsas məzmununun xülasəsini, bəzi dəqiqləşdirmələr aparmaqla, (B dilində) hazırlayır;	uzun telefon danışıqları, televiziya aktual mövzulara dair proqramlar, sənədli filmlər, veb danışıqlar	ictimai iclaslarda çıxışlar, danışıqlar	təqdimat və ya müzakirə, müvafiq sənədli filmlər və ya aktual mövzulara dair proqramlar	universitet mühazirələri, müvafiq sənədli filmlər və ya aktual mövzulara dair proqramlar, veb danışıqlar
Bir kiçik şərh və ya məqalə, danışıq, müzakirə, müsahibə və ya sənədli filmin (A dilində) xülasəsini (B dilində) hazırlaya və detallar barədə sualları cavablandırır.	dostlarla müzakirə, sənədli filmlər, qısa povestlər, qəzet və ya jurnalda məqalələr	ictimai iclasda danışıqlar, reportajlar, ictimai bildirişlər	konfranslarda, seminarlarda və ya iclaslarda təqdimat və ya müzakirələr, qəzet məqalələri	veb danışıqlar, sənədli filmlər və akademik məqalələr, qısa hekayələr
Müxtəlif mənbələrdən (A dilində) yığılmış kiçik hissələrdən ibarət məlumatları toplaya və onların xülasəsini (B dilində) başqaları üçün hazırlaya bilir.	qeyri-rəsmi müzakirələr, layihələr, reklamlar, teatrlardakı proqramlar, mahnı sözləri	ictimai bildirişlər və elanlar, iclaslardan qeydlər, qəzet və jurnallarda müvafiq rəylər	hesabatlar, iclaslar, məktublar və e-poçtlar, icaslardan qeydlər, mətbuat açıqlamaları	veb danışıqlar, tapşırıqların yerinə yetirilməsinə dair təlimatlar, müvafiq mövzuda məqalələr

B1+

Mətni mediaya etmək					
	Mətnin danışmaq və ya işarə dilində emalı	Mətn (və müzakirə)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
B1	Tanış olduğu və ya maraqlı olduğu əşyaya aid, aydın və rəhbərli tərtib olunmuş mətnlərdəki (A dilində) əsas məqamların xülasəsini (B dilində) hazırlayır. Bununla belə, lüğət məhdudluğu həmin xülasənin vaxtında hazırlanmasını müəyyən mənada çətinləşdirir.	şəxsi məktublar, qısa məqalələr, broşürlər, reklamlar	qısa məqalələr, qısa rəsmi məktublar, açıq bəyanatlar və bildirişlər, qaydalar, bukletlər, tədbir proqramları	təqdimatlar və nümayişlər, hesabatlar, işgüzar məktublar	qonaq məruzəçinin nitqi, veb danışıqlar, təsvirlər, hekayələr, dərslərlə giriş kitabları, veb-səhifələr, xəbərlər icmalları, qısa məqalələr
	Tanış mövzularla (A dilində) bağlı hazırlanan məlumat xarakterli sadə mətnlərdə (o cümlədən müəssisələrdən qısa səs yazısı, jurnalda çap olunmuş məqalə, səyahət üçün məlumat kitabçası) əks olunan əsas məlumatların xülasəsini (B dilində) hazırlaya bilər.	qısa yazılı müəssisə və ya jurnal məqaləsi, səyahət broşürü, məktublar, e-poçtlar, qəzet xəbərlər icmalları		hesabatlar, işgüzar məktublar və elektron poçtlar	təsvirlər, hekayələr, dərslər girişləri, veb-səhifələr, xəbərlər icmalları, qısa məqalələr
	Danışanlar aydın tələffüz edərlərsə, (A dilində) şəxsi və ya cari maraqlı olduğu mövzularla əlaqədar gələn danışıqlarda əks olunan əsas məqamların xülasəsini (B dilində) hazırlaya bilər.	yeniliklər və layihələr haqqında danışıq, toy mərasimində yeniliklər barədə söhbətlər	dövlət məmuru ilə qeyri-rəsmi söhbət əsnasında verilən açıqlamalar	mütəxəssis, auditor, məsləhətçi ilə məsləhətləşmə	məsləhətçi orqanının sorğuya cavab olaraq bildirdikləri, layihə üçün müəssisə alınan şəxsin dedikləri
	Bir neçə dəfə dinləmək və dəqiqləşdirmə aparmaq şərti ilə, şifahi formada (A dilində) öz maraqlı olduğu əşyaya daxil olan uzun mətnlərdəki əsas məqamların xülasəsini (B dilində) hazırlayır.	uzun telefon danışıqları, televiziya da aktual mövzulara dair proqramlar, sənədli filmlər, veb danışıqlar	ictimai iclaslarda çıxışlar, söhbətlər	təqdimat və ya müəssisə, dəyirmi masa arxasında iclas, müəssisə sənədli film və aktual mövzulara dair proqramlar	universitet veb müəssisələri, müəssisə sənədli filmlər və ya aktual mövzulara dair proqramlar
	Bir neçə dəfə izləmək şərti ilə, (A dilində) hazırlanmış TV proqramları və ya video kliplərdə əks olunan əsas məqamların, hadisələrin xülasəsini (B dilində) hazırlaya bilər.	film, roman və ya komediya da bir səhnə	ictimai iclaslara dair aktual proqramlar	xəbərlərdən alıntılar, müəssisə və ya müəssisələrlə bağlı hökumətin açıqlamaları	sənədli film də səhnə, müəssisə
A2+	Tədbirlər, idman yarışları, hadisələr, yol qəzaları və s. mövzularla əlaqədar (A dilində efrə gələn) televiziya və ya radio xəbərlər haqqında məlumat verə bilər.	dostları ilə qeyri-rəsmi müzakirələrdə, sosial mediada söhbət	ictimai məkanda (məsələn, hava limanı, restoran) qeyri-rəsmi müzakirə	[nəzərdə tutulmur]	media mənbələrindən məlumat toplamağı nəzərdə tutan layihə çərçivəsində

Mətni mediaya etmək					
	Mətnin danışıq və ya işarə dilində emalı	Mətn (və müzakirə)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
A2+	Şəkilləri və cədvəllərdəki aydın struktura malik qısa, sadə mətnlərdə əks olunan məlumatlar (A dilində tərtib olunmuş) barədə (B dilində) sadə cümlələrlə xəbər verə bilər.	xəbərdə "kim, nə vaxt, harada" mövzulu məlumatlar	konsert və ya idman tədbiri üçün seçimlər, bildirişlər və plakatlar, vaxt qrafiki, divar yazıları, proqramlar, biletlər haqqında məlumat	iş qrafikinə təfərrüatları	təsvir edilmiş hekayə, ölkə haqqında məlumat cədvəli ehtiva edən sadə informativ mətn
	Taniş mövzular (A dilində olan) barədə məlumat xarakterli sadə və qısa mətnlərdə olan əsas məqamların xülasəsini (B dilində) hazırlaya bilər.	"nə vaxt və harada" mövzulu xəbərlər, veb-səhifə/broşürlər, sadə təlimatlar	muzeylərdəki məlumat panelləri, müəssisə bukletləri (məs., xəstəxanalar, polis məntəqəsi)	illik maliyyə hesabatları	tapşırıq və işləmələrin təfərrüatları, dərslərin və ya imtahanların təsviri
A2	Aydın struktura malik qısa və sadə mətnlərdəki (A dilində) əsas məqam(lar)ı (B dilində) çatdırma və başqa vasitələrlə (o cümlədən jestlər, rəsmlər, sözlər/işarə dili və ya digər vasitələrlə) onların məhdud repertuarlarını təkmilləşdirə bilər.	hava durumu məlumatları, çox sadə montaj təlimatları	nəqliyyatın vaxt qrafiki və qiymət, xidmətlərin mövcudluğu barədə məlumat	[nəzərdə tutulmur]	hava durumu məlumatları, məkanların qısa təsvirləri, çox sadə şəkili hekayələr
A1	Qısa, çox sadə əlamətlərdə və elanlarda, posterlərdə və proqramlarda (A dilində hazırlanmış) verilən sadə məlumatları (B dilində) çatdırma bilər.	məsələn, yemək bişirmək, təmizlik işləri görmək, paltar yumaq arasının kimdə olduğunu göstərən qeydləri verəqə yazıb yeniyyətlərin otağının qapısından asmaq, soyuducuya yapışdırılmış məlumat	istiqamətləri göstərən işarələr və bildirişlər, tədbirlərin vaxtını elan edən və göstərən plakat və elanlar	məkan bildirən işarə və bildirişlər, yaxud iş qrafiki ilə bağlı xəbərdarlıq, bildirişlər	fərqlənmə diplomu alan tələbələrin siyahısı, sosial proqram fəaliyyətləri haqqında məlumat
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

Mətni mediaya etmək					
	Mətnin yazılı şəkildə emalı	Mətn (və müzakirə)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
C2	Təqdim edilmiş fakt və arqumentləri, xüsusilə, bir şəxsin təhrif, üstüörtülü tənqid, istehza və sarkazma diqqət yönəldən mövqeyini (A dilindəki mətndə) (B dilində) yazılı şəkildə izah edə bilər Müxtəlif mənbələrdən alınan məlumatları, arqumentləri və mülahizələri yenidən ifadə edərək, ümumi nəticəni ardıcıl təqdimatda ümumiləşdirə bilər.	Ümumi savadlı auditoriya üçün nəzərdə tutulmuş kitablar, qəzet məqalələri, şərh və redaktələr, ixtisas yönümlü məqalələr və ya digər nəşrlər	yerli yığıncaqlarda çıxışlar, ictimai müzakirə, müzakirə forumu, siyasi iclas, siyasi traktat, dövlət siyasəti ilə bağlı sənəd, hüquqi rəy	konfrans, seminar və ya iclasda təqdimat, peşə-ixtisas nəşrləri, texniki hesabat, mətbuat açıqlaması, konfrans və ya işgüzar təkliflər	elmi konfranslarda müəhazirələr, veb danışıq, tədris materialları, dərsliklər, elmi jurnallarda məqalələr
C1	Bəzi hallarda qeyri-standart, texniki terminlərin dəqiq mənasını yoxlamaq şərti ilə, (A dilində) uzun, çətin mətləri (B dilində) müvafiq qaydada çatdırmaqla ümumiləşdirə bilər. Üslub və orijinallığı saxlamaq şərti ilə, (A dilində) tərtib olunmuş) uzun və mürəkkəb mətndən (məsələn, akademik məqalə, siyasi təhlildən ibarət məqalə, romandan çıxarış, baş məqalə, ədəbi araşdırma, müəyyən kitabı aid çıxarış və ya hesabat) müəyyən auditoriya üçün (B dilində) yazılı formada xülasə çıxara bilər.		yerli yığıncaqlarda çıxışlar, ictimai müzakirə, müzakirə forumu, siyasi iclas, siyasi traktat, dövlət siyasəti ilə bağlı sənəd	konfrans, seminar və ya iclasda təqdimat, peşə-ixtisas nəşrləri, texniki hesabat, mətbuat açıqlaması, konfrans və ya işgüzar təkliflər	elmi konfranslarda müəhazirələr, veb söhbətlər, tədris materialları, dərsliklər, elmi jurnallarda məqalələr
B2+	Peşə-ixtisas sahəsinə, akademik sahəyə və şəxsi maraq dairəsinə (A dilində tərtib olunmuş) aid yaxşı struktura malik, lakin mürəkkəb sayılan mətlərin xülasəsini yazılı formada (B dilində) verə bilər.	ailə mənasiblərinin müzakirəsi, televiziya xəbərləri və aktual mövzulara dair proqramlar, tok-şoular	təqdimatlar, çıxışlar, xütbələr	konfrans təqdimatları	müəhazirələr, konfrans təqdimatları və müzakirələr, veb danışıqlar

Mətni mediaya etmək				
	Mətnin yazılı şəkildə emalı	Mətn (və müzakirə)		
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas
	Öz sahəsinə və ya xüsusi maraq dairəsinə aid akademik və peşə-ixtisas məlumatlarını və fikirləri (A dilində tərtib olunmuş) yazılı formada (B dilində) müqayisə edə, tutuşdura və sintez edə bilir.	Tətbiq olunmur	ictimai-siyasi sənədlər	peşə-ixtisas yönümlü jurnal və qəzetlər, siyasi sənədlər, texniki hesabatlar
B2+	Orijinal mətnə keçid etmək şərti ilə, (A dilində tərtib olunan) mürəkkəb mövzuda ifadə olunan münasibəti və ya fikri yazılı formada (B dilində) şərh edir.	sənədli filmlər, aktual mövzulara dair proqramlar, jurnal və ya qəzet məqalələri, romanlar, qısa hekayələr, pyeslər	bir neçə nəfərin iştirak etdiyi forum müzakirələri, bloqlar, çıxışlar, xütbələr, hüquqi bəyanatlar, rəylər və sənədlər, siyasi sənədlər	konfransda, seminar, iclasda, brifinq sessiyasında və ya mətbuat konfransında təqdimat, hesabat, müqavilə, nizamnamə, məqalələr
B2	Öz maraq dairəsi və ya ixtisas sahəsinə (A dilində tərtib olunmuş) aid mürəkkəb mətnin əsas məzmununun xülasəsini yazılı formada (B dilində) hazırlaya bilir.			vəb danışıqlar, mühazirə, akademik seminar, elmi məqalələr və kitablar, romanlar, qısa hekayələr, pyeslər
B1+	Şəxsi və ya ümumi maraq dairəsinə (A dilində tərtib olunan) aid mətnlərdəki məlumat və arqumentləri yazılı formada (B dilində) ümumiləşdirə bilir.	sənədli filmlər, cari mövzu ilə bağlı proqramlar, jurnal və ya qəzet məqalələri, romanlar, qısa hekayələr, pyeslər	bir neçə nəfərin iştirak etdiyi forum müzakirələri, bloqlar, çıxışlar, xütbələr, hüquqi bəyanatlar, rəylər və sənədlər, siyasi sənədlər	vəb danışıqlar, mühazirə, akademik seminar, elmi məqalələr və kitablar, romanlar, qısa hekayələr, pyeslər
B1	Şifahi mətnlər düzgün ifadə olunarsa, (A dilində tərtib olunmuş) şəxsi və ya mövcud maraq dairəsindəki mövzularla bağlı mətnlərdəki əsas məqamların xülasəsini yazılı formada (B dilində) hazırlayır.	telefon danışıqları, veb danışıqlar, xəbər bülletenləri, sənədli filmlər, şəxsi məktublar, məlumat broşürələri, qısa məqalələr	ictimai yığıncaqlarda təqdimat, ictimai bəyanat və ya bildirişlər	oriyantasya sessiyası, tapşırıq üçün təlimatlar, qonaq məruzəçinin nitqi, hekayələr və qısa məqalələr
	Orijinal mətnlərdəki üslub və sıralamadan istifadə edərək qısa mətn parçalarını sadə şəkildə çatdırır.	şəxsi məktublar, qısa məqalələr, broşürələr, reklamlar, veb-səhifə üçün mətnlər	qısa rəsmi məktublar, açıq bəyanatlar və bildirişlər, nizamnamələr, xidmətlərdə dəyişikliklər haqqında məlumat verən bukletlər, tədbir proqramları	hekayələr, dərslər, girişlər, veb-səhifələr, xəbər icmalları, qısa məqalələr

Mətni mediaya etmək					
	Mətnin yazılı şəkildə emalı	Mətn (və müzakirə)			
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	Akademik
A2+	Şəxsi və ya mövcud maraq dairəsindəki mövzularla (A dilində tərtib olunmuş) bağlı sadə mətnlərdə aydın ifadə olunmuş əsas məqamların xülasəsini yazılı formada (B dilində) hazırlayır.	"kim, nə vaxt və harada" mövzulu xəbərlər, veb-səhifə/broşürilər	muzeylərdəki məlumat panelləri, müəssisəyə aid bukletlər (məs., xəstəxana, polis məntəqəsi)	tapşırıq üçün bildirişlər, qaydalar, təlimatlar	tapşırıq və çalışmaların təfərrüatları, dərslər və ya imtahanların təsviri, dərslərdən alıntılar
A2	Çox işlənən, tanış mövzularla bağlı qısa mətnlərdən (A dilində tərtib olunmuş) əsas məqam(lar)ı sadə dillə (B dilində) başqalarına ötürür; səhvlərə baxmayaraq mətn başa düşülür. Çap, yaxud əlyazma formasında olan qısa mətnlərin üzünü köçürə bilir	yeniiliklərdən bəhs edən məktublar	ictimai bildirişlər,	printerdə toner dəyişdirmək kimi sadə iş təlimatları	sadə, qısa hekayələr, məsələn, imtahan üçün ümumi akademik qaydalar
A1	Standart çap formasında təqdim olunan tək-tək sözlərin və qısa mətnlərin üzünü köçürə bilir.		ictimai bildirişlər, nəqliyyatla bağlı məlumatlar	ixtisası ilə əlaqəli mövzulara dair sadə təlimatlar və hesabatlar	sadə hekayələr, akademik qaydalar
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

Mətni mediəsiyə etmək				
	Yazılı mətnin danışq və ya işarə dilində tərcüməsi	Mətn (və müzakirə mühiti)		
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas
C2	Şəxsi və peşəkar maraq dairəsində aid (A dilində yazılı formada) xülasə mətnlərin (B dilində) səlis şifahi tərcüməsini verə bilər; eyni zamanda, mətnin qiymətləndirmə cəhətlərini və orada olan arqumentləri, o cümdən, əlaqəli nüansları və setirəlti mənalrı ötürür.	xüsusi jurnal məqalələri və şəxsi maraq doğuran mövzularda məruzələr	dövlət siyasəti ilə bağlı sənəd, bəyannamələr, qayda və ya nizamnamələr	nəşrlər, texniki hesabatlar, müqavilələr, press-revizlər
C1	Əksər nüansları (A dilində yazılı formada tərtib olunan) ayırd etmək şərti ilə, müxtəlif ümumi mövzulara və ixtisas sahələrinə aid mürəkkəb mətnlərin (B dilində) səlis tərcüməsini hazırlaya bilər.			
B2+	Öz peşə, akademik və şəxsi maraq sahəsinə aid (A dilində tərtib olunmuş) məlumatları özündə əks etdirən mürəkkəb mətnləri (B dilində) şifahi tərcümə edə bilər.	şəxsi maraq doğuran aktual məsələlərə dair qəzet və ya jurnal məqalələri	muzeydə və ya sərgidə sənət əsərlərini, təkrar istifadə, parking və s. kimi ictimai qaydaları izah edən mətnlər	akademik məqalələr və hesabatlar, qaydalar, peşəsi ilə əlaqədar texniki hesabatlar
B1+	Öz peşə, akademik və şəxsi maraq sahəsinə daxil olan mövzulara aid məlumatları və arqumentləri özündə əks etdirən (A dilində yazılı formada olan) mətnlərin şifahi tərcüməsini (B dilində) verə bilər (bu şərtlə ki, mətn qəliz dilə yazılmasın və standart dillə tərtib olsun).			
B1	Tanış olduğı və ya şəxsi maraq dairəsinə aid (A dilində yazılmış) məlumatları özündə əks etdirən aydın, mükəmməl struktura malik informasiya xarakterli mətnlərin təqribi tərcüməsini (B dilində) verə bilər. Bu halda, dilçilik məhdudiyyətləri bəzən çətinlik yarada bilər.	akademik məqalələr və hesabatlar, qaydalar	qəza şahidinin ifadəsi kimi sadə hesabatlar	iş və ya təcrübə üçün müraciət edən ərizəçinin CV və ya təqdimat məktubu
A2+	Qısa, sadə mövzulara aid (A dilində yazılmış) mətnləri (məsələn, kitabçalardakı məlumatlar, elanlar, təlimatlar, məktublar və elektron poçt mesajları) şifahi formada (B dilinə) təqribi tərcümə edə bilər.		parkinq qaydaları və ya zibil toplanması kimi ictimai xidmətlərdəki dəyişikliklər barədə bildirilər	iş və ya təcrübə üçün müraciət edən ərizəçinin genişləndirilmiş CV və ya təqdimat məktubu

	Mətni mediasiya etmək				
	Yazılı mətnin danışığ və ya işarə dilində tərcüməsi	Mətn (və müzakirə mühiti)			Akademik
		Şəxsi	İctimai	Peşə-ixtisas	
A2	Qısa, sadə mətnləri (A dilində yazılmış) (məsələn, tanış olduğu mövzulara aid elanlar), əsas məqamları tutmaq şərti ilə (B dilinə) tərcümə edə bilər.	qida məhsullarında və ya elektron cihazlarda etikətlər, dərman istifadəsi üçün göstərişlər	seyahət kartının alınması barədə göstərişlər	iş yerində ilkin tibbi yardım və təhlükəsizlik qaydaları	kitablar və ya kurs/sınıf mübadiləsi ilə bağlı bildirilər
A1	Sadə cümlələrlə yazılmış gündəlik məlumatları (A dilində) özündə əks etdirən mətnləri (B dilində) sadə, qeyri-səlis şifahi tərcümə edə bilər (məsələn, xəbərlər, qısa şərhlər, göstərişlər, elanlar və ya təlimatlar).	elektron poçt və məktublarda şəxsi xəbərlər	istiqamətlər, bildirilər, plakatlardakı məlumatlar	bildirilər, təlimatlar, ilkin tibbi yardım və təhlükəsizlik qaydaları	imtahan təlimatları
A1-dən öncəki	Nişanlarda və elanlarda, posterlərdə, proqramlarda, məlumat vərəqələrində (A dilində tərtib olmuş) və s. kimi materiallarda istifadə olunan sadə, gündəlik sözlərin / əlamətlərin və ifadələrin (B dilində) sadə, qeyri-səlis şifahi tərcüməsini verə bilər.	Tətbiq olunmur	işarələr və bildirilər, afişalar, bukletlər	işarələr və bildirilər, afişalar, bukletlər	işarələr və bildirilər, afişalar, cədvəllər
	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

	Mətni mediasiya etmək			
	Yazılı mətnin danışığ və ya işarə dili formasında tərcüməsi	Mətn (və müzakirə mühiti)		
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar
C2	Öz ixtisas sahəsinə aid olmayan (A dilində) yazılı texniki materialları (B dilinə) tərcümə edə bilər (bu şərtlə ki, tərcüməni həmin sahənin mütəxəssisi yoxlasın).	ümumi oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş kitablar, qəzet məqalələri, rəy və redaktələr, xüsusi ixtisasla bağlı məqalələr və ya digər nəşrlər	siyasi traktat, dövlət siyasəti sənəd, hüquqi rəy	peşəkar nəşrlər, texniki hesabatlar, müqavilələr, press-revizlər
				akademik məqalələr

	Mətni mediasıya etmək				
	Yazılı mətnin danışığ və ya işarə dili formasında tərcüməsi	Mətn (və müzakirə mühiti)			Akademik
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	
C1	Öz sosial, akademik və peşə sahəsinə aid (A dilində tərtib olunmuş) mövzularla bağlı xülasə mətnlərin, həmçinin mətnlərdəki qiymətləndirmə cəhətləri və arqumentləri uğurla ötürmək şərti ilə tərcüməsini (B dilinə) hazırlaya bilər (bəzən tərcümə orijinal mətnə daha asan alınır).	məktublar, jurnal və ya qəzet məqalələri, qısa hekayələr	çıxışlar, xütbələr, siyasi sənədlər	elmi, texniki, maliyyə və layihə hesabatları, nizamnamələr, məqalələr və digər peşəkar nəşrlər	akademik sənədlər və kitablar, ədəbi tənqid
B2+	Normal dil qaydalarını özündə əks etdirən formada, orijinal mətnlərdəki tərtibatı, bəndləri, əlamətləri və formaları dəyişməklə (A dilindən B dilinə) dil qaydalarına tam uyğun tərcümə hazırlaya bilər.	məktublar, jurnalda və ya qəzetdə məqalələr, bəzi məişətlə bağlı yazılar			akademik sənədlər və kitablar, romanlar, qısa hekayələr, pyeslər
B2	Mətnin, cümlələrin və bəndlərin (A dilində) strukturuna sadıq qalıb yazıdakı əsas məqamları tutmaq şərti ilə (B dilində) tərcümə hazırlayır (bu tərcümə bəzən uğursuz alınıb yöndəmsiz də səslənə bilər).	xəbər ehtiva edən məktublar, ümumi maraq doğuran məqalələr	ümumi müddəaları izah edən ictimai sənədlər, təlimat kitabçasındakı girişlər, ifadələr	öz sahəsindəki mövzulara dair sadə məktublar, təlimatlar, hesabatlar	sadə hekayələr, ümumi akademik qaydalar
B1+	Qəliz olmayan, standart dildə yazılmış sadə və faktlara aid mətnlərdən orijinal mətnə mümkün qədər yaxın formada (A dilindən B dilinə) təxmini tərcümə hazırlaya bilər. Bəzi dil səhvlərinə baxmayaraq tərcümə aydın başa düşülür.			öz sahəsindəki mövzulara dair sadə məktublar, təlimatlar, hesabatlar	
B1	Qeyri-mürəkkəb, standart struktura malik qısa, faktları özündə əks etdirən yazılı mətnlərin (A dilindən B dilinə) təqribi tərcüməsini hazırlaya bilər. Bəzi səhvlərə baxmayaraq tərcümə aydın başa düşülür.				ümumi akademik qaydalar
A2	Sadə dildən istifadə etməklə ən işlək dildə tanış mövzulara aid qısa mətnləri (A dilindən B dilinə) tərcümə edir. Bəzi səhvlərə baxmayaraq tərcümə aydın başa düşülür.	xəbər ehtiva edən məktublar	ictimai bildirişlər, təlimat kitabçasındakı girişlər	printerin tonerini dəyişdirmək üsulu ilə bağlı sadə iş təlimatları	sadə, qısa hekayələr, məsələ, imtahan üçün ümumi akademik qaydalar
A1	Sadə sözləri/əlamətləri lüğətin köməyi ilə (A dilindən B dilinə) tərcümə edə bilər (bəzən seçdiyi cümlə düzgün mənanı daşıyır, orijinalı daqiq əks etdirmir).		ictimai bildirişlər, nəqliyyatla bağlı məlumatlar	öz sahəsindəki mövzulara dair təlimatlar, hesabatlar	sadə hekayələr, akademik qaydalar
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

	Mətni mediasiya etmək				
	Qeyd götürmək (mühazirələrdə, seminarlarda, iclaslarda və s.)	Mətn (və müzakirə mühiti)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
C2	İclas və ya seminarda iştirak edərkən, mövzu mürəkkəb, yaxud tanış olmasa da, iştirak etməyən şəxslər üçün düzgün qeydlər (məlumatlar) götürə bilir.	Tətbiq olunmur	ictimai iclasda, komitə/klub/dərnək iclasında, maraq doğuran mövzuda seminar əsnasında	idarəçilik iclasında və ya təlim seminarında	bir seminarda və ya müzakirə forumunda
	Üstüörtülü mənalı və kinayələri anlayır, həm onlarla, həm də istifadə olunan mövcud sözlərlə bağlı qeyd götürə bilir. Fikirilər arasındakı münasibət və abstrakt mənalı çatdırmaq üçün parafraz və qisaltmalardan istifadə edə və vacib məlumatları qeydə ala bilir.			idarəçilik iclasında, peşəkar konfransda və ya təlim seminarında	seminarda və ya müzakirə forumunda, mühazirədə iştirak edərkən
C1	Öz sahəsindəki mövzulara dair mühazirələr əsnasında ətraflı qeydlər götürə bilir, məlumatları o qədər dəqiq və orijinala yaxın qeyd edir ki, onlar digər şəxslər üçün də faydalı ola bilər.		maraq doğuran mövzuya dair ictimai mühazirə əsnasında	peşəkar konfransda və ya təlim seminarında	mühazirədə iştirak edərkən, veb söhbəti izləyərkən
	Öz sahəsinə aid olmayan mövzularda mühazirə və ya seminar əsnasında hansı hissələri qeydə almağın vacib olduğuna qərar verə bilir.		ictimai iclasda, komitə klub/dərnək iclasında, maraq doğuran bir mövzuda seminar əsnasında	idarəçilik iclasında, peşəkar konfransda və ya təlim seminarında	seminarda və ya müzakirə forumunda, mühazirədə iştirak edərkən
B2	Nitqin normal sürəti təqdirində, çoxsaylı şifahi mənbələrdən (məsələn, mühazirələr, rəsmi müzakirələr və debatlar, reportajlar) mürəkkəb, mücərrəd mövzular üzrə müvafiq, ətraflı məlumat və arqumentləri seçə bilir.	maraq dairəsinə aid mövzunu araşdırarkən	dərnək, lobbı qrupu, siyasi partiya və s. üçün mövzu araşdırarkən	hesabat və ya təqdimat üçün mövzu araşdırarkən	məqalə və ya seminarda təqdim etmək üçün mövzu araşdırarkən
	Tanış mövzuda yaxşı ifadə olunmuş mühazirəni başa düşə bilir və səslənən ifadələri anlamağa çalışdığından bəzi məlumatları nəzərdən qaçırır, bununla belə, vacib görünən nüansları qeydə ala bilir.	Tətbiq olunmur	maraq doğuran mövzuya dair ictimai mühazirə əsnasında	peşəkar konfransda və ya təlim seminarında	mühazirədə iştirak edərkən, veb söhbəti izləyərkən

	Mətni mediasiya etmək				
	Qeyd götürmək (mühazirələrdə, seminarlarda, iclaslarda və s.)	Mətn (və müzakirə mühiti)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
B2	Maraq dairələrinə aid iclas və seminarlarda bəhs edilən əksər məsələlərə dair dəqiq qeydlər götürə bilər.	Tətbiq olunmur	ictimai iclasda, komitə/klub/dərnək iclasında, maraq doğuran bir mövzuda seminar əsnasında	idareçilik iclasında və ya təlim seminarında	seminarda və ya müzakirə forumunda
B1+	Mühazirə onu maraqlandıran mövzulara aid olduqda, aydın və yaxşı ifadə edildikdə, sonrakı mərhələdə istifadəyə yararlı olan kifayət qədər düzgün qeydlər götürə bilər.		maraq doğuran mövzuya dair ictimai mühazirə əsnasında	peşəkar konfransda və ya təlim seminarında	mühazirədə iştirak edərkən, veb söhbəti izləyərkən
B1	Mövzu tanış olduqda və mühazirə sadə dildə və dəqiq ifadə edildikdə, birbaşa mühazirə əsnasında əsas məqamları siyahı şəklində qeyd edə bilər.		maraq doğuran mövzuya dair ictimai mühazirə əsnasında	peşəkar konfransda və ya təlim seminarında	mühazirədə iştirak edərkən, veb söhbəti izləyərkən
	Tanış mövzuya dair iclasda, nitq sadə dildə ifadə olunduğu və qeyd götürmək üçün kifayət qədər vaxt ayrıldığı təqdirdə, ümumi təlimatları qeyd ala bilər.		ictimai iclasda, komitə/klub/dərnək iclasında, maraq doğuran bir mövzuda seminar əsnasında	daxili yığıncaqda və ya təlim seminarında	seminar və ya forumunda
A2	Mövzu tanış olduğu və proqnozlaşdırıla biləcəyi təqdirdə, təqdimatçı anlamağa və qeyd aparmağa vaxt ayrıldığı bir təqdimatda/nümayişdə ümumi qeydlər götürə bilər.		gündəmdə olan məhsulun nümayiş edildiyi sərgidə/ticarət mərkəzində	peşəkar konfransda, sərgidə və ya təlim seminarında	Tətbiq olunmur
A1	Uyğun deskriptor mövcud deyil				
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

Mətni mediəsiyə etmək					
	Yaradıcı mətnlərə şəxsi rəy bildirmək (bədi əsərlər daxil olmaqla)	Mətn (və müzakirə mühiti)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
C2	Uyğun deskriptor mövcud deyil: bax C1				
C1	Əsərin müəyyən personaj ilə bağlı fikirlərini səsləndirərək və əhəmiyyətini izah edərək əsər haqqında şərh verə bilər.	yeni oxuduğu roman və ya qısa hekayə, yenidən izlədiyi pyes, film, musiqili şou və ya digər tamaşalar, qalereyada rəsm əsərləri və ya heykəllər, muzeydə mədəniyyət əsərləri haqqında dostlar ilə müzakirə	mədəniyyət mərkəzi və ya klubunun təşkil etdiyi dərəcənin üzvü kimi oxuduğu və ya öyrəndiyi roman, qısa hekayə, pyes, şeir	xarici hamkarlar və ya müştərilərlə ünsiyyətdə: hamkarının ölkəsinə məxsus ədəbiyyatın, filmlərin və ya əsas mədəniyyət əsərlərinin təsadüfi müzakirəsi	ədəbiyyat dərəcəsi öyrənilən roman, şeir, pyes, qısa hekayə və ya digər klassik, yaxud müasir əsərlər
	Əsərdə personajın şərhini, psixoloji/emosional vəziyyətini, hərəkətlərinin səbəblərini və nəticələrini izah edə bilər.	yeni oxuduğu sadə hekayə və ya roman, yenidən izlədiyi film, musiqili şou haqqında dostlar ilə müzakirə	mədəniyyət mərkəzi və ya klubu tərəfindən təşkil edilən nümayişdə və ya sərgidə göstərilən film və ya digər mədəni / bədii əsər	Tətbiq olunmur	
B2	Fikirlərini aydınlaşdırmaq, nümunə və arqumentlər bildirmək və dəstəkləmək yolu ilə əsərlə bağlı münasibətini aydın şəkildə təqdim edə bilər. Hekayə, roman, film və ya pyesin süjet xəttini, personajları və mövzularını şərh edə bilər.	yeni oxuduğu roman və ya qısa hekayə, yenidən izlədiyi pyes, film, musiqili şou və ya digər tamaşalar, qalereyada rəsm əsərləri və ya heykəllər, muzeydə mədəniyyət əsərləri haqqında dostlar ilə müzakirə	mtəallim və ya mədəniyyət institutunun təşkil etdiyi xarici dildə oxu dərəcəsinin üzvü olaraq oxunan daha sadə roman və ya hekayə	xarici hamkarlar və ya müştərilərlə ünsiyyətdə: hamkarının ölkəsinə məxsus ədəbiyyatın, filmin və ya əsas mədəniyyət əsərlərinin təsadüfi müzakirəsi	sinifdə öyrənilən roman, şeir, pyes, qısa hekayə və ya digər bədii əsər
	Əsərin ifadə forması, üslubu və məzmunu ilə bağlı münasibətini, nəyi və niyə bəyəndiyini izah edərək bir qədər ətraflı ifadə edə bilər.			Tətbiq olunmur	

Mətni mediasiya etmək					
	Yaradıcı mətnlərə şəxsi rəy bildirmək (bədi əsərlər daxil olmaqla)	Mətn (və müzakirə mühiti)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
B1	Əsərin müəyyən hissələrinin və ya aspektlərinin niyə onun üçün xüsusi maraq doğurduğunu izah edə bilər. Ən çox hansı xarakteri özünə yaxın hiss etdiyini və səbəbini ətraflı izah edə bilər. Hadisələri hekayə, film və ya pyesdə gördüyü, yaxud eşitdiyi bənzər hadisələrlə əlaqələndirə bilər. Xarakterin yaşadığı duyğuları öz duyğuları ilə əlaqələndirə bilər. Əsərin müəyyən hissəsində, məsələn, xarakterin taleyi üçün narahatlıq keçirdiyi anı və səbəbini, həmçinin bu zaman özünün yaşadığı duyğuları şərh edə bilər. Əsərin onda oyatdığı duyğu və fikirləri qısaca izah edə bilər. Xarakterin şəxsiyyətini təsvir edə bilər. Xarakterin hisslərini təsvir edə və səbəbini izah edə bilər.	yenidən oxuduğu sadə hekayə və ya roman, yenidən izlədiyi film, musiqili şou və ya başqa proqramlar haqqında dostları ilə müzakirə		ənənəvi həmkarlar və ya müştərilərlə ünsiyyətdə: məktəbdə oxuduğu ədəbiyyat nümunələrinə (məs., Servantes, Şekspir) və ya tanınmış kino ulduzlarının iştirak etdiyi filmlərə dair təsadüfi müzakirə/istinad	sınıfdə və ya ev tapşırığı kimi öyrənilən sadə hekayə, nağıl və romandan bir parça, sınıfdə izlədiyi videonun hekayəsi
A2	Duyğularını və fikirlərini sadə dildə təsvir edərək əsər haqqında fikirlərini ifadə edə bilər. Əsərin onda xüsusi maraq doğuran aspektlərini sadə dildə izah edə bilər. Bir əsəri bəyəndiyini, yaxud sevmədiyini bildirməyi bacarır və bunun səbəbini sadə dildə izah edə bilər.	Tətbiq olunmur	Tətbiq olunmur	Tətbiq olunmur	sınıfdə öyrənilən sadə bir hekayə, nağıl və ya şeir
A1	Əsərin onda oyatdığı hissləri təsvir etmək üçün sadə sözlər/işarələrdən istifadə edə bilər.				
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

Mətni mediasiya etmək				
	Yaradıcı mətnlərin təhlili və tənqidi (bədi əsərlər daxil olmaqla)	Mətn (və müzakirə mühiti)		
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar
C2	Müxtəlif dövr və janrlara aid (məsələn, roman, şeir və pyes) əsərlərdə üslub, hadisələrin mətnaltı və ilkin mənalari arasındakı incə fərqləri dəyərləndirərək tənqidi qiymət verə bilər. Səlis dilin inceliklərini, ritorik effektləri və bədii dil vasitələrindən istifadəni (məsələn, metaforlar, fərqli sintaksis, qeyri-müəyyənlik), mənalari və əlavə mənə çalarlarını aydınlaşdırıb dərk edə bilər. Əsərdə müəyyən məqsəd üçün istifadə edilən strukturu, dili və ritorik metodları tənqidi qiymətləndirə bilər və onların uyğunluğu və səmərəliliyi barədə əsaslı arqument təqdim edə bilər. Əsərdə dilçilik ənənələrinin qəsdən pozulmasını tənqidi qiymətləndirə bilər.	Tətbiq olunmur	mədəniyyət mərkəzinin və ya klubunun təşkil etdiyi mədəniyyət dərnəyinin jurnalı və ya bloqu üçün roman, film haqqında icmal, yazıçı və ya sənətkarın bioqrafiyası haqqında yazarkən	Tətbiq olunmur
C1	Fərqli dövr və janrlara aid bədii əsərlər daxil olmaqla, müxtəlif mətnləri tənqidi qiymətləndirə bilər. Əsərin aid olduğu janrın səciyyəvi xüsusiyyətlərinə uyğunluğunu qiymətləndirə bilər. Əsərin auditoriyanı necə cəlb etdiyini təsvir və şərh edə bilər (məsələn, gözləntiləri artıraraq və ya alt-üst edərək).			
B2	İki əsərin mövzularını, personaj və səhnələrini nəzərdən keçirərək, oxşarlıqları və ziddiyyətlərini araşdırıb aralarındakı əlaqələrin izahını verib müqayisə edə bilər. Əsərin tematik, kompozisiya və formal əlamətlərini aydınlaşdırıb başqalarının fikirlərinə və arqumentlərinə istinad edərək əsər haqqında əsaslı rəy verə bilər. Nümunələr verərək əsərdə xarakterlərin identifikasiyanın necə təsvir edildiyini qiymətləndirə bilər. Eyni mövzunun işlənilməsində müxtəlif əsərlərin fərqli cəhətlərini təsvir edə bilər.	yenica oxuduğu roman və ya qısa hekayə, yenica izlədiyi pyes, film, musiqili şou və ya digər tamaşalar, qalereyada rəsm əsərləri və ya heykəllər, muzeydə mədəniyyət əsərləri haqqında dostlar ilə müzakirə	müəllim və ya mədəniyyət mərkəzinin təşkil etdiyi xarici dildə oxu dərnəyinin üzvü kimi oxuduğu nisbətən sadə roman və ya hekayə	Tətbiq olunmur sinifdə öyrənilən roman, şeir, pyes, qısa hekayə və ya digər bədii əsər

Mətni mediasiya etmək					
	Yaradıcı mətnlərin təhlili və tənqidi (bədi əsərlər daxil olmaqla)	Mətn (və müzakirə mühiti)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
B1	Məişət mövzusunda aydın şəkildə yazılmış hekayədən vacib epizod və hadisələri ayrılıb qeyd edə və həmin hadisələrin əhəmiyyətini və əlaqələrini izah edə bilər.	yenidən oxuduğu bir roman və ya qısa hekayə, yenidən izlədiyi pyes, film, musiqili şou və ya digər tamaşalar, qalereyada rəsm əsərləri və ya heykəllər, muzeydə mədəniyyət əsərləri haqqında dostlarla müzakirə	müəllim və ya mədəniyyət mərkəzinin təşkil etdiyi xarici dildə oxu dərnəyinin üzvü kimi oxuduğu nisbətən sadə roman və ya hekayə	Təbiiq olunmur	sinfda və ya ev tapşırığı kimi öyrənilən nisbətən sadə hekayə, nağıl və romandan parça
	Yalnız tez-tez istifadə olunan gündəlik ifadələri ehtiva edən ümumi situasiyalar haqqında qısa hekayələrdəki əsas mövzuları və personajları təsvir edə bilər.	Təbiiq olunmur	Təbiiq olunmur		
A2	Yalnız tez-tez istifadə olunan gündəlik ifadələri ehtiva edən ümumi situasiyalar haqqında qısa, sadə hekayələrdə əsas mövzuları və personajları adı şablon sözlərlə aydınlaşdırma və qısa təsvir edə bilər.				sinfda öyrənilən sadə hekayə, nağıl, şeir
A1	Uyğun deskriptor mövcud deyil				
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

Konsepsiyaları mediaya etmək				
	Həmkarları ilə birgə əməkdaşlığa təşviq etmək	Situasiya (və rollar)		
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar
C2	Uyğun deskriptor mövcud deyil: bax C1			Akademik
C1	Bir qrup içərisində fərqli perspektivlərə həssaslıq göstərə, fikirlərlə razılığa və tərəddüdləri, anlaşılmaqları, tənqidləri, inciklik yaranmasının qarşısını alacaq və ya ən aşağı ehtimala düşürəcək şəkildə tənzimləyə bilər. Müzakirənin inkişafına və nəzakətli şəkildə sonlanmasına töhfə verə bilər.	bildikləri bir məsələni müzakirə etmək üçün dostları, ailə üzvləri, həmkarları ilə qeyri-formal görüşlərdə mübadilə əsnasında	üzv/sədr/moderator kimi; ictimai/cəmiyyət iclasında xeyriyyə tədbirləri; bir layihənin (məsələn, yeni bina/təchizat) ictimai təqdimatında sual-cavab sessiyasında	qrupun sədri/üzvü kimi; fokus qrup iclaslarında nisbətən sadə işgüzar münasibət əsnasında; proqram iclaslarında; komitə iclaslarında
B2+	Fikirlərə əsaslanaraq qrup müzakirələrində sualların formalaşdırılmasını, yaxud müdaxilələri tənzimləyə bilər. İdea və qərarları qeydə alıb qrupla müzakirə edə və sonra plenar iclasda qrupun fikir(lər)inin xülasəsini təqdim edərək qrup müzakirələrində aparıcı kimi çıxış edə bilər. Əməkdaşlığı necə təşkil etmək barədə müzakirəni stimullaşdırmaq üçün suallar verə bilər.		xüsusi məsələnin həlli ilə bağlı vizual görüntü ilə həyata keçirilən ictimai iclaslarda	məktəbdə/universitetdə dərslər müddətində birgə tapşırıq yerinə yetirərkən; müəllimlərin inkişafı üçün nəzərdə tutulmuş təcrübəçi tələbələr arasında
B2	Komanda işi üçün hədəfləri müəyyənləşdirməyə və onlara necə çatmaq yollarını müqayisə etməyə yardımçı ola bilər. Növbəti nəyin müzakirə ediləcəyini və müzakirənin necə irəliləyəcəyini təklif edərək onu yenidən istiqamətləndirə bilər.	problemin mümkün həlli yollarını müzakirə etmək üçün dostları, ailə üzvləri və həmkarları ilə qeyri-formal görüşlərdə mübadilə əsnasında	konkret məsələnin həlli ilə bağlı vizual görüntü ilə həyata keçirilən ictimai iclaslarda	məktəbdə/universitetdə dərslər sadə birgə tapşırıq yerinə yetirərkən; digər müəllimlərin dəstəyi ilə təcrübəçi tələbələr arasında
B1+	Təklifləri hazırlayaraq və cavablandıraraq, insanların razı olub-olmadığını soruşaraq və alternativ yanaşmalar təklif edərək müştərik tapşırıqlar üzrə əməkdaşlıq edə bilər. Sadə suallar verərək və onları cavablandıraraq sadə müştərik tapşırıqlar üzrə əməkdaşlıq edə və qrupda ortaq məqsəd üçün çalışır. Müzakirədə tapşırığı sadə sözlərlə izah edə bilər və başqalarından təcrübə və biliklərini bölüşmələrini xahiş edə bilər.			nisbətən sadə işgüzar münasibət əsnasında; həmkarlar arasında komitə iclaslarında

	Konsepsiyaları mediasiya etmək				
	Həmkarları ilə birgə əməkdaşlığa təşviq etmək	Situasiya (və rollar)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
B1	Qrupun digər üzvlərini fikirlərini bölüşməyə dəvət edə bilər. Digər iştirakçıların yavaş-yavaş danışıdığı və bir, yaxud bir neçə şəxsin fikrini ifadə etməyə və təkliflərini deməyə kömək etdiyi təqdirdə, sadə birgə tapşırıq üzrə əməkdaşlıq edə bilər.	məsələn, mümkün həll yolu seçərkən dostları, ailə üzvləri, həmkarları ilə məsləhətləşəndə və qeyri-formal görüşlərdə qısa mübadilə əsnasında	konkret məsələnin həlli ilə bağlı vizual görüntü ilə həyata keçirilən ictimai iclaslarda	qrupun sədri/üzvü kimi; fokus qrup iclaslarında nisbətən sadə işgüzar münasibət əsnasında; komitə iclaslarında	məktəbdə/universitetdə dərisdə sadə birgə tapşırıq yerinə yetirərkən; müəllimlərin dəstəyi ilə
A2+	Digər iştirakçıların yavaş-yavaş danışıdığı və bir yaxud bir neçə şəxsin fikrini ifadə etməyə və təkliflərini deməyə kömək etdiyi təqdirdə, sadə birgə tapşırıq üzrə əməkdaşlıq edə bilər.	dostları, ailə üzvləri ilə qısa mübadilə əsnasında	Tətbiq olunmur	sadə işgüzar münasibət əsnasında	məktəbdə / universitetdə dərisdə sadə birgə tapşırıq yerinə yetirərkən
A2	Başqalarının düşüncələrini soruşaraq, təklif irəli sürərək və anlaşılan cavablar verərək, bəzən digər üzvlərdən nitqini təkrarlaması və ya yenidən ifadə etmələrini istəyərkən, sadə, praktik tapşırıqlarda əməkdaşlıq edə bilər.				
A1	Əvvəlcədən hazırladığı qısa, sadə ifadələrdən istifadə edərək sadə tapşırıqlar üçün digərlərini töhfə verməyə dəvət edə bilər. Anladığını ifadə edə və digərlərindən də soruşa bilər.				
A1-dən öncəki	<i>Uyğun deskriptor mövcud deyil</i>				

Konsepsiyaları mediasiya etmək				
	Mənanı aydınlaşdırmaq üçün əməkdaşlıq etmək	Situasiya (və rollar)		
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar
C2	Məsələnin həllinə və ya nəticəyə aparan yol barədə razılıq əldə olunmasını asanlaşdırmaq üçün müxtəlif fikirləri ümumiləşdirə, qiymətləndirə və əlaqələndirə bilər.	bildikləri bir məsələni müzakirə etmək üçün dostları, ailə üzvləri, həmkarları ilə qeyri-formal görüşlərdə mübadilə əsnasında	sədr/moderator kimi ictimai iclasda/cəmiyyət iclasında; xeyriyyə tədbirində ; bir layihənin (məsələn, yeni bina/təchizat) ictimai təqdimatında sual-cavab sessiyasında	mühazirəçi/təlimçi kimi; konfransda sual - cavab sessiyası müddətində məktəbdə/universitetdə əvvəllər təşkil edilmiş sinif müzakirəsi əsnasında; müəllimlərin inkişafı üçün nəzərdə tutulmuş təcrübəçi tələbələr arasında
C1	Məsələnin həlli məqsədilə qərar vermək üçün ümumi müzakirədəki problemləri, ziddiyyətləri və təklifləri nəzərdən keçirə bilər.		xüsusi məsələnin həlli ilə bağlı vizual görüntü ilə həyata keçirilən ictimai iclaslarda	
	Fikirlərdəki uyğunsuzluqları qeyd edə bilər və ortaq qərara gəlmək üçün başqalarının fikirlərini nəzərdən keçirə bilər.			problem həllətmə ilə bağlı qrup tapşırığı və layihəsi əsnasında və ya sinif müzakirəsində

Konsepsiyaları mediasiya etmək				
	Mənanı aydınlaşdırmaq üçün əməkdaşlıq etmək	Situasiya (və rollar)		
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar
B2+	Çətin tapşırıqda həll edilməli əsas məsələni və nəzərə alınması lazım olan vacib məqamları qeyd edə bilər.	dostuna maliyyə və ya ailə problemlərini həll etməyə kömək edərkən, toy və ildönümü ziyafəti kimi ailə tədbirləri təşkil edərkən	klub tərəfindən təşkil olunan (siyasi) kampaniya və ya layihə yaxud tədbir üçün planlaşdırma iclasının üzvü/sədri/ moderatoru kimi	strategiya və ya layihə planlaşdırma iclasının sədri/üzvü kimi
	Fikirləri ifadə edərkən və birgə inkişaf etdirərək, detalları izah edərək və gələcək fəaliyyət üçün təkliflər verərək, ortaq qərar verməyə və problemi həll etməyə töhfə verə bilər.	ailə və dostları ilə ekskursiyalar, tətil və ya layihələr planlaşdırarkən		strategiya və ya layihə planlaşdırma iclasının üzvü kimi; layihə üzrə birgə iş əsnasında
	Başqalarının dediklərini məruzə edərkən, fərqli düşüncələri ümumiləşdirərək, ətraflı araşdıraraq və ətraflı nəzərdən keçirərək qrup müzakirəsini təşkil etməyə kömək edə bilər.			sinif yoldaşları/həmkarları ilə qrup tapşırığı və ya layihəsi, təhsil turu və ya mübadilə proqramı çərçivəsində səfər planlaşdırarkən
	Digər üzvlərin fikirlərini və ideyalarını daha da inkişaf etdirə bilər.	ailə və dostlarla hər hansı hadisə ilə bağlı və ya (surpriz) şənlilik kimi təatrlaşdırılmış tədbir	ictimai tədbir təşkil etmək üçün ictimai iclasda klubun üzvü kimi	problem həlletmə ilə bağlı qrup tapşırığı və layihəsi əsnasında və ya sinif müzakirəsində;
B2	Qrupda fikirlərini təqdim edə və digər qrup üzvlərinin marağına səbəb olan suallar verə bilər.	tətildə, ailə üzvləri yenidən görüşdükdə, evi təmir edərkən nə ediləcəyi barədə çox fərqli fikirləri olan ailə üzvləri və ya dostlar arasında müzakirə	yerli sosial problemin (məsələn, təhlükəsizlik, vandalizm, nəqliyyatın vəziyyəti, yaşlı sakinlərin azlığı və ya şəraiti/xidmətlər) həllini axtaran ictimai iclasda	müəllimlərin inkişafı üçün nəzərdə tutulmuş təcrübəçi tələbələr arasında
				problem həlletmə ilə bağlı qrup tapşırığı və layihəsi əsnasında və ya sinif

Konsepsiyaları mediasiya etmək					
	Mənanı aydınlaşdırmaq üçün əməkdaşlıq etmək	Situasiya (və rollar)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
	Məsələnin hər iki fərqli yönünü nəzərdən keçirə, leyhinə və əleyhinə arqumentlər gətirə və həll etmək, həmçinin razılıq əldə etmək üçün təklif irəli sürə bilər.	tətildə, ailə üzvləri yenidən görüşdükdə, evi təmir edərkən və ya nə edəcəyi barədə evdəki mübahisə əsnasında çox fərqli fikirləri olan ailə üzvləri və ya dostlar arasında müzakirə			müzakirəsində
B1+	Məqsədini bildirməklə və həll edilməli olan əsas məsələni sadə formada izah etməklə işi sadə əməkdaşlıq şəklində təşkil edə bilər. Müzakirənin əsas məqsədindən yayınmamaq üçün sadə suallardan, şərhlərdən və ifadələrdən istifadə edə bilər.	mənzildə tənzimləmələri necə dəyişdirmək, bir şeyi necə bərpa etmək, bir tədbiri necə təşkil etmək barədə qonşular və ya dostlarla söhbət edərkən	nəqliyyat, təbiiqlərin planlaşdırılması və ya ictimai qaydalar/hadisələr kimi yerli məsələlərə dair ictimai müşavirə iclasında iştirak edərkən	layihə planlaşdırma iclasında; layihə üzrə birgə iş əsnasında	problem həllətmə ilə bağlı qrup tapşırığı və layihəsi əsnasında və ya sinif müzakirəsində; müəllimlərin inkişafı üçün nəzərdə tutulmuş təcrübəçi tələbələr arasında
B1	Hər hansı qrup üzvündən fikirlərini izah etməsini istəyə bilər. Qarşılıqlı anlaşmanı təsdiqləmək və ideyaların inkişafına təkan vermək üçün kiminsə dediyi hissəni təkrarlamaq bilər. Sadə şəkildə təkliflər irəli sürə bilər.				
A2+	Müraciət etdiyi şəxsə müvafiq suallar verməklə, nəyi nəzərdə tutduğunu anlamasını təmin edə bilər.	axşam yeməyi üçün menyunu müzakirə edərkən, ziyafət təşkil edərkən və ya ev üçün qaydalar tərtib edərkən	Tətbiq olunmur	layihə üzərində birgə iş əsnasında	problem həllətmə ilə bağlı qrup tapşırığı və layihəsi əsnasında
A2	Sadə şərhlər edə və anladığını bəyan etmək üçün vaxtaşırı suallar verə bilər. Sadə şəkildə təkliflər irəli sürə bilər.				
A1	Əvvəlcədən hazırladığı təqdirdə çox sadə sözlər/işarələr və ifadələrdən istifadə edərək fikrini ifadə edə və başqalarının fikrini soruşa bilər.				
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

Konsepsiyaları mediasiya etmək				
	Ünsiyyətə idarə etmək	Situasiya (və rollar)		
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar
C2	İştirakçıların ehtiyaclarına və fəaliyyətin tələblərinə (məsləhətçi, nəzarətçi və s.) uyğun olaraq müxtəlif vəzifələri üzərinə götürə bilir və müvafiq fərdi dəstək göstərə bilir.	təşkilatda qaydaların/strukturun dəyişdirilməsinə dair məşvərət toplantılarında/iclasları nda; peşəkar təlim sessiyalarında; başqa iş çərçivəsində, kompleks müştərək layihələr üzərində işləyərkən	üzv/sədr/moderator kimi ictimai iclasda, yerli, regional, milli, beynəlxalq səviyyədə siyasi/könüllü/xeyriyyə/dər nek iclasında və ya idman tədbirində	təşkilatda qaydaların/strukturun dəyişdirilməsinə məşvərət toplantılarında/iclaslarında ; peşəkar təlim sessiyalarında; başqa bir iş çərçivəsində, kompleks müştərək layihələr üzərində tərəfdaş qurumlarla birgə işləyərkən
				qrup/cütlik tapşırığı, birgə tapşırıqlar müddətində düşünməyi/birgə işləməyi/paylaşmağı tətbiq edərkən, məktəbdə/universitet də və ya pedaqoji təhsillə bağlı fəaliyyətlər əsnasında; valideyn/öyrənən, yığıncağında, məsələn, etiraz/aksiya təşkil edərkən, məktəb gəzintisində; doktorantura seminarında
C2	Qarşılıqlı əlaqədə mənfəət təsirləri tanıya bilir və müzakirəni davam etdirmək üçün müvafiq addımlar ata bilir.	qeyri-rəsmi görüşlərdə dostlar, ailə üzvləri ilə qısa mübadilə əsnasında Tətbiq olunmur	üzv/sədr/moderator kimi ictimai iclasda, yerli, regional, milli, beynəlxalq səviyyədə siyasi/könüllü/xeyriyyə/dər nek iclasında	qrup/cütlik tapşırığı, birgə tapşırıqlar müddətində düşünməyi / birgə işləməyi/paylaşmağı tətbiq edərkən, məktəbdə/universitet də və ya pedaqoji təhsillə bağlı fəaliyyətlər əsnasında; valideyn/şagird yığıncağında, məsələn, etiraz/aksiya təşkil edərkən, məktəb
C1	Mərhələlər arasındakı keçidi təmin edərək, plenar iclas, qrup və fərdi işlərin müxtəlif və mütənasib ardıcılığını təşkil edə bilir.			
	Müzakirəni yönləndirmək, təqdimatın nəfərin dominantlığını və ya pozucu davranışın qarşısını almaq məqsədilə nəzakətli şəkildə müdaxilə edə bilir.			

Konsepsiyaları mediasiya etmək				
	Ünsiyyətə idarə etmək	Situasiya (və rollar)		
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar
B2+	Birgə qrup tapşırığını təşkil edə və məharətlə idarə edə bilir.			təşkilatda qaydaların / strukturun dəyişdirilməsinə dair məşvərət toplantılarında / iclaslarında; peşəkar təlim sessiyalarında; başqa bir iş çərçivəsində, kompleks müştərək layihələr üzərində tərəfdaş qurumlarla birgə işləyərkən
	Fərdi və qrup işlərinə müdaxilə etmədən nəzarət edə bilir, yalnız qrupun fikrini yenidən işə yönəltmək və iştirakçıların məsuliyyətlərini yerinə yetirməsini təmin etmək məqsədilə müdaxilə edə bilir.			prosedurlara dair iclasda, layihə üzərində birgə iş əsnasında
B2+	İştirakçıların diqqətini tapşırığın aspektlərinə yönəltmək üçün məqsədyönlü suallar verərək və təkliflər irəli sürərək müdaxilə edə bilir.	Təbiiq olunmur	ictimai üzv/sədr/moderator kimi; yerli, regional, milli, beynəlxalq səviyyədə siyasi/könüllü/xeyriyyə/dər nək iclasında və ya idman tədbirində	qrup/cütlük tapşırığı, birgə tapşırıqlar müddətində düşünməyi/birgə işləməyi /paylaşmağı tətbiq edərkən, məktəbdə/universitetdə və ya pedaqoji təhsillə bağlı fəaliyyətlər əsnasında; valideyn/şagird yığıncağında, məsələn, etiraz/aksiya təşkil edərkən, məktəb gəzintisində; doktorantura seminarında
B2	Birgə tapşırıqda qrup işi üçün dəqiq təlimatlar verərək iştirakçıların fərqli vəzifələrini izah edə bilir. Problem həllini və ya alternativ təklifləri qiymətləndirməyi özündə cəmləşdirən birgə kiçik qrup müzakirəsi üçün əsas qaydaları izah edə bilir.			qrup iclaslarında; komitə iclaslarında qrupun sədri / üzvü kimi

Konsepsiyaları mediasiya etmək					
	Ünsiyyətə idarə etmək	Situasiya (və rollar)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
	Qrupun fikrini təkrarən yeni təlimatlarla bağlı tapşırıqə yönəltmək və ya daha fəal iştirakı təşviq etmək lazım olduqda müdaxilə edə bilər.		konkret, dəqiq müəyyənləşdirilmiş məqsədi olan icma iclasında üzv/sədr/moderator kimi; müəyyən məqsəd üçün bir qrupla işləyən festivalda	layihə üzərində birgə iş zamanı, prosedurlara dair iclasda	məktəb/universitetdə açıq şəkildə təşkil olunmuş əməkdaşlıq fəaliyyəti zamanı
B1+	Müzakirədə iştirakçıların növbə ilə fikirlərini bildirməsini təmin edə bilər.		sakinlərin gündəlik qulluq şərtləri haqqında razılaşmaq üçün görüşməsi və s.	kiçik bir işçi qrup iclasında komanda üzvü kimi	
B1	Fəaliyyətlərin təşkili üçün sadə, aydın təlimatlar verə bilər.	Təbiiq olunmur	konkret, dəqiq müəyyənləşdirilmiş məqsədi olan icma iclasında üzv/sədr/moderator kimi; müəyyən məqsəd üçün bir qrupla işləyən festivalda	prosedurlara dair iclasda, layihə üzərində birgə iş əsnasında, yeni prosedurlar/avadanlıqların tətbiqi ilə bağlı heyət iclasında	məktəbdə/universitetdə açıq şəkildə təşkil olunmuş əməkdaşlıq fəaliyyəti zamanı
A2	Həmkar qrupa çox sadə göstərişlər verə bilər və lazım olduqda fikri ifadə etməyə kömək edə bilər.				
A1	Uyğun deskriptor mövcud deyil				
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

Konsepsiyaları mediasiya etmək					
	Konseptual danışıqları təşviq etmək	Situasiya (və rollar)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
C2	Mürəkkəb mücərrəd mövzuları müzakirə edərkən, məqsədyönlü suallar səsləndirməklə istiqamət verə və başqalarını öz düşüncələrini aydınlaşdırmağa təşviq etməklə fikirlərin inkişafına effektiv şəkildə rəhbərlik edə bilər.	dostlar və qohumlarla ictimai və siyasi mövzuları müzakirə edərkən	ictimai iclasda fəaliyyət planının detallarını müzakirə edərkən	layihə qrupu iclaslarında və beyin fırtınası sessiyalarında rəhbərlik edərlən	seminar apararkən, dərş keçərkən, sinif müzakirələrində və ya debatlarında iştirak edərkən
C1	Məntiqi düşüncəni stimullaşdırmaq (məsələn, ehtimal etmək, nəticə çıxarmaq, təhlil etmək, əsaslandırmaq və proqnozlaşdırmaq) və müxtəlif fikirləri inkişaf etdirmək məqsədilə bir sıra açıq suallar verə bilər.				
B2+	Qrup üzvlərini düşüncələrini təsvir etməyə və inkişaf etdirməyə təşviq edə bilər. Qrup üzvlərini nəticə əldə etmək və ya həll yolu tapmaq üçün bir-birlərinin məlumatlarından və fikirlərindən faydalanmağa təşviq edə bilər.				seminar apararkən, dərş keçərkən, debatda və ya sinif müzakirəsində iştirak edərkən; konfransda sual - cavab sessiyasında mühazirəçi/təlimatçı kimi
B2	Düşüncələrini genişləndirməyə və fikirləri əsaslandırmağa və ya aydınlaşdırmağa təşviq etmək üçün sual verə və rəy bildirə bilər. Başqalarının fikirlərinə əlavələr edir və onları uyğun ardıcılıqla əlaqələndirə bilər. Başqalarından müzakirənin əsas mövzusu ilə fikrin əlaqəsini izah etməsini xahiş edə bilər.	dostlar və qohumlar ilə ictimai və siyasi mövzuları müzakirə edərkən	ictimai iclasda fəaliyyət planının detallarını müzakirə edərkən	layihə komandasının iclaslarında və beyin fırtınası sessiyalarında rəhbərlik edərkən	seminar apararkən, dərş keçərkən, debatda və ya sinif müzakirəsində iştirak edərkən; konfransda sual - cavab sessiyasında mühazirəçi/təlimatçı kimi

	Konsepsiyaları mediasiya etmək				
	Konseptual danışıqları təşviq etmək	Situasiya (və rollar)			Akademik
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	
B1+	İnsanlardan ilkin izahatlarında verdikləri xüsusi məqamları təfərrüatlı izah etməsini istəyə bilir.	dostlar/qohumlarla film, pyes və digər əyləncə növlərini müzakirə edərkən	nəqliyyat, planlaşdırma təbiiqləri və ya dövlət siyasəti/hadisələr kimi yerli məsələlərə dair ictimai müşavirə iclasında iştirak edərkən	layihə komandasının iclaslarında və beyni firtinası iclaslarında; layihə üzərində birgə iş əsnasında	sinif debatlarında və ya müzakirələrdə iştirak edərkən
	İzah edilmiş mövzuların başa düşüldüyünü yoxlamaq üçün müvafiq suallar verə bilir.	Tətbiq olunmur	Tətbiq olunmur		
B1	Fikirləri aydınlaşdırmaq üçün suallar verə bilir.	dostlar və qohumlar ilə şəxsi və sosial mövzuları müzakirə edərkən	nəqliyyat, planlaşdırma təbiiqləri və ya dövlət siyasəti/hadisələr kimi yerli məsələlərə dair ictimai müşavirə iclasında iştirak edərkən		sadə sinif debatlarında və ya (yoldaş) tələbələrle müzakirələrdə
	Bir kəsdən düşüncəsinin səbəbini və ya bir şeyin nəticəsi barədə fikirlərini soruşa bilir.				
A2	Bir şəxsin müəyyən fikir haqqında rəyini soruşa bilir.	ailə üzvləri, dostları və ya yoldaşları ilə şam yeməyi üçün menyunu müzakirə edərkən, şənlilik təşkil edərkən	ictimai görüşdə	komanda görüşləri əsnasında; layihə üzərində iş əsnasında	sadə sinif müzakirələrində iştirak edərkən
A1	Bir fikrə olan marağını ifadə etmək üçün sadə tək-tək sözlər / işarələr və qeyri-verbal ünsiyyət vasitələrindən istifadə edə bilir.	şam yeməyi üçün menyunu müzakirə edərkən	Tətbiq olunmur	Tətbiq olunmur	sadə qrup fəaliyyətində
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

Ünsiyyətə mediaya etmək					
	Çoxmədəniyyətli mühiti təşviq etmək	Situasiya (və rollar)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
C2	Sosial-mədəni və sosioloqik fərqləri nəzərə alaraq həmyerliləri və digər xalqların üzləri arasında səmərəli və təbii şəkildə vasitəçilik edə bilər. Ayrıntıları və mənfəət təsirləri müəyyən edərək həssas müzakirəni səmərəli şəkildə istiqamətləndirə bilər.	dostlar/və ya ailə ilə multikultural yığıncaqlarda və ya xüsusi günlərlə əlaqəli şənliklərdə	multikultural ictimai yığıncaqlarda, alış-veriş, yaxud səyahət edərkən və ya multikultural mühitdə ictimai məsələləri həll edərkən	multikultural mühitdə rəhbər idarəçilərin iclası əsnasında	multikultural təhsil mühitində keçirilən seminarlarda
C1	Mədəniyyətlərarası görüşlərdə vasitəçi rolunu oynaya bilər, qeyri-müəyyənlikləri aydınlaşdırmaq, məsləhət və dəstək vermək və anlaşılmasızlıqların qarşısını almaqla birgə ünsiyyət mədəniyyətinə töhfə verə bilər. İnsanların söylənilənləri və ya yazılanları necə anlayacağını düşünə və müvafiq mövzuda fərqli mədəniyyət görüşlərindən bəhs edib rəy bildirərək müsbət qarşılıqlı əlaqəni qorumağa kömək edə bilər.	həssas mövzular haqqında üçüncü tərəfdən öyrəndiyi xəbərlər verərək/çatdırarkən	məsələ, evlilik, boşanma, uşaq qeydiyyatı ilə bağlı məsləhət sessiyalarında və multikultural kitabxanada	çoxtərəfli müqavilənin şərtlərini müzakirə edərkən, başqa ölkənin qanun və ya qaydalarını izah edərkən	universitetdə multikultural sinifdə dərslər keçərkən
B2+	İştirakçıların tanış olmadığı xüsusi vəziyyətlərdə necə davranmalı olduqları ilə bağlı ortaqların gəlmək üçün sosial-mədəni konvensiyalar haqqında biliklərdən istifadə edə bilər. Mədəniyyətlərarası söhbətlərdə, öz dünyagörüşünə uyğun olmayan digər fikirləri müsbət qarşılaya və öz düşüncələrini kontekstə uyğun şəkildə ötürə bilər.	dostlar/və ya ailə ilə özəl günləri qeyd edərkən və ya multikultural yığıncaqlarda	multikultural ictimai yığıncaqlarda, alış-veriş edərkən, səyahət edərkən və ya multikultural mühitdə ictimai məsələləri həll edərkən	multikultural mühitdə rəhbər idarəçilərin iclası əsnasında	multikultural təhsil mühitində keçirilən seminarlarda
		dostlar/və ya qohumlar ilə sosial və ya şəxsi məsələləri, yaxud qeyri-rəsmi multikultural şəraitdə davranış qaydalarını müzakirə edərkən	yaxınlıqdakı şəxslər və/və ya qruplarla ünsiyyət qurarkən	müxtəlif ölkələrdən olan həmkarlarına işlə bağlı problemlərin həllində kömək edərkən	inklüziv təhsil dəstəkləyərkən

Ünsiyyətə mediaya etmək				
Çoxmədəniyyətli mühiti təşviq etmək	Situasiya (və rollar)			
	Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
Mədəniyyətlərə görüşlər əsnasında anlaşılmaqlıqları və yanlış anlaşılmalara aydınlaşdırma bilir, bu məqsədlə və müzakirəni irəliyə aparmaq üçün əslində nəyin nəzərdə tutulduğunu izah edə bilər.	fərqli mədəniyyətlərdən və ya mənşəli insanlarla əlaqəli potensial ziddiyyətli şəxsi vəziyyətlərdə	ictimai tədbirlərdə (məsələn, festivallarda, danışıqlarda, nümayişlərdə) həmkarları ilə ünsiyyət qurarkən, multikultural məsələlərə dair ictimai debatlar apararkən və ya moderasiya edərkən	həmkarları ilə beynəlxalq ticarət siyasətinin tətbiqini müzakirə edərkən	beynəlxalq universitet şəhərciyində tələbələr arasındakı münaqişələrin həllində müəllim kimi
Fərqli fikirləri, hissləri və görüşləri anlayaraq müsbət qarşılaya və iştirakçıları bir-birlərinin fikirlərinə töhfə verməyə və münasibət bildirməyə dəvət etməklə birgə ünsiyyət mədəniyyətini təşviq edə bilər.	dostlarına/insanlara ortaq maraqları olan bir şəxsi tanıdarker	ictimai tədbirlərdə (məsələn, festivallarda, danışıqlarda, nümayişlərdə) həmkarları ilə ünsiyyət qurarkən	şəhər və ya şirkət binalarını dolaşan digər ölkələrdən olan həmkarlarını müəyyən edərkən	mədəniyyətlərarası mərkəzlərdə multikultural ibtidai sinifdə dərs deyən müəllim kimi
Düşüncə və perspektiv baxımından oxşarlıq və fərqlilikləri müzakirə edərək fərqli mədəniyyətlərə məxsus insanlarla əməkdaşlıq edə bilər.	dostları və ya otaq yoldaşları ilə birgə fəaliyyət təşkil edərkən	səyahət zamanı yol yoldaşları ilə birgə fəaliyyətlərdə, ictimai tədbirlərdə (məsələn, festivallar, danışıqlar, nümayişlərdə) həmkarların qarşılıqlı münasibətlərində	həmkarları ilə sadə vəzifələr, iş saatları, tətilər haqqında müzakirələrdə	akademik fəaliyyətlərdə sinif yoldaşları ilə
Digər mədəniyyətlərdən olan insanlarla əməkdaşlıq edərkən		multikultural cəmiyyətin iclasında	həmkarları ilə beynəlxalq ticarət siyasətinin tətbiqini müzakirə edərkən	multikultural təhsil mühitində seminarlarda

B2

	Ünsiyyətə mediaya etmək				
	Çoxmədəniyyətli mühiti təşviq etmək	Situasiya (və rollar)			Akademik
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	
B1+	Söhbətə başlayaraq, sadə suallar soruşub suallara cavab verərək, maraq və empatiya nümayiş etdirərək, razılaşdığını və anladığını ifadə edərək mədəniyyətlər arasında ünsiyyətə töhfə verə bilər.	müxtəlif ənənələri olan dostları və qohumları ilə gündəlik söhbətlərdə	tətil zamanı yerli sakinlərlə	həmkarlar arasında işlə əlaqəli telefon danışqları və ya söhbət əsnasında	sinif yoldaşları ilə məktəbdən kənar fəaliyyətlərdə
B1	Mədəniyyətlərarası görüşlərdə digər qrup üzvlərinin hisslərini və fərqli dünyagörüşlərini anlayışla qarşılayaraq mübadiləyə töhfə verə bilər.	dostları və ya otaq yoldaşları ilə birgə fəaliyyət təşkil edərkən	multikultural cəmiyyətin iclasında	həmkarları ilə sadə vəzifələr, iş saatları, tətilər haqqında müzakirələrdə	multikultural təhsil mühitində keçirilən seminarlarda
B1	Müxtəlif mədəniyyətlərdən olan insanların təqdim etmək, onlara sual vermək və ya suallarını cavablandırmaq üçün məhdud söz bazasından istifadə edərək və müəyyən sualların müvafiq mədəniyyətlərdə fərqli qəbul olduğunu anlayaraq mədəniyyətlərarası mübadiləyə töhfə verə bilər.	dostlar/qohumlar və qonaqlar arasında sadə qeyri-rəsmi söhbət əsnasında	restoranlarda sadə mübadilə və söhbətlər əsnasında	işçilərə yeni əməkdaşları təqdim etdikdə	məktəbin idman komandasına yeni daxil olan şagirdləri salamlayan müəllim olaraq
A2	Sadə sözlər/ışarələrdən istifadə etməklə insanlardan fikirlərini izah etmələrini və söylədiklərini aydınlaşdırmağı istəyərkən, eyni zamanda razılaşdığını göstərmək, digərlərindən fikirlərini soruşmaq, minnətdarlıq bildirmək və s. üçün məhdud söz bazasından istifadə edərək mədəniyyətlərarası mübadiləyə töhfə verə bilər.	dostlar/qohumlar və qonaqlar arasında sadə qeyri-rəsmi söhbət əsnasında	restoranlarda sadə mübadilə və söhbətlər əsnasında	işçilərə yeni əməkdaşları təqdim etdikdə	məktəbin idman komandasına yeni daxil olan şagirdləri salamlayan müəllim olaraq
A1	Sadə sözlər/ışarələr və qeyri-verbal ünsiyyət vasitələri ilə rəğbət və marağını göstərməklə, başqalarını fikir bildirməyə dəvət etməklə və birbaşa ona müraciət edildikdə başa düşdüyünü göstərməklə mədəniyyətlərarası mübadiləyə töhfə verə bilər.			iş yerinə yeni gələn bir şəxslə tanış olduqda	qrupa yeni qoşulan şəxsi salamlayan tələbə kimi
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

Ünsiyyəti mediəsiyə etmək				
	Qeyri-rəsmi vəziyyətlərdə vasitəçi kimi davranmaq (dostlar və həmkarları arasında)	Situasiya (və rollar)		
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar
C2	Bir çox ümumi və xüsusi mövzularda (A dilində) söylənilənlər haqqında müvafiq üslubu və ifadə tərzini saxlamaqla, daha incə nüansları çatdırmaqla və sosial-mədəni təsirləri müfəssəl izah etməklə aydın, səlis, rabitəli formada ünsiyyət qura bilir.	dostlar/qohumlar, qonaqlar/ev sahibləri ilə müzakirə (məsələn, siyasət, ədəbiyyat haqqında) qonaqlar ilə yığıncaqda	İctimai müəhazirədə, siyasi mitinqdə və ya iclasda, (dini) mərasimdə	idarəetmə iclasında, başqa bir ölkəyə işlə əlaqədar səyahət əsnasında baş tutan sosial və ya mədəni tədbirdə qonaqları salamlayanda və ya təqdimatda, vebinarlarda, debatlarda və müzakirələrdə
C1	Şəxsi maraq, akademik və peşə sahələri ilə bağlı əksər mövzularda (A dilində) deyilənlərin mənasını sərbəst şəkildə (B dilində), vacib məlumatları dəqiq və qısa şəkildə çatdırmaqla və mədəni aspektləri başa salmaqla izah edə bilir.	kompleks tədbirləri, bəyanatları, söhbətləri və ya müzakirələri qonaqlarla rəsmi bir toplantıda şərh edərkən		tədqiqat layihəsi çərçivəsində, konfransda və ya seminarla müşahidə əsnasında
B2+	Hər iki tərəfin diqqətini əsas məlumatlara və sosial-mədəni aspektlərə yönəldərək və ehtiyac olduqda əlavə suallar və izahatlar verərək (A dili və B dili arasında) vasitəçi kimi fəaliyyət göstərə bilir.	başqa ölkədən gələn qonaqlar/qohumlarla birlikdə	ictimai yığıncaqda, mədəniyyətlərərası tədbirdə	valideyn iclasında uşağın məktəbdəki fəaliyyətini müzakirə edərkən, professor ilə xüsusi ixtisas sahəsini müzakirə edərkən
B2	Təqdimatçı tez-tez nitqini dayandıraraq ona mədəni cəhətləri uyğun şəkildə şərh etməyə vaxt verdikdə və zərurət yarananda əlavə izahatlar verdikdə (A dilində), salamlama nitqində, lətifədə və ya öz sahəsinə aid təqdimatda söylənilənləri (B dilində) ötürə bilir.	xaricdə oxumaq və ya işləmək kimi mövzularda qohumlar /dostlarla müzakirə edərkən	bələdçinin rəhbərliyi ilə ekskursiya edərkən	valideyn iclasında uşağın məktəbdəki fəaliyyətini müzakirə edərkən, dəvət olunmuş direktorlar, müəllimlər və ya tələbələr məktəb mübadiləsi əsnasında
	Ehtiyac olduqda, həmsöhbətlərin aydınlıq gətirməsi şərti ilə, maraq dairələrində aid mövzularda (A dilində) deyilənlərin mənasını (B dilində) çatdırı bilir və ehtiyac olduqda vacib açıqlamaların və fikirlərin əhəmiyyətini izah edə bilir.	cari məsələlərlə bağlı dostlar/qohumlar, qonaqlar/ev sahibləri ilə söhbət edərkən	bələdçinin rəhbərliyi ilə ekskursiya edərkən (məsələn, muzeyə)	məktəb tədbirində və ya valideynlər günündə

Ünsiyyəti mediaya etmək					
	Qeyri-rəsmi vəziyyətlərdə vasitəçi kimi davranmaq (dostlar və həmkarları arasında)	Situasiya (və rollar)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
B1+	Əvvəlcədən hazırlaş bildiyi və həmsöhbətlər sadə dildə aydın şəkildə danışdığı təqdirdə, maraq dairəsinə dair mövzularda (A dilində) deyilənlərin əsas mənasını (B dilində) sadə faktiki məlumatları çatdıraraq ifadə edə və mədəni aspektləri aydınlaşdırma bilər.	dostlar və qohumlarla gündəlik söhbətlərdə (məsələn, ailə, iş, gündəlik hadisələrlə bağlı)	səyahət və ya tətillər əsnasında digər səyahətçilərlə təsadüfi söhbətlərdə (məs: səyahət, hobbilər, maraqlar haqqında)	həmkarları/iş yoldaşları ilə gündəlik söhbətlərdə (məsələn, maraqlar, iş, gündəlik hadisələr barədə)	məktəb şagirdlərinin mübadiləsi əsnasında, valideyn iclasında uşağın məktəbdəki fəaliyyətini müzakirə edərkən
B1	Həmsöhbətləri ona fikirləşmək üçün vaxt verdikdə və aydın danışdıqda vacib nəzakət konvensiyalarına riayət edərək şəxsi maraq sahəsinə dair mövzularda (A dilində) deyilənlərin əsas məğzini (B dilində) ötürə bilər.				
A2+	Nitq aydın olduqda və əlavə izahat istəyə bildiyi təqdirdə, gündəlik vəziyyətlərdə (A dilində) deyilənlərin ümumi məğzini əsas məlumatları çatdırmaqla və sadə mədəni konvensiyalara əməl etməklə (B dilində) ötürə bilər.	gəzinti təşkil etmək üçün dostlar/ailə üzvləri və qonaqlar arasındakı söhbətdə internet və ya kommunal xidmətlərə müraciət edən yaxınları və dostları üçün telefonda izah verərkən	restoranda qonaqlarla təcrübə, hobbilər, təhsil haqqında söhbət edərkən, lisenziyalaşdırma kimi xidmətlər təklif edən dövlət idarəsində	iş yerində məzuniyyət ziyarəti təşkil edərkən müştərinin ziyarəti əsnasında	həmyerlisi olan tələbə ilə
A2	Digərləri ona ifadə etməyə köməklik göstərdikdə, (A dilində) proqnozlaşdırıla bilən gündəlik situasiyalarda şəxsi istəklər və ehtiyaclar haqqında bəzi hissələr, deyilənlərin mahiyyətini (B dilində) çatdırma bilər.	ailə üzvlərinə/dost əhatəsinə ziyarətçini/qonağı təqdim edərkən	lisenziyalaşdırma kimi xidmətlər təklif edən dövlət idarəsində	müştərinin ziyarəti əsnasında	
A1	Digərləri ifadə etməsinə kömək təqdirində insanların şəxsi məlumatlarını və (A dilində) çox sadə, proqnozlaşdırıla bilən məlumatları (B dilində) ötürə bilər.				
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

Ünsiyyətə mediaya etmək				
	Həssas vəziyyətlərdə və fikir ayrılığı yarandıqda ünsiyyəti təşviq etmək	Situasiya (və rollar)		
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar
C2	Vəziyyətə və mədəni anlayışa uyğun nəzakətli fikirlər səsləndirərək, pozulmaya yol verən iştirakçı ilə nəzakətli davranırlar. Başqalarının fikirlərinə hörmətlə yanaşmaqla prinsipial məsələdə qətiyyətli mövqə tuta, lakin nəzakətli davranırlar. Başqalarının fikirlərinə hörmətlə yanaşmaqla prinsipial məsələdə qətiyyətli, lakin nəzakətli şəkildə mövqeyini bildirirlər.	şəxsi və ya sosial məsələləri müzakirə edən dostlar və ya ailə üzvləri arasında fikir ayrılığında	cəmiyyətlər arasında münaqişə əsasında, gərginlik əsasında	çətin inkişaf dövründən keçən əməkdaşlıqda danışıqlar əsasında, ixtisar və yenidənqurma mövzusunda müzakirələrdə
C1	Razılaşma şərtlərini hər tərəfin ətrafı başa düşdüyünü aydınlaşdırmaq üçün təkrardan və parafrazdan istifadə edir, fərqli fikirlərə həssaslıq nümayiş etdirir. Mövqelərdə nəyi əsas tutduqlarını və hansı şərtlər daxilində öz mövqelərindən əl çəkəcəklərini təyin etmək üçün fikir ayrılığı əsasında hər tərəf üçün nəzakətli şəkildə tələblər hazırlaya bilər. Fikir ayrılığı əsasında tərəflərin öz mövqelərini dəyişməsi üçün inandırıcı dildən istifadə edə bilər.	ev sahibləri arasında evlə bağlı qaydalarla görə yaranan fikir ayrılığı əsasında, uşaq və ya ahlın qayğısına qalmaqla bağlı məsuliyyət və tədbirlər haqqında qərarları müzakirə edərkən	tətilə və ya ictimai tədbirdə yaranan münaqişə əsasında	nizamsız qrup işində vasitəçilik edərkən, həmkarların vasitəçiliyini təşkil və ya idarə edərkən, yaxud iki qrup tələbə arasında fikir ayrılığı yarandıqda
B2+	Fikir ayrılığı yarandıqda razılıq yaratmağa kömək etmək məqsədilə tərəflərin mümkün həll yolları haqqında düşüncələrini müəyyənləşdirir, açıq və neytral suallar verər və eyni zamanda təhqir və ya incikliyin qarşısını ala bilər. Fikir ayrılığı əsasında tərəflərin mövqelərini yenidən və daha aydın ifadə etməklə, ehtiyac və məqsədləri müəyyənləşdir-məklə bir-birlərini daha yaxşı başa düşmələrinə kömək edə bilər. Razılaşma və tərəflərin bir-birindən gözləntilərinin aydın və dəqiq xülasəsini tərtib edə bilər.	ev sahibləri arasında evlə bağlı qaydalarla görə yaranan fikir ayrılığı əsasında, uşaq və ya ahlın qayğısına qalmaqla bağlı məsuliyyət və tədbirlər haqqında qərarları müzakirə edərkən ev sahibləri/kirayəçilərlə mübahisə əsasında (məsələn, mənzilə dəymiş ziyanla görə maddi məsuliyyət haqqında	tətilə və ya ictimai tədbirdə yaranan münaqişə əsasında, restoranlarda, kinoteatrlarda və ya digər ictimai yerlərdə üçüncü tərəfə təsir edən mübahisələrdə hadisə ilə əlaqədar münaqişələrdə	nizamsız qrup işində vasitəçilik edərkən, həmkarların vasitəçiliyini təşkil edərkən və ya idarə edərkən, yaxud iki qrup tələbə arasında fikir ayrılığı yarandıqda
B2	Sual verməklə, ortaq fikirləri müəyyənləşdirir və hər iki tərəfi mümkün həll yollarından danışmağa sövq edə bilər.	başqalarına dükanlarda, neqliyyatda, banklarda ödəmə və ya xidmətlər barədə şikayət bildirərkən kömək etdikdə	iş yerində xırda mübahisələrdə	

Ünsiyyətə mediaya etmək					
	Həssas vəziyyətlərdə və fikir ayrılığı yaranıqda ünsiyyətə təşviq etmək	Situasiya (və rollar)			
		Şəxsi	İctimai	Peşəkar	Akademik
B2	Anlaşılmazlıq əsnasında əsas məsələləri və tərəflərin mövqelərini kifayət qədər dəqiqliklə izah edə bilər.	ev sahibləri arasında evlə bağlı qaydalarla görə yaranan fikir ayrılığı əsnasında, uşaq və ya ahılın qayğısına qalmaqla bağlı məsuliyyət və tədbirlər haqqında qərarları müzakirə edərkən	restoranlarda, kinoteatrlarda və ya digər ictimai yerlərdə üçüncü tərəfə təsir edən mübahisələrdə	işçilər arasında gündəlik qarşılıqlı əlaqələrdə yaranan ziddiyyətləri həll edərkən	nizamsız qrup işində vasitəçilik edərkən, həmkarların vasitəçiliyini təşkil edərkən, yaxud idarə edərkən və ya iki qrup tələbə arasında fikir ayrılığı yaranıqda
	Tərəflərin razılaşdığı və fikir ayrılığı yaşadığı məsələlərdən bəhs edərək onların fikirlərini ümumiləşdirə bilər.	ev sahibləri/kirayəçilərlə mübahisə əsnasında (məsələn, mənzilə dəymiş ziyana görə maddi məsuliyyət haqqında)	sosial siyasət və ya təhlükəsizliyi və təhlükəsizlik problemlərini müzakirə etmək üçün ictimai iclaslarda üzv/sədr/moderator kimi	gündəlik planı və ya fəaliyyət planını araşdırıb yenidən nəzərdən keçirmək üçün hazırlıq görüşlərində	
B1+	Fikir ayrılığı əsnasında tərəflərdən öz fikirlərini izah etmələrini istəyə və mövzu onlara tanış olduğu, hələ tərəflər özlərini açıq şəkildə ifadə etdiyi təqdirdə, onların izahatlarına qısa şəkildə münasibətini açıqlaya bilər.	ev işləri və ya təmirə bağlı mənzil yoldaşları ilə arasında baş vermiş mübahisələrdə	restoranlarda, kinoteatrlarda və ya digər ictimai yerlərdə üçüncü tərəfə təsir edən mübahisələrdə	işçilər arasında gündəlik qarşılıqlı əlaqələrdə yaranan ziddiyyətləri həll edərkən	sinif yoldaşları arasında gündəlik qarşılıqlı əlaqələrdə yaranan ziddiyyətləri həll edərkən
B1	Tanış mövzularda yaranan fikir ayrılığı əsnasında əsas məsələləri anladığını izah edə və əmin olmaq, yaxud aydınlaşdırmaq üçün sadə suallar verə bilər.				
A2	Qarşılıqlı əlaqə əsnasında fikir ayrılığı və ya çətinliklər yaranıqda fərqi görə bilər, belə olduqda, əzbərlədiyi sadə ifadələr vasitəsilə məsələni aydınlaşdırmağa və razılaşma əldə etməyə nail ola bilər.	ev işləri ilə bağlı mənzil yoldaşları ilə arasında baş verən mübahisələrdə	ziyafət, gəzinti, stansiya və ya muzey kimi ictimai yerlərdə baş verən mübahisədə	iş yerindəki iki nəfər bir işi necə etmək barədə mübahisə etdikdə və ya tapşırıq yerinə yetirilmədiyi zaman	qrup yoldaşları mübahisəyə başlayanda və ya qrup işi əsnasında kənarda qaldıqda
A1	Fikir ayrılığı və ya problemi olduqda fərqi görə və əzbərlədiyi, sadə ifadələr vasitəsilə həmin şəxsə maraqlana bilər (məs., “Başa düşürəm” və ya “Hər şey qaydasındadır?”).	mübahisə əsnasında və ya sonrasındakı mənzil yoldaşları mayus olduqda		mübahisə əsnasında və ya sonrasındakı mənzil yoldaşları mayus olduqda	
A1-dən öncəki	Uyğun deskriptor mövcud deyil				

ƏLAVƏ OLUNMUŞ İLLÜSTRATİV DESKRIPTORLARIN HAZIRLANMASI VƏ TƏSDİQLƏNMƏSİ

2001-ci İLDƏ NƏŞR OLUNMUŞ ŞKALALARIN YENİLƏNMƏSİ

2001-ci ildə nəşr olunmuş CEFR səviyyələrinin səciyyəvi xüsusiyyətlərini əks etdirən şkalalardan bütün dünyada geniş şəkildə istifadə olunur və bu deskriptorlar illər ərzində nəzərəcarpacaq dərəcədə sabit qalıb. Buna görə də, əsas təşəbbüs 2001-ci ildə təyin edilmiş götüriciləri dəyişdirmək yox, onlara yeniliklər əlavə etməklə bağlı olub. Bununla belə, CEFR 2001 4-cü və 5-ci bölmələrdəki şkalaların kiçik bir hissəsinə əsaslı dəyişikliklər edilib. C2 səviyyəsinə məxsus az sayda “mütləq” ifadələrin dəyişdirilməsinin əsas məqsədi, CEFR deskriptorlarının dildən istifadə edən/öyrənən şəxsin bacarığının dil daşıyıcısı olan şəxslə müqayisədə təyin edilmədiyini daha aydın əks etdirməsi olub. Bu kiçik dəyişikliklər burada dərc edilmiş deskriptorların geniş dəstinə daxil edilib və Əlavə 7-də göstərilib. Tətbiq olunan iş metodu üçün ilk addım Eurocentres Fondunun (Avropa Dil və Mədəniyyət Mərkəzləri Fondu) ön sözündə göstərilmiş mənbələrdən müvafiq materialları toplayıb, əlaqələndirib və zəruri olduqda uyğunlaşdırən kiçik Müəllif Qrupunun cəlb olunması oldu. Deskriptorların son nəticəsi daha çox məsləhətçinin nəzərinə çatdırılmazdan əvvəl Testetmə Qrupu kimi fəaliyyət göstərən kiçik mütəxəssis qrupu ilə keçirilən bir sıra görüşlərdə daha da təkmilləşdirilib.

YENİ ŞKALALAR

Layihənin bu mərhələsində “asudə vaxt fəaliyyəti kimi Oxu” (“Yazılı anlama” bölməsində), “Telekommunikasiyalardan istifadə” (“Şifahi ünsiyyət” bölməsində) və “Davamlı monoloq: məlumat vermək” (“Danışiq istehsalı” bölmələri) üçün yeni cədvəllər əlavə edilib. Daha çox monoloji nitqə xas mövcud deskriptorların bəziləri də “İnformasiya mübadiləsi” şkalasından çıxarılıb “Davamlı monoloq: məlumatların çatdırılması” şkalasına əlavə edilib.

A1-dən ÖNCƏKİ

A1-dən öncəki, A1 səviyyəsindən əvvəlki səviyyə hesab olunur. Bu səviyyədə dil öyrənən şəxs tam şəkildə cümlə qura bilməsə də, sözlər və şablon ifadələrdən istifadə edir. A1-dən aşağı səviyyənin xüsusiyyətləri CEFR 2001-in 3.5-ci bölməsinin əvvəlində qeyd edilib. Müəyyən edilmiş deskriptorların qısa siyahısı deskriptorların hazırlandığı SNSF tədqiqat layihəsində A1-dən aşağı səviyyədə qeyd olunub. A1 səviyyəsində şagirdlərin səriştələrinin daha dolğun təsviri və A1-dən aşağı səviyyəyə daxil edilməsi istifadəçilər üçün vacibdir, aşağı səviyyələrlə bağlı deskriptor layihələrinin sayı buna sübutdur. Buna görə, A1-dən öncəki dil səviyyəsi cədvəllərin əksəriyyətinə daxil edilib.

FONOLOGİYA

Mövcud CEFR 2001 cədvəllərində “Fonoloji nəzarət” üçün tamamilə yeni bir deskriptor dəsti hazırlanıb/bax: “Fonoloji Ölçüsünün Yenidən İşlənməsi Hesabatı” (Piccardo 2016). 2001-ci ildə nəşr olunan deskriptorlardan sonra aparılan tədqiqatlarda ən az uğur qazanmış cədvəl fonologiya olub. Etirazlara baxmayaraq, fonoloji cədvəl, CEFR deskriptoru üçün ana dil normasının qəbul olunduğu yeganə təsviri deskriptor cədvəli idi. Yenilənmiş versiyada, cari tədqiqatlara uyğun olaraq fonoloji nəzarətdə əsas konsepsiya kimi, xüsusən çoxdilli/multikultural repertuarların inkişaf etdirilməsi üçün deskriptorların mövcud olduğu kontekstdə, anlaşılan olmağa diqqət yetirmək daha məqsədəuyğun görünürdü. Hazırlanmış fonoloji layihədə aşağıda təsvir edilmiş hər mərhələdə 250-dən çox ekspertin iştirak etdiyi digər yeni cədvəllərlə bağlı üç mərhələli təsdiqləmə mərhələsi tətbiq edildi.

GƏNC TƏLƏBƏLƏR

Tələbələr üçün tərtib olunmuş deskriptorlar CEFR saytında mövcuddur. Gənclər üçün tədris və öyrənmə sahəsində CEFR-i daha çox dəstəklənməsi üçün vasitələrə ehtiyac var. Bununla belə, bu layihə müddətində gənc öyrənənlər üçün yeni deskriptorların eyni vaxtda hazırlanması və yoxlanılmasının uyğun olmadığına qərar verilib, çünki gənc öyrənənlər üçün deskriptorlar əsasən yaşa və kontekstə uyğun olaraq CEFR illüstrator deskriptorlarından götürülür və uyğunlaşdırılır. Əlavə olaraq, gənc öyrənənlər üçün Avropa Dili Portfelinin (ADP) tərtibatı və təsdiqlənməsi sahəsində üzv ölkələrdəki mütəxəssislər tərəfindən bu sahədə artıq böyük işlər

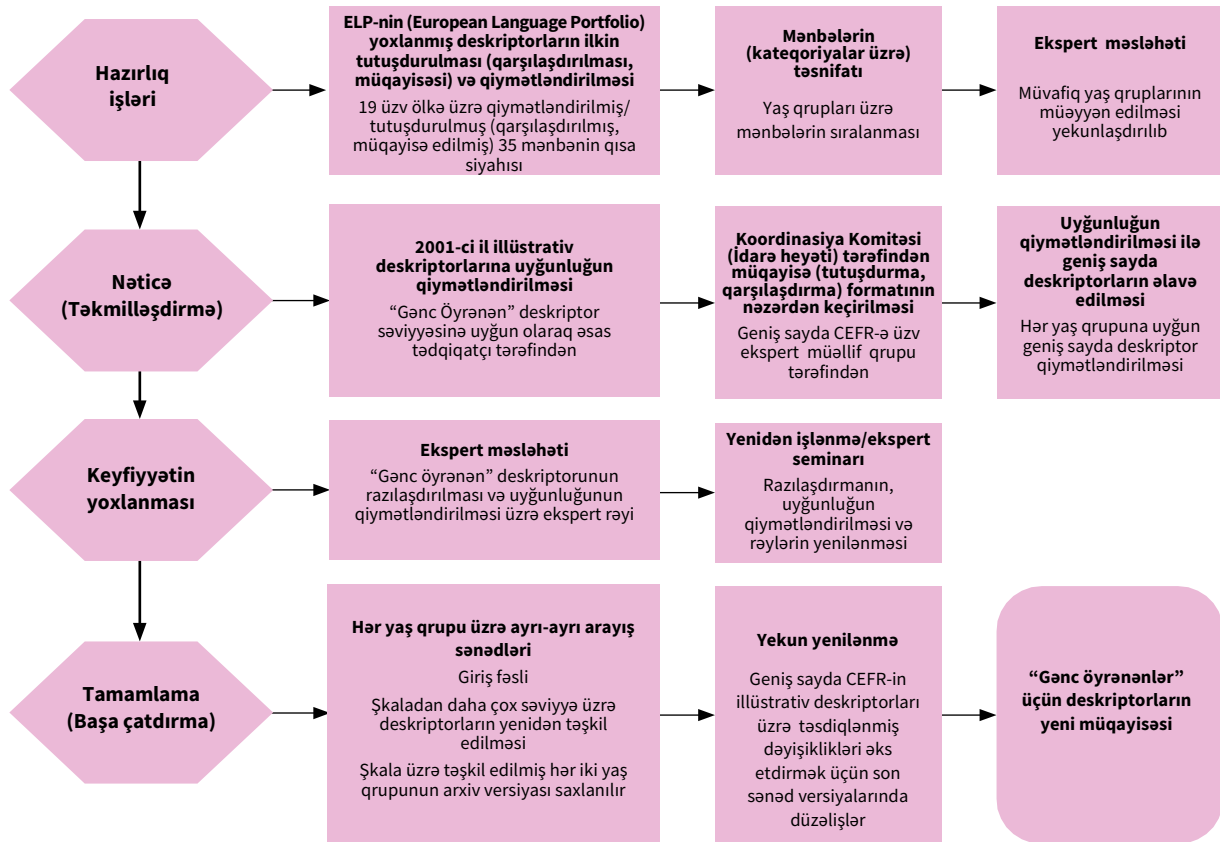
görüldü. Beləliklə, tələbələr üçün atılan addım, onlar üçün müvafiq deskriptorların toplanması və uyğunlaşdırılması və mövcud təsdiq edilmiş ADP nümunələrin əksəriyyəti tərəfindən təmsil edilən iki əsas yaş qrupuna (7 - 10 və 11 - 15) müvafiq bölünməsidir.

Tam əhatəli olmasa da, layihə, Avropa Şurasına üzv ölkələrin gənc öyrənənləri üçün Avropa Şurasının ADP bankında akkreditə olunmuş modellərdən və ya Avropa Şurasının veb saytında qeyd alınmış nümunələrdən hazırlanmış materiallardan və Kembric İngilis dili Qiymətləndirməsi tərəfindən tətbiq olunan qiymətləndirmə deskriptorlarından istifadə edərək, ADP deskriptorlarının seçilmiş nümunəsini bir araya gətirir. Gənc öyrənənlər üçün deskriptorlar və CEFR illüstrator deskriptorları arasındakı oxşarlıqlar müəyyənləşdirilib, 2001-ci ildə nəşr olunan təsviri deskriptorlarla səviyyəyə görə uyğunlaşdırma aparılıb, sənədlərin nəzərdən keçirilməsi üçün Testetmə Qrupuna təqdim edilib. Bu təsnifat və uyğunlaşdırma CEFR-də təsvir olunan bacarıqları əldə etməyə yol açan davamlı öyrənməni aşılamaqla, gənc öyrənənlərin tədris planlarının, portfellerin və qiymətləndirmə vasitələrinin gələcək inkişafını dəstəkləmək məqsədi daşıyır.

Bundan əlavə, pedaqoqların gənc tələbə proqramlarına uyğunluğunu nəzərdən keçirmək üçün sənədlərə geniş təsviri deskriptorlar daxil edilib. Hər iki yaş qrupuna CEFR genişləndirilmiş təsviri deskriptorların hər birinin aktuallığına dair təlimat əlavə edilib. Bu mülahizələr Testetmə Qrupu tərəfindən də nəzərdən keçirilib və ayrıca məsləhət seminarında təsdiq edilib.

Deskriptorlar⁶⁴ hər yaş qrupu üçün ayrıca iki sənəddə təqdim olunur. Sənədlər eyni quruluşa malikdir, A1-dən öncəki səviyyədən başlayaraq, səviyyələrə uyğun deskriptorları təqdim edir və yaş qrupunun tipik idrak, sosial və ya təcrübə qabiliyyətinə (əsasən, daha yuxarı səviyyələrə uyğun) uyğun hesab olunmayan təsviri CEFR deskriptorlarını seçir. Beləliklə, bu sənədlər tələbənin dildən istifadə bacarığının hansı CEFR deskriptoruna uyğun olduğunu göstərir, gənc öyrənənlər üçün deskriptor nümunələri hələ mövcud deyilsə, müvafiq yaş qrupu üçün uyğun CEFR deskriptorunu göstərir. Bundan əlavə, arxivləşdirilmiş sənəddə hər iki yaş qrupu üçün uyğun təsviri deskriptorlar cədvəllərdə təqdim edilir.

Şəkil 18 - Gənc tələbələr layihəsinin inkişaf sxemi

⁶⁴ Əlavə deskriptorlar bankı, www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/bank-of-supplementary-descriptors.

MEDİASIYA

Mediasiyaya konseptual yanaşma

1996-cı ildə İsveçrə tədqiqat layihəsinin sonrakı mərhələlərində dərc edilmiş CEFR layihəsində, anlamaq, qarşılıqlı əlaqə və ifadə kateqoriyalarını tamamlamaq üçün mediasiya ilə bağlı illüstrativ deskriptor cədvəlləri əlavə etmək nəzərdə tutulmuş, ancaq yerinə yetirilməmişdir. Buna görə də, hazırkı yeniləmənin vacib məqsədlərindən biri də bu sahənin təhsildə artan əhəmiyyətini nəzərə alaraq, mediasiya üçün belə deskriptorları təşkil etmək idi. Mediasiyanı nəzərdən keçirərkən çoxdilli və çoxmədəniyyətli bazanı inkişaf etdirmək üçün deskriptorlar da əlavə edildi. Ön sözdə sadalanan qurumlar mediasiya, onlayn interaktiv əlaqə, ədəbiyyata rəy və çoxdilli/çoxmədəniyyətli repertuarlarla bağlı yeni deskriptorların inkişafı üçün töhfələrini verdilər. Yeni cədvəlin yaradılmasında əsas diqqət 23 deskriptor şkalalarının hal-hazırda mövcud olduğu mediasiyaya yönəldilmişdi (mediasiya fəaliyyətləri: 18; mediasiya strategiyaları: 5). Burada mediasiyaya CEFR 2001-də göstəriləndən daha çox diqqət ayrılıb. Bölmə 2.1.3-də anlamaq, qarşılıqlı əlaqədən və ifadədən əlavə kommunikativ dil fəaliyyətinin dördüncü kateqoriyası kimi mediasiya təqdim edilmişdir:

Həm anlamaq, həm də ifadə baxımından, yazılı və ya şifahi mediasiya fəaliyyətləri, hər hansı səbəb ilə birbaşa əlaqə qurmağı bacarmayan insanlar arasında ünsiyyəti mümkün edir. Tərcümə və ya şərh, parafraz, xülasə və ya hesabat vasitəsilə, üçüncü tərəfin birbaşa anlamadığı mənbə mətnini (yenidən) ifadə edir. Dilçilikdə mediasiya - mövcud mətnin (yenidən) ifadəsi – normal dil fəaliyyətində mühüm yer tutur.

Bu deskriptor, CEFR 2001-in 4.4.4 Bölməsində daha ətraflı təsvir olunub:

Mediasiya fəaliyyətində şəxs öz fikirlərini ifadə etmir, bir-birlərini birbaşa başa düşə bilməyən, adətən (həmişə yox) müxtəlif dillərdə danışan həmsöhbətlər arasında vasitəçi (mediator) kimi çıxış edir. Mediasiyaya nümunə olaraq şifahi və yazılı tərcüməni, nəzərdə tutulan şəxs tərəfindən orijinal dildəki mətn başa düşülmədikdə eyni dildə mətnlərin xülasəsi və parafrazların verilməsini misal göstərmək olar.

CEFR 2001 kitabında məqsəd məlumatların ötürülməsinə və bir dildə, yaxud dillər arasında mediator (vasitəçi) rolunu oynamağa yönəldilib.

Bu layihədə əsas götürülmüş konseptual yanaşma, daha çox təhsil sahəsinə uyğun olduğundan, Coste və Cavalli tərəfindən Avropa Şurası üçün hazırlanan “Təhsil, mobillik, uyğunlaşma - məktəblərin mediasiya funksiyaları” məqaləsində qəbul edilmiş yanaşmaya daha yaxındır. Mediasiyanın tam konseptuallaşması “CEFR üçün mediasiya növlərinə uyğun illüstrativ deskriptorların hazırlanması”nda təsvir edilib (North və Piccardo 2016).

Mediasiya üçün kateqoriyaları tərtib edərkən, Müəllif Qrupu Coste və Cavalli arasındakı fərqdən istifadə edib:

- ▶ “Qarşılıqlı əlaqə əsnasında mediasiya”: xoş əməkdaşlıq mühiti yaratmaq üçün şəxslər arasında münasibətlərin qurulması və idarə olunması prosesi (bunun üçün altı cədvəl hazırlanıb);
- ▶ “Koqnitiv mediasiya”: xüsusən də anlayışların yeni olması və şəxsin məlumatsızlığı və ya dil, yaxud mədəni fərqliliklərə görə bir şəxs birbaşa özü bacarmadıqda bilik və fikirlərin əldə edilməsini asanlaşdırma prosesi.

Ancaq müvafiq əlaqədar məsələlər nəzərə alınmadan koqnitiv mediasiya etmək faktiki olaraq mümkün deyil. Real ünsiyyət üçün iki aspektin vahid integrasiyası mütləqdir.

Bu səbəbdən, mediasiya cədvəlləri daha praktik şəkildə dörd qrupda təqdim olunur:

- ▶ Mətni ifadə etmək;
- ▶ Anlayışları ifadə etmək;
- ▶ Ünsiyyət əsnasında mediatorluq (vasitəçilik) etmək;
- ▶ Mediasiya strategiyaları.

Sonda, lingvistik və mədəniyyətlərarası vasitəçiliyin (mediasiyanın) nəzərdən keçirilməsi, çoxdilli və ya çoxmədəniyyətli ifadələrin istifadəsinə maraq oyanıb və bunun üçün üç əlavə cədvəl hazırlanıb:

- ▶ çoxmədəniyyətli söz bazasının inkişafı;
- ▶ müxtəlif dillərdə anlamaq;
- ▶ çoxdilli söz bazasının inkişafı.

CEFR səviyyələri ilə əlaqəli çoxdillli və çoxmədəniyyətli anlama bacarığı üçün deskriptorların işlənilib hazırlanmasında məqsəd müəllimləri, tələbələrin bilik səviyyələrinə uyğun çoxdillli və çoxmədəniyyətli bacarıqlar qazanmasına təşviq etməkdir.

QƏBUL EDİLMİŞ METODOLOGIYA

Layihə, İsveçrədə CEFR təsviri Brian North və Günther Schneider'in ilkin araşdırmasında istifadə olunan metodologiyaları təqlid edərək genişləndirib. Şəkil 12-də göstəriləndiyi kimi, layihə keyfiyyət və kəmiyyət baxımından oxşar, qarışıq araşdırma metodları əsasında hazırlanıb. Müvafiq ədəbiyyatın ətraflı araşdırılmasının ardından, Testetmə Qrupunun rəyləri əsasında intuitiv müəllif mərhələsi baş tutub. 2015-ci ilin fevralından 2016-cı ilin fevral ayına qədər, təqribən 1000 nəfərin iştirakı ilə təsdiqləmə fəaliyyətinin üç mərhələsi həyata keçirilib. Təsdiq mərhələsindən sonra, 2016-cı il iyul və 2017-ci ilin fevral aylarında məsləhətləşmə prosesinin üç mərhələsi, 2017-ci ilin yanvar və 2017-ci ilin iyul ayları arasında isə sınaq mərhələsi keçirilib.

Yeni cədvəl hazırlamaq və təsdiqləmək üçün istifadə edilən metodologiya, ilkin İsveçrə tədqiqatlarına oxşar şəkildə tətbiq olunub, lakin burada miqyas daha genişdir (bax: CEFR 2001 Əlavə B). İlkin tədqiqat kimi, layihə üç geniş mərhələdə keçirilib:

- ▶ ilkin tədqiqat və inkişaf (intuitiv mərhələ);
- ▶ deskriptorların keyfiyyətinin və kateqoriyaların yoxlanılması və təkmilləşdirilməsi (keyfiyyət mərhələsi);
- ▶ ən yaxşı deskriptorların riyazi cədvəldə yoxlanılması və səviyyələr arasındakı fərqlərin təsdiqlənməsi (kəmiyyət mərhələsi)

Yuxarıda göstərilən mərhələlər 2014-cü ilin yanvarından 2016-cı ilin martına qədər davam edib, ardınca məsləhətləşmə və sınaq mərhələsi baş tutub.

HAZIRLIQ İŞLƏRİ

İlk addım mediasiya ilə bağlı mövcud sənədləri və məqalələri toplamaq idi; bu mərhələdə Deutsch profilində və başqa mənbələrdə mövcud olan mediasiya təsvirləri ingilis dilinə tərcümə edilib. “Təhsil, Mobillik, Müxtəliflik - Məktəblərin mediasiya funksiyaları”nın müəllifləri – Daniel Coste və Marisa Cavalli ilə bir sıra əməkdaşlıq görüşlərində ilkin kateqoriyalar hazırlanıb, mətn və anlayışlar üçün mediasiyaya dair ilkin deskriptor dəsti toplanaraq tərtib edilib. Cədvəllərin ilk mərhələlərdə qruplaşdırıldığı əsas kateqoriyalar bunlardır:

- ▶ koqnitiv mediasiya (bilik, anlayış və bacarıq qazanmağı asanlaşdırmaq);
- ▶ şəxslər arasında mediasiya (münasibət qurmaq və münasibəti davam etdirmək; anlamaq bacarığını gücləndirmək üçün vəzifə və konvensiyaların müəyyənəşdirilməsi, mübahisənin qarşısını almaq/həll etmək və razılaşma əldə etmək üçün müzakirə);
- ▶ mətn üçün mediasiya (məlumat və arqument ötürmək: aydınlaşdırma, ümumiləşdirmə, tərcümə və s.).

Tam ilkin kolleksiyaya institusional mediasiya aspektləri ilə əlaqəli bir sıra cədvəllər (məsələn, yeni başlayanların integrasiyası, təşkilat kimi maraqlı tərəflərlə ünsiyyət, institusional əlaqələrin inkişafı və davam etdirilməsi), həmçinin müəllimlər tərəfindən mediasiyanın müxtəlif aspektləri üzrə bəzi cədvəllər daxil edilib – hər iki aspekt Costa və Cavalli-nin məktəblərin mediasiyada rolunu əks etdirir. Lakin 2014-cü ilin iyul ayında keçirilmiş ilk məşvərət toplantısında bu cədvəllərin yenilik gətirməkdən daha çox, CEFR-də təqdim olunan qarşılıqlı təsir və istehsal aspektlərinin səmərəli şəkildə istifadəsinə təsiri ilə bağlı fikirlər mövcud idi. Bu səbəbdən, konseptual, şəxslərarası və mətn üçün mediasiyanın yuxarıda göstərilən kateqoriyalarının inkişafına diqqət yönəldilib. Kolleksiya 2014-cü ilin sentyabrında Müəllif Qrupunu təyin etmək məqsədilə keçirilən ekspert iclası üçün yenidən işlənilib.

TƏRTİBAT

Daha sonra müəllif qrupu 2014-cü ilin sentyabrından 2015-ci ilin fevralınadək bir sıra görüşlərdə, mövcud ədəbiyyatı hərtərəfli araşdıraraq ilkin kolleksiyanı yenidən işləyib. Alt qruplar isə onlayn qarşılıqlı əlaqə, çoxdillli/çoxmədəniyyətli bacarıq və fonologiya üzərində çalışıb. Çoxdillli və çoxmədəniyyətli bacarıqlar, xüsusən də, dillərarası mediasiyanın əhəmiyyətli olması səbəbindən, mediatorların rolu üzərində işə start verilib. Fonoloji nəzarət üzrə işlər aparılıb, çünki CEFR illüstrativ cədvəlləri arasında yalnız mövcud CEFR 2001 fonoloji nəzarət üçün dogma dildə danışan spikeri meyar kimi götürərək qeyri-real gözləntilər təyin edib (B2: “Təbii tələffüz və

intonasiya bacarığına sahibdir”). Bu, çoxdilli perspektivlə uyğun deyil. Testetmə Qrupu Müəlliflər Qrupunun materiallar və rəylərlə apardığı işini yaxından dəstəkləyib. 2015-ci ilin fevral ayında təsdiqləmə fəaliyyətlərinin ilk mərhələsində onlayn qarşılıqlı fəaliyyət, mediasiya və strategiya, çoxdilli/çoxmədəniyyətli bacarıq üçün 427 ilkin deskriptor hazırlanıb. Çoxdilli/çoxmədəniyyətli bacarıq və fonologiya üzərində işə gec başlanıldığından, əvvəlki deskriptorlardan yalnız bəziləri, sonrakıların isə heç biri bu mərhələdə mövcud deyil. Fonologiya ilə bağlı deskriptorlar ilk dəfə 2015-ci ilin iyun ayında təşkil edilmiş seminarda və fonologiya mütəxəssisləri ilə aparılan müşavirədə sınaqdan keçirilib.

KEYFİYYƏTİN YOXLANMSI

Təsdiqləmə mərhələsində iştirak etmək üçün 137 müəssisə ilə müqavilə bağlanıb. Bu müəssisələrdə ilk mərhələ 2015-ci ilin fevral-mart ayları arasında, demək olar ki, 1000 nəfərin iştirak etdiyi seminarlar vasitəsilə reallaşdı. Hədəf orijinal CEFR deskriptorlarının tədqiqat layihəsi çərçivəsində keçirilən 32 seminarda istifadə olunan daha sistemli versiyanın tətbiqi idi. İştirakçılar üç-beş əlaqəli sahələr üçün altmışa yaxın deskriptoru cütlər şəklində müzakirə ediblər, hansı sahələrə müvafiq olduğuna dair qərar verib, onları (a) aydınlığa, (b) pedaqoji əhəmiyyətə və (c) dünya dillərinin istifadəsinə uyğun qiymətləndirib, tərtibatın təkmilləşdirilməsini təklif ediblər. Nəticədə, bütöv bir cədvəl daxil olmaqla 60-a yaxın deskriptor ləğv olunub. Bir çox başqa deskriptor yenidən işlənilib, əksəriyyəti qısaldılıb və seminar iştirakçılarının təklifi ilə iki yeni cədvəl tərtib edilib (“Yazılı mətnin şifahi tərcüməsi”; “Mürəkkəb məlumatların təhlili”). Bu mərhələdə deskriptorlardan çıxarılan bəzi bacarıqlar müxtəlif sahələrə aid nümunələrə daxil edilib (bax: Əlavə 5). Eyni (tanış) fəaliyyətlərdə 250 layihə iştirakçısının onlayn şəkildə iştirak etdiyi fonologiyanın təsdiqlənməsi, ilin sonunda, 2015-ci ilin noyabr və dekabr aylarında keçirilib.

KƏMİYYƏTİN YOXLANILMASI

Növbəti mərhələdə 189 qurum, ümumilikdə, 45 ölkədən 1294 nəfər iştirak edib. Hər iştirakçı qurum yenidən seminarlar təşkil edib. Avropa Şurasının “Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi” (CEFR) təlimatları (Avropa Şurası 2009) adlı dərsliyində tövsiyə olunana bənzər təqdimat tədbirlərindən sonra, iştirakçılar, fərdi şəkildə, standartları təyin etmək məqsədilə keçirilən seminarda, müzakirələrdən sonra CEFR səviyyələrinin ilkin deskriptorlarını təyin ediblər. Bu məqsədlə ilkin CEFR deskriptorları tədqiqatındakı CEFR səviyyələrinə uyğun bütün bacarıqlardan istifadə edilib (=A1-dən öncəki səviyyədə C2-yə qədər 10 qrup). İştirakçılar qərarlarını PDF formatında yazıb və yalnız sonda ətraflı düşündükləri, yekun, fərdi qərarlarını onlayn sorğuda bildiriblər.

Təhlildə əvvəlcə iştirakçıların hər səviyyəyə və alt səviyyəyə görə müəyyən etdiyi deskriptorların faizləri hesablanıb, daha sonra ilkin CEFR deskriptorlarının tədqiqatında olduğu kimi, Rasch Modeli miqyasında təhlili aparılıb. Rasch analizini aparmaq üçün əlaqəli məlumatlar matrisinə ehtiyac duyulur və ideal olaraq hər element (burada deskriptor) üçün 100 cavab olmalıdır. Bütün deskriptor cədvəlləri bu hədəfə çatdırılıb: hər cədvəl üçün ən aşağı say 151 və ən yüksək say 273 olub.

Təsdiqləmə mərhələlərinin hər biri üçün bu tip matrisdən istifadə edilib, məqsədyönlü səylərlə müvafiq kateqoriyalara maraq göstərən qruplara yönəldilib. Rasch analizinin üstünlükləri, birincisi, istifadə edilməyən deskriptorların və öhdəliyini yerinə yetirə bilməyən iştirakçıların müəyyənləşdirilib xaric edilməsi və ikincisi isə hər deskriptora riyazi dəyər verilməsindən ibarətdir. Bundan sonra bu dəyər, bəzilərinə “sabit elementlər” kimi istifadə edərək 2001-ci ildə nəşr olunan CEFR deskriptorlarının əsaslandığı şkalaya çevrilə bilər.

İlkin kəmiyyət təhlilinin nəticələri 2015-ci ilin iyul ayında məşvərət toplantısında müzakirə edilib, 36 deskriptor ləğv edilib və təxminən yarısına düzəliş edildikdən sonra yenidən yoxlanılmaq üçün baxılıb. Əsas problem mediasiya və çoxdilli/çoxmədəniyyətli bacarıq üçün A1 və A2 səviyyələrində deskriptorların mövcud olmaması idi. Növbəti mərhələyə kimi deskriptorları təyin etmək üçün müvafiq addımlar atılıb.

Bundan sonra, 2015-ci ilin oktyabr və dekabr ayları arasında ingilis və fransız dillərində onlayn sorğuda əsas kəmiyyət məlumatlarının toplanması həyata keçirilib. Bu dəfə respondentlər suallara fərdi şəkildə cavab verib: “Siz və ya nəzərdə tutduğunuz şəxs, deskriptorda təsvir olunanları bacarırsınız?” Bu suala üç dəfə, fərqli dillərdə danışan şəxslərin və ya yaxından tanıdıqları insanları (həmkarlarını, uşaqlarını) nəzərdə tutaraq cavab vermələri tələb olunub və nəticədə, təxminən 1500 nəfərdən 3503 yararlı cavab əldə edilib. Vəzifə 2001-ci ildə nəşr olunmuş deskriptorların yoxlanılmasında istifadə olunan, nümunə kimi, müəllimlərin dərslə tələbələrə deskriptorlarla qiymətləndirməsinə əsaslanan tapşırığı yeni şəkildə təkrarlamaq idi. İki təhlil aparılıb: bütün deskriptorların ümumi analizi və hər əsas kateqoriyanın ayrıca təhlil edildiyi ikinci analiz. Mövcud məlumatlar əsasında hər bir deskriptorun səviyyəsi barədə qərar qəbul edilib.

2016-cı ilin yanvar ayında 272 nəfərin iştirakı ilə kəmiyyət fonologiyası testi keçirilib. İki vəzifə var idi: (a) səviyyələrin təyin edilməsi və (b) videolarda öyrənənlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi ("Videodakı tələbə deskriptorda təsvir olunanları bacarır?"). Müxtəlif standartların müəyyənləşdirilməsi üsullarından istifadə edilib; daha ətraflı məlumat üçün oxucular yenidən "Fonoloji miqyaslı yenidənqurma prosesinin hesabı"na (Piccardo 2016) müraciət edə bilər.

Rasch modeli

Rasch modeli danimarkalı riyaziyyatçı George Rasch-in adını daşıyır. Gizli potensial nəzəriyyəsini tətbiq edən ehtimal modelləri arasında ən çox istifadə olunan növdür (həmçinin klassik test nəzəriyyəsi adlanır).

Model, ölçülmüş bacarığın (=gizli potensial) elementlərə nə dərəcədə uyğun olduğunu təhlil edir. Həmçinin riyazi şkalada, birincisi, çətinlik dəyərlərini (= hər elementin nə qədər çətin olduğunu) və ikincisi, bacarıq dəyərlərini (= hər şəxsin bu sahədə nə qədər bacarıqlı olduğu) qiymətləndirir. Modeldən bir çox məqsədlər üçün istifadə olunur, lakin əsas sayılan ikisi budur:

- test üçün element bankı yaratmaq;
- anket təhlili.

Anketləri təhlil etmək üçün reyting cədvəli modeli (RSM) adlı variantdan istifadə olunur. RSM-nin çoxşaxəli variantı rəyçilərin mühakimələrindən subyektivliyi çıxara bilər. Ətraflı məlumat "Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi" (CEFR) təlimatlarına (Avropa Şurası 2009) əsasən müvafiq dil imtahanlarına istinad əlavəsində verilmişdir.

Rasch modelinin əsas üstünlüyü ondan ibarətdir ki, klassik test nəzəriyyəsindən fərqli olaraq, əldə edilən dəyərlər eyni ümumi populyasiyanın bir hissəsi sayılan (yəni eyni xüsusiyyətlərə malik) digər qruplar üçün ümumiləşdirilə bilər.

Elementlərin ölçülməsi və əldə edilmiş ölçü dəyərlərinin potensial ümumiliyi, modelin CEFR səviyyələri kimi ümumi çərçivə miqyasında göstəriciləri hansı səviyyədə "bacaracağını" müəyyənləşdirmək üçün əlverişli edir.

ÇOXDİLLİ VƏ ÇOXMƏDƏNİYYƏTLİ BACARIQLARIN NÖVBƏTİ DƏFƏ TƏSDİQİ

2016-cı ilin fevralında üç məqsədlə əlavə sorğu aparılıb. Birincisi, strategiyaları başa düşmək və müxtəlif dillərdə anlamaqla bağlı, əksəriyyəti MIRIADI layihəsinə uyğun deskriptorları daxil etmək imkanı yaranıb, ikincisi, əsas onlayn sorğuda qoyulan hədəf çoxdillilik baxımından özünü doğrultmayıb, buna görə tapşırıq əlavə sorğuda fərqli məqsədlə yenidən işlənilib; çoxmədəniyyətli bacarıq üçün, xüsusən daha aşağı səviyyələrə çox sayda deskriptor əlavə etmək imkanı yaranıb. Sorğu iki tamamilə fərqli paralel versiyada aparılıb. Layihə iştirakçılarından 267 könüllü eyni formu, 62 çoxdillilik təhsil üzrə mütəxəssis digər formu doldurub. Nəticələr daha sonra müqayisə edilib və ikisi arasında statistik cəhətdən əhəmiyyətli fərq olmadığı aşkar edilib. Səviyyə yoxlamaları da sosiolinqvistik uyğunluq üçün mövcud CEFR 2001 cədvəlinə son dərəcə uyğundur.

Şəkil 19 – Çoxmetodlu inkişaf tədqiqat dizaynı

SUALLAR VƏ CAVABLAR

2015-ci ilin təsdiqləmə fəaliyyətlərində, məşvərət toplantılarında və 2016-2017-ci illərdə daha geniş məşvərət toplantısı və sınaq mərhələlərində iştirakçılardan çox sayda rəy alınıb. Bu bölmə, layihənin bütün dövrü ərzində nəzərdən keçirilmiş bəzi əsas məsələlərə və onların həlli yollarına həsr olunub.

MEDİASIYA CƏDVƏLLƏRİNİN CEFR 2001 CƏDVƏLLƏRİ İLƏ ƏLAQƏSİ

Layihədə əsas diqqət 2001-ci il CEFR deskriptoru cədvəllərində hələ təyin olunmamış fəaliyyət və strategiyaların deskriptorlarına yönəldilsə də, mediasiya ilə bağlı cədvəllərin bəzi aspektləri, xüsusən daha aşağı səviyyələrdə mövcud CEFR cədvəllərində təsvir olunan fəaliyyətləri xatırladır. Bunun səbəbi, hazırda daha geniş şəkildə şərh edilərək qəbul edilmiş mediasiyanın bəzi aspektlərinin, 2001-ci ildə nəşr olunmuş deskriptor cədvəllərində artıq mövcud olmasıdır. Məsələn, “Xüsusi məlumatın ötürülməsi”, “Məlumatın dəqiqləşdirilməsi” və “Mətnin işlənməsi” üçün “Mətn üçün mediasiya” başlığı altındakı yeni cədvəllər, 2001 CEFR 4.6.3-cü bölmədə “Mətn” başlığı altında mövcud “Mətnin ifadəsi” cədvəlinə daxil edilmiş konsepsiyaların təkmilləşdirilmiş versiyasıdır. Eləcə də, “Həmkarlarla birgə qarşılıqlı fəaliyyətin təşviq edilməsi”, “Mənanı aydınlaşdırmaqda əməkdaşlıq” və “Konseptual müzakirələrin təşviqi” kimi sahələrdə qrup arasında qarşılıqlı əlaqələrə dair cədvəllər bir çox cəhətdən mövcud “Birgə strategiyalar qarşılıqlı fəaliyyət strategiyaları çərçivəsində” cədvəlindəki anlayışların təkmilləşdirilmiş versiyasıdır. Bu, istənilən təsnifat sxeminin mürəkkəbliyini göstərir. Kategoriyaların dünyada baş verənləri şərh etməyimizi asanlaşdıran əlverişli ixtira olduğunu əsla təkzib etməməliyik. Sərhədlər qeyri-müəyyəndir və üst-üstə düşməsi qaçılmazdır.

DİLLƏRARASI MEDİASIYA

Deskriptorların əvvəlki versiyaları bu məqsədi təmin etmək üçün fərqli tərtiblərlə sınaqdan keçirilib. Bununla yanaşı, fərqləri aydın şəkildə dərk etmək olduqca çətinidir. “Ana dili”, “ilk dil” və “təlim dili” sinonim hesab olunmur və hətta “mənbə dili” və “hədəf dili” kimi ifadələr qarışıqlığa səbəb olur (məsələn, başqa dildən tərcümə edildikdə, şəxs ana dilinə tərcümə edə bilər; bu halda digər dil mənbə dili, ana dili isə hədəf dil hesab olunur). Bu fərqlilikləri təşviq etmək üçün müəyyən məqamda deskriptor bankının tərtibatında cüzi miqdarda dəyişiklik edilib, lazım olmasa da, həcmi üç dəfə artırılıb.

Buna görə, layihə komandası 2001-ci ildə nəşr edilmiş illüstrativ deskriptorlarda olduğu kimi, hansı dillərdən istifadə edilməsindən asılı olmayaraq, funksional dil qabiliyyətinin müvafiq çətinliyini nəzərə almaq qərarına gəlib. İstifadəçi tərəfindən, deskriptorların praktik istifadə üçün tənzimlənməsinin bir hissəsi olaraq bu dillərin müəyyənləşdirilməsi tövsiyə olunur.

“Mətn üçün vasitəçilik” cədvəlində mövcud olan “Dil A” uyğun olaraq nitqin ifadə olunduğu mənbə dilini, “Dil B” isə nitqin ifadə edildiyi hədəf dilini göstərir. Qeydlərdə mediasiyanın bir və ya bir neçə dildə, növlər və ya qeydlər (və ya bunların bir neçəsi) arasında ola biləcəyi və istifadəçinin müvafiq dillərdə danışa biləcəyi təsvir olunub. Əlavə olaraq, istifadəçi, dil istifadəsinin dörd – ictimai, şəxsi, peşəkar və təhsil sahələri üçün Əlavə 5-də verilmiş nümunələrdən yararlanaraq, kontekstə uyğun nümunələr təqdim edə bilər.

Məsələn, “Konkret məlumatın danışığ və ya işarə dilində ötürülməsi” üçün cədvəldəki ilk deskriptor:

Uzun, mürəkkəb mətnin (A dilində) müəyyən bir hissəsində verilmiş xüsusi məlumatın əhəmiyyətini (B dilində) izah edə bilər.

bu cür ifadə oluna bilər:

Uzun, mürəkkəb mətnin (ingilis dilində) müəyyən bir hissəsində verilmiş xüsusi məlumatın əhəmiyyətini (fransız dilində) izah edə bilər (məs. məqalə, veb sayt, kitab haqqında, cari məsələlər və ya şəxsi maraq dairəsində, yaxud xüsusi narahatlıq doğuran mövzularda üz-üzə/onlayn söhbət).

və ya eyni dildə mediatorluq edirsə:

Uzun, mürəkkəb mətnin müəyyən hissəsində verilmiş xüsusi məlumatın əhəmiyyətini izah edə bilər (məs. məqalə, veb sayt, kitab haqqında, cari məsələlər və ya şəxsi maraq dairəsində və ya xüsusi narahatlıq doğuran mövzularda üz-üzə/onlayn söhbət).

Mətnin tərcüməsi üçün bütün deskriptorları vahid şəkildə anlamaq və ifadə etmək bacarıqlarını əhatə edir. Əsas diqqət artıq CEFR cədvəllərində mövcud olan anlamaya yönəlməyib. Deskriptorların yoxlanıldığı səviyyə, vacib olan əməl və ifadə etmək səviyyəsini əks etdirir. Anlamaq və ifadə etmək fərqli dillərdə olduqda, hədəf dil(lər)də mənbə dildəki fikri əməl və ifadə etmək üçün deskriptorun təmsil etdiyi səviyyəyə ehtiyac duyulur.

ÜMUMİ VƏ KOMMUNİKATİV DİL BACARIQLARI

Hər hansı CEFR deskriptor cədvəlində, müəyyən səviyyədəki deskriptorlar, istifadəçi/öyrənən müəyyən CEFR səviyyəsinə uyğun dil(lərdə)də ünsiyyət dili bacarıqlarına (CEFR 2001 Bölmə 5.2) sahib olduqda, müvafiq şəxsin uğurlu olması üçün vacib sayılan ümumi səriştələrə (CEFR 2001 Bölmə 5.1), şəxsi keyfiyyətlərə, bilik, idraki yetkinlik və təcrübəyə yiyələndiyi təqdirdə əldə edilə biləcək nailiyyətlərini müəyyənləşdirir. CEFR cədvəli bacarıqları təsvir etmək üçün hazırlanıb. Ümumilikdə, səviyyəsi “B1” olan bütün istifadəçilərin, B1 səviyyəsinə uyğun bütün CEFR təsvirlərinin hamısını eynilə bacarması mümkün deyil, o, burada təsvir olunanlardan daha çox və ya daha az bacarığa sahib ola bilər. Ümumi səviyyəsi B1 olan şəxslər yaş, təcrübə və s. baxımından yiyələndikləri ümumi səlahiyyətlərin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, bəzi səriştələrinə görə A2 və ya A2+, digərlərinə görə isə B1 və ya hətta B2 hesab oluna bilər. Bu, “Qeyd götürmək”, “Məlumat və arqumentləri araşdırmaq”, “Rəsmi müzakirə (görüşlər)”, “Auditoriyaya müraciət edərək Davamlı monoloq” və “Hesabatlar və esseler hazırlamaq” kimi idraki bacarıqlarla bağlı mövcud CEFR 2001 deskriptor cədvəllərinin bir çoxuna aiddir. Bir çox mediasiya fəaliyyətində də eynilə belədir. Mətn üçün mediasiya (məsələn, “Mətn üzərində iş”) və ya mediasiya strategiyası (məsələn, “Mətnin sadələşdirilməsi”) ilə bağlı cədvəllər müəyyən dərəcədə idraki yetkinlik tələb edən fəaliyyətləri əhatə edir və bu da hər kəs üçün eyni ola bilməz. Bundan əlavə, ünsiyyət əsnasında mediasiya üçün ünsiyyət bacarığı tələb olunur, bu isə qismən təcrübədən asılı olduğundan, hər kəs eyni səviyyədə bacara bilmir.

Eynilə, məsələn, B1 səviyyəsindəki istifadəçi/öyrənənlərin keyfiyyətləri şəxsi trayektoriyalarından, təcrübə və bacarıqlardan asılı olaraq “Çoxdilli/çoxmədəniyyətli repertuar qurmaq” sahəsində bir-birindən xeyli fərqlənəcək. Beləliklə, deskriptorlarda tətbiq olunan yanaşma fərdi fərqliliklərin təsirini aradan qaldırmağa çalışmaq əvəzinə, tələbələrin ünsiyyət qabiliyyətinin bənzərsiz xüsusiyyətlərinin formalaşmasında onların əsas amil olduğunu göstərir.

ÇOXMƏDƏNİYYƏTLİ REPERTUARIN İNKİŞAFI ÜÇÜN ÜMUMİ VƏ ÜNSİYYƏT DİLİ BACARIQLARI

Mediasiyada olduğu kimi, çoxmədəniyyətli repertuardan istifadə bir qayda olaraq praqmatik və sosiolinqvistik səriştələrlə (CEFR 2001 Bölmə 5.2.2 və 5.2.3) sıx əlaqəli bir sıra ümumi səriştələri (CEFR 2001 Bölmə 5.1) əhatə edir. Beləliklə, bu cədvəldə, mediasiya cədvəlində və bir çox digər CEFR cədvəlində olduğu kimi, dil səlahiyyətlərindən başqa səlahiyyətlər də meydana çıxır. CEFR 2001-də təsvir olunduğu kimi, dünyagörüşü, sosial-mədəni bilik və mədəniyyətlərarası maarifçilik arasındakı fərqliliklər çox aydın təsvir edilməyib. Nə sosial bacarıqların daxil olduğu praktiki bacarıq və biliklər, yaxud sosial-mədəni bilik, nə də mədəniyyətlərarası bacarıq və biliklər arasındakı fərqliliklər mövcud deyil. Sosial praqmatika sahəsi də bu sahələrin aspektlərini daha çox “linqvistik” baxımdan araşdırır. Kateqoriyalar arasında mümkün toqquşmadan daha vacib məqam, istifadəçinin/öyrənənin bütün bu fərqli cəhətləri, müvafiq ünsiyyət əsnasında mənanı ifadə etmək üçün kommunikativ dil səriştəsi ilə birlikdə diqqətə almasıdır. Bəzi şəxslər, əsasən fərqli bacarıq və təcrübəyə sahib olduğuna görə, dil bilikləri səviyyəsinə uyğun dərəcədə, bunu başqalarından daha yaxşı bacarırlar.

KONSULTASIYA VƏ SINAQ MƏRHƏLƏLƏRİ

Yuxarıda təsvir edilən inkişaf və qiymətləndirmə mərhələsinin ardınca üç mərhələdə məsləhətləşmə və sınaq prosesi həyata keçirilib:

- ▶ mütəxəssis seminarı;
- ▶ mütəxəssislərlə müşavirədən əvvəl onlayn sorğu;
- ▶ rəsmi müşavirə.

2016-cı ilin iyun ayında Avropa Şurası mütəxəssisləri ilə görüşdən və 2016-cı ilin yayında CEFR mütəxəssislərinin müşavirədən əvvəlki ətraflı onlayn sorğusundan sonra deskriptorlar, 2016-cı ilin oktyabr – 2017-ci ilin fevral ayları arasında ingilis və fransız dillərində rəsmi müşavirədən əvvəl yenidən işlənilib. Şəxslər və təşkilatlar arasında eyni vaxtda iki sorğu keçirilib. Sorğuda 500-ə yaxın fərdi iştirakçı, bir sıra dövlət olunmuş qurumlar və təlim proqramı və ya qiymətləndirmə agentlikləri iştirak edib. Bəzi suallarla yanaşı, iştirakçılardan yeni cədvəllərin hər birini nə dərəcədə faydalı hesab etdikləri və deskriptorlar barəsində fikir bildirməsi istənilib. İştirakçıların 80% -i təklif

olunan yeni cədvəllərin faydasını qeyd edib, qurumlardan/agentliklərdən isə daha müsbət nəticə əldə olunub. Ən bəyənilən yeni cədvəllər mətn üçün mediasiya, kiçik qruplar şəklində əməkdaşlıq və interaktiv qarşılıqlı əlaqə ilə əlaqədar idi. İki deskriptor: “Məqsədyönlü onlayn münasibətlər və əməkdaşlıq” və “Çoxdilli repertuarın inkişafı” mövzusunda şəxslər və qurumlar arasında ciddi fikir ayrılıqları mövcud idi. Təşkilatların 96%-i hər iki cədvəli faydalı hesab etsə də, iştirakçıların yalnız 81-82%-i belə düşünürdü.

Rəsmi müşavirədə respondentlərin üçdə ikisi mediasiya üçün təsviri cədvəlin klassik müasir dil tədrisi sahəsindən (Məzmun və Dil İntegrasiyalı Tədris-CLIL və Təlim Dili) kənara çıxdığını qəti şəkildə dəstəkləyib, şəxslərin və qurumların ümumilikdə 90%-dən çoxu bununla müəyyən dərəcədə razılışıb. Çox sayda rəy və təklif alınıb ki, bu da təsviri cədvəlin quruluşunu, adlarını və təqdim olunma qaydalarını dəqiqləşdirməyə kömək edib.

Sınaq mərhələsi 2017-ci ilin fevral-iyun aylarında aparılıb və nəticələr təsviri cədvəlin hazırlanması və təqdimatında nəzərə alınıb. Sınaq layihələrinin böyük əksəriyyəti sayəsində sinifdə danışmaq tapşırıqlarını tərtib etmək üçün uyğun cədvəllərdən deskriptorlar seçilib və daha sonra deskriptorlardan öyrənənlərin dildən istifadəsinə nəzarət etmək üçün istifadə olunub. Kiçik düzəlişlər üçün bəzi faydalı təkliflər də əldə edilib, ümumilikdə deskriptorlar haqqında rəylər çox müsbət idi. Sınaqlaşdırma layihəsində ən çox diqqət ayrılan sahələr kiçik qruplarda əməkdaşlıq, mətn mediasiyası və çoxdilli/çoxmədəniyyətli bacarıq idi. İngilis dili müəlliminin ayrıca sorğusunda onlayn münasibət üçün iki təsviri cədvəl də təqdim edildi.⁶⁵ Respondentlərin 94,8%-i təsvirediciləri çox aydın hesab etdiyini, 80,8%-i isə özünü qiymətləndirmək üçün çox asan olduğunu bildiriblər.

Rəsmi müşavirə ilə eyni zamanda, Avropa Şurasının üzv dövlətlərinə, ölkələrində CEFR-in istifadəsi barədə hesabat vermələri, Avropa Şurası Təhsil Siyasəti Bölməsinin (Dil Siyasəti Proqramı) bu yaxınlarda təqdim etdiyi əsas material ilə tanışlıq və təklif olunan yeni deskriptor cədvəllərinə münasibət bildirmələri üçün anket göndərilib. Üzv dövlətlərdən sınaq layihələr üçün qurumlar təklif edilməsi də istənilib. İlk tədris səviyyəsində CEFR-in tətbiq olunmasına dair bəzi şərtlər istisna olmaqla, nəticələr çox müsbət olub, respondentlərin yalnız yarısı bunu çox faydalı hesab etdiyini bildirib. Gözlənilirdi ki, rəsmi sənədlərdə ən çox rast gəlinən CEFR ölçüləri və praktikada tətbiq olunanlar isə, deskriptorlar (çox yüksək 83%), səviyyələr (çox yüksək 75%) və fəaliyyətyönlü yanaşmadır (çox yüksək 63%). Yeni cədvəllərə gəldikdə isə ən çox müsbət rəy çoxdillilik/çoxmədəniyyətli bacarıq (79%), ardınca onlayn qarşılıqlı əlaqə (75%), mediasiya (63%) və ədəbiyyat (58%) ilə bağlı olub.

İŞARƏ DİLLƏRİ ÜÇÜN DESKRIPTORLARIN ƏLAQƏLƏNDİRİLMƏSİ

Eşitmə qüsurlu insanlar valideynləri və həmkarları tərəfindən müvafiq dəstək verildikdə işarə dilini ana dili kimi öyrənə bilər. İşarə dili sadəcə olaraq, jest əsaslı ünsiyyət forması və ya danışmaq dilinin ifadə olunduğu fərqli vasitə deyil. Linqvistik tədqiqatlar işarə dillərinin digər danışmaq dilləri kimi insanlar arasında ünsiyyət vasitəsi olduğuna və danışmaq dilləri ilə bənzər dil xüsusiyyətlərini, vasitələrini, qaydalarını və məhdudiyyətlərini nümayiş etdirdiyinə dair kifayət qədər sübutlar verir. Bu xüsusiyyətlərə dilin öyrənilməsi, istifadəsi, unudulması və digər bütün psixoloji proseslər, həmçinin danışmaq dillərinə məxsus digər xüsusi hallar aiddir.

Yuxarıda göstərilən əsas layihəyə paralel olaraq SNSF tərəfindən maliyyələşdirilən Sürx Tətbiqi Elmlər Universitetində (ZHAW) bir layihədə istifadə olunan metodologiyaya uyğun işarə dili bacarıqları üçün deskriptorlar hazırlanıb. Layihə ifadə və anlamaq üzrə işarə dili bacarıqları üçün müəyyənləşdirilmiş və yoxlanılmış deskriptorları təyin edib. Bunlar işarə dillərinə xüsusi tətbiq olunan və mövcud CEFR deskriptorlarını tamamlayan deskriptorlardır.

Bununla yanaşı, hər hansı dilə məxsus CEFR deskriptorlarının bütün insanlar tərəfindən istifadə edilən dillərə müvafiq olduğunu da unutmamalıyıq. İşarə dillərindən digər danışmaq dillərində olduğu kimi, hərəkətləri ifadə etmək üçün istifadə olunur. Buna görə də, eyni deskriptorlar hər iki dil növünə tətbiq oluna bilər və nəticədə, bütün CEFR deskriptorları üsul cəhətdən neytral şəkildə yenidən tərtib olunub.

CEFR tətbiq olunduğu dövrdən bəri işarə dillərində təhsil üçün ümumi təlim hədəflərini, tədris planlarını və səviyyələrini müəyyənləşdirməyə ehtiyac yaranıb. Əslində CEFR, işarə dili ilə bağlı kursların tədris proqramında

⁶⁵ “Techno-CLIL 2017”, moderatorlar: Letizia Cinganotto and Daniela Cuccurullo, <https://moodle4teachers.org/enrol/index.php?id=90>.

getdikcə daha çox istifadə olunur. Anadangəlmə eşitmə qüsurlu uşaqların əksəriyyətinin (95%) valideynlərində belə qüsurlu olmur, nəticədə, eşitmə qüsurlu insanların əhatəsi dar olsa da, yalnız həmin uşaqların ailələri üçün deyil, həm də təhsil məqsədləri üçün belə kurslara çox ehtiyac var (tərcüməçilər, eşitmə qüsurlu miqrantlar, zəif eşidən insanlar, müəllimlər, dilçilər və s. üçün). Bundan əlavə, CEFR işarə dili müəllimlərinin və tərcüməçilərinin təlim və peşəkar inkişafında və xüsusən işarə dillərinin rəsmi tanınması və işarə dili mütəxəssislərinin inkişafına dair fəaliyyətlərdə önəmli rol oynayır. İşarə dili üçün deskriptorların CEFR-ə daxil edilməsi təşəbbüsü, eşitmə qüsurlu insanların cəmiyyətilə bağlı qurumlar tərəfindən çox böyük rəğbətlə qarşılanıb.

ZHAW işarə dili layihəsi “İşarə dilləri üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi: İsveçrə-alman işarə dili üçün deskriptorların hazırlanması” müxtəlif vaxtlarda hazırlanıb, tədqiqat əsas deskriptor layihəsinin başa çatmasından üç il sonra, 2019-cu ilin iyununda tamamlanıb. Yenə də, İşarə Dili Layihəsində, intuitiv, keyfiyyət və kəmiyyət analizini əhatə edən qarışıq inkişafa yönəlik tədqiqat metodu tətbiq edilib. Ancaq işarə dilində danışanlar cəmiyyəti kiçik olduğundan işarə dili layihəsi daha kiçik miqyasda həyata keçirilib. Layihənin üç əsas mərhələsi Şəkil 20-də təsvir olunub.

Bu yanaşma tamamilə məlumatlara əsaslanıb. ZHAW layihəsinin məqsədi mövcud CEFR deskriptorlarını işarə dilinə uyğunlaşdırmaq əvəzinə, işarə dili mütəxəssislərinin videolarının öyrənilməsinə əsaslanaraq, işarə dili bacarığının aspektləri üçün deskriptorlar hazırlamaq idi. İşarə dili mütəxəssislərinin müxtəlif mətnləri ifadə etməsi qeydə alınıb və bu təqdimatlar daha sonra işarə dili müəllimləri ilə bir sıra seminarlarda müzakirə edilib. ZHAW Müəllif Qrupu, işarə dili müəllimlərinin şərhləri və təhlilləri əsasında deskriptorları tərtib edib. Bu yolla ifadə etmək bacarığı üçün 300-dən çox deskriptorun, habelə anlamaq bacarığı üçün 260 deskriptordan ibarət bank hazırlanıb. Mediasiya layihəsində olduğu kimi, bu mərhələdə də səviyyəyə diqqət yetirilmədi: məqsəd bacarıqların vacib xüsusiyyətlərini sözlə çatdırmaq idi. Mediasiya layihəsində olduğu kimi, deskriptorlar da ard-arda baş tutan konsultasiya prosesi və seminarlar vasitəsilə təkmilləşdirilib.

Bundan əlavə, layihənin sadə sınaq eksperimenti göstərdi ki, deskriptorun istinad etdiyi səviyyə, işarə dilində danışmayan və eşitmə qüsuru olmayan müəllimlər, eşitmə qüsurlu müəllimlərlə müqayisədə deskriptorda göstərilən səviyyənin əhəmiyyətli dərəcədə fərqli təfsirinə malikdir. Buna görə, deskriptorlar yalnız doğuşdan qüsurlu və işarə dili qabiliyyəti (video) əsasında cəmiyyət tərəfindən L1 səviyyəsində təyin olunan eşitmə qüsuru olan işarə dili müəllimləri tərəfindən yoxlanılıb.

Sonra deskriptorlar kateqoriyalara bölünüb. Əvvəlcə, məqsəd müxtəlif mətn növləri (epik, təsviri, izahlı və s.) üçün cədvəl yaratmaq idi. Lakin bir çox deskriptorlar transversal funksiyalarda çıxış etdiyi üçün bir neçə mətn növünə uyğun hesab olunub. Nəticədə, layihə komandasının təşkil etdiyi seminarla, deskriptorlar oxşarlıq əsasında kateqoriyalara bölünüb. Üç ayrı qrup müvafiq bacarıqları təsvir etmək üçün deskriptorları kateqoriyalara bölüb. Son kateqoriya daha sonra müzakirə edilib. Hər kateqoriyanın xüsusiyyətləri araşdırılıb və dəqiqləşdirilib, nəticədə, doqquz cədvəl aşağıdakı kimi təsnif edilib:

Dil biliyi:

1. İşarə dili bazası (reseptiv/produktiv);
2. Sxematik dəqiqlik (reseptiv/produktiv).

Sosiolinqvistik bacarıq:

3. Sosiolinqvistik bacarıq və mədəniyyətlə bağlı söz bazası (reseptiv/produktiv).

Praqmatik bacarıq:

4. Simvollarla mətnin ifadəsi (reseptiv/produktiv);
5. Tərtib etmək və perspektivlər (reseptiv/produktiv);
6. Dil biliyi və şərh etmək (reseptiv);
7. İfadə və səlislik (produktiv) (alman dilində: Auftritt and Wirkung);
8. Emal sürəti (reseptiv)
9. İşarə dilinin səlisliyi (produktiv).

Şəkil 20 – İşarə dili layihəsinin mərhələləri

Son mərhələ CEFR səviyyələri üçün yoxlama idi. Deskriptor cədvəllərini tərtib etmək üçün mediasiya və fonologiya layihələrində və ilkin CEFR təsviri layihəsində olduğu kimi, Rasch modelindən istifadə edilib. Bu dəfə, deskriptorlar haqqında məlumat vermək üçün işarə dilində ifadə olunmuş videolardan istifadə olunub. Bu məqsədlə videolar həm İsveçrə-alman işarə dili, həm də Beynəlxalq İşarə Dilində (BSL) təqdim edilib. Ardınca, müxtəlif Avropa ölkələrindən qatılan işarə dili istifadəçiləri üçün ortaq ünsiyyət dili istifadə olunub. Layihə komandası tərəfindən reyting cədvəlinin uğurlu sınağından sonra, onlayn sorğu iştirakçılarından deskriptorların çətinlik dərəcəsinin 1-dən (asan) 4-ə (çox çətin) kimi təsvir şkalası ilə qiymətləndirilməsi istənilib.

Bütün deskriptor bankına (223) çox az və ya ümumiyyətlə uyğun hesab edilməyən bacarıqları ləğv etmək üçün yenidən nəzər salınıb. Nümunə ölçüləri və tamamlanmış qiymətləndirmələrin paylanması sonra iki əsas qrup (İsveçrə və Avropa) üçün yoxlanılıb. İsveçrə qrupunda, 300-dən çox deskriptorun demək olar ki, hər kəs tərəfindən qiymətləndirilməsi nəticəsində say 53, Avropa qrupunda, bütün iştirakçıların deskriptorların alt kateqoriyasını qiymətləndirməsindən sonra say 37 olub. İsveçrə-Alman qrupundakı 53 deskriptora əlavə olaraq deskriptor üçün orta hesabla 15 qiymətləndirmə aparılıb.

Rasch modelinin yuxarıdakı qısa izahatında qeyd edildiyi kimi, verilənlər insanlar və əşyalar üçün modelə uyğun gəlmirsə, (realdan uzaqdırsa) məlumatlardan silinəcək, nəticədə deskriptorlar daha düzgün səviyyədə yerləşdiriləcək. Bu mərhələ əsas layihədə olduğu kimi, bu layihədə də tətbiq olunub.

Son addım işarə dili cədvəlində CEFR səviyyələri arasındakı sərhədləri təyin etmək idi. Bu prosesi asanlaşdırmaq üçün 2001-ci ildə nəşr olunmuş yoxlanılmış CEFR deskriptorları, tərtib olunmuş cədvəli CEFR şkalasının əsaslandığı riyazi dəyərlərə çevirmək üçün “sabit elementlər” olaraq daxil edilib. Bu prosesin izahı üçün istifadəçilər “CEFR üçün mediasiya aspektlərinin illüstrativ deskriptorlarının hazırlanması” (North və Piccardo 2016) və “Fonoloji ölçüyə dəyişiklik prosesi hesabatı”ndakı (Piccardo 2016) kəmiyyət təsdiqləmə bölmələrindən məlumat əldə edə bilər. Lakin həmin iki layihədən fərqli olaraq, CEFR 2001 elementlərinin riyazi dəyərləri, qeyri-sabit elementlər ləğv edilsə də, etibarlı deyil. Buna görə ekspert rəyinə əsaslanan alternativ standart müəyyənləşdirmə metodundan istifadə edilib.⁶⁶

⁶⁶ İstifadə olunan metod “Dillərin öyrənilməsi, tədrisi və qiymətləndirilməsi üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədi (CEFR)” təlimatlarında izah olunmuş “Bookmark metodu”nun bir versiyası idi.

YEKUN

2015-ci ilin fevralından 2017-ci ilin iyun ayına qədər təsdiqləmə, məsləhətləşmə və sınaq fəaliyyətlərinin müxtəlif mərhələlərindəki rəylərin, daha az uğurlu deskriptorların və cədvəllərin müəyyənləşdirilərək aradan qaldırılmasında, həmçinin yazıların yenidən nəzərdən keçirilməsində çox böyük töhfəsi oldu. Proses Avropa Şurasının saytında tədqiqatçılara təqdim olunan arxivdə sənədləşdirilib. Bu sənədə daxil edilmiş deskriptorların son versiyasında bütün rəylər nəzərə alınıb.

Bəzi cədvəllər müəyyən səviyyələr, xüsusən B2 üçün təsdiq edildiyi üçün, uğurlu şəkildə təsdiqlənməsinə baxmayaraq, bəziləri illüstrativ deskriptorların genişləndirilmiş versiyasından çıxarılıb. Bunlar Əlavə 8-də göstərilib. Səviyyələrdə yoxlanma ardıcılığı göstərildiyindən, ixtisarlara məqbul saymaq olar, lakin yekun CEFR təsviredicilərinin son cədvəllərinə bunların hamısını daxil etmək vacib deyil. Daha sonra onlar CEFR ilə əlaqəli deskriptorlar bankında əlavə deskriptorlar kimi təqdim ediləcək, bunları Avropa Şurasının saytında tapa bilərsiniz.

Əlavə 7

2001-ci İLDƏ NƏŞR OLUNAN XÜSUSİ DESKRIPTORLARA ƏSASLI DƏYİŞİKLİKLƏR

Ümumi dinləyib şifahi anlamaq	
C2	Birbaşa və ya canlı yayım olmasına baxmayaraq, şifahi/ işarə dili ilə ifadə olunan doğma təbii sürətlə çatdırılan bütün nitqləri çətinliklə olmadan asanlıqla başa düşə bilir.
Digər doğma-dilli insanlar arasındakı söhbətləri başa düşmək	
B2+	Hədəf dilinin ana dilində danışan spikerləri / işarə dili istifadəçiləri arasındakı canlı söhbəti anlaya bilir.
B2	Bir az səylə ətrafında deyilənlərin çoxunu dərk edə bilir, ancaq yalnız bir dil istifadə edən bir neçə hədəf dilinin ana dilində danışan spikerləri/ işarə dili istifadəçiləri ilə müzakirə etməkdə çətinlik çəkə bilir.
Canlı auditoriyanın üzvü kimi anlama-Dinləmə	
C2	Çox sayda kollokvallizm, dialekt və ya ümumişlək olmayan terminologiyanın istifadə edildiyi xüsusi mühazirə və təqdimatları anlaya bilir.
Ümumi yazılı anlama	
C2	Yazılı/ işarə dili ilə ifadə olunan mətnlərin yazılma-üstüblərini , o cümlədən mücərrəd, struktur cəhətdən mürəkkəb hesab olunan və ya məişət dilinin çox istifadə olunduğu və ədəbi dildə yazılmayan mətnlərin demək olar ki, bütün formalarını başa düşə və tənqidi münasibət bildirə bilir.
Ümumi şifahi ünsiyyət	
B2	Hədəf dilinin spikerləri/şarə dili istifadəçiləri ilə doğma dilində danışanlar ilə normal ünsiyyət və uzun-müddətli münasibət yaratmağa imkan verəcək səviyyədə səlis və qəfildən ünsiyyət yarada bilir, bunu digər şəxs üçün narahatlıq yaratmadan bacarır. Hadisələrin və təcrübələrin şəxsi əhəmiyyətini vurğulaya bilir, müvafiq izahat və arqumentlər təqdim etməklə fikirləri aydın şəkildə izah edə və davam etdirə bilir.
Doğma dilində danışan spikeri Həmsöhbətini anlamaq	
C2	Standart olmayan fərqliliklərə vurğu və ləhcəyə uyğunlaşmaq üçün imkan olduqda, istənilən doğma dilində danışan spikeri , həmsöhbətini, hətta öz ixtisas sahəsindən fərqli sahələrə dair mücərrəd və mürəkkəb mövzularda danışdıqda belə başa düşə bilir.
Söhbət	
B2	Hədəf dilin istifadəçiləri doğma dildə danışanları ilə qeyri-ixtiyari şəkildə onları bezdirmədən və ya narahat etmədən, yaxud bu şəxslərdən onlarla ana dili bu dil olan və ya dili/ işarə dilini mükəmməl bilən şəxslə danışdığından fərqli danışmasını istəmədən münasibət qura bilir.
Qeyri-rəsmi müzakirə (dostlarla)	
B2+	Hədəf dilinin ana dilində danışan spikerləri/ işarə dili istifadəçiləri arasındakı canlı söhbəti anlaya bilir.
B2	Bir az səylə ətrafında deyilənlərin çoxunu dərk edə bilir, ancaq yalnız bir dildən istifadə edən bir neçə hədəf dilinin ana dilində danışan spikerləri/ işarə dili istifadəçiləri ilə müzakirə etməkdə çətinlik çəkə bilir.

Rəsmi müzakirə (iclaslar)	
C2	Mürəkkəb məsələlərin rəsmi müzakirəsində digər iştirakçılara–doğma dilində–danışanlara xələl gətirmədən dəqiq və inandırıcı arqument təqdim edərək öz şəxsi mövqeyini bildirə bilir.
Müsahibə vermək və müsahibə almaq	
C2	Müsahibə alan və ya verən tərəf qismində söhbətə başlayaraq və səy göstərmədən tam sərbəst səlahiyyətli şəkildə münasibət quraraq doğma dilində–danışan digər iştirakçıları narahat etmədən, öz tərəfindən dialoqu çox yaxşı davam etdirə bilir.
Sosiolinqvistik uyğunluq	
C2	Sosial-mədəni və sosiolinqvistik fərqlər nəzərə alınmaqla, hədəf dilində danışan spikerlər/işarə dili istifadəçiləri və öz xalqının nümayəndələri arasında effektiv və təbii şəkildə mediatorluq edə bilir.
C2	Hədəf dilin doğma dilində mükəmməl danışan spikerləri / işarə dili istifadəçiləri tərəfindən istifadə olunan dilin demək olar ki bütün –sosiolinqvistik və sosial-mədəni təsirlərini anlamaq və buna uyğun reaksiya verə bilir.
B2	Hədəf dilin istifadəçiləri doğma dilində–danışanları ilə qeyri-ixtiyari şəkildə onları bezdirmədən və ya narahat etmədən və ya bu şəxslərdən onlarla ana dili bu dil olan və ya dili mükəmməl bilən şəxslə danışdığından fərqli danışmasını istəmədən münasibət qura bilir.
Şifahi Səlislik	
B2	Hədəf dilinin spikerləri/işarə dili istifadəçiləri ilə doğma dilində–danışanları ilə normal ünsiyyət qurmağa imkan verəcək səviyyədə səlis və qəfildən danışa bilir, bunu digər şəxs üçün narahatlıq yaratmadan bacır.

Əlavə 8

ƏLAVƏ DESKRIPTORLAR

Bu əlavədəki deskriptorlar (təsvir vasitələri) fikrin ifadə olunması məqsədilə deskriptorların təkmilləşdirilməsi üçün bu layihədə hazırlanıb, təsdiqlənib və yoxlanılıb. Bunlar aşağıdakı üç səbəbdən birinə görə geniş illüstrativ deskriptorların siyahısından çıxarılıb: artıq olduğu üçün, kifayət qədər müxtəlif səviyyələr üzrə təsvir vasitələri hazırlamaq mümkün olmadığı üçün və ya məsləhətləşmə mərhələlərindəki şərhlərə görə. Bunlar Avropa Şurasının veb saytında yerləşdirilmiş əlavə deskriptorlar bankına əlavə ediləcəkdir.

CƏDVƏLLƏR

Tərcümə	
Qeyd: Dillərarası mediasıyanın daxil olduğu istənilən vəziyyətdə olduğu kimi, istifadəçilər bu misalda olduğu kimi C2 deskriptoru üçün müvafiq dillərə məxsus deskriptorların hamısına müvəffəq olmağı arzulaya bilər. Alman dilində mürəkkəb, rəsmi danışığın fransız dilinə demək olar ki, tam sinxron və ya ardıcıl tərcüməsini edə bilər, nitqin mənasını tam dəqiq şəkildə, üslubu, ifadə tərzini və mədəni konteksti əksiksiz və ya əlavə olmadan çatdırı bilər.	
C2	Mürəkkəb, rəsmi danışığın demək olar ki, tam sinxron və ya ardıcıl tərcüməsini edə bilər, nitqin mənasını tam dəqiq şəkildə, üslubu, ifadə tərzini və mədəni konteksti əksiksiz və ya əlavə olmadan çatdırı bilər. Qeyri-rəsmi şəraitdə müzakirə edilən ümumi və xüsusi mövzuların əksəriyyətində aydın, səlis, rəhbərli şəkildə sinxron və ya ardıcıl tərcümə edə, bu zaman, üslubu, ifadə tərzini və incə mənə çalalarını düzgün çatdırı bilər. Gözlənilməz çətinliklərin öhdəsindən gələrək, bəzən müvafiq ifadə ilə təsvir edə bilməsə də, məsələnin ən əsas nüanslarını və mədəni istinadları çatdıraraq, sinxron və ya ardıcıl tərcümə edə bilər.
C1	Şəxsi, akademik və peşə maraqlarına aid mövzularda, əhəmiyyətli məlumatları aydın və qısa şəkildə çatdıraraq ardıcıl tərcümə edə bilər.
B2	Müsahibə əsnasında tərcüməçilik edə, mürəkkəb məlumatları çatdırı, hər iki tərəfin diqqətini əsas məlumatlara cəlb edə və zəruri olduqda izahat verə və əlavə sualları cavablandırı bilər. Spiker vaxtaşırı fasilə edərək ona nitqi ifadə etməyə vaxt verdikdə, salamlama nitqini, lətifəni, öz sahəsinə uyğun mövzularda təqdimatları ardıcıl tərcümə edə bilər. Spiker tez-tez fasilə edərək ona nitqi ifadə etməyə vaxt verdikdə, cari maraq mövzusunda və ya öz sahəsinə dair mövzularda vacib məlumatları və fikirləri çatdıraraq ardıcıl tərcümə edə bilər, zəruri olduqda izahat verə bilər. Müsahibə əsnasında ətraflı məlumatları doğru şəkildə şərh və tərcümə edə və əlavə məlumat verə bilər, bəzən doğru ifadəni tapmaq üçün fikirləşə və ya natiqdən müəyyən fikirlərini daha aydın izah etməsini istəyə bilər.
B1	Əvvəcdən hazırlaşa bildiyi və natiq sadə dillə aydın şəkildə danışdığı təqdirdə, müsahibə əsnasında tərcümə edə və sadə faktiki məlumatları çatdırı bilər. Natiq ədəbi dildə aydın danışdıqda, şəxsi və ya cari maraq mövzularında qeyri-rəsmi şəkildə tərcüməçilik edə bilər, bəzən əlavə izahat və ya tərcümə etməzdən əvvəl fikirləşmək üçün vaxt istəyə bilər.

A2	Natiq ədəbi dildə aydın danışdıqda, qeyri-rəsmi şəkildə gündəlik situasiyalarda əsas məlumatları çatdıraraq tərcümə edə bilir, bəzən nitqin təkrarlanmasını və əlavə izahat istəyə bilir. Spiker ona ifadə etməyə kömək etdikdə, qeyri-rəsmi şəkildə gündəlik situasiyalarda şəxsi istəklər və ehtiyaclar haqqında bəzi hissələri tərcümə edə bilir. Əvvəlcədən hazırlaşma bildiyi və natiq aydın şəkildə danışdığı təqdirdə, müsahibə əsnasında tanış mövzularda sadə məlumatları çadırmaqla bəsit tərcümələr edə bilir. Başqasının tərcümə ilə bağlı kömək edə biləcəyini sadə şəkildə ifadə edə bilir.
A1	Üçüncü tərəfin müəyyən vəziyyətdə əsas ehtiyaclarını sadə sözlərlə və jestlərlə ifadə edə bilir.
A1-dən öncəki	<i>Uyğun deskriptor mövcud deyil</i>

Fonoloji nəzarət: səsə tanınması	
C2	Tələffüzün ləhcə və sosiolinqvistik fərqlərinin müvafiq xüsusiyyətlərini şüurlu şəkildə nitqində cəmləşdirə bilir.
C1	Tələffüzün ləhcə və sosiolinqvistik fərqlərinin müvafiq xüsusiyyətlərini anlamaq və ən vaciblərini şüurlu şəkildə nitqində cəmləşdirə bilir.
B2	Ümumi sözlər vərdiş etdiyi tərz(lər)dən fərqli ləhcəylə tələffüz edildikdə onları tanıya bilir.
B1	Anlamaqda çətinlik çəkməsinin səbəbinin ləhcədən qaynaqlandığını anlamaqda bilir.

FƏRDİ DESKRIPTORLAR

Onlayn söhbət və müzakirə	
C2	Onlayn müzakirə əsnasında etdiyi şərhlərin təsirini müvafiq <i>kollokvializm</i> , yumoristik dil, idiomatik abbreviasiyalar və ya xüsusi ifadə tərzindən istifadə edərək artırmaqla bilir.
C1	Öz sahəsi ilə əlaqəli mürəkkəb və ya xüsusi mövzuda onlayn müzakirə əsnasında mürəkkəb arqumentləri inandırıcı şəkildə təqdim edib münasibətini bildirərək idea və fikirlərini dəqiqliklə ifadə edə bilir. Onlayn şərhləri tənqidi qiymətləndirə və mənfi münasibətlərini nəzakətli şəkildə ötürə bilir.
B2+	Münasibət qurmaq və onu davam etdirmək üçün müxtəlif onlayn mühitlərdən istifadə edə, qarşılıqlı əlaqələri inkişaf etdirmək üçün dili səlis şəkildə istifadə edərək təcrübələrini bölüşə və müvafiq suallar verə bilir.
B2	Şəxsi onlayn paylaşımlarda, hadisə və təcrübələrin şəxsi əhəmiyyətini vurğulayaraq və sonrakı şərhlərə çevik cavab verərək, emosiyasını ifadə edə bilir. Onlayn müzakirələrdə mümkün anlaşılmaqları müvafiq cavab verərək həll edə bilir.
B1	Real vaxt rejimində cavab verdiyindən bəzən fasilələr etsə də, tanış mövzularda sadə onlayn müzakirələrə başlaya, davam etdirə və sonlandırmaqla bilir.
A2	Hisslərini və ya nə etdiklərini, şablon ifadələrdən istifadə edərək onlayn platformada paylaşa və sadə şəkildə minnətdarlıq və ya üzrxahlıq bildirərək əlavə şərhlərə cavab verə bilir.
A1-dən öncəki	Ən sadə gündəlik nəzakətli salamlama və veda formalarından istifadə edərək sadə onlayn ünsiyyət qura bilir.

Məqsədyönlü onlayn tranzaksiyalar və əməkdaşlıq	
C1	Onlayn əməkdaşlıq və ya qarşılıqlı mübadilə əsnasında yaranan ünsiyyət və mədəniyyət fərqiindən doğan problemləri düzgün ifadə tərzini seçərək səmərəli şəkildə həll edə bilər.
A2+	Bir problemi və ya sadə ümumi tapşırığı həll etmək üçün onu dəstəkləyən həmsöhbətlə əsas məlumatları onlayn paylaşa bilər.

Müsbət aura yaratmaq	
B2	Fikir və təcrübə mübadiləsi üçün aydın izahat verərək insanları qarşılaşdıqları problemi araşdırmağa və müzakirə etməyə təşviq edərək əlverişli mühit yarada bilər. Müsbət aura yaratmaq və ya diqqət çəkmək üçün vəziyyətə uyğun yumordan istifadə edə bilər (məsələn, lətifə, zarafat və ya xoş bir şərh). Praktik və emosional dəstək vasitəsilə müsbət aura yarada və insanları iştirak etməyə həvəsləndirə bilər.
B1	Fikirləri xoş bir şəkildə qarşılamaq və dəyərləndirməklə və marağını ifadə edən bir sıra suallar verməklə müsbət atmosfer yarada bilər.

Mətni şifahi şəkildə və ya işarə dili ilə ifadə etmək	
C1	Maraq dairəsinə və ya ixtisaslarına aid olub-olmamasından asılı olmayaraq, mürəkkəb mətnlərdə təqdim olunan vacib fikirləri, rəhbərlik, dəqiq və səlis şəkildə ümumiləşdirə bilər. Əksər ümumi və xüsusi mövzulara dair mürəkkəb, şifahi və ya yazılı mətnlərdə təqdim olunan məlumat və arqumentləri aydın, səlis və rəhbərlik şəkildə ümumiləşdirə bilər.
B2+	Spikerlərin münasibətlərini, üstüörtülü sözlərini və məqsədlərini aydınlaşdırır.
B1+	Öz maraq dairələrinə aid faktiki məlumatları ümumiləşdirir və şərh edə bilər.

Mətni yazılı şəkildə ifadə etmək	
B1	Şəxsi və ya cari maraq kəsb edən mövzulara dair sadə informativ mətnlərdəki əsas fikirləri yazılı şəkildə ümumiləşdirir. Şəxsi maraq dairələrinə aid şifahi və ya yazılı informativ mətnlərdə ifadə olunan əsas fikirləri sadə ifadələrdən və lüğətin köməyindən istifadə edərək ümumiləşdirir.

Məlumatı vizual vasitələrlə təqdim etmək	
B2	Müərrəd anlayışları onları vizual olaraq təqdim etməklə (xəritələrdə, cədvəllərdə, blok-sxemdə və s.), fikirlər arasındakı əlaqələri göstərərək izah edərək başa düşülməsini asanlaşdırmaqla sadələşdirir. Həm əsas anlayışları, həm də onlar arasındakı münasibətləri (məsələn, problem - həll, müqayisə - fərq) sadələşdirmək üçün məlumatları vizual olaraq (zehin xəritələri, cədvəl, blok-sxem və s. kimi qrafiklərlə) təqdim edə bilər. Mətnlərdəki mövcud fikirlərin başa düşülməsini asanlaşdırmaq üçün əsas fikirləri qrafik sxemlərdə (zehin xəritəsi, dairəvi diaqram və s.) təqdim edə bilər. Müərrəd anlayışların əsas nüanslarını, məlumatları vizual şəkildə (xəritələrdə, cədvəllərdə, blok-sxemdə və s.) təqdim etməklə sadələşdirir. Məlumatlar arasındakı əlaqəni aydınlaşdırmaq üçün fikir və ya prosesi vizual olaraq (məsələn, səbəb - nəticə, problem - həll yollarını göstərən blok-sxemlərdə, cədvəllərdə) təqdim edə bilər.
B1	Bir konsepsiyanın vacib nüanslarını və ya əsas mərhələlərini cizgi və ya qrafik orqanayzərdən istifadə edərək sadə yolla çatdırır. Sadə bir məlumatı qrafik orqanayzer vasitəsilə aydın şəkildə təqdim edə bilər (məsələn, əvvəl və sonrakı müqayisə edən PowerPoint slaydı, üstünlüklər/çatışmazlıqlar, problem/həll yolu). Gündəlik üslubda yazılmış sadə bir mətni təsvir etmək üçün cizgi və ya diaqram tərtib edə bilər.

Yaradıcı mətnlər haqqında (bədi ədəbiyyat daxil olmaqla) şəxsi rəyini bildirmək	
A2+	Xüsusiylə, sitat kimi istifadə etmək üçün bədii əsərlərdən sadə hissələr seçə bilər.
A2	Bədii əsərin onda oyatdığı təəssüratı sadə cümələrlə təsvir edə bilər.

Yaradıcı mətnlərin (bədi ədəbiyyat daxil olmaqla) təhlil və tənqidi	
C2	Mürəkkəb bədii əsərləri, mənalarını, aşladığı fikirləri və mətnaltı məqsədləri müəyyənləşdirərək təhlil edə bilər.
C1	R ritorik/bədii vasitələrdən istifadənin, məsələn müəllifin fərqli əhval-ruhiyyəni çatdırmaq üçün tərzini dəyişdirməsinin oxucuda yaratdığı təsiri izah edə bilər.

Birgə qarşılıqlı əlaqəni təşviq etmək	
B2+	Akademik və ya peşə bacarıqlarına aid mövzularda fikirləri soruşa, mövzuları təqdim edə və fikirlərə nəzarət edə bilər.
B2+	Komanda tapşırığında ideya və qərarları qeyd edə, qrupla müzakirə apara və onları geniş şəkildə yekun hesabatda daxil edə bilər.
B2	Başqasının səbəb olduğu problemi birgə şəkildə həll etmək üçün müdaxilə edə bilər.

Mənanı aydınlaşdırmaq üçün əməkdaşlıq etmək	
B2+	Müzakirənin sonuna doğru əsas məqamları ümumiləşdirə bilər.

Qarşılıqlı əlaqəyə nəzarət etmək	
B2+	Qrupdakı problemləri həll etmək və hər hansı iştirakçıya qarşı ayrı-seçkiliyə mane olmaq məqsədilə müdaxilə edə bilər.
B2	Cütlərlə iş və kiçik qrup tapşırıqlarını təşkil etmək üçün aydın təlimatlar verə və onları geniş şəkildə yekun hesabatda daxil edə bilər.

Konseptual danışıqları təşviq etmək	
B2+	Çıxışı fasiləsiz və effektiv şəkildə izləyə bilər, qeyd götürə və sonradan aydın rəylər bildirə bilər. Yaxşı çalışmayan xüsusiyyətlərinə diqqət çəkərək və həmkarları qiymətləndirməyə təşviq edərək komanda işlərinə nəzarət edə bilər. Fikirləri yalnız bir-birilə bölüşməklə kifayətlənmir, həmçinin onları müzakirə etməyə və araşdırmağa təşviq edərək kiçik bir qrup müzakirəsinə nəzarət edə bilər.
B2	Məlumat təqdim edə və onlardan istifadə etməklə problemləri həll etmək və ya həll yolu axtarmaq üzrə tapşırıq verə bilər.

Çoxmədəniyyətli mühiti təşviq etmək	
C1	Müxtəlif ünsiyyət konvensiyalarını və onların müzakirə proseslərinə təsirini anlamaq üçün, bu məsələlə bağlı danışa və mədəniyyətlərarası səmərəli ünsiyyəti dəstəkləmək üçün müvafiq "qaydalar" yaratmağa kömək edə bilər. Mədəniyyətlərarası fərqliliklərin anlaşılmasına və tapşırıqların birgə yerinə yetirilməsinə ehtiyac olduğu hallarda, balans və məsafəni qoruyub saxlamaqla qrup(lar) a üzv olma səlahiyyətindən istifadə edərək çevik və effektiv şəkildə ünsiyyət qura bilər.

B2+	Həm sözdə, həm də əməldə adekvat reaksiya vermək üçün başqa insanın fikir və hisslərini anlamaq məqsədilə özünü onun yerinə qoya bilir.
B2	Digər mədəniyyətlərin nümayəndələri ilə münasibətlər qura bilir, sual soruşaraq maraq və empatiya göstərə, razılıq bildirə və emosional və praktik ehtiyacları müəyyənləşdirə bilir. Fərqli fikir, hiss və dünyagörüşlərini anlayışla qarşılayıb onları dəyərləndirərək və iştirakçıları bir-birlərinin fikirlərinə töhfə verməyə və münasibət bildirməyə dəvət edərək dominantlığa yol vermədən mübahisəni stimullaşdırır. Birbaşa/dolayı və aydın/üstüörtülü danışıqları başa düşdüyünə görə ümumi anlayış yaratmağa nail ola bilir.

Həssas mövzuların və ya fikir ayrılıqlarının müzakirəsini təşviq etmək

B2+	Həll edilməli olan vacib məsələlərə diqqət çəkərək tərəfləri həssas mövzuların və ya fikir ayrılıqlarının müzakirəsini təşviq edə bilir. Həssas mövzular haqqında məlumat əldə etmək üçün açıq və neytral suallar verə və eyni zamanda təhqir və ya incikliyin qarşısını ala bilir. Razılaşma şərtlərini hər tərəfin ətraflı başa düşdüyünü aydınlaşdırmaq üçün təkrar və parafrazdan istifadə edə bilir. Verilmiş ifadələri təkrarlamaq və ümumiləşdirməklə, həssas mövzuların və ya fikir ayrılığına səbəb olan əsas məqamların məğzini izah edə bilir. Danışıqlarda neytral mühit yaratmaq üçün tərəflərə neytral suallar verməklə onların maraq və məqsədlərini aydınlaşdırır. Problemin səbəbini və müvafiq arqumentləri izah etməklə, həll edilməli olan əsas məsələdən bəhs edib ortaq fikirləri müəyyənləşdirməklə fikir ayrılığının müzakirəsini təşviq edə bilir. Tərəflər arasında yaşanan fikir ayrılığı əsnasında mümkün həll yollarının hər birinin müsbət və mənfi cəhətlərini müzakirə edərək nəzərdən keçirilməsinə kömək edə bilir. Fikir ayrılığı yaşandıqda tərəflərdən birinin mövqeyini qiymətləndirə bilir və digər tərəflərin arqumentlərini həmin partiyanın məqsədi ilə əlaqələndirərək məsələyə yenidən baxmağa dəvət edə bilir.
B2	Razılıq əldə edilmiş məsələlərin əsas nüanslarını ümumiləşdirə bilir.

Əvvəlki biliklərlə əlaqələndirmək

B2	Vizual təsvirlərlə (məsələn, diaqram/qrafik, cədvəllər, blok-sxemlər) təqdim edərək və izah edərək bir şeyin əvvəlki bilikləri ilə necə əlaqələndirildiyi barədə məlumatlılığı artırır. Deyilənlərin insanların əvvəlki bilikləri ilə necə əlaqəli olduğunu aydın şəkildə izah edə bilir.
-----------	--

Mürəkkəb məlumatları sadələşdirmək

C1	Arqumentləri və mərhələləri ardıcıl ifadə etməklə və əsas fikirləri təkrarlamaqla mürəkkəb məsələni sadələşdirə bilər.
-----------	--

Dilə uyğunlaşdırmaq

C1	Məzmunu fərqli janrdə və üslubda təqdim edərək mürəkkəb yazılı mətnə (məsələn, elmi məqalədə) məlumatı daha əlçatan edə bilir.
B2+	Məzmunu ifadə edərkən artikulyasiyanı, cümlədən vurğunu, intonasiyasını, sürəti və həcmi uyğunlaşdırır, vacib xüsusiyyətləri vurğulaya və bir mövzudan digərinə keçidləri qeyd edə bilir. Mürəkkəb şifahi və ya yazılı mətnə çətin anlayışları parafrazdan istifadə etməklə daha anlaşılan edə bilir.
B1+	Tanış mövzuya aid şifahi və ya yazılı mətnin məzmununu sadələşdirilmiş, daha konkret formada izah etmək üçün parafrazdan istifadə edə bilir.

Qısa mətni ətraflı təsvir etmək	
B2	Bənzər sözləri ehtiva edən əlavə nümunələr təqdim edərək mətndəki anlaşılmayan sözlərin mənasının başa düşülməsinə kömək edə bilir.

Mətni nizamlamaq	
C1	Nəzərdə tutulmuş auditoriyaya ən çox uyğun gələn məqamlara diqqət yetirmək üçün mənbə dilində mürəkkəb mətni yenidən tərtib edə bilir.
B2	Oxucunun vacib məqamları anlamasına kömək etmək üçün mənbə mətninin müxtəlif hissələrindən müvafiq məlumatları çıxara bilir. Mövcud ziddiyyətli məlumatları və arqumentləri tapmaq üçün mənbə mətninin müxtəlif hissələrindən məlumatları çıxara bilir. Əsas fikrin daha asan anlaşılması üçün mətndəki təkrar və haşiyələri silə bilir.

Çoxmədəniyyətli söz bazasını inkişaf etdirmək	
C2	Mədəni baxımdan uyğun tərzdə əmr etmək, mübahisə etmək, inandırmaq, razı salmaq, danışıqlar aparmaq, məsləhət vermək və empatiya göstərmək üçün müxtəlif mürəkkəb ünsiyyət strategiyalarından həm şəxsən, həm də yazılı şəkildə səmərəli istifadə edə bilir.
B2+	Həm şəxsi, həm də peşəkar sahələrdə uğurlu mədəniyyətlərarası ünsiyyət üçün mədəniyyətlər arasındakı oxşarlıqlar və fərqliliklərə dair biliyindən istifadə edə bilir.
B2+	Kontekstə uyğun əsas verbal və qeyri-verbal ifadə və rituallara riayət etməklə, baş verən əksər çətinliklərin öhdəsindən gələrək ünsiyyətdə müvafiq şəkildə iştirak edə bilir.
B2	Əlverişli və uyğunsuz - mədəni stereotiplər haqqında biliyə sahibdir və onların özlərinə və ya başqalarının davranışlarına necə təsir etdiyini təsvir edə bilir. Başqa mədəniyyətləri qəbul etmək və öz mədəniyyət(lər)ini qoruyub saxlamaq arasındakı uyğunlaşma müddətində saxladığı tarazlığı təhlil edə və izah edə bilir. Davranışlarının və danışıq tərzinin digər mədəniyyətlərdə nəzakətsiz hesab olunduğunu anladıqdan sonra onları yeni mədəni mühitlərə uyğunlaşdırır. Öz mədəniyyətləri və digər mədəniyyətlərə bənzərlik və fərqlilikləri göstərərək, mədəniyyətlə bağlı spesifik düşüncələr, təcrübələr, inanc və dəyərlər haqqında şərhlərini təsvir edə bilir.
B2	Öz təcrübə və adət-ənənələri ilə dərinlən müqayisə edərək mədəni fərqliliklərdən bəhs edə bilir. Tapşırığı kooperativ şəkildə həll etmək üçün mədəniyyətlərarası fərqliliklərin qəbul edilməli olduğu bir vəziyyətdə effektiv şəkildə qarşılıqlı əlaqə qura bilir. Mədəniyyətlərarası görüşdə əməkdaşlıq edərkən müvafiq mədəni normalar və təcrübələr barədə məlumat ala və sonra həmin bilikləri real vaxtda qurulan qarşılıqlı əlaqələrin məhdud çərçivəsində tətbiq edə bilir.

Bir çox dildə anlama	
A2	Mətnin mənası ilə bağlı bir fərziyyə yaratmaq üçün asanlıqla anlaşıla bilən sözlərdən (məsələn, beynəlxalq ifadələr, müxtəlif dillərdə eyni kökə malik sözlər - "bank" və ya "musiqi") istifadə edə bilir.

Çoxdilli söz bazasını inkişaf etdirmək	
C2	R ritorik effektlər yaratmaq üçün çoxdilli <i>repertuarlarındakı başqa dillərdən</i> metafora və digər məcazlar götürə, aydın təqdim edə, yenidən təsvir edə və ehtiyac olduqda izah edə bilir.
C1	<i>Başqa dilə</i> məxsus lətifə danışarkən orijinallığı saxlamaq məqsədilə lətifənin əsas məğzini orijinal dildə səsləndirə bilir, dinləyicilərə aydın olmadıqda onu izah edə bilir.

B2	Ətrafında <u>anladığı dildə və ya dillərdə danışılan</u> söhbətləri izləyə və <u>bir və ya bir neçə həmsöhbətin başa düşəcəyi dildə</u> öz fikirlərini ifadə edə bilər. <u>Müxtəlif dillərdə danışan</u> iştirakçılardan ibarət çoxdilli qrup tapşırıqlarında <u>dil bacarıqlarından</u> çevik istifadə edərək anlaşılmaya və fikirlərin inkişafına töhfə verə bilər. İnsanları öz dillərindən rahat istifadə etməyə təşviq etməklə müzakirəni və ya tapşırığı davam etdirmək üçün insanların dil bacarıqlarına uyğun <u>iki və ya daha çox dildə</u> qarşılıqlı əlaqəni idarə edə bilər. Çoxdilli qrupu bir fəaliyyətə cəlb edə və çoxdilli <u>repertuarında bir dildə</u> hekayə/hadisə danışsın, ardından başqa dildə izah edərək müxtəlif dillərdə fikrini ifadə edə bilər. Danışdıqları dildə uyğun ifadəni tapa bilmədikdə, həmin ifadənin başqa dildən qarşılığını istifadə edə və zəruri olduqda izah edə bilər.
B1	<u>Danışdıqları dildə</u> hər hansı sözün qarşılığını tapa bilmədikdə, <u>həmsöhbətinin bildiyi başqa dildən</u> onunla eyni mənaya malik sözdən istifadə edə bilər.

İŞARƏ DİLİ BACARIĞI

İşarə dili bazası	
C2	Fövqəltəbii obyekt (məsələn, naməlum uçan obyekt) kreativ və qısa şəkildə təsvir edə bilər.
C1	Mövcud söz ehtiyatından kənara çıxaraq orijinal, fərqli işarələr yarada bilər.
B2+	Əşya və hadisələrin fərqli xüsusiyyətlərini dəqiqliklə təsvir edə bilər. Qərarın nəticələrini dəqiq izah edə bilər.
B2	Dolayı mesajları (dolayı suallar, istəklər, arzu və tələblər) işarə dilində təsvir edə bilər. Təklifi (məsələn, səsvərməyə qoyulan) müvafiq ifadələrlə daha sadə şəkildə təsvir edib ümumiləşdirə bilər. Söz bazası məhdud olsa da, istədiklərini aydın və dəqiq ifadə edə bilər. İşarələri əl ilə və ya digər yollarla dəyişdirə bilər.
B1+	İnsanları və əşyaları xarakterizə etmək üçün müqayisədən istifadə edə bilər. İşarə dilinə aid xüsusi ifadələri bilir. Bir məsələnin müsbət və mənfi cəhətlərini müzakirə edə bilər.
B1	Müvafiq hərəkətlərlə canlıların (insanların, heyvanların) davranışlarını təqlid edə bilər. Səfərdə olduğu yerləri (məsələn, tətildə) sadə cümlələrlə təsvir edə bilər. Müvafiq anlayışları göstərmək üçün müvafiq simvolları bilmədikdə onları parafraza, sonra təsvir edə bilər.
A2+	Bir şeyi hərtərəfli izah edə bilər.
A2	Məhdud söz bazasına baxmayaraq, sadə işarə dilində yazılmış mətni başa düşə bilər. İşarə dilinə məxsus simvollarla heyvanları təsvir edə bilər. Məsələn insanlar və ya çiçəklər üçün yeni yaradılmış simvolları düzgün göstərə bilər.
A1	Dialoqda istifadə olunan ümumişlək simvolları başa düşə bilər (məsələn, salamlama və ya təşəkkür). Aylar, günlər, rəqəmlər və tarix üçün istifadə olunan müvafiq simvolları başa düşə bilər. İşarə dilində salamlamaları başa düşə bilər. Heyvanlar üçün istifadə olunan müvafiq simvolları başa düşə bilər. Sadə təlimatları, izahatları və səbəblər üçün əsaslandırmaqları başa düşə bilər. Kontekstə uyğun sadə ağız hərəkətlərindən istifadə edə bilər.

Sxematik dəqiqlik	
C1	Cisimlərin/canlıların hərəkətini (məsələn, müxtəlif heyvanların yerləşini) göstərə bilir.
B2+	Müqayisələri ifadə edə bilir (eyni ..., fərqli ...).
B1+	Cəmlilik bildirən işarələrlə sözlərin cəm halını düzəldə bilir.
B1	İnkərlıq bildirmək üçün müxtəlif üsullardan istifadə edə bilir.
A1	Sadə ifadələri başa düşə bilir.

Sosiolinqvistik uyğunluq və mədəni repertuar	
C1	Sosial-mədəni reyestrə uyğun ifadə təyin edə bilir. Vacib qaydaları, müəssisələri və eşitmə qüsurlu insanların cəmiyyətini simvollarla ifadə olunduqda anlaya bilir (məsələn, WFDYS, EFSLI).
B2+	Yerli sosisomədəni vərdisləri və qaydaları, məsələn, seçki prosedurlarını izah edə bilir. Eşitmə qüsurlu insanlar cəmiyyəti və işarə dili (yerli və beynəlxalq) üçün vacib insanları təyin edə bilir. Ölkəsindəki vacib tarixlərə, şəxslərə və təşkilatlara (dolaylı şəkildə) istinad edə bilir.
B1+	Ətrafındakı insanlara müraciət edərkən, barmağıyla kimə işarə etdiyi bilinməsin deyə daha kiçik məsafədən və ya əlini şəhadət barmağının qarşısında tutaraq müraciət edə bilir. Ölkələrində işarə dili üçün vacib olan qurumları, qanunları və qaydaları göstərə bilir.
B1	Ölkələrindəki müvafiq dövlət qurumlarının və siyasi partiyaların adlarını bilir. Eşitmə qüsurlu insanlar üçün ən vacib təşkilatları (məsələn, eşitmə qüsurlu insanlar üçün milli məclis, birliklər) tanıyır. Milli simvolları bilir, məsələn, İsveçrə: 3 işarə dili; İsveç-alman işarə dillərinin 5 dialekti (DSGS).

İşarə dilində mətnin tərtibatı	
B2+	Kiçik bir hissəni belə buraxmadan hekayəni əvvəldən axıracan danışa bilir. Bir şeyi təsvir edərkən, sıralamada qanunauyğun ardıcılığa (məsələn, kiçik daşınmaz obyektlərdən əvvəl daha böyük daşınmaz obyektlərin adını çəkmək və statik cisimlərdən sonra hərəkət edən cisimləri təqdim etmək) riayət edə bilir.
B2	Aydın sujet xəttinə malik mətn tərtib edə bilir. Məsələn, bir filmin süjetindən, bir şəkil hekayəsindən, hekayədən bəhs edə bilir. Vacib məlumatı kifayət dərəcədə çatdırı və əhəmiyyətsiz hissələri ləğv edə bilir. Verilmiş işarələri səliss şəkildə qısa mətnlə əlaqələndirə bilir. Başqalarının fikirlərini müqayisə və izah edə bilir.
B1+	Fikrini dəstəkləmək üçün şəxsi təcrübələrindən nümunə kimi istifadə edə bilərsiniz.
B1	Bir insanı, obrazı və ya heyvanı təsvir edərkən gözlə görünən özəlliklərini düzgün qaydada sadalaya bilir (məsələn, başdan ayağa). Mətnədəki əsas suallara dəqiq cavab verə bilir

Tərtib etmə və perspektivlər	
C2-dən yuxarı	Müxtəlif işarə formalarını və üsullarını fərqli tərzdə istifadə edə bilir.
C1	Hadisələri ətraf mühitin həmin anda yaratdığı xüsusi duyğularla əlaqələndirə bilir (məsələn, xoşbəxtlik hissi ilə günəşin doğması).
B2	İnsanları məsələn, tədbir üçün qeydiyyatdan keçməyə həvəsləndirə bilir.
B1+	Mətn üçün lazımi şəraiti (ışıqlandırma, arxa fon, otağın atmosferi) yarada bilir.
A2	Duyğularını jest hərəkəti etmədən çatdırı bilir.

Dil biliyi və tərcümə	
C2	Müxtəlif əsaslandırma növlərini (məsələn məsələn, məntiqi, mənəvi, pragmatik) ayırd edə və qiymətləndirə bilir. İşarə dilində danışan şəxs xüsusi təsir bağışlamaq üçün mövzunun fərdi aspektlərini şişirtərkən anlaya bilir. Düşüncələrin və hisslərin bədii təsvirini başa düşə bilir.
C1	Mövzuyla bağlı xüsusi sözləri kontekstdən anlaya bilir. Mürəkkəb məndəki bəzi xüsusi detalları tam anlaya bilməsə də, əsas fikirləri başa düşə bilir. Məndə hərəkətə keçmək üçün zəruri elementlərin olub-olmadığını müəyyən edə bilir. Mənlərin ifadə üslubunu qiymətləndirə bilir. Mənin məzmununu və ötürdüyü emosional təsiri başa düşə və izah edə bilir.
B2+	Faktları və fikirləri ayırd edə bilir. Mənin niyə belə maraqlı olduğunu izah edə bilir.
B2	İşarə dilində danışan şəxs tərəfindən təqlid edilən və ya göstərilən davranış və ya şəxsi keyfiyyətləri tərcümə etməklə, şəxsi və ya obrazı təqdim edə bilir (məsələn, utancaq adam gözlərini çəkəndirməyə çalışır, mehriban adam gəlir və salam verir). Başqa şəxslərə məxsus fikirlərin təsviri ilə mətni tərtib edən şəxsin fikirlərini ayırd edə bilir. Hesabatdan əsas məlumatları çıxara və xronoloji qaydada sıralaya bilir.
B1+	Həmsöhbətinin bir mövzuya dair fikirlərini başa düşə və ifadə edə bilir. Mətn haqqında öz rəyini formalaşdırır.

Emal sürəti	
C2	İşarə dilində ifadə olunmuş daha uzun mənlərdən qısa zamanda müvafiq məlumatları çıxara bilir.

Əlavə 9

YENİ DESKRIPTORLAR ÜÇÜN MƏNBƏLƏR

Abbe A., Gulick L. M. V. and Herman J. L. (2007), *Cross-cultural competence in army leaders: a conceptual and empirical foundation*, United States Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, Arlington, VA, available at: www.dtic.mil/docs/citations/ADA476072, accessed 9 September 2019.

Alberta Teachers of English as a Second Language (2005), *Section 7. Intercultural Communicative Competence. ATESL Adult ESL Curriculum Framework*, Alberta Teachers of English as a Second Language, Figure 2, Adapted Intercultural Knowledge and Skills Strand of the Massachusetts Curriculum Framework, available at www.atesl.ca/resources/resource-library/, accessed 9 September 2019.

Alexander R. (2008), "Culture, dialogue and learning: an emerging pedagogy", in Mercer N. and S. Hodgkinson (eds), *Exploring talk in schools*, Sage, London, pp. 91-114.

ALTE Can Do Statements 2001, Appendix D in the CEFR 2001, available at www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages, accessed 9 September 2019.

Association of American Colleges and Universities, *Intercultural Competence and Knowledge Value Rubric*, available at www.aacu.org/value/rubrics/intercultural-knowledge, accessed 9 September 2019.

Barrett M. (2013), "Intercultural competence: a distinctive hallmark of interculturalism?", in Barrett M. (ed.), *Interculturalism and multiculturalism: similarities and differences*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, pp. 147-68.

Barrett M. (2014), "Competences for democratic culture and intercultural dialogue (CDCID)", 3rd meeting of the Ad hoc group of experts, Strasbourg, Council of Europe, 16 and 17 June, Phase One of CDCID: Collation of Existing Competence Schemes, CDCID 3/2014 – Doc.4.0.

Barrett M. et al. (2014), *Developing intercultural competence through education*, Pestalozzi Series No. 3, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16808ce258>, accessed 9 September 2019.

Beacco J.-C., Porquier R. and Bouquet S. (2004), *Niveau B2 pour le français : Un référentiel*, Didier, Paris.

Beacco J.-C. et al. (2006), *Niveau A1.1 pour le français/référentiel DILF livre*, Didier, Paris.

BULATS Summary of typical candidate abilities (global scale), available at www.englishtest.it/wp-content/uploads/2015/05/Cambridge_English_BULATS_Sample_Certificate.pdf, accessed 9 September 2019.

Byram M. (1997), *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*, Multilingual Matters, Clevedon, Somerset.

Cambridge Assessment Scales for Speaking: see www.cambridgeenglish.org/exams-and-tests/cambridge-english-scale/, accessed 9 September 2019.

Cambridge Common Scale for Writing: Overall Writing Scales, available in, for example *Cambridge English Business Certificates. Handbook for teachers for exams from 2016*, available at www.cambridgeenglish.org/images/business-english-certificates-handbook-for-teachers.pdf, accessed 9 September 2019.

Cambridge Overall Speaking Scales.

Cambridge Overall Writing Scales.

CARAP/FREPA, *A Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures*, available at <http://carap.ecml.at>, accessed 9 September 2019.

CEFR-J project for Japanese secondary school learners of English, 2011: for an update, see <http://events.cambridgeenglish.org/alte-2014/docs/presentations/alte2014-masashi-negishi.pdf>, accessed 9 September 2019; see also Negishi, Takada and Tono (2013).

Center for Applied Linguistics, Washington DC: Descriptors from translation collected in 1992 and included in the bank of descriptors for the CEFR descriptor research, but never used.

Center für berufsbezogenen Sprachen, das Sprachen-Kompetenzzentrum der Sektion Berufsbildung des BMBF, Vienna.

CERCLES Portfolio descriptors, included in Lenz P. and Schneider G. (2004), “A bank of descriptors for self-assessment in European Language”, available at www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/bank-of-supplementary-descriptors, accessed 9 September 2019.

Common European Framework of Reference for Sign Languages: development of descriptors for Swiss-German Sign Language. Swiss National Science Foundation research project. ZHAW: Zurich University of Applied Sciences, School of Applied Linguistics, Institute of Language Competence.

Corcoll López C. and González-Davies M. (2016), “Switching codes in the plurilingual classroom”, *ELT Journal* No. 70, 1 January 2016, pp. 67-77.

Council of Europe, *Autobiography of intercultural encounters*, available at www.coe.int/lang-autobiography, accessed 9 September 2019.

Creese A. and Blackledge A. (2010), “Translanguaging in the bilingual classroom: a pedagogy for learning and teaching?”, *Modern Language Journal*/Vol. 94, No. 1, pp. 103-15.

Dunbar S. (1992), “Integrating language and content: a case study”, *TESL Canada Journal*/Vol. 10, No. 1, pp. 62-70.

Eaquals (2008), *Eaquals can do SIP: Eaquals/ALTE Portfolio Descriptor revision*, available at www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/bank-of-supplementary-descriptors, accessed 9 September 2019.

ELTDU (1976), “Stages of attainment scale”, English Language Development Unit, Oxford University Press, Oxford.

Eurocentres adaptation of ELTDU scale: see www.eurocentres.com, accessed 9 September 2019.

European Language Portfolio Serial No. 1 (Prototype based closely on CEFR/Swiss project descriptors), see: www.coe.int/en/web/portfolio, accessed 9 September 2019.

European Profiling Grid, EPG Project, available at www.epg-project.eu, accessed 9 September 2019.

Fantini A. and Tirmizi A. (2006), “Exploring and assessing intercultural competence”, World Learning Publications, Paper 1, http://digitalcollections.sit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=worldlearning_publications, accessed 17 July 2018.

Federal Bureau of Investigation, Washington DC: Descriptors from translation collected in 1992 and included in the bank of descriptors for the CEFR descriptor research, but never used.

Frau-Meigs D. (2007), “General Rapporteur’s report on the workshop on ‘Media literacy and human rights: education for sustainable democratic societies’”, Graz, Austria, 5 to 7 December 2007.

GCSE: UK General Certificate of Secondary Education, assessment criteria for English.

Glaboniat M. et al. (2005), *Profile deutsch A1 – C2. Lernzielbestimmungen, Kannbeschreibungen, Kommunikative Mittel*, Langenscheidt, Munich.

Gollob R., Krapf P. and Weidinger W. (eds) (2010), *Educating for democracy: background materials on democratic citizenship and human rights education for teachers*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16802f727b>, accessed 9 September 2019.

Green A. (2012a), *Language functions revisited: theoretical and empirical bases for language construct definition across the ability range*, English Profile Studies, Volume 2, UCLES/Cambridge University Press, Cambridge.

Green A. (2012b), “Performance conditions added to descriptors”, Appendix to *Language functions revisited: theoretical and empirical bases for language construct definition across the ability range*. English Profile Studies, Volume 2, UCLES/Cambridge University Press, Cambridge.

Grindal K. (1997), *EDC: Basic Concepts and Core Competences: The approach in Norway*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

GSE (Global Scale of English: Pearson), available at www.english.com/gse, accessed 9 September 2019.

Hardman F. (2008), “Teachers’ use of feedback in whole-class and group-based talk”, in Mercer N. and Hodgkinson S. (eds), *Exploring Talk in Schools*, Sage, London, pp. 131-50.

HarmoS: EDK (Schweizerischer Konferenz der Kantonalen Erziehungsdirektoren) (2008), Projekt Bildungsstandards HarmoS: Vorschläge für Basisstandards Fremdsprachen, available at www.edk.ch/dyn/11659.php, accessed 9 September 2019.

Himmelmann G. (2003), *Zukunft, Fachidentität und Standards der politischen Bildung*, Institut für Sozialwissenschaften, TU Braunschweig, Braunschweig [unpublished, summarised in Byram, 2008, *From Foreign Language Education to Education for Intercultural Citizenship*. Toronto: Multilingual Matters.]

Hodel H., Pädagogischer Hochschule Luzern: Descriptors for Literature 2007. Descriptors for Literature 2013 (Personal communication: work in progress in HarmoS-related national project on objectives for school years).

Huber J., Mompoin-Gaillard P. and Lázár I. (eds) (2014), *TASKs for democracy: developing competences for sustainable democratic societies*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

INCA Project (2004), *Intercultural Competence Assessment*, INCA Assessor Manual, available at ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/the-inca-project-intercultural-competence-assessment, accessed 9 September 2019.

Interagency Language Roundtable, Scale of Proficiency, available at www.govtilr.org, accessed 9 September 2019.

Jørgensen J. N. et al. (2011), “Polylinguaging in superdiversity”, *Diversities* Vol. 13, No. 2, pp. 22-37, available at www.unesco.org/shs/diversities/vol13/issue2/art2, accessed 9 September 2019.

Karwacka-Vögele K. (2012), “Towards indicators for intercultural understanding”, in Huber J. (ed.), *Intercultural competence for all: preparation for living in a heterogeneous world*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, pp. 51-60.

King J. and Chetty R. (2014), “Codeswitching: linguistic and literacy understanding of teaching dilemmas in multilingual classrooms”, *Linguistics and Education* Vol. 25, pp. 40-50.

Koch L. [co-author of Swiss ELP 2000 (CH-2000)], Proposed additional descriptors for reading in a secondary school context (unpublished).

Lázár I. et al. (eds), *Developing and assessing intercultural communicative competence. A guide for language teachers and teacher educators*, Council of Europe Publishing, Strasbourg/Graz, available at http://archive.ecml.at/mtp2/publications/B1_ICCinTE_E_internet.pdf, accessed 9 September 2019.

Lenz P. and Berthele R. (2010), “Assessment in plurilingual and intercultural education”, Satellite Study No. 2 accompanying Beacco J.-C. et al. (2016a), *Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education*, Language Policy Unit, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16805a1e55>, accessed 9 September 2019.⁶⁷

Lewis G., Jones B. and Baker C. (2012), “Translanguaging: developing its conceptualisation and contextualisation”, *Educational Research and Evaluation* Vol. 18, No. 7, pp. 655-70.

LICI Project, *Handbook: language in content instruction*, available at www.yumpu.com/en/document/view/17817415/language-in-content-instruction-lici-project, accessed 9 September 2019.

Lingualevel/IEF (Swiss) project for 13-15 year olds, 2009, available at www.lingualevel.ch, accessed 9 September 2019.

Lüdi G. (2014), “Dynamics and management of linguistic diversity in companies and institutes of higher education: results from the DYLAN project”, in Gromes P. and Hu A. (eds), *Plurilingual Education: policies – practices – language development*, Studies on Linguistic Diversity 3, John Benjamins, Hamburg, pp. 113-18.

Mercer N. and Dawes L. (2008), “The value of exploratory talk”, in Mercer N. and Hodgkinson S. (eds), *Exploring Talk in Schools*, Sage, London, pp. 55-72.

MIRIADI Project, Skills reference data on multilingual communication in intercomprehension, available at www.miriadi.net/en/printpdf/book/export/html/746, accessed 9 September 2019.

National Institute for Dispute Resolution (1995), “Performance-based assessment: a methodology, for use in selecting, training and evaluating mediators”, Washington DC, available at www.convenor.com/uploads/2/3/4/8/23485882/method.pdf, accessed 9 September 2019.

Negishi M., Takada T. and Tono Y. (2013), “A progress report on the development of the CEFR-J”, in Galaczi E. D. and Weir C. J. (2013) (eds), *Exploring Language Frameworks: proceedings of the ALTE Kraków Conference, July 2011*, Studies in Language Testing Series No. 36, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 135-63.

⁶⁷ The document was prepared for the Policy Forum “The right of learners to quality and equity in education – The role of linguistic and intercultural competence”, which took place in Geneva, Switzerland from 2 to 4 November 2010.

- Neuner G. (2012), "The dimensions of intercultural education", in Huber J. (ed.), *Intercultural Competence for All: preparation for living in a heterogeneous world*, Pestalozzi Series No. 2, Council of Europe Publishing, Strasbourg, pp. 11-49, available at <https://rm.coe.int/16808ce20c>, accessed 9 September 2019.
- Newby D. et al. (2006), "European Portfolio for Student Teachers of Languages", EPOSTL, European Centre for Modern Languages, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.ecml.at/tabid/277/PublicationID/16/Default.aspx, accessed 9 September 2019.
- North-South Centre of the Council of Europe (2012), "Global education guidelines. A handbook for educators to understand and implement global education", North-South Centre of the Council of Europe, Lisbon, available at <https://rm.coe.int/168070eb85>, accessed 9 September 2019.
- Oatley K. (1994), "A taxonomy of the emotions of literary response and a theory of identification in fictional narrative", *Poetics* Vol. 23, pp. 53-74.
- OECD (2005), "The definition and selection of key competencies. Executive summary", Organisation for Economic Co-operation and Development/DeSeCo, Paris, available at www.oecd.org/pisa/35070367.pdf, accessed 9 September 2019.
- Pierce K. M. and Gilles C. (2008), "From exploratory talk to critical conversations", Mercer N. and Hodgkinson S. (eds), *Exploring Talk in Schools*, Sage, London, pp. 37-54.
- Thompson S., Hillman K. and De Bortoli L. (2013), *A Teacher's Guide to PISA Reading Literacy*, ACER, Melbourne, available at www.acer.org/files/PISA_Thematic_Report_-_Reading_-_web.pdf, accessed 9 September 2019.
- Purves A. C. (1971), "The evaluation of learning in literature", in Bloom B. S., Hastings J. T. and G. F. Madaus (eds), *Handbook of Formative and Summative Evaluation of Student Learning*, McGraw-Hill, New York, pp. 699-766.
- Research Centre for Language Teaching, Testing and Assessment, National and Kapodistrian University of Athens, Mediation descriptors related to the mediation tasks in the Greek KPG examinations.
- Schneider G., North B. and Koch L. (2000), *A European Language Portfolio*, Berner Lehrmittel und Medienverlag, Berne.
- Takala S. (unpublished), AMMKIA: Finnish Project.
- Trim J. L. M., "C1 Level Can Do Specifications for Profile Deutsch", Appendix A, in Green A. (2012) *Language functions revisited: theoretical and empirical bases for language construct definition across the ability range*, English Profile Studies, Volume 2, UCLES/Cambridge University Press, Cambridge.
- Tuning Educational Structures in Europe (n.d.-a), *Approaches to teaching, learning and assessment in competences based degree programmes*, available at <http://tuningacademy.org/?lang=en>, accessed 9 September 2019.
- Tuning Educational Structures in Europe (n.d.-b), *Generic competences*, available at <http://tuningacademy.org/?lang=en>, accessed 9 September 2019.
- Tuning Educational Structures in Europe (n.d.-c), *Education – Specific competences*, available at <http://tuningacademy.org/?lang=en>, accessed 9 September 2019.
- Vacca J. S. (2008), "Using scaffolding techniques to teach a social studies lesson about Buddha to sixth graders", *Journal of Adolescent and Adult Literacy* Vol. 51, No. 8, pp. 652-8.
- Vollmer H. and Thürmann E. (2016), "Language sensitive teaching of so-called non-language subjects: a checklist", in Beacco J.-C. et al. (eds), *A Handbook for Curriculum Development and Teacher Training – the language dimension in all subjects*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.⁶⁸
- Walqui A. (2006), "Scaffolding instruction for English language learners: a conceptual framework", *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* Vol. 9, No. 2, pp. 159-80.
- Webb N. (2009), "The teacher's role in promoting collaborative dialogue in the classroom", *British Journal of Educational Psychology* Vol. 78, No. 1, pp. 1-28.
- Zwiers J. (2008), *Building Academic Language*, Jossey-Bass, San Francisco.

⁶⁸ An extended version of this checklist has been published in German: Thürmann, Eike and Vollmer, Helmut Johannes (2012), "Schulsprache und Sprachsensibler Fachunterricht: Eine Checkliste mit Erläuterungen", in Röhner C. and Hövelbrinks B. (eds), *Fachbezogene Sprachförderung in Deutsch als Zweitsprache*, Juventa, Weinheim, pp. 212-33.

Əlavə 10

ONLAYN MƏNBƏLƏR

ALTE (2011), “Manual for language test development and examining – For use with the CEFR”, Language Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/1680667a2b>, accessed 9 September 2019.

Bank of supplementary descriptors, available at www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/bank-of-supplementary-descriptors, accessed 9 September 2019.

Barrett M. et al. (2018), *Reference framework of competences for democratic culture*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.coe.int/competences, accessed 9 September 2019.

Beacco J.-C. et al. (2016a), *Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16806ae621>, accessed 9 September 2019.

Beacco J.-C. et al. (2016b), *A Handbook for Curriculum Development and Teacher Training: the language dimension in all subjects*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16806af387>, accessed 9 September 2019.

Beacco J.-C. and Byram M. (2007), *From Linguistic Diversity to Plurilingual Education: guide for the development of language education policies in Europe*, Language Policy Division, Council of Europe, available at <https://rm.coe.int/16802fc1c4>, accessed 9 September 2019.

CEFR QualiMatrix, A quality assurance matrix for CEFR use, available at www.ecml.at/CEFRqualitymatrix, accessed 9 September 2019.

CEFTrain (Common European Framework of Reference for Languages in Teacher Training): www.helsinki.fi/project/ceftrain/index.php.35.html, accessed 9 September 2019.

Competences for Democratic Culture: available at www.coe.int/competences, accessed 9 September 2019.

Coste D. and Cavalli M. (2015) *Education, Mobility, Otherness – the mediation functions of schools*, Language Policy Unit, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/16807367ee>, accessed 9 September 2019.

Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2008)7 on the use of the Council of Europe’s Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and the promotion of plurilingualism, available at https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d2fb1, accessed 9 September 2019.

Committee of Ministers, recommendations on language and language learning: available at www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/recommendations, accessed 9 September 2019.

Council of Europe (2001), *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*, Cambridge University Press, Cambridge, available at <https://rm.coe.int/1680459f97>, accessed 9 September 2019.

Council of Europe (2009a), *Relating Language Examinations to the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment (CEFR) – a manual*, Language Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/1680667a2d>, accessed 9 September 2019.

Council of Europe (2009b), *Autobiography of Intercultural Encounters*, available at www.coe.int/t/dg4/autobiography/default_en.asp, accessed 9 September 2019.

Council of Europe (2018), *Reference framework of competences for democratic culture*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at www.coe.int/competences, accessed 9 September 2019.

Council of Europe, Official texts and guidelines relating to linguistic integration of adult migrants: available at www.coe.int/en/web/lang-migrants/officials-texts-and-guidelines, accessed 9 September 2019.

Eaquals “Practical resources for language teaching”, available at www.eaquals.org/our-expertise/cefr/our-work-practical-resources-for-language-teaching/, accessed 9 September 2019.

European Centre for Modern Languages of the Council of Europe: see www.ecml.at, accessed 9 September 2019.

European Centre for Modern Languages thematic pages for the CEFR and the ELP: see www.ecml.at/Thematicareas/CEFRandELP/tabid/1935/language/en-GB/Default.aspx, accessed 9 September 2019.

Europass: see <http://europass.cedefop.europa.eu/>, accessed 9 September 2019.

European Language Portfolio (ELP): www.coe.int/en/web/portfolio, accessed 9 September 2019.

FREPA/CARAP, *A Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures*, available at <http://carap.ecml.at/Accueil/tabid/3577/language/en-GB/Default.aspx>, accessed 9 September 2019.

Goodier T. (ed.) (2018), *Collated Representative Samples of Descriptors of Language Competences Developed for Young Learners – resource for educators, Volume 1: Ages 7-10*, Education Policy Division, Council of Europe, available at <https://rm.coe.int/16808b1688>, accessed 9 September 2019.

Goodier T. (ed.) (2018), *Collated Representative Samples of Descriptors of Language Competences Developed for Young Learners – resource for educators, Volume 2: Ages 11-15*, Education Policy Division, Council of Europe, available at <https://rm.coe.int/16808b1689>, accessed 9 September 2019.

Goullier F. (2007), *Council of Europe Tools for Language Teaching – Common European framework and portfolios*, Didier/Council of Europe, Paris/Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/168069ce6e>, accessed 9 September 2019.

Guidelines for intercultural dialogue in non-formal learning/education, available at <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/icd-guidelines>, accessed 9 September 2019.

LINCDIRE: LINGuistic & Cultural Diversity REinvented, available at www.lincdireproject.org, accessed 10 September 2019.

MIRIADI Project Plan: available at www.miriadi.net/en/miriadi-plan, accessed 9 September 2019.

Noijons J., Bérešová J., Breton G. et al. (2011), *Relating Language Examinations to the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment (CEFR) – Highlights from the Manual*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at: www.ecml.at/tabid/277/PublicationID/67/Default.aspx, accessed 9 September 2019.

North B. and Piccardo E. (2016), “Developing illustrative descriptors of aspects of mediation for the CEFR”, Education Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/168073ff31>, accessed 9 September 2019.

PETRA-E Network: available at <https://petra-education.eu/>, accessed 9 September 2019.

Piccardo E. et al. (2011), *Pathways through Assessing, Learning and Teaching in the CEFR*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, available at http://ecep.ecml.at/Portals/26/training-kit/files/2011_08_29_ECEP_EN.pdf, accessed 9 September 2019.

Piccardo E. (2014), “From communicative to action-oriented: a research pathway”, Curriculum Services Canada, available at <https://transformingfsl.ca/en/resources/?pagenum=2>, accessed 9 September 2019.

Piccardo E. (2016), “Phonological Scale Revision Process Report”, Education Policy Division, Council of Europe, available at <https://rm.coe.int/168073fff9>, accessed 9 September 2019.

Platform of resources and references for plurilingual and intercultural education: available at www.coe.int/lang-platform, accessed 9 September 2019.

PRO-Sign Project: Sign languages and the Common European Framework of Reference for Languages – Descriptors and approaches to assessment, available at www.ecml.at/ECML-Programme/Programme2012-2015/ProSign/PRO-Sign-referencelevels/tabid/1844/Default.aspx.

Reference Level Descriptions (RLDs): available at www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/reference-level-descriptions, accessed 9 September 2019.

Relating language curricula, tests and examinations to the Common European Framework of Reference (RELANG): available at <https://relang.ecml.at/>, accessed 9 September 2019.

Techno-CLIL 2017, moderators: Letizia Cinganotto and Daniela Cuccurullo, available at <https://moodle4teachers.org/enrol/index.php?id=90>, accessed 9 September 2019.

Trim J. (ed.) (2001), “Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – A Guide for Users”, Language Policy Division, Council of Europe, Strasbourg, available at <https://rm.coe.int/1680697848>, accessed 9 September 2019.

Avropa Şurası Nəşrlərinin Satış Təmsilçiləri

BELÇİKA

La Librairie Européenne-
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 231 04 35
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean DeLannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Fax: +32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

KANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J9J1
Tel.: +1 613 745 26 65
Fax: +1 613 745 76 60
Toll-FreeTel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

FRANSA

Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditionsdu Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.:+33(0)388412581
E-mail:publishing@coe.int
http://book.coe.int

Librairie Kléber
1,rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: +33 (0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail:librairie-kleber@coe.int
http://www.librairie-kleber.com

NORVEÇ

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: +47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail:support@akademika.no
http://www.akademika.no

POLŞA

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: +48 (0)2 25 09 8600
Fax: +48 (0)2 25 09 8610
E-mail:arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUQALIYA

Marka Lda
Rua dos Correios 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax:351 21 3224044
E-mail:apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

İSVEÇRƏ

Planetis Sàrl
16, chemindes Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: +4 12 23 66 51 77
Fax: +4 12 23 66 51 78
E-mail:info@planetis.ch

BİRLƏŞMİŞ KRALLIQ

Williams Lea TSO
18 Central Avenue
St Andrews Business
Park Norwich
NR70HR
United Kingdom
Tel. +44 (0)3 33 202 5070
E-mail:customer.services@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI

və KANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: +1 914 472 4316
E-mail:coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Avropa Şurası Nəşrlərinin Satış Təmsilçiləri

F-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.:+33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail:publishing@coe.int – Veb sahifə : http://book.coe.int

CEFR tamamlayıcı cildi dil tədrisinin əhatə dairəsini genişləndirir. O, dillər üzrə ümum-Avropa tövsiyə çərçivə sənədinin (CEFR) nəşrindən bəri akademik və sosial inkişafı əks etdirir və 2001-ci il versiyasını əvəz edir. Bu işə dil tədrisi ilə məşğul olanlar böyük töhfə vermişdir.

Bu cildə daxildir:

- ▶ təlim və tədris üçün CEFR-in əsas aspektlərinin izahı;
- ▶ 2001-ci il nəşrini aşağıdakılarla əvəz edən yenilənmiş CEFR deskriptorlarının tam toplusu:
 - gender baxımından neytrallıq və “tam modallıq” deskriptorları;
 - dinləmə və oxu haqqında ətraflı məlumat;
 - yeni A1-dən öncəki səviyyə, həmçinin A1 və C səviyyələrində geniş təsvir;
 - fonoloji səriştənin əvəzedici şkalası;
 - vasitəçilik, onlayn qarşılıqlı əlaqə və çoxdilli/çoxmədəniyyətli səriştə üçün yeni şkalalar;
 - işarə dili səriştəsi üçün yeni şkalalar;
- ▶ dörd illik inkişaf, qiymətləndirmə və məsləhətləşmə prosesləri haqqında qısa hesabat.

CEFR tamamlayıcı cildi 1971-ci ildən bəri Avropa Şurası tərəfindən həyata keçirilən dil təhsili ilə məşğulluq prosesində atılan növbəti addımdır və aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- ▶ müasir dillərin öyrənilməsini və tədrisini təşviq etmək və dəstəkləmək;
- ▶ mədəniyyətlərarası dialoqu və beləliklə, qarşılıqlı anlamı, sosial birlik və demokratiyanı gücləndirmək;
- ▶ Avropada dil və mədəni müxtəlifliyi qorumaq; və
- ▶ hamının yüksək keyfiyyətli təhsil hüququnu təşviq etmək.

www.coe.int/lang-cefr

www.dim.gov.az

AZE

www.coe.int

Avropa Şurası qitənin insan hüquqlarını müdafiə edən aparıcı təşkilatıdır. Avropa İttifaqına üzv olan bütün dövlətlər daxil olmaqla, təşkilat 46 üzv dövlətdən ibarətdir. Avropa Şurasının bütün üzv dövlətləri insan hüquqları, demokratiya və qanunun aliliyini qorumağı nəzərdə tutan Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasını imzalamışdır. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Konvensiyasının üzv dövlətlərdə tətbiq edilməsinə nəzarət edir.